

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

BALKANLAR'DAN BURHANIYE'YE YAPILAN GÖÇLERİN
SOSYO-EKONOMİK VE KÜLTÜREL ETKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehmet BİCİK

Balıkesir, 2017

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

BALKANLAR'DAN BURHANİYE'YE YAPILAN GÖÇLERİN
SOSYO-EKONOMİK VE KÜLTÜREL ETKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehmet BİCİK

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Yücel YİĞİT

Balıkesir, 2017

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Tarih Anabilim Dalı'nda 201412517004 numaralı Mehmet Bicik'in hazırladığı "**Balkanlar'dan Burhaniye'ye Yapılan Göçlerin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Etkileri**" konulu YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 02.02.2017 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ/~~OY ÇOKLUĞU~~ ile karar verilmiştir.

Başkan: Doç. Dr. Zeki ÇEVİK

İmza :

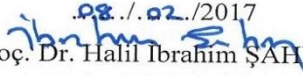
Üye : Doç. Dr. Yücel YİĞİT (Danışman)

İmza :

Üye : Yrd. Doç. Dr. Olcay PULLUKÇUOĞLU YAPUCU

İmza :

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

02.02.2017

Doç. Dr. Halil İbrahim ŞAHİN
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'dan çekilmeye başlaması ile birlikte geriye doğru göç başlamış ve Balkanlar'da Türklerin yaşadığı hemen her ülkeden milyonlarca kişi Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmıştır. Anadolu'da sosyo-ekonomik ve kültürel değişikliklere yol açan bu göçlerin etkileri, günümüzde de kendini hissettirmektedir.

Balıkesir'in önemli ilçelerinden biri olan Burhaniye de XVIII. yüzyıldan itibaren ve özellikle de mübadele sürecinde en yoğun göç alan bölgelerden biri olmuştur. Balkan Savaşları ve özellikle mübadele sürecinde Burhaniye ve çevresinden göç edip giden Rumların yerine Balkanlar'dan ve Ege Adaları'ndan gelen muhacirlerin yerleştirilmesiyle birlikte Burhaniye etnik, sosyal, ekonomik ve kültürel olarak kimlik değiştirmiştir.

Bu çalışmada, Balkanlar'dan Burhaniye'ye yapılan göçler ve bu göçlerin sosyo-ekonomik ve kültürel etkileri incelenip ortaya konulmaya çalışılmıştır. Balkanlar'dan Anadolu'ya yapılan göçlerin etkileri üzerine, az da olsa, çalışmalar yapılmış olmasına rağmen, göçlerin yerel anlamda bir bölgede meydana getirmiş olduğu etkileri yansıtan bir araştırmanın yapılmamış olması bu konuda bir boşluk oluşturmaktadır. Balkanlar'dan Anadolu'ya yapılan göçlerin küçük bir kesitini konu alan bu çalışmanın, birtakım eksikleri bulunmakla birlikte ilk olması açısından önemli olduğu kanaatindeyiz. Hiç şüphesiz ki göçlerin ve göçlerin etkilerinin mahalli ölçekte incelenmesi Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde meydana gelen değişimi ortaya koymak bakımından fevkalade önem taşımaktadır.

Çalışma mahallimiz olan Burhaniye, Osmanlı taşra teşkilatında kimi zaman köy, kimi zaman nahiye ve kimi zaman da kaza gibi idari yapılanmalarla karşımıza çıkmaktadır. Bu idari yapılanmalara göre coğrafi sınırları zaman zaman değişen Burhaniye, isim olarak da Kemer, Kemer Edremit ve Burhaniye gibi isimlerle kaynaklarda yer almıştır. Dolayısıyla Burhaniye coğrafi bölgesini ifade etmek için dönemin şartlarına göre farklı isimler kullanılmıştır.

Çalışmanın giriş kısmında *Önsöz*, *Türkçe ve İngilizce Özet*, *İçindekiler* yer almaktadır. Çalışma, *Giriş* ve *Sonuç* bölümleri hariç, üç bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın giriş bölümünde göç, mübadele kavramları açıklanarak, konumuzun esasını oluşturan unsurlardan biri olan Balkanlar değişik yönleriyle incelenmiş; ayrıca tarihi süreçte ve Osmanlı Dönemi'nde gerçekleştirilen göç hadiseleri hakkında bilgi verilmiştir.

Birinci bölümde Burhaniye'nin coğrafi yapısı, Burhaniye adının kaynağı ve Burhaniye'nin tarihçesi verilmiştir. Burhaniye kazasının taşra teşkilatı içindeki yeri izah edilmiştir. İkinci bölümde ise muhacirlerin Burhaniye'ye yerleştirilme sebepleri açıklanarak; Balkanlar'dan Burhaniye'ye yapılan göçler ele alınmıştır. Muhacirlere yapılan yardımlar ve tanınan muafiyetler izah edilerek; muhacirlerin Burhaniye'de karşılaştıkları sorunlar konumuz içinde açıklanmıştır. Üçüncü bölümde ise Burhaniye'nin tarihi süreçte sosyal, demografik, ekonomik ve kültürel yapısı ortaya çıkarıldıktan sonra Balkanlar'dan Burhaniye'ye yapılan göçlerin sosyal, demografik, ekonomik ve kültürel olarak etkileri incelenmiştir.

Bu asıl bölümlerin dışında çalışmayı değerlendirdiğimiz *Sonuç* bölümü; çalışmayı hazırlarken başvurulan kaynakların yazar soyadına göre alfabetik olarak sıralandığı *Kaynakça* yer almaktadır. Son kısımda ise *Ekler* başlığı altında Balkanlar'dan Burhaniye'ye yapılan göçlerle ilgili Arşiv vesikalarından örneklere, Burhaniye'ye yerleşen muhacirlere ait resimlere, sahadaki çalışmalarımız sırasında çektiğimiz fotoğraflara ve bir muhacir yakını ile yapılan sözlü tarih çalışmasına yer verilmiştir.

Yüksek lisans tezi olarak hazırlanan bu çalışmamızda tecrübe ve bilgileriyle her türlü yardım ve desteği sağlayan danışman hocam Doç. Dr. Yücel YİĞİT'e şükranlarımı sunarım. Tezin hazırlık ve yazım aşamasında yardımlarını gördüğüm hocam Doç. Dr. Zeki ÇEVİK'e, ailesi ile ilgili bilgi, belge ve resimleri bizimle paylaşma inceliğini gösteren Avukat Hasan ENDER'e, Burhaniye'deki muhacir evlerinin resimlerinin çekilmesinde yardımcı olan değerli arkadaşım Hasan BAYRAK'a teşekkür ederim. Ayrıca eşim Emine'ye, oğlum Alper Tarık'a ve kızım Zeynep Nazlı'ya teşekkürü bir borç bilirim.

Mehmet BİCİK

Burhaniye, Aralık 2016

ÖZET

BALKANLAR'DAN BURHANIYE'YE YAPILAN GÖÇLERİN SOSYO-EKONOMİK VE KÜLTÜREL ETKİLERİ

BİCİK, Mehmet

Yüksek Lisans, Tarih Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Yücel YİĞİT

2017, XIV+373 Sayfa

Balkanlar'dan Burhaniye'ye yapılan göçlerin sosyo-ekonomik ve kültürel etkilerini tespit etmeye çalıştığımız bu çalışmada; Burhaniye'nin coğrafi, tarihi ve idari yapısı ortaya konularak, muhacirlerin Burhaniye'ye yerleştirilmesinin sebepleri incelenmiştir. Balkanlar'dan Burhaniye'ye yapılan göçler açıklanarak göçlerin günümüz nüfusuna ve idari teşkilatlanmasına etkisi ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte muhacirlere yapılan yardımlar ve tanınan muafiyetler ile muhacirlerin karşılaştıkları sorunlar açıklanmıştır.

Burhaniye'nin tarihî süreçte sosyal, demografik, ekonomik ve kültürel yapısı ortaya çıkarıldıktan sonra Balkanlar'dan Burhaniye'ye yapılan göçlerin sosyal, demografik, ekonomik ve kültürel olarak etkileri ayrı bir bölüm teşkil edilerek incelenmiştir.

Osmanlı Devleti'nin son yıllarını ve Cumhuriyet Dönemi'ni konu alan bu çalışma hazırlanırken, Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nin muhtelif fonlarında yer alan belgelerden faydalanılmıştır. Ayrıca çalışmamız sırasında çok sayıda kitap ve makaleden istifade edilirken; muhacir ve mübadil yakınları ile yapılan mülakatlarla da konu desteklenmiştir.

Balkanlar'dan - Bosna-Hersek, Arnavutluk, Makedonya, Bulgaristan, Yunanistan vs. bölgelerden - gelen muhacirler, Burhaniye merkezde ve köylerde devlete ait mirî topraklara ve vakıflara ait arazilere yerleştirilerek üretici duruma getirilmeye çalışılmıştır. Gerek yolculuk ve gerekse iskân sırasında her türlü yardım yapılan muhacirlere askeri ve mali anlamda bir takım muafiyetler de tanınmıştır.

Buna rağmen muhacirler sağlık, eğitim ve mali olarak bir takım sorunlarla karşı karşıya kalmaktan kurtulamamışlardır.

Balkanlar'dan Burhaniye'ye yapılan göçler, sosyal, demografik, ekonomik ve kültürel olarak Burhaniye'de büyük bir değişim meydana getirmiştir. Göçler sonucunda yerli halk ile muhacirler kaynaşmış ve homojen bir yapı oluşmuştur. Göçler, Burhaniye'de nüfusu artırırken; muhacirlerin boş toprakları işletmesi ve ekonomik hayata katılmasıyla da ekonomi gelişmiştir. Yine muhacirlerin beraberlerinde getirdikleri kültür unsurları da Burhaniye'de eğitim ve kültür hayatının zenginleşmesine katkı sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Anadolu, Balkanlar, Osmanlı Devleti, Türkiye Cumhuriyeti, Karesi, Burhaniye, muhacir, mübadele.

ABSTRACT

THE SOCIO-ECONOMIC AND CULTURAL EFFECTS OF IMMIGRATIONS FROM THE BALKANS TO BURHANIYE

BİCİK, Mehmet

Master of Arts, Department of History

Thesis Advisor: Associate Professor Yücel YİĞİT

2017, XIV+373 Pages

In this study that we try to determine the socio-economic and cultural influences of migrations from the Balkans to Burhaniye, the reasons for the placement of the refugees in Burhaniye have been investigated by examining the geographical, historical and administrative structure of Burhaniye. Explaining the migrations from the Balkans to Burhaniye, the effect of immigration on the present population and administrative organization has been tried to be revealed. Besides, given help, recognized exemptions and encountered difficulties for the immigrants have been revealed.

After revealing the structure of Burhaniye as culturally, economically, demographic and socially in this historical period, the migrations from the Balkans to Burhaniye has been studied as a separate section.

While this work on the last years of the Ottoman Empire and the Republican Period was being prepared, the documents included in the various funds of the Prime Ministry Ottoman Archives and the Prime Ministry Republic Archives were used. In addition, while many books and articles were used during our studies; the issue was also supported by interviews with refugees and relatives.

The emigrants from the Balkans - Bosnia and Herzegovina, Albania, Macedonia, Bulgaria, Greece etc - were tried to be put into a producer situation by being placed in state and foundations lands in the center of the Burhaniye and in the villages. A number of military and financial exemptions have been granted to the immigrants who have been provided all kinds of assistance during both the journey

and the settlement. However, immigrants have not survived health, education and financial problems.

Migrations from the Balkans to Burhaniye have brought about a great change in Burhaniye social demographic, economically and culturally. As a result of the immigrations, local people and immigrants coalesced and a homogeneous structure was formed. Migrations, while increasing the population in Burhaniye; the economics have improved with the fact that the refugees cultivate empty lands and join economic life. The cultural elements brought by the refugees together also contributed to the enrichment of education and cultural life in Burhaniye.

Key Words: Anatolia, the Balkans, Ottoman Empire, Republic of Turkey, Karesi, Burhaniye, emigrant, population exchange.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ÖNSÖZ	III
ÖZET	V
ABSTRACT	VII
İÇİNDEKİLER	IX
TABLolar VE HARİTALAR LİSTESİ	XIII
KISALTMALAR	XIV
1. GİRİŞ	1
2. BURHANIYE’NİN COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ, TARİHİ GEÇMİŞİ VE İDARİ YAPISI	12
2.1. Burhaniye’nin Coğrafi Özellikleri	12
2.1.1. Burhaniye’nin Konumu	12
2.1.2. İklim ve Bitki Örtüsü	14
2.2. Burhaniye’nin Tarihçesi	15
2.2.1. Burhaniye’nin Kuruluşu ve Adının Menşei	15
2.2.2. Türk Hâkimiyeti Öncesi Burhaniye	18
2.2.3. Türk Hâkimiyeti ve Karesi Beyliği Dönemi’nde Burhaniye	22
2.2.4. Osmanlı Devleti Dönemi’nde Burhaniye	26
2.3. Burhaniye’nin İdari Yapısı	31
2.3.1. Osmanlı Taşra Teşkilatında Burhaniye	31
2.3.2. Cumhuriyet Dönemi Taşra Teşkilatında Burhaniye	38
3. BALKANLAR’DAN BURHANIYE’YE YAPILAN GÖÇLER VE MUHACİRLERİN İSKÂNİ	42
3.1. Muhacirlerin Burhaniye’ye Yerleştirilmesinin Sebepleri	42
3.1.1. Sınırların Güvenliği ve Stratejik Hedefler	43
3.1.2. İklim, Bitki Örtüsü ve Yeryüzü Şekillerinin Uygunluğu	44
3.1.3. Ekonomik Nedenler	46
3.1.4. Ulaşımın Kolay Olması ve Güven Ortamının Sağlanması	48
3.2. Balkanlar’dan Burhaniye’ye Yapılan Göçler	50
3.2.1. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı Öncesi Yapılan Göçler	52

3.2.2. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın Sebep Olduğu Göçler	54
3.2.3. Balkan Savaşı'nı İzleyen Göçler	58
3.2.4. Birinci Dünya Savaşı Yıllarında ve Mütareke Dönemi'nde Gerçekleşen Göçler	66
3.2.5. Cumhuriyet Dönemi'ndeki Göçler	78
3.3. Muhacirlere Yapılan Yardımlar	92
3.3.1. Nakil ve İaşe Yardımı	95
3.3.2. Emlak ve Arazi Yardımı	100
3.3.3. Diğer Yardımlar	110
3.4. Muhacirlere Tanınan Muafiyetler	113
3.5. Muhacirlerin Karşılaştığı Sorunlar	117
3.5.1. Yolculuk Sırasında Karşılaşılan Sorunlar	117
3.5.2. İskân Sırasında Karşılaşılan Sorunlar	120
3.5.3. Muhacir Öğrencilerin Eğitimi Sorunu	123
3.5.4. Muhacirlerin Sağlık Sorunları	124
3.5.5. Muhacirlerle İlgili Mali Sorunlar	128

4. BALKANLAR'DAN BURHANIYE'YE YAPILAN GÖÇLERİN SOSYO- EKONOMİK VE KÜLTÜREL ETKİLERİ

4.1. Balkanlar'dan Burhaniye'ye Yapılan Göçlerin Sosyal Etkileri	131
4.1.1. Burhaniye'nin Sosyal Yapısı	133
4.1.1.1. Sosyal Hayat	133
4.1.1.2. Toplum Yapısı	136
4.1.1.3. Vakıf Teşkilatı	139
4.1.1.4. Dini Yapı	141
4.1.1.5. Adalet Sisteminde Bozulmalar ve Toplumsal Olaylar	144
4.1.1.6. Eşkiyalık ve Korsanlık Hareketleri	146
4.1.1.7. Yolsuzluk ve İhtikâr Olayları	150
4.1.1.8. Sağlık Hizmetleri	153
4.1.1.9. Ulaşım ve Haberleşme	155
4.1.2. Balkanlar'dan Burhaniye'ye Yapılan Göçlerin Sosyal Etkileri	160
4.2. Balkanlar'dan Burhaniye'ye Yapılan Göçlerin Demografik Etkileri	187
4.2.1. Burhaniye'de Nüfus ve Nüfus Hareketleri	187

4.2.1.1. Osmanlı Devleti Dönemi'nde Burhaniye'de Nüfus	187
4.2.1.2. Cumhuriyet Dönemi'nde Burhaniye'de Nüfus	197
4.2.2. Balkanlar'dan Burhaniye'ye Yapılan Göçlerin Demografik Etkileri.	202
4.3. Balkanlar'dan Burhaniye'ye Yapılan Göçlerin Ekonomik Etkileri	211
4.3.1. Burhaniye'nin Ekonomik Yapısı	211
4.3.1.1. Tarım	213
4.3.1.2. Hayvancılık	219
4.3.1.3. Ormancılık	221
4.3.1.4. Madencilik	223
4.3.1.5. Sanayi	225
4.3.1.6. Ticaret	228
4.3.2. Balkanlar'dan Burhaniye'ye Yapılan Göçlerin Ekonomik Etkileri ..	232
4.4. Balkanlar'dan Burhaniye'ye Yapılan Göçlerin Kültürel Etkileri	250
4.4.1. Burhaniye'nin Eğitim ve Kültür Yapısı	250
4.4.1.1. Burhaniye'de Eğitim Hayatı	251
4.4.1.2. Burhaniye'de Kültür Hayatı	265
4.4.1.2.1. Törenler ve Bayramlar	265
4.4.1.2.1.1. Köy Hayır ve Yağmur Duası	265
4.4.1.2.1.2. Resmî ve Dini Bayramlar	266
4.4.1.2.1.3. 8 Eylül Burhaniye'nin Kurtuluşu	268
4.4.1.2.2. Örf, Âdet ve Gelenekler: Doğum, Sünnet, Düğün, Ölüm.	268
4.4.1.2.2.1. Doğum	268
4.4.1.2.2.2. Sünnet	270
4.4.1.2.2.3. Düğün	272
4.4.1.2.2.4. Ölüm	275
4.4.1.2.3. Halk Oyunları, Misafir Odaları ve Örfene Sohbetleri ...	277
4.4.1.2.3.1. Halk Oyunları	277
4.4.1.2.3.2. Örfene Sohbetleri	277
4.4.1.2.3.3. Misafir Odaları	278
4.4.1.2.4. Müzik Kültürü	279
4.4.1.2.5. Geleneksel Meslekler ve El Sanatları	279
4.4.1.2.6. Giyim Kültürü	280
4.4.1.2.7. Yemek Kültürü	281

4.4.1.2.8. Mahallî Basın	284
4.4.1.2.9. Spor	285
4.4.2. Balkanlar'dan Burhaniye'ye Yapılan Göçlerin Kültürel Etkileri	288
5. SONUÇ	317
KAYNAKÇA	324
EKLER	348
EK-A Arşiv Belgeleri	348
EK-B Saha Araştırması Sözlü Tarih Yöntemi Uygulaması	356
EK-C Fotoğraflar	364

TABLULAR LİSTESİ

Tablo I.	Burhaniye'nin Köyleri (1847- 1922)	37
Tablo II.	1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı Sırasında ve Sonrasında Burhaniye'ye Gelen Muhacirlerin Yerleştiği Yerler	58
Tablo III.	Tasfiye Talepnamelerine Göre Burhaniye'ye İskân Edilen Mübadillerin Geldikleri Livalara Göre Dağılımı	84
Tablo IV.	Tasfiye Talepnamelerine Göre Burhaniye'ye İskân Edilen Mübadillerin Geldikleri Kazalara Göre Dağılımı	85
Tablo V.	Tasfiye Talepnamelerine Göre Burhaniye'de İskân Edilen Mübadillerin Yıllara Göre Dağılımı (1924-1928)	86
Tablo VI.	Mübadillere Dağıtılan Zeytinliklerin Sınıflandırılması	107
Tablo VII.	Osmanlı Devleti Nüfus Hareketleri (1885-1914)	194
Tablo VIII.	Burhaniye'nin Osmanlı Devleti Dönemi Nüfus Durumu (1831-1914)	197
Tablo IX.	Karesi Vilayeti Nüfusu (1927)	199
Tablo X.	Burhaniye Nüfusu (1927-2015)	201
Tablo XI.	Tasfiye Talepnamelerine göre Burhaniye'de İskân Edilenlerin Mesleki Dağılımı (1924-1928)	241

HARİTALAR LİSTESİ

Harita I.	Balkan Yarımadası	6
Harita II.	Burhaniye'nin Coğrafi Konumu	13
Harita III.	İlk Çağ'da Burhaniye (Adramytteion) ve Çevresi	19
Harita IV.	Burhaniye'nin Köyleri ve Sınırları Haritası	40
Harita V.	Göç Yolları	96

KISALTMALAR

AÜ	Ankara Üniversitesi
BCA	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Bkz., bkz.	Bakınız
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	Cilt
DTCF	Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi
DEÜ	Dokuz Eylül Üniversitesi
ed.	Editör, Editörler
H.	Hicri
İÜ	İstanbul Üniversitesi
M.	Miladi
M.Ö.	Milattan Önce
M.S.	Milattan Sonra
nr.	Numara
R.	Rumi
s.	Sayfa
S.	Sayı
ss.	Sayfalar arası.
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
trh.	Tarih
vd.	Ve devamı
Yty	yer ve tarih yok.
yy.	Yüzyıl

1. GİRİŞ

1.1. Amaç

Balkanlar'dan Anadolu'ya yapılan göçler, Türk tarihi açısından büyük önem taşımaktadır. Ancak Türk tarihi bakımından çok önemli sonuçlar doğuran bu konu üzerinde yeterince araştırma ve tetkik yapılmamıştır. Bu konuda son dönemlerde bir takım araştırmalar yapılmışsa da yetersizdir¹.

Balkanlar'dan Anadolu'ya yapılan göçler, siyasi, sosyo-ekonomik, demografik ve kültürel olarak büyük sonuçlar doğurmuştur. Balkanlar'dan Anadolu'ya yönelik göçler hakkında - yeterli olmasa da - birçok araştırma yapılmış olmasına rağmen göçlerin sosyo-ekonomik ve kültürel etkileri üzerine pek çalışma yapılmadığını görüyoruz².

Muhacir iskânına elverişli olduğu için, hem Osmanlı Devleti'nin son yıllarında, hem de Cumhuriyet Dönemi'nde Kırım, Kafkasya ve Balkanlar'dan gelen çok sayıda muhacirin yerleştirildiği Balıkesir, diğer mahallere gönderilecek muhacirler için de bir güzergâh niteliği taşımıştır. Bu süreçte Balıkesir'in önemli ilçelerinden biri olan Burhaniye'ye de çok sayıda muhacir iskân edilmiştir.

Anadolu'nun değişik bölgelerine yapılan göçlerle ilgili bir takım özel ve genel çalışmalar yapılmışsa da Balıkesir'in önemli ilçelerinden biri olan

¹ Nedim İpek, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999. 276 s.; Ahmet Halaçoğlu, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995. 156 s.; H. Yıldırım Ağanoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makûs Talihi: Göç*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2013. 478 s.; Bilal N. Şimşir, *Rumeliden Türk Göçleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3 cilt.; Justin McCarthy, *Ölüm ve Sürgün*, Çev. Bilge Umar, İstanbul: İnkılap Yayınevi, 1998. 253 s.

² Göçlerin etkileri üzerine yapılmış bazı çalışmalar: Serdar Ünal, "Kimliğin Tarihsel ve Kültürel Ortak İnşası: Türkiye'de Balkan (Rumeli) Göçmenleri", *Millî Folklor*, Sayı 94, (2012), 27-40 ss.; Seyfi Yıldırım, "Balkan Savaşları ve Sonrasındaki Göçlerin Türkiye Nüfusuna Etkileri", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı 16 (Güz 2012), 75-92 ss.; Kemal H. Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*, çev.: Bahar Tırnakçı, İstanbul: Timaş Yayınları, 2013.; Mehmet Çanlı, "Balkanlardan Muğla'ya Göç ve Sosyo-Ekonomik Değişim", *Karadeniz Araştırmaları*, S. 12, (Kış 2007), 49-67.; Haktan Birsal ve Olcay Özkaya Duman, "Balkan Demografisindeki Değişim ve Göçlerin Türkiye'ye ve Balkanlara Etkileri", *Uluslararası Balkan Sempozyumu Bildirileri 5-7 Ekim 2012*, editörler: Süleyman Seydi ve Vedat Kartalcık ve Murat Kılıç, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, 2013, 273-285.

Burhaniye'ye yapılan göçleri ve bu göçlerin etkilerini etraflıca inceleyen herhangi bir çalışma bulunmaması bu alanda eksikliğe neden olmaktadır³. Bu çerçevede bu araştırmanın amacı, Burhaniye'nin coğrafi, tarihi ve idari yapısını, Burhaniye'nin muhacir iskânı için niçin tercih edildiğini, Burhaniye'nin sosyal, demografik, ekonomik ve kültürel haritasını çıkararak göçlerin sosyo-ekonomik ve kültürel etkilerini ortaya koymaktır. Böylelikle Burhaniye'nin ve Anadolu'nun sosyo-ekonomik ve kültürel tarihine bir katkı sağlanacak ve kentin sosyal, ekonomik ve kültürel durumu ortaya konacaktır.

Burhaniye'nin coğrafi, tarihî ve idari yapısını, Balkanlar'dan Burhaniye'ye yapılan göçleri ve göçlerin Burhaniye'ye etkilerini açıklamadan önce, göç ve Balkanlar terimlerini açıklamak; Türk tarihinde göç hareketlerine ve Türklerin Balkanlar'a geçişlerine değinmek yerinde olacaktır.

Göç ve göçmen meselesi, Türk tarihinin karşılaştığı en önemli sorunlardan biridir. Türk tarihinde göç hareketlerinin başlaması ve gelişimini açıklamadan önce göç, göçmen ve muhacir kavramlarını açıklamakta yarar görüyoruz.

Göç, insan topluluklarının bir yerden başka bir yere sürekli veya geçici olarak, bireysel veya toplu olarak yaptıkları yer değiştirme hareketleridir. Göç, kişinin veya toplumun yeni şartlara daha iyi uyum sağlayabilmek maksadıyla ya da tabii, iktisadi, siyasi ve benzeri mecburiyetler neticesinde yaşadığı cemiyyeti ve sosyal çevreyi değiştirmesi, bir başka çevreye, yabancı olduğu çevre ve insan topluluğuna katılması hadisesi olarak da tanımlanmıştır⁴. Göçün en kısa tanımı ise “*Asıl yerinden, ulaşmak istenen yere hareket*” şeklinde yapılmıştır⁵.

³ Aydın Ayhan'ın “Balıkesir ve Çevresinde Yörükler, Çepniler ve Muhacirler” ve “Balıkesir'in Kimliği-2” adlı eserleri, Remzi Gücü'nün, “Geçmişten Günümüze Burhaniye Tarihi” adlı eseri, Halit Aytuğ Tokur'un, “Tasfiye Talepnamelerine dayanarak hazırladığı “Mübâdele ve Balıkesir'e Yapılan İskân (1923-1930) Merkez İlçe ve Burhaniye Örneği” adlı tez çalışması; Zühal Koç'un “Karesi Sancağına Yapılan Göçler (1860-1890)” adlı tez çalışması ve Yücel Yiğit'in Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi'nde yayınlanan “Balıkesir'de 89 Göçü” adlı makalesi, Balıkesir'e ve Burhaniye'ye yapılan göçlerle ilgili bilgi veren önemli eserlerden bazılarıdır.

⁴ H. Yıldırım Ağanoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makûs Talihî: Göç*, 8. Baskı, İstanbul: İz Yayıncılık, 2013, s. 23.

⁵ Kemal H. Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*, çev.: Bahar Tırnakçı, 2. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları, 2013, s. 71.

Göç meselesi, sadece fert veya toplumların bir yerden diğer bir yere göç etmeleri ve bunların gittikleri yerlerde iskân olunmalarından ibaret basit bir olay değildir. Göç meselesi, bir devlet veya millet için sosyal, mali, idari, hukuki, ekonomik, siyasi, milli ve kültürel bakımdan çeşitli yönleri bulunan büyük bir problemdir⁶. Göçü, cemiyetteki diğer yer değiştirmelerden ayıran temel ölçü, göç edenin eski sosyal ve ekonomik ilişkilerini değiştirerek, yeni yerleşim yerinde yeni sosyal ve ekonomik ilişkiler kurmasıdır⁷.

Göçler, göçün (hareket) mesafesi, ortaya çıkış sebebi, geçici veya devamlı oluşu, cereyan ettiği mekân ve katılan insan sayısına göre değişik şekillerde sınıflandırılmıştır⁸. Kişinin kendi rızasıyla iskân mahallini değiştirmesiyle meydana gelen göçe serbest göç denirken; kişinin meskûn olduğu bölgede yaşayabilmesi için gerekli asgari şartların ortadan kalkması sonucu gerçekleşen göçlere de mecburi göç denir. Mekân değişikliği bakımından göç hareketi, iç göç ve dış göç diye ikiye ayrılır⁹. Göç, göç hareketine katılanların sayısı dikkate alındığında ise münferit ve kitle göçleri diye ikiye ayrılır¹⁰. Burada bizim konumuzu daha fazla ilgilendiren, çoğunlukla uluslararası boyutta olan dış göç meselesidir.

Göç hareketini gerçekleştiren kişiye de genellikle göçmen ya da muhacir denilmektedir¹¹. Osmanlı göç terminolojisinde göçmen tabiri yerine genel olarak muhacir kelimesi kullanılmıştır. Türk tarihinde muhacir denilince, düşmandan kaçıp Türk devletinin hâkimiyeti altındaki topraklara sığınan kahır-zede, zulm-dide

⁶ Selahattin Önder, *Balkan Devletleriyle Türkiye Arasındaki Nüfus Mübadeleleri (1912-1930)*, AÜ Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir 1990, s. 1.; Murat Karataş, *Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi (1923-1925)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2004, s. 1.

⁷ Ağanoğlu, s. 23.

⁸ Ertuğrul Murat Özgür, *Cog 108 Nüfus Coğrafyası*, AÜ DTCF Coğrafya Bölümü Ders Notları, Ankara 2011, s. 52-53.

⁹ Mesela, Adam Smith, mekân değişikliği bakımından göçleri ulusal ve uluslararası göç diye ayırdıktan sonra: 1. Kırdan kente, 2. Kentten kıra, 3. Ülkeden ülkeye (bölgeden bölgeye), 4. Yerel hareketler şeklinde alt tiplere bölümlemiştir. Bkz. E. M. Özgür, s. 53.

¹⁰ Nedim İpek, *Mübadele ve Samsun*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000, s. 1.; M. Karataş, s. 1.; Ömer Karataş, “19. ve 20. Yüzyılda Kafkasya’dan Anadolu’ya Göç ve İskân”, ed.: Burhan Sayılır,

Türk Dünyası Kültürel Değerleri Uluslararası Sempozyumu (4-8 Kasım 2013 Eskişehir) Bildiri Kitabı, Eskişehir, 2014, s. 659-660.

¹¹ Kamus-ı Türki’de Muhacir: “Ailece yerleşmek üzere diyar-ı ahara giden adam” olarak geçmektedir. Bkz. Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türki*, Dersaadet, 1317, s. 1435. Devellioğlu ise göçmen ve muhacir kelimelerini “göç eden, bir ülkeden kalkıp bir başka ülkede yerleşen” anlamında eş anlamlı olarak kullanmıştır. Bkz. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Doğu Matbaası, 1970, s. 794.

Müslümanlar akla gelmektedir¹². Ancak konuyla ilgili kaynaklar ve belgeler tarandığında Osmanlı memur ve idarecilerinin göç sebebine göre göçmenleri muhacir, mülteci, üsera-yı muhacirin, felaketzede, istilazede, harikzede, kahtzede, ev göçü ve mübadil şeklinde farklı farklı tanımladıkları görülmektedir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında (1923-1925) Yunanistan'dan nüfus mübadelesi yoluyla gelenler için de uzun süre gerek devlet kayıtlarında, gerekse halk arasında "muhacir" terimi kullanılmıştır. 1933'te muhacir kelimesi yerine yeni laik devlete daha uygun düşen ve dinî bir çağrışımında bulunmayan göçmen kelimesi önerilmiştir¹³. Muhacir kelimesi yerine göçmen ve sığınık gibi kelimeler teklif edilmişse de bundan sonraki süreçte, fiilî olarak, göçmen yerine muhacir veya mülteci kelimeleri kullanılmaya devam etmiştir.

Cumhuriyet'in kurulmasından sonra ise Yunanistan ile yapılan mübadele sonucu, Anadolu'daki Rumlar ile Yunanistan'daki Türkler yer değiştirmek zorunda kalmışlardır. Türk tarihinde yaşanan göçlerden bir kısmı ise "mübadele" kelimesiyle ifade edilmeye çalışılmıştır. Mübadele, iki kişi arasında bir şeyin diğer bir şey ile değiştirilmesi, değiş-tokuş ve trampa edilmesi anlamlarına gelmektedir¹⁴. Mübadil ise, mübadele olunmuş yani başkasının yerine getirilmiş, bir şeye bedel tutulmuş demektir. Göç terminolojisi açısından mübadele, genellikle iki devlet arasında sözleşmelere bağlı olarak yapılan göçlere denir¹⁵. Genellikle savaşlar sonrası ortaya çıkan göç hareketleri, mübadele kararlarının alınmasında etkili olmuştur.

Mübadele kavramı, Türk diplomatlarınca XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kullanılmaya başlanmıştır. Ayastefanos Müzakereleri esnasında ve daha sonra Balkan Savaşları sırasında gündeme gelen nüfus mübadelesi, Türk İstiklal Savaşı'nın başarıyla sonuçlanmasından sonra Türk ve Yunan Devletleri'nin Lozan Barış Görüşmeleri içerisinde imzaladıkları protokol gereğince zorunlu olarak gerçekleştirilmiş ve yüz binlerce insan zorunlu olarak yer değiştirmeye tabi tutulmuştur¹⁶.

¹² M. Karataş, s. 4.

¹³ M. Karataş, s. 4.

¹⁴ Devellioğlu, mübadele kelimesini "trampa, değiş tokuş, bir şeyin başka bir şeyle değiştirilmesi" şeklinde tanımlamıştır. Bkz. Devellioğlu, s. 835.

¹⁵ M. Karataş, s. 10.

¹⁶ M. Karataş, s. 10.

Türkler, tarih boyunca birçok göç hadisesiyle karşı karşıya kalmışlardır. Milattan önceki çağlarda Orta Asya'dan kuraklık, aşırı sıcak ve soğuklar, otlak ve meraların yetersizliği, nüfus artışı nedeniyle toprakların yetersiz kalması, komşu kavimlerin baskıları ve Türk boy ve hanlıkları arasındaki siyasi mücadeleler gibi nedenlerle başlayan Türk göçleri, milattan sonraki dönemlerde de daha geniş alanlarda artarak devam etmiştir¹⁷. Balamir idaresindeki Hunlar'ın başlattığı Kavimler Göçü'nden sonra Avrupa'ya, 1071 Malazgirt Zaferi'nden sonra da Anadolu'nun iç kesimlerine yoğun bir Türk göçü olmuştur. Türk göçleri, Osmanlı Devleti Dönemi'nde Anadolu'dan Balkanlar'a gerçekleştirilen iskân faaliyetleri ile devam etmiştir.

Konumuz olan göçlerin ana kaynağı olan Balkan Yarımadası, tarih boyunca birçok medeniyetin hâkimiyet kurmak için mücadele sarf ettiği önemli ve büyük bir bölgedir. Balkanlar, tarih boyunca Asya ve Avrupa kıtalarındaki medeniyetler arasında çok önemli bir köprü vazifesi görmüştür. Balkanlar'ı elinde tutan bir güç, isterse Doğu'ya ve Batı'ya doğru kolayca ilerleme imkânı bulurdu.

“Dağlık yer” anlamına gelen Balkanlar, coğrafi olarak, kuzeyde Tuna'nın aşağı kesimleri ve Sava Irmağı, doğuda Karadeniz, güneydoğuda Ege Denizi, güneyde Akdeniz ve batıda Adriyatik Denizi ile çevrilidir. Burada Yunanistan ve Bulgaristan ile eski Yugoslavya'nın parçalanması ile kurulan Slovenya, Bosna-Hersek, Yugoslavya Federasyonu (Sırbistan ve Karadağ), Hırvatistan, Arnavutluk ve Makedonya vardır. Bugünkü ülkelerin siyasi sınırları düşünüldüğünde yüzölçümü, 788.865 kilometrekaredir¹⁸. Bu topraklar için XIX. yüzyıl başından itibaren kullanılan Balkan kelimesi Türkçe'dir. Balkan kelimesi, “dağ”, “sarp, geçit vermez dağlık arazi” ya da “sık ormanlarla kaplı sıradağ” anlamına gelmektedir¹⁹.

¹⁷ Tarihte Türk göçleri ve bunların sebepleri için bkz. İbrahim Kafesoğlu, *Türk Millî Kültürü*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1976, s. 30-36.; Türklerin Orta Asya'dan çıkışı ve göçler hakkında bkz. Mehmet Bıçık, *Dünyayı Sarsan Olaylar*, Ankara: Tutku Yayınevi, 2013, s. 38 vd.

¹⁸ İbrahim Atalay, *Resimli ve Haritalı Dünya Coğrafyası*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2001, s. 95.; Ağanolu, s. 23. Balkan devletlerinin tarihte ve günümüzdeki durumu hakkında daha geniş bilgi için bkz. Toktamış Ateş, “Geçmişte ve Günümüzde Balkanlar”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Memuası*, C. 44, S. 1-4, İstanbul, 1986.

¹⁹ Züriye Çelik, *Osmanlı'nın Zor Yıllarında Rumeli Göçmenlerinin Türk Basınındaki Sesi: 'Muhacir' Gazetesi (1909-1910)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2007, s. 2.

Osmanlılar ise, 1350’li yıllardan itibaren Balkan Coğrafyası’nı tanımlamak için “Roma ülkesi” anlamına gelen “Rumeli” (Diyâr-ı Rum) kelimesini kullanmışlardır²⁰.

Harita I. Balkan Yarımadası

Kaynak: Muhammet Kaçmaz, “Balkan Coğrafyası”, *Türk Tarihinde Balkanlar*, Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, C. 1, s. 11.

Tarih boyunca birçok kavmin hüküm sürdüğü Balkanlar’ın ilk sakinleri, İllirler (ya da İlliryalılar)²¹, Traklar ve Daçlardır. Daha sonra Makedonlar, Gotlar, Bizanslılar, Romlar, Arnavutlar, Germanler, Venedikliler, Hunlar²², Cepizler, Avarlar, Bulgarlar, Peçenekler, Uzlar, Kumanlar, Kıpçaklar, Slavlar, Yunanlılar ve

²⁰ Mehmet Çakar, *Ankara’ya Yerleşen Kosova-Prizren Göçmenlerinin İçsel ve Dışsal Sosyal Sermaye Kullanımları: Örnek Olay Çalışması*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008, s. 53.; Z. Çelik, s. 2.

²¹ Balkanların en eski sakinleri İlliryalılar olup Avusturya’da bulunan Hallstatt kültürüne bağlanmaktadır. Arnavutların İlliryalılar’ın neslinden geldikleri genellikle kabul edilmekle beraber bugün bazı Sırp yazarları daha çok siyasi sebeplerle bu teoriyi kabul etmemektedirler. Bkz. Kemal H. Karpat, “Balkanlar Maddesi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, V, Ankara 1992, s. 28.

²² Balkan tarihçileri genellikle Hunların Balkanlar’a gelişinden hiç bahsetmemesine veya bu konuda yeterli bilgi vermektan kaçınmalarına rağmen Hunların 380 yılından itibaren Avrupa’da ve Balkanlar’da görüldükleri; Hunların büyük bir bölümünün bugünkü Macaristan ve Kuzey Balkanlar’da yerleştikleri bilinmektedir. Bkz. Karpat, “Balkanlar Maddesi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, V, s. 28.

en son Osmanlılar, göç ettikleri Balkanlar'da hâkimiyet kurmuşlardır. Bu göçler, bugünkü Avrupa'nın etnik temellerini oluşturarak kültürlerini tayin etmiştir. Gotlar, özellikle onların bir kolu olan Ostrogotlar ve Vizigotlar, Roma İmparatorluğu'nun dağılmasında birinci derecede rol oynamışlardır²³.

Balkanlar, birçok din ve ırkın bir arada ve karma olarak yaşadığı dünyanın hiçbir yerinde görülemeyecek farklı bir mozağe sahiptir. Burada Türkler, Slavlar (Bulgarlar, Sırlar ve Hırvatlar), Arnavutlar ve Yunanlılar yüzyıllar boyunca bir arada huzur içinde yaşamıştır. Hatta Balkanlar tanımlanırken buradaki ırk ve dinlerin çeşitliliğinden dolayı, karışık bir halde bulunan büyük bir antropoloji müzesine benzetilmiştir²⁴.

Balkanlar, stratejik konumu ve coğrafi durumunun yanında dinlerin kesişme noktası olması bakımından da dikkat çekmiştir. Balkanlar, M.S. 395 yılında Roma İmparatorluğu'nun ikiye bölünmesiyle Ortodoks ve Katolik mezheplerinin sınırlarını teşkil etmiştir. Ortodoksların merkezi İstanbul olurken; Katoliklerin merkezi ise Roma olmuştur. Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'ı fethetmeye başlamasıyla Ortodokslar ve Katolikler arasındaki mezhepler arası mücadele, yerini dinler arası mücadeleye bırakmıştır. Ortodokslar ve Katolikler kendi aralarında yüzyıllardır devam eden anlaşmazlıkları bir yana bırakarak, ortak düşmanları olan Müslümanlara karşı birlikte mücadele etmişlerdir.

XIV. yüzyıldan XX. yüzyıl başlarına kadar Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altında kalan Balkanlar, 1800'lü yıllara gelindiğinde ise stratejik açıdan Slav ve Germen nüfuz alanlarının kesiştiği bir bölge olmuştur. Ortodoksların hamiliğini üstlenen Rusya'nın Balkan Slavlarını kışkırtması sonucu, Balkan toplulukları bağımsızlıklarını kazanırken; Osmanlı Devleti de bölgeden çekilmiştir²⁵. Günümüzde de stratejik önemini koruyan Balkanlar, Rusya, ABD ve Almanya gibi büyük devletlerin hâkimiyet mücadelesine sahne olmaktadır.

Balkanlar'ı coğrafi ve stratejik açıdan değerlendirdikten sonra göç meselesini daha iyi kavramak için Türkler'in Balkanlar'a geçişleri ve yerleşmeleri konusuna

²³ Karpas, *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*, s. 72.

²⁴ Ağanoğlu, s. 25-26.

²⁵ Günümüzde Balkanlar'da yer alan Makedonya, Yugoslavya (Sırbistan-Karadağ), Bosna-Hersek, Hırvatistan, Slovenya ve Arnavutluk devletleri hakkında daha geniş bilgi için bkz. Atalay, 95-107 ss.

değirmek yerinde olacaktır. Türkler'in Balkanlar'la ilk teması, M.S. 4. ve 5. yüzyıllarda Batı Hunları'yla olmuştur. Daha sonra bölgeye VI. yüzyılda Avarlar, VII. yüzyılda Bulgar Türkleri, X.-XIII. yüzyıllarda Kumanlar ve Peçenekler gelmiştir. Bu dönemlerde bölgeye gelen bu Türk boyları kendi devletlerini kurmuşlar, ancak fazla yaşatamamışlardır. Dolayısıyla ya buraları terk etmişler ya da yönettikleri topluluklar arasında erimişlerdir²⁶.

Türkler'in, Balkanlar'a kesin ve kalıcı olarak yerleşmeleri, Osmanlılar Dönemi'nde olmuştur. Kuruluş döneminden itibaren kendisine doğal genişleme alanı olarak Bizans topraklarını seçen Osmanlı Devleti, Orhan Bey zamanında 1352 yılında Çimpi Kalesi'ni ele geçirerek Rumeli'ye ilk adımını atmıştır. Daha sonra Süleyman Paşa tarafından Gelibolu ve çevresi fethedilerek Rumeli'deki akınlar için üs olarak kullanılmıştır. Bolayır'a kadar olan bölgenin fethedilmesinden sonra Rumeli'deki topraklara ilk olarak Karesi topraklarından getirilen Yörük Türkleri iskân edilmişlerdir²⁷.

Bundan sonraki süreçte Rumeli, diğer bir ifadeyle Osmanlı Devleti'nin Avrupa-i Osmânî diye adlandırdığı topraklar, Türk hâkimiyeti altına girmeye başlamıştır. 1371'de Batı Trakya ve Makedonya, 1388'de Bulgaristan, 1389'da Arnavutluk, 1394'te Yunanistan, 1395'te Eflak-Boğdan Voyvodalığı, 1458'de Mora Yarımadası, 1459'da Sırbistan, 1463'te Bosna, 1526'da Erdel Prenslığı ve Macaristan Krallığı, 1669'da Girit Adası fethedilmiştir. Siyasi coğrafyadaki bu hızlı değişim, takip edilen nüfus ve iskân politikasında da tayin edici olmuştur²⁸.

Osmanlı Devleti döneminde, yeni ülkeler fethedildikçe Anadolu'dan Balkanlar, Makedonya, Bosna, Arnavutluk, Trakya, Ege Adaları, Girit, Kıbrıs, Suriye, Irak, Hicaz, Mısır, Libya, Tunus ve Cezayir gibi ülkelere birçok Türk göçleri yapılmıştır.

Osmanlı Devleti, kuruluş döneminden itibaren gaza ve cihad düşüncesiyle merkezden dışa dönük göçlerle Anadolu'nun Aydın, Saruhan, Biga ve Karesi gibi yerleşim yerlerinden getirilen birçok Türk unsuru fethedilen yerlere iskân etmiştir.

²⁶ Serdar Ünal, "Kimliğin Tarihsel Ve Kültürel Ortak İnşası: Türkiye'de Balkan (Rumeli) Göçmenleri", *Milli Folklor*, S. 4, (2012), s. 31.

²⁷ Ağanoğlu, s. 26.

²⁸ Gülfettin Çelik, "Osmanlı Devleti'nin Nüfus ve İskân Politikası", *Divan*, 6, (1999/1), s. 67.

Buna karşılık ayrıca askerî bir tedbir olarak buradaki Hıristiyanlar da Anadolu'ya göçürülmüştür. Osmanlılar, Rumeli'de fethettikleri yerlerin önemli bir kısmını uç beylerine temlik ederek ve önemli yetkiler vererek, bölgenin kısa sürede Türkleşmesini sağlamışlardır. Yine orduyla birlikte ya da daha sonra Rumeli'ye giderek ıssız yerlerde medrese ve zaviye kuran tarikat mensubu idealist dervişler de Balkanlar'ın Türkleşmesinde ve İslamlaşmasında çok önemli roller üstlenmişlerdir²⁹.

Osmanlı Devleti, vakıf sistemi sayesinde Balkanlar'da cami, yol, çeşme, köprü ve medrese gibi çok sayıda eser inşa ederek buraları imar etmiştir. Uygulamış olduğu başarılı iskân ve imar siyaseti neticesinde yaklaşık beş yüzyıl Balkanlar'da hüküm süren Osmanlı Devleti, dağına taşına Türk mührünü vurduğu Balkanlar'ı vatan hâline getirmiştir. Osmanlı Devleti'nin uyguladığı iskân siyasetinin yanında Osmanlı idarecilerinin halka iyi davranmaları ve adil idareleri neticesinde Balkan kavimlerinden Arnavutlar'ın ve Boşnaklar'ın kendi istekleriyle İslam'ı kabul etmeleri, Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki hâkimiyetini perçinlemiştir³⁰. Birkaç asır içinde yeni bir yapıya kavuşan Balkanlar'da din olarak İslam, dil olarak da Türkçe inkâr edilemez bir önem kazanmıştır. Bununla beraber Osmanlı Devleti'nin uyguladığı hoşgörü siyaseti ile Balkanlar'da yaşayan farklı dinlerden ve etnik yapılardan milletler huzur içinde hayatlarını sürdürmüşlerdir.

1789 Fransız İhtilali sonucu milliyetçilik düşüncesinin Balkan milletleri arasında yayılması, Avrupa Devletleri'nin Türklere karşı uyguladığı “Şark politikası” ve Rusların Pan-Slavist politikaları sonucu Balkanlar'daki huzur ve asayiş bozulmuş; Balkan milletleri, 500 yıldır hâkimiyetleri altında hayatlarının en güzel dönemlerini geçirdikleri Türklere karşı saldırıya geçmişlerdir. “Türkleri” yani Müslümanları öldüren, yerlerinden eden Rum, Sırp, Bulgar, Balkan milliyetçiliğinin temel nedeninin din farkı ve ikinci nedenin de ırk olduğunu belirten Kemal H. Karpat, 1878'den sonra kurdukları “millî” devleti, ırk bakımından safi bir Bulgar ve Sırp toplumuna dayandırmak isteyen Bulgarların ve Sırpaların, ötekini asimile ve yok etmek için harekete geçtiklerini; Balkanlar'ın Hıristiyan etnik milliyetçiliğinin ilk hedefinin Müslümanlar - yani “Türkler”- olduğunu belirtmiştir³¹.

²⁹ Yusuf Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin İskânı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988, s. 3.

³⁰ Arnavutların ve Boşnakların İslâm'ı kabul etme sebepleri hakkında bkz. Ağançoğlu, s. 29-30.

³¹ Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*, s. 16-17.

Rumeli'ye geçtikten sonra sürekli gelişen ve sınırlarını genişleten Osmanlı Devleti, kuruluşundan 1683 Viyana Yenilgisi'ne kadar geçen süreçte merkezden çevreye ya da dışa dönük göçler yaşamış, bunun neticesinde Balkanlar'da en geniş sınırlara ulaşılması sürecini yaşamıştır.

1683 Viyana Yenilgisi, Türk göç tarihi bakımından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Osmanlı Devleti'nin duraklama ve dağılma dönemi ile geri çekilmeye başlaması, göç problemini de beraberinde getirmiş ve çevreden merkeze, ya da içe dönük göçler başlamıştır. Balkanlar'ı şenlendirmek, "îlâ-yı kelimetullah" lafzını Balkanlar'da hâkim kılmak ve yüceltmek için Balkanlar'a giden Türkler; Türklerin engin hoşgörüsü ve adalet duygusu karşısında kendiliğinden hiçbir karşılık beklemeden İslam'la müşerref olan ve Osmanlı Cihan Devleti'ne asırlarca hizmet eden Arnavutlar ve Boşnaklar, Avrupa'dan geri dönüşe geçmiştir. Bu göçler, beraberinde Türk devlet ve toplum hayatına "Muhacir" kavramını da yerleştirmiştir³².

Anadolu sadece rahat, sıkıntısız dönemlerde ihtiyacı olana kucak açtığı gibi zor zamanlarda kendisine sığınan muhacirlere de kapılarını sonuna kadar açmıştır. Bunun bir neticesi olarak Osmanlı Devleti sürecinde ve Türkiye Cumhuriyeti Dönemi'nde Balkanlar'dan, Kafkaslar'dan ve Osmanlı Devleti'nden kopan diğer bölgelerden Anadolu'ya yoğun bir göç yaşanmıştır.

1683-1699 yılları arasında gerçekleşen Osmanlı - Avusturya Savaşları sırasında, sınır boyundaki Türklerin geri çekilmesiyle başlayan bu geri dönüş süreci, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı, Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve 1923 Lozan Barış Atlaşması sonrası yoğun olmak üzere yakın döneme kadar devam etmiş, milyonlarca Müslüman ve Türk, Anadolu'ya gelmiştir.

1.2. Yöntem

Balkanlar'dan Burhaniye'ye yapılan göçlerin sosyo-ekonomik ve kültürel etkilerini tespit etmeye çalıştığımız bu araştırma çalışmasında tarih biliminde kullanılan; Kaynak arama (tarama), tasnif (sınıflandırma), tahlil (çözümleme), tenkit (eleştiri) ve terkip (sentez) yöntemlerinden faydalanılmıştır.

³² M. Karataş, s. 3-4.

Bu çerçevede önce konuyla ilgili Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki ve Cumhuriyet Arşivi'ndeki kataloglar taranmış; Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Mektûbî Kalemi, Mektûbî Mühimme Kalemi, Meclis-i Vükela Mazbataları, Bab-ı Ali Evrakı Evrakı, Dâhiliye Nezâreti Şifre Kalemi, Dâhiliye Nezâreti İdâre-i Umûmiyye Belgeleri, Dâhiliye Nezâreti İdâre-i Umûmiyye Belgeleri Ek, Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Muhasebe Kalemi, Yıldız Perâkende Evrâkı, Dâhiliye Umûrî Mahalliye ve Vilâyât Müdürlüğü, Dâhiliye Nezâreti Mektûbî Kalemi, Evkaf Defterleri, İrâde Dâhiliye ve Şûrâ-yı Devlet fonlarında ve Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde bulunan çok sayıda belgenin transkripsiyonu yapılmıştır. Daha sonra ortaya çıkan veriler tasnif edilmiş ve çalışmamızda kullanılmıştır.

Arşiv kaynaklarının yanında Balkanlar'dan Anadolu'ya yapılan göçleri konu alan çok sayıda kitap ve tez incelenmiş, konumuzla ilgili kısımlar tasnif edilerek konumuz içinde kullanılmıştır. Bu çerçevede faydalanılan çalışmalardan Zühal Koç tarafından hazırlanan *Karesi Sancağına Yapılan Göçler (1860-1890)* adlı yayınlanmamış yüksek lisans tezinde XIX. yüzyılın ikinci yarısında Burhaniye'ye yapılan göçlere de yer verilmiştir. Yine Halit Aytuğ Tokur'un hazırladığı *Mübâdele ve Balıkesir'e Yapılan İskân (1923-1930) Merkez İlçe ve Burhaniye Örneği* adlı yayınlanmamış yüksek lisans tezinde de Cumhuriyet Dönemi'nde mübadele ile Burhaniye'ye gelen göçmenlerle ilgili önemli bilgilere yer verilmiştir. Bunların dışında çok sayıda kitap ve tez çalışmasından istifade edilerek konumuz açıklanmaya çalışılmıştır.

Yine konumuzla alakalı makaleler ve internet kaynakları taranmış, geldikleri dönem ve ülke dikkate alınarak Burhaniye'deki muhacir/mübadil kökenli ailelerle mülakatlar yapılmıştır. Daha sonra elde edilen veriler tasnif edilmiştir. Düzenlenen veriler, konu ile ilgili tarih kaynaklarından ve önceden yapılan benzer çalışmalardan da faydalanılarak değerlendirilmiştir.

2. BÖLÜM

BURHANIYE’NİN COĞRAFI ÖZELLİKLERİ, TARİHİ GEÇMİŞİ VE İDARİ YAPISI

Burhaniye’ye yapılan göçleri ve bu göçlerin etkilerini açıklayabilmek için Burhaniye’nin coğrafi özelliklerini, tarihi geçmişini ve idari yapısını açıklamak yerinde olacaktır. Bu bölümde Burhaniye’nin coğrafi özellikleri, tarihî geçmişi ve idari yapısı üzerinde durulacaktır.

2.1. Burhaniye’nin Coğrafi Özellikleri

Burhaniye’nin coğrafi özellikleri, Burhaniye’nin Konumu, İklim ve Bitki Örtüsü olmak üzere iki başlık altında incelenecektir.

2.1.1. Burhaniye’nin Konumu

Türkiye’nin kuzeybatısında ve Ege Bölgesi’nin de kuzeyinde yer alan Burhaniye, Balıkesir iline bağlı ilçe merkezidir. Burhaniye, 26. ve 28. boylam, 39. kuzey paralel daireleri üzerinde yer almaktadır.

Edremit Körfezi’nin güney kıyılarında, zengin bir bitki örtüsüne sahip Kaz Dağları ve Madra Dağı arasında kalan ovada kurulmuş olan Burhaniye, doğudan Havran ve İvrindi, güneydoğudan Bergama (İzmir), güneyden Gömeç ve Ayvalık ilçeleri, batıdan Ege Denizi ve kuzeyden ise Edremit ilçeleri ile çevrilidir³³. İlçe,

³³ Eski dönemlerde Burhaniye, Batı Anadolu’nun Misya Bölgesi olarak adlandırılan kısmında yer alıyordu. Zaman içinde çeşitli değişikliklere uğramış olan Misya; kuzeyde Marmara Denizi, batıda Çanakkale Boğazı ve Ege Denizi, doğuda Atranos Çayı ve güneyde Lidya ile çevrilmiştir. Bu geniş coğrafyada, Keşiş Dağı’ndan itibaren Marmara Denizi sahilini takiben Çanakkale Boğazı’na kadar olan kısma Küçük Misya, geri kalan kısma Büyük Misya deniliyordu. Pergam (Bergama), Adramitiyum (Edremit), Arjiza (Balya-Pazarköy), Assos (Behramkale), Teruvad (Truvada), Gargar, Antandos (Altınoluk), Belodos (Dursunbey) ve Adriyanatere (Balıkesir), Büyük Misya içinde yer alıyordu. Bkz. Mustafa Murat Öntuğ, *XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Balıkesir Şehrinin Fiziki, Demografik ve Sosyo-Ekonomik Yapısı*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2003, s. 12.; 1890 yılında Osmanlı Devleti’nin Karesi sancağına bağlı bir kaza olan ekseriya Kemer Edremit olarak da anılan Kemer kazası, kuzeyden Edremit, batıdan Balıkesir, güneyden Ayvalık ve batıdan da Adalar Denizi’yle sınırdır. Bkz. Serdar Kılıç, *Hüdavendigâr’a Bağlı Karesi Sancağı Salnameleri (1307-1310)*, Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Yayınlanmamış Bitirme Tezi, Balıkesir 2007, s. 20.

İzmir Çanakkale karayolu üzerinde Havran Çayı ile Karınca Deresi arasındaki düzlükte kurulmuştur.

Burhaniye ilçesinin toplam yüzölçümü 431 km² dir³⁴. İlçenin, Ege Denizi'ne 21 km.'lik bir kıyısı vardır³⁵. Deniz seviyesinden 10 m. yükseklikte bulunan Burhaniye ilçe merkezi, denizden 4 km. içerdedir³⁶.

Harita II. Burhaniye'nin Coğrafi Konumu

Kaynak: <http://www.biriyilik.com/gezelim-gorelim-2/iller-ilceler-kasabalar-ve-koyler/burhaniye-nasil-gidilir-49909.html>, (Erişim Tarihi: 24 Temmuz 2016).

³⁴ Recep Efe, Abdullah Soykan, İsa Cürebal ve Süleyman Sönmez, *Burhaniye - Doğal Kaynak Değerleri* -, Ankara: Burhaniye Belediyesi Kültür Yayınları No: 13, 2012, s. 15.

³⁵ R. Efe ve diğerleri, s. 15.; Burhaniye Belediyesi'nin sitesinde "İlçenin Ege Denizi'ne 17 km. uzunluğunda kıyı bandı vardır." denilmektedir. "Coğrafi Konum", <http://www.burhaniye.bel.tr/burhaniye/burhaniye-hakkinda.html>, (Erişim Tarihi: 13 Ağustos 2015); Ş. Tağıl ise Burhaniye'nin Ege Denizi'ne kıyısının uzunluğunun 12 km. olduğunu belirtmiştir. Bkz. Hakan Vardi, *Osmanlı Dönemi Balıkesir Hamamları*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Van 2010, s. 5.

³⁶ Meziyet Narin, *Türk Turizmi Açısından Yat Limanlarının Yeri ve Önemi, Burhaniye/İskele Yat Limanı Örnek Çalışması*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir 2000, s. 61.

Burhaniye ilçe merkezi, Bahçelievler, Cumhuriyet, Geriş, Hacıahmet, Hürriyet, İskele, Kocacami, Mahkeme, Memiş, Öğretmenler, Ören ve Yunus olmak üzere 12 mahalleden oluşur. İlçeye bağlı diğer mahalleler ise Ağacık, Avunduk, Bahadınlı, Börezli, Çallı, Çamtepe, Çoruk, Damlalı, Dutluca, Hacıbozlar, Hisarköy, Karadere, Kırtık, Kızıklı, Kurucaoluk, Kuyucak, Kuyumcu, Pelitköy, Sübeylidere, Şahinler, Şarköy, Tahtacı, Taylıeli, Yabancılar, Yaylacık ve Yunuslar'dır³⁷.

2.1.2. İklim ve Bitki Örtüsü

İnsan topluluklarının yerleşim yeri belirlemelerinde iklim unsuru ve bitki örtüsü her zaman önemli olmuştur. İlk yerleşim yerleri, insan yaşamına elverişli şartlar arz eden mutedil kuşakta yer almıştır.

İnsan yaşamına elverişli iklim özellikleriyle birçok medeniyete ev sahipliği yapan Burhaniye, Ege ve Akdeniz ikliminin etkisi altındadır. Burhaniye'de kışlar ılık ve yağışlı, yazlar ise sıcak ve kurak geçmektedir. Bu durumun bir neticesi olarak yazın su sıkıntısı yaşanırken; kışın su fazlası bulunmaktadır. Yağışların hemen hemen tamamı yağmur şeklindedir. Kar yağışı önemsiz denecek kadar az görülür.

Tarihin en eski zamanlarından beri yerleşmeye sahne olan bu bölgede bitki örtüsü büyük ölçüde değiştirilmiştir. Asırlar boyunca insanların ormanla mücadelesi sonucunda ormanlar daralmış ve yerleşim yerlerinden uzağa, yüksek sahalara çekilmişlerdir.

Burhaniye'de doğal bitki örtüsü, iklim şartlarına bağlı olarak şekillenmiştir. Ege Bölgesi'nin kuzey kısmında yer alan, kışları ılık ve yağışlı, yazları sıcak ve kurak iklim şartlarının etkili olduğu Akdeniz ikliminin tipik şartlarına sahip olan Burhaniye, zengin bir bitki örtüsüne sahiptir. İlçede, doğal bitki örtüsü olarak maki türleri, zeytinlikler, endemik bitki çeşitleri ve çam ormanları dikkati çekmektedir³⁸.

Anadolu'nun en eski iskân sahalardan biri olan Burhaniye çevresinde tarihî dönemlerden bu yana uygun doğal ortam şartları nedeniyle yerleşim bölgesi durumundaki sahalarda, bilinçli veya bilinçsizce meydana gelen çeşitli insan

³⁷ <http://www.burhaniye.bel.tr/burhaniye/mahallerimiz.html>, (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2015).

³⁸ Sabriye Çelik Uğuz, "Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Burhaniye'nin Alternatif Turizm Potansiyeli", *Marmara Coğrafya Dergisi*, 24, (Temmuz 2011), İstanbul, s. 338.

faaliyetleri sonucunda kızılçam ormanları önemli ölçüde ortadan kaldırılmıştır. Kızılçamların tahrip olduğu kesimlerde ve yer yer kızılçamların alt katında kuraklığa dayanıklı, yüksek ışık isteği olan her zaman yeşil ve sert meşin yapraklı maki türleri yer almaktadır. Bunlar menengiç, defne, sandal, mersin, delice, katırtırnağı, zakkum, funda, adaçayı, yapraklı laden, funda, kocayemiş, kermez meşesi, pırnal meşesi, mazi meşesi, tesbih, derici sumacı, gibi türlerdir. Bunlar kızılçamın tahrip edilmesi sonucunda yayılış göstermiş sekonder bitki türleridir³⁹. Ören’de Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu’nun tescil edip korumaya aldığı 1620 adet palamut meşesi vardır. Ayrıca, kavak, akasya, çınar, okalipüt, sedir, iğde ve ıhlamur gibi ağaçlar da bölgeye iyi uyum sağlar⁴⁰.

Burhaniye’de hâkim bütün iklim elemanlarını ve bitki yapısını bir bütün olarak değerlendirdiğimizde; Burhaniye’nin insan yerleşmesi ve insanların hayatını devam ettirebileceği ziraat şartları için büyük avantajlara sahip olduğunu görürüz.

2.2. Burhaniye’nin Tarihçesi

2.2.1. Burhaniye’nin Kuruluşu ve Adının Menşei

Burhaniye’nin kuruluş tarihi kesin olarak bilinmese de ilk kez Misya bölgesinde oturanlar tarafından kurulduğu bilinmektedir. Burhaniye çevresinde ilk iskân yerinin, Burhaniye İskelesi civarındaki Karataş mevkiinde M.Ö. 1443 yılında yerli halk tarafından kurulan, Anahor⁴¹ ya da “at” anlamına gelen Pidasus olduğu tahmin edilmektedir⁴². Bu nedenle, Burhaniye’nin ilk adının Anahor ya da Pidasus olduğunu söylemek mümkündür.

³⁹ Süleyman Karğı, *Kıyı Turizminden Alpinizme Sürdürülebilir Turizm (Burhaniye-Edremit-Kaz Dağı Örneği)*, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak 2010, s. 149.

⁴⁰ Rıdvan Polat, *Havran ve Burhaniye (Balıkesir) çevresinde Tarımsal Biyoçeşitlilik ve Etnobotanik Araştırmaları*, Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Balıkesir 2010, s. 29.

⁴¹ Osmanlı Salnamelerinde bu şehir hakkında şöyle denilmektedir: “İskele civarında ve kasabanın mesire yerlerinden biri olan Ayaklı denin yerdeki sahil boyunca, birbirine yakın üç tepede bulunan kesme taş, eski bina ve liman-rihtim kalıntılarından; buranın tarihî bir kent olduğu anlaşılmaktadır. Bu harabelerin Anahar adında büyük şehrin enkazı olduğu söylenmektedir. Bu tepelerden biri olan “Yılanlı Tepe”de, her sene Temmuz başıyla Ağustos on beşi arasında, çok sayıda kısa boylu kalın vücutlu yılanlar ortaya çıkmakta ve üzerinde harman sürüldüğü halde kimseye zarar vermemektedir”. Bkz. *Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi H. 1324 / M. 1906-1907*, Bursa, s. 561-562.

⁴² Burhaniye Halkevi, *Burhaniye*, İstanbul 1939, s. 6.; Yücel Aras, *Medeniyetler Beşiği Adrimyteion*, Edremit 1996, s. 6.; Derya Akın, *Burhaniye Hüsnü Tolun Zeytinyağı Fabrikası Koruma Projesi*, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014, s. 4.

Klasik dönemlere gelindiğinde Burhaniye'nin yoğun bir yerleşime sahne olduğu, maden ve orman ürünleri kadar Edremit Körfezi içinde stratejik konumuyla da önem kazandığı görülmektedir. Özellikle bu noktada günümüz Ören Mahallesi'nde yer alan Adramytteion⁴³, Körfez'in en uzun iskân edilen şehirlerinden biri olmanın yanında, en önemli ekonomik ve kültürel merkezlerden biri olarak da dikkat çekmektedir.

Burhaniye çevresinde bilinen ilk iskân yeri olan Anahor ya da Pidasus adıyla bilinen şehir uzun bir süre terk edilmiş, M.Ö. VI. yüzyılda Lidya Kralı Alyattes'in (M.Ö. 610-560) oğlu ve Kral Krezüs'ün (M.Ö. 560-546) kardeşi Adramys tarafından Misyalılar'a karşı bir kale olarak yeniden inşa edilmiştir⁴⁴. Anahor veya Pidasus şehri, kurucusu Lidya kralı Krezüs'ün kardeşinin ismine atfen "Adramys" adını almıştır. Kelime anlamı itibariyle de "Adramys'in yeri" veya "Adramys'in kenti" anlamına gelmektedir⁴⁵. Şehri imar ederek kendi adını veren Adramys, buraya Atina'dan muhacir kabul etmiştir⁴⁶. Antik Çağ'da Büyük Mısya bölgesinin önemli bir şehri olan Adramys'in ismi daha sonra Adramytteion olarak yerli halkın ağzına yerleşmiştir⁴⁷. Assos, Sardes, Pergamon ve Ephesus ile birlikte antik çağların en önemli şehirlerinden biri olan Adramytteion'un adı tarih boyunca değişerek bütün Körfez Bölgesi'nin adı olan Edremit'e dönüşmüştür⁴⁸. Lidyalılar'dan sonra Pers, Makedonya, Roma ve Bizans hâkimiyetine giren Adramytteion şehri, XI. yüzyıl sonlarından itibaren yer değiştirmek zorunda kalmış ve bugünkü Edremit şehri kurulmuştur⁴⁹.

⁴³ Adramytteion adı, ilk defa Herodot Tarihi'nde geçmektedir. Bkz. Erşah Çakır, Nafize Tatar ve Figen Erdoğan, "Adramytteion Antik Kenti Ve Sikkeleri -Kentin Kültürleri-", *Akademik Bakış Dergisi*, S. 31, (Temmuz – Ağustos 2012), s. 2n2; Zekeriya Özdemir, *Adramyttion'dan Efeler Toprağı Edremit'e*, Ankara, 2000, s. 21.

⁴⁴ Tülin Çoruhlu, "Ören (Adramytteion Antik Kenti) 2006 Yılı Kazı Çalışması", *29. Kazı Sonuçları Toplantısı*, C. 3, Kocaeli, 28 Mayıs-1 Haziran 2007, s. 529.; Engin Beksaç ve Şule Nurengin Beksaç, *Tarihin Işığında Burhaniye*, Balıkesir, 2005, s. 6.

⁴⁵ E. Beksaç ve Ş. N. Beksaç, s. 6.

⁴⁶ Burhaniye Belediyesi, *Burhaniye-Ören, Burhaniye'de Tarih ve Kültür*, Burhaniye, 1993, s. 2; Z. Özdemir, *Adramyttion'dan Efeler Toprağı Edremit'e*, s. 21.

⁴⁷ Özgür Mehmet İrkin, *Burhaniye'de Türk Devri Eserleri*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2006, s. 6.

⁴⁸ Uğuz, s. 335.

⁴⁹ Zekeriya Özdemir, "Balıkesir İlçeleri", *Bitek Kent: Balıkesir*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003, s. 290.; 1881 yılı Mayıs'ında Edremit'e gelen Arkeolog Heinrich Schliemann, "... Eski kaynaklarda şehrin kuruluşuyla ilgili olarak 1685 tarihiyle karşılaştım. Şehrin kurulduğu yerin Antik Adramyttion'la hiçbir ilgisinin olmaması şaşılacak şeydir. Kimilerine göre Antik şehir deniz kıyısında idi ve derelerin getirdiği alüvyonların altında kalmıştır; kimilerine göreyse bugünkü Edremit'in doğusundaki yükseltilerde kurulmuştu. Bana birinci saptama daha doğruymuş gibi geliyor.

Bugünkü Burhaniye şehir merkezinin bulunduğu yer ise Selçuklular Dönemi'nde iskân edilmiştir. Anadolu Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan, Danişmentlileri ortadan kaldırdıktan sonra Danişmentli hanedanından olan kişileri, uclarda bey olarak görevlendirerek onlardan faydalanma yoluna gitmiştir. II. Kılıç Arslan, Danişmentli soyundan gelen Taylı Bey'i de, Burhaniye dolaylarına uc beyi olarak görevlendirmiştir. Taylı Baba, ilk iş olarak bölgede göçebe olarak yaşayan Türkleri toplamış ve İskele yakınlarında Taylıeli Köyü⁵⁰'nü kurup kendisine merkez yapmıştır. Taylı Baba, Edremit'i ele geçirdikten sonra Taylıeli Köyü'nü bugünkü Burhaniye'nin bulunduğu yere taşımıştır⁵¹.

Bir başka rivayete göre bugünkü Burhaniye ilçe merkezi, 1462'de Fatih Sultan Mehmet'in Midilli'nin fethi esnasında Burhaniye Bölgesi'nden geçtiği süreçte, Taylıeli Köyü'nden ovaya inenler tarafından kurulmuş olup, 1484 yılından itibaren burası merkez olmuş ve burası Madra Dağı'nın suyunu Adramytteion antik şehrine taşıyan Roma Dönemi'ne ait su kemerlerinin buradan geçmesinden dolayı 1484'te Kemer adını almıştır⁵².

Çünkü bu yükseltilerde ne bir duvar kalıntısına ne de bir çömlek parçasına rastlamadım.” demektedir. Bkz. İlhan Pınar, “19. Yüzyılda Seyyahların İzinde Edremit'ten Ayvalık'a Yolculuklar”, *Tarihin Kucağında Gömeç Sempozyumu 26-27 Ekim 2001*, İzmir: Gömeç Belediyesi Yayını, 2002, s. 102.

⁵⁰ Taylıeli Köyü'nün kuruluşu ve Taylı Baba'nın faaliyetleri ile ilgili şöyle bir rivayet bulunmaktadır: “1223 yılında Selçuk hükümdarı II. Kılıç Arslan zamanında Bergama uc beyi tarafından Taylı Baba, nâm-ı diğer Mehmet Taylı Bey, uc beyi olarak bölgeye gönderilir ve civardaki bütün göçebeleri Taylıeli Köyü'ne yerleştirir. Taylı Baba'nın zamanla Karesi Beyi ile arası açılır. Askerini toplar, harp için Karesi'ye hareket eder. Karesi Beyi işin vehâmetini anlar, siyâsî yönden bu harbi önler. Şöyle ki; Karesi Beyi'nin yanında büyük bir zât olan Muhyiddin-i Rûmî vardır. O'na, 'ne yaparsan yap, o zâtı geri çevir' der. Muhyiddin-i Rûmî, Taylı Bey'i, Osmanlar Köyü'nde karşılar ve O'na: 'Sen iki İslâm askerini kırdıracağını. Cehennemde yerin belli. Sen illâ harp etmek istiyorsan, karşında Bizans var.' der. Selçuklular, bölgeyi aldıkları halde Edremit, Bizans'ın elindeymiş. Muhyiddin-i Rûmî, etkili konuşması ile Taylı Bey'i ikna eder ve geri çevirir. Taylı Bey de o zâtı çok sever. Karesi'ye göndermez, yanında götürür. Edremit'in alınmaması Taylı Bey'in kafasına takılmıştır. Zaman geçer. Hristiyanların bir yortusu vardır. Sabaha kadar içki içerler. Taylı Bey, o gece askerini sallarla karşı tarafa geçirir. Âni bir baskınla şehri ele geçirir ve Edremit'in fâtihi olur.” Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1924 (1340) doğumlu Ahmet Şevkli (Sofu) ile yaptığımız görüşme; Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1952 doğumlu Ali Rıza Kaymaz ile yaptığımız görüşme.

⁵¹ “Balıkesir Maddesi”, *Yurt Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul 1982, s. 1140.; Z. Özdemir, “Balıkesir İlçeleri”, *Bitek Kent: Balıkesir*, s. 290; Burhaniye Halkevi, *Burhaniye*, İstanbul 1939, s. 7.

⁵² E. Beksaç ve Ş. N. Beksaç, s. 22; Z. Özdemir, “Balıkesir İlçeleri”, *Bitek Kent: Balıkesir*, s. 290. 1894 Yılında baş gösteren kolera ile mücadele için Bursa üzerinden Balıkesir'e, daha sonra da Havran üzerinden Edremit'e ve oradan da Kemer'e geçen Şerafettin Mağmumi, bu şehrin Kemer olarak isimlendirilmesinin sebebini şöyle açıklamıştır: “*Harâbesini gezdiğimi demince söyledğim eski Edremit şehri ma'mûr ve âbâdân iken tuğyân-ı miyâhtan kurtulmak için iki cesim duvar yapılarak mahût çay bunun içinden geçirilmiş ve buraya “Edremit Kemerı” denirmiş. Asır ba'de asır eski Edremit harâbezâra dönünce çay dahi duvar arasındaki yatağını doldurarak taşmış ve büsbütün hârice uğramakla onun terk ettiği mahale bu kasaba te'sîs edildiğinden Kemer ismini almıştır.”* Nâzım H. Polat, “Doktor Şerafettin Mağmumi Balıkesir'de”, ed.: Şenol Çelik - Serdar Genç,

Osmanlı Dönemi'nde uzun yıllar Kemer veya Kemer Edremit adıyla bilinen kasaba, Sultan II. Abdülhamid'in 1894 yılında doğan oğlu Şehzade Burhaneddin'e atfen, halkın isteğiyle Burhaniye olarak anılmaya başlanmıştır⁵³. 1895 yılında Burhaniye adını alan ilçe, Cumhuriyet Dönemi'nde Harf İnkılâbı'ndan sonra "Bürhaniye" olarak isimlendirilmiştir⁵⁴. Günümüzde Burhaniye adını taşıyan ilçe, halk arasında Kemer olarak da isimlendirilmektedir.

2.2.2. Türk Hâkimiyeti Öncesi Burhaniye

İnsanlığın geçmişi içinde Edremit Körfezi önemli bir hareket merkezi olmuştur. Coğrafi konumu itibarıyla Edremit Körfezi'nin güneyinde yer alan ve aşağı yukarı tümüyle Antik Çağ'ın Adramyttene Bölgesi'ni oluşturan Burhaniye, tarih boyunca pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış ve bu uygarlıklara dair pek çok izi de bünyesinde barındırmıştır.

Yontma Taş Devri ve Maden (Bakır) Devri'ne ait buluntulardan anlaşıldığına göre M.Ö. 50.000 yılından itibaren Edremit Körfezi'nde yerleşim izleri görülmektedir⁵⁵. Önemli bir Prehistorik ve Antik Çağ yerleşmesi olduğu belirtilen Kızçıftlığı (Gömeç) ile Burhaniye'nin Dutluca, Bahadınlı, Taylıeli, Karadere, Hisarköy, Börezli ve Kuyumcu köylerinde yayılma gösteren kaya sunakları, Burhaniye'nin tarihinin tarih öncesi çağlara kadar uzandığını göstermektedir. Yapılan araştırma ve incelemelerde, kaya sunaklarının Erken Demir Çağı'ndan Bronz Çağı'na kadar uzanan bir geçmişi olduğu belirtilmektedir⁵⁶.

Burhaniye bölgesinin ilk sakinlerinin Etrüsk kökenli Pelasglar⁵⁷ olduğu ileri sürülmektedir⁵⁸. Burhaniye çevresinde ilk iskân yerinin de, Burhaniye İskelesi

Uluslararası Balıkesir'e Değer Katan Şahsiyetler Sempozyumu (7-8 Kasım 2013, Balıkesir) Bildiriler, Balıkesir: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Kent Arşivi Yayınları No: 10, 2014, s. 290.

⁵³ İrkin, s. 8.

⁵⁴ *Bürhaniye 1950-1955 Belediye Çalışmaları*, Ressam Cahit Matbaası, Mayıs 1955.

⁵⁵ Z. Özdemir, *Adramyttion'dan Efeler Toprağı Edremit'e*, s. 24. Balıkesir ve çevresinde yapılan kazılarda, Kepsut-Burhaniye-Ören'de bakır çağı kalıntılarına rastlanmıştır. Bkz. M. Reşit Kıpçak, *A'dan Z'ye Balıkesir'in Dünü, Bugünü ve Yarınına Bakış*, Balıkesir, 2007, s. 45.

⁵⁶ Z. Özdemir, "Balıkesir İlçeleri", *Bitek Kent: Balıkesir*, s. 289.

⁵⁷ Bölgenin en eski sakinleri olan Pelasglar, Asya kökenli bir kavim olup ziraat ve madencilikle uğraşmışlar, tabiat kuvvetlerine inanmışlardır. Pelasglar, elbise olarak tilki derisinden bir külâh, üstlükle örtülmüş yelek ile geyik derisinden yapılmış çizme giyiyorlardı. Müdâfaa silahı olarak da kısa bir hançer, mızrak ve kalkan taşıyorlardı. Z. Özdemir, *Adramyttion'dan Efeler Toprağı Edremit'e*, s. 28.

civarındaki Karataş mevkiinde M.Ö. 1443 yılında yerli halk tarafından kurulan, Anahor ya da Pidasus olduğu tahmin edilmektedir⁵⁹. Daha sonra uzun bir süre terk edildiği anlaşılan şehir, M.Ö. VI. yüzyılda Lidya Kralı Alyattes'in (M.Ö. 610-560) oğlu ve Kral Krezüs'ün (M.Ö. 560-546) kardeşi Adramys tarafından Misyalılar'a karşı bir kale olarak yeniden inşa edilmiş ve kurucusunun adından dolayı Adramys adını almıştır⁶⁰. Antik çağda Büyük Misya Bölgesi'nin önemli bir şehri olan Adramys'in ismi daha sonra Adramytteion olarak yerli halkın ağzına yerleşmiştir⁶¹. Burası sırasıyla Pers, Makedonya, Bergama Krallığı ve Roma İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altında varlığını sürdürmüştür.

Harita III. İlk Çağ'da Burhaniye (Adramytteion) ve Çevresi

Kaynak: <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=27767&start=0>, (Erişim Tarihi: 24 Temmuz 2016).

⁵⁸ Ufuk Karakuş, *Milli Mücadele'de Edremit*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir 2009, s. 11.; M.Ö. 2000'lerde Marmara ve Ege sahillerinde Pelags kolonilerinin yerleşimi başlamıştır. Bkz. Kıpçak, s. 45.

⁵⁹ Burhaniye Halkevi, *Burhaniye*, İstanbul 1939, s. 6; Yücel Aras, *Medeniyetler Beşiği Adramytteion*, Edremit, 1996, s. 6; Akın, s. 4.

⁶⁰ Çoruhlu, s. 529.; E. Beksaç ve Ş. N. Beksaç, s. 6.

⁶¹ İrkin, s. 6.

Roma İmparatorluğu'nun M.S. 395 yılında Doğu (Bizans) ve Batı Roma olmak üzere ikiye bölünmesi ile Adramytteion şehrinin de içinde bulunduğu Mysia Bölgesi, Doğu Roma yani Bizans İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altına girmiştir.

Bizans Dönemi'nde Anadolu toprakları "Thema" denilen idari bölümlere ayrılmıştır⁶². Askerî Bölgeler olan Themalar'ın başına bölgelerinde en yüksek askerî ve sivil gücü temsil eden generaller diyebileceğimiz "Strategoslar" getirilmiştir. Adramytteion şehri, Hermos (Gediz) ile Yukarı Kaikos (Bakırçay) vadilerini içine alan Neokastron Theması içinde yer alıyordu⁶³.

IV. ve V. yüzyıllarda önemli çalkantılara sahne olan Adramytteion şehri, Bizans İmparatorluğu sınırları içinde kalmasına rağmen Batı Roma ile yakın ilişkilerini sürdürmüştür. Adramytteion, Bizans Dönemi'nde bir piskoposluk merkezi olmuştur⁶⁴. Bizans Kralı II. Andronikos Palaiologos 1283'te Adramytteion'da bir kilise toplantısı yapmıştır⁶⁵. Adramytteion'un Hıristiyanlığın kabulünün hemen ardından bir Piskoposluk merkezi oluşu ve Bizans İmparatoru'nun burada kilise toplantısı yapması, buranın Hıristiyanlar açısından büyük önem taşıdığını göstermektedir.

Bizans İmparatorluğu'ndaki iç çalkantılar, VI. ve VII. yüzyıllarda da devam etmiş; Bizans'ta tasvirler (İkonalar) mücadelesinin iç karışıklıklarla birlikte Arap Akınlarına⁶⁶ ve Bulgar saldırılarına sebep olması üzerine Opsikion Theması birlikleri Boğaz'ın karşı tarafına geçmişlerdir. Fakat Opsikionlular, İstanbul'u ve Trakya'yı savunmak yerine 3 Haziran 713 tarihinde Bizans İmparatoru Philippikos'u tahtından indirerek yerine sivil bir memur olan Artemios'u getirmişlerdir. Yeni İmparator

⁶² Roma yönetiminde Adramyttium Conventus adıyla önemli bir idari birim olan Burhaniye'nin de içinde bulunduğu bölge, denetim güçlükleri nedeniyle Bizans İmparatorluğu Devri'nde birkaç bölgeye ayrılmış ve günümüz Ayvalık ilçesinin de içinde kaldığı kesim, Midilli ve bazı Ege Adaları, Adalar Bölgesi olarak teşkilatlandırılmıştır. Bkz. E. Beksaç ve Ş. N. Beksaç, s. 17.

⁶³ Z. Özdemir, *Adramyttion'dan Efeler Toprağı Edremit'e*, s. 34.; Çoruhlu, s. 530.; Engin Beksaç. "Adramytteion ve Adramytteion 2001 Kazısı", *VI. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Sempozyumu (08-10 Nisan)*, *Bildiriler*, Kayseri, 2002, s. 195.

⁶⁴ E. Beksaç ve Ş. N. Beksaç, s. 17-18.; Zehra Dedebali, *Balıkesir İli Burhaniye İlçesi Ören Mevkiiindeki Arkeolojik Kalıntıların Jeofizik Yöntemlerle Tespiti*, Sakarya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2007, s. 39.

⁶⁵ Dedebali, s. 39.; Fatih Sünbül, *Balıkesir-Burhaniye-Ören'deki Bergaz Tepe Adramytteion Antik Alanının Arkeojeofizik Yöntemlerle Tespiti*, Sakarya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2007s. 28.

⁶⁶ VII. ve VIII. yüzyıllarda İstanbul'u fethetmeyi amaçlayan seferler sırasında Batı Anadolu üzerinde yoğunlaşan İslam ordularının baskısına rağmen (654-655 ve 674-678) Adramytteion bölgesinin önemli bir güç merkezi olmayı sürdürdüğü görülmektedir. Bkz. E. Beksaç ve Ş. N. Beksaç, s. 18.

İstanbul'a taarruza hazırlanan Arapların akınlarını önlemek için kuvvetlerini Rodos'ta toplamaya çalıştığı bir sırada Opsikion birlikleri isyan ederek eyaletlerinin bir vergi memuru olan Adramytteionlu III. Theodosius'u imparator ilan etmişlerdir⁶⁷.

715 yılı sonlarına doğru tahta geçen III. Theodosius'un hükümdarlığı fazla sürmemiş; Anatolikan Theması'nın Strategos'u III. Leon, İmparator'a karşı ayaklanarak İzmit (Nikomedia)'te İmparator'un oğlunu bütün maiyetiyle birlikte esir almış ve Üsküdar'a kadar ilerlemiştir. III. Theodosius, bu gelişmeler üzerine anlaşma talebinde bulunmuş, kendisinin ve oğlunun hayatını güvence altına aldıktan sonra hayatının geri kalan kısmını keşiş olarak geçirmek üzere Efes (Ephesos)'e gitmiştir. Bunun üzerine III. Leon, 15 Mart 717 tarihinde İstanbul'a girerek Bizans tahtına oturmuştur⁶⁸.

III. Leon, imparator olunca Batı Anadolu'da idari düzenlemeye gitmiştir. Bu esnada Adramytteion'dan Efes'e kadar giden ve başkenti Efes olan ve Adramytteion'un da içinde yer aldığı Thema'yı da içine alan Thracesian Theması'nı kurmuştur⁶⁹.

Mesleme bin Abdülmelik kumandasındaki büyük bir ordu ve donama, 717 yılı Ağustosunda, Suriye sahillerinden hareket ederek Sard ve Bergama'yı ele geçirip Adramytteion Bölgesi'ni yağmalayarak İstanbul üzerine yürümüştür. Grajuva denilen Rum ateşi nedeniyle büyük zararlar gören İslâm Donanması, kışın sert geçmesi, kıtlık ve Bulgar saldırıları da buna eklenince, 15 Ağustos 718'de muhasarayı kaldırmak zorunda kalmıştır⁷⁰.

Bizans İmparatoru I. Manuel Comnenos döneminde 1163 yılında Edremit ve Bergama arasında kalan yerler, Nea Castra (Yeni Kaleler) adı altında yeni kurulan bir eyaletin sınırları içinde örgütlenmiştir⁷¹.

⁶⁷ 715 yılı sonlarına doğru tahta geçen III. Theodosius, imparatorluk tacını giymek istememiş, fakat kabul etmek zorunda bırakılmıştır. Bkz. Z. Özdemir, *Adramyttion'dan Efeler Toprağı Edremit'e*, s. 33.; Çoruhlu, s. 531.

⁶⁸ Z. Özdemir, *Adramyttion'dan Efeler Toprağı Edremit'e*, s. 34.; Çoruhlu, s. 531.; Çakır ve diğerleri, s. 7.

⁶⁹ E. Beksaç ve Ş. N. Beksaç, s. 18.

⁷⁰ Z. Özdemir, *Adramyttion'dan Efeler Toprağı Edremit'e*, s. 35.; Öntüğ, *XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Balıkesir Şehrinin Fiziki, Demografik ve Sosyo-Ekonomik Yapısı*, s. 17.

⁷¹ İrkin, s. 6-7.

IV. Haçlı Seferi sonunda İstanbul'da 1206'da Latin İmparatorluğu kurulunca Misya Bölgesi ve dolayısıyla Burhaniye ve çevresi de Latinlerin hâkimiyetine girmiş, bununla birlikte Batı Anadolu Bölgesi'ne Türk akınları artarak devam etmiştir⁷².

2.2.3. Türk Hâkimiyeti ve Karesi Beyliği Dönemi'nde Burhaniye

XI. yüzyılın ortalarında Adramytteion'un da içinde bulunduğu Batı Anadolu dâhil, hemen hemen Anadolu'nun tamamı Bizans hâkimiyeti altında bulunuyordu. Bu tarihten sonra Anadolu'ya yönelik Türk akınları başlamıştır. Türklerin Anadolu içlerine akınlara giriştikleri XI. yüzyıl sonlarından itibaren Türkler ile Bizanslılar ve Bizanslılar ile ittifak yapan diğer Avrupalı güçler ve Bizanslılar ile Avrupalılar arasında bölge hâkimiyeti için kıyasıya bir mücadele başlamıştır.

Oğuz Türkleri, Anadolu'ya Çağrı Bey'le, 1018'de başlayan ve 1040 yılına kadar devam eden keşif akınları gerçekleştirmişlerdir. Anadolu'da Bizans mukavemetini kırmak ve burada yerleşmek imkânlarını hazırlamak bakımından büyük önem taşıyan bu akınlar, Sultan Tuğrul Bey Dönemi'nde Pasinler Savaşı (1048) ile hız kazanmış ve Sultan Alparslan Dönemi'nde Malazgirt Savaşı (1071)'nden sonra yerini yurt edinme faaliyetlerine bırakmıştır⁷³. Zayıf Bizans kuvvetleri karşısında ilerleyişini sürdüren Türk kuvvetleri, kısa sürede Marmara ve Ege kıyılarına ulaşmışlardır.

Malazgirt Zaferi (1071)'ni müteakip büyük bir Türk nüfusunun Anadolu'ya göçmesiyle, İran'da 1040 yılında kurulan Selçuklu İmparatorluğu'ndan otuz beş yıl sonra, 1075'te, İznik merkez olmak üzere Türkiye Selçukluları Devleti kurulmuştur⁷⁴.

Türkler'in Adramytteion bölgesinde görünme süreci Bizans İmparatoru I. Alexios Comnennos'un hâkimiyet sürecine (1081-1118) denk düşmektedir. Batı Anadolu kıyılarını ele geçiren ve 1084'te İzmir'i fethederek bir Türk beyliği kuran Çaka Bey, 1092'de donanmasıyla hareket ederek 1093'te bölgeye ulaşmış, büyük

⁷² Öntuğ, *XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Balıkesir Şehrinin Fiziki, Demografik ve Sosyo-Ekonomik Yapısı*, s. 18.

⁷³ Osman Turan, *Selçuklular ve İslâmiyet*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1993, s. 33-34.

⁷⁴ O. Turan, *Selçuklular ve İslâmiyet*, s. 33.

tahribatlara sebep olarak Edremit'i fethetmiştir⁷⁵. Böylece Burhaniye'nin de içinde bulunduğu Edremit Körfezi Bölgesi'nde Türk hâkimiyeti başlamıştır.

Haçlı Seferleri'nin başlaması ve Sultan I. Kılıç Arslan'ın ölümü üzerine harekete geçen Bizans İmparatoru Alexios Comnenos (1081-1118), hemen harekete geçerek 1097'den sonra İzmir'i ve Adramytteion Bölgesi'ni yeniden ele geçirmiştir. Bizans İmparatoru tarafından bölgeye sevk edilen Kıbrıs Dükü Eumathius Philokales komutasındaki ordu, korkunç katliamlar yaparak Türk yerleşimcileri bölgeyi terke zorlamış, hatta Türk çocuklarını kazanlarda kaynatacak kadar ilkelik göstermiştir. Türkler'den temizlenen Adramytteion şehri, Eumathius Philokales tarafından tahmini olarak 1106 yılında eski yerinde ve eski görünüşüne uygun olarak yeniden imar edilmiş ve kaçan halkı ile çevrede bulunan Hristiyanlar da buraya getirilerek iskân edilmiştir⁷⁶.

Haçlı Seferleri'nin başlamasıyla bölgedeki hâkimiyetini kaybeden Selçuklular, yeniden bölgeye yönelik akınlarını arttırmışlardır. Emir Monluğ ve Mehmet Bey komutasındaki Türk akıncıları, 1113 yılında bölgeyi yeniden fethederek Çanakkale Boğazı'na kadar ilerlemişlerdir. Türkler karşısında korkuya kapılan yerli halkın bir kısmı dağlık bölgelere sığınırken, bazıları da Balkanlar'a geçmiştir⁷⁷.

XII. yüzyılda deniz ve kıyı üzerinde yoğunlaşan mücadeleler neticesinde insanların kıyıyı ve kırsal kesimleri terk ederek daha güvenli bölgelere yöneldiği görülmektedir. 1150'lerden itibaren Türkler, önemli ölçüde bölgede yeniden hâkimiyet kurmuşlardır. İmparator I. Manuel Comnenos döneminde bölgedeki hareketlilik daha da artmış, bunda kıyıdan gelen baskılar kadar iç kesimlerde görülmeye başlayan Türkler'in küçük kırsal yerleşmeler üzerinde kurduğu baskıların

⁷⁵ Zekeriya Özdemir, Çaka Bey'in 1092'de karadan hareket ederek Edremit'i fethettiğini söylerken; (Bkz. Z. Özdemir, *Adramyttion'dan Efeler Toprağı Edremit'e*, s. 38-39); Engin Beksaç ve Şule Nurengin Beksaç, Çaka Bey'in donanmasıyla 1093'te bölgeye ulaştığını ve bölgeyi ele geçirdiğini belirtmiştir. Bkz. E. Beksaç ve Ş. N. Beksaç, s. 19. Evren Gökçe ise bölgede Türk hâkimiyetinin, Anadolu Selçuklu Sultanı Kutalmışoğlu Süleyman Şah'ın uç beylerinden olan Taylı Baba'nın, Anadolu'nun fethi esnasında bölgeye yollanması ve bugün Taylıeli olarak bilinen yöreye yerleşmesiyle başladığını, Taylı Baba adı verilen tarihî kişiliğin yazın ilk yerleştiği yer olan Taylıeli'nde, kış mevsiminde ise Geriş isimli mahalde konaklayarak Burhaniye'de yaşadığını belirtmiştir. Bkz. Evren Gökçe, *XIX. Yüzyıl Başlarında Bir Osmanlı Kıyı Kasabası: Kemeredremit*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın 2007, s. 7-8.

⁷⁶ E. Beksaç ve Ş. N. Beksaç, s. 19.; Z. Özdemir, *Adramyttion'dan Efeler Toprağı Edremit'e*, s. 39.

⁷⁷ Z. Özdemir, *Adramyttion'dan Efeler Toprağı Edremit'e*, s. 39.; Zekeriya Özdemir, *Pelitköy*, Ankara, 2003, s. 17.

da önemli rolü olmuştur⁷⁸. I. Manuel Comnenos (1143-1180), uzun süren savaşlar nedeniyle Edremit ve çevresinde durmuş olan ziraatı yeniden canlandırmak için bölgeye Sırp'lar'dan, Giritli Rumlar'dan ve Ermeniler'den meydana gelen çiftçi gruplar ve askerler yerleştirmiştir⁷⁹.

Türkiye Selçuklu hükümdarı I. Rükneddin Mesud zamanında gerçekleşen İkinci Haçlı Seferi (1147- 1149) sırasında, Alman Kralı Konrad ve Fransa Kralı Louis'in başında bulunduğu Haçlı Ordusu, 1147 yılı sonbaharında bölgeden geçerek Efes'e gitmişlerdir⁸⁰. İlk Haçlı Seferleri'nden fazla etkilenmeyen bölge, özellikle IV. Haçlı Seferi sırasında Haçlılar'ın İstanbul'u ele geçirerek bir Latin Krallığı kurmalarından sonra Latin İmparatorluğu ile İznik Devleti arasında önemli bir çekişmeye sahne olmuştur. 1204'ten sonra İznik'te bir Bizans Devleti kuran Theodor Lascaris ile İstanbul Latin Devleti'nin ikinci imparatoru Flanderli Henri, 1205 yılında Adramytteion Ovası'nda karşı karşıya gelmişlerdir. Bölgenin konumu açısından büyük önem taşıyan Adramytteion Savaşı, Latinlerin zaferiyle sonuçlanmıştır. 1214 tarihinde yapılan Nymphaion Barışı ile bölge, Latinlere bırakılmış ve Flanderli Henri de Adramit Kontu ünvanı almıştır⁸¹.

Türkler'in Batı Anadolu'ya özellikle Çanakkale ve Balıkesir bölgesine kalıcı akınları II. Andronikos Palaiologos'un (1282–1328) saltanat dönemine tekâbülmektedir⁸².

Moğolların İç Anadolu'ya girmeleri Selçuklular'ın dağılmasına ve Batı-Orta Anadolu'da müstakil ufak Türk devletlerinin doğmasına sebep olmuştur. Ayrıca 1192'de II. Kılıç Arslan'ın ölümüyle birlikte oğulları arasında başlayan taht kavgası Türkiye Selçuklu Devleti'ni iyice yıpratmıştır. Moğollar karşısında 1243 Köseadağ Savaşı'nda alınan yenilgi, devlete büyük bir darbe olmuştur. Uzun yıllar devam eden taht kavgaları ve savaşlarla iyice yıpranan devlet, çöküş sürecine girmiştir. XIII. yüzyıl sonlarında, Türkiye Selçuklu Devleti'nin çöküş devresine girişini takip eden

⁷⁸ E. Beksaç ve Ş. N. Beksaç, s. 19.

⁷⁹ Z. Özdemir, *Adramyttion'dan Efeler Toprağı Edremit'e*, s. 40.

⁸⁰ Z. Özdemir, *Adramyttion'dan Efeler Toprağı Edremit'e*, s. 40.

⁸¹ E. Beksaç ve Ş. N. Beksaç, s. 19.

⁸² İrkin, s. 7.

dönemde merkez ile bağlarını keserek, bağımsızlıklarını ilan etmek suretiyle büyüklü küçüklü olmak üzere yirmiye aşkın Türk beyliği ortaya çıkmıştır⁸³.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin çöküşü sırasında, II. Mesud'un (1282–1304) emrinde bulunan Kalem Bey ile oğlu Karesi Bey, XIV. yüzyılın başlarında, II. Andronikos Paleologos (1282-1328) zamanında büyük bir Türkmen grubu ile Mysia'ya girmişler, merkezi Balıkesir olan Karesi Beyliği'ni kurmuşlardır⁸⁴. Karesi Beyliği ile Haçlılar arasında da bölge hâkimiyeti için önemli mücadeleler yaşanmıştır.

Burhaniye'nin de bulunduğu bölgede Karesi Beyliği'nin tam hâkimiyet kurması ve bölgenin Türkler tarafından iskân edilmesi, ancak 1305 yılından sonra mümkün olmuştur⁸⁵. Türkler, daha önceki örneklerinde de olduğu gibi eski Adramytteion şehri yerine biraz ilerisinde, bugünkü Edremit'i yerleşim yeri olarak kurmuş, ancak kentin limanını ve tersanesini kullanmaya devam etmiştir⁸⁶. Bölgenin 1302'de henüz Bizans'ın elinde bulunması, 1305 tarihine kadar Cenevizlilerin bölgede bulunduğunun bilinmesi, Bizans İmparatoru II. Andronikos Paleologos tarafından kiralanılan Roger de Flor komutasındaki Katalan paralı askerlerinin 1304'te bölgeden geçtiği düşüncesi; Bölge'nin 1305 yılından sonra Türk hâkimiyeti altına girdiği fikrini destekleyen önemli gelişmelerdir⁸⁷. Fakat bu noktada, Edremit'in fethinde önemli bir rol oynadığı bilinen komutanlar arasında adı geçen Mevlâna Yusuf Sinan adına yapıldığı bilinen Edremit'te bulunan ve bölgedeki en eski Türk eserlerinden biri olan Edremit Kurşunlu Camii haziresindeki mezar kitabesinin, H. 700/M. 1301 tarihini taşıması, bölgedeki Karesi varlığı hakkında ilginç bir durum ortaya çıkarmaktadır⁸⁸.

⁸³ Zerrin G. Öden, *Karasi Beyliği*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999, s. 7.

⁸⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu ve Karakoyunlu Devletleri*, 3. Baskı, Ankara, 1984, s. 96.; Öden, s. 19.

⁸⁵ Savaş Yıldırım, "Burhaniye Şahinler Köyü Camii Duvar Resimleri", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29, (2013), 279-287, s. 280.; Z. Özdemir, *Pelitköy*, s. 18.; Akın, s. 4.; Hasan Basri Çantay, Balıkesir Bölgesinin Türklüğü ile ilgili Ses Gazetesi'nde şu bilgileri yayınlamıştır: "Karesi livası Osmanlılar doğmazdan çok zaman evvelden beri Türktür. Türkmendir. Beylik halinde idare olunduğu zamanlarda Karesi'nin donanması, ordusu vardı. (Kara İsa) Türk olmayan, Türklüğün kuvveti bulunamayan bir yerde icray-ı saltanat edemezdi. Tarihler diyor ki: Karesi eyalet halkı (Kara İsa)dan çok zamandan evvelden beri "Türkmen"di." Bkz. İbrahim Meral, *Mütareke Dönemi Balıkesir Basını ve Etkileri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1993, s. 105-106.

⁸⁶ Dedeali, s. 40.

⁸⁷ E. Beksaç ve Ş. N. Beksaç, s. 21; Z. Özdemir, *Adramyttion'dan Efeler Toprağı Edremit'e*, s. 42.

⁸⁸ E. Beksaç ve Ş. N. Beksaç, s. 21.

Karesi Bey, kendi ismiyle anılan beyliğinin sınırlarını, Sarı Saltuk'un adamlarından faydalanarak daha da genişletmiştir. Karesi Beyliği'nin hâkim olduğu yerler şunlardır: Balıkesir, Çanakkale, Aydıncık, Manyas, Bergama, Edremit, Kemer Edremit (Burhaniye), Ezine, Bayramiç, İvrindi, Ayazmend (Altınova), Bigadiç, Mendehorya (Balıklı-Kemaliye), Sındırgı (Carseae-Kokuköy), Kızılcatazla (Ayvacık), Fırt (Susurluk)⁸⁹.

Karesi Bey'in, Beyliği her bakımdan batıdaki Türkmen beyliklerinin en güçlüsü durumuna getirdikten sonra ölümü üzerine üç oğullarından Demirhan Bey, babasının yerine geçerken, Yahşi Bey Bergama emiri olmuş, en küçük oğul Dursun Bey ise eğitim için Bursa'ya Orhan Gazi'nin yanına gönderilmiştir.

Edremit Körfezi'nde, Karesi Yahşi Bey komutasındaki Türk Donanması ile Rodos, Venedik, Kıbrıs, İtalya ve Fransa Krallığı'nın meydana getirdiği Haçlı Donanması arasında 1334 Eylülünde şiddetli bir çarpışma yaşanmış ve karada da devam eden bu savaş, Edremit Savaşı olarak tarihî kaynaklara geçmiştir. Savaşın, Karesi ordusunun ve donanmasının yenilgisiyle sonuçlanması, Bizans İmparatoru III. Andronikos'u da sevindirmiş ve Yahşi Bey'i takip eden Haçlı Ordusu'na onlar da katılmıştır. Fakat bu galibiyet ve hâkimiyet, pek etkin olmadığı gibi uzun da sürmemiştir. Aydınoğlu Umur Bey'in Birgi'den donanmasıyla hareket edip yardıma yetişmesi üzerine Haçlılar'ın karaya çıkması engellenmiştir. Bu tarihten kısa bir süre sonra bölge tamamen Türk topraklarına katılmış ve Osmanlı Dönemi kaynakları Türk yerleşimi olan bu günkü kenti Edremit olarak kaydederken, Burhaniye (eski Edremit = Adramytteion) mevkiini Kemer Edremiti ve Ören olarak anmıştır⁹⁰.

2.2.4. Osmanlı Devleti Dönemi'nde Burhaniye

Karesi Bey'in ölümünden sonra beyliğin başına geçen Demirhan Bey'in hal ve hareketlerinden memnun olmayan memleket ileri gelenleri, Osmanlı hükümdarı Orhan Gazi'nin yanında bulunan Dursun Bey'i Balıkesir'e davet etmişlerdir. Karesi halkının daveti üzerine yardım için Orhan Gazi'ye müracaat eden Dursun Bey, Orhan Gazi ile birlikte 1345 yılında Balıkesir üzerine yürüyerek şehri ele

⁸⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Karesi Vilayeti Tarihçesi*, İstanbul, 1925, s. 74.; İrkin, s. 7.

⁹⁰ Sünbül, s. 29.; Dedebali, s. 40.

geçirmiştir⁹¹. Böylece Osmanlılara ilk katılan Anadolu Türk Beyliği, Karesi Beyliği olmuştur.

Orhan Gazi, Karesi'yi, merkeze bağlı bir sancak hâline getirip adını da değiştirmeden Karesi Sancağı yapmıştır. Sancağın merkezi olan Balıkesir'e, oğlu Şehzade Süleyman'ı Sancak Beyi olarak tayin etmiştir. Böylelikle Balıkesir, aynı zamanda bir Şehzâde Sancağı olmuştur⁹².

Balıkesir ve çevresi 1345 yılında Osmanlı hâkimiyetine girmekle birlikte Bergama'dan itibaren Kemer Edremit (Burhaniye), Edremit ve Çanakkale Boğazı'na kadar olan yerler, 1357 senesinde Truva hâkimi Karesi Oğlu Süleyman Bey'in idaresinde görülmektedir⁹³. Dolayısıyla Burhaniye'nin de içinde bulunduğu Karesi topraklarının tamamı, I. Murat döneminde, 1361 yılında Osmanlı hâkimiyetine girmiştir⁹⁴.

I. Murat'ın tahta geçtiği 1361 yılından sonra tam anlamıyla Osmanlı Devleti'ne geçen Burhaniye ve çevresi, Karesi Sancağı'na bağlı Edremit ilçesi sınırları içinde kalmıştır⁹⁵. Karesi'nin Hacı İl Bey, Evrenuz, Ece Halil, Gazi Fadıl Beyler gibi yetenekli ve tecrübeli komutanları, kendilerine bağlı ordu ve donanmalarıyla birlikte Osmanlı hizmetine girerek muhtelif görevler üstlenmişler ve hizmetlerde bulunmuşlardır⁹⁶.

Karesi Beyliği hâkimiyetinde bulunan Balıkesir'in Osmanlılar'a katılması, Rumeli'nin Türkleşmesinde de etkili olmuştur. Orhan Bey zamanında Rumeli'de fetihler başlar başlamaz buralara Anadolu'dan özellikle Balıkesir ve yöresinden Türkmenler getirilip yerleştirilmiştir. Böylece başta Balıkesir ve civarından devamlı

⁹¹ Hasan Basri Çantay, Balıkesir Bölgesi'nin Osmanlılara katılması ile ilgili Ses Gazetesi'nde şu bilgileri yayınlamıştır: “İslam memleketlerinden ilk önce Osmanlılığa iltihak eden yer Karesi eyaletidir. Tarihler diyor ki: Osmanlılar asıl şevket, kudret muvaffakiyetini Karesi'nin iltihakından sonra kazanmıştır. Orhan Gazi memleketin ve askerinin idaresini Karesi ümerasası (Hacı İl Bey, Gazi Fadıl, Ecebey, Evrenos) 'na tevcih buyurmuş, oğlu Süleyman Paşa'yı da valiliğe tayin etmiştir.” Bkz. Meral, s. 105-106.

⁹² Vardi, s. 11-12.

⁹³ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, s. 97.; Z. Özdemir, *Adramyttion'dan Efeler Toprağı Edremit'e*, s. 48.

⁹⁴ Şeyda Büyükcen, *17.Yüzyılın İkinci Yarısında Edremit Kazası*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006, s. 3.

⁹⁵ E. Beksaç ve Ş. N. Beksaç, s. 22.

⁹⁶ Necmi Ülker, “Osmanlı Döneminde Balıkesir Tarihi ve Nüfus Hareketleri (1453-1920)”, *Bitek Kent: Balıkesir*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003, s. 73.

şekilde önemli miktarda nüfus Rumeli'ye geçirilirken; fethedilen yerlerden de bir miktar Hristiyan ahali emniyet düşüncesiyle bu bölgeye getirilmiştir⁹⁷. Burhaniye havalisinden de bir miktar Türk nüfus Rumeli'ye iskân edilmiş olmalıdır.

Osmanlı Devleti hükümdarı Yıldırım Bayezid ile Timur arasında 28 Temmuz 1402 tarihinde Ankara Ovası'nda meydana gelen savaş, Balıkesir Bölgesi ile birlikte Edremit Körfezi'ni de etkilemiştir. Balıkesir'i yağmalayan Timur kuvvetlerinden bir grup, Şeyh Nurettin komutasında Körfez'e yönelerek Edremit'ten Assos'a kadar olan alanı tahrip etmişlerdir. Burhaniye'nin de tahrip edildiği sanılan bu dönemde en büyük zararı Havran görmüştür.⁹⁸

Fetret Devri'nden sonra Osmanlı hâkimiyetinde yeniden imar edilen ve şenlendirilen Burhaniye ve çevresi, Osmanlı Devleti'nin takip ettiği iskân politikasıyla Türkleştirilmiştir.

Fatih Sultan Mehmet Dönemi'nde, Midilli Adası'nı yönetenlerin korsanlarla işbirliği yaparak Osmanlı aleyhine çalışmaları üzerine Ada'nın zaptı için sefere çıkılmasına karar verilmiştir. Veziriazam Mahmut Paşa, 1462 yılında iki yüz parça gemi ile Midilli Adası üzerine sefere çıkıp Ada'yı kuşatmıştır. 1462'de Fatih Sultan Mehmet de bir miktar yeniçeri ile Anadolu askerinin başında karadan ve Bursa üzerinden giderek Ada'nın karşısındaki Edremit'e gelerek üs kurmuştur. Fatih, günümüzün Burhaniye Bölgesi üzerinden geçerek Ayazment (Altınova)'e gelmiş ve bir harp gemisiyle Ada'ya geçerek durumu yerinde gördükten sonra tekrar Edremit'e dönmüştür⁹⁹. Dönem dönem isyanlara ve korsan saldırılarına maruz kalan bölge, Fatih Sultan Mehmet'in 1453 yılında İstanbul'u fethedip Anadolu ve Balkanlar'daki toprakları birleştirmesi ve Adalar'da hâkimiyet kurmaya başlaması ile uzun sürecek refah ve huzur dönemine kavuşmuştur. Midilli'nin Kemer Edremit'e oldukça yakın olması, Kemer Edremit'in Midilli'ye göre daha geniş ve verimli arazilere sahip olması, zeytin tarımının yaygınlığı, Kemer Edremit-Midilli arasında büyük nüfus hareketliliği yaşanmasına neden olmuştur¹⁰⁰.

⁹⁷ Mücteba İlgürel, "Balıkesir Maddesi", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 5, Ankara: TDV, 1992, s. 13.

⁹⁸ Z. Özdemir, *Adramyttion'dan Efeler Toprağı Edremit'e*, s. 48.

⁹⁹ Z. Özdemir, *Adramyttion'dan Efeler Toprağı Edremit'e*, s. 52.; E. Beksaç ve Ş. N. Beksaç, s. 22.

¹⁰⁰ Serdar Genç, "XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Edremit'te Yabancılar", *Prof. Dr. Mustafa Çetin Varlık Armağanı*, İstanbul: KTB Yayınları, 2013, s. 360-361.

Fatih Dönemi'nde tekrar eski dirlik ve düzenine kavuşan Osmanlı Devleti, XV. yüzyılın sonları ve XVI. yüzyılın başlarına doğru, büyük bir ekonomik bunalımla karşı karşıya kalmıştır. Hemen hemen tüm Anadolu'yu etkileyen ekonomik bunalım, Balıkesir ve çevresinde de gerek ekonomik ve gerekse sosyal huzursuzluklara neden olmuştur. Balıkesir dolayları da zaman zaman meydana gelen kıtlık (1502), çekirge istilasası (1525), Suhte İsyanı (1572) ve diğer bir takım olumsuz olaylara sahne olmuştur. XVI. yüzyılın başlarında, özellikle 1454-1503 yılları arasında geniş çaplı bir kıtlık yaşanmış ve hemen hemen on yıla yakın Balıkesir ve çevresini etkilemiştir. Bunun yanı sıra büyük bir veba salgını nedeniyle geniş çapta nüfus kırılmış, 1525-1527 yılları arasında Balıkesir çekirge sürülerinin tahribatına maruz kalmış ve bu yıllarda toprak ürünleri özellikle buğday üretimi yapılamamıştır. Buna ek olarak, XVI. yüzyılın ortalarından itibaren Anadolu'da büyük ölçüde tahıl kıtlığı yaşanmıştır. Bu tahıl kıtlığından etkilenen Balıkesir ve yöresi köylülerinin bazıları ekonomik bunalım içine girmiş ve topraklarını terk ederek Batı Anadolu'nun kıyı bölgelerine göç etmişler ve korsanlık faaliyetlerine katılmışlardır¹⁰¹.

XVI. yüzyılda Taylıeli çevresinin, özellikle İskele mevkiinin önemli bir iskân ve denizcilik faaliyet sahası olduğu anlaşılmaktadır. Bu dönemde denizden gelen yoğun korsan saldırıları nedeniyle Burhaniye bölgesinde asayişsizliğin hüküm sürdüğünü görüyoruz. Yine Burhaniye'nin Balıkesir merkeze uzak oluşu, merkezî otorite boşluğuna ve denetlenemeyen devlet görevlilerinin ahlak dışı ve kanunsuz işlere girişmelerine neden olmuştur¹⁰².

XVI. yüzyılda Edremit Körfezi'nin en önemli kasabaları olarak Edremit ve Ayazment (Altınova) ön plana çıkmaktadır. "Kemer" veya "Kemer-i Edremit" olarak bilinen ve köy statüsünde olan kasabada 1530 yılında Kethüda, Hacı Musa, Camii Şerif, Zekeriya, Yunus ve Divane Musa adlarını taşıyan 6 mahalle bulunduğu, Pazar kurulduğu ve Cuma kılınan bir camisi olduğu görülmektedir. Pazarında 88 dükkân olduğu ve bunların Kemer'de Cuma kılınan tek cami olan Şeyh Muhyiddin Camii'ne vakfedildiği anlaşılmaktadır¹⁰³. Kemer Kasabası, 1581/1582 yılında müstakil kadılık haline getirilmiştir. Buraya bağlı 31 köy bulunmaktadır. Kaza hâline getirildikten

¹⁰¹ Büyükcan, s. 31; Ülker, s. 75; Kargı, s. 172.

¹⁰² E. Beksaç ve Ş. N. Beksaç, s. 22.

¹⁰³ Z. Özdemir, "Balıkesir İlçeleri", *Bitek Kent: Balıkesir*, s. 290.

sonra belgelerde adı, “Kasaba-yı Kemer” olarak geçmeye başlayacaktır¹⁰⁴. Kemer (Burhaniye)’in 1581/1582 yılında “müstakil kadılık” haline getirilmesi, idari bakımdan Kemer’in de oldukça önemli bir boyuta ulaştığını göstermektedir.

XVI. ve XVII. yüzyıla ait müteferrik sicil kayıtları, Karesi kazalarına Bursa, Kütahya ve Saruhan’dan muhtelif Yörük topluluklarının geldiklerini gösterir. Hatta XVII. yüzyılın karışıklıkları sırasında İç Anadolu ve Doğu Anadolu’dan Balıkesir yöresine Bozulus, Danişmendlü, Yeniil, Dulkadirli cemaatlerine mensup çok sayıda Yörük, Türkmen ve Çepni gibi Türk boyları gelip yerleşmiştir. XVIII. yüzyılda Rakka’ya iskân edilme kararı alınan Çepnilerin de bu bölgeye gelip yerleştikleri bilinmektedir¹⁰⁵. II. Abdülhamid Dönemi’nden bu yana, Osmanlı Hanedanı’nın dayandığı Kayı Boyu’nun bir parçası olarak kendilerini kabul ettiren ve Söğütlü Cemaati diye de anılan Karakeçili Yörük topluluğunun Edremit, Ezine Kızıltuzla, Kemer, Balya kazalarına kadar uzandıkları belirtilmektedir¹⁰⁶.

Burhaniye çevresinde, XVI. ve XVIII. yüzyıllarda Yörük Türkmenlerinin tam yerleşik olmasa da yaşadıkları, kömürcülük yaptıkları; Kazdağları’nda, Madra Dağları’nda ve Kozak Yaylaları’nda barınan soyguncu gruplara karşı Ege’nin kuzeyine ve güneyine giden yolları korumakla görevlendirildikleri anlaşılmaktadır.

XVI. ve XVII. yüzyıllarda Osmanlı Devleti’nin Marmara, Ege ve Akdeniz sahillerinde sadece Gelibolu, Biga, Kemer, Kuşadası ve Antalya’da bulunan gemi tezgâhlarından Kemer’de H. Recep 979/ M. Kasım 1571 tarihinde Yeniçeri Ağası’na ve Gelibolu Kadısı ile Emiri’ne gönderilen hüküm gereği 10 kadirge, 4 Kasım 1572 tarihli Galata Emiri’ne gönderilen hüküm ile 5 kadirge ve H. 1066/ M. 1655-1656 yıllarında bir kalyon, 5 kadirge yapılmıştır¹⁰⁷. Midilli doğumlu Sokullu Mehmet Paşa, Kaptanıderyalığı sırasında (1546-1550) Kemer Tersanesi’ni üs olarak kullanmış, ömrünün bir kısmını da Kemer Kasabası’nda geçirmiştir¹⁰⁸.

¹⁰⁴ Z. Özdemir, “Balıkesir İlçeleri”, *Bitek Kent: Balıkesir*, s. 290.; Z. Özdemir, *Pelitköy*, s. 24.

¹⁰⁵ Feridun M. Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, İstanbul: Kitabevi, 2010, s. 180.; Vardi, s. 12.

¹⁰⁶ Emecen, s. 179.

¹⁰⁷ Yücel Aras, *Burhaniye Devrim Tarihi*, Burhaniye, 2004, s. 70.

¹⁰⁸ Aras, *Burhaniye Devrim Tarihi*, s. 70.

XVII. ve XVIII. yüzyıllarda da bölgede asayiş sorunu olduğu görülmektedir¹⁰⁹. 1821’de meydana gelen ve Yunanistan’ın Osmanlı topraklarından ayrılmasıyla sonuçlanan Yunan ayaklanması sırasında Ayvalık’ta yaşayan Rumlar’ın başlattığı ayaklanma, bölgedeki diğer yerleşim yerlerine de sıçramış; 1822’de Edremit ve Kemer bölgesinde de isyanlar çıkmış ve bu isyanlar Osmanlı kuvvetleri tarafından bastırılmıştır¹¹⁰.

XIX. yüzyılın sonlarında meydana gelen 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi¹¹¹, XX. yüzyıl başında yaşanan Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı, tüm Osmanlı ülkesini olduğu gibi, Burhaniye yöresini de etkilemiştir. Bu savaşlara bütün Balıkesir’den ve Edremit Körfezi’nden olduğu gibi Burhaniye’den de asker gitmiştir.

1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi, Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı, milyonlarca insanın Balkanlar’dan Anadolu’ya göç etmesine neden olmuştur. Cumhuriyet Dönemi’nde de aralıklarla devam eden bu göçler, Balıkesir’in bir kazası olan Burhaniye’yi de sosyo-ekonomik ve kültürel olarak etkilemiştir.

2.3. Burhaniye’nin İdari Yapısı

2.3.1. Osmanlı Taşra Teşkilatında Burhaniye

Antik Çağ’dan itibaren tarihin her döneminde idari ve dinî bakımdan önemli bir merkez olma özelliğini devam ettiren Burhaniye’nin idari yapısına geçmeden önce Osmanlı idari teşkilatına kısaca değinilecektir.

Osmanlı Devleti’nde idari yapı, aşağıdan yukarıya köy, nahiye, kaza, sancak ve eyalet şeklinde düzenlenmişti. Köyler ve nahiyelerin birleşmesiyle kazalar, kazaların birleşmesiyle sancaklar, sancakların birleşmesiyle de eyaletler ortaya çıkmıştır. Kazaları Kadı, sancakları Sancak beyleri, eyaletleri ise Beylerbeyi idare ediyordu.

¹⁰⁹ E. Beksaç ve Ş. N. Beksaç, s. 23.

¹¹⁰ E. Beksaç ve Ş. N. Beksaç, s. 24.

¹¹¹ 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı hakkında daha geniş bilgi için bkz. Hakkı Yapıcı, "1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi’nde Yabancı Devletlerin Tutumu", *JASSS The Journal of Academic Social Science Studies*, 5 (5), <http://www.jasstudies.com> (October 2012), s. 326.

Osmanlı taşra teşkilatında en büyük idari birim olan eyalet, “idare etme, icra” anlamı taşıyan “iyâle” kelimesinden gelmektedir¹¹². Eyaletler oluşturulurken coğrafi, iktisadi ve etnik özellikler göz önüne alınmaktaydı. Vilayet de denilen bu idari birimin başına yönetici olarak beylerbeyi ya da mir-i miran denilen idareciler tayin olunmaktaydı¹¹³. Osmanlı Devleti’nin Anadolu ve Rumeli’de sınırlarının genişlemesi ile ilk olarak 1362 tarihinde Rumeli Beylerbeyliği, sonra 1393 yılında Anadolu Beylerbeyliği kurulmuştur.

Osmanlı taşra teşkilatında kazaların birleşmesiyle sancaklar oluşuyordu. Sancakları oluşturan kazalar; nüfus, coğrafya, ekonomi ve askerî gibi bir takım özelliklere sahip olmalarından dolayı seçilmiş önemli yerleşim birimleridir. Sancakların idarecisi olan mutasarrıflar, merkez kaza da denilen sancak merkezinde bulunurlardı.

Osmanlı idari sisteminde kazalar kaymakam tarafından yönetilmektedir. Yine kaymakamın başkanlık yaptığı Kaza İdare Meclisi en önemli danışma, karar, icra ve denetleme organıdır. Bu meclis; idari davaların görülmesi, kaza gelir-giderinin incelenmesi, mirî malların yönetim ve korunması, sağlık tedbirlerinin alınması, belediye tesislerinin yapım ve onarımı, köy yollarının yapımı, vergi itirazlarının görüşülmesi ve ihalelerin denetlenmesi gibi görevleri yerine getirirdi¹¹⁴.

Osmanlı taşra teşkilatında birkaç köyün bir araya getirilmesiyle nahiyeler oluşturulmuştur. Nahiyeler, kaza kadısının atadığı Naib veya Naib vekili tarafından kadı adına yönetilirdi. 1871 yılında çıkarılan “Nevâhî Nizamnamesi” ile nahiye sistemi, bugünkü anlamda idari bir birim haline getirilmiştir. Bu tarihe kadar birkaç köyün toplanmasıyla oluşan nahiyelerin yerine, bu tarihten itibaren en az 500 erkek nüfusa sahip yerlere nahiye statüsü verilmiştir. Her nahiyenin bir müdürü ve meclisi

¹¹² Halil İnalçık, “Eyalet “Maddesi, *DİA*, C. XI, <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c11/c110350.pdf>, (Erişim Tarihi: 10 Ekim 2016), s. 548.

¹¹³ Öntuğ, *XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Balıkesir Şehrinin Fiziki, Demografik ve Sosyo-Ekonomik Yapısı*, s. 24.; Necdet Sakaoğlu, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Tarih Sözlüğü*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1985, s. 19.

¹¹⁴ Muzaffer Tepekaya, “Osmanlı’da Bir Yerel Yönetim Örneği: Alaşehir Kazası (1878–1908)”, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 4, S. 2, (2006 Güz Sayısı), s. 83.

vardır. Müdür ve meclisin görevi; vergi toplamak, âsâyişi sağlamak, köyler arası yol ve köprüleri yapmaktır¹¹⁵.

Köy teşkilatı ise, Osmanlı idaresinin gelişme dönemlerinden beri en alt mülki birimdir. Köye ait hükümler ilk defa Tanzimat'tan sonra 1864'teki Vilayet Nizamnamesi'nde yer almıştır. Köy teşkilatlanmasında da, Muhtar ve İhtiyar Meclisi görev almaktaydı. 1871 Nizamnamesi ile de vilayet yönetimine yeni bir iş bölümü planı getirilmiş, bu plan çerçevesinde de merkezin etkisi ve denetimi mutlak bir biçimde arttırılmıştır¹¹⁶.

Karesi Beyliği'nin Osmanlı topraklarına katılmasından sonra bu bölge, Çanakkale hariç Anadolu eyaletine bağlı bir sancak olarak idare edilmiştir. Balıkesir dolaylarını Karesioğulları Beyliği'nden alan Orhan Bey, uygulanan töre gereğince, beylerbeyliğine atadığı büyük oğlu Süleyman Bey'i İzmit'ten alarak, beyliğin sol kanadına, yani Demirhan Bey'den alınan Balıkesir sancağı valiliğine getirmiştir¹¹⁷. Böylece Sancağın merkezi Balıkesir olup sancağın adı Karesi olarak devam etmiştir. I. Murad, büyük oğlu Bayezid'i Kütahya sancakbeyliğine, diğer oğlu Yakup Çelebi'yi de Balıkesir'e sancakbeyi yapmıştır. Balıkesir, bir ara I. Murad'ın oğlu Yakup Bey'in buraya vali tayin edilmesi üzerine kısa bir süreliğine “Şehzade Sancağı” olmuştur¹¹⁸. I. Bayezid de yedi oğlundan biri olan Süleyman Çelebi'yi Saruhan ve Balıkesir sancakbeyi yapmıştır¹¹⁹. I. Bayezid'in ölümü üzerine kardeşler arasında çıkan mücadelede İsa Çelebi, bir süre Balıkesir ve Bursa'da hüküm sürmüş; fakat Çelebi Mehmed bu iki şehri ele geçirerek Balıkesir'i Karesi sancağının merkezi yapmıştır¹²⁰.

¹¹⁵ Serap Sunay, *II. Abdülhamid Döneminde Balıkesirli Mülki Görevliler Hakkında Bir İnceleme(Sicill-i Ahval Kayıtlarına Göre 1879 -1909)*, Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar 2007, s. 61- 62.

¹¹⁶ Sunay, s. 62.

¹¹⁷ “Balıkesir Maddesi”, *Yurt Ansiklopedisi*, C. 2, s. 1123.

¹¹⁸ Balıkesir, XV. yüzyıla kadar, Osmanlı Devleti'nin taht adayı şehzadeleri sancakbeyi olarak görevlendirdiği onbir şehzade sancağından biriydi. Bu sancaklar şunlardı: Balıkesir, Bursa, İzmit, Eskişehir, Kütahya, Amasya, Sivas, Isparta, Manisa, Antalya ve Aydın. Bkz. Mediha Akarşan, *Türk Millî Mücadelesi'nin Balıkesir Cephesi*, (Yayına Hazırlayan: Hasan Âli Göksoy), Ankara: Balıkesir Valiliği Kültür Yayınları, 1998, s. 30.

¹¹⁹ Öntuğ, *XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Balıkesir Şehrinin Fiziki, Demografik ve Sosyo-Ekonomik Yapısı*, s. 24.

¹²⁰ İlgürel, s. 13.

Ülkenin yönetim politikalarına göre Burhaniye'nin de idari yapısı zaman zaman değişmiştir. Körfezin en önemli şehirlerinden biri olan Kemer ya da diğer adıyla Kemer Edremit, XVI. yüzyılın başlarında Edremit kazasına bağlı bir nahiyedir¹²¹. Daha önceleri Edremit'e bağlı bir nahiye olan Kemer (Burhaniye), 1581/1582 yılında "müstakil kadılık" haline getirilmiştir¹²². XVI. yüzyılın sonlarına kadar Kemer nahiyesi Edremit kazası dâhilinde iken bu tarihten sonra nahiye ile kazanın alanı birebir kazanın sınırları ile aynı hâle gelmiştir¹²³.

XVI. yüzyılın sonundan itibaren (H. 1000/M. 1591 yılında) Burhaniye, Kemer Edremit adıyla Karesi Sancak Beyi'nin bulunduğu merkez Balıkesir şehrine bağlı bir kaza olarak görülmektedir¹²⁴. 1591-1594 yıllarında Balıkesir sancağında Tımar Tasarruf Edenler, Tımar Bölgeleri ve Değerleri'ne yer verilen tabloda; "Edremid kazasına tabi olan Ağacık köyünün Has cinsindeki tımarının toplam değeri 5.400 akçe olup Vezir İbrahim Paşa tımar sahibidir"¹²⁵ denilmektedir. Buradan anlıyoruz ki; Burhaniye her ne kadar bir kaza merkezi olsa da Burhaniye'nin bazı köyleri tımar sistemi kapsamında Edremit kazasına bağlılığını devam ettirmektedir. H. 1026/M.1617 tarihli Karesi Livası Avarız Defteri'ne göre, Kemer Edremid, Karesi sancağına bağlı 11 kazadan biridir¹²⁶. Dolayısıyla Burhaniye, XVII. yüzyılda Anadolu eyaletinin Karesi sancağına bağlı bir kaza idi.

¹²¹ Kemer nahiyesinin merkezi olan Kemer, statü olarak köy olarak görünmektedir. Fakat pazarı ve Cuma kılınan camisi olmasının yanı sıra Edremit'ten daha fazla vergi veren haneye sahip olması ile dikkat çekmektedir. Bkz. Zübeyde G. Yağcı, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Voyvodalar: Edremit Voyvodası Mehmet Emin Ağa", *Prof. Dr. Mustafa Çetin Varlık Armağanı*, İstanbul: KTB Yayınları, 2013, s. 444 n61.

¹²² Z. Özdemir, *Pelitköy*, s. 24.; Zübeyde Güneş Yağcı, Kemer'in kaza statüsü kazanmasıyla ilgili şöyle demektedir: "Kemer'in yüzyılın sonlarına doğru artık kaza hüviyeti kazandığını belgelerden takip edebiliyoruz. Nitekim 1583 tarihli belgede Kemer, kaza olarak tanımlanmıştır. Çünkü ferman Edremit ve Kemer kadılarına hitaben yazılmıştır. Bu fermanın Kemer'in 1583'ten kısa süre önce kaza haline getirildiğini çıkarabiliriz." Bkz. Yağcı, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Voyvodalar: Edremit Voyvodası Mehmet Emin Ağa", *Prof. Dr. Mustafa Çetin Varlık Armağanı*, s. 444-445.

¹²³ Yağcı, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Voyvodalar: Edremit Voyvodası Mehmet Emin Ağa", *Prof. Dr. Mustafa Çetin Varlık Armağanı*, s. 445.

¹²⁴ Ülker, s. 79.; Emecen, s. 94.; Sevgi Aygün, *692 No'lu Balıkesir Şer'iye Sicil Defteri (Transkripsiyon ve Değerlendirme)*, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa 2005, s. 24-25.; Halil Polat, *751 No'lu Balıkesir Şer'iye Sicil Defterine Göre Balıkesir'in Sosyal, Hukukî ve Dini Yapısı (H.1269-1272/ M.1854-1857)*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2003, s. 14-15.

¹²⁵ Aygün, s. 43.

¹²⁶ Öntuğ, *XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Balıkesir Şehrinin Fiziki, Demografik ve Sosyo-Ekonomik Yapısı*, s. 27.

XVIII. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı Devleti'nde meydana gelen değişimden Edremit ve Kemer de etkilenmiş, bu iki kaza voyvodalar tarafından idare edilir olmuştur. 1711 tarihli bir belgede Kemer Voyvodası olarak Hacı İbrahim Ağa adında biri görünmektedir. Sonraki tarihlerdeki uygulamaya bakarak Kemer voyvodasının Edremit kazası işlerinden sorumlu birisi olarak değerlendirilmektedir. Buradan Kemer ve çevresinin voyvoda ile idare edilmeye başladığı tarihi en azından şimdilik 1710'a kadar geriye götürmenin mümkün olabileceğini düşünebiliriz¹²⁷. Bundan sonra II. Murad Vakfi Mukataası, Kemer Edremit ve tevabii mukataası adı altında malikâne haline getirilecek ve 1841 yılında voyvodalık kaldırılıp müdürlük kuruluncaya kadar voyvodaların idaresine bırakılacaktır¹²⁸.

Burhaniye'nin idari yapısı zaman zaman değişikliğe uğramış, nahiye ile kaza arasında gidip gelmiştir. Anadolu eyaletinin Karesi sancağına bağlı bir nahiye olan Burhaniye, 1846 yılında Edremit'e bağlı bir müdürlük olmuştur¹²⁹. 1866'ya kadar Edremit'e bağlanmış bir yerleşme olarak görülen Kemer Edremit, 1867'de ayrı bir kaza olarak yeniden yapılandırılmış ve Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar Karesi'nin önemli bir kazası olmuştur¹³⁰. Önceleri 3. derece kaza iken, bilahare 2. sınıf kazalığa yükselmiştir¹³¹. 1867'de Burhaniye Belediyesi kurulmuştur¹³².

1878 yılına ait Hüdâvendigâr Vilayet Salnamesi'ne göre Kemer Edremit, merkez Balıkesir livasına bağlı bir kazadır¹³³. 1881 yılında vilayet olan ve Karesi sancağı ve Biga sancağı olarak iki sancağa ayrılan Karesi vilayetinin Karesi sancağına bağlı bir kaza olan Burhaniye, Kemer adını taşımaktadır¹³⁴. 1888'de Karesi, tekrar Hüdâvendigâr vilayetinin beş sancağından biri olmuş ve Karesi'nin müstakil liva olduğu 1909 yılına kadar Burhaniye, Kemer Edremit adıyla Hüdâvendigâr vilayetinin Karesi sancağına bağlı bir kaza olarak idare edilmiştir¹³⁵.

¹²⁷ Yağcı, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Voyvodalar: Edremit Voyvodası Mehmet Emin Ağa", *Prof. Dr. Mustafa Çetin Varlık Armağanı*, s. 445.

¹²⁸ Yağcı, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Voyvodalar: Edremit Voyvodası Mehmet Emin Ağa", *Prof. Dr. Mustafa Çetin Varlık Armağanı*, s. 446.

¹²⁹ İrkin, s. 8.

¹³⁰ E. Beksaç ve Ş. N. Beksaç, s. 24.

¹³¹ İrkin, s. 8.

¹³² E. Beksaç ve Ş. N. Beksaç, s. 24.

¹³³ Ülker, s. 79.

¹³⁴ Zübeyde Güneş Yağcı, "Karesi Sancağının İdari Taksimatı ve Yer İsimleri", *Balıkesir Kent Tarihi*, Balıkesir Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü yayınlanmamış Çalışma... (yty).

¹³⁵ Ülker, s. 79.; Ali Sâib, *Coğrafya-i Mufassal Memâlik-i Devlet-i Osmâniye*, Kostantiniyye: Matbaa-i Ebuzziya, 1304, s. 17.

Osmanlı Dönemi'nde Kemer ya da Kemer Edremit ismiyle bilinen yer, Sultan II. Abdülhamid'in 1894 yılında doğan oğlu Şehzade Burhaneddin adına atfen, halkın isteğiyle 1895'ten itibaren Burhaniye olarak anılmaya başlanmıştır¹³⁶.

Burhaniye (Kemer Edremit), 1909 yılında yapılan düzenleme ile yeniden müstakil sancak hâline getirilen Karesi sancağının 9 kazası içinde yer almaktadır. Emrudâbâd da Burhaniye kazasına ve Karesi sancağına bağlı nahiyeler arasında bulunmaktadır¹³⁷. Osmanlı Devleti Dönemi'nde yapılan son düzenleme bu şekildedir. Emrudâbâd (Armutova), idareten Burhaniye kazasına, kilise idaresince Ayvalık'a bağlıydı¹³⁸.

1846 yılından 1922 yılına kadar nahiye müdürü ve kaymakamlarla yönetilen Burhaniye'nin yönetim hizmetini gören resmî daire, mahallî idare ve meslek kuruluşlarında Müslümanlarla gayrimüslimler birlikte görev yapmışlardır. Burhaniye'de Kaza İdare Meclisi, Bidayet Mahkemesi, Tapu Kâtipliği, Evkaf Komisyonu, Maarif Komisyonu, Nafia Komisyonu, Tahsilat Komisyonu, Muhâcirin Komisyonu, Nüfus İdaresi, Telgraf ve Posta İdaresi, Reji (Tekel) İdaresi, Orman İdaresi, Karantina Memurluğu, Maarif İdaresi, Rüsumat İdaresi, Zabıta ve Polis İdaresi, Ticaret-Ziraat ve Sanayi Odası, Belediye Dairesi ve Ziraat Bankası Şubesi gibi idari, mali ve askerî kuruluşlar görev yapmışlardır.

Burhaniye köylerinden birçoğunun halkı Oğuz boylarından olup Taylıeli, Kızıklı ve Şahinler gibi köylerin kuruluş tarihleri XII.-XIII. yüzyıllara kadar dayanmaktadır. Köylerin çoğunluğu ise yörede 1870'lere kadar konargöçer olarak yaşayan aşiretlerin devlet zoru ile yerleşik hayata geçirilmeleri ile oluşan köylerdir. Bu köyler halkı Karakçeçili, Kılâs Kubaş, Çetmi, Tahtacı, Çaparlı, Söğütlü aşiretlerinden oluşmuşlardır¹³⁹. 1864 yılına kadar belli başlı bir yönetici bulunmayan köylerde bu tarihte muhtarlık ve ihtiyar meclisleri kurulması emredilmiştir. İmam veya papazların tabii üye oldukları meclisler; vergi toplamak, köy korucusunu

¹³⁶ İrkin, s. 8.

¹³⁷ Zübeyde Güneş Yağcı, "Karesi Sancağının İdari Taksimatı ve Yer İsimleri", Yağcı, "Karesi Sancağının İdari Taksimatı ve Yer İsimleri", *Balıkesir Kent Tarihi*, Balıkesir Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınlanmamış Çalışma... (yty).

¹³⁸ Gönenç Turan, *Mübadele'de Ayvalık*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2008, s. 9.

¹³⁹ Attila Erden, "Burhaniye Köylerinde Konutla İlgili Âdet ve İnanmalar, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi*, S. 8, (1973), s. 53.

yönetmek, beledi hizmetleri yerine getirmek ve çeşme, okul, mabetlerin onarımlarını yapmak gibi görevleri yerine getirmekle yükümlüydüler¹⁴⁰.

1305 Yılı Salnamesi'ne göre 1887'de Kemer kazasının 40 köyü ve 6 mahallesi bulunmaktaydı¹⁴¹. Emrudâbâd'ın da kısa dönem kendisine nahiye olarak bağlı bulunduğu Burhaniye'nin 1890 yılı itibariyle 40 köyü bulunmaktadır¹⁴².

Tablo I. *Burhaniye'nin Köyleri (1847- 1922)*

ESKİ ADI	YENİ ADI	ESKİ ADI	YENİ ADI
Ağacık	Ağacık	Karga	Şahinler
Avunduk	Avunduk	Kocadağ	Kocadağ
Bahadınli	Bahadınli	Köylüce	Köylüce
Balıca	Balıca	Kurucaoluk	Kurucaoluk
Börezli	Börezli	Kuyualanı	Kuyualan
Çakılderesi	Çakırdere	Kuyucak	Kuyucak
Çallı	Çallı	Kırtık	Kırtık
Çamoba	Çamoba	Kızıklı	Kızıklı
Damlalı	Damlalı	Pelid	Pelit
Dere-i Kebir	Büyükdere	Reşid	-----
Dere-i Sagır	Küçükdere	Sarıtepe	-----
Dutluca	Dutluca	Söbeğli	Sübeylidere
Eşikçi	-----	Şar	Şarköy
Halaclar	Halaçlar	Tahtacı	Tahtacı
Hisar	Hisar	Taylıeli	Taylıeli
Hortac	-----	Taşarası	Taşarası
Hüseyin paşalar	Hüseyinbeşeler	Yabancılar	Yabancılar
Karaağaç	Karaağaç	Yunuslar	Yunuslar
Karadere	Karadere	Kuyumcu	Kuyumcu
Karalar	Karalar		
Karaoğlanlar	Karaoğlanlar		

Kaynak: Yücel Aras, *Bürhaniye Devrim Tarihi*, s. 78 vd.

Tablo I'e göre; 1847- 1922 yılları arasında zaman zaman artıp - eksilmekle beraber Burhaniye'nin ortalama 40 köyü? vardır.

¹⁴⁰ Kılıç, s. 22.

¹⁴¹ *Karesi Vilayeti'ne Mahsus Salnâme 1305-1888*, Karesi Vilayeti: Balıkesir (Karesi) Vilayet Matbaasında Tab Olunmuştur, 1305-1888, s. 117.

¹⁴² Kılıç, s. 22.

25 Mayıs 1914 tarihli Karesi Gazetesi'nde Balıkesir livasında nahiye teşkilatına başlandığı ve yeniden on nahiye teşkil edileceği belirtilmiştir¹⁴³.

15 Haziran 1914 tarihli Karesi Gazetesi'nde ise Burhaniye'nin Burhaniye kazası merkez nahiyesi ve Emrudâbâd nahiyesi olmak üzere iki nahiyeye ayrıldığı belirtilerek Şar, Taylı ili, Çallı, Sarıtpa, Tutluca, Dere-i Kebir, Kızıklı, Börezli, Köylüce, Karalar, Çakır Dere, Taşarası, Kocadağ, Dere-i Sagır, Karaoğlanlar, Hallaclar, Hüseyin Beşeler, Çoruk, Karadere, Korucaoluk, Eşekçi, Çamtepe, Karga, Reşit, Hisar, Balıca, Kırtık, Sübeyli, Avunduk köylerinin Burhaniye Merkez nahiyesine; Gömeç, Yaya, Hacı Osmanlı, Tursunlar, Hacıoğlu, Hacı Hüseyinler, Kozderesi, Kumgedik, Hacı Umurlar, Bolluca, Sofiler, Olubükler, Kocaçitlembik, Bektaşderesi, Murateli, Kerem, Karaağaç, Pelit, Ağacık, Yabancılar, Sarılar, Yunuslar, Kuyualanı, Tahtacı ve Kuyumcu köylerinin de merkezi Gömeç köyü olan Emrudâbâd nahiyesine bağlandığı görülmektedir¹⁴⁴. Böylece Burhaniye'ye bağlı köy sayısının 54'e çıktığı anlaşılmaktadır.

1920 Eylülünde adı “İzmir Yunan İdaresi” ne dönüştürülen Yunan Yüksek Komiserliği'nin, kendi teşkilatına gönderdiği 5 Ekim 1921 tarihli bir yazı, Gömeç nahiyesinin, Kemer (Burhaniye) kazasından ayrılarak, Ayvalık'a bağlandığını göstermektedir. Bu düzenlemeyle Gömeç nahiyesi ile birlikte bugün Burhaniye'ye bağlı bulunan Pelitköy, Ağacık, Yunuslar, Yabancılar, Kuyualan, Sarılar, Tahtacı, Hisar ve Şahinler gibi bir çok köy de Ayvalık sınırları içine katılmıştır¹⁴⁵.

2.3.2. Cumhuriyet Dönemi Taşra Teşkilatında Burhaniye

Osmanlı Dönemi'nde Karesi sancağı olarak önemli bir yönetim birimi olan Balıkesir, sancak teşkilatı kaldırılıp 8 Ekim 1923 tarihinde müstakil bir vilayet haline getirilmiştir¹⁴⁶. Balıkesir vilayetinin ilk valisi olarak İsmail Hakkı Bey atanmıştır¹⁴⁷.

¹⁴³ Mehmet Altın, *Karesi Gazetesi (2 A/1-26 Sayı 1/1'dan 8/9'a Kadar)*, Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Yayınlanmamış Bitirme Tezi, Balıkesir 2009, s. 71.

¹⁴⁴ Altın, s. 121-122.

¹⁴⁵ Engin Berber, “Mütareke ve Yunan İşgali Döneminde Gömeç Nahiyesi”, *Tarihin Kucağında Gömeç Sempozyumu 26-27 Ekim 2001*, İzmir: Gömeç Belediyesi Yayını, 2002, s. 42.

¹⁴⁶ Mücteba İlgürel ise, Balıkesir'in 1924'te bütün mutasarrıflıklar gibi vilayet haline getirildiğini ileri sürmüştür. Bkz. İlgürel, s. 13.

¹⁴⁷ Ülker, s. 79.

Cumhuriyet Dönemi'nde hanedanlara ait vilayet adlarının kaldırılması üzerine 1926'da burası Balıkesir vilayeti ismini almıştır¹⁴⁸.

1926 Yılı Balıkesir Ticaret ve Sanayi Odası Salnamesi'ne göre Balıkesir vilayeti, merkez kazasından başka Edremit, Burhaniye, Ayvalık, Balya, Gönen, Bandırma, Susurluk, Dursunbey, Sındırgı kazalarından müteşekkildir. Vilayet dâhilindeki köylerin toplamı 922 adedde baliğ olmaktadır¹⁴⁹.

1926-1927 Devlet Salnamesi'ne göre Karesi vilayetini oluşturan 9 kazadan - Balıkesir merkez kazasıyla, Bandırma, Edremit, Sındırgı, Balya, Gönen, Ayvalık, Burhaniye ve Dursunbey kazaları - biri de Burhaniye'dir¹⁵⁰. 1925 yılında Burhaniye kazasında taşra teşkilatı görevlisi olarak Kaymakam, Mal Müdürü, Müftü, Asliye Mahkemesi reisi, mahkeme azaları, müddei-yi umumi (savcı), müstantık (sorgu hâkimi), eytam müdürü, posta ve telgraf müdürü gibi görevliler bulunuyordu¹⁵¹. 1927-1928 Yılı Devlet Salnamesi'nde yukarıdaki devlet görevlilerine Hükümet tabibinin de eklendiğini görüyoruz¹⁵². 1926-1927 Salnamesi'nde Kaymakam olarak görünen Rıdvan Bey'in¹⁵³, kazadan ayrıldığı; 1927-1928 Salnamesi'nde Mustafa Rasim Bey'in Kaymakam olarak bulunduğu görülmektedir¹⁵⁴.

1927-1928 Devlet Salnamesi'ne göre ise Karesi vilayetine bağlı bir kaza olan Burhaniye (Kemer Edremit), Armutova (Emrudâbâd-Gömeç) nahiyesiyle altmış sekiz köyden ibarettir¹⁵⁵.

Cumhuriyet Dönemi'nde Balıkesir vilayetine bağlı bir kaza olan Burhaniye'nin, merkez nahiyesi Burhaniye ve Armudova nahiyesi olmak üzere iki nahiyesi vardır. Merkez nahiyesine bağlı köyler şunlardır: Ağacık, Avunduk, Ballodca, Börezli, Bahadınlı, Pelid, Tahtacı, Çakırdere, Çallı, Çamtepe, Çoruk, Hüseyin Beşeler, Hisar, Hallaçlar, Hortaç, Dere-i Kebir, Dere-i Sagîr, Damlalı, Reşid, Sübeyli, Şar, Saritepe, Taşarası, Taylılı, Tutluca, Karga, Karaağaç,

¹⁴⁸ Ülker, s. 80.

¹⁴⁹ 1926 Yılı Balıkesir Ticaret ve Sanayi Odası Salnamesi, İstanbul: Hüsnü Tabiat Matbaası, 1926, s. 4.

¹⁵⁰ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1926-1927, Matbaat Müdüriyet-i Umumîsi, s. 988.

¹⁵¹ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1926-1927, s. 998.

¹⁵² Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927-1928, s. 1068.

¹⁵³ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1926-1927, s. 998.

¹⁵⁴ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927-1928, s. 1068.

¹⁵⁵ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927-1928, s. 1054.

Karaoğlanlar, Karalar, Kocadağ, Kurucaoluk, Kırtık, Kızıklı, Kuyualanı, Kuyucak, Kuyumcu¹⁵⁶.

Burhaniye'nin Armudova Nahiyesi'ne bağlı köyler ise şunlardır: İğdeli, Ulubeyler, Ballica, Bektaşdere, Hacı Osman, Hacı Ömerler, Düz Palamut, Sofular, Dursunlu, Kum Gedigi, Koca Çetlenbik, Kozdere, Kerem, Gömeç, Muradili, Yaya¹⁵⁷.

Burhaniye'ye bağlı bir nahiye olan Gömeç, 09.05.1990 tarih ve 3644 sayılı Kanun'la ilçe olmuş, 16 Ağustos 1991 tarihinde ilk Kaymakam fiilen göreve başlamıştır¹⁵⁸.

Harita IV. Burhaniye'nin Köyleri ve Sınırları Haritası

Kaynak: Recep Efe, Abdullah Soykan, İsa Cürebal ve Süleyman Sönmez, *Burhaniye - Doğal Kaynak Değerleri* -, s. 22.

¹⁵⁶ *Son Teşkilat-ı Mülkiyede Köylerimizin Adları*, Türkiye Cumhuriyeti Dâhiliye Vekâleti Nüfus Müdüriyeti Umumiyesi Neşriyatından, Millet Matbaası, 1928, s. 383.

¹⁵⁷ *Son Teşkilat-ı Mülkiyede Köylerimizin Adları*, s. 383-384.

¹⁵⁸ "Tarihçesi", http://www.gomec.gov.tr/default_b0.aspx?content=186, (Erişim Tarihi: 21 Temmuz 2016).

Bugünkü Burhaniye, Balıkesir vilayetine bağılı bir ilçe merkezidir. Burhaniye ilçe merkezi, Bahçelievler, Cumhuriyet, Geriş, Hacıahmet, Hürriyet, İskele, Kocacami, Mahkeme, Memiş, Öğretmenler, Ören ve Yunus olmak üzere 12 mahalleden oluşur. İlçeye bağılı diğere mahalleler ise Ağacık, Avunduk, Bahadınlı, Börezli, Çallı, Çamtepe, Çoruk, Damlalı, Dutluca, Hacıbozlar, Hisarköy, Karadere, Kırtık, Kızıklı, Kurucaoluk, Kuyucak, Kuyumcu, Pelitköy, Sübeylidere, Şahinler, Şarköy, Tahtacı, Taylıeli, Yabancılar, Yaylacık ve Yunuslar'dır¹⁵⁹.

¹⁵⁹ "Mahallerimiz", <http://www.burhaniye.bel.tr/burhaniye/mahallerimiz.html>, (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2015).

3. BÖLÜM

BALKANLAR'DAN BURHANIYE'YE YAPILAN GÖÇLER VE MUHACİRLERİN İSKÂNİ

3.1. Muhacirlerin Burhaniye'ye Yerleştirilmesinin Sebepleri

Osmanlı Devleti'nin, 1683 Viyana Kuşatması'nda başarısız olması üzerine 1683-1699 yılları arasında geriye dönük, diğer bir ifadeyle çevreden merkeze dönük göçler başlamıştır. XIX. ve XX. yüzyılda, Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'da yaptığı savaşlar sonucu sürekli toprak kaybına uğraması, buralarda yaşayan insanların güvenliklerini tehlikede görerek malını mülkünü bırakıp Anadolu'ya göç etmelerine neden olmuştur.

Kuşkusuz Balıkesir, tarihî süreç içerisinde muhacirlerin ilk tercih ettiği yerlerden biri olmuştur. Balıkesir'in coğrafi konumunun yanında Anadolu'nun batısında yer alması, göreceli başkente yakınlığı, İstanbul-Bandırma arasında deniz araçlarının seyrüseferi, İzmir-Bandırma demiryolunun varlığı, muhacirler açısından coğrafi ve iklim uyumu, daha önce bu bölgelere muhacir yerleştirilmiş olması gibi nedenler, Karesi coğrafyasının neredeyse her dönem muhacirlerin iskân alanı olmasına neden olmuştur¹⁶⁰.

Balkanlar'dan geriye dönük göçlerin başlamasından, özellikle de 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonraki her göç dalgasında, Burhaniye ve çevresine de az da olsa muhacir yerleştirilmesi planlanmıştır. Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı, Millî Mücadele Dönemi ve sonrasında, hatta yakın zamana kadar bölgeye muhacir yerleştirmeye çalışılmıştır. Burhaniye'nin coğrafi yapısının elverişli olması, hazineye ve vakıflara ait topraklara sahip olması, topraklarının verimli olması, zengin su ve orman kaynaklarına sahip bulunması, yerli halkın yardımsever ve cana yakın olması, Burhaniye'yi muhacirlerin yerleşmesi için cazip hale getirmiştir.

¹⁶⁰ Yücel Yiğit, "Balıkesir'de 89 Göçü", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 15, S. 28-1, (Aralık 2012), (20. Yıl Özel), s. 163.

Burhaniye'ye göçmenlerin iskân edilmesi Osmanlı İskân Siyaseti'nin bir sonucu idi. Osmanlı Devleti'nin iskân politikalarını belirleyen temel kriterler arasında en önemlileri, sınırların güvenliği ve stratejik hedefler, iktisadi ve mali kaynakların artırılması, etnik dengenin sağlanması ve toprağın işlenir hale getirilmesi gibi hususlardı¹⁶¹. Bu hususları da dikkate alarak muhacirlerin Burhaniye'ye yerleştirilmesinin sebeplerini beş başlık altında inceleyebiliriz:

3.1.1. Sınırların Güvenliği ve Stratejik Hedefler

Osmanlı Devleti, gerileme döneminde içe dönük bir iskân faaliyeti içine girmiştir. Bunun sonucu olarak da esaret altında kalan Müslüman ve Türklere karşı duyarsız kalamamış, hilafet makamını temsil eden bir konumda bulunmasından dolayı da diğer ülkelerde yaşayan Müslümanlara kapılarını açmıştır.

Osmanlı Devleti, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'na kadar yaşanan göç hadiselerinde, Rumeli'nin Müslümanlar tarafından boşaltılmasını uygun bulmamış, muhacirleri öncelikle Balkanlar'da iskân etmeyi hedeflemiştir. Öncelikle Kırım'dan gelen muhacirler Balkanlar'a yerleştirilerek Rusya'ya karşı bir set oluşturulmaya çalışılmıştır. Ancak Rumeli'nin iskân yapılacak alanlarının azalmasından sonra, muhacirlerin Anadolu'da da iskân edilmesi yoluna gidilmiştir¹⁶². Balkanlar'da yaşanan toprak kayıpları ile birlikte Avrupa'dan, Balkanlar'dan ve Kırım'dan sürülen Türkler, genellikle nüfus açısından daha kritik bölgelere ve stratejik açıdan önemli yerlere iskân edilmişlerdir¹⁶³.

Osmanlı Hükümeti, Gelibolu Yarımadası, Ayvalık, Erdek, Burhaniye ve Edremit gibi yerlerde; Müslüman köylerinin zamanla harap olduğunu göz önünde tutarak, Rum nüfusu bölgede dengelemek maksadıyla çalışmalar yapmıştır. Devlet tarafından takip edilen iskân politikası gereği ve adı geçen yerlerde dengenin Müslümanlar lehine sağlanması amacıyla Rumeli'den gelen muhacirler, devlet tarafından öncelikli olarak bu yerlerdeki mirî çiftliklere, boş arazilere ve zamanla

¹⁶¹ Selahattin Önder ve Engin Kırlı, "Osmanlı Döneminde Eskişehir'e Göçler", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 6, S. 1, (Haziran 2005), s. 131.

¹⁶² Önder ve Kırlı, s. 131.; Mehmet Yılmaz, "*XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Muhaciri İskân Politikası*", *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. 4, Editör: Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 595.

¹⁶³ Gülay Özgür, *Balkan Savaşları ve Sonrasında Bulgaristan ve Osmanlı Devleti Arasında Nüfus Göçü*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2008, s. 71.

terk edilmiş yerleşmelere iskân ettirilmişlerdir. Böylece ziraate elverişli yerlerin tarıma açılarak bayındır hâle gelmesi, vergi gelirlerinin artması ve çiftliklerin yabancıların eline geçmesi önlenmeye çalışılmıştır. Asayışı bozuk olan yerlere muhacir yerleştirilerek eşkiyalığın önü alınmak istenmiştir.

Ege Adaları'ndan gelen muhacirlerin, özellikle de Girit ve Midilli muhacirlerinin, yüzyıllardır yaşadıkları vatanları olan Ada'yla ilgilerini kesmek istememeleri ve uygun şartlar gerçekleşirse ilk fırsatta Ada'ya geri dönmek istemeleri de, muhacirlerin Burhaniye'yi yerleşim yeri olarak seçmelerinde etkili olmuştur. Muhacirler, bu yüzden Ada'ya geri dönme durumunda daha kolay hareket edebilecekleri yakın bölgelere, özellikle Aydın, İzmir, Ayvalık ve Burhaniye gibi deniz kıyısındaki yerlere iskân edilmek istemişlerdir. Muhacirlerin, Ada ile ilgilerini kesmeme ve eğer uygun bir ortam oluşursa Ada'ya geri dönme istekleri daha sonraki dönemde de devam etmiştir¹⁶⁴.

Osmanlı Devleti'nin Batı ve İç Anadolu'da gerçekleştirdiği iskân faaliyetine Avrupalı büyük devletler fazla müdahale etmiyorlardı. Bu durum, Burhaniye'nin muhacirlerin yerleştirilmesi için tercih edilen noktalardan biri olmasını kolaylaştırmıştır.

3.1.2. İklim, Bitki Örtüsü ve Yeryüzü Şekillerinin Uygunluğu

Muhacirlerin iskân edilecekleri bölgeler seçilirken, dikkate alınan hususlardan biri de göç edenlerin alışkın oldukları ya da en azından uyum sağlayabilecekleri iklim bölgelerine yerleştirilmeleriydi. Osmanlı Devleti, muhacirleri yerleştirirken; alışkın oldukları iklim şartlarına uygun yerlere yerleştirilmesine dikkat etmiştir. Mesela, Mayıs/Haziran 1913 tarihinde Rumeli'den göç eden muhacirlerin alıştıkları iklime uygun mahallerde iskânlarının gerçekleşebilmesi için istimlak kararnamesinde değişiklik yapılmıştır¹⁶⁵.

Burhaniye, zeytin bahçelerinin gölgelediği ve Karınca Çayı'nın suladığı üç tarafı dağ bir tarafı deniz olan verimli bir ova içerisinde kurulmuş olup, önemli geçiş

¹⁶⁴ Rüşti Çelik, *1898 Kandiye Olayları Sonrasında Girit'ten Mersin Sancağı'na Göçler (1898-1907)*, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin 2009, s. 89.

¹⁶⁵ BOA, MV., 234/173, 0 Cemaziyelevvel 1332.

yolları üzerinde bulunmaktadır. İnsan yaşamına elverişli iklim özellikleriyle birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Burhaniye, Ege ve Akdeniz ikliminin etkisi altındadır. Burhaniye’de kışlar ılık ve yağışlı, yazlar ise sıcak ve kurak geçmektedir. Bu durumun bir neticesi olarak yazın su sıkıntısı yaşanırken; kışın su fazlası bulunmaktadır. Yağışların hemen hemen tamamı yağmur şeklindedir. Kar yağışı önemsiz denecek kadar az görülür. Dolayısıyla Burhaniye’nin iklimi, bitki örtüsü ve yeryüzü şekilleri, insan yaşamı için son derece uygundur.

Burhaniye, coğrafi konumu, iklim özellikleri, bitki örtüsü ve yeryüzü şekillerinin insan yaşamına uygun oluşu nedeniyle Antik Çağlar’dan itibaren birçok topluluğun gelip yerleştiği bir yer olmuştur. Burhaniye, hem iklim şartlarının uygunluğu ve hem de topraklarının verimliliğinden dolayı, Balkanlar’dan göç edip gelen muhacirlerin iskân edildiği yerlerden biri olmuştur¹⁶⁶.

Muhacirlerin Anadolu’da yerleşmek istedikleri yerler ile geldikleri coğrafi bölgelerin benzer özellik taşıması da dikkat çekicidir. Mesela, Çerkez ve Abhazlar özellikle su kenarlarına yakın dağlık ve ormanlık alanları, Rumeli’nin step sahalarından gelenler de plato ve düzlükler ile alüvyal ovaları tercih etmişlerdir. Teselya ve Girit gibi sıcak bölgelerden gelenler ise, İzmir’den Suriye’ye kadar olan sahil kenarlarını beğenerek buralara yerleşmek istemişlerdir¹⁶⁷.

Muhacirlerin alışkın oldukları iklime uygun yerlere iskânı, göçmenlerin sosyal ve ekonomik açıdan devlet ve toplumla bütünleşmelerinden öte, hayatta kalabilmeleri açısından da büyük bir önem arz ediyordu. Zira iskân sonrasında muhacirler arasında toplu ölümlere yol açan en önemli sebepler, salgın hastalıklardan ve göçmenlerin alışık olmadıkları iklimsel değişikliğe uyum sağlayamamalarından kaynaklanıyordu¹⁶⁸.

¹⁶⁶ Mesela, İzmir, Burhaniye ve Ayvalık’a yerleşen Boşnak muhacirleri hem iklimden, hem de toprağın verimliliğinden dolayı zengin olmuşlardı. Bkz. Amra Dedeic-Kırbaç, “Tarih ve Gelenek Bağlamında Türkiye’de Boşnaklar”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, C. 9, S. 1, (2012), s. 699.

¹⁶⁷ Adnan Eskikurt, “Kırım ve Rumeli’de Yerleşik Türk Nüfusun Anadolu’ya Göçmesi ve İskân Siyaseti Kapsamında Yapılan Bazı Düzenlemeler (XIX. Yüzyıl)”, *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 3-4, (2010), s. 86.; Yılmaz, s. 596.

¹⁶⁸ Önder ve Kırılı, s. 134.; Engin Kırılı, *19. ve 20. Yüzyılda Eskişehir’e Yapılan Göçler*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2001, s. 202.

Burhaniye'nin iklim yapısı, bitki örtüsü ve yeryüzü şekillerinin Balkanlar'dan göç edip gelen muhacirlerin yaşamaları için uygun olmasından dolayı gerek Osmanlı döneminde, gerekse Cumhuriyet döneminde çok sayıda muhacir buraya gelerek yerleşmiştir.

3.1.3. Ekonomik Nedenler

Balkanlar'dan Anadolu'ya göç eden muhacirlerin yerleştirilmesinde ekonomik çıkar ve hedefler de göz önünde bulundurulmuştur. Osmanlı Devleti, tahıl ihtiyacının önemli bir kısmını Balkanlar'dan temin ediyordu. Rumeli'nin elden çıkması üzerine yeni üretim alanlarına yönelen devlet, Anadolu'da yeni üretim alanlarını devreye sokmak için harekete geçmiştir. Burhaniye'nin muhacirlerin üretim yapabilecek ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılayabilecek imkânlarla sahip olması, buraya çok sayıda muhacirin yerleştirilmesine neden olmuştur.

Burhaniye'de Saray ve Vakıflar'a ait topraklar önemli bir yekün oluşturuyordu. Bu topraklar, yerli, Yörük ve Türkmenler tarafından mera olarak kullanılıyordu. Muhacirlerin buralara yerleştirilerek ziraata açılacak yeni alanlardan ülkenin ihtiyaç duyduğu hububatın önemli bir kısmının temin edileceği hesaplanmıştır¹⁶⁹. Mesela, 2 Mart 1921/R. 2 Mart 1337 tarihinde Karesi Mutasarrıfı tarafından Dâhiliye Nezaret-i Celilesi'ne çekilen telgrafta “...Avâriz akçesi nâmıyla bazı erbâb-ı hasenât tarafından her mahallede umûr-ı hayriyeye sarf edilmek üzere muhtelif mikdârda nukûd ve emlâk vakf ve terk edilmiş ise de nukûd-ı mezkûrenin ötekinin berikinin elinde kalmakda ve mâ-vuzı'a-lehine sarf edilmemekde olduğu inde't-tedkik anlaşılmağla hesâbâtta te'mîn-i intizâma ve sarfiyyât ve mu'âmelâtta da halkın tavk-ı mu'âmelâtına medâr olacak bir ta'lîmât-nâme kaleme alınarak kaymakâma verilmiş ve hemen tatbikiyle mahâll-i sâirede de tatbik etdirilmek üzere hâsıl olacak netâyicin inbâsı lüzûmu ehemmiyetle tebliğ kılınmıştır.”¹⁷⁰ denilerek Burhaniye'de vakfedilmiş ve terk edilmiş önemli miktarda emlak olduğu belirtilmiştir.

Osmanlı Devleti'nde sanayinin geri kalmış olması tarıma olan önemi daha da artırmıştır. Bu yüzden, iskân politikasındaki en önemli hedeflerden biri, ülkedeki boş

¹⁶⁹ Kırlı, s. 201-202.

¹⁷⁰ BOA, DH.UMVM., nr. 164/55, trh. H. 22 Cemâziye'l-âhir 1339/ R. 2 Mart 1337.

arazileri değerlendirmek ve bunları tarıma elverişli hale getirmek olmuştur. Sanat sahipleri ve tüccarlar şehir veya ilçe merkezlerine yerleştirilirken; çiftçilik ve hayvancılıktan anlayanlar kırsal kesimdeki emvâl-i metrûkelere yerleştiriliyorlardı. Özellikle Ege'nin karşı kıyısından gelmiş olan Balkan muhâcirlerinin, benzer toprak ve iklim şartlarına sahip batı bölgelerindeki emval-i metrukelerle yerleşerek daha verimli olmaları sağlanmıştır. Zeytinliklerin, bağ ve bahçelerin dağıtımı bu plan doğrultusunda gerçekleştirilmiş; kalifiye muhacirler, kalifiye eleman ihtiyacı duyulan sahalarda istihdam edilmişlerdir¹⁷¹.

Dünyada ekonomik gelişmelerin yaşandığı XIX. yüzyıl boyunca dünya ticareti 50 misli artış gösterirken, liman şehirleri artan mal, para ve insan hareketinin ana kanalları haline gelmiştir. Kuzey Ege'de önemli bir sahile sahip olan Burhaniye de bu dönemde ekonomik olarak büyük gelişmeler kaydetmeye başlamıştır. XIX. yüzyıl ortalarından itibaren Anadolu ticaretinin odak merkezi Avrupa'ya kaymış, böylece bölgenin ekonomik coğrafyası değişmiş ve kıyıdaki merkezler, gelişen ticari değişimin yoğunluk noktaları olarak büyüklük ve önem bakımından yükselişe geçmişlerdir. Avrupa ile ticari ilişkilerin sağlanmasında gayrimüslim tebaa aracı konumunda olmuştur. Yabancı sermayenin İmparatorluk topraklarına girmesinde Rumlar ve Ermeniler etkili olmuştur¹⁷².

XIX. yüzyılda Kemer Edremit, Edremit, Ayvalık ve Ayazmend ile birlikte Karesi sancağının Ege Denizi ile bağlantısı olan kazalarındandır. Ege Denizi'ndeki adalarla olan yakınlığı özellikle Midilli Adası, kıyıdan yaklaşık 9-10 km. içerde kurulmuş olmasına rağmen Akçay ve Kemer iskelelerinin varlığı, deniz yolu ile İstanbul'a gidip gelen tüccarların yolu üzerinde olması, İstanbul-Kemer Edremit arasındaki ticaret ve Kemer Edremit'in tarımsal yapısı yani zeytin tarımı ve buna bağlı olarak zeytinyağı üretimi ve sabun imalatı vb. etkenler Kemer Edremit'i muhacirler için cazip hale getirmiş olmalıdır¹⁷³.

1773-1821 tarihleri arasında Rumların daha çok sahil kent ve kasabalarında yaşadıkları ve ticari hayata hâkim oldukları, Türklerin ise Kabakum, Ayazment

¹⁷¹ Sezer Arslan, *Balkan Savaşları Sonrası Rumeli'den Türk Göçleri ve Osmanlı Devleti'nde İskânları*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2008, s. 117.

¹⁷² G. Turan, s. 9.

¹⁷³ Genç, s. 361-362.

(Altınova) gibi yerlere çekildikleri görülmüştür. Ayrıca Burhaniye, Gömeç, Murateli (Armudova) çiftçilikle uğraşan Türklerin yoğun olduğu yerler olarak bilinmekteydi¹⁷⁴. Osmanlı Devleti, Rumların ticaret ve sanayi alanındaki hâkimiyetini kırmak için Burhaniye ve çevresine çok sayıda muhacir yerleştirmiştir.

Balıkesir’de emval-i metruke’nin çokluğu, bölgeyi iskân açısından uygun hale getirmiştir¹⁷⁵. Mesela, Midilli’den gelen mübadiller, hayat şartlarının uygunluğundan ve ziraata elverişli olmasından dolayı Burhaniye’de yerleşmek istemiştir. Bilâl Mümtaz isimli Midilli Mübadili, Burhaniye’den Ankara Hey’et-i Vekiliyye Reisi Fethi Beyefendi’ye çektiği M. 21 Aralık 1923/R. 21 Kanunuevvel 1339 tarihli telgrafta “*Şerâit-i hayâtiyye ve zirâ’iyyemiz için Burhaniye’yi tercih ettiğimiz ve şimdilik yüz hânenin te’mîn-i iskânı da mümkün olacağı anlaşılmağla müsâ’adeten evâmîr-i kat’iyyeleri mercûdur.*” diyerek hayat ve ziraat şartlarının elverişli olmasından dolayı Burhaniye’ye yerleşmek istediklerini belirtmiş; bu talebi de İcrâ Vekilleri Heyeti Reisi’nin M. 22 Aralık 1923/ R. 22 Kanunuevvel 1339 tarihinde Karesi Vilâyeti Ayvalık Kaymakamlığı’na çekilen telgrafla “*Midilli’den nakl olunan ahâlîden Burhaniye’de Bilal Mümtâz imzâsıyla alınan telgrafnâmede şerâit-i hayâtiyye ve zirâ’iyye nokta-i nazarından Burhaniye’de iskânları istid’â olunmaktadır. Ol sûretle iskânlarının te’mîni.*” denilerek kabul edilmiştir¹⁷⁶.

3.1.4. Ulaşımın Kolay Olması ve Güven Ortamının Sağlanması

Burhaniye’ye iskânın bir diğer nedeni de ulaşımın kolay oluşudur. Muhacirler iskân edilirken, ulaşımı kolay olan yerler tercih edilmiştir. Muhacirler de yer seçiminde, yerleşecekleri mevkilerin mümkün merteye yol güzergâhı üzerinde olmasına dikkat etmişlerdir. Zira geride bıraktıkları mal ve mülklerini tasfiye edebilmek veya memleketlerinde kalan akrabaları ile haberleşebilmek için buna ihtiyaç duyulmuştur¹⁷⁷.

¹⁷⁴ G. Turan, s. 9.

¹⁷⁵ Halit Aytuğ Tokur, *Mübâdele ve Balıkesir’e Yapılan İskân (1923-1930) Merkez İlçe ve Burhaniye Örneği*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2014, s. 233-234.

¹⁷⁶ BCA, nr. 030.10.00.00.123.874.19, Dosya No: 102/60, trh. 21.10.1339.

¹⁷⁷ Yılmaz, “XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nin Muhaciri İskân Politikası”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. 4, s. 596.

Coğrafi konumu ile Burhaniye; İzmir, İstanbul ve Bursa gibi büyük şehirlere yakınlığı ve iç bölgelere elverişli yollarla bağlı olması, karayolu ulaşımını kolaylaştırmaktadır. Tarihte de çok kullanılan bir geçiş bölgesi olarak, Kuzey Ege'deki tüm yollar Burhaniye'den geçmektedir¹⁷⁸. Çanakkale, Balıkesir ve İzmir üçgeni içinde yer alan ilçe, Truva, Assos, Bergama, Efes ve Ayvalık gibi tarihi ve kültürel bakımdan önemli turizm merkezlerine geçiş noktaları ile kesişen ana yol güzergâhı üzerinde bulunmaktadır¹⁷⁹.

Burhaniye, Akçay ve Ayvalık gibi iki önemli liman kentinin arasında bulunmakta olup Akçay ve Ayvalık Limanları¹⁸⁰, gelen muhacirlerin daimî iskân mahallerine ulaşımını kolaylaştırmaktadır. Yine Burhaniye'de bulunan Hamidiye İskelesi de muhacirlerin kolay yoldan Burhaniye'ye ulaşmalarını sağlamıştır.

1861'de Hüdâvendigâr Vilayeti Valisi Ahmet Vefik Paşa'nın göçebe aşiretleri yerleşik hayata geçirmesiyle bölgede güvenlik ve huzur ortamının sağlanması da Burhaniye'ye iskânın önemli nedenlerinden biri olmuştur.

Osmanlı Devleti, XVIII. yüzyılda düzensizliği önlemek, konargöçer aşiretleri yerleşik hayata geçirerek düzenli bir vergi sistemi kurmak, ordunun asker ihtiyacını karşılamak ve zirai üretimi artırmak amacıyla harekete geçmiştir. Devlet, valilere verdiği emirle konargöçer aşiretleri yerleşik hayata geçirmelerini istemiştir. 1841 yılında Hüdâvendigâr Vilayeti'ne vali olarak atanan Ahmet Vefik Paşa da, 1861 yılında henüz yaylaya çıkmamış olan Balıkesir çevresindeki bütün Yörük boy ve oba beylerini, kethüda ve zabitlerini toplayarak konar-göçerliği bırakmalarını ve belirlenen yerlere yerleşmelerini emretmiştir. Yöredeki aşiretlerin yerleşik hayata geçmeyi ve başka kavimlerle karışmayı kabul etmemeleri, devletin sert önlemler almasına yol açmıştır. Bursa Valisi Ahmet Vefik Paşa, göçebe aşiretleri yerleşik hayat geçirmek suretiyle göçebeliği kesin şekilde kaldırmıştır. Paşa, göçebeliği bırakmak istemeyen Çepni, Yağcıbedir ve Yüncü boylarını yerleşmeye mecbur etmiştir. Burhaniye'nin Madra Dağı eteklerinde yer alan Dutluca, Kuyucak¹⁸¹,

¹⁷⁸ Uğuz, s. 337.

¹⁷⁹ Uğuz, s. 336-337.

¹⁸⁰ Ayvalık iskelesinden dolayı Balıkesir, iskânın en yoğun olduğu vilayetlerden biri haline gelmiştir. Bkz. Tokur, s. 234.

¹⁸¹ Burhaniye Kaymakamlığı yapmış olan Hüseyin Öğütçen, anılarında, Kuyucak'ın kuruluşu ile ilgili şöyle demektedir: “*Ahmet Vefik Paşa, Bursa Valisi iken kaymakamlıklara bir emir göndermiş:*

Çamtepe, Kırtık, Yaylacık, Kuyumcu, Karadere, Korucaoluk, Çamoba köylerinin halkı da göçebeliği bırakarak yerleşik hayata geçmek zorunda kalmışlardır. Göçebelerin yerleşik hayata geçmesiyle Burhaniye'ye bağlı köy sayısı da artmıştır¹⁸².

Geniş ve verimli araziler, göçebe aşiretler yüzünden ekilip biçilemiyordu. Yeni iskân edilecek nüfusla birlikte aşiretlerin hayvanlarını otlatacağı alanlar azalacağından onların bölgede başıboş dolanmalarının da önüne geçilmiş olunacaktı.

3.2. Balkanlar'dan Burhaniye'ye Yapılan Göçler

Balkanlar'dan Burhaniye'ye yapılan göçlerin tarihi, tarih öncesi dönemlere kadar uzanmaktadır. İklimi, konumu ve ulaşım imkânıyla kıyıya yayılan ve denizci bir yaşam biçimi gösteren yerleşmelerin, Kadıköy çevresinde yer alan Mandıra Tepe tanıklığında Balkanlar'dan gelen göçlerle Geç Bronz ve Erken Demir Çağı sürecinde önemli ölçüde etkilendiği ve hatta yeni bir kültürel oluşuma tanıklık ettiği gözlemlenmiştir¹⁸³.

M.Ö. VI. yüzyılda Lidya Kralı Alyattes'in (M.Ö. 610-560) oğlu ve Kral Krezüs (M.Ö. 560-546)'ün kardeşi Adramys tarafından Misyalılar'a karşı bir kale olarak yeniden inşa edilerek mamur hâle getirilen Burhaniye, göçmen almıştır. Yerli halkından başka, Atina'dan göçmen alan şehre, Atinalılar Delos Adası halkını yerleştirmiştir¹⁸⁴. Daha sonraki yıllarda Persler, İskender İmparatorluğu, Roma ve Bizans İmparatorluğu Dönemleri'nde de birçok göçe şahitlik eden bölge, Selçuklular'ın Anadolu'ya başlattıkları akınlar sonucu Türklerin hâkimiyeti altına girmiş ve birçok Türk boyu bölgeye gelerek yerleşmiştir. Karesi Beyliği Dönemi'nde göçler ve iskân politikalarıyla bölge tamamen Türkleşmiştir¹⁸⁵.

“Göçebe olarak yaz kış çadırda yaşayanlar Jandarma tarafından nerede yakalanırsa orada iskân edilecek, köy kurup ev yapacaklar. Bu köyde sürekli oturacaklar” demiş. Bizim Kuyucak köylüleri de bir dağın yamacında yakalanmışlar. Jandarma etrafını çevirmiş. Çadırların yerine zorla evler yaptırılmış. Fakat köyde bir damla su yok. Kuyucaklı kadınlar köye bir saat uzakta dereye yakın kuyulardan, bazı kurak yıllar kuyular kurduğunda dereden atla, eşekle ve sırtlarında testi ile dağın başındaki köyelerine su taşıyorlar....” Bkz. Hüseyin Ögütçen, *Cumhuriyetin Aydınlığında, Bir İdarecinin Zamanla Yarışı, Anılar*, 2. Baskı, Burhaniye Belediyesi Kültür Yayını:8, (Yty), s. 13.

¹⁸² Celâl Tuna, *Körfezdeki Işık Burhaniye*, Burhaniye Belediyesi Kültür Yayını, 2011, s. 55.; Akarslan, s. 33.; “Balıkesir Maddesi”, *Yurt Ansiklopedisi*, C. 2, s. 1127.

¹⁸³ Engin Beksaç, *Balıkesir İli, Ayvalık, Gömeç, Burhaniye, Edremit ve Havran İlçelerinde Pre- ve Protohistorik Yerleşmeler Yüzey Araştırması*, 1999, s. 118.

¹⁸⁴ Tülin Çoruhlu, “Ören (Adramyteion Antik Kenti) 2006 Yılı Kazı Çalışması”, *29. Kazı Sonuçları Toplantısı*, C. 3, s. 529; E. Beksaç ve Ş. N. Beksaç, s. 6.; Dedeşali, s. 39.; Sünbül, s. 28.

¹⁸⁵ Vardi, s. 7.

Osmanlı Devleti'nin, sistemin ihtiyacı olan nitelikteki insanların gerekli yerde gerekli miktarda bulundurulmasının temini esasına dayanan iskân politikasının bir gereği olarak 1356-1357 yılından itibaren Burhaniye ve çevresinden de çok sayıda Türk boyu, Balkanlar'da fethedilen yerlere iskân edilmiştir. Güvenlik gerekçesiyle Balkanlar'dan da bazı Rum unsurlar, Karesi bölgesine ve Burhaniye yöresine getirilerek yerleştirilmiştir¹⁸⁶. Balkanlar'ın Türkleşmesinde ve İslâmlaşmasında Karesi bölgesinden götürülüp oralara yerleştirilen Türklerin çok önemli rolleri olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin doğal sınırlarına ulaşmasıyla kuruluş ve yükselme döneminde merkezden çevreye doğru yapılan göçler, 1699'dan itibaren çevreden merkeze doğru bir şekil almış; Osmanlı Devleti hüküm sürdüğü topraklardan çekildikçe, terk ettiği yerlerdeki Türkler büyük oranda göç etmek zorunda kalmıştır. Rusların, Balkan milletlerini Türklere karşı kışkırtması, Müslüman halka manevi olarak baskı uygulanması, Müslümanların mallarının mülklerinin yağmalanması ve gasbedilmesi gibi nedenlerle Balkanlar'daki Müslüman Türkler kitleler halinde göçe başlamıştır¹⁸⁷. Bu göçlerin asıl nedeni; Türklerin asırlarca hâkim unsur olduktan sonra başkalarının ve özellikle de daha önce Osmanlı tebaası olan milletlerin hâkimiyeti altında yaşamayı kabul edememeleridir. Ayrıca Balkanlar'da kurulan yeni hükümetlerin homojen bir devlet yapısı oluşturmak için Müslüman Türkleri zulüm ve baskıyla yurtlarını terk etmeye zorlamaları bu göçlerin özel sebeplerindendir¹⁸⁸.

Kara, deniz veya demir yoluyla yollara düşen muhacirler, bazen birkaç araç değiştirmek zorunda kalmış, zor ve meşakkatli bir yolculuktan sonra Anadolu'ya ulaşabilmişlerdir.

Müslüman-Türk nüfusun Balkanlar'dan çekildiği sırada Balkanlar'ın nüfus oranı şöyledir: Tüm Balkan devletlerinin nüfusunun % 65'i Türklere aittir. Yugoslavya'daki Türk oranı % 70, Arnavutluk'ta % 60, Bulgaristan'da % 70, Yunanistan'da % 65, Romanya'da ise % 62'dir. Balkan devletlerinin hemen hepsinde Türkler çoğunluktadır¹⁸⁹.

¹⁸⁶ G. Çelik, s. 79.

¹⁸⁷ Balkanlar'dan Anadolu'ya yapılan göçlerin nedenleri hakkında daha geniş bilgi için bkz. Nedim İpek, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri*, s. 11 vd.

¹⁸⁸ Tokur, s. 26.

¹⁸⁹ Tokur, s. 26.

1699 yılından sonra geriye dönük göçler başlayınca Balkanlar'dan Anadolu'ya göç eden muhacirlerden bir kısmı da Burhaniye ve çevresine yerleştirilmiştir. Balkanlar'dan Burhaniye'ye yönelik ilk yoğun göçler ise, Osmanlı Devleti Dönemi'nde, XIX. yüzyılın sonlarında gerçekleşmiştir. "93 Harbi" diye bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ile başlayan büyük kitleler halindeki bu göçler, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra da devam etmiş, günümüze kadar da aralıklarla sürmüştür. Balkanlar'da Türk ve Müslüman'ın yaşadığı hemen her ülkeden Burhaniye'ye bireysel veya kitlesel göçler yaşanmıştır.

Balkanlar'dan Burhaniye'ye yapılan göçleri;

1. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı Öncesi Göçler
2. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın Sebep Olduğu Göçler
3. 1912-1913 Balkan Savaşı'nı İzleyen Göçler
4. Birinci Dünya Savaşı Yıllarında ve Mütareke Dönemi'nde Gerçekleşen Göçler
5. Cumhuriyet Dönemi'ndeki Göçler, olmak üzere, beş başlık altında inceleyebiliriz.

3.2.1. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı Öncesi Yapılan Göçler

Osmanlı Devleti'nin, Balkanlar'da doğal sınırlarına ulaşması sonucu 1699'dan itibaren Balkanlar'dan Anadolu'ya doğru geriye dönük göçler başlamıştır. 1683-1699 Osmanlı-Avusturya Savaşları; 1768 tarihinde başlayıp 1774'te Küçük Kaynarca Antlaşması ile sonuçlanan Osmanlı-Rus Savaşı, 1787-1792 Osmanlı-Rus Savaşları, 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı ve 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı sonucu yüzbinlerce Balkan Türkü yerlerini yurtlarını terk ederek Anadolu'ya göç etmişlerdir. Bunlardan bir kısmı Burhaniye ve çevresine yerleştirilmiş olmalıdır.

Kaynaklardan tespit edebildiğimiz kadarıyla Balkanlar'dan Burhaniye'ye, içe dönük ilk göç, Girit'in elden çıkmasıyla gerçekleşmiştir. 1821 Mora İsyanı'ndan sonra Sakız, Girit ve diğer adalar ile Epir'de yaşayan Müslüman Türkler, Avrupa'dan gelen gönüllü askerlerle Rumların kurduğu çetelerin baskı, zulüm ve işkencelerine

maruz kalmışlardır. Bu işkenceler esnasında 30.000'in üzerinde Türk vahşice öldürülmüştür¹⁹⁰.

1828 Osmanlı-Rus Savaşı sonunda imzalanan Edirne Antlaşması ile Yunanistan'a bağımsızlık verilmiş ve Yunanistan Devleti kurulmuştur. Yeni kurulan Yunan Devleti, millî bir devlet olmayı ilke edinmiş, bunu gerçekleştirebilmek için de toprakları içinde yaşayan Müslüman Türklere ve Müslüman Pomaklara baskı ve işkence yapmaya başlamıştır. İngilizlerin baskısı ile 16 Temmuz 1830 günü İstanbul'da Osmanlı Hükümeti ile yapılan "Göç Antlaşması" gereği Türklerin Yunanistan topraklarından Osmanlı topraklarına göçü kabul edilmiştir. Bu antlaşma gereği Mora'daki Türklerin göçü devam ederken; Girit'te yaşayan Müslüman Türklere yönelik Rum katliamının giderek şiddetlenmesi üzerine devreye giren İngiltere, 29 Mart 1864'te Osmanlı Hükümeti'nden aralarında Girit'in de bulunduğu 7 adanın Yunanistan'a devredilmesini istemiştir. Osmanlı Hükümeti'nin, 5 Nisan 1865'te adaların Yunanistan'a devrini onaylamasıyla yurtlarından kovulan Giritli Müslüman Türkler zor durumda kalmış; İstanbul ve Anadolu'ya 60.000 Türk göç etmiştir. Bu göçte zeytincilik ve bağcılıkla uğraşan Giritli Türkler, Edremit Körfezi'nde Edremit, Burhaniye, Zeytinli ve Güre yerleşiklerine iskân edilmişlerdir¹⁹¹.

Sultan Abdülmecid (1839-1861) ve Sultan Abdülaziz (1861-1876)'in saltanat yıllarında Burhaniye'ye Kırım ve Kafkasya'dan da göçler yapılmıştır. Sultan Abdülmecid ve Sultan Abdülaziz dönemlerinde Bahçesaray'dan Kemer Edremit kazasına 4'ü kadın ve 7'si erkek olmak üzere 11 Tatar ve Nogay muhaciri iskân olunmuştur¹⁹².

1860-1876 yılları arasında Kemer Edremit'e Çerkes muhacir de yerleştirilmiştir. Sultan Abdülmecid ve Sultan Abdülaziz'in saltanatları sırasında Karesi sancağına sevk ve iskân edilen 1.074 kadın, 1.531 erkek olmak üzere toplam 2.605 Çerkes muhacirden; 194 kadın, 247 erkek olmak üzere toplam 402 kişi

¹⁹⁰ Remzi Gücü, *Geçmişten Günümüze Zeytinli*, Burhaniye: Zeytinli Belediyesi Kültür Yayınları, 2012, s. 127.

¹⁹¹ Gücü, *Geçmişten Günümüze Zeytinli*, s. 127.

¹⁹² Zühal Koç, *Karesi Sancağına Yapılan Göçler (1860-1890)*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir 2014, s. 59.

Burhaniye kazasının merkezine, Nefs-i Kemer Edremit'e, iskân edilmiştir¹⁹³. Burhaniye merkezin dışında köylere de Çerkes muhacir iskân edildiği görülmektedir. O dönem Edremit'e, günümüzde Burhaniye'ye bağlı bulunan Çoruk (Çorak) köyüne 3'ü kadın, 5'i erkek olmak üzere toplam 8 kişi yerleştirilirken; o dönemde Burhaniye'ye bağlı olan Gömeç'in Kerem köyüne 3'ü kadın, 4'ü erkek olmak üzere toplamda 7 kişi ve Hacı Osman köyüne de 1 kadın ve 1 erkek olmak üzere toplamda 2 kişi iskân edilmiştir¹⁹⁴.

3.2.2. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın Sebep Olduğu Göçler

Osmanlı Devleti Dönemi'nde Burhaniye'ye ilk yoğun göçler, Rumi 1293 tarihine rastladığından "93 Harbi" olarak anılan 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında ve sonrasında yapılmıştır. Bu savaşta, ülkenin her tarafından olduğu gibi Balıkesir'in bir kazası olan Burhaniye'den de çok sayıda kimse askere alınmış, pek çoğu da bu savaşta şehit düşmüştür. Yine bu harp sırasında, yaşanan olağanüstü durum nedeniyle 15 yaşından büyük her erkek nüfustan bir defaya mahsus olmak üzere 20 kuruş vergi alınmıştır¹⁹⁵. Savaşın ağır yükü ise ağırlaştırılmış vergilerle halkın üzerine binmiştir. Fakat daha da acısı Balkanlar'da kaybedilen topraklarda yaşayan Türklerin pek çoğu ya Rusların ve Bulgarların katliamıyla hayatını kaybetmiş, kurtulabilenler ise Bulgar ve Rus tecavüz ve zulümlerine dayanamayarak elde kalan Osmanlı topraklarına göç etmişlerdir¹⁹⁶. Mesela, Süleyman Paşa, 19 Ocak 1878 tarihinde Gümölcine'den Mabeyn Başkâtipliği'ne, Sadaret'e, Seraskerliğe ve Tophane Amirliği'ne çektiği telde Filibe'de terk olunan yaralı askerlerin Rus ve Bulgarlar tarafından diri diri yakıldıklarını; Meriç kıyılarındaki göçmen kütlelerinin Kazak ve Bulgar katliamına maruz kaldıklarını ve kılıç artığı muhacirlerin Rodop Dağları'nda soğuktan kırıldıklarını bildirmektedir¹⁹⁷.

¹⁹³ Koç, s. 64.

¹⁹⁴ Koç, s. 63.

¹⁹⁵ Z. Özdemir, *Pelitköy*, s. 23.

¹⁹⁶ Z. Özdemir, *Pelitköy*, s. 23.; Ahmet Halaçoğlu, "Balkan Savaşlarında Anadolu'ya Yönelik Göçler ve Sonuçları", *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. 4, ed.: Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 670.

¹⁹⁷ Bilâl N. Şimşir, *Rumeli'den Türk Göçleri, Belgeler, Doksanüç Muhacereti 1877-1878*, C. I, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1989, s. 277-278.

Tarihimize “Doksanüç Muhacereti” diye geçen 1877-1878 göçleri, kadın-erkek, çoluk-çocuk yüzbinlerce kişilik kitleleri önüne katmıştır¹⁹⁸. Tarihte 93 Harbi olarak geçen bu savaşın sonunda Anadolu’ya göç eden göçmen Müslüman Türk halkına “93 Muhacirleri” denilmiştir. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonucunda Balkanlar’dan Anadolu’ya 400.000 muhacir gelmiştir¹⁹⁹.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ardından Balkanlar’dan ve Girit’ten Burhaniye’ye göçler olmuş, bunu deprem ve işgal gibi afetlerden etkilenen Ege Adaları’ndan gelen göçmenler takip etmiştir²⁰⁰. 93 Muhaciri denilen bu muhacir topluluğunun içinde “Evlad-ı Fatihan” denilen Yörükler, Kafkasya’dan gelip Rumeli’ne geçirilmiş Çerkezler, kıyı boyu Tatarları ve Nogay kabileleri de bulunuyordu²⁰¹.

24 Nisan 1877’de başlayan 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonunda yapılan göç hareketlerine baktığımızda, Balkanlar’dan gelen muhacirlerin yoğun olarak Marmara, Kuzeybatı ve Batı Anadolu bölgelerine yerleştiklerini görmekteyiz. Rumeli ve İstanbul’da toplanan muhacirlerin bir kısmı gerek Hüdâvendigâr Vilayeti’nde iskân edilmek ve gerekse Anadolu’nun diğer bölgelerine gönderilmek üzere, başta Gemlik, Mudanya ve Edremit’in Ilıca iskeleleri olmak üzere gemilerle vilayet dâhilindeki iskelelere gönderilmiştir²⁰². Edremit’e H. 21.12.1293/M. 1877 yılında birinci kâfile, H. 04.04.1294/M. 1878 yılında da ikinci kâfile gelmiştir. Bu kâfilelerin büyük bir bölümü Zeytinli, Güre ve Burhaniye ağırlıklı olmak üzere Edremit merkezine ve köylere dağıtılmıştır²⁰³. Mesela, muhacirlerin gönderildiği iskelelerden biri olan Edremit’in Ilıca İskelesi’ne Nisan 1878’e kadar 10.000 muhacir çıkarılmış olup bu muhacirlerden 5 hane, Pelitköy’e yerleşmiştir²⁰⁴. Burhaniye Geriş

¹⁹⁸ A. Halaçoğlu, “Balkan Savaşlarında Anadolu’ya Yönelik Göçler ve Sonuçları”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. 4, s. 670.; Doksanüç Muhâcereti ile ilgili belgeler için bkz. Bilâl N. Şimşir, *Rumeli’den Türk Göçleri, Belgeler, Doksanüç Muhacereti 1877-1878*, C. I, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1989.

¹⁹⁹ Gülten Kazgan, “Millî Türk Devleti’nin Kuruluşu ve Göçler”, *İÜ İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 30, (Ekim 1970- Eylül 1971), s. 315n9.

²⁰⁰ E. Beksaç ve Ş. N. Beksaç, s. 24.

²⁰¹ Aydın Ayhan, *Balıkesir ve Çevresinde Yörükler, Çepniler ve Muhacirler*, Balıkesir: Zağnos Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınları, 1999, s. 254.

²⁰² İpek, *Rumeli’den Anadolu’ya Türk Göçleri(1877-1890)*, s. 185.; Gücü, *Geçmişten Günümüze Zeytinli*, s. 118.

²⁰³ Remzi Gücü, *Geçmişten Geleceğe Edremit Körfezi Tarihi*, Burhaniye: Burhaniye Ticaret Odası Kültür Yayınları, 2011, s. 74.; Z. Özdemir, *Pelitköy*, s. 24.

²⁰⁴ Z. Özdemir, *Pelitköy*, s. 24.; İpek, *Rumeli’den Anadolu’ya Türk Göçleri(1877-1890)*, s. 185.

Mahallesi'nden Hasan Fehmi Aktuğ, 93 Harbi sonrasında pek çok insanın, bu arada kendi ailesinin de, Burhaniye'ye gelip yerleştiğini söylemiştir²⁰⁵. Burhaniye'de birçok ailenin göçüp geldiği yer ile anılması bu göçün kanıtlarındandır.

93 Harbi sonrası Rumeli'den Anadolu'ya göç eden Nogay ve Tatar muhacirlerden bir kısmı Karesi'ye yerleştirilmiştir. Rumeli'den gelen ve Burhaniye'nin Çoruk köyüne yerleştirilen Nogay ve Tatar muhacirlerin sayısı belli değildir. Yine 93 Harbi sonrası Dobruca'dan gelen Nogay ve Tatar muhacirlerden 4-5 hane Burhaniye'nin Şahinler (Karga) köyüne yerleştirilmiştir²⁰⁶.

1301 (1881) senesinde Bulgaristan'dan (1.736 aile) 8.454 kişi İstanbul'a gelmiş, bunlardan 244 kişi Karesi (Balıkesir)'ye yerleştirilmiştir²⁰⁷. 1882 Şubatı'na kadar farklı coğrafyalardan Karesi'ye gelen 7.684 Çerkes muhacirden 119'u Burhaniye'ye iskân edilmiştir²⁰⁸. 13 Mart 1886-12 Mart 1887 arasında Doğu Rumeli'den İstanbul'a gelen 2.743 muhacirden 970'i Karesi (Balıkesir)'ye yerleştirilmiştir²⁰⁹. R. 1307/M. 1889-1890 tarihli Hüdâvendigâr Vilayeti Salnamesi'ne göre vilayete gönderilen muhacirlerden 151.787'si vilayet dâhilindeki sancak ve kazalara dağıtılmıştır. Bu dağılıma göre 46.220 muhacirin gönderildiği Karesi vilayetinin merkez kazası Balıkesir'e 20.465, Bandırma'ya 14.585, Gönen'e 8.769, Edremit'e 1.766, Bigadiç'e 136, Sındırgı'ya 335 ve Kemer'e 164 muhacir yerleştirilmiştir²¹⁰.

1877-1891 yılları arasında Karesi Sancağı'nın Edremit, Balıkesir, Sındırgı, Bigadiç, Gönen, Kemer, Bandırma kazalarına 46.220 muhacir gelmiştir. Bu muhacirler içinde Rumeli Türkleri (Muhacir), Çerkez, Pomak, Arnavutlar yer almaktadır²¹¹. Kasım 1877- Aralık 1891 tarihleri arasında Rumeli'den Anadolu'ya 767.339 muhacir göç etmiştir. Bunların 495.339'u İstanbul üzerinden Anadolu'ya

²⁰⁵ Tuna, s. 100.

²⁰⁶ Koç, s. 94, Tablo 23.

²⁰⁷ Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*, s. 276.

²⁰⁸ Burhaniye'de kasaba ve köylere iskân edilen bu Çerkes muhacirlerden 19'u iskân beklemekte olup iskân edilen 100 kişiden 67'si erkek ve 52'si kadındır. Bkz. Koç, s. 82, 86-87.

²⁰⁹ Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*, s. 276.

²¹⁰ İpek, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri(1877-1890)*, s. 186.

²¹¹ Zübeyde Güneş Yağcı, "Kentteki İç ve Dış Göç Hareketleri", *Balıkesir Kent Tarihi*, Balıkesir Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınlanmamış Çalışma... (yty).

gönderilmiş olup bunlardan 35.000 kişi Balıkesir ve ilçelerine yerleşmiştir²¹². Burhaniye kazasına da bu göçler sırasında epey insan gelmiştir.

Hüdavendigâr Vilayeti'nin imar faaliyetleri için düzenlenen deftere göre, H. 1307-1309 / M.1891-1893 yıllarında iki yıl süresince Karesi sancağına 1.904 hanede 8.131 muhacir iskân edilmiştir²¹³. Bu muhacirlerin iskân mahallerine sevk olunmalarına dair bil bilgi yoksa da bir kısmının Burhaniye çevresine gelmiş olması muhtemeldir. 1892 yılı itibariyle Kemer (Burhaniye) kazasında müstakil muhacir köyü olmayıp evvel ve ahir vurud eden tahminen (300) hanede 1.260 erkek ve kadın muhacirin müteferriken kasaba ve mahallelere ve köylerine tevtin ve iskân edilmiştir²¹⁴.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı Dönemi'nde Balkanlar'dan Osmanlı Devleti sınırları içerisinde sadece Müslüman iskânı gerçekleşmeyip, Yahudilerin de Bursa, Balıkesir, Bandırma'ya iskânı sözkonusudur²¹⁵. Fakat Burhaniye'ye Yahudi nüfus yerleştirildiğine dair bir bilgiye rastlanmamıştır.

Balkan Savaşı'ndan önceki göçlerin önemli bir kısmı da Girit Adası'ndan gerçekleştirilmiştir. 18 Aralık 1897'de Avrupa devletlerinin baskısıyla Girit Adası'na özerklik verilince güvenliği kalmayan halk, Ada'dan göç etmeye başlamıştır. Girit Adası'ndan 1898 yılında 3.000, 1899'da 20.000 Müslüman Türk, gördüğü baskıya dayanamadığından İzmir ve çevresine göç etmiştir²¹⁶.

Göçmen sayısının artmasıyla birlikte Babıali, İzmir'de yoğun bir Rum nüfusunun bulunmasından dolayı Rumlarla Giritli muhacirler arasında Kandiy'e'de yaşanan olaylara benzer olayların çıkmasını önlemek için Girit muhacirlerini İzmir'de toplayarak sonradan hazırlayacağı plan çerçevesinde çeşitli bölgelere iskân edilmek üzere göndermeyi planlamıştır. Yapılan çalışmalar sonucunda Muhacirin Komisyon-ı Âlisi Birinci Azası Rıza Paşa'nın projesi kabul edilerek İzmir'de

²¹² Bkz. İpek, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri(1877-1890)*, s. 173-174.; Gücü, *Geçmişten Günümüze Zeytinli*, s. 118.

²¹³ Mefail Hızlı, "Hüdâvendigâr Vilâyeti İmâr Faaliyetleri Defteri (1307-1309/1891-1893)", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 5, S. 5, (1993), s. 251.

²¹⁴ Kılıç, s. 45.

²¹⁵ M. Karataş, s. 6.

²¹⁶ Gücü, *Geçmişten Günümüze Zeytinli*, s. 119.

toplanan muhacirler çeşitli sayılarda başka vilayetlere, sancaklara ve kazalara dağıtılmışlardır²¹⁷.

Girit muhacirlerinin sevk ve iskânı için seçilen yerlerden biri de Karesi sancağının Burhaniye kazasıdır. Yapılan planlama ile R. 20.2.1315/M. 1899 yılında Girit'ten Burhaniye'ye 24 hanelik bir muhacir kafilesi gelmiştir²¹⁸. R. 22 Nisan 1315/M. 4 Mayıs 1899 tarihinde İzmir'den Burhaniye kazasına on dört nefer Girit muhaciri daha gelmiştir²¹⁹. Yine R. 31 Temmuz 1319/M. 13 Ağustos 1903 tarihli belgeye göre Burhaniye kazasına on iki hane Girit muhaciri gönderilmiştir²²⁰.

Tablo II. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı Sırasında ve Sonrasında Burhaniye'ye Gelen Muhacirlerin Yerleştiği Yerler

Yıl	Memleketi	Yerleşim Yeri		Muhacir Sayısı
1878	Rumeli	Burhaniye	Pelitköy	5 Hane
93Harbi Sonrası	Rumeli	Burhaniye	Çoruk Köyü	?
93 Harbi Sonrası	Dobruca	Burhaniye	Şahinler (Karga) Köyü	4-5 Hane
1882 (Şubatına Kadar)	Farklı Coğrafyalardan	Burhaniye	-	119 Kişi
1889-1890 (Yılına Kadar)	Rumeli	Burhaniye	-	164 (Kişi)
1899	Girit	Burhaniye	-	24 Hane
1903	Girit	Burhaniye	-	12 Hane

Tablo II'e göre 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve sonrasında Rumeli'den, Dobruca'dan, Girit Adası'ndan Burhaniye'ye gelen muhacirler, Burhaniye merkeze, Pelitköy nahiyesine, Çoruk ve Şahinler köylerine yerleştirilmişlerdir.

3.2.3. Balkan Savaşı'nı İzleyen Göçler

Balkanlar'dan Anadolu'ya yoğun göçlerin yaşanmasına neden olan olaylardan biri de Balkan Savaşları'dır. Rusya'nın takip ettiği Panslavizm siyasetinin

²¹⁷ R. Çelik, s. 129.

²¹⁸ Aras, *Bürhaniye Devrim Tarihi*, s. 71.

²¹⁹ BOA, DH.MKT., nr. 2198/2, trh. R. 24 Nisan 1315.

²²⁰ BOA, A.MKT.MHM., nr. 523/30, trh. H. 22 Cemaziyelevvel 1321.

ve Balkanları paylaşma konusunda Avusturya ile Rusya arasında yaşanan rekabetin etkisiyle Osmanlı Devleti'ne karşı ittifak oluşturan Sırbistan, Bulgaristan, Yunanistan ve Karadağ'dan oluşan Balkan Devletleri, Osmanlı Devleti'ne nota vererek Sırbistan, Makedonya, Arnavutluk ve Girit'e muhtariyet verilmesini istemişler, isteklerinin kabul edilmemesi halinde silahla kabul ettireceklerini belirtmişlerdir. 8 Ekim 1912'de Karadağ'ın Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesiyle başlayan ve Osmanlı Devleti ile Balkan devletleri arasında iki safhada yapılan Balkan Savaşları, Osmanlı Devleti'nde büyük bir yıkıma neden olmuştur.

Balkan Savaşı sırasında Bulgarlar, Yunanlılar, Sırlar ve Karadağlılar'ın, Makedonya ve Rumeli'nin Müslüman-Türk halkını yok etme veya kovma isteği nedeniyle yaptıkları zulümler, Rumeli'deki Türk ahalinin göç ederek, İstanbul ve Anadolu'ya gelmesiyle neticelenmiştir²²¹.

Bu savaşta da asker gönderme ve ekonomik sıkıntı çekmenin yanında, 93 Harbi sonrasında olduğu gibi büyük bir göç yaşanmıştır. Rumeli'nin fethedildiği yıllarda yerleşmek amacıyla buralara giden ve bölgeye huzur götüren "Evlad-ı Fatihan" olarak isimlendirilen Türkler; yurtları işgal edilince zulüm ve işkenceye maruz kalmışlardır²²². Pek çoğu öldürülmüş, sağ kalanlar ise bulabildikleri ilk vasıtayla veya yaya olarak önce İstanbul ile Anadolu'nun belli bir kaç limanına gelmişler, sonra iç kesimlere taşınmışlardır²²³.

Justin McCharty'nin "Ölüm ve Sürgün" adlı eserinde belirttiği gibi Balkan Savaşları öncesinde Arnavutluk hariç Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki

²²¹ Balkan Savaşı sırasında Rumeli'den Türk göçlerinin en önemli nedenini müttefik Balkan Devletleri'nin askerleri ve komitacılarınca yapılan akıl almaz baskı ve zulümler oluşturmaktadır. Bu dönemde yapılan göçlerin diğer iki nedeni de dinî ve ekonomiktir. Bkz. A. Halaçoğlu, "Balkan Savaşlarında Anadolu'ya Yönelik Göçler ve Sonuçları", *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. 4, s. 671.

²²² Balkanlar'da yapılan soykırımla ilgili Bkz. Süheyl Çobanoğlu, "Sürgün ve Soykırımla Kaybedilen Vatan, Balkanlar", *Yeni Türkiye*, S. 69, (Mart-Haziran 2015), s. 3860 vd.; Balkan Savaşları'nda akıl almaz boyutlara ulaşan Yunan mezaliminin dehşet verici bir örneğini, Yanya'da bulunan bir Rum eczacı, şöyle anlatmıştır: "*Her gece sekiz-on Türk Osmanlı kızını ağlata ağlata soymak, oynatmak, tehditle işkenceler ile onları meyus etmek... Helen oğullarına ne kadar neşeli bir zafer gururu bahşediyor... Yanya düştüğü zaman müşterilerimin kapılarını çalıp onları himaye etmek istediğimi belirtince, beni Osmanlı dostu bildikleri için mücevher, para ve aileleriyle evime geldiler. Bunlardan erkek olan 7 kişiyi su kuyusuna yuvarladım. Üç ihtiyar kadını boğazladım. Şimdi en müstesna 9 metre sahibim. Biri yüzbaşı hanımıydı ve hamileydi. Çırılçıplak soyunmak ve oynamak istemediği için tekmeledim, çocuğunu düşürdü. Bu uğursuz Türk yavrusunu yumurta kırar gibi ezdim.... Diğer Türk kadınlarıyla mücevherlerinin yerini göstermek şartıyla ırzlarına tecavüz etmemek üzere bir anlaşma yaptım. Bütün mücevherler geldikten sonra anlaşmayı bozdum..." Bkz. Ağançoğlu, s. 77.*

²²³ A. Halaçoğlu, "Balkan Savaşlarında Anadolu'ya Yönelik Göçler ve Sonuçları", *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. 4, s. 672.

topraklarında 2.315.293 Müslüman yaşıyordu. Balkan Savaşları sonrasında ise 632.408 sivil Müslüman katledilmiş, nüfus % 62 oranında azalarak 870.114'e inmiştir. Göç edenlerin sadece 413.000'i Anadolu'ya ulaşabilmiştir²²⁴. Yine McCarthy'ye göre, Balkan Savaşları'nda bölgenin tümünde ölen Müslüman sayısı 1.450.000, göçe çıkan Müslüman sayısı ise 410.000'dir²²⁵. Balkan Savaşları sırasında ve sonrasında Balkanlar'da, çoğu Bulgaristan'da olmak üzere 400.000'in üzerinde Türk, göç etmek zorunda kalırken; 1.500.000'a yakın Türk de katledilmiştir.

1912-1913 Balkan Savaşları sırasında Balkanlar'dan Anadolu'ya 117.350 muhacir gelmiştir²²⁶. 1912-1915 yılları arasında ise Balkanlar'dan 297.737 Müslüman muhacir göç etmiş, bunlardan 10.689'u Karesi (Balıkesir) vilayetine iskân edilmiştir²²⁷. Balkan Savaşları sırasında ve sonrasında da çok sayıda Arnavut, Boşnak ve Türk, Balkanlar'dan Burhaniye'ye gelerek yerleşmiştir.

1912 Yılında Birinci Balkan Savaşı'nda Kosova'nın Sırpların eline geçmesiyle Kosova'da yaşayan Müslüman Arnavutlar, Anadolu'ya göç etmeye başlamışlardır. Osmanlı Devleti, bu göçleri bir düzen içinde yürütmek amacıyla bir "Arnavut Muhacirlerin Suret-i Celp ve İskânı Hakkında Talimatname" hazırlamış; bu talimat gereği de bir komisyon kurmuştur. Bu kararla Balkanlar'dan gelen etnik grupları Anadolu'da yaşayan Türklerle kaynaştırmak üzere Türk yerleşim merkezlerine ve gayrimüslim nüfusun yoğun olduğu bölgelere yerleştirme esas alınacaktı. Bu arada Osmanlı yönetiminde söz sahibi olan İttihat ve Terakki Partisi yöneticileri Arnavutların Türkiye'ye iskânında uygulanmak üzere bazı esaslar belirlemiştir. Bu esaslar; a) Arnavutluğun bağımsızlığını ilan etmeden öncesinde ve iltandan sonra Osmanlı'ya isyan etmiş Arnavutlar Türkiye topraklarına sokulmayacaklar, b) Türkiye'ye sadece Müslüman Arnavutlar kabul edilecekler, c) İstanbul, Edirne, Kale-i Sultaniye, Gelibolu, Bursa, Aydın ve İzmit gibi yerleşim yerlerine Arnavutlar iskân edilmeyecekler. Balıkesir ili yasaklanan illerin dışında kaldığı için Balkan Savaşı'ndan sonra Balıkesir'e gönderilen Arnavut aileler genelde

²²⁴ Çobanoğlu, s. 3869.

²²⁵ Zeki Çevik, "Balkan Savaşları'nda Bulgaristan Yönetiminin Türk Nüfusa Yönelik Uyguladığı Politikalar", *International Symposium of South-East european Diplomacy, 100 Years Since Balkan Wars*, Academy of Romanian Scientists – Balıkesir Üniversitesi, Bucharest-ROMANIA, 22-23 November 2013, s. 2.

²²⁶ Kazgan, s. 315n9.

²²⁷ Arslan, s. 105.

Edremit Körfezi'ne gönderilmişlerdir. Gelen Arnavut ailelerin çoğunluğu Edremit, Burhaniye ve Zeytinli dolaylarına yerleştirilmişlerdir²²⁸.

Balkan Savaşları'nın başlamasıyla Anadolu'ya göç eden topluluklardan biri de Boşnaklardır. Balkan Savaşı esnasında Sırların zulmünden kaçan Kalaçına Boşnakları; Balya, Havran, Edremit, Burhaniye ve Ayvalık (Sarımsaklı)'a yerleştirilmişlerdir²²⁹. Mesela, 1868 yılında eski adıyla Yugoslavya şimdiki adıyla Karadağ olan ve bu ülkenin Kalaçına (Kolaşin) bölgesinde dünyaya gelen Süleyman Eruzunlar, oradaki soyismiyile "Martinoviç, 1912 yılında Türkiye'ye göç edip Bursa Karacabey'e beş kardeşi ile yerleşmiş olup, burada bir kardeşinin Yunanlılar tarafından öldürülmesi üzerine Burhaniye'ye göç etmişlerdir²³⁰.

Yunanlılar, Balkan Savaşı sırasında Ege Adaları'nı ele geçirdikten sonra sayıca az ve korumasız olan Müslümanlara karşı zulüm ve katliama girişmişlerdir. Mesela, Midilli Adası'ndan çok sayıda Müslüman ateşe atılarak yakılmıştır²³¹.

Balkan Savaşları'nın başlaması üzerine Midilli Adası'ndan da Edremit Körfez bölgesine göçler yapılmıştır. İlk başlarda Edremit, Zeytinli, Ayvalık gibi yerlere yerleşen bu muhacirlerden bazıları zamanla değişik nedenlerle buldukları yerleri terk ederek Burhaniye'ye gelip yerleşmişlerdir. Örnek vermek gerekirse, aslen Midilli Adası'nın Petri Köyü'nden olup H. 1307/M.1886 doğumlu olan ve iri yarı, uzun boylu olduğu için halk tarafından Uzun Halil Efe olarak isimlendirilen Halil Varuzan, 1912 yılında Yunanlılar Midilli Adası'nı işgal etmek için gemileriyle adayı kuşattıklarında Yunanlılara karşı mücadele etmiş, Yunanlılara esir düşüp zulme maruz kalmış, serbest bırakılınca da ailesiyle birlikte Çolak Bektaş Dayısının yelkeniyle Behramkale'ye yakın Sivrice'ye çıkmış ve sonra ailesini Edremit'in Zeytinli Nahiyesi'ne yerleştirmiştir. Çanakkale Zaferi'nden sonra askere alınan, başta Çanakkale olmak üzere Birinci Dünya Savaşı'nda ve Millî Mücadele'de düşmana karşı kahramanca savaşan Uzun Halil Efe, işgal döneminde 1922 yılına kadar Edremit'e yakın Nusratlı'da yaşamıştır. Burhaniye ve Edremit, Yunan işgalinden kurtulunca Midilli'deki mallarının karşılığını almak için tekrar Ada'ya

²²⁸ Gücü, *Geçmişten Günümüze Zeytinli*, s. 126.

²²⁹ Aydın Ayhan, *Balıkesir ve Çevresinde İskân Hareketleri*, Ankara: Karşı Matbaası, 1997, s. 146.

²³⁰ "Öykümüz", <http://www.eruzunlar.com/tarihce.aspx>, (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2016).

²³¹ Ağanoglu, s. 79.

dönen Uzun Halil, 1924 yılında mallarının karşılığı Türkiye’de verilince geriye dönerek Burhaniye’ye yerleşmiştir.”²³²

Balkan Savaşları’nın başlamasıyla Yunanistan Hükümetlerinin izlediği politika sonucu Makedonya Türkleri de akınlar halinde Anadolu’ya, özellikle Ege kıyılarına göç etmeye başlamışlardır. Bu göçler sayesinde kısa sürede Anadolu’ya göç edenlerin sayısı 200.000’e ulaşmıştır²³³. Bunlardan bir kısmı da Burhaniye yöresine yerleştirilmiştir. Mesela R. 1297 Makedonya’nın Manastır şehrinin Ohri kazası doğumlu olan Celal Pala, Balkan Savaşları sonrası Burhaniye’ye gelip yerleşmiştir. Celal Pala, hatıralarında bu durumu şöyle anlatmaktadır: “*Balkan Harbi’nde Rumeli’deydim. Memurdum, askere alınmadım. Umûmî Harb’in başlangıcında Türkiye’ye geldim. Yaşım yüksek olduğundan askere alınmadım. Sonra istediler, bedel-i nakdî verdim. Bundan bir müddet sonra tekrar asker oldum. Son zamanlarda Çanakkale’de askerlik yaptım. 1329’da (1913) muhâcir olarak İstanbul’a çıktık ve Burhaniye’ye iskân suretiyle geldim...*”²³⁴. Yine R. 1316/M. 1900 Manastır doğumlu Mahmud Orcan da Burhaniye’ye muhacir olarak Balkan Harbi’nde geldiğini, yaşı müsait olmadığı için harbe alınmadığını, işgal yıllarında Burhaniye’de olduğunu belirtmiştir²³⁵.

Balkan Savaşları’nın hemen arkasından Yunanistan’la yapılan anlaşma gereği Girit’in tamamı Yunanistan’a devredilince, Ada’da yaşayan Müslüman Türk halkı, Yunan baskısına ve zulmüne dayanamayarak Anadolu’ya göç etmiş, Ege Bölgesi’nin bütün sahil kesimlerine yerleştirilmiştir. 1898 yılında göç edip bölgeye yerleşenler, Girit’ten yeni gelen akrabalarının Burhaniye çevresine yerleşmelerine önderlik etmişlerdir²³⁶.

Balkanlar’dan gelen muhacirler, halk tarafından Padişahın emaneti olarak görülmüş; 1912 Balkan Savaşı muhacirlerinin çocuklarına-torunlarına Gömeç çevresinde halk, “Padişah Muhâcırı Boşnaklar” adını vermiştir²³⁷.

²³² Uzun Halil Efe’nin anıları için bkz. Aras, *Bürhaniye Devrim Tarihi*, 95-98 ss.

²³³ Aras, *Bürhaniye Devrim Tarihi*, s. 25-26.

²³⁴ Yücel Aras, *Tarih Sayfalarında Burhaniye’ m*, İstanbul, 2014, s. 155.

²³⁵ Aras, *Tarih Sayfalarında Burhaniye’ m*, s. 155.

²³⁶ Gücü, *Geçmişten Günümüze Zeytinli*, s. 119.

²³⁷ Ahmet Yorulmaz, “Gömeç’te Sofra Kültürü, Kız İsteme, Evlilik Merasimi, Sünnet Düğünü, Ölü Gömme Adetleri Ve Batıl İnançlar”, *Tarihin Kucagında Gömeç Sempozyumu 26-27 Ekim 2001*, İzmir: Gömeç Belediyesi Yayını, 2002, s. 71.

Birinci Dünya Savaşı öncesinde göç etmek üzere olan 250 hane kadar Boşnak muhacirin yerleştirilmesi ve mümkün ise sahil yerlerden iskân yeri bulunması için İskân-ı Aşâir ve Muhacirin Müdüriyeti çeşitli vilayetler ile yazışmıştır. Örneğin, İskân-ı Aşâir ve Muhacirin Müdüriyeti tarafından, R. 28 Nisan 1330/M. 11 Mayıs 1914 tarihinde Karesi mutasarrıflığına gönderilen yazıda “*Açıkda kalan muhacirlerin Edremid ve Burhaniye’de Bulgarlar tarafından terk edilen köylere yerleştirilmesi*” istenmiş ve bu iş için gerekli olan elli bin kuruşluk havalenin postaya verildiği belirtilmiştir²³⁸. Bari Limanı’ndan hareket eden 250 hanede toplam 2.250 kadar Boşnak muhacir, uygun yer bulunmasından sonra Karesi’ye yerleştirilmişlerdir. Bu aileler, Ayvalık-Küçükköy, Gömeç, Burhaniye ve Güre’ye yerleştirildiler²³⁹. Bu yerleştirmede Talat Paşa’nın gönderdiği bir telgrafta Arnavut ve Boşnakların Türklerin arasına yüzde on (% 10) oranında yerleştirilmesini istemesi etkili olmuştur²⁴⁰.

Birinci Dünya Savaşı öncesinde Edremit havalisinde Rumlar ilk defa 17 Mayıs 1914’te isyan etmişti²⁴¹. Bu isyan üzerine ve Anadolu’daki Müslüman halkın Makedonya olaylarına karşı gösterdiği tepkiler sonucu Yunanistan’ın millî devlet politikasını gören İttihat ve Terakki Hükümeti, Müslümanlardan oluşan “Millî Devlet” kurmak amacıyla misilleme olarak kıyı bölgelerindeki gayrimüslimlerin bazılarını zorunlu göçe tabi tutmuştur. İttihat ve Terakki Hükümeti tarafından bizzat yürütülen ve askerî gereklilikten dolayı gerçekleştirilen bu göç, etkisini Ayvalık’ta da hissettirmiştir. Göç, önce Ayvalık’ın kuzey bölgesinden Marmara’ya kadar olan alanda sayıları 100.000 dolaylarında olan Rumların Yunanistan’a hareketiyle başlanmıştır. 1914 Mayısında Hükümet tarafından başlatılan göç olayı Batı Anadolu’da kısmi olarak uygulanmıştır²⁴².

²³⁸ BOA, DH.ŞFR., nr. 40/184, trh. 28 Nisan 1330.

²³⁹ Remzi Gücü, *Geçmişten Günümüze Burhaniye Tarihi*, Burhaniye: Burhaniye Belediyesi Kültür Yayınları-18, 2014, s. 303-304.; Emgili ise Bar Limanı’ndan hareket eden 250 hane içinde bulunan toplam 2.000 kadar Boşnak muhâcirin Karesi’ye yerleştirildiklerini belirtmiştir. Bkz. Fahriye Emgili, *Yeniden Kurulan Hayatlar Boşnakların Türkiye’ye Göçleri (1878-1934)*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2012, s. 292.

²⁴⁰ Emgili, s. 292.; Arslan, s. 91.; Samir Vildiç, “Türkiye Boşnakları Göç Hakkında”, <http://www.zambak.ba/turkiye-bosnaklari--goc-hakkinda-2889m.htm>, (Erişim Tarihi: 16 Mart 2015).

²⁴¹ İ. Hakkı Varnalı, “Hatırat”, *Balıkesir Ekspres*, 2 Mart 1962, s. 2.

²⁴² Türkiye’den Yunanistan’a doğru ilk ciddi nüfus hareketi, 1914 baharında gerçekleşmiştir. Yunanlılara göre bu göçün sebebi, Osmanlı Hükümeti’nin takip ettiği tehcir politikasıdır. Zira Batı Anadolu’da çete kılığında sokulan bazı askerler, Rum köylerine saldırarak onlardan bazılarını öldürmüş, bazılarının da evlerini yakmak suretiyle göçe zorlamıştır. Bkz. Mehmet Yılmaz, “Balkan Savaşı’ndan Sonra Türkiye’den Yunanistan’a Rum Göçleri”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 10,

1 Temmuz 1914'te Meclis-i Vükela müzakerelerinde Karesi sancağının Edremit kazası dâhilindeki Rum ahalinin tamamen ve Karesi'nin Burhaniye kazası Rum ahalisinden hicret etmek üzere harekete geçmiş olanlardan bir kısmı mahallesine dönmüşse de çoğunluğunun önceden göç ettikleri, alınan tedbirler sonucu göç eden Rumların noksansız meskenlerine döndürülerek emniyet ve asayişlerinin sağlandığı dile getirilmiştir²⁴³.

Karesi Mutasarrıfı Nâzım, R. 24 Temmuz 1330/M. 6 Ağustos 1914 tarihinde Adalar Denizi sahilinde kâin Edremid, Burhâniye, Ayvalık etfal ve muhadderât-ı İslamiyesinin dâhile nakli bazı mertebe heyecan husulüne ba'is olduğundan bunların tatmini ve emr-i naklin sükûnetle icrasını te'min için bizzat o havaliye azimet etmiş; Ayvalık, Edremid ve Burhaniye civarındaki Rum çocukları ve kadınlarının adalardaki Müslümanlara karşılık rehin tutulmasından vazgeçilmesini sağlamaya çalışmıştır²⁴⁴.

Birinci Dünya Savaşı öncesi Yunanistan'dan gemilerle Edremit ve Burhaniye'ye muhacir taşınmıştır. Örneğin, İskân-ı Aşâir ve Muhacirin Müdiriyeti'nden Kale mutasarrıflığına çekilen R. 29 Mayıs 1330/M. 11 Haziran 1914 tarihli telgrafta "*Boğaz'dan Mağda Vapurunu'nun Tekfurdağı'na sevkinden sarf-ı nazar edildi. Muhteviyatı bi'l-muayene Selanik'den ve civarından ise Karesi için hemen Edremit ve Burhaniye İskelelerine çıkarılması hususunun temini ile inbası*" denilmektedir²⁴⁵. Buradan anlaşılıyor ki Selanik'ten hareket eden vapurlarla Edremit ve Burhaniye iskelelerine muhacir sevk edilmiştir.

Osmanlı Devleti, Balkan Savaşları'ndan sonra millî bir devlet oluşturabilmek için bünyesinde barındırdığı Hristiyan Rumları Yunanistan'a gönderebilmek amacıyla Yunanistan'la görüşmelere başlamıştır. Yapılan görüşmeler sonunda 7 Haziran 1914 günü Yunanistan'la nüfus mübadelesi imzalanmıştır. Fakat 31

Güz 2001, s. 19.; Yunan tarafının iddialarını reddeden Osmanlı'ya göre ise bu göçün asıl sebebi, Venizelos Hükümeti'nin Rumları kıskırtmasıdır. Atina Hükümeti'nin kıskırtması ve firar eden Rumlara kucak açması, binlerce Rum gencinin Anadolu'dan Yunanistan'a göç etmesine neden olmuştur. Bkz. Yılmaz, "Balkan Savaşı'ndan Sonra Türkiye'den Yunanistan'a Rum Göçleri", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, s. 19-20.

²⁴³ Önder, s. 243-244.

²⁴⁴ BOA, DH.EUM.MH., nr. 268/30, trh. 19 Ramazan 1332.

²⁴⁵ BOA, DH.ŞFR., nr. 41/245, trh. R. 29 Mayıs 1330/M. 11 Haziran 1914.

Temmuz 1914'te Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması nedeniyle bu mübadele uygulanamamıştır²⁴⁶.

İşkân-ı Aşâir ve Muhacirin Müdiriyeti'nden Karesi mutasarrıflığına çekilen R. 10 Haziran 1330/M. 23 Haziran 1914 tarihli telgrafta “*Dedeâğaç'dan gönderilen Gümülcine muhacirlerinin Lazlarla birlikte Edremid ve Burhaniye taraflarına sevk ve iskânları*” istenmiştir²⁴⁷. Buradan yola çıkarak diyebiliriz ki; Birinci Dünya Savaşı öncesi, Yunanistan'ın Dedeâğaç şehrinden de Burhaniye'ye muhacir gelmiştir.

Edremit ve Burhaniye havalisindeki Rumların hicret etmekte olduğuna dair haberlerin İstanbul'a ulaşması üzerine Dâhiliye Nezareti, konunun Karesi mutasarrıflığına tahkik edilmesini istemiştir²⁴⁸.

Edremit ve Burhaniye havalisindeki Rumların men-i hicretleri için son derecede gayret edilmiştir²⁴⁹. Buna rağmen Burhaniye'de Rumların bıraktıkları köy ve hanelere iskân edilmek üzere beşyüz hane Laz'ın izamı (gönderilmesi, yollanması) hakkındaki belge²⁵⁰, Birinci Dünya Savaşı öncesinde Burhaniye'den Yunanistan'a çok sayıda Rum'un göçtüğünü ve bunların yerine muhacir yerleştirildiğini göstermektedir. Taşlıca muhacirlerinin Burhaniye ile Edremit'de iskânlarının kabil olacağına dair R. 6 Temmuz 1330/M. 19 Temmuz 1914 tarihli belge²⁵¹, Burhaniye havalisine Birinci Dünya Savaşı öncesinde Taşlıca muhacirlerinden de iskân edildiğini göstermektedir.

Birinci Dünya Savaşı öncesinde 8 Haziran 1914 tarihli belgede “Edremit, Burhaniye ve Ayvalık bölgesi halkının göç etmekte olduğundan bölgeye muhacir gönderilmesi ve geri dönmek isteyen Rumlara müsaade edilmemesi.”²⁵² istenirken; 30 Ağustos 1914 tarihli belgede “Burhaniye, Ayvalık kasabaları ve bağlı sahillere ahval-i siyasiye müsait olmadıkça muhacir gönderilmemesi” istenmiştir²⁵³. Görülüyor ki, şartlar elverdikçe Burhaniye ve Edremit bölgesinde Rumların terk ettiği yerlere Balkanlar'dan gelen muhacirler peyderpey yerleştirilmiştir.

²⁴⁶ Gücü, *Geçmişten Günümüze Zeytinli*, s. 127.

²⁴⁷ BOA, DH.ŞFR., nr. 42/112, trh. R. 10 Haziran 1330/ M. 23 Haziran 1914.

²⁴⁸ BOA, DH.ŞFR., nr. 429/109, trh. 28 Mayıs 1330.

²⁴⁹ BOA, DH.ŞFR., nr. 429/110, trh. 28 Mayıs 1330.

²⁵⁰ BOA, DH.ŞFR., nr. 429/58, trh 25 Mayıs 1330.

²⁵¹ BOA, DH.ŞFR., nr. 434/7, trh. 6 Temmuz 1330.

²⁵² BOA, DH.ŞFR., nr. 429/74, trh. 26 Mayıs 1330.

²⁵³ BOA, DH.ŞFR., nr. 439/26, trh. 17 Ağustos 1330.

10 Ağustos 1914 tarihli belgede “Edremid, Burhaniye ve Ayvalık etfal ve muhadderat-ı İslamiyesinin dâhile nakli heyecana yol açtığından, bunların teskini için oraya azimet olunduğundan, tahsisat-ı mestureden mikdar-ı kâfi havalenin irsal buyurulması.”²⁵⁴ istenmiştir. Birinci Dünya Savaşı öncesinde ve savaş sırasında bölgede Rumların Müslüman halka baskı uygulaması ve yerlerinden sürmesi üzerine zaman zaman Rumlar rehin alınarak iç kesimlere gönderilmiştir. Örneğin, 18 Ağustos 1914 tarihli belgeye göre Ayvalık ve Burhaniye Rumlarından yirmiüç kişi rehine olarak Karesi livaya merkezine celb edilmiştir²⁵⁵.

3.2.4. Birinci Dünya Savaşı Yıllarında ve Mütareke Dönemi’nde Gerçekleşen Göçler

Balkanlar’dan Anadolu’ya yoğun göçlerin yaşandığı dönemlerden biri de Birinci Dünya Savaşı ve sonrası yıllardır. 28 Temmuz 1914’te başlayan Birinci Dünya Savaşı’na, Almanların ekonomik ve askerî yardım vaatleri ve İttihat ve Terakki Partisi önderleri Enver Paşa, Cemal Paşa ve Talat Paşa’nın şahsi kararları sonucunda o dönemde siyasi, ekonomik, sosyal ve askerî yönden bunalım içinde bulunan Osmanlı Devleti de katılmak zorunda kalmıştır.

Osmanlı Devleti ile Almanya arasında, 2 Ağustos 1914’te gizli bir ittifak anlaşması imzalanmış ve aynı gün seferberlik ilan edilmiştir. Akdeniz’de İngilizlerin baskısından kaçan Goben ve Breslaw (Yavuz ve Midilli) adlı Alman savaş gemilerinin, 27 Ekim 1914’te Çanakkale ve İstanbul Boğazları’nı geçerek Karadeniz’e açılıp Sivastopol ve Odesa’yı bombalaması üzerine, Rus Ordusu, 2 Kasım 1914’te doğudan taarruza geçmiş; İngiliz ve Fransız savaş gemileri ise, 3 Kasım 1914’te Çanakkale Tabyaları’nı topa tutmaya başlamıştır. Böylece, Osmanlı Devleti fiilen savaşa girmiştir. İngiltere ve Fransa’nın, 5 Kasım 1914’te, Osmanlı Devleti’ne savaş ilan etmesi üzerine; Osmanlı Devleti, 11 Kasım 1914’te bütün Müslümanların Halife’nin yanında düşmana karşı savaşa çağırılması anlamına gelen “Cihad-ı Ekber” ilan etmiştir. Böylece Osmanlı Devleti, 1914-1918 yılları arasında cereyan eden bu savaşta pek çok cephede birden savaşmıştır. Bu savaş, ülkenin her tarafını olduğu gibi Burhaniye’yi de menfi olarak etkilemiştir. Osmanlı ülkesinin hemen her bölgesinden olduğu gibi Burhaniye’den de bu savaşa çok sayıda insan

²⁵⁴ BOA, DH.ŞFR., nr. 436/63, trh. 28 Temmuz 1330.

²⁵⁵ BOA, DH.ŞFR., nr. 437/90, trh. 5 Ağustos 1330.

katılmıştır. Mesela, Doksanüç muhacirlerinden Çobanoğlu İsmail, topçu çavuşu olarak Birinci Dünya Savaşı'nda Doğu Cephesi'nde Ruslarla savaşmıştır²⁵⁶.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında dışarıdan veya Osmanlı sınırları içindeki bölgelerden Burhaniye'ye göçler gerçekleşirken, Burhaniye'den iç bölgelere veya Yunanistan'a da göçler olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nın ilk yıllarında (1914-1915) 120.550 kişi Balkanlar'dan Anadolu'ya göç ederken; 1920'de bu sayı 414.000 kişiye ulaşmıştır²⁵⁷. Sezer Arslan'a göre ise 1915-1920 yılları arasında Balkanlar'dan Anadolu'ya 116.185 muhacir göç etmiş olup, bunlardan 3.998'i Karesi (Balıkesir)'ye iskân edilmiştir²⁵⁸.

Justin McCarty'nin Ölüm ve Sürgün adlı çalışmasında Osmanlı Muhacirin Komisyonu'nun kayıtlarından derleyerek elde ettiği verilere göre; 1912-1915 döneminde Balkanlar'dan gelen yaklaşık 300.000 Müslüman muhacirden 10.689 kadarı Balıkesir'e yerleştirilmiştir²⁵⁹. Buna göre Aydın, Edirne, Hüdavendigâr vilayetlerinden sonra en çok muhacirin Balıkesir'e iskân edildiği anlaşılmaktadır.

Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine, Rum gençlerinden askerlik çağına gelenlerden bazıları Hükümet'in ilan ettiği seferberlik çağrısına uymayarak firar teşebbüsünde bulunmuştur. Osmanlı Hükümeti, hem bu firar olaylarını engellemek, hem de firarların geri dönüşünü sağlamak ve gözdağı verebilmek amacıyla 25 ve 27 Şubat 1915 tarihlerinde bölgeye telgraf çekmiştir. Dâhiliye Nezareti aracılığıyla bölgeye çekilen telgraflarla firar eden Aydın, Menteşe, Karesi ve İstanbul bölgeleri Rumlarının 10 gün içinde askerlik şubelerine teslim olmamaları, telgraflarda da ifade edildiği şekilde “*varlıklarını ispat etmedikleri*” takdirde ailelerinin ülkenin iç bölgelerine sürgüne gönderileceği bildirilmiştir. Teslim olan Rum gençleri amele taburlarına sevk edilirken; teslim olmayanların aileleri ise gruplar halinde sahil bölgelerinden denize kıyısı olmayan iç bölgelere sevk edilmiştir²⁶⁰.

²⁵⁶ Z. Özdemir, *Pelitköy*, s. 28.

²⁵⁷ Kazgan, s. 315n9.

²⁵⁸ Arslan, s. 107.

²⁵⁹ Ağanöglü, s. 203.; Arslan, 105.

²⁶⁰ Mustafa Özdemir, *I. Dünya Savaşı Sırasında Osmanlı Ülkesinde Yaşanan Göç Hareketleri*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir 2007, s. 59.

Dâhiliye Nazırı Talat Paşa tarafından Balıkesir mutasarrıflığına gönderilen bir talimatla, Karadeniz Bölgesi'nde görülen çetecilik faaliyetlerinin aynısının Çanakkale Savaşları nedeni ile İtilaf güçlerine yakın bir konumda bulunan Balıkesir'deki Rum tebaası arasında da görülmemesi için bölgede tahkikata başlanması, evlerde silah aramasının yapılması ve bulunan silahların toplanması, evlerinde İtilaf güçlerince kullanılan silah ve teçhizat bulunduran kimselerin de İç Anadolu'ya sevk edilmesi bildirilmiştir²⁶¹. Sevkiyat listeleri hazırlanırken Edirne, Hüdavendigâr, Aydın, Trabzon vilayetleriyle Karesi, Çanakkale ve Teke mutasarrıflıklarının sahilde ve sahile bir saat mesafede bulunan Rum köylerinin listelerde yer almaları sağlanmıştır. Ayrıca demiryollarının geçtiği bölgelerde, demiryoluna yakın Rum köyleri ahalisinden şüpheli davranışlar sergileyenlerin de sevk edilmeleri istenmiştir²⁶².

Daha önce de belirttiğimiz gibi Rumların Osmanlı Devleti'ne karşı isyanları, savaş sırasında da devam ettiği için isyan etmek ve casusluk etmek gibi ihanetleri tahakkuk eden Rumlar, Marmara, Paşa Limanı ve Ekinlik Adaları'yla diğer sahil bölgelerinden iç kısımlara doğru göç ettirilmişlerdir. Göçe tabi tutulan Adalar'daki Rumların 20.000'i Bursa'ya, 5.000'i de İzmir'e sevk edilmiştir. Çanakkale'den de toplam 3.000 Rum, Balıkesir'e gönderilmiştir²⁶³. Yine Edremit Körfez bölgesindeki Rumlar, Balıkesir'e sevk edilirken; Ayvalık Rumları da İzmir'e sevk edilmiştir. Sınır dışı edilen Rum bulunmadığı gibi iç kısımlara gönderilenler de Mütareke ile birlikte eski yerlerine dönmüş, İzmir'e gönderilmiş olan Ayvalıklı Rumlar da Mütareke üzerine deniz yolu ile eski yerlerine gönderilmiştir²⁶⁴.

Alınan tedbirler sayesinde arkası kesildi sanılan Rum göçleri, henüz aradan bir ay bile geçmeden, başta Ayvalık olmak üzere İzmir'den Çanakkale'ye kadar olan sahil kasabalarında yeniden ortaya çıkmıştır. Marmara bölgesinde İstanbul vilayetinden 67, Edirne vilayetinden 19.295, Kırkkilise mutasarrıflığından 37.822, Tekfurdağı mutasarrıflığından 120, Karesi mutasarrıflığından 19.393 Rum nüfusu sevk edilmiştir²⁶⁵. Özellikle Karacabey, Akçay, Bandırma, Edremit, Burhaniye,

²⁶¹ M. Özdemir, s. 64.

²⁶² M. Özdemir, s. 69.

²⁶³ Hasan Basri Çantay, *Kara Günler ve İbret Levhaları*, (Hazırlayan: Yusuf Akgül), Balıkesir: Balıkesir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2006, s.48-49.

²⁶⁴ Tefik Bıyıklıoğlu, *Türk İstiklal Harbi*, C. 1, Ankara: 1962, s. 131.

²⁶⁵ M. Özdemir, s. 74.

Ayvalık, Soma, Bergama, Urla ve Çeşme civarında sakin olan Rumların birçoğu iskelelere dökülmüş ve bulabildikleri vasıtalarla Midilli ve Sakız adalarına doğru göç etmeye başlamışlardır. Ayrıca binlerce Rum'un da, yollarda olduğu veya göç hazırlıkları içinde buldukları haber alınmıştır. Mesela, Çeşme ve civarında yaşayan Rumlar, hiçbir baskı görmedikleri halde Yunanistan tarafından uydurulan çete söylentilerinin etkisiyle hemen hepsi göç etmiştir²⁶⁶. Bu sırada, vaktiyle Makedonya'dan zorla atılan ve geçici muhacir kamplarında aylardır bekletilen muhacirlerden bazıları, firarilere ait boş evlere yerleştirilmiştir. Dikili ve Foça'da 820, Çeşme'de de 150 hane Müslüman aile bu şekilde iskân edilmiştir. Bölgedeki Rumların, Osmanlı Devleti'nin baskısı ile değil Yunan Hükümeti'nin Makedonya'daki Rum nüfusu attırma siyaseti sonucu göç ettiğini özellikle belirtmek gerekir²⁶⁷.

Batı Anadolu'da başlayan göç haberlerinin İstanbul'a ulaşmasıyla yeniden harekete geçen Dâhiliye Nazırı Talat Bey, ilgili vali ve mutasarrıflara birer telgraf çekerek, göçün derhal yasaklanmasını ve yollara dökülenlerin köylerine geri gönderilmelerini istemiştir. Ayrıca yanında Emniyet Umum Müdürü İsmail Bey ile Özel Kalem Müdürü Fuat Bey olduğu halde, bölgede inceleme yapmak ve gerekli tedbirleri almak üzere Bandırma yoluyla Balıkesir'e hareket etmiştir. Her gittiği yerden gazetelere telgraf çeken Talat Bey, yaptığı araştırmalar sırasında elde ettiği bilgi ve izlenimleri kamuoyuna duyurmuştur²⁶⁸.

Yine Talat Bey'in anlattıklarına göre; Burhaniye kazasına bağlı Türk köylerinde birkaç hane halinde yaşayan Rumların tamamı bir hafta kadar önce göç etmişlerdir. Osmanlı yöneticileri, Rumları göçten döndürmek için son derece gayret göstermişlerdir. Alınan önlemler ve yapılan nasihatler sonucu, bu sırada Burhaniye kaza merkezinde 57 hane ile Dere-i Kebir adlı İslam köyünde sakin olan 53 hane ikna edilerek evlerine geri gönderilmiştir²⁶⁹. Edremit merkeziyle, bu kazanın 16 köyündeki Rum ahali ise, henüz Talat Bey gelmeden önce göç etmiştir. Öte yandan

²⁶⁶ Yılmaz, "Balkan Savaşı'ndan Sonra Türkiye'den Yunanistan'a Rum Göçleri", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, s. 24.; Arslan, s. 109-110.

²⁶⁷ Arslan, s. 109-110.

²⁶⁸ Yılmaz, "Balkan Savaşı'ndan Sonra Türkiye'den Yunanistan'a Rum Göçleri", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, s. 27.

²⁶⁹ Yılmaz, "Balkan Savaşı'ndan Sonra Türkiye'den Yunanistan'a Rum Göçleri", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, s. 27.; Aras, *Bürhaniye Devrim Tarihi*, s. 30.

Rumların ekserisi ani olarak göç ettiklerinden, geride bıraktıkları eşyalarını çalan 41 kişi yakalanarak adliyeye sevk edilmiştir. Yunan iddialarının aksine, bu sırada Edremit Hıristiyanlarından ölen veya yaralananlar bulunmadığı halde, bir Müslüman'ın ağır şekilde yaralandığı görülmüştür²⁷⁰.

Bu sırada 800 haneli Küçükköy halkının göç etmek üzere Ayvalık'a gelmesi, Ayvalık'ta karışıklıklara sebep olmuş ve bu ortam içinde Ayvalık Rumları da göç hazırlıklarına başlamıştır. Fakat daha önce Yunanistan'dan talep ettikleri 4-5 vapurun gelmesini beklerken, Ayvalık Kaymakamı tarafından ikna edilerek evlerine geri gönderilmişlerdir. Hatta köylüler tamamen ikna edilinceye kadar çevrede devriyeler gezmiştir. Yapılan soruşturmalardan sonra, şimdiye kadar Ayvalık'ta hiç kimsenin malı gasp edilmediği gibi, hiç kimsenin burnu dahi kanamamıştır²⁷¹.

Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru ekonomik durumun giderek kötüleşmesi, Müslüman ve gayrimüslim muhacirlerin Anadolu'daki yerleşim bölgelerinde giderek yığılması, Bolşevik İhtilali'nin çıkması üzerine Rusya'nın bir tehdit olmaktan çıkması, Çanakkale Savaşları'nın kazanılmasıyla batıda savaşın sona ermesi gibi nedenlerden dolayı yerel makamlar, kademeli olarak Rum muhacirleri eski iskân bölgelerine göndermeye başlamışlardır²⁷².

Osmanlı Devleti, Rum muhacirlerin evlerine güvenli bir şekilde dönebilmeleri için gerekli tedbirlerin alınmasını istemiştir. Dâhiliye Nazırı tarafından Karesi mutasarrıflığının da içinde yer aldığı iskân bölgelerine gönderilen 30 Teşrinievvel 1334 tarihli talimatta şöyle denilmektedir: “*Askerî nedenlerden dolayı iç bölgelere sevk ve nakil edilmiş, ahâlilerin memleketlerine iadelerine hükümetçe izin verilmiş ve geri dönmek isteyenlerin seyahatleri sırasında güvenliklerini sağlamaya yönelik tedbirler alınmıştır. Mütarekenin imzalanmasından sonra askerin ve yerlilerin işgali altında bulunan emlak ile kiraya verilmiş olan meskenlerin vakit geçirmeksizin tahliyesiyle peyderpey geri dönecek olan şahısların iskânlarının süratle yapılması. Nazır namına*”²⁷³. Karesi'de de iç kesimlere göç ettirilen Rumlar,

²⁷⁰ Yılmaz, “Balkan Savaşı'ndan Sonra Türkiye'den Yunanistan'a Rum Göçleri”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 10, Güz 2001, s. 27.

²⁷¹ Yılmaz, “Balkan Savaşı'ndan Sonra Türkiye'den Yunanistan'a Rum Göçleri”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 10, Güz 2001, s. 28.; Aras, *Bürhaniye Devrim Tarihi*, s. 30.

²⁷² M. Özdemir, s. 117-118.

²⁷³ M. Özdemir, s. 117-118.

Burhaniye, Edremit ve Ayvalık sahil kesimine geri dönmeye başlamıştır. Fakat Rumların boşalttığı evlere, okullara ve kiliselere Balkanlar'dan ve Ege Adaları'ndan gelen muhacirler yerleştirtildiği için geri dönen Rumlarla muhacirler arasında zaman zaman sürtüşmeler yaşanmıştır²⁷⁴. Mesela, Ocak 1919'dan itibaren Midilli, Sakız ve Sisam adalarından özellikle sahil kesime dönmeye başlayan Rumlar, İngiliz ve Yunan elbisesi giyerek, kanlı öç alma olaylarına girişeceklerdir²⁷⁵.

Birinci Dünya Savaşı sırasında Burhaniye'ye az sayıda Arap muhacir de iskân edilmiştir. Her ne kadar konumuz dışında olsa da bu Arap muhacirler, Burhaniye'nin sosyo-ekonomik ve kültürel hayatına önemli katkılarda bulunmuşlardır²⁷⁶.

Dâhiliye Nezareti, 18 Mart 1915 tarihli bir tamimde, Arnavut muhacirlerin Edirne, İstanbul, İzmir vilayetleriyle Karesi ve Kale-i Sultaniye'ye toplu olarak yerleşmelerine “men olmak üzere ittihaz edilen tedâbir-i idariye yalnız lisan-ı madirzadları (ana lisanları) Arnavutça olup Türklük ile hiçbir alakasıyla ve münasebet-i irkiyeleri bulunmayan cemaat-i malume efradına münhasır” olduğu belirtilerek gerek hicret ve gerek iltica ederek gelenlerin menatik-ı memnuada müteferrikan iskânlarına mahzur görülmeyle “aslen ve lisanen Arnavut olup menatik-ı memnuada iskânlarına zabtiyece mahzur görülenlerden maadasının menatik-ı memnua haricinde kalan vilayetlere sevk edilerek oralarda müteferrikan iskânları” isteniyordu. Yani bu tamimde Edirne, İstanbul, İzmir vilayetleriyle Karesi

²⁷⁴ M. Özdemir, s. 100.

²⁷⁵ Emine Pancar, “Yunan İşgalleri Karşısında Göç Hareketi”, *ÇTTAD*, C. VIII S. 18-19, (2009/Bahar-Güz), s. 56.; Batı Anadolu'da pek çok yeri dolaşan Albay Bekir Sami Bey, İslam ahâlinin Rum eşkıyasının taşkınlıkları nedeniyle hayvanlarını otlamadıklarını, pazara gidemediklerini, resmi dairelerde işlemlerini yaptıramadıklarını belirtmiştir. Bkz. Pancar, s. 57.

²⁷⁶ Osmanlı Devleti, bir yandan Birinci Dünya Savaşı sırasında devlete karşı âdî suçlar içine alabileceğimiz kalpazanlık, hırsızlık ya da kötü haberler yayarak tebaasın moralini bozma gibi olumsuz davranışlar sergileyen, casusluk yapan veya Âsî Şerif Hüseyin yanlısı olup ayrılıkçı Arap ırkçılık anlayışını desteklemek gibi vatan hainliği içeren suçları işleyenleri sürgün ederken; diğer taraftan Hicaz, Suriye, Mısır, Filistin, Lübnan gibi bölgelerde Osmanlı Hükümeti'ne ya da halifesine bağlılıklarından dolayı Arap milliyetçilerinin ve İngiliz yönetiminin baskılarından kurtulmak amacıyla Osmanlı ordusuna sığınan bazı Arap ailelerini Osmanlı ülkesinin güvenli bölgelerine iskân etme yoluna gitmiştir. Talat Paşa Hükümeti tarafından çeşitli suçlardan dolayı sürgün cezasına çarptırılan Arap aileler, zorunlu ikâmet bölgeleri olarak belirlenen, Marmara bölgesinde Hüdâvendigâr, Edirne, İstanbul vilayetleriyle, Bilecik, Lüleburgaz, Tekfurdağı, Kırkilise, Karesi mutasarrıflıklarına sürgün edilmiştir. Anadolu'ya sürgüne gönderilen Arap ailelerden önemli bir kısmının iskân edildikleri bölgelerin iklimine uyum sağlayamayarak hastalanmaya başlaması üzerine Hükümet, rahatsızlanan bu kişilerin havası daha ılıman bölgelere nakledilmelerine karar vermiştir. Hükümetin aldığı bu karar üzerine Orta Anadolu'nun farklı bölgelerinde bulunup rahatsızlanan sürgün Araplar, Eskişehir, İzmir, Bursa, Burhaniye, Aydın gibi Batı Anadolu ve Güney Marmara bölgelerine nakledilmiştir. Daha geniş bilgi için bkz. M. Özdemir, s. 185-186, 189, 196.

ve Kale-i Sultaniye'ye (Çanakkale), Arnavutlardan, ana lisanları Arnavutça olan ve Türklükle ilgisi olmayanların toplu olarak yerleştirilmemeleri istenmektedir²⁷⁷. Birinci Dünya Savaşı yıllarında Karesi bölgesine gelen Arnavut muhacirlerden bir kısmı da Burhaniye dolaylarına yerleştirilmiştir.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Balkan Yarımadası'nın batısında Yugoslavya Devleti kurulmuştur. Yugoslavya'da Müslümanlara baskıların artmasıyla birlikte bu baskılara dayanamayan Arnavutlar, Anadolu'ya göç etmişlerdir. Bu göç dalgasında da Arnavut göçmenlerin bir kısmı, Edremit Körfezi'ne yerleştirilmiştir²⁷⁸.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında Bulgaristan'dan da Anadolu'ya göçler devam etmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nda Bulgaristan, Osmanlı Devleti'nin müttefiki olunca, göç eden kabilelere bazı kolaylıklar göstermiş, fakat ellerindeki mal ve mülkün bedelini değerinden çok düşük olarak ödemiştir²⁷⁹.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Anadolu'ya yoğun göç yapılan yerlerden biri de Yunanistan'dır. Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan ve oldukça zayıf düşen Türklerin bu durumunu fırsat bilen Yunanlılar, gözlerini Batı Anadolu topraklarına dikmişlerdir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Yunanistan'daki Türklerden önemli bir kısmı, Anadolu'ya göç etmiştir²⁸⁰.

Birinci Dünya Savaşı sonunda imzalanan Mondros Mütarekesi'nden sonra, Rum göçmenlerinden çoğunun İngilizlerin himayesiyle geri dönmeye çalışmaları, Türkiye açısından çok büyük zarara neden olmuştur. Nitekim 1919 Şubatı'nda Amiral Calthorpe tarafından İzmir Valiliği'ne gönderilen bir tezkirede; Bergama, Foça ve diğer kasabalardaki eski Rum köylerine yerleştirilen İslam muhacirlerinin başka yerlere nakledilmeleri istenilmiştir. Keza Yunan işgalinden sonra Trakya Umumi Valiliği'ne atanan Saktoris de, daha evvel Trakya'dan Yunanistan'a göç edenlerin tekrar evlerine dönmelerini emretmiş ve bunların Gelibolu, Tekirdağ, Silivri ve Midye limanları üzerinden nakledileceklerini bildirmiştir. Bu arada konuyu

²⁷⁷ Arslan, s. 93.

²⁷⁸ Gücü, *Geçmişten Günümüze Zeytinli*, s.126.

²⁷⁹ Levent Bilgi, *Türk Romanında Savaş Sonrası Anadolu'ya Zorunlu Göçler*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2006, s. 8.

²⁸⁰ Bilgi, s. 8.

görüşen Meclis-i Vükela da, İtilaf Devletleri'nin baskısıyla Rumların eski yerlerine dönmelerini kabul etmiştir. Balkan Savaşı'ndan sonra Batı Anadolu ve Trakya'da yerleştirilen Rumeli muhacirlerinden binlercesi tekrar evsiz-yurtsuz kalmış ve ikinci defa muhacir durumuna düşmüştür. Kendilerine katılan yerli ahali ile birlikte, İzmir ve Trakya muhacirleri adını alacak olan bu muhacirlerden yaklaşık 140.000'i, Millî Mücadele yıllarında çareyi İstanbul'a hicret etmekte bulmuştur. Binlercesi de Ankara ve Konya gibi daha iç kesimlere göç etmiştir²⁸¹.

Dâhiliye Nezareti'nce 2 Mart 1919'da Sadaret'e sunulan bir tezkerede, Balkan Savaşları sonrası Yunanistan'a kaçan Rumların, Midilli ve civarındaki adalardan geceleri peyderpey Balıkesir sahillerine gizlice çıkmakta oldukları, bu durumun Balıkesir ve Aydın vilayetlerinde gerek idari, gerekse siyasi sakıncalar doğurabileceğine dikkat çekilmekte ve gerekli olan tedbirlerin alınması istenmekteydi²⁸².

Yunanlılar, Paris Barış Konferansı'ndan çıkan onay üzerine 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'e asker çıkardılar. Yunanlılar, işgal ettikleri Anadolu topraklarında kalıcı olabilmek için, işgalin temel dayanaklarından biri olarak ileri sürdükleri Rum nüfusunun çoğunlukta olduğu düşüncesini -aslında böyle olmayışının verdiği kaygıyla- gerçekleştirmek adına, Batı Anadolu'ya Rum göçmenler getirip yerleştirmeyi planlamışlar ve bunu bir program dâhilinde sistemli bir şekilde gerçekleştirmişlerdir. Bu demografik planın halkalarından biri, Türklerin göçe zorlanması, diğeri ise, sözde Türkler tarafından göç ettirilmiş Rumların geri getirilerek iskân edilmesidir²⁸³. Tanzimat sonrası süreçte bölgedeki Rumlar, nüfuzlu Türkleri birer birer siyasi şakavetlerle kaçırmışlar, göçe mecbur etmişlerdir. Kalan Türkler de Rumların amelesi konumuna getirilmişlerdir. Ayvalık, Kemer ve Edremit kazalarında karşılaşılan bu manzaranın benzerine Batı Anadolu kıyı şehirlerinin tümünde şahit olunur. Rumlar özellikle sahiller ile demiryolu güzergâhlarında, nüfuslarını arttırmışlardır²⁸⁴.

²⁸¹ Yılmaz, "Balkan Savaşı'ndan Sonra Türkiye'den Yunanistan'a Rum Göçleri", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, s. 33.

²⁸² Serdar Sarısr, *Yunanistan'ın Uyguladığı Türk Sürgünleri (1919-1923)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2005, s. 76.

²⁸³ Hatice Yıldırım, "Mütareke Yıllarında Osmanlı Topraklarında Göçleri Önlemeye Yönelik Çabalar", *Gazi Akademik Bakış*, C. 7, S. 14, (Yaz 2014), s. 73.

²⁸⁴ Sarısr, s. 58.

Batı Anadolu'da ise İzmir'in işgalinde Yunanlıların yaptıklarını görenler ve çevre yerlerde oturup Yunan mezalimini duyanlar, işgalden hemen sonra 16 Mayıs 1919 tarihinden itibaren göç etmeye başlamışlardır. Manisa, Akhisar, Menemen, Bergama, Edremit ve Burhaniye taraflarındaki Türk halkı, dalgalar halinde Balıkesir'e göç ediyordu. Balıkesir'de çıkan Söz Gazetesi de halkı ikaz etmeye çalışarak şunları yazmıştır: *“İslam ahalinin sahibi bulunduğu toprakları bırakarak öteye beriye hicret etmesini lüzumsuz addediyoruz. Mezalime karşı metanetle, sabırla dayanarak yerlerinizi yurtlarınızı terk etmeyiniz. Yunanlılar öteden beri geldikleri yerlerde, ora halkını hicretle ortadan kaldırdılar”*²⁸⁵. Hâlbuki Yunan mezalimi karşısında yaşamak isteyen Türklerin, mevcut şartlarda göçten başka çareleri yoktu.

Ayvalık'ın Yunanlılarca 29 Mayıs 1919 tarihinde işgali üzerine, şehirde birkaç kişinin dışında hiç kimse kalmamıştır. Burhaniye ve civarı ahali ise, alınan tüm önlemlere rağmen tamamen göç etmiştir²⁸⁶. Mesela, Mayıs ayının sonunda Bandırma'dan Harbiye Nezareti'ne gelen telgrafta, Burhaniye'de mahallî hükümet ile beraber Burhaniye Ahz-ı Asker Şubesi'nin bütün gayretlerine rağmen halkın göç etmekte olduğu bildirilmiştir²⁸⁷. Aşâir ve Muhacirin Müdüriyet-i Umumiyesi'nden Karesi mutasarrıflığına çekilen R. 7 Haziran 1335 / M. 7 Haziran 1919 tarihli telgrafta *“Burhaniye ve civarından ahali-i İslamiyenin kâmilen hicret etmekte buldukları ve edilen gayrete rağmen bu hicreti durdurmak mümkün olmadığı”* belirtilmekte olup Burhaniye ve civarından hicret eden Müslüman ahalinin muhaceretinin durdurulması hususunda ne yapıldığının ve hangi kaza ahalisinden ne miktar nüfusun hicret ettiğinin bildirilmesi istenmiştir²⁸⁸. 8 Haziran 1919 tarihli belgede ise *“İzmir'in işgali üzerine Edremit ve Burhaniye sevahili ahalisinden hicret teşebbüsünde bulunan ahali-i İslamiyyenin peyderpey yerlerine avdet etmekte oldukları”*²⁸⁹ ifade edilmektedir.

Yunanlıların Ayvalık ve Burhaniye taraflarında yaptıkları işgal ve mezalim, Müslüman ahaliyi heyecan ve telaşa düşürmüştür²⁹⁰. 15 Temmuz 1919 tarihli bir belgeye göre, Burhaniye ve Edremit havalisinde Yunanlıların reva gördükleri

²⁸⁵ Pancar, s. 58.; H. Yıldırım, s. 85.

²⁸⁶ Sarısır, s. 131.

²⁸⁷ H. Yıldırım, s. 86.

²⁸⁸ BOA, DH.ŞFR., nr. 100/54, trh. 7 Haziran 1335.

²⁸⁹ BOA, DH.ŞFR., nr. 633/123, trh. 8 Haziran 1335.

²⁹⁰ BOA, DH.ŞFR., nr. 637/50, trh. 12 Temmuz 1335.

mezalimden kaçan ahali, Kale-i Sultani'ye doğru hicret etmiştir²⁹¹. 27 Temmuz 1919 tarihli İfham, Ayvalık'tan Burhaniye civarına 2.000'den fazla insanın göç etmek zorunda kaldığını haber olarak vermektedir²⁹². Mesut Çapa ise, Ayvalık'tan Burhaniye'ye göç edenlerin sayısını 2.923 olarak vermiştir²⁹³.

Yunanlıların işgal ettikleri bölgelerden göç eden halkın büyük bir çoğunluğu İstanbul'a sığınmaktaydı. İstanbul Hükümeti, Yunan işgalinden kaçan Batı Anadolu'daki muhacirlerin ihtiyaçlarıyla ilgilenmek üzere birçok heyet göndermiştir. Manisa, Denizli, Afyonkarahisar, Kütahya ve Balıkesir'e gelen muhacirlere giyecek ve yiyecek yardımı yapılmıştır. Askeriyeden ilaç ve çadır tedarik edilerek muhacirlerin iskân ve tedavisinde kullanılmıştır²⁹⁴.

Göçün hızlanmasıyla birlikte uygulanacak göç stratejisini takip etmek üzere il ve kazalarda İskân-ı Muhacirin Komisyonları oluşturulmuştur. Burhaniye Kaymakamlık Makamı, Burhaniye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanlığı'ndan kurulacak bu komisyona atama yapılmasını istemiş, cemiyet yönetimi, 1 Ekim 1919 günü, Kaymakamlık Makamı'na yazdığı yazı ile İskân-ı Muhacirin Komisyonu'na; Rüsumat Memuru Tahsin Efendi'nin Başkanlığı'nda, Doktor Rıfat Bey'den, Hafız Emin Efendi'den, Pelitköy halkından İbrahim Bey'den ve Burhaniye Nüfus Memuru Mehmet Efendi'den oluşan yönetim kurulunu belirlemiş ve bu yönetim Burhaniye'de göç işlerini 1919 yılından itibaren organize etmiştir²⁹⁵.

Göçleri engellemek için atılan bir sonraki adım *Men-i Muhaceret Heyeti*'nin kurulması olmuştur. İzmir ve Balıkesir taraflarından göç etmek isteyen halkın muhaceretine mâni olmak, nasihatlarda bulunmak ve göç etmiş olanları da memleketlerine iade etmek üzere görevlendirilen Muhacirin Müdüriyeti müfettişlerinden Refet ve Seyfi Beyler, Haydar Paşa'dan trenle Afyonkarahisar yoluyla hareket etmişlerdir. Fakat Refet ve Seyfi Beyler'in bölgedeki incelemelerinden sonra gönderdikleri raporda muhacirlerin Yunanlıların yaptıkları

²⁹¹ BOA, DH.ŞFR., nr. 637/102, trh. 15 Temmuz 1335.

²⁹² Sarısır, s. 142.

²⁹³ Mesut Çapa, "Anadolu'da Yunana İşgalinin Sebep Olduğu İç Göçler", <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-29/anadoluda-yunana-isgalinin-sebep-oldugu-ic-gocler>, (Erişim Tarihi: 10 Ekim 2015).

²⁹⁴ Mesut Çapa, "Anadolu'da Yunana İşgalinin Sebep Olduğu İç Göçler", <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-29/anadoluda-yunana-isgalinin-sebep-oldugu-ic-gocler>, (Erişim Tarihi: 10 Ekim 2016).

²⁹⁵ Gücü, *Geçmişten Günümüze Burhaniye Tarihi*, s. 297.

mezalim ve vahşet nedeniyle memleketlerine dönmeye razı olmadıkları bildirilmektedir. Buna rağmen aynı tarihlerde başka bir heyet daha Anadolu'ya gönderilmiştir. Muhacirin Genel Müdürlüğü'nce kurulan iskân heyeti, İzmir vilayetinden Balıkesir havalisine hicret eden muhacirlerin iskân, iaşesi ve memleketlerine iadesi için Dâhiliye Nezareti'nin karar ve onayı ile vapurla Bandırma'ya doğru hareket etmiştir²⁹⁶. Eylül ayında da Dâhiliye Nezareti'nden Aydın, Hüdavendigâr, Konya vilayetlerine, Karesi, Menteşe, Karahisar-ı Sahip, Kütahya, Eskişehir mutasarrıflıklarına ve Gönen, Kırkağaç, Akhisar kaymakamlıklarına, İzmir ve havalisinden göçe mecbur olan mültecilerin memleketlerine iadeleri hakkında talimatname gönderilmiştir²⁹⁷. Talimatname gereğince; Muhacirleri İade Komisyonu oluşturularak çalışmalara başlanmıştır. İade-i Muhacirin Heyeti, Aydın havalisinde ve Balıkesir'de bulunan muhacirlerin % 50'sini ilk hamlede vatanlarına iade etmeyi başarmıştır. Tasvir-i Efkâr Gazetesi'nin haberine göre bazı yerlerde iade çalışmaları başlamıştır. Mesela, Burhaniye'den 700 nüfus muhacir memleketlerine dönmüşlerdir. Yine Bergama, Menemen, Manisa tarafları muhacirleri de dönmek üzere hazırlıklara başlamıştır. Heyet, 4 Ekim tarihinde İzmir'e doğru hareket etmiştir²⁹⁸.

Yunanlılar'ın, 1920 Haziran'ında Milne Hattı'ndan itibaren taarruza geçmelerinden sonra, 8 Temmuz'a kadar Salihli, Akhisar, Alaşehir, İzmit, Balıkesir, Bandırma ve Bursa işgal sahası içine girmiştir. Bu işgal neticesinde yerlerini yurtlarını terk edenlerin sayısı daha da artmış; Bandırma ve Balıkesir'den Bursa'ya iltica eden muhacirlerin sayısı Ağustos 1920'de 8 bine çıkmıştır²⁹⁹. 7 Temmuz tarihinde İstanbul'da Balıkesir civarından göç edenlerin sayısı 2 bin kişiye ulaşmıştır. İleri Gazetesi'nin haberine göre, muhacirlerin hemen hepsi vaktiyle Selanik, Gümülcine, Drama, Köstence gibi şehirlerden Anadolu'ya göç edenlerden oluşmaktadır. Gazete, göçün nedenini ahalinin Yunan Ordusu'nun işgal haberlerinin meydana getirdiği heyecana ve özellikle Yunanlıların Bergama'da yaptıkları katliamları tekrar ettiklerine dair şayiaların etkisi altında kalınmasına bağlamaktadır.

²⁹⁶ H. Yıldırım, s. 86.

²⁹⁷ H. Yıldırım, s. 88.

²⁹⁸ H. Yıldırım, s. 89.

²⁹⁹ H. Yıldırım, s. 92.; Mesut Çapa, "Anadolu'da Yunana İşgalinin Sebep Olduğu İç Göçler", <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-29/anadoluda-yunana-ısgalinin-sebep-oldugu-ic-gocler>, (Erişim Tarihi: 10 Ekim 2015).

Bandırma tarafından İstanbul'a gelmek isteyen 3 bin kadar muhacir olduğu ve bunların göçünün hükümetçe engelleneceği yazılmıştır³⁰⁰.

Balıkesir ve havalisi muhacirlerini teftiş etmek üzere gönderilen Muhacirin Müfettişi Seyfi Bey'den Muhacirin Müdüriyeti'ne gönderilen raporda Balıkesir ve havalisinden Bursa'ya iltica eden muhacirlerin 8 bin kişiden ibaret bulunduğu ve Yunan mümessili nezdinde gerçekleştirilen teşebbüsler sayesinde bunların memleketlerine iadeleri konusunda teminat alındığı beyan edilmekte, bunların iadesi için 2 bin liranın acilen gönderilmesi talep edilmektedir³⁰¹.

Birinci Dünya Savaşı sonucunda Türk topraklarını işgal eden Yunanistan, hem buralardaki Türkleri yok etmek için binbir türlü haksızlığa başvurmuş, hem de Türkiye'ye daha fazla Rum gelmesi ve yerleşmesi için çalışmıştır. Ancak, hem Yunanistan'ın, hem de en büyük destekçisi İngiltere başta olmak üzere Müttefikler'in planları Türk Millî Mücadelesi ile alt üst olmuştur. Anadolu'daki Türk-Yunan Savaşı'nı Türklerin kazanması göç sürecini tersine çevirmiş, Türklerin zulüm yapacağından korkan Rumlar, Yunan Ordusu'nun peşinden yollara düşerek Türkiye'yi terk ederken; Balkanlar'dan Türk ve Müslümanlar kitleler halinde Anadolu'ya yürümüşlerdir.

Anadolu'dan Yunanistan'a örgütlü ilk Rum göçü, 9 Eylül 1922'de Türk Ordusunun İzmir'e girmesiyle başlamış, 8 Ekim 1922'ye kadarki bir aylık süreçte 300.000 Rum göç etmiştir. 1922 yılı Ekimi'nde Mudanya Ateşkes Antlaşması'ndan sonra Doğu Trakya ve İstanbul'dan da 60.000 Rum, kendiliklerinden Yunanistan'a göç etmişlerdir³⁰². Bu sistemli ve örgütlü Rum göçleri, Lozan Müzakereleri'nde Nüfus Mübadelesi'nin gündeme gelmesine neden olacaktır.

Aşâir ve Muhacirin Müdüriyeti, Seferberlik yıllarında Edremit ve Burhaniye'ye bazı "Laz" grupları yerleştirerek, buralarda balıkçılık ve denizcilik gibi Rumların elinde bulunan meslekleri canlandırmak; bunları kaçakçılık ve karşı

³⁰⁰ H. Yıldırım, s. 92.

³⁰¹ H. Yıldırım, s. 93.; Mesut Çapa, "Anadolu'da Yunana İşgalinin Sebep Olduğu İç Göçler", <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-29/anadoluda-yunana-iskalinin-sebep-oldugu-ic-goçler>, (Erişim Tarihi: 10 Ekim 2016).

³⁰² Ramazan Tosun, "Türk-Rum Nüfus Mübadelesi", *Türkler*, C. 15, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 1080.; Tokur, s.107.

istihbarat alanında devletten yana kullanmak istediye de gelen Lazların bir kısmı iklime alışamadıkları için geri gitmiş, bir kısmı da başka yerlere dağılmışlardır³⁰³.

3.2.5. Cumhuriyet Dönemi'ndeki Göçler

Cumhuriyet Dönemi'nde Balkanlar'dan Anadolu'ya yönelik göçler, artarak devam etmiştir. Cumhuriyet'in kurucusu M. Kemal Atatürk, Devlete temel oluşturacak güçlü bir ulus millet yaratmak için "Türk" göçmenlerini Cumhuriyet Türkiye'si'ne davet etmiştir. Atatürk, *'millî sınırlar dışında bulunan ve bizimle aynı ırktan ve kültürden olan kimseleri yurda getirerek nüfusumuzu çoğaltmamız ve tümüne müreffeh bir hayat sağlamamız gerek'* demiştir. Mümkün olursa Rusya'dan ve bilhassa Makedonya ve Batı Trakya'dan göçmen getirilmesini tavsiye etmiştir³⁰⁴. Atatürk Dönemi'nde; Bulgaristan, Romanya ve Yugoslavya gibi Balkan ülkelerinden Türkiye'ye 410.000 dolayında Türk göçmen getirilmiştir³⁰⁵.

Cumhuriyet Dönemi'nde Devlet'in göçmenleri kabul politikası çerçevesinde Balkanlar'dan, Yunanistan, Bulgaristan, Yugoslavya ve Romanya'dan, ülkemize yönelik göçler devam etmiştir.

Osmanlı Dönemi'nde Gelibolu Yarımadası, Ayvalık, Erdek, Burhaniye, Edremit gibi yerler; Rum nüfusun yoğun olması nedeniyle nüfus dengesi açısından önemliydi. Bu sebeple takip edilen iskân politikası gereği ve adı geçen yerlerde dengenin Müslümanlar lehine sağlanması amacıyla Rumeli'den gelen muhacirler-mübadiller, devlet tarafından öncelikli olarak bu yerlere iskân ettirilmişlerdir.

Cumhuriyet Dönemi'nde Burhaniye'ye en yoğun göçler, Nüfus Mübadelesi ile gerçekleşmiştir. Millî Mücadele'nin zaferle sonuçlanmasından sonra Lozan'da 30 Ocak 1923 tarihinde Türkiye ile Yunanistan arasında imzalan "Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi'ne İlişkin Sözleşme ve Protokol"e göre İstanbul'daki Rumlar ile Batı Trakya'daki Türkler hariç Türkiye'de yaşayan Rumlar ile Yunanistan'da yaşayan Türkler zorunlu değişime tabi tutulacaktır³⁰⁶.

³⁰³ Aydın Ayhan, *Balıkesir'in Kimliği - 2*, Balıkesir: Balıkesir Belediyesi Kent Arşivi Yayınları, 2011, s. 226.

³⁰⁴ Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*, s. 146.

³⁰⁵ Tokur, s. 82.

³⁰⁶ Hikmet Öksüz, "Atatürk Dönemi'nde Balkan Türkleri'nin Durumu", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 107, (Nisan 1997), s. 2.

Mübadele Sözleşmesi, 25 Ağustos 1923'te yürürlüğe girerken, TBMM Hükümeti de, sayılarının 400.000'i bulacağı tahmin edilen Yunanistan'dan gelecek mübadilleri, belirli bir plan dâhilinde, belirli bölgelere yerleştirmek için hazırlıklara başlamıştır. 17 Temmuz 1923 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile mübadillerin yerleşecekleri bölgeler önce sekiz bölge olarak belirlenmiş ancak gelen göçmenlerin sayıları ve diğer özellikleri dikkate alınarak bölge sayısı ona çıkarılmıştır³⁰⁷. Burhaniye ilçesi, Balıkesir'e bağlı olduğundan 3. iskân mıntıkasında yer almaktaydı.

Gelecek mübadillerin çoğunluğu kırsal kökenli olduğundan, uğraşı alanlarıyla ilgili bölgelere yerleştirilmelerine özen gösterilmiştir. Mübadiller, yönetim tarafından tütüncü, çiftçi ve bağcı, zeytinci olarak ayrılmışlardı³⁰⁸. Mübadele öncesi düşünülen iskân mıntıkları ve iskân edilecek mübadil sayısı planlamasına göre Midilli, Girit ve diğer adalardan gelecek 30.000 çiftçi-bağcı, 20.000 zeytinci toplam 50.000 mübadilin Ayvalık, Edremit, Mersin ve havalisine yerleştirilmesi planlanmıştır³⁰⁹.

Vatan Gazetesi'nin verdiği bilgiye göre belirlenen iskân bölgelerine 1924 Mayısı sonuna kadar 150.000 muhacirin getirilmesi planlanmıştır. Mustafa Necati Bey, 1924 Mayıs sonuna kadar Yunanistan'dan getirilmesi planlanan muhacir nüfusun sayısı ve ülkenin nerelerine yerleştirilecekleri konusunda şu açıklamayı yapmıştır: “... Bu gelecek olan 150.000 kişiden 20.000'i Selanik'ten gelecek kardeşlerimizdir. Bunlar kısmen çiftçi, bahçıvan ve tüccardır. Bunları memleketimizde Tekfurdağı, İstanbul ve çevresine yerleştireceğiz. Girit ve adalardan gelecek 30.000 kişiyi de zeytin mıntıkasına yerleştireceğiz. Drama ve Kavala'dan

³⁰⁷ Mübadilleri yerleştirmek için şu iskân mıntıkları belirlenmiştir:

1. Mıntika: Sinop, Samsun, Ordu, Giresun, Gümüşhane, Trabzon, Amasya, Çorum, Tokat
2. Mıntika: Edirne, Tekfurdağı(Tekirdağ), Gelibolu, Kırkkilise, Kırklareli, Çanakkale
3. Mıntika: Balıkesir
4. Mıntika: İzmir, Manisa, Aydın, Menteşe, Afyon
5. Mıntika: Bursa
6. Mıntika: İstanbul, Çatalca, Zonguldak
7. Mıntika: İzmit, Bolu, Bilecik, Eskişehir, Kütahya
8. Mıntika: Antalya, Isparta, Burdur
9. Mıntika: Konya, Niğde, Kayseri, Aksaray, Kırşehir
10. Mıntika: Adana, Mersin, Silifke, Kozan, Antep, Maraş. Bkz. İpek, *Mübadele ve Samsun*, s. 56-57.

³⁰⁸ Önder, s. 157.

³⁰⁹ M. Karataş, s. 98.; Eda Özcan, *Yunanistan'dan Göç Eden Mübadillere Yapılan Yardımlar (1923 – 1925)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009, s. 46.; Ümmügülüm Candeger, *Lozan Ahali Mübadelesi Çerçevesinde Yunanistan ve Adalardan Muğla'ya Gelen Türk Göçmenlerin İskanı (1923-1930)*, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla 2003, s. 24.

gelecek 100.000 kardeşimizi de memleketimizin tütün muntıklarına yerleştireceğiz. Onun için Samsun, İzmir ve Karesi vilayetlerine bu kardeşlerimizi fazla miktarda yerleştireceğiz.”³¹⁰. Üçüncü iskân muntıkası içerisinde yer alan Edremit Körfezi’ndeki Edremit, Ayvalık ve Burhaniye kazalarında yaşayan Rumların tamamına yakını, Yunanlılarla birlikte Akçay üzerinden Midilli’ye kaçtıklarından, onların terk ettikleri evlere Türk muhacirlerin yerleştirilmesi amaçlanmıştır.

Türk Hükümeti, Yunanistan’dan gelecek olan muhacirlerin iskân edilecekleri alanları belirlerken, muhacirlerin ülkeye girişi için de altı esas ve yirmisekiz tane tali kapı belirlemiştir. İzmir, Antalya, Mersin, Sinop, Samsun ve İstanbul altı esas kapı olarak belirlenmiştir. Körfez Bölgesi’ne gelecek mübadillerin ülkeye girişi için de Edremit ve Ayvalık’ta tali kapılar oluşturulması kararlaştırılmıştır³¹¹. Mesela, İzmir gazetelerinden Ahenk, Aralık 1923’te verdiği haberde, Hanya’dan Bahricedit Vapuru’yla 1.027 muhacirin hareket ettiğini, kafilenin 4 Aralık 1923’te güvenli bir şekilde İzmir’e gelerek Kılazumen barınağında yetkililer tarafından karşılandığını belirtiyordu. Sıcak yemekler ikram edilen ve istirahatları temin edilen mübadillerin Ayvalık’a gidecekleri belirtilmiştir³¹². Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, 7 Kanunusani 1924’te verdiği haberde, Rize vapurunun 700 nüfus ve 400 ton eşya ile Erdek İskelesi’ne ihraç yaptığını bildiriyordu³¹³.

Mübadiller iskân yerlerine gönderilmeden önce, Kızılay ve Bakanlığın açtığı misafirhanelerde barındırılıyorlardı. Muhtelif iskelelerde ilk aylarda açılan misafirhanelerin toplam yatak kapasitesi 10.850 idi³¹⁴. Ayvalık’a getirilen mübadiller misafirhanelerde bir süre tutulduktan sonra iskân edilmek üzere Burhaniye’ye ve Edremit’e gönderilmiştir.

Mübadeleye, ilk olarak Midilli Adası³¹⁵ ile Ayvalık nüfusu arasında başlanmıştır. İlk mübadele, 13 Ekim 1923 ve 19 Ekim 1923 tarihleri arasında

³¹⁰ M. Karataş, s. 101-102.

³¹¹ M. Karataş, s. 98-99.

³¹² Cengiz Parlak, *Girit’ten Çanakkale’ye Göçler*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 2004, s. 73-74.

³¹³ Parlak, s. 74.

³¹⁴ Mesut Çapa, “Mübadele’de Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti’nin Rolü”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 10, (2001), s. 49.

³¹⁵ Midilli Adası, Fatih Sultan Mehmet döneminde 1462 sonbaharında 27 gün süren bir kuşatma sonunda ele geçirilmiş, adayı Türkleştirmek için Anadolu’da konup göçmekte olan bazı Türkmen grupları Midilli Adası’na getirilerek iskân edilmiştir. Midilli Adası, gerek limanları, gerek Anadolu

gerçekleşmiştir. Buna göre Midilli Adası'ndan 7.024 Müslüman ve taşınabilir malları, 1.820 baş hayvan Toyas, Leros ve Zanetta adlı botlarla Ayvalık'a doğru zorunlu mübadeleye tabi olmuşlardır³¹⁶.

Mübadele, 1923-1924 yılları arasında yoğun bir şekilde gerçekleşirken; 1949 yılına kadar devam etmiştir. Mübadele'de; Selanik, Yanya, Kavala, Drama, Vodina, Karaova, Yenice-i Vardar, Kayalar, Preveze, Kalkış, Serez, Girit, Midilli ve diğer Ege adalarından Türkiye'ye gelen 400.000-500.000 arasında mübadil, Türkiye'nin pek çok kentine yerleştirilmiştir. Mevcut kayıtlarda farklı rakamlar verilmesine rağmen göçmenlerin takriben 33.138'i Balıkesir'e yerleştirilmiştir³¹⁷.

Mübadele kapsamında 1923-1930 yılları arasında Yunanistan'dan Türkiye'ye 384.000 kişi ve Türkiye'den de Yunanistan'a yaklaşık 1.300.000 kişi göç etmiştir³¹⁸. 1921-1927 yılları arasında Türkiye'ye 431.065 kişi göç etmiş olup bu göçte birinci sırada 49.336 göçmeni barındıran Edirne, ikinci sırada 37.088 göçmeni barındıran Balıkesir, üçüncü sırada 35.487 göçmeni barındıran İstanbul, dördüncü sırada 34.148 göçmeni barındıran Bursa yer almıştır³¹⁹. Mübadele, İmar ve İskân Vekili Refet Bey'in vermiş olduğu bilgiye göre 1924 yılı Ekim ayı sonlarına kadar gelen ve iskân edilen toplam 387.003 mübadilden 38.925'i Balıkesir'e iskân edilmiştir³²⁰. 1923-1925 yılları arasında Türkiye'ye 234.546'sı erkek ve 228.988'i kadın 463.534 göçmen ve mübadil gelmiştir. 1923-1925 yılları arasında Balıkesir'e 18.445'i erkek ve 18.729'u kadın olma üzere 37.174 göçmen ve mübadil gelmiştir³²¹.

sahiline yakınlığı, gerek ormanlarıyla Ege denizine hâkimiyeti ve zenginliği bakımından çok önemli bir konumdaydı. Bu nedenle Fatih, daha önce Osmanlı donamasının kurulmasında ve İstanbul'un fethinde çalışmış olan Kazdağı Türkmenleri'nin bir kısmını da Midilli Adası'na göç ettirerek onları buradaki ormanların bakımı ve kereste üretimi için görevlendirmiştir. Bkz. Aydın Ayhan, *Balıkesir'in Kimliği - I*, Balıkesir: Balıkesir Belediyesi Kent Arşivi Yayınları No: 3, 2011, s. 146.

³¹⁶ Özcan, s. 52.

³¹⁷ Hikmet Öksüz, İkili İlişkiler Çerçevesinde Balkan Ülkelerinden Türkiye'ye Göçler ve Göç Sonrası İskân Meselesi (1923-1938), *Atatürk Dergisi*, C. 3, S. 1, (2000), s. 174.

.; Remzi Gücü ise "Bu dağılımda Balıkesir iline 25.515 kişiden oluşan 7.541 aile yerleşmiş olup, yerleşenlerin çoğu Edremit Körfezi'nde Ayvalık ağırlıklı olmak üzere Gömeç, Burhaniye, Edremit, Zeytinli, Altınoluk, Küçükkuşu yerleşikleri idi." demektedir. Bkz. Gücü, *Geçmişten Günümüze Zeytinli*, s. 128-129.

³¹⁸ Öksüz, "Atatürk Dönemi'nde Balkan Türkleri'nin Durumu", *Türk Dünyası Araştırmaları*, s. 2.

³¹⁹ Gücü, *Geçmişten Günümüze Zeytinli*, s. 119.

³²⁰ Ercan Çelebi, *Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti (Kuruluşu, Teşkilât Yapısı ve Faaliyetleri)*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Samsun 2005, s. 184.

³²¹ Önder, s. 279.

1923-1929 tarihleri arasında Türkiye’de 499.239 mübadil, 172.029 gayr-i mübadil, 14.312 harikzede, 35.936 mülteci, 18.430 yerli ahali, 2.774 doğudan batıya naklolunanlar adi iskâna tabi tutulmuşlardır³²².

İstanbul üzerinden Anadolu’ya sevk edilen muhacirlerden, 35.000’i (%7,4) Karesi vilayetine yerleştirilmiştir. 398’ i Mihaliç’e, 15’i Gönen’e ve 1.577’si Karesi merkez kazasına gönderilmek üzere vilayete 1.990 Pomak muhaciri gelmiştir. Karesi’ye gönderilen toplam muhacir 46.220 iken Balıkesir’e gönderilen muhacir sayısı 20.465’tir³²³. Mustafa Necati Bey ise 2 Aralık 1923 tarihinde basına vermiş olduğu demeçte de Karesi vilayetine 20.000 muhacirin iskân edildiğini söylemiştir³²⁴. 1340 (1924) Eylülünde mübadeleye tâbi muhacirlerden 783’ü Karesi mntıkasına yerleştirilmiştir³²⁵.

Millî Mücadele’de Yunanlılara karşı kahramanca mücadele veren Burhaniye, 8 Eylül 1922’de düşman işgalinden kurtulmuştur. Burhaniye yöresindeki Rumlar da işgal sırasında işbirliği yaptıkları Yunanlılarla birlikte Burhaniye’yi terk etmişlerdir. Yeni kurulan Türkiye Devleti’nin, Lozan’da Yunanistan’la imzaladığı “Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi’ne İlişkin Sözleşme ve Protokol”, Burhaniye’ye de yeni mübadillerin gelmesine yol açmıştır. Fakat Burhaniye’ye mübadelenin hemen öncesinde de muhacir geldiği görülmektedir. 8 Eylül 1922’de Pelitköy’ün düşman işgalinden kurtulmasından sonra köye muhacirler gelmiştir. Köye gelen muhacirlerden iki hane Giritli’dir. Geri kalan ve 100 hane civarında olan Türkmenler ise Midilli Molva’dan gelmişlerdir³²⁶.

Balıkesir Sıhhiye Müdürü Süreyya Bey, R. 23 Teşrinievvel 1339 / M. 23 Ekim 1923 tarihli Zafer-i Millî Gazetesi’nde “Sıhhiye Müdürü Hikmet Süreyya Beyle Mülakat” başlığı ile yayınlanan mülakatında Sekizinci İskân Mıntıkası’nın Edremit Körfezi havzasındaki Edremit, Burhaniye ve Ayvalık kazalarını ihtiva ettiğini belirterek “*Edremit’te evvel ve ahir gelmiş ve kısmen iskân görmüş muhacirine ilaveten üç bin, Burhaniye kazasının mevcuduna ilaveten iki bin, Ayvalık kazasıyla civarındaki Yeniköy ve Yunda denilen ada üzerindeki aynı isimdeki*

³²² Ramazan Tosun, “Türk-Rum Nüfus Mübadelesi”, *Türkler*, C. 15, s. 76.

³²³ Tokur, s. 154-155.

³²⁴ Tokur, s. 155.

³²⁵ Önder, s. 277.

³²⁶ Z. Özdemir, *Pelitköy*, Ankara 2003, s. 44.

kasabaya da yirmi beş bin nüfus iskân edeceğiz” diyerek, Burhaniye’ye de iki bin mübadil yerleştirileceğini ifade etmiştir³²⁷. Nitekim, R. 1338-1341 / M. 1922-1925 yılları arasında Lozan Antlaşması’na göre Burhaniye’ye 609 aile ve 2.812 nüfus mübadil ve gayri mübadil göçmen yerleştirilmiştir³²⁸.

Yunanistan’la imzalanan Mübadele Antlaşması sonrası Midilli Adası’ndan Burhaniye’ye 950 hane mübadil gelmiştir³²⁹. Aydın Ayhan, Balıkesir’in Kimliği-2 adlı eserinde 10 Haziran 1924 yılında Zafer-i Millî Gazetesi’nde yayınlanan “Muhterem Mebusumuz Ali Şuuri Beyefendi ile Mülakat” adlı makaleye dayandırarak “*Burhaniye’de 952 hânedede 4081 nüfus iskân edilmiştir. Bu hanelerden 504’ü Boşnak, 5’i Arnavut, 4.123’ü Türk, 30’u Türkmen aşiretindedir. Bu Türkmenler de Midilli’den geldikleri halde kıyafet ve lisandan hiçbir şeyi zayı etmemişlerdir...*” demektedir³³⁰.

Midilli’den Burhaniye’ye göçler, 1929 yılına kadar devam etmiş, Midilli Adası’ndan Burhaniye’ye gelen mübadillerden bir kısmı Reşit köyüne yerleştirilmiş, fakat bu mübadillerden 52’si arazilerinin darlığı sebebiyle geçim sıkıntısı çektiklerinden ve hayvanlarını otlatmak meraların yetersizliğinden civar köylere zaman zaman zarar verdikleri anlaşıldığından aileleriyle birlikte civar köylere dağıtılmak suretiyle 1934 yılında yeniden iskân edilmişlerdir³³¹.

Yukarıda belirttiğimiz gibi Midilli’den Burhaniye’ye gelen 950 hane mübadil içinde 30 hane de Türkmen bulunuyordu. Midilli’den gelen bu otuz haneden on hane, istimlak bedellerini aldıktan sonra İzmir-Buca sınırları içinde bulunan 4.000 dönümlük bir çiftliği satın alarak buraya yerleşmiş ve “Gökdere” köyünü kurmuştur. Kalanlar ise Burhaniye, Pelitköy³³², ve Tahtacı köyüne göç edip yerleşmişlerdir. Sonra buralardaki ailelerden bazıları Gökdere köyüne giderken; Gökdere’ye

³²⁷ Ayhan, *Balıkesir’in Kimliği - 2*, s. 72.

³²⁸ Aynı dönemde Balıkesir Merkez ilçeye 365 aile ve 1.438 nüfus, Ayvalık’a 4.900 aile 14.904 nüfus, Bandırma’ya 600 aile ve 2.894 nüfus, Edremit’e 505 aile ve 2.365 nüfus, Erdek’e 1.928 aile ve 5.581 nüfus, İvrindi’ye 85 aile ve 893 nüfus, Sındırgı’ya 151 aile ve 675 nüfus, Şamlı Bucağı’na da 214 aile ve 860 nüfus mübadil ve gayri mübadil göçmen yerleştirilmiştir. *Balıkesir 1967 İl Yıllığı*, İstanbul 1969. s. 161-162.

³²⁹ Ayhan, *Balıkesir’in Kimliği - 2*, s. 79.

³³⁰ Ayhan, *Balıkesir’in Kimliği - 2*, s. 79.

³³¹ BCA, nr. 30.18.1.2.42.8.2, Dosya No: 81-33, Sayı: 2/142.

³³² Daha önce Reşid Köyü’ne yerleştirilen Türkmenler, Mehmet Cavit Bey’in girişimi ile Pelitköy’e getirilmiştir. Bkz. Z. Özdemir, *Pelitköy*, s. 44.

yerleşenlerin bir kısmı ise zaman içinde İzmir Alsancak, Narlıdere'ye gelip yerleşmişlerdir³³³.

Yine 5 Eylül 1925 tarihinde Burhaniye Kaymakamı'nın Edremit'te İskân Müdür-i Umumiliği'ne yazdığı telgraftan anlaşıldığı üzere “*Karacıklı muhâcirlerin, Taylıli karyesinde dördü ahâlî-i mahalliye taraflarından fuzûlen meşgûl, beşi cüz’î ta’mîrle ikâmete sâlih bir hâle getirilebilecek hânelere iskân edilecekleri*” belirtilmiştir³³⁴. Buradan da anlıyoruz ki Burhaniye'nin Taylıeli köyüne 9 hane Karacıklı muhacir yerleştirilmiştir.

Bugün Yunanistan'ın Tesalya Bölgesi'nin en büyük şehri ve aynı adı taşıyan ilin merkezi olan Yenişehir (Larissa) bölgesinden de Burhaniye'ye mübadil gelmiştir³³⁵. Yine “Kesriye mübadillerinden Ahmet oğlu Kani ile ailesinin Burhaniye'de iskânlarının uygun olduğu”³³⁶ ve Balkan Harbi'nden sonra gelen muhacirlerden “İstanbul'da kayıtlı Kesriye mübadillerinden Mithat Efendi'nin Burhaniye'deki akrabalarının yanına nakline izin verilmesi”³³⁷ne dair kayıtlar, Burhaniye'ye Manastır vilayetinin, Görice sancağına bağlı bir kaza merkezi olan Kesriye'den de mübadil geldiğini göstermektedir.

Tablo III. *Tasfiye Talepnamelerine Göre Burhaniye'ye İskân Edilen Mübadillerin Geldikleri Livalara Göre Dağılımı*

Livası	Gelen Mübadil Sayısı
Selanik	11
Serfiçe	3
Hanya-Girit	1
Manastır	1
Siroz	5
Yanya	1
Florina	2
Midilli	291
Kozana	1
Cezayir-i Bahr-i Sefid	7
TOPLAM	323

³³³ Ayhan, *Balıkesir'in Kimliği - 1*, s. 149.

³³⁴ BCA, nr. 272.0.000.000.011.21.108.2.

³³⁵ Burhaniye'de meskûn Yenişehir mübadillerinden Seyyide Namık Hanım'a ait evrak-ı tefviziye'nin (tapu kayıtlarının) gönderildiğine dair belge bunu doğrulamaktadır. Bkz. BCA, nr. 272.0.0.13.79.4.10.

³³⁶ BCA, nr. 272.0.0.12.59.162.15, trh. 17 Haziran 1928.

³³⁷ BCA, nr. 272.00.00.12.48.95.31, trh. 22 Mayıs 1926.

Kaynak: Tokur, *Mübâdele ve Balıkesir'e Yapılan İskân (1923-1930) Merkez İlçe ve Burhaniye Örneği*, s. 156-157.

İskân edilen mübadillerin geldikleri Livalara göre dağılımlarının gösterildiği **Tablo III**'e göre Burhaniye'ye en fazla Midilli ve Selanik'ten mübadil gelmiştir. Burhaniye'ye iskân edilen mübadillerin % 90'ını Midilli'den gelen mübadiller oluşturmaktadır.

Tablo IV. *Tasfiye Talepnamelerine Göre Burhaniye'ye İskân Edilen Mübadillerin Geldikleri Kazalara Göre Dağılımı*

Kazası	Gelen Mübadil Sayısı
Selanik	3
Vodina	1
Kayalar	4
Pilhar	3
Siroz	4
Yanya	1
Florina	1
Midilli	27
Demirhhisar	1
Drama	1
Ayasu	1
Pere Nahiyesi	1
Molova	261
Kozana	1
Lanzaka	2
Kesriye	1
Karaferye	2
Zelihova	1
Mande Mande	5
Yenice-i Vardar	1
Belirsiz	1
TOPLAM	323

Kaynak: Tokur, *Mübâdele ve Balıkesir'e Yapılan İskân (1923-1930) Merkez İlçe ve Burhaniye Örneği*, s. 157-158.

İskân edilen mübadillerin geldikleri kazalara göre dağılımlarının gösterildiği **Tablo IV**'e göre Burhaniye'ye Molova ve Midilli'den yoğun olarak mübadil

getirilmiştir. Burhaniye'ye iskân edilen mübadillerin % 81'ini Molova'dan getirilenler oluşturmaktadır. Genel olarak baktığımızda ise Burhaniye'ye yoğun olarak Midilli'den getirilen mübadillerin yerleştirildiği görülmektedir.

Tablo V. Tasfiye Talepnamelerine Göre Burhaniye'de İskân Edilen Mübadillerin Yıllara Göre Dağılımı (1924-1928)

YILLAR	İskân Edilen Mübadil Sayısı
(Rumi 1340) = M. 1924	262
Rumi 1341 = M. 1925	30
1926	12
1927	1
1928	4
Belirsiz	14
TOPLAM	323

Kaynak: Tokur, *Mübâdele ve Balıkesir'e Yapılan İskân (1923-1930) Merkez İlçe ve Burhaniye Örneği*, s. 162-163.

Yukarıdaki **Tablo V**'e göre mübadil göçünün yoğun yaşandığı yıllar, 1924-1926 yıllarıdır. Fakat asıl yoğunluk, 1924 yılında yaşanmıştır.

Mübadele göçmenlerinin dörtte üçü 1924 yılı ortalarına kadar Türkiye'ye gelmiştir. 1924 yılının Ekim ayına kadar mübadelenin insan sevki büyük oranda tamamlanmıştır. Yunanistan'da sadece özel sorunları nedeniyle geciken bazı aileler kalmıştı ki onlar da 1925 yılının ilk aylarında Türkiye'ye gelmişlerdir³³⁸.

Lozan Mübadelesi sayıca en kalabalık ve zorunlu göç dalgası olmasına rağmen, göçler 1998 yılına kadar sürmüştür. 1934 – 60 arası 23 bin 788 kişi, 1960 – 70 arasında ise 20 bin kişi Yunanistan'dan Türkiye'ye göç etmiştir³³⁹. 1934-1967 yılları arasında Burhaniye'ye ise 31 aile ve 104 çeşitli serbest göçmen gelmiştir³⁴⁰.

³³⁸ Barış Demirtaş, *Lozan Mübadele Sözleşmesi'nin Etkileri ve Sonuçları Üzerine Bir Araştırma*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2008, s. 28.

³³⁹ Ahmet Derya Varilci, "Lozan Mübadilleri - Bölüm II"

<http://www.unyekent.com/konu/89/lozan-mubadilleri-bolum-ii>, (Erişim Tarihi: 06 Mart 2015).

³⁴⁰ *Balıkesir 1967 İl Yılı*, s. 162.

1923-1990 yılları arasında Yunanistan'dan mübadil, muhacir ve iltica şeklinde Türkiye'ye 550.000 civarında kişi geldiğini söylemek mümkündür³⁴¹.

30 Ocak 1923'te Lozan'da imzalanan mübadele gereği Yunanistan topraklarında kalan Güney Epir Bölgesi ile Ege Makedonyası'nda yaşayan Müslüman Arnavutlar da Türkiye'ye gelmişlerdir. Bu gelişte Edremit Körfezi'ne birçok Arnavut aile yerleştirilmiştir³⁴². İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Kosova'da yaşayan Müslüman Arnavutlar ağırlıklı olmak üzere Kuzey-Batı Makedonya'dan Türkiye'ye göçler devam etmiştir³⁴³.

Cumhuriyet'in kurulmasını izleyen yıllarda Anadolu'ya ikinci büyük göç dalgası Bulgaristan'dan gelmiştir. Bulgaristan'dan göçler aralıklarla 1989 yılına kadar sürmüştür. Cumhuriyet Dönemi'nde Bulgaristan'dan da Burhaniye'ye bireysel veya kitlesel göçler yaşanmıştır.

Bulgaristan'ın nüfusunu homojenleştirmek gayesiyle ülkesinde yaşayan azınlık Türklere karşı milletlerarası anlaşmalara aykırı bir şekilde giriştiği baskılar sonucu yüz binlerce Bulgaristan Türk'ü Anadolu'ya göç etmiştir. Nitekim 1923-1980 yılları arasında Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç edenlerin sayısı 500 bini aşmıştır. Bu dönemde yapılan göçlerin bir kısmı parçalanmış aileleri birleştirmek amacıyla, anlaşmalar çerçevesinde, "Yakın Akraba Göçü" şeklinde gerçekleşmiştir. Nitekim bunlardan ilki 1950-51 yılı içerisinde yapılmış, ikincisi ise, 1968 yılı içerisinde yapılmıştır. Ancak, her göç yeni parçalanmış aile anlamına geldiğinden, bir sonraki göçte de zemin hazırlamıştır³⁴⁴.

1950 yılında Türkiye'ye gelen Bulgaristan Türklerinden bir kısmı da Burhaniye'ye yerleştirilmiştir. 1950 Kasım'ına ait Balıkesir Postası Gazetesi'nde "27 Göçmen Daha Geldi" başlığıyla verilen haberde "Evvvelki gün Edirne yoluyla 27 göçmen daha gelmiştir. Şehrimizde bir gün kaldıktan sonra Göçmenlere Yardım Derneği tarafından Burhaniye'ye gönderilmiştir." denilmektedir³⁴⁵.

³⁴¹ Yusuf Sarımay, "Cumhuriyet Döneminde Balkan Ülkelerinden Ankara'ya Yapılan Göçler (1923-1990)", *Yeni Türkiye*, S. 69, (Mart-Haziran 2015), s. 4063.

³⁴² Gücü, *Geçmişten Günümüze Zeytinli*, s. 126.

³⁴³ Gücü, *Geçmişten Günümüze Zeytinli*, s. 126.

³⁴⁴ A. Halaçoğlu, "Balkan Savaşlarında Anadolu'ya Yönelik Göçler ve Sonuçları", *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. 4, s. 1604.

³⁴⁵ Ayhan, *Balıkesir'in Kimliği - 2*, s. 165.

1950-1952 yılları arasında Balıkesir'e gelen 2.191 aile ve 8.717 iskânlı Bulgaristan göçmeninden 390 nüfustan ibaret 88 aile Burhaniye'ye yerleştirilmiştir³⁴⁶. Bulgaristan göçmenlerine 2.510 sayılı İskân Kanunu hükümleri tatbik edilmek suretiyle ve aile nüfusları göz ününde bulundurularak, her aileye yeteri kadar kültür arazisi, ev, tohumluk ve yemeklik buğday, çift hayvanı ve zirai kredi verilerek iskânları sağlanmıştır³⁴⁷.

27 Nisan 1951 tarihli Türk Dili Gazetesi'nde yer alan habere göre “*Burhaniye'ye bağlı Yabancılar Köyü civarında bir göçmen köyü kurulması kararlaştırılmıştır. Burhaniye Kaymakamı Bedrettin Oskay ile mühendis, orman memuru ve Göçmenlere Yardım Derneği üyelerinden meydana gelen bir heyet, köyün kurulacağı sahada incelemelere başlamışlardır.*”³⁴⁸

Bulgaristan'da yaşayan Türklerin bir kısmı, temel hak ve hürriyetlerinin ellerinden alınması veya kısıtlanması üzerine 1989 yılında Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmışlardır. Bunun üzerine devrin Turgut Özal ve Yıldırım Akbulut Hükümetleri, onları farklı yerlere iskân etmek için çeşitli tedbirler almıştır. İskân sahası olarak seçilen yerlerden biri de Balıkesir olmuştur. Dolayısıyla resmî görevliler ile Balıkesirliler, Bulgar muhacirlerinin ihtiyaçlarını karşılamak ve onları memnun etmek için yoğun bir çaba sarfetmişlerdir³⁴⁹.

1989 yılı başlarında, önceleri ferdî ve küçük gruplar halinde Bulgaristan'ı terketmek zorunda bırakılan Müslüman Türk ahali, Mayıs ayından itibaren kitleler halinde trenlerle Türk sınırına bırakılmaya başlanmıştır. Bunun sonucunda, Bulgaristan Hükümeti, 3-4 aylık kısa bir sürede yaklaşık 350.000 civarındaki Türk'ü sınıra yığmış ve Türkiye'ye göç etmelerini teşvik etmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da görülen en büyük ve zorunlu göç akımı olan bu olayda yaklaşık 350.000 civarında insanımız, Bulgar Hükümeti'nce Bulgarlaştırma hareketi çerçevesinde, Türkçe konuşmanın yasaklanması, Türk isimlerinin kullanılmaması, kültürel faaliyetlerin yasaklanması, camilerin kapatılması, Müslüman örf ve âdetlerinin uygulanmaması gibi geçmişteki sebeplerden bir farkı olmaksızın, evlerini,

³⁴⁶ Balıkesir merkez ilçeye ve diğer ilçelere yerleştirilen nüfusla ilgili bkz. *Balıkesir 1967 İl Yıllığı*, s. 162.

³⁴⁷ *Balıkesir 1967 İl Yıllığı*, s. 162.

³⁴⁸ Ayhan, *Balıkesir'in Kimliği - 2*, s. 178.

³⁴⁹ Yiğit, s. 159.

mülklerini bırakarak Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmışlardır³⁵⁰. 100 kişilik ilk kabile üçer dörder kişilik gruplar halinde Bölge Trafik Polisleri'nin eşliğinde 23 Haziran 1989 yılında Savaştepe Öğretmen Okulu'na yerleştirilmiştir³⁵¹. İlk kafilenin gelmesinden dört gün sonra Balıkesir'e gelen Türklerin sayısı 778 kişi olmuştur³⁵².

1989 göç dalgasında Balıkesir'e 2.002 aile gelmiştir. Bunlardan 1.096'sı erkek, 1.125'i bayan, 678'i kız çocuğu ve 720'si de erkek çocuğu olmak üzere toplamda 3.619 kişi Balıkesir'e iskân edilmiştir. Çalışmak için başvuruda bulunan 504 kişi işe yerleştirilmiştir³⁵³. Sonraki yıllarda 812 aile Bulgaristan'a geri dönerken, 1.190 aile Balıkesir'de ikamet etmeye devam etmiştir³⁵⁴. Bu dönemde Balıkesir'e gelen Bulgaristan göçmenlerinden bir kısmı da Burhaniye'ye yerleşmiştir. Annesini ve babasını Bulgaristan'da bırakıp eşi ve oğluyla 1989 Ağustosunda Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan Halil Özen, yaptığımız mülakatta, Burhaniye'ye yerleşme sebebini ve sürecini şöyle anlatmıştır: “Çünkü burada akrabalarımız vardı. Akrabalara geldik ilk başta. Karaağaç'ta teyzemlerde, dayımlarda kaldım on iki gün. Daha sonra kiraya çıktık. Devlet, kiramızı karşıladı. Daha sonra Öğretmenler Mahallesi'nde Muhtarın evine taşındık. Vedat Abi vardı rahmetli. Onun evinde kaldık. Birkaç ay kaldıktan sonra yakınında bir eve kiraya çıktık. Öğretmenlik görevi verilince de devletten aldığım yardımı hemen kestim. Devlet bize yardım ediyordu.”³⁵⁵

Mayıs 1989'dan 23 Ağustos 1989'a kadar Kapıkule'den Türkiye'ye 310.000 göçmen giriş yapmıştır. Petar Mladenov³⁵⁶,un 12 Kasım 1989'da yaptığı bir açıklamada Türklere haklarının iade edileceğini beyan etmesiyle ters yönde bir göç

³⁵⁰ Ahmet Halaçoğlu, “Balkanlar'dan Anadolu'ya Yönelik Göçler”, *Türkler*, C. 13, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 1605.; Bayram Akça, “Türk-Bulgar İlişkilerinde Bulgaristan Türkleri'nin Rolü (1923-1990)”, *Uluslararası Balkan Sempozyumu Bildirileri 5-7 Ekim 2012*, ed.: Süleyman Seydi - Vedat Kartalcık - Murat Kılıç, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, 2013, s. 265.

³⁵¹ Yiğit, s. 163.

³⁵² Yiğit, s. 163.

³⁵³ Yiğit, s. 165.

³⁵⁴ Yiğit, s. 165.

³⁵⁵ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1956 doğumlu Halil Özen ile yaptığımız görüşme.

³⁵⁶ Petar Toşev Mladenov (22 Ağustos 1936 Toşevtsi, Vidin - 31 Mayıs 2000 Sofya, Bulgaristan) Bulgar komünist diplomat ve politikacı. 1971-1989 yılları arasında Bulgaristan Dışişleri Bakanı olarak görev yaptı. 1989-1990 yılları arası Bulgaristan'ın son komünist lideri oldu. 1990 yılında Demokratik Bulgaristan'ın ilk cumhurbaşkanı seçildi. Jelyü Jelev'in, 1 Ağustos 1990 tarihinde Büyük Millet Meclisi tarafından Devlet Başkanı seçilmesi ile görevi sona erdi. Bkz. “Petar Mladenov”, https://tr.wikipedia.org/wiki/Petar_Mladenov, (Erişim Tarihi: 17 Eylül 2016).

akışı başlamıştır. Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen 310.000 Türk'ün 245.000'i Türk vatandaşlığı alırken; geri kalan 65.000 kişi ise Petar Mladenov'un açıklaması üzerine tekrar Bulgaristan'a dönmüştür. Balıkesir'den Bulgaristan'a ters yönde göç dalgası, Ekim ayının son haftası ile Kasım ayında hız kazanmıştır. Nitekim 25 Ekim 1989'da 712; 14 Kasım 1989 tarihinde ise 989 göçmen Bulgaristan'a dönmüştür³⁵⁷. 1923-1990 yılları arasında Bulgaristan'dan Türkiye'ye 717.122 Türk göçmen gelmiştir³⁵⁸.

Bulgaristan'ın 2007 yılında Avrupa Birliği'ne girmesiyle Bulgaristan'daki Türkler bazı haklarına kavuşmuş; böylece Türkiye'ye göçler de durmuştur. Diğer taraftan Türkiye'deki Bulgaristan muhacirlerinden bazıları, yeniden Bulgaristan vatandaşlığına geçerek çifte vatandaşlık hakkı kazanmışlardır.

Cumhuriyet Dönemi'nde Yugoslavya'dan Türkiye'ye göçler aralıklarla devam etmiştir. 1927 nüfus sayımında, Türkiye'de bulunan Yugoslavya doğumlu nüfusun sayısı, 23.750 olarak tespit edilmiştir. Büyük kısmı İstanbul, Bursa, İzmir, Balıkesir, Kocaeli, Manisa, Edirne, gibi illere yerleştirilmiş olan bu Yugoslavya muhacirlerinin bir kısmı Cumhuriyet'in ilanından önce gelmişti³⁵⁹.

Cumhuriyet Dönemi'nde, Yugoslavya'dan Türkiye'ye, 77.431 aileye mensup olarak 305.158 kişi göç etmiştir³⁶⁰. 1923-1933 yılları arasında Yugoslavya'dan Boşnaklardan 26.120 aile (108.179 kişi) serbest göçmen statüsünde Türkiye'ye gelip yerleşmiştir³⁶¹.

Yugoslavya'da 1931 yılında uygulamaya konan yeni toprak reformu yüzünden göçler yeniden hız kazanmış, 1933'te Yugoslavya'dan Türkiye'ye 3.018 muhacir gelmiştir. Bu muhacirlerden 5 hanede 27 nüfus Balıkesir'e yerleştirilmiştir³⁶². 1934-1949 yılları arasında 3.139 kişi serbest göçmen statüsünde Türkiye'ye gelip yerleşmiştir³⁶³. Bu yıllar arasında Burhaniye yöresine büyük çapta muhacir yerleştirilmediği görülmektedir. 1934-1940 yıllarında Yugoslavya'dan iskân

³⁵⁷ Akça, s. 265, 269.; Yiğit, s. 171.

³⁵⁸ Sarımay, s. 4065.

³⁵⁹ Emgili, s. 371.

³⁶⁰ Amra Dedeiç-Kırbaç, "Boşnakların Türkiye'ye Göçleri", *Akademik Bakış Dergisi Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, S. 35, Mart – Nisan 2013, <http://www.akademikbakis.org>, (Erişim Tarihi: 10 Mart 2015), s. 15.

³⁶¹ Aġanoġlu, s. 373.

³⁶² Emgili, s. 371.

³⁶³ Aġanoġlu, s. 373.

müsaadeli 5.894 kişi Türkiye'ye gelip yerleşirken; 1950-1958 yılları arasında Yugoslavya'dan 104.372 Boşnak gelmiştir. Bunlardan 56.624'ü İstanbul'a yerleşirken, 47.748'i Ege Bölgesi ile Marmara Bölgesi'ne yerleşmiştir³⁶⁴. Bu dönemde gelen muhacirlerin bir kısmı, Balıkesir ve çevresi ile Burhaniye dolaylarına yerleşmiştir.

Yugoslavya'dan 1960-1970 yılları arasında 43.753 muhacir gelmiştir³⁶⁵. Mesela, Makedonya Tetova (Kalkandelen) doğumlu Demir Deniz ve ailesi, 1961'de serbest göçmen olarak İstanbul'a gelmişler, Tekirdağ, Hayrabolu, Malkara ve Keşan'da pastacılık yapmışlar, daha sonra Demir Deniz, babasından ve üç kardeşinden ayrılarak 1968'de Burhaniye'ye gelip yerleşmiştir³⁶⁶. 1966 yılında Yugoslavya İçişleri Bakanı Rankoviç zamanında Türk ve Müslümanlara karşı yürütülen baskı ve zulümler üzerine birçok Türk, Bosnalı ve Arnavut; Sancak, Kosova ve Makedonya bölgelerinden Türkiye'ye göç etmişlerdir. 1946-1968 yılları arasında Sancak'tan Türkiye'ye 159.030 nüfuslu 41.950 aile göç etmiş, bunlardan bir kısmı Balıkesir, Ayvalık ve Burhaniye civarına yerleştirilmiştir³⁶⁷.

Burhaniye'ye göçler bundan sonra da devam etmiştir. Altan Deliorman, 1971 yılında Yugoslavya'dan Türkiye'ye 200.000 kişinin, bilimadamı Cevat Geray ise 283.000 ila 500.000 kişinin göç ettiğini düşünmektedir. Yugoslavya Dışişleri Bakanlığı Konsolosluk Dairesi'nin bilgilerine göre 1970 yılında Türkiye Cumhuriyeti'ne savaştan sonra Yugoslavya'dan gelen ve "göçmen" olarak tabir edilen kişilerin sayısı 300.000'dir³⁶⁸. Cumhuriyet Dönemi'nde Yugoslavya'dan gelen toplam göçmen sayısının, 500.000'i geçtiği sanılmaktadır.

Yugoslavya'nın dağılmasından sonra Bosna-Hersek, Makedonya ve Kosova'da meydana gelen olaylar nedeniyle Türkiye'ye göçler devam etmiştir. Bosna'dan Türkiye'ye en son göç olayı, 1992-1995 savaş yıllarında gerçekleşmiştir.

³⁶⁴ Ağanoğlu, s. 385.

³⁶⁵ Bilgi, s. 7.

³⁶⁶ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1939 doğumlu Demir Deniz ile yaptığımız görüşme.

³⁶⁷ "Sancak'tan Türkiye'ye Göç Eden Aileler", <http://www.haberbosnak.com/genel/24/12/2011/sancaktan-turkiyeye-goc-eden-aileler/#.VfVrHKRrPDc>, (Erişim Tarihi: 13 Eylül 2015).; Samir Vildiç, "Türkiye Boşnakları Göç Hakkında", <http://www.zambak.ba/turkiye-bosnaklari--goc-hakkinda-2889m.htm>, (Erişim Tarihi: 16 Mart 2015).

³⁶⁸ "Sancak'tan Türkiye'ye Göç Eden Aileler", <http://www.haberbosnak.com/genel/24/12/2011/sancaktan-turkiyeye-goc-eden-aileler/#.VfVrHKRrPDc>, (Erişim Tarihi: 13 Eylül 2015).

Birleşmiş Milletler'in verdiği sayılara göre Bosna'dan göç etmek zorunda kalan insanlardan 20.000'i Türkiye'ye gelmiştir³⁶⁹.

Balkanlar'da Romanya'dan da Burhaniye'ye göçler olmuştur. Romanya'dan ilk göç dalgası 1923-1938 yılları arasında gerçekleşmiş, bu dönemde 75.771 iskânlı, 38.009 serbest olmak üzere 113.710 Türk, Türkiye'ye göç etmiştir. Bu göçmenlerin 61.570'i 4 Eylül 1936 tarihinde Türkiye ile Romanya arasında imzalanan Dobruca'daki Türk ahalinin Türkiye'ye göç etmesini düzenleyen anlaşma çerçevesinde gelmişlerdir. Romanya'dan 1939-1960 yılları arasında da 3.576'sı iskânlı, 4.055'i serbest olmak üzere 7.631 göçmen gelmiştir. Böylece Romanya'dan Türkiye'ye gelen göçmenlerin sayısı 121.341'e ulaşmıştır³⁷⁰. Bu muhacirler, Trakya, Batı Anadolu ve diğer bölgelere yerleştirilmişlerdir³⁷¹. Bu muhacirlerin bir kısmı da Burhaniye dolaylarına yerleştirilmiştir.

Cumhuriyet Dönemi'nde çeşitli nedenlerle Türkiye'ye gelmek zorunda kalan muhacirler, İstanbul merkez olmak üzere çevre illere yerleştirilmiştir. Buna göre muhacirlerin; % 10'u Edirne'ye, % 9,4'ü Tekirdağ'a, % 9'u İstanbul'a, % 7,8'i Kocaeli'ne, % 7'si Bursa'ya ve % 5,6'sının ise Balıkesir'e yerleştirildikleri tespit edilmiştir³⁷². Görülüyor ki; Balıkesir, Cumhuriyet Dönemi'nde muhacir yerleştirilen şehirler içinde 6. sırada bulunmaktadır. Balıkesir'in önemli bir kıyı ilçesi olan Burhaniye de bu dönemde çok sayıda muhacirin yerleştiği yerlerden biri olmuştur.

3.3. Muhacirlere Yapılan Yardımlar

Osmanlı Devleti, Balkanlar'dan Anadolu'ya göç eden muhacirlere, Anadolu'ya ayak basmalarından itibaren çok büyük önem vermiş ve gerekli yardımları yapmıştır. Osmanlı Devleti, muhacirlere yardım etmek amacı ile birçok yardım komisyonları kurmuştur. Kurulan yardım komisyonları aracılığıyla muhacirlerin dertleri dinlenerek gerekli yardımlar yapılmaya çalışılmıştır. Hükümet, aldığı tedbirlerle muhacirlerin sıkıntılarını hafifletmeye, sevk sırasında kayıpları en

³⁶⁹ Samir Vildiç, "Türkiye Boşnakları Göç Hakkında", <http://www.zambak.ba/turkiye-bosnaklari--goc-hakkinda-2889m.htm>, (Erişim Tarihi: 16 Mart 2015).

³⁷⁰ Sarıay, s. 4065.

³⁷¹ Bilgi, s. 6.

³⁷² M. Karataş, s. 103.

aza indirmeye ve bu insanların bir an önce iskân edilerek üretici bir hale geçmelerini sağlamaya çalışmıştır.

Balkanlar'dan Anadolu'ya göç edip gelen muhacirlere yerleştikleri arazilerdeki yerli halkın da yardım etmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Bu amaçla hazırlanan bir tüzükte, eski köylülerin gelen muhâcirlerin tarlalarını bir yıl için açıp sürmeleri, o bölgede en fazla ürün alınan tahıl cinsinin ekilerek yeni gelenlere tanıtılması emredilmiştir. Hatta köy ve kasabalarda muhacirlere karşı nasıl bir tutum izlenmesi gerektiğini belirten bir Talimat-ı Mahsusa hazırlanmıştır. Bu talimata göre, her il ve ilçe merkezinde muhacirlere ait işlere bakmak üzere komisyonlar kurulacak, muhacirlerin aç ve çıplak bırakılmamaları için halk elinden geleni yapacaktı. Gelen muhacirler kaç hane ise ona uygun yerlere yerleştirilecekler, kendilerine yiyecek de verilecekti³⁷³.

Osmanlı Hükümeti, aynen geçici yerleşme sırasında olduğu gibi, akın akın Anadolu'ya gelenlerin sürekli iskânlarında da çeşitli bakımlardan yardım yapmaktan kaçınmamıştır. Yapılan yardımlar ve getirilen muafiyetler iskân sonrasında da sürmüştür. Muhacir kabilelerine Osmanlı topraklarına giriş yaptıkları andan son sevk mahalline varışlarına kadar, güvenliklerinin sağlanması, bulaşıcı ve salgın hastalıklara karşı korunmaları, yiyecek ve içecek ihtiyaçlarının karşılanması, demiryolu v.b. nakliye araçlarından ücretsiz ya da çok düşük ücretlerle faydalanmaları, arazi tahsisi, bina inşasına katkı, eğitim, çeşitli muafiyetler gibi birçok alanda yardım yapılıyordu³⁷⁴.

Muhacirleri geldikleri yerlerin iklimine uygun Osmanlı vilayetlerine yerleştirmeye çalışan devlet, muhacirlere iskânlarından sonra bile bir müddet daha muhacir tahsisatından günlük ödenek vermeye devam etmiştir. Muhacirlerin ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için kaynağa ihtiyaç vardı. Bu kaynak, iki yoldan sağlanmaya çalışılmıştır: Birincisi halkın yaptığı yardımlardır. Muhaciran İane Komisyonu, Muhacirlere Milletlerarası Yardım Komitesi, Sermaye-i Şefkat-i Osmaniyye ve Hilal-i Ahmer gibi yardım komisyonları vasıtasıyla toplanan ayni ve

³⁷³ Faruk Kocacık, "Balkanlar'dan Anadolu'ya Yönelik Göçler (1878-1890)", *Osmanlı Araştırmaları*, I, Neşir Heyeti: Halil İnalçık, Nejat Göyünç, Heath W. Lowry, İstanbul 1980, s. 168.

³⁷⁴ Mehmet Kaya, "Balkan Savaşları Sırasında Anadolu'ya Göçler ve Karşılaşılan Sorunlar", *History Studies*, Volume 5 Issue 6, Special Issue on Balkan Wars, (November 2013), s. 4.; Arslan, s. 114.

nakdî yardımlar göçmenlere aktarılmıştır³⁷⁵. Mesela 1860-1876 Dönemi'nde Karesi aancağına sevk ve iskân edilen Tatar, Nogay, Çekes ve Dağıstan muhacirlerine Edremit, Ayazment ve Kemer Edremit halkı tarafından 89.000 kuruş yardım yapılmıştır³⁷⁶. İkinci kaynak kamu hizmetine yapılan zamdan elde edilen gelirler, vakıf ve kamu harcamalarından yapılan tasarruflar ve kamu gelirlerinden ayrılan paylardı³⁷⁷.

Osmanlı Devleti, gelen muhacirlerin ihtiyaçlarını karşılamak için bütçeden ödenek ayırmıştır. Mesela, Aşâir ve Muhacirin Müdüriyet-i Umumiyesi (Aşiretler ve Muhacirler Genel Müdürlüğü), Hükümet'ten her muhacir ve mülteci başına senelik 166 kuruş düşecek şekilde ödenek alıyordu. Devlet, sefalet içinde bırakılmamaları için muhacirlerin her türlü ihtiyaçlarının karşılanmasına özen göstermiştir. Bunun için tebligat yayınlamıştır³⁷⁸.

Cumhuriyet Dönemi'nde de muhâcirlerin iskânı devlet bütçesine büyük yük getirmiştir. İskân Tarihçesi verilerine göre 1923-1929 seneleri bütçelerinden iskâna toplam 28.018.352 lira tahsis edilmiş olup bunun 16.871.876 lirası sarf edilmiştir³⁷⁹. Sürecin uzamasıyla doğal olarak maliyet te artmış, muhacirlerin 1922 yılından 1937 yılı sonuna kadar devlet bütçesine getirdiği maliyet, 30.191.851 lirayı bulmuştur³⁸⁰.

İlk mübadil kabilelerinin 1923 yılı Kasım ayında gelişiyile birlikte mübadillerin iâşe, geçici barınma, sağlık sorunları; iskân mntıkalarına yerleştirilmeleri, ev, arazi, dükkân, tohumluk, zirai araç-gereç verilerek üretici konuma getirilmeleri süreci başlatılmıştır. Mübadillerin Yunanistan'da terk

³⁷⁵ Nedim İpek, "93 Muhacereti", *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. 4, ed.: Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 665-666.

³⁷⁶ Koç, s. 72.

³⁷⁷ İpek, "93 Muhacereti", *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. 4, s. 666.

³⁷⁸ Arslan, s. 114.

³⁷⁹ *Muhtelif seneler bütçelerinden iskâna tahsis edilen mebalîğ ve vukubulan sarfiyat:*

Tahsis edilen	Senesi	Sarfolunan
6,095,083	339	5,228,415
10,022,535	340	5,199,390
5,957,636	341	2,808,695
1,446,116	926	889,930
2,060,859	927	1,008,713
1,018,433	928	725,949
1,417,690	929	970,784

28,018,352 16,871,876 yekûn. Bkz. *İskân Tarihçesi*, İstanbul: Hamit Matbaası, 1932, s. 135 vd.

³⁸⁰ Tokur, s. 171.

edecekleri malların tasfiyesi ve kıymetlerinin belirlenmesi ile bu mallara karşılık olmak üzere Türkiye’de kendilerine verilecek olan malların miktarı ciddi sorunlara gebedir³⁸¹.

Gerek Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde ve gerekse Cumhuriyet Dönemi’nde Balkanlar’dan Anadolu’ya gelen muhacirlere yapılan yardımları,

1. Nakil ve İaşe Yardımı,
2. Emlak ve Arazi Yardımı,
3. Diğer Yardımlar olmak üzere üç başlık altında inceleyeceğiz.

3.3.1. Nakil ve İaşe Yardımı

Balkanlar’da, Rus saldırısı ve Balkan milletlerinin baskısından bunalan Türkler ve Müslümanlar, bulabildikleri ilk araçla, yanlarına alabildikleri birkaç parça eşya ile Anadolu yollarına düşmüşlerdir. Gerek gemilerle, gerekse trenlerle taşınan muhacirler, önce kendi buldukları yerlere en yakın olan iskele veya istasyonlara yönelmişler, daha sonra da bu araçlarla belli merkezlerde toplanmışlardır. Çoğu kez bulabildikleri ilk aracı tercih eden muhacirler, bazen de birkaç araç değiştirmek zorunda kalmışlardır. Trenlerle Edirne’ye gelenler daha sonra İstanbul’un Avrupa yakasına, oradan da küçük vapurlarla Asya tarafına geçerek en yakın yerlere yerleşmiş ya da yerleştirilmişlerdir³⁸². Muhacirler, evlerinin inşası tamamlanmadan önce, tekkeler, camiler ve mekteplerde barındırılmışlardır.

Osmanlı Devleti, kurduğu Muhacir Komisyonları vasıtasıyla muhacirlerin taşıma ve yiyecek giderlerini karşılamıştır. Bu nedenle muhacirlere yolculuklarını ücretsiz yapabilmeleri için birer belge (ilmühaber) verilmiştir. Bütün bu iyi niyetlere rağmen, ellerinde ilmühaber bulunduğu halde bazı muhacirlerden yine de taşıma ücreti istenmiş; yapılan şikâyetler üzerine durumları incelenerek haksızlıklar giderilmeye çalışılmıştır³⁸³.

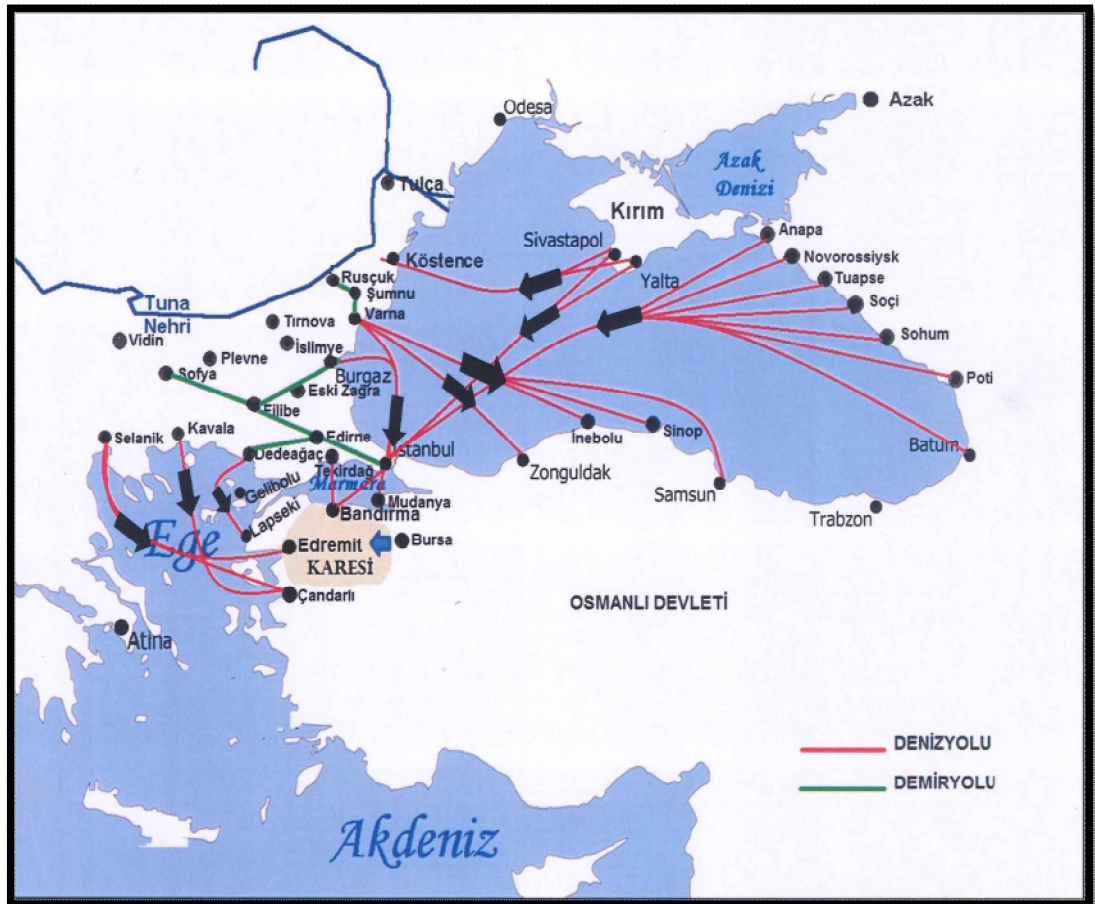
³⁸¹ Tokur, s. 183.

³⁸² Faruk Kocacık, “Balkanlar’dan Anadolu’ya Yönelik Göçler (1878-1890)”, *Osmanlı Araştırmaları*, I, s. 145.

³⁸³ Faruk Kocacık, “Balkanlar’dan Anadolu’ya Yönelik Göçler (1878-1890)”, *Osmanlı Araştırmaları*, I, s. 145.; Bilgi, s. 392.

Göçlerin başlangıcında ulaşım ve geçici yerleşme giderlerini karşılayabileceğini düşünen devlet, tüm ulaşım giderlerini yüklenmiş, fakat bir süre sonra önceden çok miktarda göçmenin gelebileceğini dikkate almadığından, ulaşım giderlerinin yarısını göç edenlerden alma yoluna başvurmuştur. Bu konuda 1877 senesinde ulaşım giderlerini devletin ödeyeceğine ilişkin belgeler olmasına karşın, daha sonraki yıllarda bu giderlerin yarısının göçmenlerden alındığını gösteren belgeler bulunmaktadır³⁸⁴. 1898'den sonra Girit'ten Anadolu'ya yapılan göçlerde başta para olmak üzere aş ve diğer ihtiyaçlar, Padişah II. Abdülhamid tarafından Giritlilere bağışlanmıştır³⁸⁵.

Harita V. Göç Yolları

Kaynak: Zühal Koç, *Karesi Sancağına Yapılan Göçler (1860-1890)*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir 2014, s. 45.

³⁸⁴ Faruk Kocacık, "Balkanlar'dan Anadolu'ya Yönelik Göçler (1878-1890)", *Osmanlı Araştırmaları*, I, s. 150.

³⁸⁵ Sawsan Ağa Kassab, "II. Abdülhamid Döneminde, Osmanlı Vilayetleri'ne İskân Edilen Giritli Göçmenler", *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. 4, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s. 700.

Mübadil göçmenler ise genellikle iki yol kullanarak; karadan ve denizden göçü gerçekleştirmişlerdir. Yunanistan'dan vapurlarla Türk limanlarına getirilecek mübadillerin getirilecekleri limanlar önceden belirlenmiştir. Selanik çevresindeki mübadiller vapurlarla Tekfurdağı'na (Tekirdağ); Kalikratya'dan getirilenler İstanbul ve Mudanya'ya; Kavala civarından getirilenler İstanbul, Zonguldak, Sinop, Samsun, Ordu, Giresun, İzmit, Tekfurdağı, Gelibolu, Bandırma ve Burhaniye limanlarına; Girit, Resmo ve Kandiye'den getirilenler Mersin, Silifke, Marmaris, Bodrum ve Gökabad, Göllük, Ayvalık, Çanakkale ve Erdek limanlarına boşaltılacak şekilde plan yapılmıştır³⁸⁶. Yapılan anlaşmadan sonra 1923 yılı Kasım ayı sonlarından itibaren 17 vapur ile göçmenlerin Türkiye'ye nakillerine başlanmıştır. Göçmenleri Türkiye'ye getiren vapurlar için İstanbul Tuzla, Samsun, İzmir, Antalya ve Mersin indirme iskeleleri olarak seçilmiştir. İlaveten göçmenler; Ayvalık, Mudanya, Bandırma, Erdek, Gelibolu, İzmit, Fethiye, Çeşme, Urla, Tekfurdağı, Çanakkale, Sinop, Trabzon, Giresun ve Polathane limanlarından ve indirme iskelelerinden karaya çıkarılmışlardır³⁸⁷.

Cumhuriyet Hükümeti, mübadillerin gemilerle nakli için önemli kaynak ayırmıştır. Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti'nin, Vekâlet'in, sadece 1924 yılı bütçesinden, göçmenlerin nakli için ayırdığı para 120.800 liradır. Müdafaa-i Milliye Vekâleti de Seyri Sefâin İdaresi'ne verdiği 400.000 lirayla muhacirlerin taşınmasına ciddi katkılarda bulunmuştur. Türkiye adlı vapur, Girit Adası'ndan Ayvalık'a mübadil getirmektedir. Girit Adası'ndan; Giresun, Riga, Burgaz, Türkiye ve Sakarya isimli vapurlar mübadilleri taşımışlardır. Giresun adlı vapur ile 3 Aralık 1923'te Kandiye'den 1.029, Resmo'dan 900 mübadil; Burgaz adlı vapur ile de Temmuz 1924'te 300 mübadil, Ayvalık Limanı'na getirilmişlerdir. Bunlara ek olarak Bahri Cedit adlı vapurla 1.027 Giritli mübadil Ayvalık'a çıkarılmıştır. Türkiye adlı vapur çalışanları 1924 yılının Mayıs ayında Girit'in Resmo kentinden aldığı mübadilleri boğazın darlığı ve deniz fenerlerinin engellemesi nedeniyle ara vasıtalar ile Cunda Adası'na aktarmıştır³⁸⁸.

Muhacirlerin çıkacakları iskelelerde seyyar hastaneler kurulmuş; muhacirler sağlık kontrolünden geçirildikten sonra geçici iskân yerlerine gönderilmiştir.

³⁸⁶ Tokur, s. 143.

³⁸⁷ Tokur, s. 146.

³⁸⁸ Tokur, s. 148.

Memlekete gelmek için yollarda perişan ve bakımsız olan muhacirlerin tedavilerinin Muhacirin Tahsisatı'ndan karşılanması kararlaştırılmıştır³⁸⁹.

Muhacirlere Devlet tarafından yapılan bir diğer yardım, iaşe tahsis edilmesidir. Fakat bu yardım, kısa bir süreliğine, maiyetlerini temin edecek düzeye gelinceye kadar verilmiştir³⁹⁰. Daha çok ilk dönemlerde gelen muhacirlere geçimlerini geçici olarak temin için yevmiye verilirken, sonraki yıllarda gelenlere iaşe tahsisatı adı altında yardımda bulunulmuştur. Ödemeler, başlangıçta “ayni” iken, daha sonraki yıllarda “nakdi” hale dönüştürülüp fert başına ödenmiştir³⁹¹. Mesela, Dâhiliye Mektubi Kalemî'nden R. 24 Nisan 1315 / H. 25 Zilhicce 1316 tarihinde Muhâcirin-i İslamiyye Komisyon-ı Âlîsi Birinci Azası Rıza Paşa'ya gönderilen telgrafta, İzmir'den Burhaniye kazasına gelen 14 nefer Giridli Müslümana iaşe ve ibate ihtiyaçları konusunda yardımcı olunması istenmiştir³⁹².

Birinci Dünya Savaşı öncesinde göç etmek üzere olan 250 hane kadar Boşnak muhacirin yerleştirilmesi ve mümkün ise sahil yerlerden iskân yeri bulunması için İskân-ı Aşâir ve Muhacirin Müdüriyeti çeşitli vilayetler ile yazışmıştır. Mesela, İskân-ı Aşâir ve Muhacirin Müdüriyeti'nin, R. 28 Nisan 1330 / M. 11 Mayıs 1914 tarihinde Karesi mutasarrıflığına gönderdiği yazıda “*Açıkda kalan muhacirlerin Edremid ve Burhaniye'de Bulgarlar tarafından terk edilen köylere yerleştirilmesi*” istenmiş ve bu muhacirlerin iskânı için “*Ellî bin guruhluk havale-namenin postaya verildiği*” belirtilmiştir³⁹³. Bari Limanı'ndan hareket eden 250 hanede toplam 2.000 kadar Boşnak muhacir, uygun yer bulunmasından sonra Karesi'ye yerleştirilmişlerdir³⁹⁴.

Birinci Dünya Savaşı öncesinde Devlet bir yandan Balkanlar'dan gelen muhacirlere yardımda bulunmaya çalışırken; bir yandan da sahillerden iç kesimlere göç eden kadınlara ve çocuklara da örtülü ödenekten yardım etme yoluna gitmiştir. Mesela, 10 Ağustos 1914 tarihli belgede “*Edremid, Burhaniye ve Ayvalık etfal ve muhadderat-ı İslamiyesi'nin dâhile nakli heyecana yol açtığından, bunların teskini*

³⁸⁹ Arslan, s. 114-115.

³⁹⁰ Kırılı, s. 231.

³⁹¹ Kırılı, s. 225-226, 231.

³⁹² BOA, DH.MKT., nr. 2198/2, trh. 24 Nisan 1315.

³⁹³ BOA, DH.ŞFR., nr. 40/184, trh. 28 Nisan 1330.

³⁹⁴ Ağançoğlu, s. 117.; Arslan, s. 91.

*için oraya azimet olunduğundan, tahsisat-ı mestureden mikdar-ı kâfi havalenin irsal buyurulması.”*³⁹⁵ istenmiştir.

Balıkesir’de gerek muhacirler ve gerekse bir kısım yerli halk arasında zamanla geçim sıkıntısı yaşanmıştır. Özellikle kış mevsiminde soğuk havalardan dolayı muhacirler oldukça etkilenmişlerdir. Bunun üzerine ihtiyaç sahiplerine hiç değilse bir sıcak yemek temin etmenin yolları aranmaya başlanmıştır. Bu iş için İt’am-i Fukara Komisyonu oluşturulmuş, zamanla şehrin üç yerinde olmak üzere, 9 Mart 1917 Cuma gününden itibaren sıcak yemek dağıtımı gerçekleştirilmiştir. Hayır sahiplerinin katkılarıyla verilen bu yemeklerde sayı zamanla 3.000–3.500 kişiyi bulmuştur. Balıkesir merkezde her gün sıcak yemek verilen 3.500 nüfusu müteceviz fukara için Burhaniye Kazası Meclis-i İdare Azası’ndan ve Pelid karyesi eşrafından Mehmed Bey de tahminen yüz elli kiyelik bir fiçı zeytinyağı bağışlamıştır³⁹⁶.

Devletin yanında bazı cemiyetler de muhacirlere yardımlarda bulunmuşlardır. Hilal-i Ahmer Cemiyeti, henüz Yunanistan’dan getirilmemiş ama pek yoksul durumlara düşmüş olan Türk mübadillere, sınırlı imkânlarıyla para ve eşya yardımında bulunmuştur. Mesela, Midilli Türkleri’ne yılda 1.000 lira yardım yapılması benimsenmişti³⁹⁷.

Hilal-i Ahmer (Kızılay) heyetleri, Yunanistan ve Türkiye’deki iskelelerde mübadillere giyecek, yiyecek ve sağlık malzemesi yardımında bulunmuştur. Hilal-i Ahmer, Ayvalık’a bir heyet göndererek Midilli’den Ayvalık’a nakledilecek 8.000 mübadil için elbise ve çamaşır dağıtmış, ayrıca Ayvalık’ta 12 yataklı bir revir hazırlanmıştır. Aralık 1923’e kadar Ayvalık, Selanik, Kandiye, Hanya, Kavala, Samsun, Tekirdağ, Bandırma ve Mudanya heyetlerine 766 sandık ilaç ve erzak, 591 balye çamaşır, 100 bağ çadır, 250 çuval erzak gönderilmiştir³⁹⁸. Bunun yanında

³⁹⁵ BOA, DH.ŞFR., nr. 436/63, trh. 28 Temmuz 1330.

³⁹⁶ *Karesi Gazetesi*, Numara: 50-154, M. 16 Nisan 1917/ R. 23 Cemaziyelâhir 1335. s. 104.

³⁹⁷ Kemal Arı, “Mübadele Göçmenlerini Türkiye’ye Taşıma Sorunu ve İzmir Göçmenleri (1923-1924)”, *DEÜ Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 1, (1991), s. 32.

³⁹⁸ Çapa, “Mübadele’de Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti’nin Rolü”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 47.

heyetlerin hepsine mübadele ile gelen muhacirlere dağıtılması için erzak, elbise, çamaşır, tıbbi araç-gereç, çadır ve gerekli olabilecek eşyalar verilmiştir³⁹⁹.

Cumhuriyet Dönemi'nde gelen muhacirlere de iâşe yardımı yapılmıştır. 1989 Bulgaristan göçmeni olan Halil Özen, Bulgaristan'dan kendi arabasıyla geldiğini belirttiği görüşmemizde, devletin tüm ihtiyaçlarını karşıladığını şöyle ifade etmiştir: “*Ne ihtiyacımız varsa devlet karşılıyordu. Gıda ve kira yardımı yapılıyordu. İhtiyacımız olan makarna, bulgur, çiçek yağı vesaire bir kâğıda yazıyorduk, Öğretmenler Market vardı ordan karşılıyorduk, evimizin ihtiyacı olan şeyleri. İlk maaşımı aldıktan sonra gittim Sosyal Yardımlaşma Müdürü'ne 'ben artık maaş alıyorum, yardım almak istemiyorum' dedim. Şaşırmıştı o zaman.*”⁴⁰⁰

3.3.2. Emlak ve Arazi Yardımı

Devlet muhacirlere, ev yapılması ve onarımı gibi önemli yardımlarda bulunmuştur. Göçmenler için yapılan evler, kendilerine verilen araziler üzerine ya kendileri tarafından veya yerli halkın yardımlarıyla yapılmaktaydı. Bunun yanında inşaat malzemeleri genelde devlet tarafından karşılanıyordu⁴⁰¹. Mesela, Karesi'ye gönderilen muhacirler için hane hazırlanmış ve muhacirlerin masraflarının bir kısmı hazineden ve bir kısmı da ahali tarafından karşılanmıştır⁴⁰². Eski ahalinin terk ettiği evler, her muhacir ailenin nüfusuna göre dağıtılmıştır. Baba ile oğul, iki kardeş, ya da kayınvalide ile damat gibi yakınlık derecesi olan aileler aynı eve yerleştirilmiştir. Ancak bu tür yakınlığı olmayan iki aile aynı eve yerleştirilmezdi⁴⁰³.

Muhacirlere mesken inşası için para yardımında bulunulmuştur. Mesela, R. 31 Temmuz 1319 / M. 13 Ağustos 1903 tarihli belgeye göre iskân için Burhaniye kazasına gönderilen on iki hane Girit muhacirine “mesken inşası zımında beher hane için 1.500 guruşun sarfına” izin verilmiş, on iki hane Girit muhacirine toplamda 18.000 guruşun havale edilmesi için Maliye Nezareti'nce gerekli yazışmalar

³⁹⁹ Cemal Sezer ve Ömer Metin, “Balkan Savaşlarından Milli Mücadeleye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Yardım Faaliyetleri (1912-1922)”, *AÜ DTCF Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 32, S. 54, (2013), s. 179.

⁴⁰⁰ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1956 doğumlu Halil Özen ile yaptığımız görüşme.

⁴⁰¹ Ahmet Halaçoğlu, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)*, AÜ Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1990, s. 168.

⁴⁰² BOA, A.MKT.MHM., nr. 307/92, trh. 27 Safer 1281.

⁴⁰³ Kırılı, s. 228.

yapılmıştır⁴⁰⁴. Buradan da anlaşılıyor ki Girit muhacirlerine konut yapımı için hane başına 1.500 kuruş para yardımı yapılmıştır.

Balkan Savaşı öncesinde de Osmanlı topraklarına gelen muhacirlere ev verilmiştir. Mesela, Batum'dan hicret ederek Burhaniye kazasında iskânları icra kılınmış olan Batum muhacirlerinin ihtiyacı olan hane ve çift hayvanatı ita edilmediğinden Bursalı Mustafa mührüyle makam-ı sami-i Sadaret-uzmaya şikâyetle bulunmuş; Dâhiliye Mektubi Kalemi tarafından, Burhaniye'ye iskân edilen Batum muhacirlerinin kendilerine gerekli hane ve çift hayvanlarının verilmediği şikâyetinin Hüdavendigâr vilayetince tahkik edilerek gereğinin yapılması istenmiştir⁴⁰⁵.

Balkan Savaşı sonrası, muhacir sayısının artmasıyla, alınan kararlar muhacirlere araziden başka bir şey verilmeyeceği bildirilmiştir⁴⁰⁶. Ailesi 1911-1912 yıllarında Yugoslavya'dan Burhaniye'ye gelmiş olan Münir Başkurt, "Peki, ev verilmiş mi dedenize?" sorumuza şu yanıtı vermiştir: "*Hayır, ev verilmedi, sadece babamın eski evinin arsasını vermişler. O da bir caddenin kıyısında, kör sokağın yanında, içerisinde kuyu var. O kuyuyu akar tutmak, herkesin istifadesine sunmak şartıyla o arsayı vermişler. Oraya ev yapıp orada oturduk. O çeşmeler ihdas olana kadar bahçe kapımız gece bile kapanmıyordu. Komşular gece gündüz oradan su çekerlerdi.*"⁴⁰⁷

Birinci Dünya Savaşı'ndan önce de Rumlar tarafından terk edilen evlere muhacirler yerleştirilmiştir. 20 Haziran 1914 tarihli belgede Edremit ve Burhaniye'deki metruk hanelere muhacirlerin iskânlarının mümkün olduğu belirtilmektedir⁴⁰⁸. Mesela, Karesi'den hicret eden Rum köylerine yerleştirilmek üzere 1.500 hanenin Edremit ve Burhaniye iskelelerine yollanması istenen belge⁴⁰⁹, Burhaniye'de Rumların boşalttığı evlere muhacir yerleştirildiğini göstermektedir.

Burhaniye ve köylerinde Rumların boşalttığı evlere yerleşen bazı yerliler, bu evleri gelen muhacirlere kiraya vermişlerdir. Balkan Savaşları sırasında Yugoslavya'dan Burhaniye'ye gelen bir muhacir oğlu olan Münir Başkurt, kirada

⁴⁰⁴ BOA, A.MKT.MHM., nr. 523/30, trh. 22 Cemaziyevvel 1321.

⁴⁰⁵ BOA, DH.MKT., nr. 2799/89, trh. 16 Nisan 1325.

⁴⁰⁶ A. Halaçoğlu, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)*, s. 165.

⁴⁰⁷ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1942 doğumlu Münir Başkurt ile yaptığımız görüşme.

⁴⁰⁸ BOA, DH.ŞFR., nr. 431/18, trh. 07 Haziran 1330.

⁴⁰⁹ BOA, DH.ŞFR., nr. 429/111, trh. 28 Mayıs 1330.

oturdukları evden çıkarılışlarını şöyle anlatmaktadır: “*Babam, Taylveli’nde bir evde kirada oturuyoruz. Yunan işgal döneminde bir gece geldi bizi evden çıkardı. Burası bizim evimiz diyor. Birinci Dünya Savaşı sırasında giden Yunanlılar, Yunan işgali üzerine geri dönmüşler. Bizi gece çıkardılar dışarıya, ne yapabiliriz ki diyor. Yıkık, virane bir ev bulduk, geçtik orda kaldık diyor. Kim sahip çıkıyor, kimse sahip çıkamıyor. Devletin kuvveti o kadar. En çok ağırıma giden o Yunan subayının bir Türk’ü vurması diyor. Çocukların gözü önünde bir Türk’ü vurdu, namlunun ucundan üfff yapıp atın o leşi dedi, diyor.*”⁴¹⁰

Yıllarca süren savaşlarda yaralıları ve hastaları tedavi eden yiyecek ve giyeceklerini temin etmeye çalışan Hilal-i Ahmer Cemiyeti, vatanın düşman işgalinden kurtarılması ile beraber özellikle harap bir vaziyette olan Batı Anadolu’da halkın başını sokacak yerleri bizzat yapmış ya da çivi, kereste gibi malzemeleri tedarik ederek sahipleri tarafından yapılmasını sağlamıştır. Bütün malzemeler, inşaat işçileri ve memurlar, İstanbul’dan gelmiştir. İstanbul’dan tedarik edilen malzemeler İzmir’e, buradan da gerekli olan yerlere gönderilmiştir. 17 Mayıs 1923 tarihli Hilal-i Ahmer Gazetesi’ne göre Cemiyet, Batı Anadolu’da Aydın, Manisa, Akça, Nazilli, Salihli, Germencik ve Burhaniye’de 416 mesken yapmıştır⁴¹¹.

Osmanlı Devleti, klasik dönemden beri değişmeyen “çifhane” sisteminin devamı için elinden geleni yapmıştır. Ehli sanat erbabı hariç bütün muhacirler için amacı, her birine ziraat yapabileceği bir imkânı sağlamak olmuştur. Bazı eksikleri ile birlikte inceleme dönemi için bunu gerçekleştirmiştir. Dönem içinde bütün Anadolu sathında zirai alanlarda büyük bir artış ortaya çıkmıştır⁴¹².

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve Balkan Savaşları’ndan sonra Balkanlar’dan Anadolu’ya gelen muhacirleri üretici duruma getirmek ve geçimlerini sağlamak için devlet tarafından arazi tahsisi yapıldığı bilinmektedir. XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Anadolu’ya gelen muhacirleri iskân edebilmek için uygun araziler aramaya başlayan Osmanlı Devleti, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’nın başlamasıyla, gelecek muhacirlerin barınacakları evlerin ve geçimlerini sağlayabilmek için verilecek bağ, bahçe ve tarla durumlarının tespitini yaptırmıştır.

⁴¹⁰ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1942 doğumlu Münir Başkurt ile yaptığımız görüşme.

⁴¹¹ Sezer ve Metin, s. 177.

⁴¹² G. Çelik, s. 55.

Yapılan çalışma neticesi Edirne, Ankara, Bursa, Balıkesir, Aydın illerinde ziraata elverişli 1.618.846 dönüm tarla tespit edilmiştir⁴¹³. Mesela, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra gelen muhacirlere "İskân-ı Muhacirin Talimatnamesi"nin 29'uncu maddesi gereğince, köy ve kasabalarda bulunan hali, mirî ve mevkuf araziden yeterli miktarda arazi verilmesi kabul edilmiş, Vilayet İdare Meclisleri'nin yaptığı incelemeler sonucunda sahipsiz, boş veya gasp edilen bu yerlerden arazinin verimliliğine göre, hane başına 20-60 dönüm arazi verilmiştir⁴¹⁴. Son iskân mahalli belirlenen muhacirlerin sevkleri sonrası iskân memurları nezdinde belirlenen araziler muhacir ailelerine dağıtılıyordu. Bekâr veya ailesini memlekette bırakıp yalnız gelmiş erkek muhacirlere hane ve arazi tahsis edilmiyordu⁴¹⁵.

Osmanlı Devleti'ne gelen muhacirlere arazi ve hane dağıtımı yapılmaktaydı. Hane başına verilen toprak 1870'li yıllarda 100 dönüm iken, muhacirlerin artması ve devletin hazine arazisinden yer açmak durumunda kalmasından dolayı 1890 sonlarına doğru yarım dönüme kadar düşmüştür⁴¹⁶. Göçlerin ilk yıllarında muhacirlere Arazi Kanunu'nda belirtildiği miktarda arazi verilmişse de, sonradan gelenlere Kanun hükümleri tam olarak uygulanamamıştır⁴¹⁷. Mesela, ailesinin 93 Muhaciri olduğunu söyleyen Kadir Göktürk, dedesine, iskân hakkı olarak tahminen 60-70 dönüm civarında, üç parça şeklinde arazi verildiğini belirtmiştir⁴¹⁸.

Devlete ait topraklar ve çiftlik arazileri muhacirlere tahsis edilirken muhacirlerin işsiz güçsüz bir şekilde oturmalarına da müsaade edilmemiştir. Devlet, 1858 Arazi Kanunnamesi'nde yer alan "ciddi bir mazeret olmadıkça topraklar arka arkaya üç yıl boş bırakılamaz" hususunu, muhacirler için de uygulamıştır. Muhacirlere verilen araziler ve çiftlikler, önceleri on beş yıl süreyle başkalarına satılmıyordu. 1887 yılında bu süre on yıla indirilmiştir. Muhacirlerle karşılıklı senet yapılarak bu hükümler uygulanmaya çalışılmıştır⁴¹⁹.

Balkan Savaşları'ndan sonra gelen muhacirleri üretici duruma getirmek için de arazi tahsis edildiğini görüyoruz. 30 Nisan 1913 tarihli "Muhacirin İskânı

⁴¹³ Aġanođlu, s. 1003.

⁴¹⁴ Çelebi, s. 206.

⁴¹⁵ Arslan, s. 117.

⁴¹⁶ Özgür, s. 71.

⁴¹⁷ Kırılı, s. 224.

⁴¹⁸ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1943 doğumlu Kadir Göktürk ile yaptığımız görüşme.

⁴¹⁹ Kırılı, s. 227.

Nizamnamesi”nde ise, Balkan Savaşları’ndan sonra gelmiş olan muhacirlere “ekser kasaba ve karyelerde arazi-i haliye-i mirîye ve metruk ve mevkufe bulunduğundan o misillü araziden muhacirin-i merkumeye lüzumu miktar yer ira’e ve tahsis” edilmesi gerektiği belirtilmiştir⁴²⁰. Mesela, R. 24 Ağustos 1330 / M. 6 Eylül 1914 tarihinde Dâhiliye Nazırı tarafından Karesi mutasarrıflığına gönderilen şifre telgrafta “Burhaniye’de boş olduğu anlaşılan Dimetron Çiftliği’nin ileride mübadele esası üzerine muamele yapılmak üzere şimdiden Rumeli eşrafından mutazarrır olanların idaresine tevdiî münasib görüldüğünden bu cihet hakkındaki mütalaanızın ve daha nerelerde böyle metruk ve boş çiftlik varsa icab edenlere verilmek üzere keyfiyetin serian iş’arı.” istenmiştir⁴²¹. Böylece boş olan Burhaniye'deki Dimetron Çiftliği, zarar görmüş Rumeli eşrafının idaresine tevdi edilmiştir.

Balkan Savaşları Dönemi’nde ve sonrasında gelen muhacirlere zeytinlik de verilmiştir. Mesela, ailesinin 1911-1912 yıllarında Yugoslavya’dan Burhaniye’ye geldiğini söyleyen Münir Başkurt, “*Burda 50 ağaç zeytin vermişler, dedemin hanesine. Babam ve İki tane amcam var.*”⁴²² diyerek, ailesine 50 zeytin ağacı verildiğini ifade etmiştir.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında da muhacirlere verilecek emlak ve arazilerle ilgili düzenlemeler yapılmıştır. 1917 tarihli “Muhacirine Arazi ve Emlak Tevziine Dair Talimatname” ile göçmenlere verilecek arazinin ne suretle dağıtılacağı daha detaylı olarak açıklanmıştır⁴²³. Mesela, ailesinin Birinci Dünya Savaşı yıllarında Yugoslavya’nın Biyolopole şehrinden Burhaniye’ye geldiğini söyleyen Hayrettin Türkoğlu, ailesine iskân hakkı verildiğini şöyle ifade etmiştir: “*İskân hakkı verilmiş. Zeytinlik verilmiş muhacirlere. Zannedirim şahıs başına kırk ağaç verilmiş. Bir evimiz vardı ama onu devlet mi verdi, kendimiz mi aldık onu bilmiyorum. Çalışmışlar çabalamışlar mal sahibi olmuşlardı. İskân hakkı olarak biraz tarla, biraz zeytinlik vermişler.*”⁴²⁴

Birinci Dünya Savaşı sonrası Balıkesir’den Yunanistan’a göç etmiş bulunan Rumlardan kalan ev ve araziler, öncelikle İzmir mültecilerine, sonra Balkan Savaşı

⁴²⁰ Çelebi, s. 206.

⁴²¹ BOA, DH.ŞFR., nr. 44/193, trh. 24 Ağustos 1330.

⁴²² Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1942 doğumlu Münir Başkurt ile yaptığımız görüşme.

⁴²³ Çelebi, s. 206.

⁴²⁴ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1938 doğumlu Hayrettin Türkoğlu ile yaptığımız görüşme.

muhacirlerine dağıtılmıştır. Balıkesir'in Burhaniye ilçesi ve civarındaki emval-i metruke zeytinlikleri, Dâhiliyye Nezareti Aşâir ve Muhacirin Müdiriyyet-i Umumiyyesi'nin R. 23 Teşrin-i evvel 1335 / M. 23 Ekim 1919 tarihli kararıyla zarar görmemeleri için muhacir ve mültecilere taksim edilmiştir⁴²⁵.

Yunanlıların Burhaniye'yi işgal edip işgallerini Balıkesir ve Bursa yönüne doğru genişletmeleri üzerine daha evvel bu havaliden kaçmış olan Rumlar, tekrar gelerek ev, zeytinlik, tarla gibi mallarına el koymuşlardır. Yunanlıların bu davranışları karşısında, bu gayrimenkullere yerleşmiş olan Türk muhacirler açıkta kalmıştır⁴²⁶.

1916 Yılında Edremit'te Tahrirat Kâtibi olarak göreve başlayan Osman Doğu, Balkan Harbi'nin yarattığı faciayı yaşayan ve ülkelerini terk ederek Edremit, Burhaniye ve civarına Hükümet'çe yerleştirilmeye çalışılan muhacirlerin hakkıyla iskân edilemediğini belirttiği anılarında şöyle demektedir: *"1916 yılında, ilk memuriyet yerim olan Edremit'te göreve başladım. 1328 Hicri yılında (M. 1912) Balkan Harbi'nin yarattığı faciayı yaşayan ve yurtları Bulgarlar, Yunanlılar, Sırlar (Yugoslav) tarafından işgal edilerek çeşitli işkence ve zulümlere maruz kalarak Anadolu'ya iltica eden vatandaşlarımızdan; Selânik, Serez, Üsküp, Komanova, Piriştina, Çepina Banya (Tatarpazarcık-Velingrat), Köprülü, Pazarcık, Filibe, Manastır gibi yerlerden göç eden soydaşlarımız Edremit, Burhaniye, Gömeç, Havran, Zeytinli ve bazı civar köylere hükümetçe yerleştirilmeye çalışıldı ise de hakkıyla iskân edilememişlerdir. Edremit ve civarına gelen bu muhacir Türkler, buralara yerleşmeye başladıktan sonra, daha önceleri Edremit ve civarında yaşayan Rum sekenesinin (oturanların) refah hayatları karşısında, kendi sefaletlerini göz önüne getirerek ve kendilerini bu sefalete sürükleyenlerin burada yaşayan Rumlarla soydaş olduklarını görünce galeyana gelerek Rumlara karşı bir infial meydana gelmişti. Ayvalık haricinde Edremit, Burhaniye, Havran, Zeytinli ve sair köylerde yaşayan Rumlar bu infial karşısında paniğe kapılarak Hükümet'ten müsaade almadan firar etmişlerdi. Bu hareket Hükümet'çe, Osmanlı vatandaşlığına aykırı bulunduğundan firar eden Rumların menkul ve gayrimenkul bütün mallarına el konularak bunlar Türk muhâcirlerine iskân etmeleri suretiyle metrukatı Hükümet'çe*

⁴²⁵ BCA, nr. 272.0.0.10.1.7.1, trh: 23 Teşrin-i evvel 1335/23 Ekim 1919.; Gülen, s. 120.

⁴²⁶ Gücü, *Geçmişten Günümüze Zeytinli*, s. 166.

tevzi edilmiştir. Bu suretle Türk muhacirleri bir dereceye kadar barındırılmış oldu. Daha sonra 1337 Hicri'de (M. 1919) olan Yunan işgali üzerine, bu havaliden kaçan Rum halkı tekrar gelerek eski yerlerini işgal ettilerse de Türk Millî Kurtuluş Ordularının önünde barınamayıp burasını terk etmek mecburiyetinde kaldıklarından Türk halkı eski mallarına yeniden kavuşmuştur...”⁴²⁷.

1923-1924 yılları arasında yoğun bir şekilde gerçekleşen ve 1949 yılına kadar devam eden Mübadele'de; Yunanistan ve Ege Adaları'ndan gelen mübadiller mesleklerine göre Edirne, Balıkesir, İstanbul, Tekirdağ, Kırklareli, İzmir, Kocaeli, Samsun, Manisa, Çanakkale, Bursa, Mersin, Adana, Amasya, Sivas ve Niğde illerinde iskân edilmişlerdir. Daha önce de belirttiğimiz gibi bu dağılımda 1924-1933 yılları arasında Balıkesir iline 25.515 kişiden oluşan 7.541 aile yerleştirilmiş olup, bunların çoğu Edremit Körfezi'ne, Ayvalık ağırlıklı olmak üzere Gömeç, Burhaniye, Edremit, Zeytinli, Altınoluk, Küçükkuyu havalisine yerleştirilmiştir⁴²⁸. Balıkesir iline yerleştirilen Yunanistan'dan gelen mübadillere iskân hakkı olarak 7.018 ev, 1.583 dükkân, 958 arsa, 131.541 dönüm tarla, 606 dönüm bağ, 906 dönüm bahçe verilmiştir⁴²⁹. Örneğin, 1912 Balkan Savaşı sonrası Midilli Adası'ndan Edremit Zeytinli'ye göç eden ve Millî Mücadele'de Kuva-yı Milliye'ye katılarak Yunanlılara karşı Burhaniye çevresinde büyük kahramanlıklar gösteren Uzun Halil Efe, kendisine 1924 yılında Burhaniye'de ev ve tarla verilmesi üzerine Burhaniye'ye yerleşmiştir⁴³⁰.

Mübadele, İmâr ve İskân Vekâleti'ne gönderilen 23 Aralık 1924 tarihli raporlar vilayetler kapsamında ayrıntılı incelendiğinde Batı Anadolu Bölgesi'nde; Balıkesir ve ilçelerindeki 7.351 hane mevcut ise de, bunun 5.254'ü tamire muhtaç, 973'ü boş, 5.430'u muhacirlerce işgal edilmiştir⁴³¹. Burhaniye ve köylerinde Rumların terk ettikleri evler tamir edilerek buralara mübadiller yerleştirilmiştir. Mesela, Burhaniye Kaymakamı, 5 Eylül 1925 tarihinde Edremit'te İskân Müdür-i

⁴²⁷ Gücü, *Geçmişten Günümüze Zeytinli*, s. 164-165.

⁴²⁸ Gücü, *Geçmişten Günümüze Zeytinli*, s. 128-129.

⁴²⁹ Ağanolu, s. 298.; Önder, Ek Tablo: 5.; Gücü, *Geçmişten Günümüze Burhaniye Tarihi*, s. 312.

⁴³⁰ Uzun Halil Efe, hatıralarında “... Burhaniye ve Edremit Yunan işgalinden kurtulduktan sonra, 30 Ocak 1923 günü Lozan'da imzalanan Türk-Yunan Mübadelesi'ne göre Midilli'deki mallarımızın karşılığını alabilmek için tekrar Midilli Adası'na gittim. Uzun uğraşlardan sonra Midilli'deki mallarımızın karşılığı olarak 1924 yılında bize Burhaniye'den gayrimenkul verilince Burhaniye'ye gelip yerleştik, verilen evimizde ikamet etmekteyiz. Verilen tarlalarımızı ekip biçerek geçimimizi sağlamaya çalıştık.” diyerek ev ve tarlalarını hangi şartlarda edindiğini açıklamıştır. Bkz. Gücü, *Geçmişten Günümüze Burhaniye Tarihi*, s. 379.

⁴³¹ Tokur, s. 204-205.

Umumiliği'nden Burhaniye-Taylıeli köyünde iskân edilecek Karacıklı göçmenlerin yerleştirileceği evlerin tamiratı için ödenek gönderilmesini istemiştir⁴³².

Mübadillere zeytinlik de verilmiştir⁴³³. Ortalama beş nüfustan oluşan bir çiftçi ailesine verimlilik derecesine göre, dağıtılacak terkedilmiş zeytinlikler, Tablo VI'da görüldüğü gibi, şu şekilde belirlenmiştir:

Tablo VI. Mübadillere Dağıtılan Zeytinliklerin Sınıflandırılması

ZEYTİNLİK	Asgari (Ağaç Adeti)	Azami (Ağaç Adeti)
Birinci Derece Zeytin Yetiştirilen Yerler	100	120
İkinci Derece Zeytin Yetiştirilen Yerler	120	150
Üçüncü Derece Zeytin Yetiştirilen Yerler	150	200

Kaynak: Çelebi, *Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti (Kuruluşu, Teşkilât Yapısı ve Faaliyetleri)*, s. 211 n66.

Yukarıda **Tablo VI**'da da görüldüğü gibi mübadillere birinci derecede zeytin bölgelerinde 100-120; ikinci derecede zeytin bölgelerinde 120-150 ve üçüncü derecede zeytin bölgelerinde ise 150-200 zeytin ağacı verilmekteydi.

1923-1929 döneminde âdiyen iskân edilenlere 88.700 adet hane, 5.000.000 dönüm arazi, bağ, bahçe ve 4.300.000 adet zeytin, incir ve sair meyve ağacı tevzi olunmuştur⁴³⁴.

Burhaniye'de Hazine'ye ait olan zeytinlikler, mübadillere kiraya verilerek mübadillerin üretici duruma geçmeleri sağlanmaya çalışılmıştır. Mesela, Mübadeleye tabi muhacirlerden Salih ve arkadaşları, Burhaniye'de bulunan mübadeleye tabi

⁴³² Burhaniye Kaymakamı, 5 Eylül 1925 tarihinde Edremit'de İskân Müdür-i Umûmiliği'ne çektiği telgrafta şöyle demektedir: “Kazâ iskân me'mûru nezd-i âlîlerine i'zâm kılınmıştır. Dere-i Kebîr karyesindeki hâneler mürûr-ı zamanla gayr-ı kâbil-i ta'mîr bir hâle gelmiş olduğundan sevk edilecek Faracaklıların(?) Taylıeli karyesinde dördü ahâlî-i mahalliye taraflarından fuzûlen meşgûl, beşi cüz'î ta'mîrle ikâmete sâlih bir hâle getirilebilecek hânelere iskân edilecekleri ve hânelerin tahliye ve ihzârı üç gün zarfında mümkün olabileceğinden Çarşamba günü i'zâmları husûsunun icâb edenlere emr u tebliğ buyurulması ve ta'mîrât-ı cüz'îye için sekiz yüz liraya ihtiyâc görüldüğünü arz eylerim efendim. Fî 5 Eylül sene [1]341.” BCA, nr. 272.0.000.000.011.21.108.2.

⁴³³ Devlet, sadece çiftçi ailelere zeytinlik vermiştir. Ailesi Selanik Mübâdili olan 3. Kuşak mübâdil Erkut Olgaç, Zabıt kâtibi olan dedesi Kemal Savaş'ın ve hâkim olan dedesinin kardeşi Hasan Nazmi Savaş'ın kendi imkânlarıyla Burhaniye'de zeytinlik aldıklarını ifade etmiştir. Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1969 doğumlu Erkut Olgaç ile yaptığımız görüşme.

⁴³⁴ *İskân Tarihçesi*, s. 138.

umum muhacirin namına Edremit ve Burhaniye'deki zeytinliklerin kendilerine kiraya verilmesini talep etmişler, “bir misl-i bedel öşürle” bu talepleri uygun görülmüştür⁴³⁵. Yine “*Burhaniye-Edremit hududunda eşhas-ı menfiyyeden metruk (sürgün edilen kişiler tarafından bırakılmış) Penai ve Nikolaidi zeytinliklerinin, R. 1340 senesinde Balıkesir vilayeti tarafından muhtaç muhacirine iskân-ı âdî suretiyle tevzii icra edilmiş olup*”, Burhaniye ve Edremit'te muhacirlere taksim edilen Penai ve Nikolaidi'ye ait zeytinlikler hakkındaki icranın ertelenmesi istenmiştir⁴³⁶.

Yerel basında yayınlanan bir haberde Burhaniye'de taşınmazların dağıtımının Ayvalık'a göre daha toleranslı yapıldığı ve mübadile verilen taşınmazın Yunanistan'dakinden fazla olması halinde borçlandırılma yoluna gidildiği bildirilmektedir. Ayrıca mübadillere Ayvalık yerine Burhaniye'ye başvurmaları tavsiye edilerek iki ilçe arasındaki uygulama farklılığına dikkat çekilirken, uygulamaların kanuniliğinin araştırılacağı bildirilen haberde, Burhaniye'de uygulanan arazi dağıtımı ihalesine şu örnek verilmektedir: “*Burhaniye'de yapılan tefviz muamelatında zeytinliklerin mesaha (genişlik ölçme) ile değil ehl-i vukufun gösterdiği ve kayda mutabık bulunan hudud üzerine ashabına taksim edildiğin ve dercinin ol evvel iskân-ı adi suretiyle şagili (işgal eden, bir mülkte oturan) bulunduğu hanesinin ancak kendi memleketinde terk eylediği hanenin kıymetiyle karşılaştırarak buradaki fazla geldiği takdirde tedyîn (borçlandırıldığı) ettirildiğini haber aldık. Şüphesiz Burhaniye bu muamelatı elinde bulunan bir talimat veya emre göre yapmaktadır. Ayvalık'ta santim santim ölçülerek verildiğine nazaran ba'de-ma (ondan sonra, bundan böyle) tefviz yapacakların – aynı mıntıka-i iskâniye olması itibarıyla- Burhaniye'ye müracaat etmelerini tavsiye etmek zaidir. (lüzumsuz, fazlalık) Fil-hakika mübâdillerinde memleketlerinde terk eyledikleri arazi ve emlakın miktarı daima dun (düşük) olarak vesaikinde muharrer olup arazi kanunumuzda tefvikan hududu muayyen arazinin dönüm ve ziraate değil hududuna itibar olunacağı musarrah (açıklanmış) olduğu ve bu itibar ile Burhaniye'nin muamelesi doğru gibi ise de vilayetin iki kazasında muhtelif muamele yapılmasına bizim aklımız erişmemektedir. Talimat veya emre hilaf hareket ediliyor bu husustaki talimatları ayrıca yazacağız.*”⁴³⁷

⁴³⁵ BCA, nr. 272.00.00.11.19.92.17, trh. 30 Ağustos 1340.

⁴³⁶ BCA, nr. 272.00.00.11.23.121.18, trh. 14 Kânûn-ı evvel 1926.

⁴³⁷ Tokur, s. 214-215.

Uzun süren savaşlar nedeniyle her kesimden insanın büyük zarar gördüğü Anadolu’da savaştan zarar gören felaketzedeler, mülteciler, devlet memurları, subaylar, doğu vilayeti göçmenleri ve kimi fırsatçılar Rumlar’ın terk ettikleri evleri işgal etmişlerdir. Rumlar’dan kalan taşınmazların bu gruplarca talan edilmesinin yanında bazı mebuslar da ülkenin en güzel yerlerinde Rumlar’dan kalan konakları ve köşklere tasarruflarına geçirmeye çalışmışlar, yakınlarına da pay kapma çabası içine girmişlerdir⁴³⁸. Bu dönemde terk edilen mülklerin yağmalanması olayına İzmir Defterdarı, Teftiş Komisyonu Azaları ve Komisyon Kâtipleri gibi önemli devlet memurlarından oluşan Muhacir İskân Komisyonu üyeleri de karışmışlardır. Daha da ilginç bu yağmaya TBMM üyeleri de dâhil olmuşlardır. Mesela, Balıkesir Mebusu Hulusi Bey, Rumlar tarafından terk edilen ve gelecek mübadillere ayrılmış olan iki eve (her biri bir oğluna olmak üzere), bir sabun fabrikasına ve binlerce zeytin ağacına el koymakla suçlanmıştır⁴³⁹.

Terk edilen emval-i metrukeler bazı devlet adamları ve mebuslar tarafından yağmalanırken, Anadolu’ya gelen mübadiller de bina bulamadıklarından ve sokakta kaldıklarından yakınıyordu. Mesela, 26 Ekim 1923 tarihli Vatan Gazetesi’nde yer alan habere göre, Ayvalık’a gelen Midilli Müslümanları, bina bulamadıklarından ve sokakta kaldıklarından dolayı, acilen Meclis’ten iki azanın belirlenerek incelemelerde bulunmak üzere gönderilmesini talep etmişlerdir⁴⁴⁰.

1925 yılından itibaren mübadillere zeytinlik verilmesi durdurulmuştur. Mesela, 1 Şubat 1925 tarihinde Karesi İskân Müdüriyeti Şubesi’nce Ayvalık ve Burhaniye Kaymakamlıklarından, Ayvalık ve Burhaniye’de tevzi harici kalan zeytinliklerin muhacirine verilmeyerek, kayıtlarının tutulması istenmiştir⁴⁴¹.

Cumhuriyet Dönemi’nde gelen muhacirlere de ev ve kira yardımında bulunulmuştur. 1989 Bulgaristan Göçmeni olan Halil Özen, devletin kendilerine kira yardımında bulunduğunu şöyle ifade etmiştir: “*Kira yardımı yapılıyordu... Köylerde 20 Lira, buralarda (Burhaniye’de) da 150 Lira gibi bir meblağ kira yardımı yapılıyordu. Evimizin kira bedelini karşılıyordu devletin verdiği para. Ev*

⁴³⁸ Demirtaş, s. 31.

⁴³⁹ Demirtaş, s. 31-32.

⁴⁴⁰ Çelebi, s. 190.

⁴⁴¹ BCA, nr. 272.0.0.12.46.85.22.

*sahiplerimiz de devlet ne verirse onu kabul ediyordu zaten. O yüzden kolaylık sağlıyordu ev sahipleri.”*⁴⁴²

Devlet, daha önceki yıllarda gelen muhacirlere mal, mülk ve toprak verirken; yakın dönemde gelen muhacirlere iş vermeye başlamış, muhacir ailelerini gerek kamuda ve gerekse özel sektörde istihdam etmiştir. “*Devlet mal mülk, toprak verdi mi buraya geldiğinizde?*” sorusunu yönelttiğimiz 1989 Bulgaristan Göçmeni Halil Özen, “*Hayır, vermedi. Mal mülk vermedi, iş verdi devlet. Geldiğim yerde öğretmenlik yaptığım için diplomam değerlendirildi. Denklik verildi. Matematik Öğretmeni olarak atandım.*”⁴⁴³ diyerek, devletin kendisine Matematik Öğretmeni olarak iş verdiğini ifade etmiştir.

3.3.3. Diğer Yardımlar

Muhacirlere nakil, iaşe, emlak ve arazi yardımının yanında başka yardımlar da yapılmıştır. Hükümet, muhacirlere hayatlarını idame ettirecek bir iş sağlamaya çalışıyordu. İskân edilen çiftçi muhacirlere ev ve arazi, zirai araç, hayvan ve tohumluk yardımı yapıyordu⁴⁴⁴. Hükümet, muhacirlere arazi, zirai malzeme, çift hayvanı ve tohumluk vermek suretiyle refahlarını temin etmeye çalışmıştır⁴⁴⁵. Mesela, Rumeli’den gelen muhacirleri üretici duruma getirmek için toplam değeri 1.000 kuruşu geçmemek şartıyla bir çift öküz, saban ve araba verilmesi hükme bağlanmıştı. Ayrıca her muhacir ailesine beher kilesi 20 kıyye itibariyle ailenin nüfusuna göre 5 kileden 10 kileye kadar tohumluk verilecekti. Diğer taraftan halk tarlaların sürülmesine ve tohumların ekilmesine yardımcı olacaktı⁴⁴⁶.

Muhacirlere dağıtılmak üzere devlet tarafından çift hayvan satın alımları yapılmıştır. Bu işleri yerinde kontrol etmek üzere memurlar dahi görevlendirilmiştir. Karesi sancağında iskân edilen muhacirlerden pek çoğunun çift hayvanlarının vebadan telef olması üzerine, Hükümet tarafından bunlara hayvan tedarik edilmiştir. Daha sonra ise Rumeli’de iskân edilecek muhacirlere verilecek hayvanların Karesi sancağından satın alınması kararlaştırılmış, bunun için 600 bin kuruş tahsis

⁴⁴² Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1956 doğumlu Halil Özen ile yaptığımız görüşme.

⁴⁴³ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1956 doğumlu Halil Özen ile yaptığımız görüşme.

⁴⁴⁴ A. Halaçoğlu, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli’den Türk Göçleri (1912-1913)*, s. 167., Arslan, s. 118.

⁴⁴⁵ A. Halaçoğlu, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli’den Türk Göçleri (1912-1913)*, s. 165.

⁴⁴⁶ İpek, *Rumeli’den Anadolu’ya Türk Göçleri*, s. 218.; Çelebi, s. 213 n79.

edilmiştir⁴⁴⁷. Karesi sancağında meskûn muhacirine Balya kazasına bağlı İvrindi nahiyesi ahaliyi yardım olarak kırk beş çift karasığır bağışlamış ve bu husus gazetelerde yayınlanmıştır⁴⁴⁸.

Burhaniye’de de muhacirlere yerli halk tarafından çift hayvan yardımı yapılmıştır. Mesela, “Edremid ve Ayazmend ve Kemer-i Edremid kazalarıyla ma’anevahi Bergama ahaliyi taraflarından muhacirin-i meskûneye i’aneten verilen çift hayvanatının esmânı bulunan seksen dokuz bin guruşun hizmet-i müftehîre olarak hazine-i celileye terk ve teberru’ olunduğu” belirtilmiştir⁴⁴⁹.

Cumhuriyet Dönemi’nde gelen mübadillere de tohumluk ve zirai araç-gereç yardımı yapılmıştır. Mesela, Mayıs 1924’te Balıkesir mıntıkasında iskân edilen mübadillere tohumluk olarak 5.685 kilo buğday, 1.500 kilo arpa, 13.900 kilo mısır, 935 kilo nohut, 970 kilo fasulye, 470 kilo soğan yardımı yapılmıştır. Yapılan tohumluk yardımına karşılık aynı mıntıkada 5.883 dönüm buğday, 4.511 dönüm arpa, 2.910 dönüm yulaf, 413 dönüm arpacık soğanı, 1.250 dönüm nohut, 1.000 dönüm burçak, 623 dönüm tütün, 325 dönüm fasulye, 3.760 dönüm mısır ve 94 dönüm bostanın ekimi yapılmıştır⁴⁵⁰.

Muhacirlerden bazıları ihtiyaçlarına binaen, sonra ödemek şartıyla Ziraat Bankası’ndan borç para istemiştir. Mesela, Karesi sancağına bağlı Balya kazasında iskân edilen 600 hane göçmen, çift hayvanatı satın alabilmek için mahallî Ziraat Bankası’na müracaat ederek, 7 bin lira borç istemiştir., fakat teminat gösteremediklerinden kredi almaları mümkün olmamıştır⁴⁵¹.

Emval-i Metrukelere yerleştirilen veya bölgeye getirilen mübadillere ev yapılması ve onarımı gibi önemli yardımların yanında kışı geçirebilmeleri için yakacak, yiyecek ve asıl önemlisi üretici bir duruma gelebilmeleri için yardımlar yapılmıştır. Mübadillere kullanılmış kazma, kürek, bel ve zirai aletler verilerek iskân köylerine yakın yerlerde bir buçuk- iki dönüm toprak kazandırılmasına, bu topraklar da en fazla ürün verecek tütün, pamuk, susam, fasulye, soğan, kavun, karpuz ve diğer

⁴⁴⁷ A. Halaçoğlu, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli’den Türk Göçleri (1912-1913)*, s. 168.

⁴⁴⁸ BOA, A.MKT.MHM., nr. 339/7, trh. 06 Rebiulevvel 1282.

⁴⁴⁹ BOA, A.MKT.MHM., nr. 343/2, trh. 11 Cemaziye’l-evvel 1282.

⁴⁵⁰ Çelebi, s. 215 n89.

⁴⁵¹ A. Halaçoğlu, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli’den Türk Göçleri (1912-1913)*, s. 169.

sulu ve susuz yetişebilen sebzeler ile mısır, patates gibi mahsulün tohumlarının yerleri zamanında hazırlanarak hemen verilmesine dikkat edilmiş, bahçelerde meyve verecek ağaçların dikilmesi ve bağların kazılmasında yardım edilmesi kararı alınmıştır⁴⁵².

Esnaf olan muhacirler, kendilerine uygun işler yapabilmeleri için şehir ve kasabalarda ikamet ettirilmiş, kendilerine iki bin kuruşa kadar maddi destek sağlanmıştır. Esnafa 1914 yılı Mayıs ayı sonlarında çıkarılan geçici kanunla bir defaya mahsus getireceği eşyadan gümrük vergisi alınmaması kararlaştırılmıştır⁴⁵³. Rumların terkettikleri dükkân ve fabrikalar mübadillere dağıtılmıştır. Bu çerçevede mesela Ayvalık'ta sanatkâr mübadillere 27 fırın, 14 kasap, 8 manifatura, 12 tuhafiye, 4 hazır elbise ve ayakkabı mağazası, 2 fes, büyük-küçük 58 bakkaliye, mağaza ve dükkân; 11 un ticarethanesi, 13 zeytinyağı fabrikası, büyük-küçük adedi 20'yi geçen sabun fabrika ve imalathanesi, 6 kösele ve ayakkabı malzeme ticarethanesi, 26 ayakkabı dükkânı, 7 terzihane, 17 lokanta, tatlıcı, pastacı ve şeker dükkânı; adedi 100'ü geçkin manav dükkânı, 53 gazino ve kahvehane, 2 eczane dağıtılmıştır⁴⁵⁴.

Balıkesir'den göç veya firar etmek suretiyle ayrılan Rumlara ait elbiselik kumaşların Muhacirin Müdüriyeti'ne teslim edilmesi istenmiştir. Toplanan bu elbise vb. malzemeler muhacirlere dağıtılmış, yakacak ve diğer iaşeler temin edilmiş, hasat mevsiminde alet edevat dağıtılmıştır⁴⁵⁵. Göçmenlerin yakacak ihtiyaçları için gerekli olan odun ve kömürün devlet ormanlarından temin edilmesi kararlaştırılmıştır⁴⁵⁶. Balıkesir'de İskân ve Muhacirin Cemiyeti tarafından satın alınan kömür, muhtaç mübadillere dağıtılmıştır⁴⁵⁷.

Balıkesir Liva Muhacirin Müdüriyeti'nce, Balıkesir'de iskân edilen muhacirlerin geçimlerini ve topluma adapte olmalarını sağlamak için açılan imalathanede pamuk ve yün ipliklerinden fanila, don, gömlek, hırka, bluz, başlık, boyun atkısı, çorap ve benzeri mensucatın imal edildiğini öğrenmekteyiz. Akhisar Hilal-i Ahmer Cemiyeti de 12 Mayıs 1920 günü Balıkesir'de bulunan muhacirlere

⁴⁵² İbrahim Erdal, "Türk Yunan Nüfus Değişiminde Türk Mübadillere Yapılan Yardım Faaliyetleri", *AÜ DTCF Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 25, S. 40, (2006), s. 210.

⁴⁵³ Kaya, s. 5.

⁴⁵⁴ Çelebi, s. 226.

⁴⁵⁵ BCA, Fon Kodu: 272.0.0.74, Yer No: 71.2.7.

⁴⁵⁶ A. Halaçoğlu, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)*, s. 168.

⁴⁵⁷ Çelebi, s. 227.

günlük 1.000 kişilik yemek vermek üzere aşhane kurmuştur. Balıkesir’de bulunan muhacirlere yabancılar tarafından yapılan yardımlar içinde; Amerikan Yardım Heyeti’nce mısır gönderilmiştir⁴⁵⁸.

Hükümet, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası yaşanan yoğun göçlerden sonra köy ve kasabalarda muhacirlere karşı nasıl bir tutum izlenmesi gerektiğini belirten bir Talimat-ı Mahsusa hazırlamıştır. Bu talimata göre, muhacirler arasında işçilik yapmak, gündelikle çalışmak isteyenler olursa, bu istekleri yerine getirilmeye çalışılacaktı⁴⁵⁹. Fakat bazı yerlerde bu talimâtnameye uyulmadığını görüyoruz. Mesela, Burhaniye’de muhacirler, işçi olarak çalıştırılmak istenmemiştir. Balkan Savaşları sırasında Yugoslavya’dan Burhaniye’ye gelen bir ailenin oğlu olan Münir Başkurt, bu durumu şöyle açıklamıştır: “*İş yok, işe götürmek istemeyenler çok!... Buraya geldiklerinde yerli dediğimiz halk bunlara oldukça hor gözle bakıyorlar, iş dahi vermiyorlar, işte çalışacaklar yarım yevmiye, onu bile vermiyorlar. Büyük zorluklar çekmişler...*”⁴⁶⁰

1923-1929 döneminde âdiyen iskân olunanlara 7.618.000 kilo tohumluk zahire, 27.501 adet pulluk, 41.253 adet muhtelif türden ziraat aleti, 12 adet traktör, 19.070 kilo kükürt ve göztaşı, 22.994 res çift hayvanı ile esnaf ve sanatkâr olan 7.886 aileye 15.238 lira sermaye dağıtılmıştır⁴⁶¹. Ayrıca çoğunluğu çiftçi olan mübadillere yine üretimi artırmak amacıyla, 20 araba, 2 tırmık, 20 çayır makinesi, 5 orak makinesi verilmiştir⁴⁶². Yine, bu dönemde 19.279 metruk hane tamir görmüş, 4.567 iktisadi hane inşa edilmiş, Antalya, Samsun, İzmir, Bilecik, Cebel-i Bereket, Mersin, Ankara ve Manisa’da 1.786.684 lira mukabilinde 69 numune köy inşa edilmiştir⁴⁶³. Bundan sonraki süreçte de göçmenlere gerekli yardımlar yapılmıştır.

3.4. Muhacirlere Tanınan Muafiyetler

Muhacirlere, gerek Osmanlı Devleti Dönemi’nde, gerekse Cumhuriyet Dönemi’nde iskân edildikleri yeni yaşam alanlarında hayatlarını kurup, kendi

⁴⁵⁸ BCA, Fon Kodu: 272.0.0.11, Yer No: 15.54.2.

⁴⁵⁹ Kocacık, “Balkanlar’dan Anadolu’ya Yönelik Göçler (1878-1890)”, *Osmanlı Araştırmaları*, I, s. 168.

⁴⁶⁰ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1942 doğumlu Münir Başkurt ile yaptığımız görüşme.

⁴⁶¹ *İskân Tarihçesi*, s. 139.; Tosun, s. 1098.

⁴⁶² Tokur, s. 222.

⁴⁶³ *İskân Tarihçesi*, s. 140.; Tosun, s. 1098.

kendilerini tam anlamıyla geçindirecek duruma gelene kadar çeşitli konularda muafiyetler ve ayrıcalıklar tanınmıştır.

Muhacirlere tanınan muafiyetlerden başlıcaları mali ve askerî vergilerden muafiyetti. Muhacirlerin, bir süre emlak ve temettü vergilerinden muaf tutulmaları kararlaştırılmıştır. Muhacirlerin geldiği ilk yıllarda (1774 sonrası) göçmenlere on yıl vergiden ve yirmi beş yıl askerlikten muafiyet tanınmıştır⁴⁶⁴. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonuna kadar bu muafiyet süresi korunmuştur. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı esnasında zorunlu olarak göç edenler, yol inşa vergisi, tüccarlar ve sanatkârlardan alınan temettuat vergisi, koyun ve keçilerden alınan ağnam resmi, aşar ve toprak kirası gibi vergilerden üç yıl, askerlikten on yıl süreyle muaf tutuldular. 1877-1878 Osmanlı Savaşı sonrası Bulgaristan'dan, Doğu Rumeli'den, Teselya'dan ve diğer yerlerden çok sayıda göçmen gelmeye başlayınca durum değişmiş; 1889'da bu muafiyetin sınırı vergide iki yıla, askerlik hizmetinde altı yıla indirilmiştir⁴⁶⁵. Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti'nin asker ihtiyacının artması üzerine 2 Mart 1916 tarihinde çıkarılan bir irade ile askerlik çağına gelen bütün muhacirlerin silâh altına alınmaları kararlaştırılmıştır⁴⁶⁶.

Muhacirlerin oturması için bağışlanan arazilerin emlak ve arazi ferağı harçları bir defaya mahsus olmak üzere muaf tutulmuştur. Yine bedelsiz olarak muhacirlere terk edilen arazilerin eski sahiplerinden kalan borçları da silinmiştir. Muhacirlerin şahsi malları veya muhacirlere yardım amacıyla gümrükten geçirilecek mallar, gümrük vergisinden muaf tutulmuştur. Ayrıca muhacirlerin Hicaz Demiryolu yardımından da muaf tutulmaları kararlaştırılmıştır⁴⁶⁷.

Balkan Savaşları ve sonrasında da muhacirlere muafiyet tanıyan düzenlemeler yapılmıştır. 1913 tarihli Muhacir Nizamnamesi'ne göre, Rumeli'den gelen muhacirlerin hicret tarihlerinden itibaren 6 sene tekâlif-i askeriyeye ve 2 sene tekâlif-i maliyeden muaf tutulmaları kararlaştırılmıştır. Muafiyetlerin hicret

⁴⁶⁴ Fakat gönüllü olarak askerlik hizmetine girmek isteyenler Osmanlı ordusuna kabul edilmiş, bunların maaşları askerlikten firar etmemeleri için ailelerine ödenmiştir. Yine muhâcirlerden mesleği askerlik olanlar geldikleri ülkedeki rütbelere uygun rütbelere tevcih edilerek orduya dâhil edilmişlerdir. Bkz. Kırılı, s. 237.

⁴⁶⁵ Kocacık, "Balkanlar'dan Anadolu'ya Yönelik Göçler (1878-1890)", *Osmanlı Araştırmaları*, I, s. 168.; Kırılı, s. 237.

⁴⁶⁶ Yılmaz, "XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Muhaciri İskân Politikası", *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. 4, s. 598.

⁴⁶⁷ Kırılı, s. 239.

tarihinden itibaren işletilmesi muhacirler için sorun yaratacağından, bu sürenin iskân tarihinden itibaren başlatılması uygulamasına geçilmiştir⁴⁶⁸. Muhacir Nizamnamesi'nde getirilen mali muafiyetlerden biri de muhacirlerin sundukları dilekçelerden damga vergisinin alınmamasıydı. Muhacirlerin, temettü, emlak ve diğer bazı vergilerden iki sene müddetle muaf tutulmaları kararlaştırılmıştır⁴⁶⁹. Muhacirlerden, ülkeleriyle ilişkilerini kesmek için gitmek isteyenlere uygulanacak pasaport harcı istisnası da tanınan muafiyetler arasındadır⁴⁷⁰.

Rumeli'den hicret eden tüccarın bir defaya mahsus olmak üzere nakledeceği eşyadan gümrük resmi alınmamasıyla ilgili geçici bir kanun, 31 Mayıs 1914 tarihinde yürürlüğe girmişti⁴⁷¹. Hükümet, Rumeli'nin işgal altındaki bölgelerinden Osmanlı Devleti'ne hicret ve nakli-i ticaret etmek isteyenlerin, üç ay zarfında, getirecekleri eşyanın bir defaya mahsus olmak üzere gümrük vergilerinden muaf tutulmasını kararlaştırmıştır. Bundan başka muhacirlere ve yaralı Osmanlı askerlerine gönderilecek eşyaların da gümrük vergisinden muaf tutulması kararlaştırılmıştır⁴⁷².

Muhacirlerin, daha önce göçüp geldikleri memleketlerde ödemedikleri “tarik bedel-i nakdisi” denilen yol vergisinden de muaf tutuldukları anlaşılmaktadır. Mesela, “*Muhacirlerden hicret tarihlerinden evvelki zamana ait ‘tarik bedel-i nakdisi’ alınmaması hususunun Karesi sancağına işar edildiği...*” hakkındaki belge, Karesi vilâyetine gelen ve iskân edilen muhacirlerden daha önce göçüp geldikleri memleketlerde bu vergiyi ödemeyenlerin yol vergisinden muaf tutulduğunu göstermektedir⁴⁷³.

Girit'ten Anadolu'ya göç eden muhacirlere de bazı muafiyetler tanınmıştır. Girit muhacirleri mali –mirîden sınırlı süreyle muaf tutulacaklar, muhacirler iskândan itibaren iki yıl emlak ve temettü vergilerinden ve iskân sırasında harcanan malzemelerin gümrük vergilerinden muaf olacaklardı⁴⁷⁴. Muhacirlere uygulanan muafiyetlerden biri de daha önceki çeşitli göçmen gruplarına da uygulanan askerlik

⁴⁶⁸ Arslan, s. 115.

⁴⁶⁹ Kaya, s. 4-5.

⁴⁷⁰ Kaya, s. 4-5.

⁴⁷¹ Arslan, s. 115.

⁴⁷² A. Halaçoğlu, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)*, s. 172.

⁴⁷³ Ayhan, *Balıkesir'in Kimliği - 2*, s. 61.

⁴⁷⁴ Kassab, s. 700.; R. Çelik, s. 125-126.

muafiyetidir. 21 Ocak 1903 tarihli iradeye göre Girit muhacirleri altı sene müddetle askerlik hizmetinden muaf tutulacaklardır. Altı yıl sonra, yerli encümenler tarafından hazırlanan mazbata ile tarih ve numara verilerek muhacirlerin askere gitmesi kolaylaştırılacaktır⁴⁷⁵. Yine Girit'te malları olan muhacirlerin bunları satmaları için tanzim ettirecekleri vekâletnameden harç alınmayacaktır⁴⁷⁶.

Cumhuriyet Dönemi'nde gelen muhacirlerin - mübadillerin zor hayat şartlarını kolaylaştırmak için bazı muafiyetler getirilmiştir. Öncelikle mübadillerin (Ayrıca Hükümetçe gerekli görüldüğünde yurtiçinde bir yerden başka yere nakledilenler ve yerleşik yaşama geçirilen göçebelerin) eşya ve hayvanları Hükümetçe yapılacak plan çerçevesinde gemi, demiryolu veya karayolu ile ücretsiz taşınmıştır⁴⁷⁷. Yine mübadele suretiyle verilmiş veya herhangi bir ücret alınmaksızın temlik (mülk olarak verilmiş) edilmiş olan mallar tapu vergisinden muaf tutulmuştur. Mübadele, İmar ve İskân Kanunu ile yanıp yıkılan bölgelerdeki imar faaliyetleri için bir İmar Bankası kurulması, 1912 yılı itibarıyla yapılan binalarda 1949 yılı sonuna kadar emlak vergisi konusunda muafiyet sağlanması, işgal kuvvetleri tarafından yıkılan fabrika ve tezgâhların tamiri ve yapımı için ülke dışından getirilecek makine, aletlerden gümrük vergisi alınmaması hükme bağlanmıştır⁴⁷⁸. Bundan başka, gelen mübadillerin büyük çoğunluğu çiftçi olsa da az sayıdaki zanaatkâr mübadili kapsayacak şekilde 30 Nisan 1924 tarihinde Hükümet tarafından bir genelge yayınlanmıştır. Genelgeye göre; sanatkârlara mesleklerini rahatlıkla yapabilmeleri için ücret alınmaksızın dükkân ve gerekli araç gerecin temini kararlaştırılmıştır⁴⁷⁹.

Muhacirler, yanlarında götürdükleri taşınır malları için çıkış ve giriş vergisi vermeyeceklerdir. Yunanistan ve Türkiye'de altının ülke dışına çıkışını yasaklayan yasalar mevcutken mübadiller bu yasadaki muaf tutulmuşlardır⁴⁸⁰. İskân edilen erkeklere askerlikle ilgili bir kolaylık da sağlanmıştır. Askerlik çağı gelmiş olan mübadil erkeklerin askerlikleri 2 yıl süreyle ertelenmiştir. İki yılın sonunda kişiler yaşadıkları yere en yakın piyade kıtalarında altı ay süreyle askerlik yapmışlardır⁴⁸¹.

⁴⁷⁵ Kassab, s. 700.; R. Çelik, s. 125.

⁴⁷⁶ R. Çelik, s. 125-126.

⁴⁷⁷ Tokur, s. 222.

⁴⁷⁸ Tokur, s. 223.

⁴⁷⁹ Tokur, s. 222.

⁴⁸⁰ Tokur, s. 145.

⁴⁸¹ Tokur, s. 223.

Cumhuriyet Dönemi'nde gelen muhacirler de bazı vergilerden muaf tutulmuşlardır. Mesela, Hükümet, 1989'da Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç eden Türk soylu kişilerce gerçekleştirilecek nakil vasıtaları, mesleki aletler, makine ve diğer eşyaların ithalatı, gümrük vergisi, resm ve harçlardan muaf tutmuştur⁴⁸².

Devlet, muhacirlerin bina, arazi, temettüat, ağnam, öşür ve gümrük vergilerinde indirim yaparak ya da bir süreliğine bunlardan muaf tutulmalarını sağlayarak göçmen ve mültecilerin yeni bir hayat kurmalarını kolaylaştırmaya çalışmıştır.

3.5. Muhacirlerin Karşılaştığı Sorunlar

3.5.1. Yolculuk Sırasında Karşılaşılan Sorunlar

Rus saldırıları ve Balkan milletlerinin baskıları sonucu yerini yurdunu terkeden muhacirler, kara, deniz veya tren yoluyla kendilerini kendilerince emin saydıkları Osmanlı Devleti topraklarına atmışlardır. Muhacirler, yolculuk sırasında çok büyük sıkıntılarla karşı karşıya kalmışlardır.

Bunların başında özellikle tren ile yolculuklar sırasında istasyonlarda karşılaşılan zorluklar gelmektedir. Yalnız 12-24 Ocak 1878 tarihleri arasında Edirne'den İstanbul'a otuzbir adet tren, 1.093 vagon ile 54.650 kişi taşınmıştır. Bu miktar, muhacirleri taşıma sorununun o tarihlerde ne denli büyük ölçülere vardığını göstermektedir. Bu taşımalar sırasında ortaya çıkan kazalarda da çok sayıda muhacir hayatını kaybetmiştir. Mesela, Çorlu'da bir muhacir treninin kaza yapması sonucu 23 kişi ölmüş, birçok kişi yaralanmış, ayrıca yol tıkanıklığı nedeniyle Çorlu istasyonunda 20.000 kişi birikmiştir⁴⁸³.

Deniz yolu ile taşınan muhacirler de büyük sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır. Osmanlı Devleti'nin hem kendi gemileriyle, hem de yabancı bandıralı gemilerle taşıdığı muhacirlerin taşınması sırasında taşıma ücreti ve yiyecek giderleri, Muhacirin Komisyonu'nca karşılanmıştır. Bu nedenle muhacirlere bu gibi işlerini yapmaları için birer ilmuhaber verilmiştir. Buna rağmen, elinde belge bulunduğu

⁴⁸² Yiğit, s. 162.

⁴⁸³ Kocacık, "Balkanlar'dan Anadolu'ya Yönelik Göçler (1878-1890)", *Osmanlı Araştırmaları*, I, s. 152.

halde bazı göçmenlerden gemideki görevlilerce ücret istenmesi gibi yolsuzluklar da yapılmıştır. Hatta bazı görevliler hakkında kanuni takibat açılarak, bu gibi hareketlerin önüne geçilmeye çalışılmıştır⁴⁸⁴. Çeşme, Erdek, Ayvalık ve Burhaniye gibi küçük iskeleleri olan yerlere binlerce tonluk vapurları yanaştırmak, binlerce tonluk eşyayı, çok sayıda insanı, büyük-küçükbaş hayvanları sahile boşaltmak ve muhacirleri misafirhanelere yerleştirmek, malına-eşyasına sahip çıkmak, gibi sorunlarla karşı karşıya kalınmıştır⁴⁸⁵.

Kara yoluyla Anadolu'ya ulaşmak için yollara düşen muhacirler de büyük zorluklarla karşı karşıya kalmışlardır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın başlaması üzerine yarı aç yarı çıplak yollara düşen, çaresizlik içinde çırpınan muhacirler, çok büyük acılarla karşı karşıya kalmışlardır. Aydın Ayhan, 93 Muhacereti ile ilgili ailesinde anlatılan bir anıyı şöyle belirtmiştir: *“Muhacir kafilesi çamurlara batmakta, bir yandan rüzgârla savrulmaktadır. Edirne'ye kavuşmak, oraya sığınmak için köylere ve düşmanın gelmesi tehlikesi üzerine gene yola düşmüşler, aç, çıplak ve perişandırlar. Günlerdir uykusuzdurlar. Bir kadın kucağında bir çocuk, sırtında bir çocuk, bir de elini tuttuğu üçüncü çocuğu ile kafileden kopmamaya gayret etmektedir. Soğuk ve yağmur altında çocuklarıyla ilerlemek çok güç oluyordu. Kafileden uzaklaşıyor, çocuklar ağlıyor, kafileden ayrılmak, çaresizlik içinde ölüm demektir. Geri kalmak, düşman eline düşmek demektir. Geri kalmak çamurlara saplanıp, soğuktan hep birlikte ölmek demektir. Muhacir kafilesi gözden kaybolmak üzereydi. Elini tuttuğu oğlu ağlıyordu. Kadının karar vermesi gerekiyordu. İki çocuğunu kurtarabilirdi. Kadın, çamura saplanmış oğlunun elini bırakıp yürüyüverdi. Hıçkırıklar içinde yürüyordu. Evladının kendini çağıran sesi gittikçe arkada kalıyordu. Kadın kafileye yetişmeliydi. Bata çıka, düşe kalka yürüyordu. Kafile Edirne'ye varınca, Selimiye Camii'nde muhacir barınaklarına yerleştirildiler. Kadın ağlıyordu. Yüreği yanıyordu. Kulaklarında sadece yavrusunun kendisini çağıran feryatları vardı. Sadece o sesi duyuyordu. Birden kendisine seslenildiğini işitti. Oğlunun elinden tutmuş bir asker, anneyi arıyordu. Koştı, çocuğa sarıldı... Ağladı... Ağladı... Çocuk çamur içinde yapayalnız ağlarken arkadan çekilmekte olan askerlerimiz bulmuş, sırtlarına alarak getirmişler, muhacir kafileleri arasında çocuğu tanıyanları bulmuşlar. Sonra düşmanın oraya da yaklaşması üzerine*

⁴⁸⁴ Arslan, s. 80.

⁴⁸⁵ Arı, s. 37.

muhaceret gene başladı. Günler, haftalar, aylar süren muhaceretten sonra Anadolu'ya geçebildiler.”⁴⁸⁶

93 Muhaciri bir ailenin oğlu olan Kadir Göktürk, dedesinin ve babasının karayolu ve hayvan araçlarıyla geldiklerini, önce Karacabey taraflarına, sonra da Burhaniye'ye gelerek Çoruk köyüne yerleştiklerini belirttiği görüşmemizde, ailesinin bu yolculuk sırasında çektikleri sıkıntıları da şöyle ifade etmiştir: “*Tabii maddi manevi her türlü sıkıntıyla karşılaşmışlar. Geldikleri yerde zaten ikinci sınıf vatandaş muamelesi gördükleri için bu tarafa gelmeyi bir kurtuluş görmüşler. Fakirliğin, zebilliğin, hastalığın çeşitli sıkıntılarını da çektiklerini anlatırlardı.*”⁴⁸⁷

1912 sonbaharında Balkan Savaşı'nın başlamasıyla, Balkanlar'a özgü soğğun ve yağmurun meydana getirdiği çamurlu yollarda ilerlemek neredeyse imkânsız hale gelmiştir. İnsanlar aceleyle ve ancak bir iki parça eşyasını alarak çıkabilmiş, çoğunun ayağı ya da üstü yarı çıplaktı. Ölüm korkusu bütün mal ve mülkten daha önde geliyordu⁴⁸⁸. 1911-1912 yıllarında Yugoslavya'dan Burhaniye'ye göç eden bir ailenin oğlu olan Münir Başkurt, ailesinin Burhaniye'ye gelişi sırasında karşılaştığı sıkıntılarla ilgili şu bilgileri vermiştir: “*Babam, dedem, amcalarım, onlar beraber gelmişler. Annem, başka bir ekipte geliyor... Babamlar Yugoslavya'dan gemiyle geldikleri zaman onları Ayvalık Küçükköy'e indiriyorlar. Dedem orada canlı hayvanlarını satabilmiş fakat köklü toprağını satma imkânı yok, onları bırakıp gelmiş. Hayvanları geçer piyasada satıyor hatta ona bir Sırp yardımcı oluyor. Ali dedeme, sana bir can borcum var, sana yardım edecem diyor. Kendi hayvanları gibi satıyor. Gidecekler diye mallarını almaktan imtina ediyor ordaki Sırlar. Biraz altın filan getiriyor dedem. Küçükköy'e indiriyorlar, orda bir zaman duruyor dedemler. Dedem ordan alıyor bunları Gömeç'e getiriyor, bir zaman Gömeç'te durduktan sonra ordan alıp onları Taylıeli'ne getiriyor. Babamın çocukluğu Taylıeli'nde geçiyor. Dedem de orada vefat ediyor. Amcalarım orda vefat ediyor. Bir amcam Burhaniye'de öldü... Vapurla geliyorlar, Niş'te hayvanları sattık dedi. Vapura bindiğimizi çok iyi hatırlıyorum, merdivenlerden korka korka çıktığımızı, hatırlıyorum diyor, vapur onları alıp Ayvalık'a indiriyor.*”⁴⁸⁹

⁴⁸⁶ Ayhan, *Balikesir'in Kimliği* – 2, s. 41-42.

⁴⁸⁷ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1943 doğumlu Kadir Göktürk ile yaptığımız görüşme.

⁴⁸⁸ Arslan, s. 76.; Kırılı, s. 143-144.

⁴⁸⁹ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1942 doğumlu Münir Başkurt ile yaptığımız görüşme.

Göçlerin başlangıcında ulaşım ve geçici yerleşme giderlerini karşılayabileceğini düşünen devlet, tüm ulaşım giderlerini yüklenmiş, fakat bir süre sonra önceden çok miktarda göçmenin gelebileceğini dikkate almadığından, ulaşım giderlerinin yansını göç edenlerden alma yoluna başvurmuştur. Bu konuda 1877 senesinde ulaşım giderlerini devletin ödeyeceğine ilişkin belgeler olmasına karşın, daha sonraki yıllarda bu giderlerin yansının göçmenlerden alındığını belirten belgeler bulunmaktadır⁴⁹⁰.

3.5.2. İskân Sırasında Karşılaşılan Sorunlar

Rumeli'den doğrudan doğruya Anadolu'ya gelen veya sonradan Anadolu'ya sevk edilen muhacirler, iskân meselesi ile de karşı karşıya kalmışlardır. Mesela, Makedonya ve Kosova civarı halkı, komitecilerin mezaliminden kurtulmak için, çırılçıplak bir şekilde İzmir'e gelmişlerdir. Bunların yoğun olarak İzmir'e gelmesi, doğal olarak iskân sorununu da beraberinde getirmiştir. Bunun üzerine Vali vekili Kemal Bey'in başkanlığında bir özel komisyon teşkil edilerek, muhacirlerin iskânı meselesiyle meşgul olunmuştur⁴⁹¹.

Bazı muhacirler de kendileri için belirlenen iskân mıntıklarına gitmek istememişlerdir. Muhacirler-mübadiller, akrabalarının yanına iskân edilmek istemişlerdir. Mübadillerin akrabalarının yanına gitmesi için, gitmek istenilen yerde akrabasının bulunması ve âdî iskân hakkından feragat ettiğine dair taahhüt senedini imzalaması şartları getirilmiştir⁴⁹². Mesela, Dâhiliye Vekâleti İskân Müdiriyet-i Umumiyesi tarafından "Kesriye mübadillerinden olup 1340 senesinde Niğde vilayetinin Zamirli nam-ı diğeri Dilmason karyesinde iskân edildikten sonra 1 Mart 1341 tarihinde iskân mahallini terk ile firaran Balıkesir vilayetinin Burhaniye kazasına gitdiği bi'l-muhabere anlaşılan Ahmed oğlu Kâni ile beş nüfus efrad-ı ailesinin" Burhaniye kazasında tescilleri istenmiştir⁴⁹³. Yine Yunan zulmünden kaçarak Burhaniye ve Ayvalık'a sığınan İmrozâbâd muhacir ve mültezimlerinin

⁴⁹⁰ Kocacık, "Balkanlar'dan Anadolu'ya Yönelik Göçler (1878-1890)", *Osmanlı Araştırmaları*, I, s. 150.

⁴⁹¹ A. Halaçoğlu, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)*, s. 103.

⁴⁹² Hayriye Yüksel, *Ulus İnşasında Zorunlu Göç Unsuru: Tek Parti Dönemi (1923-1945) İskan Kanunları*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007, s. 69.

⁴⁹³ BCA, nr. 272.00.00.12.59.162.153, trh. 27/6/1927.

iskânına imkân bulunamadığı gibi şube tarafından iâşe ve tedavileri dahi ihmal edilerek yüzde otuz beş derecesinde nüfus telef olmuştur⁴⁹⁴.

Muhacirlerin iskânı sırasında zaman zaman rüşvet alma gibi bazı suistimaller de görülmüştür. Mesela, 1911-1912 yıllarında Yugoslavya'dan Burhaniye'ye göç eden bir ailenin oğlu olan Münir Başkurt, annesinin ailesinin Sivas'a yerleştirilmek için İstanbul'da beklerken Çanakkale'ye gönderilmesi ile ilgili şöyle demektedir: “*Annemlerin kafilesi gemiyle İstanbul'a geliyor, Sivas taraflarına yerleştirilmek üzere planlama yapılıyor ancak Osmanlı yetkililerinden birisi geliyor diyor ki oraları çok soğuk, oralara çok kabileler gitti. Eğer şu kadar para altın toplarsanız ben sizin yerinizi değiştiririm diyor. Ve bu parayı topluyorlar, annemleri getiren vapur dönüyor bunları Çanakkale'ye indiriyor. Annem, dedem, ninem onlar da Lapseki Biga mahalline oraya yerleşiyorlar...*”⁴⁹⁵.

İskân sırasında karşılaşılan sorunlardan biri de parçalanmış aileler sorunudur. Balkanlar'dan Anadolu'ya yapılan göçler o kadar süratli olmuştu ki, analar, babalar ve çocuklar birbirlerini kaybedip ayrı ayrı göç kabileleriyle göç etmişler ve farklı yerlere iskân edilmişlerdir. Devlet, bu yanlışları düzeltmek için harekete geçmiştir. Mesela, Çerkes Muhacirlerden ve Ebuzah Kabilesi'nden İbrahim'in sehven Karesi'ye gönderilen ailesinin Berkofça'ya nakillerine izin verilmiştir⁴⁹⁶. Yine Balkan Savaşı'ndan sonra hicret eden muhacirlerden olup kendisinin beş altı seneden beri zeytinyağı ticaretiyle meşgul olan İstanbul'da kayıtlı Kesriyeli Ahmed Midhat Efendi'nin Burhaniye kazasında bulunan dayıları ve amcazadeleriyle müşterek tapuları bulunmasından ve onlarla ortak zeytinyağı ticareti yaptığından Burhaniye'deki akrabalarının yanına nakline izin verilmiştir⁴⁹⁷.

Hükümet, parçalanmış aileleri birleştirmek için gazetelerde kayıp göçmenlerle ilgili ilan sayfaları yayınlamıştır⁴⁹⁸. Bazı mübadiller ise aile fertlerinden haber alamamışlardır. Ailesi Selanik mübadili olan üçüncü kuşak mübadil Erkut Olgaç, anneannesinin kardeşinin Selanik'te kaldığını ve sonradan haber alınamadığını şöyle belirtmiştir: “*Anneannem, dedem, dedemin erkek kardeşi gelmiş.*

⁴⁹⁴ BOA, DH.İ.UM., nr. 20.12.3.81.4, trh. 24 Cemaziye'l-ahir 1338.

⁴⁹⁵ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1942 doğumlu Münir Başkurt ile yaptığımız görüşme.

⁴⁹⁶ BOA, A.MKT.MHM., nr. 320/36, trh. 16 Recep 1281.

⁴⁹⁷ BCA, nr. 272.00.00.12.48.95.31.6, trh. 22 Mayıs 1926.

⁴⁹⁸ Kırılı, s. 255.

*Anneannemin kardeşini orada bırakmak zorunda kalmışlar. O, gelememiş buraya. Daha sonra haber alınamamış, tamamen orada kalmış.*⁴⁹⁹.

Muhacirler, geçici iskân ve iskân sırasında kalacak yer sorunu da yaşamışlar, bazı muhacirlere boş evler tahsis edilirken, bazıları ise cami ve medreselerde barındırılmıştır. Mesela, İzmir'deki göçmenlerin geçici iskân mahalleri camiler ve medreselerdi⁵⁰⁰. Bazı muhacirler de kendi imkânlarıyla ev kiralamışlardır. Ailesi Yugoslavya muhaciri olan Münir Başkurt, ailesine ilk geldiklerinde iskân hakkı verilmediğini şöyle belirtmiştir: “*Dedem Gömeç'ten Tayheli'ne gelince kirayla ev tutuyor, kirasını veriyor. Muhacir hakkı, iskân hakkı daha sonra veriliyor. Hemen geldikleri gün verilmiyor, çok daha zaman sonra veriliyor iskân hakkı.*”⁵⁰¹

Sürekli yerleşmelerden sonra muhâcirlerin karşılaştıkları en önemli sorunlardan biri, yerli halk ile aralarında çıkan arazi anlaşmazlıklarıdır. Örnek olarak gösterebileceğimiz, Midilli Türkmenlerinden olup 1929 yılında Balıkesir vilayetinin Burhaniye kazasının Reşit köyüne yerleştirilen ve arazilerinin darlığı hasebiyle geçimlerini teminde güçlük çektikleri ve hayvanlarını otlatacak meraları da olmamasından civar köylere zaman zaman zarar vermekte oldukları anlaşılan 52 kişi, 17 Şubat 1934 tarihli kararname ile aileleriyle birlikte ve civar köylere dağıtılmak suretiyle yeniden iskân edilmişlerdir⁵⁰².

İskân sırasında muhacirlerin karşılaştığı sorunlardan biri de emval ve paralarına el konulması olmuştur. Mesela, Kemer kaymakamının oğlu Hüseyin Bey tarafından emval ve nükudu cebren alınan Çerkes muhacirlerinden Hamos'un şikâyeti hakkında gerekenin yapılması istenmiştir⁵⁰³.

İskân sırasında yaşanan sorunları yerinde tespit etmek ve çözmek üzere gerek Osmanlı Devleti, gerekse Cumhuriyet Hükümetleri, iskân işlerinden sorumlu yetkililerini iskân bölgelerine göndermişlerdir. Mesela, R. 27 Mart 1340/ M. 27 Mart 1924 tarihli Zafer-i Millî Gazetesi'nde, İskân Vekili Celal Bey'in, iskân işlerini teftiş

⁴⁹⁹ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1969 doğumlu Erkut Olgaç ile yaptığımız görüşme.

⁵⁰⁰ A. Halaçoğlu, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)*, s. 103.

⁵⁰¹ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1942 doğumlu Münir Başkurt ile yaptığımız görüşme.

⁵⁰² BCA, nr. 30.18.1.2.42.8.2, Dosya No: 81-33, Sayı: 2//142.

⁵⁰³ BOA, DH.MKT., nr. 397/35, trh. 21 Muharrem 1313.

etmek üzere Edremit, Burhaniye ve Ayvalık'a gittiği, Ayvalık'tan da ekspres trenle İzmir'e hareket ettiği belirtilmiştir⁵⁰⁴.

3.5.3. Muhacir Öğrencilerin Eğitimi Sorunu

Muhacir çocukların ailelerinin devlet dairelerine yazdıkları dilekçeler ve talepler, eğitim konusunda da sıkıntı yaşandığını göstermektedir. Genel olarak baktığımızda Osmanlı Devleti, Balkanlar'dan Anadolu'ya gelen göçmenlerin eğitimi konusunda gereken tedbirleri almaya çalışmıştır.

Hükümet, muhacir öğrencilerin eğitim taleplerini genelde olumlu karşılamıştır. Muhacir ve mülteci çocuklarından Sultani ve Sanayi gibi mektepler ile, darüleytam, darümuallim ve darümuamelat gibi kurumlara kaydolacaklar için yapılacak harcamalara ilişkin olarak bütçede özel tahsisatlar ayrılmıştır⁵⁰⁵. Genelde talep ettikleri okullara yerleştirilen muhacir öğrencilerin tüm masrafları, devlet tarafından karşılanmıştır. Mesela, 1883-1884 yıllarında muhacirlerin eğitimi için 100.000 kuruş para ayrılmış ve bu paranın tümü muhacirlerin eğitimi konusundaki istekler için kullanılmıştır⁵⁰⁶. Sanayi mekteplerinde kontenjanın %30'u muhacir çocukları için ayrılmıştır. Devletin muhacir öğrencileri gönderdiği belli başlı okullar arasında Sultanahmet Sanayi Mektebi, Bursa Sanayi Mektebi, Trabzon Sanayi Mektebi, Ankara Sanayi Mektebi, Bursa Mekteb-i Sultânisi, Balıkesir Mekteb-i Sultânisi önde gelmektedir. Bu okulların meslek okulu olduğu göz önünde tutulursa muhacir öğrencilerin bir meslek sahibi olmalarının düşünüldüğü görülmektedir⁵⁰⁷.

Muhacirler arasında Türkçe bilmeyenler de mevcut olduğundan, iptidai mekteplerinde eğitim hizmetlerinin sağlanmasında göçmenlerin lisanını bilen öğretmenlerden faydalanılmıştır⁵⁰⁸. Mesela, Balıkesir'de 150 öğrenci kapasiteli bir okul yapılmış ve Çerkes muhacirlerin çocukları için Çerkes lisanı bilen bir öğretmen gönderilmesi istenmiştir⁵⁰⁹.

⁵⁰⁴ Ayhan, *Balıkesir'in Kimliği* - 2, s. 102.

⁵⁰⁵ Arslan, s. 129.

⁵⁰⁶ Kocacık, "Balkanlar'dan Anadolu'ya Yönelik Göçler (1878-1890)", *Osmanlı Araştırmaları*, I, s. 172.

⁵⁰⁷ Arslan, s. 129.; Bilgi, s. 393.

⁵⁰⁸ Kırılı, s. 239.

⁵⁰⁹ Kocacık, "Balkanlar'dan Anadolu'ya Yönelik Göçler (1878-1890)", *Osmanlı Araştırmaları*, I, s. 172.

Muhacirlerin kendi lisanlarında eğitim verme imkânı olmadığından bir çok muhacir çocuğu okuma yazma öğrenememiştir. Ailesi Yugoslavya göçmeni olan Münir Başkurt, yaptığımız görüşmede ailesinin okuma yazmayı kendi imkânlarıyla öğrendiğini belirtmiştir: “*Babam mektep medrese görmemişti. Okuma yazmayı da kendi imkânlarıyla öğrenmişti. Amcalarım ikisi de okula gitmedi, ama okuma yazma biliyordu. Dini bilgileri de ağızdan ağza öğrendikleri üç-beş namaz suresi. Çok kapsamlı bir dini bilgileri yoktu...*”⁵¹⁰.

Eğitim konusunda yaşanan sorunlardan en önemlilerinden biri de kimsesiz çocukların eğitimi meselesiydi. 1918 yılında kimsesiz çocukların sayısı 90 bin civarındadır. Çoğu Türkçe bilmeyen bu çocuklar, bir yıl hazırlık okuduktan sonra ücretsiz olarak okullara yerleştirilmiş ve tüm masrafları da devlet tarafından karşılanmıştır⁵¹¹.

Zaman zaman yaşanan bazı olumsuzluklara rağmen üst makamlar hiçbir muhacir öğrencinin açıkta kalmaması için emirler vermekte ve yerel makamlara nazaran meseleyi sahiplenme yönünde daha gayretli ve gerçekçi yaklaşımlar sergilemekteydi⁵¹².

3.5.4. Muhacirlerin Sağlık Sorunları

Malını, mülkünü her şeyini bırakıp memleketlerini terkeden muhacirleri yollarda açlık, sefalet, hastalık ve dolayısıyla ölüm beklemekteydi. İstanbul Şehremini Cemil Topuzlu, Balkan Savaşı başlayınca herşeyini geride bırakarak yollara düşen göçmenlerin durumunu şöyle anlatmaktadır: “*Muharebenin ilanından sonra şehrimize göçmenler gelmeye başlamıştı. Ama ne geliş... Hepsi sefil ve perişan halde... Aç ve çıplak Sirkeci’ye çikartılıyorlardı. Anadolu’ya bölük bölük gönderilmelerine rağmen İstanbul’da 40-50 bin hasta ve bakımsız muhacirin bulunmasının önü alınamıyordu.*”⁵¹³.

Devletin ekonomik yetersizlikler yüzünden muhacirlere çok fazla yardımda bulunamaması yetersiz beslenmelere yol açmış ve bunun sonucunda da salgın

⁵¹⁰ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1942 doğumlu Münir Başkurt ile yaptığımız görüşme.

⁵¹¹ Bilgi, s. 393.; Kassab, s. 700.

⁵¹² Aġanođlu, s. 240.

⁵¹³ Arslan, s. 131.

hastalıklar ortaya çıkmıştır. Salgın hastalıkların ortaya çıkmasında sadece ekonomik yetersizlikler değil, muhacirlerin, uzun ve tehlikeli yolculuklar geçirmiş olmaları da etkili olmuştur⁵¹⁴.

Bulaşıcı hastalıklar muhacirler arasında kol gezmekte olduğundan, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve sonrasında meydana gelen göç sırasında bazı hastalıklara yakalanan göçmenler, yerleştikleri yerlerde de bu hastalıkları yaymışlardır⁵¹⁵. Kolera, dizanteri, lekeli humma ve çiçek hastalığı, göçmenler arasında en sık görülen bulaşıcı hastalıklardı. Kolera bu hastalıkların en tehlikeli ve ölümcül olanıydı. Rumeli'den başlayan göç esnasında muhacirlerin geçtiği yollar üzerinde koleradan ölen birçok hasta sağlık kurallarına fazla dikkat edilmeden defnedilmek zorunda kalmıştı. Mezarların üzerine yeterince kireç bile atılamıyordu⁵¹⁶.

Alınan bazı önlemlere rağmen salgın hastalıklarla baş edilemediği görülmektedir. İstanbul'da 160.000 göçmen arasında çıkan salgın hastalıklar, bu büyük kent halkının sağlığını büyük ölçüde tehlikeye soktuğu gibi; Anadolu'nun birçok il ve kasabasında da aynı durum görülmüştür. Karesi'de, Bandırma'da kolera salgını çıkmış, açılan gözetim evleri (tahaffuz-haneler) bile bu salgından birçok kişinin ölümünü önleyememiştir. Kolera ile birlikte, tifo, tifüs ve sıtma da birçok göçmenin ölümüne neden olmuştur⁵¹⁷. Edirne'de bulunan 40-45.000 göçmenden 16.000'i tifo hastalığına yakalanmış, bunun 10.000'i (% 62'si) ölmüştür⁵¹⁸.

17 Ekim 1889 tarihli belgede İzmir'de görülen Donka hastalığının Bergama, Ayvalık, Edremit ve Kemer'e de yayılmasından bahisle, bunun için kordon teşkili ve gardiyan istihdamına gerek olmadığı, ancak gerekli tedbirlerin de alınması gerektiği belirtilmektedir⁵¹⁹. 14 Ağustos 1893 tarihli belgede ise Hüdavendigâr'a bağlı Kemer kasabasında ortaya çıkan karasığır hastalığı, buna karşı alınan tedbirler ve

⁵¹⁴ Ramazan Göktepe, *Kırım Savaşı Sonrası Osmanlı Basınında Kafkasya ve Kırım Göçleri*, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde 2007, s. 77.

⁵¹⁵ Hakkı Yapıcı, "93 Harbi Sonrasında Yasanan Göçler ve Neticeleri", *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*. I, (2012), s. 187.; Kırılı, s. 256-257.

⁵¹⁶ Arslan, s. 131.

⁵¹⁷ Kocacık, "Balkanlar'dan Anadolu'ya Yönelik Göçler (1878-1890)", *Osmanlı Araştırmaları*, I, s. 177.

⁵¹⁸ Kocacık, "Balkanlar'dan Anadolu'ya Yönelik Göçler (1878-1890)", *Osmanlı Araştırmaları*, I, s. 152.

⁵¹⁹ BOA, DH.MKT., nr. 1667/106, trh. 21 Safer 1307.

vuku'bulan telefata dâir Orman-Maadin ve Ziraat Nezareti'ne bilgi verilmesi istenmiştir⁵²⁰.

Muhacirlerin sürekli yerleştirildikleri yerlerde bataklıkların da bulunması sıtmanın yaygınlaşmasına yol açmaktaydı. Bu nedenle pek çok muhacir hayatını kaybetmişti. Sıtmaya yakalananların, diğer bulaşıcı hastalıklara tutulanların tedavileri için ilaç ve doktor gerekiyordu⁵²¹. Ege Bölgesi'nde uzun yıllardan beri bölge insanını etkilemiş olan sıtma, gelen mübadele göçmenlerini de etkilemiş, çok sayıda ölüme yol açmıştı⁵²². Yine 1920 yılında Burhâniye ve Edremid'e iltica eden İmrozâbâd muhacir ve mültezimlerinin iâşe ve tedavileri ihmal edildiğinden yüzde otuz beş derecesinde nüfus telef olmuştur⁵²³.

Balkan Savaşları sonrası ve Birinci Dünya Savaşı yıllarında Rumeli'den Anadolu'ya göç eden muhacirlerin sağlık durumuyla doktorlar ve Hilal-i Ahmer Cemiyeti yakından ilgilenmiştir. İlk olarak muhacirlerin hayat şartlarının düzeltilmesine çalışılarak iki seyyar tabip tayin edilmiştir. Muhacirleri tedavi etmek için Muhacirin Hastaneleri kurulmuştur⁵²⁴. Bu amaçladır ki, Harp Hastanesi olarak kullanılan Burhaniye'deki mevcut hastane, hem Çanakkale Cephesi'nden gelen yaralılara hizmet verirken, hem de salgın hastalıklara yakalanan muhacirlere hizmet vermiştir⁵²⁵. Hasta olan muhacirlerin tedavilerinin ve ilaçlarının muhacir tahsisatından karşılanması kararlaştırılmıştır⁵²⁶.

Osmanlı Devleti, muhacirlerde görülen hastalık ve ölümleri önlemek üzere doktorlar, temizlikçiler ve ecza sorumluları tayin etmiştir⁵²⁷. 1914 yılı Yaz mevsiminin yaklaşmasıyla muhacir iskân mahallerinde koleraya karşı aşılama kampanyası başlatılması ve bu konuda oluşturulacak komisyon için gerekli meblağın tesviyesi istenmiştir⁵²⁸.

⁵²⁰ BOA, DH.MKT., nr. 186/28, trh. 01 Safer 1311.

⁵²¹ Kocacık, "Balkanlar'dan Anadolu'ya Yönelik Göçler (1878-1890)", *Osmanlı Araştırmaları*, I, s. 171.

⁵²² Demirtaş, s. 33.

⁵²³ BOA, DH.İ.UM., nr. 00020..12.00003.81.004, trh. 24 Cemaziye'l-ahir 1338.

⁵²⁴ Ağanoglu, s. 251.; Arslan, s. 131.

⁵²⁵ Zeki Çevik, "Çanakkale Savaşı'nın Yakın Bir Kentin Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Hayatına Etkileri: Balıkesir Örneği (1914-1918)", *Yeni Türkiye*, S. 65, (Ocak-Şubat 2015), s. 1050-1051.

⁵²⁶ Kaya, s. 4.; Arslan, s. 115.

⁵²⁷ BOA, A.MKT.MHM., nr. 168/34, trh. 26 Rebiul-evvel 1276.

⁵²⁸ BOA, MV., nr. 175/123, trh 24 Rebiul-ahir 1331.

Mübadele sürecinde Selanik, Kavala, Preveze ve Katrin iskelelerinden Anadolu'ya hareket eden mübadillerde seyahatleri sırasında sıtma, ishal, malarya, dizanteri, çiçek, veba, kolera, tifo, lekeli humma ve kızamık gibi hastalıklar görülmüş, hatta bu hastalıklardan kaynaklanan ölümler de yaşanmıştır. Mesela, Selanik'ten hareket eden vapurlarda 268 ölüm, 106 doğum olayı gerçekleşmiştir⁵²⁹.

Burhaniye'ye yerleştirilen mübadiller arasında da, nedeni belli olmasa da, ölümler görülmüştür. Üçüncü kuşak mübadil Erkut Olgaç, büyükannesinin dokuz çocuğunun olduğunu, bunlardan beşinin öldüğünü şöyle ifade etmiştir: *“Sağ olan dört kişi, ölenlerle beraber dokuz çocukları varmış. Çocukların bir kısmı Ayvalık doğumlu, bir kısmı Burhaniye doğumlu. Annemin kız kardeşi Ceyhan teyzem ilkokul beşe giderken ölmüş. En büyük kayıpları bu olmuş. Öbürküler bebekken, bir aylık filanken ölmüş.”*⁵³⁰

Mübadiller, ülkeye ulaştıklarında tıpkı bindirme iskelelerinde olduğu gibi indirme iskeleleri çevresinde de Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından oluşturulan dispanserlerde muayeneden geçirilmişler, aşısı eksik olanlar buralarda aşılanmışlardır. Bulaşıcı hastalık taşıdığı şüphesi bulunan mübadiller, tahaffuzhanelerde karantinaya alınarak temizlik ve sağlık işlemleri tamamlanmıştır⁵³¹.

Hilal-i Ahmer Cemiyeti, 1923 yılı Ekim ayı içerisinde yapmış olduğu toplantıda, sevkiyat ilk önce adalardan başlamış olduğundan, Ayvalık'a nakledilecek olan Midilli mübadillerinin sağlıklarıyla ilgilenmek üzere Ayvalık'a iki doktor, bir idare memuru, kâtip ve hademelerden oluşan bir heyetin, beraberinde yeteri kadar tıbbi malzeme ile gönderilmesini kararlaştırmıştır⁵³². Ayvalık'a gidecek olan biri baştabip olmak üzere iki tabip, bir eczacı, on memur ve bir hademeden oluşan bu Birinci İmdat Sıhhi Heyeti'nin başkanlığında ise Dr. Hikmet Bey bulunuyordu⁵³³. Yine 1924 yılında seyyar sıhhiye heyetleri kurularak hazır bekletilmiştir. Buna göre; Erdek'te 20 yedek hastane malzemesi ile bir seyyar doktor bir de hasta bakıcı, Edremit'te bir seyyar doktor, bir hasta bakıcı, Karesi mıntıkasında bir seyyar doktor

⁵²⁹ M. Karataş, s. 109.; Candeğer, s. 49.

⁵³⁰ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1969 doğumlu Erkut Olgaç ile yaptığımız görüşme.

⁵³¹ M. Karataş, s. 114.

⁵³² Çelebi, s. 248.

⁵³³ Çelebi, s. 248.; Erdal, s. 208.

bir hasta bakıcı, Konya mıntıkasında 3 seyyar doktor ve Edirne’de bir doktor ile bir hasta bakıcı bulundurulmuştur⁵³⁴. 1924 yılı Mart ayı itibarıyla Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından Burhaniye, Edremit ve Ayvalık’ta mübadiller için hastaneler oluşturulmuş; 1’er seyyar tabip ve 1’er hastabakıcı görevlendirilmiştir⁵³⁵.

Ayvalık İmdat Sıhhi Heyeti, Girit’ten gelen mübadilleri darüleytamlara ve mekteplere yerleştirerek onların rahat ve istirahatlarını sağlamış, gelen mübadillere Ayvalık Hilal-i Ahmer Hanımlar Şubesi tarafından etli çorba ikram edilmesi sağlanmış, heyet ayrıca muhtaç mübadillere giyim eşyası dağıtmıştır⁵³⁶.

3.5.5. Muhacirlerle İlgili Mali Sorunlar

Muhacirlerin yaşadığı en önemli sorunlardan biri de mali sorunlardır. Daha önce de belirttiğimiz gibi Rus saldırıları ve Balkan milletlerinin baskıları sonucu malını mülkünü her şeyini geride bırakıp canlarını zor kurtararak Osmanlı Devleti’ne sığınan göçmenlere devlet, nakil, iaşe, emlak ve arazi yardımı gibi bir takım yardımlarda bulunurken; bir takım muafiyetler de tanımıştı.

Barınma ve sağlık konuları yanı sıra, muhacirlerin en çok ihtiyaç duydukları konu yiyecek konusuydu. İstanbul’da kurulmuş olan İane Komisyonu, göçmenleri uygun yerlerde yerleştirmek, ev kirası vermek gibi yardımların dışında göçmenlere iki kuruş gündelik de veriyordu⁵³⁷. Yapılan yardımlar arasında yakacak için para verilmesi de epeyce gidere yol açmıştır⁵³⁸. Fakat yapılan yardımların düzenli bir şekilde devam etmemesi, muhacirlerin zor durumda kalmasına sebep olmuştur.

Muhacirlerin iskânının ardından yaşanan asıl sorun, muhacirlerin üretici duruma getirilmeleri ve toprağın bir an önce işletilmesini sağlamaktır. Devlet, muhacirlerin yaptıkları işleri ve yerleştirilecekleri yerleri belirleyerek, muhacirleri üretici duruma getirmeye çalışmış, fakat göçün büyük kitleler halinde gerçekleşmesi bu planlamanın dışına çıkılmasına neden olmuştur.

⁵³⁴ Erdal, s. 208.

⁵³⁵ Çelebi, s. 245.; Önder, s. 290.

⁵³⁶ Çelebi, s. 248 n270.

⁵³⁷ Kocacık, “Balkanlar’dan Anadolu’ya Yönelik Göçler (1878-1890)”, *Osmanlı Araştırmaları*, I, s.155.

⁵³⁸ Kocacık, “Balkanlar’dan Anadolu’ya Yönelik Göçler (1878-1890)”, *Osmanlı Araştırmaları*, I, s. 156.

Osmanlı Devleti, daha önce de belirttiğimiz gibi, muhacirlere bir takım vergi muafiyeti tanımıştı. Devlet, muhacirleri belirli bir süre vergiden ve askerlik hizmetinden muaf tutmuştur. Devlet, göçmenlere ev ve arazi verdiği gibi, geri ödemesi uzun vadeli taksitlere bağlı olmak şartıyla tohumluk, çift hayvanı, ziraat aletleri vb. yardımlarda bulunmuştu⁵³⁹. Ancak muhacirlerden bir kısmı muafiyet süreleri dolmasına rağmen, ödemeleri gereken vergileri ödemek istememişlerdir. Mesela, Hükümet, Mihaliç ve Uluabad köylerinde üç seneden önce iskân olunanların ödemeleri gereken verginin tahsil edilmesini istemiştir⁵⁴⁰.

Burhaniye Ziraat Bankası, muhacirlere, tohumluk, çift hayvanı ve ziraat aletleri almaları için geri ödemesi uzun vadeli taksitlerle kredi vermiştir. Fakat muhacirler, aldıkları bu kredileri ödeyememişlerdir. Karesi Gazetesi'nin M. 10 Ağustos 1914 / H. 18 Ramazan 1332 tarihli 16 numaralı sayısında yayınlanan bir ilanla Burhaniye Ziraat Bankası'na borcu olan bazı muhacirlerin tarlalarının da açık artırmaya çıkarılacağı belirtilmiştir. Burhaniye İcra Dairesi'nden yapılan duyuruda şöyle denilmektedir: "... Burhaniye Ziraat Bankası'na borçlu bulunan 6692 numarada kayıtlı Kızıklı karyesinden Muhacir Mustafa oğlu Mustafa'nın köy kıyısında 3 dönüm 3 evlek bağı, 6748 Yunus Mahallesi'nden Muhacir Recep oğulları Hasan ve Osman'ın Bahçe Pınarı'nda 5 dönüm tarla, 6804 Yunuslar Mahallesi'nden Lofca Muhacirlerinden Recep Oğlu Hasan'ın Kızıklı Yolu Mevkii'nde 5 dönüm tarlası, 6806 Yunus Mahallesi'nden Muhacir Pehlivan Osman'ın Akar Kuyu Mevkii'nde 10 tarlası, işbu tarihinden on beş gün sonra satılmak üzere açık artırmaya çıkarılacağı ilan olunur."⁵⁴¹.

Yine Karesi Gazetesi'nin M. 21 Ağustos 1914 / H. 29 Ramazan 1332 tarihli 18 numaralı sayısında yayınlanan bir ilanla, Burhaniye Ziraat Bankası'na borcu olan 6987 numarada kayıtlı Taylıeli karyesinden Muhacir Recep Kerimesi Zehra Hatun'un 2 kıtada 2 dönüm bağla 25 dönüm tarlası, 7030 numarada kayıtlı Dere-i Kebir karyesinden Muhacir Mehmet Ağa zevcesi Hatice Hanım'ın kır kolunda 3 dönüm bağının iş bu tarihten on beş gün sonra satılmak üzere açık artırmaya

⁵³⁹ Kırılı, s. 257.

⁵⁴⁰ Kırılı, s. 258.

⁵⁴¹ Celal Oral, *Karesi Gazetesi (2 A/ 1-26)*, Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Yayınlanmamış Bitirme Tezi, Balıkesir 2009, s. 118.

çıkarılacağı duyurulmuştur⁵⁴². Görülüyor ki; muhacirler, üretici konuma geçmeleri için Devlet'in kendilerine vermiş olduğu kredileri verimli kullanamamışlardır.

Devlet tarafından muhacirlerden iâşe hissesi olarak hububat ve yağ bedeli alınmış, bunlar ödenmediği için muhacirler zor durumda kalmıştır. Mesela, Yunan zulmünden kaçarak sığındıkları Burhaniye ve Ayvalık'ta hiçbir hükümet dairesinden yardım görmeyip aç ve bi-ilaç ortada kaldıkları, açlıktan yüzde otuz beşlerinin telef olduğunu iddia eden İmrozâbâd (Gömeç/Armutlu)'dan muhacir Emin ve arkadaşları imzasıyla Dâhiliye Nezareti'ne çekilen telgrafta, "1333 ve 1334 seneleri zarfında iâşe olarak parası peşinen verilmek şartıyla alınan zeytinyağı ve soyanın el-yevm esmâni tesviye edilmediği gibi mevcûd ve yedde bulunan i'âşe yağlarından herkesin hakkının tesviyesi hükûmetce icrâ olunduğu hâlde cihet-i askeriye'nin müdâhalesiyle men' olunmuştur. Halkın bir müddet daha idâme-i hayâtı için istihkâkı olan yağ ve soyanın i'âde ve tevzî'inde envâ'-ı hıyel ve desâis i'mâl edilmiş, türlü türlü tahakkümler icrâ olunmuştur. Böyle sefil ve perişan olan halkın vaz'iyetinden lezzet almakda bulunulmuştur. Biz hükûmetten sadaka istemiyoruz. Hükûmetin mukaddemâ aldığı hubûbât ve yağlarımızı istiyoruz. Ya bunları veriniz, veyâhûd bu halk açlıktan kırılacaktır. Buna bir çâre bulunuz. İrâdelerine şiddetle muntazırız. Fermân."⁵⁴³ diyerek, kendilerinden iâşe hissesi olarak alınan hububat ve yağ bedelinin hâlâ ödenmediğinden şikâyet etmektedir.

⁵⁴² Oral, s. 155.

⁵⁴³ BOA, DH.İ.UM., nr. 20.12.3.81.4, trh. 24 Cemaziye'l-ahir 1338.

4. BÖLÜM

BALKANLAR'DAN BURHANIYE'YE YAPILAN GÖÇLERİN SOSYO-EKONOMİK VE KÜLTÜREL ETKİLERİ

4.1. Balkanlar'dan Burhaniye'ye Yapılan Göçlerin Sosyal Etkileri

Burhaniye'nin de içinde bulunduğu Karesi toprakları, Orhan Bey Dönemi'nde Osmanlı hâkimiyeti altına girmişti. Balıkesir dolaylarını Karesioğulları Beyliği'nden alan Orhan Bey, uygulanan töre gereğince, beylerbeyliğine atadığı büyük oğlu Süleyman Bey'i İzmit'ten alarak, beyliğin sol kanadına, yani Demirhan Bey'den alınan Balıkesir sancağı valiliğine getirmiştir⁵⁴⁴. Balıkesir, bir ara I. Murad'ın oğlu Yakup Bey'in buraya vali tayin edilmesi üzerine kısa bir süre “şehzade sancağı” olmuştur. Yıldırım Bayezid'in ölümü üzerine kardeşler arasında çıkan mücadelede İsa Çelebi, bir müddet Balıkesir ve Bursa'da hüküm sürmüştür. Fakat Çelebi Mehmet bu iki şehri ele geçirince Balıkesir'i Karesi sancağının merkezi yapmıştır⁵⁴⁵.

Balıkesir, XV. yüzyıla kadar, Osmanlı Devleti'nin taht adayı şehzadeleri sancakbeyi olarak görevlendirdiği onbir şehzade sancağından biri olarak sosyal, ekonomik ve kültürel yönlerden Anadolu'nun önemli bir şehri olma vasfını korumuştur.

Osmanlı Devleti'nin gelişmesine paralel olarak, kuruluş ve yükselme dönemlerinde, Osmanlı Devleti'nde önemli bir sancak merkezi olan Karesi'de eğitimin, sosyal hayatın ve ekonominin büyük gelişme gösterdiğini görüyoruz. Osmanlı Devleti Dönemi'nde Karesi Sancağı'na bağlı bir kaza olan Burhaniye de Balıkesir'in sosyo-ekonomik ve kültürel gelişmişliğinden payını almıştır.

Osmanlı Devleti, 1683 Viyana Yenilgisi'nden sonra sürekli toprak kaybı yaşamıştır. Kaybedilen topraklar Osmanlı Devleti'nin sadece siyasi coğrafyasını

⁵⁴⁴ “Balıkesir Maddesi”, *Yurt Ansiklopedisi*, C. 2, s. 1123.

⁵⁴⁵ Mücteba İlgürel, “Balıkesir Maddesi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 5, s. 13.

etkilemekle kalmamış, aynı zamanda elde kalan bölgedeki siyasi, ekonomik ve kültürel yapıda da büyük tesirler bırakmıştır. Savaş sırasında ve sonrasında yaşanan göçler, bu etkinin başka bölgelere de taşınmasında ve etki boyutunun artmasında önemli bir faktör olmuştur⁵⁴⁶.

Kaybedilen topraklardan Anadolu'ya ve kaybedilmeyen diğer topraklara yönelen göçmenler, birçok sorunla karşılaşmışlar, bunun yanısıra Anadolu'nun demografik, ekonomik, kültürel ve toplumsal yapısına da büyük etkilerde bulunmuşlardır.

Bugün, Türkiye'ye Balkanlar'dan (özellikle Bulgaristan, Yunanistan ve eski Yugoslavya topraklarından) gelen göçmenler, Batı Anadolu ağırlıklı olmak üzere, ülkenin hemen hemen tamamına yerleşmişlerdir. Ancak, Batı Anadolu'da nüfus yığılmasını önlemek amacıyla, ülkenin orta ve doğu kesimlerinde iskânı teşvik edici politikalar izlense de Balkan/Rumeli göçmenlerinin genel tercihi Batı'daki iller olmuştur. Özellikle, Bursa, İstanbul, İzmir, Kocaeli, Çanakkale, Manisa, Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli kentlerinde ve çevrelerinde olduğu gibi Balıkesir de Balkan muhacirlerinin yoğun olarak yaşadığı yerlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır⁵⁴⁷.

Sonuçları itibarıyla tarihî, sosyal, siyasi ve ekonomik açıdan önem arzeden göç hareketleri, tarihsel akış içerisinde değerlendirildiğinde özellikle XIX. yüzyıla damgasını vurmuştur. Bu nedenle XIX. yüzyıl tam anlamıyla Osmanlı Devleti için bir "Göç Yüzyılı" olmuştur diyebiliriz. Başta ekonomik, dinî ve siyasi olmak üzere çeşitli nedenlerle çoğunluğu Balkanlar'dan olmak üzere Kafkasya, Kırım, Afrika ve Arap topraklarından Türkiye'ye kitleler ve küçük gruplar halinde göçler gerçekleşmiştir. Böylece Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri'nde, yaklaşık iki asır boyunca gerek Balkan coğrafyasının, gerekse Türkiye'nin demografik yapısını önemli oranda etkileyen bir göç süreci yaşanmıştır⁵⁴⁸.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Osmanlı Devleti Dönemi'nde Karesi sancağına bağlı bir kaza olan ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında da ilçe olan Burhaniye, gerek Osmanlı Devleti'nin son yıllarında ve gerekse Cumhuriyet Dönemi'nde çok

⁵⁴⁶ G. Çelik, "Osmanlı Devleti'nin Nüfus ve İskân Politikası", *Divan*, Sayı 6, s. 98.

⁵⁴⁷ Ünal, s. 28.

⁵⁴⁸ Seyfi Yıldırım, "Balkan Savaşları ve Sonrasındaki Göçlerin Türkiye Nüfusuna Etkileri", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 8, Sayı 16 (Güz 2012), s. 76.

sayıda göçmene ev sahipliği yapmıştır. Özellikle Osmanlı Devleti'nin son yıllarında ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında Balkanlar'dan gelen muhacirler, Burhaniye'nin sosyo-ekonomik ve kültürel hayatında önemli tesirler meydana getirmiştir. Bu bölümde Balkanlar'dan Burhaniye'ye yapılan göçlerin sosyal, demografik, ekonomik ve kültürel etkilerini ele alacağız.

4.1.1. Burhaniye'nin Sosyal Yapısı

4.1.1.1. Sosyal Hayat

Osmanlı Devleti'nde bir yerin sosyal açıdan önemli bir merkez olması için o yerin Osmanlı belgelerinin diliyle “bâzâr durur ve cuma kılınır” olması gerekliydi. Osmanlı Devleti, şehri ve kasabayı bu şekilde tanımlamıştır. Osmanlı Kanunu'na göre, han, hamam, bedesten ve kervansaray bina edilmişse o yer kasabadır⁵⁴⁹. Bu tanıma göre, Kemer Edremit kazası, Osmanlı Devleti Dönemi'nde bir kasaba merkeziydi.

Kasabalarda, kendisine bağlı çeşitli köy ve nahiyelerden ürünlerini pazarlarda satmaya gelen insanlar ve burada bulunan camilerde namaz kılmaya gelenler sayesinde sosyal bir yaşam ve paylaşım alanı oluşurdu. 1305 yılı Salnamesi'ne göre 1887 yılında Burhaniye'de Cuma günleri Pazar kurulmakta, “Kemer Pazarı” olarak bölgede şöhret yapmaktadır⁵⁵⁰.

Osmanlı Devleti'nde kasabalar ve şehirler mahallelerden meydana geliyordu. Osmanlı Devleti'nde mahalle, bir idari birim olmaktan çok bir sosyal birimdir. Osmanlı ailesi ile bir bağ içerisindedir. Doğum, evlenme, ölüm mahalleyi ortaklaşa ilgilendiren ve dayanışmaya sevk eden olaylardır. Bir mahallede akrabalık ve hemşerilik önemlidir.

Osmanlı Dönemi'nde mahalle, aynı mescidde ibadet eden cemaatin aileleri ile birlikte ikamet ettikleri şehir kesimidir. Birbirini tanıyan, bir ölçüde birbirlerinin davranışlarından sorumlu, sosyal dayanışma içinde olan kişilerden oluşmuş bir topluluğun yaşadığı yerdir. Osmanlı Devleti'nde mahalleler, genellikle beş ile yüz arasında ailenin yaşadığı sosyal yaşam alanlarıydı. En sık karşılaşılan otuz kırk

⁵⁴⁹ Büyükcan, s. 37.

⁵⁵⁰ *Karesi Vilayeti'ne Mahsus Salnâme 1305-1888*, s. 158.

ailenin yaşadığı mahallelerdi. Mahalleler, sakinlerinin vergilerinin belirlenmesinde de belirli bir rol oynuyorlardı⁵⁵¹.

Çoğunlukla mahalle, aynı dine, etnik kökene ya da mezhebe mensup kişilerden oluşuyordu. Bununla birlikte bir mahalleye “yabancı” insanların gelip yerleşmesi sonucunda mahallenin yapısı zamanla değişikliğe uğramıştır. Mahalle sakinleri âdeta o mahallenin güvenliğinden de kendilerini sorumlu hissederlerdi. Mahallelerine giren ve çıkanları takip etmek suretiyle mahallelerine kimlerin girip çıktığını bilirler ve yabancıları hemen fark ederlerdi. Bir mahallede akrabalık önemliydi. Mahalle halkı birbirini tanır ve birbirine kefil olarak yerleşirdi.

XIX. yüzyılın ilk yarısına kadar mahalleleri imamlar yönetiyordu. Padişah beratı ile tayin edilen imamlar, doğum, ölüm gibi nüfus kayıtlarını tutarlardı. Zamanla mahalle imamları bu görevlerini kötüye kullanmışlar ve hakkıyla yerine getirememişlerdir.

Osmanlı evleri genelde ahşap olup bahçelidir. Ev, umumiyetle oturanın malıdır. Kiraya verilen ev azdır. Evler, az ve basit eşyalarla donatılmıştır. Büyük evlerde ve konaklarda haremlik ve selamlık kısımları vardır. Osmanlı evi çok temizdir. Ayakkabı eve girerken çıkarılır. 1717-1718’de Türkiye’de bulunan Lady Montagu, Şark Mektupları adlı eserinde, Osmanlı evlerini şöyle tasvir eder: “*Evlerin dışını süslemek adet değil. Hemen hepsi ahşap... Buradaki evler küçük veya büyük, iki kısımdan ibaret, aralarında dar bir geçitle bağlantı sağlanıyor. Birinci kısmın önünde geniş bir avlu ve etrafında da üstü örtülü galeriler (sofalar olmalı) var ki, bu benim çok hoşuma gidiyor. Galerilerin bütün odalara bağlantısı var. Odalar umumiyetle büyük. Renkli camlardan yapılmış iki sıra pencereleri var. İki kattan fazla evler çok az. Hemen hepsinin de galerisi var. Otuz basamağı geçmeyen merdivenler çok geniş. İşte bütün bu anlattıklarım ev sahibinin oturduğu kısımla ilgili. Kadınların oturduğu kısmın da -ki buraya harem diyorlar- bir galerisi var, odaların pencereleri buraya bakıyor. Pencere sayısı diğer kısımlardaki kadar. Renkleri ve eşyaları itibariyle bu odalar daha ferah. İkinci sıradaki pencereler çok alçak. Bu demir parmaklıklı pencereler tıpkı manastırlardaki gibi. Odaların zemininde hep İran halıları serili. Odanın bir ucunda iki ayak yüksekliğinde bir*

⁵⁵¹ Büyükcan, s. 37.

peyke var. Benim odamda iki tane. Bu peykelere sofa diyorlar. Üstünde diğer döşemelerden daha ağır bir halı var. Etrafında yarım ayak boyunda bir yükseklik var; üzeri evsahibinin zevkine göre ipek kumaşlarla örtülü... Ahşap tavan üzerine oyma veya boyama çiçek yapılmış. Duvarlardaki dolaplar bizimkilerden daha kullanışlı. İki pencere arasına da ufak raflar yapılmış, üzerine kokular veya çiçek sepetleri konuluyor. Haremde en çok hoşuma giden şey, oda ortasındaki mermer fiskiye... Her evde bir hamam var...’’⁵⁵².

Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde 1887’de Kemer kazasında, kırk karye ve altı mahalle ve 2.979 hanede erkek ve kadın 16.683 nüfus yaşamaktadır⁵⁵³. Bu dönemde Burhaniye’de, Hamidiye, Cami-i Kebir, Hacı Ahmed, Yunus, Mahkeme ve Memiş adlı 6 mahalle vardır. Bu mahallelerde yaşayan nüfus sayısı ise 1890 yılında 4.132, 1892 yılında 4.736 ve 1906 yılında ise 5.564 kişidir⁵⁵⁴. Bu dinî yapıların genellikle buldukları mahallelere adlarını verdiklerini görüyoruz. Koca Cami, Hacı Ahmet Mahallesi vs.

1890’lı yıllarda ülkeyi saran kolera salgınıyla mücadele etmek için Anadolu’ya gönderilmiş olan Dr. Şerafeddin Mağmumi, bölgede kaldığı süre boyunca izlenimlerini not etmiştir. 1894 yılının Kasım ayı sonuna kadar Bursa’da kaldıktan sonra Aralık ayında Bandırma, Erdek, Balıkesir, Edremit ve Kemer kasabasına gelen Mağmumi, Kemer kasabasının ilçe merkezi olup kasabanın birbirine paralel üç sokaktan ibaret uzun dar bir yer olduğundan bahsetmiştir. Kasabanın ortasında ve cadde üstünde taş minareli, geniş kubbeli bir cami ile birkaç mescit ve medrese, bir kilise ve güzel bir hükümet konağı ile karşısında bir telgrafhanesi vardır. İlçede o tarihte otel, lokanta ve eczane yoktur. Edremit’le kıyaslandığında sokakları daha düzgün ve temiz olup, büyük bölümü balıksırtı kaldırımıyla döşenmiştir. İlçedeki ikinci gününde İskele’deki (Hamidiye İskelesi) bir yolcuğu tedavi ettikten sonra, kuzeye doğru yarım saat süren bir yolculuğun sonunda vardıkları Adramytteion Antik Kenti hakkında ‘Kale bedeni gibi duvarlar, çok büyük küpler, çanak çömlek kırıntıları vardı’ demiştir⁵⁵⁵.

⁵⁵² Hüseyin Necdet Ertuğ, “Şerhiyye Sicillerine Göre Hicri 1137 (1724-25) Yılı İstanbul’unda Osmanlı Konutu / Menzili”, *Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries, Cilt/Volume: 10, Sayı/Issue: 2, Yıl/Year: 2015 (129-142), s. 133-134.*

⁵⁵³ *Karesi Vilayeti’ne Mahsus Salnâme 1305-1888*, s. 118.

⁵⁵⁴ Kılıç, s. 21, 44.

⁵⁵⁵ N. H. Polat, s. 290.; Akın, s. 5

Yüzbaşı İsmail Hakkı Bey, 1920'lerde Balıkesir adlı eserinde, Merkez ilçe Balıkesir için "İlçe halkının sosyal yaşantısı orta seviyededir. Sosyal tabakalar arasında açık bir fark görülmez. Fakir kesim kendi kazançlarıyla orantılı bir hayat yaşamakla birlikte, yokluktan dolayı bir hastalığa da rastlanmaz. Yüksek tabaka yaklaşık genelin % 15'ini, orta tabaka % 65'ini, fakir tabaka ise % 10'unu meydana getirir." demektedir⁵⁵⁶. Dolayısıyla 1920'lerde Balıkesir ve ilçelerinde halkın büyük bir kısmının durumunun iyi olduğunu ve orta tabakada yer aldığını söylemek mümkündür.

4.1.1.2. Toplum Yapısı

Burhaniye, kurulduğu günden beri birçok dinî ve etnik gruba ev sahipliği yapmıştır. Osmanlı Devleti Dönemi'nde de farklı dinî ve etnik kimliklerde insanlar, Burhaniye'de birarada huzur içinde yaşamışlardır.

Osmanlı Devleti'nin, hâkimiyeti altındaki toplulukları, din ya da mezhep esasına göre örgütleyerek yönetmesine "millet sistemi" denir. Sistem, Müslümanların hâkimiyeti üzerine kurulduğundan, Müslümanlara "millet-i hâkime", diğer din mensuplarına ise "millet-i mahkûme" yani "hükmedilen millet" adı veriliyordu⁵⁵⁷. Osmanlı toplumunda Türkler, Araplar, Acemler, Boşnaklar ve Arnavutlar, Müslüman çoğunluğu oluşturuyordu. Müslümanlardan başka Ortodokslar, Ermeniler ve Museviler (Yahudiler) olmak üzere üç temel millet daha vardı. Burhaniye'de de Osmanlı millet sistemi içinde yer alan Müslümanlar, Ortodoks Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler yaşamıştır.

Osmanlı hâkimiyeti altında farklı etnik gruptan insanlar yaşıyordu. Bunlar; Rumlar, Yunanlılar, Bulgarlar, Sırlar, Hırvatlar, Karadağlılar, Bosnalılar, Arnavutlar, Romenler, Macarlar, Çingeneler, Ermeniler, Gürcüler, Araplardı.

Osmanlı Devleti Dönemi'nde gayrimüslimler, Osmanlı öncesi İslam devletlerinde olduğu gibi, "Zimmî" statüsünde sosyal gruplardı. Yani devletin koruyuculuğu altında idiler. Osmanlı Devleti'nin yönettiği halkın bir bölümünü teşkil

⁵⁵⁶ Yüzbaşı İsmail Hakkı Bey, *1920'de Balıkesir*, Balıkesir: Balıkesir Valiliği Kültür Yayınları, 1997, s. 17.

⁵⁵⁷ Bahaeddin Yediyıldız, "Osmanlı Toplumunu", *Osmanlı Devleti Tarihi*, C. 2, ed: E. İhsanoğlu, İstanbul 1999, s. 466.

eden gayrimüslimler, statüleri ve dinî kimlikleriyle önemli bir zümreyi oluşturuyorlardı. Can, mal, ırz, namus ve dinleri devletin güvencesi altında bulunan gayrimüslimler, bunun karşılığında devlete cizye adı altında vergi ödüyorlardı. Genellikle ticaret ve tarımla uğraşan gayrimüslimler, Islahat Fermanı ile devlet memuru olma hakkını elde etmişlerdir⁵⁵⁸. Kiliselerden bahsedilmesine rağmen, Burhaniye’de yaşayan Yahudilerin sayıları bir cemaat oluşturacak kadar olmamalıdır ki, mabetlerinden bahseden belgeye rastlanmamıştır.

Osmanlı Devleti’nde toplum, toplum barışının ve düzeninin temeli olarak görülen ve sosyal hayatın sağlıklı olarak işlemesi için gerekli olduğuna inanılan iki büyük sınıfa ayrılmıştı. Bunlardan birincisi idari ya da dinî yetkiler tanınan Yönetenler (askerî) sınıfı, ikincisi de yönetime hiçbir şekilde katılmayan muhtelif din ve soylara mensup zümrelerden yönetilenler (reâya) sınıfı idi⁵⁵⁹.

Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde Burhaniye’de yönetici sınıfı içinde Kadı, Kaymakam, Müderris, İmamlar gibi görevliler yer alırken; yönetilenler sınıfı içinde ise geçimini tarım ve sanayi alanında üretim yapmak ve ticaretle uğraşmak suretiyle temin eden ve devlete vergi veren kesimler yer alıyordu.

Osmanlı toplumunun temelini aile oluşturuyordu. Aile ferdin hayatında bağlarının hiç gevşemeyeceği temel ve tek kurumdu. Aile bireyleri arasında saygı ve sevgi esastı. Her sorun orda çözülür, her destek orda bulunurdu. Ailede üç kuşak birarada yaşar, çocuklar ilk eğitimi ailede alırdı. Tüketime yönelik malzeme yiyecek, giyecek birlikte üretilirdi. Ailenin korunması, parçalanmaması en çok dikkat edilen husustu. Kırım Savaşı sonrası Fransa’nın İstanbul Sefiri’nin akrabası olarak İstanbul’da bulunan Durand De Fontmagne, çocukların anne babalarına, hanımların eşlerine karşı gösterdiği saygı karşısında etkilenir ve “*Bir aile babasının, ailesi içinde, hükümdarın ülkede gördüğü saygıdan daha büyüğünü gördüğünü*” belirtir⁵⁶⁰.

⁵⁵⁸ Öntüğ, *XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Balıkesir Şehrinin Fiziki, Demografik ve Sosyo-Ekonomik Yapısı*, s. 191.

⁵⁵⁹ Yediyıldız, s. 444.; 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı öncesi, M. 1854-1857 yıllarında Balıkesir’de nüfusun çoğunluğunu Müslüman halk, reaya teşkil ediyordu. Halk dinine, vatan ve milletine bağlıdır. Şehirde yaşayan halk ticaret, zenaat ve tarım, özellikle bağcılık yapmaktadır. Köyde yaşayan halk ise tarım ve hayvancılık ile uğraşmaktadır. Yetiştirdiği ürünlerini şehre gelip satmakta ve geçimini sağlamaktadır. Bkz. H. Polat, s. 27.

⁵⁶⁰ Selçuk Düğger, “Batılı Kadın Seyyahlar İmgeleminde Osmanlı Kadını”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 29, (2015), 71 -90, s. 73-74.

Cumhuriyet Dönemi'nde de ailenin korunması anlayışı devam etmiştir. Mesela, 2013 yılı yasal medeni durum ve cinsiyete göre Burhaniye nüfusu (15+ yaş) 21.276'sı kadın ve 21.716'sı erkek olmak üzere 42.992'dir. Bu nüfusun 28.475'inin evli, 2.094'ünün boşanmış, 9.286'sının hiç evlenmemiş olduğu ve 3.137'sinin de eşinin öldüğü tespit edilmiştir⁵⁶¹.

Osmanlı ailesinde zina yoktur. Annesi babası ölmüş çocuklar, hemen en yakın akrabasına sığınır. Bu yüzden yetimhane diye bir şey bilinmez. XIX. yüzyıla gelinceye kadar Burhaniye'de yetimden ve yetimhaneden bahsedilmez. 1311 (1893) Yılı Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi'nde Kemer kazasında görev yapan memurlar arasında Eytam Müdürü olarak Mustafa Efendi isminde birinin görev yaptığı belirtilmektedir⁵⁶². Buradan anlaşılıyor ki Osmanlı Devleti, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra sayıları giderek artan yetimlere destek olmak için kazalarda bir müdürlük oluşturmuştur. 1315 (1897) yılı Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi'nde ise Hafız Fahri Efendi'nin Eytam Müdürü olarak Burhaniye kazasında görev yaptığı belirtilmektedir⁵⁶³. 1901 yılına ait bir belgede “*Şehit çocukları için Burhaniye kazasında erkek ve kızlar için mahaller ayrıldığı, şehit çocuklarının künyeleriyle babalarının nerede şehit olduğuna dair defter tanzimiyle tahsisatı tespit edecek komisyon teşkil edilerek göreve başladığı*” belirtilmektedir⁵⁶⁴.

Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı sonucunda Millî Mücadele'ye geldiğinde sayısı kabarık olan muhtaç ve kimsesiz çocuklar kitlesi ortaya çıkmıştır. Cephede şehit düşen askerlerin geride bıraktıkları bu yetim ve öksüz çocukların gıda, giyim ve barınma ihtiyaçlarının karşılanması gerekiyordu. Ancak bu çocukların ihtiyaçlarının devletçe karşılanması mümkün değildi. Fakat bütün bunlara rağmen Birinci Dünya Savaşı devam ederken değişik livalarda imkânlar nispetinde bakımevleri kurulmaya çalışılmıştır.

Cumhuriyet Dönemi'nde de kimsesiz çocukların ihtiyaçlarını karşılamak için devlet çaba göstermiştir. Bu bağlamda Çocuk Esirgeme Kurumu kurularak Çocuk Yetiştirme Yurtları ve Çocuk Yuvaları açılmıştır. Cumhuriyet devrimlerinin en

⁵⁶¹ TÜİK, *Seçilmiş Göstergelerle Balıkesir*, 2013, s. 107.

⁵⁶² Aras, *Bürhaniye Devrim Tarihi*, s. 86.

⁵⁶³ Aras, *Bürhaniye Devrim Tarihi*, s. 89.

⁵⁶⁴ BOA, DH.UMVM., nr. 136/61, trh. 29 Rebiu'l-ahir 1334.

önemli kurumlarından biri olan bugünkü adıyla Çocuk Esirgeme Kurumu (eski adıyla Himâye-i Etfal Cemiyeti) Burhaniye’de 1935’li yıllarda faaliyete geçirilmiştir⁵⁶⁵.

Osmanlı toplumunda ailenin günlük hayatı, çocukların eğitimi ve beslenmesi, karı koca ilişkileri ve hayatın yükünün paylaşılması, evin idaresi, sağlık ve beslenme sorunlarının çözülmesi gibi gündelik uygulama etrafında şekillenirdi. Çocuk, aileyi devam ettirecek temel unsur olarak görüldüğünden çocuklara çok ehemmiyet verilirdi. Şehirlerde yaşayanların çocuk sayısı azken; kırsal bölgede yaşayanların çocuk sayısı fazlaydı. Osmanlı ailesinde çocuk, babanın hukuki denetim ve velayeti altındadır. Çocuk üzerinde ailenin, akrabaların, mahalle ve cemaatin kontrolü vardır. Çocuk, aile ve cemaatin baskısını üstünde hisseder, hata yapan çocuk herkes tarafından kınanırdı.

Osmanlı toplumunda kadın ve erkek genelde birarada bulunmazdı. Erkekler kendi aralarında, kadınlar da kendi aralarında ayrı törenler ve eğlenceler tertip ederlerdi. Misafirlikte de kadınlar ve erkekler ayrı odalarda otururdu.

4.1.1.3. Vakıf Teşkilatı

Osmanlı toplumunda yardımlaşma ve dayanışmaya çok önem verilirdi. Bunun bir sonucu olarak vakıf⁵⁶⁶ müessesinin toplumda önemli bir yer tuttuğunu görüyoruz.

Toplumsal yaşam ve kültür hayatı hakkında da bilgi ve fikir veren vakıflar açısından Karesi livası son derece zengindir. Toplumunu bütün dinamikleriyle ayakta tutan ve en küçük yerleşim birimlerinden olan mahalle ve köylere kadar örf ve âdet

⁵⁶⁵ Tuna, s. 121.

⁵⁶⁶ Vakıfın kelime olarak mânâsı durdurmak, alıkoymak olup, uygulanış itibarıyla bir kimsenin mülkiyetindeki maldan ferâgat ederek, onu âmme menfaatine ebedî tahsis etmesi anlamına gelmektedir. Bkz. Öntüğ, *XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Balıkesir Şehrinin Fiziki, Demografik ve Sosyo-Ekonomik Yapısı*, s. 282.; Vakıf, bir mülkü halkın menfaatine ebedî olarak tahsis etmek demektir. Vakıf, veren ile alan arasında bir köprü vazifesi görür. Vakıf hem dinî, hem de insanî bir müessesedir. İslâmiyet’te ilk vakıf, Hz. Peygamber zamanında Medine’de başlamıştır. Hz. Peygamber, 625 yılında Medine’de kendisine ait yedi hurma bahçesini vakfédip hâsılatını İslam’ın müdafaasını gerektirecek hadiselere tahsis etmiştir. Fedek Hurmalığı’nı da yiyecek ve içeceği tükenmiş yolculara tahsis etmiştir. İslam devletlerinde camiler, medreseler, diğer hayır müesseseleri artınca bunların devamı için vakıflar tahsis edilmiştir. Türkiye’de ilk vakıf senedi, 1048 yılında Erzurum Pasinler’de Halil İbani tarafından yazılmıştır. Osmanlılar zamanında Orhan Bey, Bursa’da yaptırdığı cami ve zaviye evkâfının nezâretini Sinan Paşa’ya tevcih etti. Osmanlılar döneminde vakıflar giderek yaygınlaştı ve Osmanlılar bir vakıf medeniyeti oluşturdu. Bkz. Mehmet Bicik, *Türklerin İlkleri*, Ankara: Tutku Yayınevi, 2012, s. 311.

hükümünde yaygınlık kazanan vakıflar, Karesi genelinde ibadet şuuru içinde yapılagelmiştir.

1826 yılında “Evkaf-ı Hümayun Nezareti” kurularak, vakıfların merkezî yönetime bağlanması, vakıflar eliyle yönetilen Osmanlı eğitiminin de, tek bir çatı altında toplanmasının ilk adımını oluşturmuştur. Dönemin padişahı II. Mahmut bununla aynı zamanda vakıf gelirlerini merkezileştirerek, ilmiyenin kaynaklarını sınırlamış ve denetim altına almıştır⁵⁶⁷.

Bütün şehir ve kasabaların fiziki, içtimai ve iktisadi bakımdan incelendiğinde vakıf kuruluşları etrafında geliştiği görülecektir. Burhaniye de esas itibariyle vakıf müesseseleri etrafında gelişmiş bir Türk şehridir. Burhaniye ve çevresinde çok sayıda vakıf mevcuttu.

XIX. yüzyıl, Burhaniye’de vakıfların kurulduğu bir yüzyıldır. Burhaniye’de kurulan vakıfların ilki, H. 1156’da kurulan Hacı Mehmet Ağa Vakfı’dır. Bu vakıflar kanalıyla Memiş Mahallesi’nde bir cami yapılmıştır. İkinci vakıf, Ali Ağa tarafından, H. 1163 yılında kurulmuş ve Hanay Camii’ni inşa ettirmiştir. Üçüncü vakıf, Hacı Sarı ailesinin; dördüncüsü ise Evkafoğlu Vakfı’dır. Bunlardan başka Tataroğlu ve Pazarbaşı’nın kurdukları iki küçük vakıf daha vardır⁵⁶⁸.

Osmanlı arşiv belgelerinde Burhaniye ve çevresinde değişik vakıflara tahsis edilmiş, çok sayıda arazi ve zeytinlikten bahsedilmektedir. Mesela, Haremeyn-i Muhteremeyn’e bağlı Saliha ve Zeliha Hanım Vakfı⁵⁶⁹, Valide Sultan Evkâfi⁵⁷⁰, Süleyman-ı Sâni Vakfı⁵⁷¹, Bezmi Âlem Vâlide Sultan Evkâfi, Hâce Hanife Hanım Evkâfi, Mehmed Emin Ağa Evkâfi ve Kara Osmanzâde Hacı Hüseyin Ağa Evkâfi⁵⁷²

⁵⁶⁷ Filiz Özkan Aydemir, *Sâlnâmelere Göre Balıkesir’de Eğitim Ve Eğitim Kurumları (1876’dan 1908’e)*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir 2009, s. 18-19.

⁵⁶⁸ Tuna, s. 67.

⁵⁶⁹ Edremid ve Kemer Edremid kazalarında Haremeyn-i muhteremeyne bağlı Saliha ve Zeliha Hanım Vakfı’nın zeytin ve incir ağaçlarını başka başka kişilere satan vakfın mütevellisi mecnun İsmet Bey’in azliyle kızı Fatma Zehra Hanım’ın yerine mütevelliyeye nasbı ve ağaçların biriken hâsılatıyla birlikte geri alınması istenmiştir. BOA, A.MKT.DV., nr. 177/4, trh. 25 Cemaziye’l-evvel 1277.

⁵⁷⁰ Valide Sultan Evkâfi’ndan Edremid ve Kemer-i Edremid kazalarında kâin zeytin bahçelerinin imarı için lüzumu olan akçenin tesviyesi. BOA, A.MKT.MHM., nr. 211/45, 22 Safer 1277.

⁵⁷¹ Karesi sancağının Burhaniye kazası dâhilindeki Süleyman-ı Sâni Vakfı iâne hisselerinin takibinden sarf-ı nazar olunması. (Maliye). BOA, BEO., nr. 1791/134252, trh. 01 Zilkade 1319.

⁵⁷² BOA, EV.d., nr. 24925, 26 Zilkade 1297.

ile ilgili belgeler, Burhaniye’de çok sayıda vakıf ve bu vakıflara ait zeytinlik ve incir ağacı bulunduğunu göstermektedir.

4.1.1.4. Dini Yapı

İslamiyet’i kabul ederek yüzyıllarca İslam’ın bayraktarlığını yapan Türk milletinin özünde, karakterinde ve ruhunda İslam dininin derin izlerinin bulunduğu inkâr edilemez. İslam’ı bir yaşam biçimi olarak hayatın her alanında tatbik eden Türk milleti, farklı dinlerden insanlara da hoşgörüyü yaklaşılarak kendi din ve inanışlarını yaşama imkânı vermiştir.

Osmanlılar, kuruluşundan çökmesine kadar, İslam güç ve inancının ilerlemesine veya savunmasına yönelik bir politika takip etmiştir. Bu politika, “ıla-yı kelimetullah” lafzını yaymak olarak ifade edilmiştir. Biraz yeni ve ayrı bir şekle dönüşmüş olmakla beraber, esas itibariyle ve sarsılmaz olarak İslami kalmış olan klasik Müslüman kültürlerden tevarüs edilen gelenekler, Türk düşüncesine, hayatına ve edebiyatına baştanbaşa sinmiştir.

Osmanlı Devleti’nde ailede başlayan dini eğitim, camide, medresede ve mekteplerde devam etmiş, hayatın her alanında İslami esas ve ilkeler hâkim kılınmaya çalışılmıştır. Camiler, sosyal, kültürel ve idari fonksiyonlara sahip alanlar olarak yüzyıllarca çok önemli rol oynamışlardır. Osmanlı Devleti’nde farklı din ve mezheplerden insanlar, kendi dinî merkezlerine bağlı olarak inançlarının gereğini yerine getirebilmişlerdir.

İnceleme konumuz olan Burhaniye de, kurulduğu günden bu yana birçok dini ve etnik gruba ev sahipliği yapmıştır. Osmanlı Devleti Dönemi’nde Burhaniye’de Müslümanlar, Hıristiyanlar ve Museviler bir arada huzur içinde yaşamışlardır. Fransız gezgin Vital Cuinet, 1880-1892 yılları arasında gerçekleştirdiği seyahatlerinde, Edremit’ten Ayvalık’a gitmek üzere yola çıktığında uğradığı Kemer-Adramit adıyla bahsettiği kasabanın merkezinde 4.132 kişi yaşadığını ve bunların 332’sinin gayrimüslim olduğunu; kasabada beş cami ve bir kilise bulunduğunu; kasabadaki bir yüksek okul, iki lise ve 12 ilkokuldan dokuz tanesinin Müslümanlara, diğer altısının gayrimüslimlere ait olup, bu okullarda 250 Müslüman, 190 Hristiyan

öğrencinin eğitim gördüğünü belirtmiştir⁵⁷³. 1305 (1887) yılı Karesi Vilayeti Salnamesi'ne göre de Kemer kazası ve köylerinde 43 cami ve 3 kilise mevcuttur⁵⁷⁴. 1894 yılının Kasım ayı sonuna kadar Bursa'da kaldıktan sonra Aralık ayında Bandırma, Erdek, Balıkesir üzerinden Edremit ve Kemer kasabasına gelen Dr. Şerafeddin Mağmumi de Burhaniye'nin dinî yapısı ve sosyal hayatı hakkında şu bilgiyi vermiştir: “*Kasabanın ortasında ve cadde üzerinde sıvadan başka bir noksanı kalmamış zarîf taş minâreli vâsi kubbeli bir câmi-i şerîfle birkaç mesâcit ve medârisi, bir kilisesi, Kaymakam Hüsnü Bey'in eser-i himmât-ı olarak müceddiden inşa olunmuş güzel bir Hükûmet Konağıyla karşısında bir telgrafhanesi vardır. Evvelce arz edilmiş olduğu üzere otel ve lokanta ve eczahanesi yoktur*”⁵⁷⁵. Annuaire Oriental'in 1913 yılında yayınlanan sayısında yer alan bilgilere göre ise Kemer'de 5.000 Türk, 5.000 Rum yaşamakta olup altı cami, bir medrese ve iki kilise bulunmaktadır⁵⁷⁶. Bu bilgiler doğrultusunda XIX. yüzyıl sonu, XX. yüzyıl başlarında ilçede Müslüman ve Rum halkın beraber yaşadığı, her cemaatin ayrı ibadet mekânları ve okulları olduğu, anlaşılmaktadır.

XIX. yüzyılın sonlarında Müslümanlarla birarada yaşayan gayrimüslimlerden İslam'ı kabul edenler de olmuştur. Mesela, 20 Temmuz 1895 tarihli bir belgede “Hüdavendigâr vilayetine tabi Kemer kazasında İslam'a teşvik ile seksen yaşında bir Hristiyan'ın Müslüman olduğu ve sünnet icra ve akabinde vefat edip makber-i müslimine defn edildiği”, yine on üç yaşında bir çocuğun da ihtida eylediği belirtilmektedir⁵⁷⁷.

Birinci Dünya Savaşı yıllarının sebep olduğu maddi ve manevi buhran, yoksulluk, yokluk ve kıtlıklar halkın yaşamını sıkıntıya sokmuştur. Bütün bunlara rağmen Türk milleti, inancını kaybetmemiş; Millî Mücadele ile halk âdeti bütün kaynaklarını seferber etmiştir.

⁵⁷³ Akın, s. 5; Tuna, s. 65.

⁵⁷⁴ *Karesi Vilayeti'ne Mahsus Salnâme 1305-1888*, s. 118.; 1886-1889 yıllarına ait Hüdavendigâr Vilayeti Salnamelerinden Balıkesir'e ait olanları incelediğimizde Balıkesir genelinde Hristiyan dinine mensup gayrimüslimlere ait 244 kilisenin bulunduğunu, bunlardan 154 tanesinin Erdek ve çevresinde, 51 tanesinin Ayvalık ve çevresinde, 14 tanesinin Bandırma ve çevresinde bulunurken; Balıkesir merkezinde 3, Edincik'te 2, Gönen'de 2, Manyas'ta 2, Burhaniye'de 1, Gömeç'te 1, Dursunbey'de 1, İvrindi'de 1, Sındırgı'da 1 kilise kaydına rastlıyoruz. Bkz. Gücü, *Geçmişten Günümüze Zeytinli*, s. 73.

⁵⁷⁵ N. H. Polat, s. 290.

⁵⁷⁶ Akın, s. 6.

⁵⁷⁷ BOA, BEO., nr. 657/49214, trh. 27 Muharrem 1313.

Millî Mücadele'nin örgütlenmesinde camiler ve dergâhlar, tabii olarak din adamları çok önemli fonksiyon üstlenmişlerdir. Hükümet, bildirileri, ilanları, çağrılarını camilerden ve dergâhlardan halka ulaştırmıştır. Halk, camilerde ve dergâhlarda harekete geçmekteydi. Millî Mücadele'nin her aşamasında din adamları ön safta yer almış, en başta müftüler olmak üzere pek çok din adamı cepheye ve vazifeye koşmuştur. İstisnasız bütün Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyeleri arasında mutlaka din adamları görev almışlardır. Din olgusunun hoşgörü ikliminde yeşerdiği ülkede, milletin ruhunda ve benliğinde mevcut olan direnme gücünü ateşleyen hocalar, müftüler, din adamları, devlet ve millet hayatında Millî Mücadele fikrinin doğuşunda önemli bir faktör olmuşlardır.

İzmir'in işgalinden sonra Müftü Âlim Efendi, Kırkağaç Müftüsü Hacı Rıfat Efendi, Burhaniye Müftüsü Mehmet Muhip Efendi, Edremit Müftüsü Hafız Cemal Efendi, Tire Müftüsü Sunullah Efendi, Yunan işgalini dinî açıdan değerlendiren bir fetva vermişlerdir. Bu fetvada, işgalin haksızlığı ve işgallere karşı mücadele etmenin dinî bir vazife olduğu belirtilmiş, bununla yetinilmeyip Yunanlılarla birlikte Damat Ferit Hükümeti de protesto edilmiştir. Bu protesto daha sonra etkisini göstermiş ve bu fetvayı veren din adamları İstanbul Hükümeti ve Yunan makamları tarafından idama mahkûm edilmiştir⁵⁷⁸.

Toplumda dine karşı olan hassasiyet ve saygının bilindiği bir dönemde din adamı olmadıkları halde Millî Mücadele'de halkın dinî ve milli duygularını galeyana getirerek, bunu zafer için en müessir bir vasıta olarak kullananlar da olmuştur. Mesela, Mustafa Kemal Paşa bu kişilerin başında gelmektedir. İstiklal Marşı şairi Mehmet Akif, daha sonra Cumhurbaşkanı olan Galip Hoca lakaplı Celal Bayar, Mehmet Akif'i İstiklal Marşı'nı yazmaya ikna eden Balıkesirli Hasan Basri Çantay, Anadolu'yu karış karış gezerek vaaz ve nasihatlerle halkı bilinçlendirmek suretiyle Millî Mücadele'ye hizmet etmişlerdir.

Din adamları, devlet ve millet adına vatanın işgallerden kurtarılması ve memleketin bağımsızlığını elde etmesi için Millî Mücadele döneminde çok önemli hizmetlerde bulunmuşlardır. Türk din adamları; cami kürsülerinde, meydanlarda düzenlenen mitinglerde, kurdukları cemiyetlerde, hatta cephelerde askerle omuz

⁵⁷⁸ Teoman Ergül, *Kurtuluş Savaşı'nda Manisa (1919-1922)*, İzmir 1991, s. 28.

omuza durarak önemli hizmetlerde bulunmuşlardır. Nitekim mallarını bu uğurda vermekten çekinmedikleri gibi, gerektiğinde bu uğurda canlarını dahi feda ederek şehit olmuşlardır.

Cumhuriyet'in ilanından önce, Kurtuluş Savaşı ve yeni bir devletin kurulması gibi son derece olağanüstü hallerin yaşandığı bir zaman diliminde kurulan TBMM Hükümeti Dönemi'nde de din hizmetleri ihmal edilmemiş, 3 Mayıs 1920 tarihinde oluşturulan hükümette, Osmanlı Dönemi'ndeki Şeyhülislamlık ve Evkaf Nezareti'nin hizmetlerini deruhte etmek üzere Şer'îye ve Evkaf Vekâleti adı altında bir bakanlık yer almıştır⁵⁷⁹.

Cumhuriyet Dönemi'nde de dinî hayat devletin kontrolünde şekillenmiştir. 3 Mart 1924'te Şer'îye ve Evkaf Vekâleti'nin kaldırılıp Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kurulmasıyla ülkede din hizmetlerini bu kurum yürütmeye başlamıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı, il ve ilçelerde müftü ve vaizler; cami ve mescidlerde de imam-hatip ve müezzinler vasıtasıyla halkın dinî ihtiyaçlarını karşılama yoluna gitmiştir. Mesela, 1926-1927 Yılı Devlet Salnamesi'ne göre 1925 yılında Burhaniye'de müftü olarak Hoca Mehmet Efendi görev yapmaktadır⁵⁸⁰.

4.1.1.5. Adalet Sisteminde Bozulmalar ve Toplumsal Olaylar

Osmanlı Devleti'nde Merkez'in (İstanbul) dışındaki tüm topraklar taşra kabul edilmektedir. Osmanlı Devleti'nde taşra idaresi ise; köy, kaza, sancak ve eyalet şeklinde örgütlenmişti. Osmanlı Devleti Dönemi'nde Kemer'in 1581/1582 yılında müstakil kadılık haline getirilmesi⁵⁸¹ ile Karesi sancağına bağlı bir kaza olan Burhaniye'de en yüksek dereceli yönetici kadı idi. Kadılar, kazanın belediye ve adliye işlerini takip etmekle görevliydi. Kazaların güvenliğinden ise subaşılar sorumluydu. Köylerde yönetimden Köy Kethüdası, güvenlik işlerinden Yiğitbaşı, adaletin sağlanmasından ise Kadı Naipler'i sorumluydu.

⁵⁷⁹ "Kuruluş ve Tarihi Gelişim", <http://www.diyamet.gov.tr/tr/icerik/kurulus-ve-tarihce/8>, (Erişim Tarihi: 19 Eylül 2016).

⁵⁸⁰ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1926-1927*, s. 998.

⁵⁸¹ Z. Özdemir, *Pelitköy*, s. 19.

Osmanlı Devleti'nde uyuşmazlıklar mahkemeye gitmeden aile meclisi, eşraftan zatlar, esnaf kethüdarları tarafından çözüldü. Çözülemeyen sorunlar ise mahkemelere intikal ettirilir ve en kısa sürede sonuçlandırılırdı.

XVI. yüzyıla ait bir teftiş evrakında, kadıların halka eziyet, rüşvet alma, kadılık bölgesini terk etme, yazmış olduğu hüccetlerde (delillerde) karışıklık olması, savaş zamanlarında ihmalkâr davranma gibi sebeplerle görevlerden alındığı yazılmaktadır⁵⁸². Adliye teşkilatında meydana gelen bu bozulmalar üzerine Tanzimat'la birlikte batı usulünde kurulan adliye teşkilatına bağlı olarak 1868'de Adliye Nezareti kurulmuştur. Bu teşkilata bağlı olarak kazalarda da mahkemeler kurulmuştur.

Tanzimat'tan sonraki dönemde Osmanlı Devleti'nde güvenlik teşkilatında da yenileşmeye gidilmiştir. 1845 yılında Polis Teşkilatı, 1846 yılında da Zaptiye Müşiriyeti kurulmuş ve teşkilatlanmıştır. Şehir içi asayiş ve emniyeti sağlamakla görevli polis teşkilatına, ilk defa Karesi'nin vilayet olduğu dönemde rastlamaktayız. 1887 yılında vilayet merkezi olan Balıkesir'de 2 komiser, 7 polis bulunmaktadır. 1887 yılında Burhaniye'de polis bulunmamaktadır. Müteakip yıllarda Burhaniye kazasında da polis teşkilatı kurulmuştur⁵⁸³.

1305 (1887) yılı Karesi Salnamesi'nde, Balıkesir'de Alaybeyi'nin komuta ettiği vilayetin genel asayiş ve korunmasını temin eden piyade ve süvari askerlerden oluşan Zaptiye Alayı'nın bulunduğu ve bu alayın Balıkesir merkezinin dışında; Edremit, Bigadiç, Ayvalık; Sındırgı, Bandırma, Erdek ve Gönen'in yanında Kemer kazasında da birliklerinin bulunduğu belirtilmektedir. Daha sonra Zaptiye askerlerinin yerini jandarma almıştır⁵⁸⁴. 1305 (1887) Karesi Vilayeti Salnamesi'ne göre Kemer kazasında Tahsildar Fırkası (Süvari): (Süvari) 1 onbaşı, 2 asker;; Zaptiye: (Piyade) 1 onbaşı, 10 er, (Süvari): 1 onbaşı, 7 er, Toplam 19 zaptiye bulunmaktadır⁵⁸⁵.

⁵⁸² “Adliye (Adlî Teşkilat, Adalet Teşkilatı)”, <http://www.dallog.net/kurumlar/adliye.htm>, (Erişim Tarihi: 20 Ekim 2015).

⁵⁸³ Tuna, s. 56-57.

⁵⁸⁴ Tuna, s. 57.

⁵⁸⁵ Aras, *Bürhaniye Devrim Tarihi*, s. 77.

Cumhuriyet Dönemi'nde ise adliye teşkilatı, 3 Mayıs 1920'de, Adliye ve Mezahib Vekâleti olarak yeniden teşkilatlandırılmıştır. Daha sonra bu, Adalet Bakanlığı'na dönüşmüştür. 01.05. 1340 (1924)'ta Burhaniye'de Adli teşkilat ve Cumhuriyet Mahkemesi Asliyesi teşekkül etmiştir. Yine aynı tarihte Burhaniye'de Ağır Ceza Mahkemesi kurulmuştur⁵⁸⁶.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Burhaniye'de, öldürme, silah çekme, hırsızlık, yankesicilik, darp, rüşvet, hakaret, amirlere ve hükümete muhalefet gibi suçların işlendiğini görüyoruz. 1927-1928 yılına ait Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi'ne göre Burhaniye'de 329 suç işlenmiştir. Aynı dönemde Balıkesir merkezde 1308; Bandırma'da 1934, Susurluk'ta 86, Gönen'de 698, Balya'da 267, Edremit'te 552, Ayvalık'ta 608, Sındırgı'da 58, Dursunbey'de 414 suç işlenmiştir⁵⁸⁷. Buradan anlaşılıyor ki 1926'larda Burhaniye, Balıkesir'e bağlı merkez kaza dâhil 10 kaza içinde Balya, Sındırgı ve Susurluk'tan sonra en az suç işlenen kazadır. Buradan Burhaniye'ye yerleşen muhacirler ile yerli halk arasındaki ilişkilerin iyi olduğu sonucunu çıkarabiliriz.

4.1.1.6. Eşkiyalık ve Korsanlık Hareketleri

Osmanlı Devleti Dönemi'nde adalet sistemindeki bozulmalara ve devletin içinde bulunduğu gelişmelere paralel olarak Burhaniye ve çevresinde de zaman zaman asayiş sorunları yaşanmıştır. Deniz kıyısında olması dolayısıyla tarih öncesi dönemlerden itibaren sürekli korsan saldırılarına uğrayan Burhaniye kıyıları, Osmanlı Devleti Dönemi'nde de korsan saldırılarına maruz kalmıştır. XVI. yüzyılda korsanların "Ayaklı" limanda "Papaslık" boğazında Rumeli'ne ve Tuzla'ya giden yolcuların yollarını kesip mallarını yağmaladıkları ve yolcuları öldürdükleri görülmektedir. Korsanlar bazen de Midilli Körfezi ile Baba Burnu'nda görülüp "tüccar ve rencber" gemilerine saldırmaktadır. Korsanlar özellikle geceleri gelip Burhaniye sahilindeki köyleri basıp yağmalıyordu⁵⁸⁸. H. 979 / M. 1571 tarihinde bölgede artan asayişsizliğe ve denizden gelen yoğun korsan faaliyetlerine karşı kullanılmak üzere Kemer İskele Mevkii'nde 10 kadirga yaptırılmıştır⁵⁸⁹.

⁵⁸⁶ Aras, *Tarih Sayfalarında Burhaniye* 'm, s. 18.

⁵⁸⁷ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927-1928*, Matbaat Müdüriyet-i Umumîyesisi, s. 1064.

⁵⁸⁸ Z. Özdemir, *Adramyttion'dan Efeler Toprağı Edremit'e*, s. 63.

⁵⁸⁹ E. Beksaç ve Ş. N. Beksaç, s. 23.

Osmanlı Devleti'nin XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren karşılaştığı en önemli dâhili problemlerden birisi, eşkiyalık hareketleridir. Osmanlı Devleti Dönemi'nde Burhaniye bölgesinde eşkiyalık hareketlerinin olduğu görülmektedir. Pelitköy'ün bulunduğu bölge Osmanlı hâkimiyetine geçtiği sırada Pelitköy henüz şimdiki yerinde değilmiş, Pelitköy'ün 3 km. kadar güneydoğusunda Horzu köyünde yaşıyorlarmış. Önceleri Edremit kazasının 95 köyünden biri olan Horzu köyü, Kemer'in 1581/1582 yılında müstakil kadılık haline getirilmesi ile Kemer Edremit'e bağlanmıştır⁵⁹⁰. Burhaniye'ye bağlı Horzu köyü sakinleri, eşkiya korkusundan köylerini terk etmek zorunda kalmışlardır. Anlatıldığına göre, etrafı palamut ağaçları ile çevrili olan bu köyün sakinleri eşkiya korkusundan dağılıp 17 hane halinde şimdiki Pelitköy'ün olduğu yere yerleşmişlerdir. Horzu köyünün sakinlerinden bir kısmı da Ağacık köyüne yerleşmişlerdir⁵⁹¹.

Burhaniye, çevresindeki kazalardaki eşkiyaların faaliyetlerinden de etkilenmiştir. Balıkesir'e bağlı Edremit nahiyesinden Kara Mahmud, bu dönemin azılı eşkiyalarındandı. Etrafına topladığı on nefer sekban ile Subaşı namıyla bölgede gezip, yol kesen, insanların at, katır gibi emval ve erzaklarını gaspeden Kara Mahmud, zaman içinde çevresinde çok sayıda eşkiya toplamıştır. Nitekim H. 2 Rebiyülevvel 1024 / M. 1 Nisan 1615 tarihinde Karesi Sancakbeyi'ne ve Edremit Kadısı'na yazılan Emr-i Şerifte, Edremit sakinlerinden olan Kara Mahmud'un, başına 20-30 sekban toplayarak eşkiyalık yaptığı, civardaki Müslümanları rencide ettiği ve acilen hakkından gelinmesi gerektiği belirtilmiştir⁵⁹².

XVII. yüzyılda eşkiyalık hareketlerinde, Celali isyanları ve suhte isyanlarında bir önceki yüzyıla göre büyük artış görülmüştür. Vergilerin artmasıyla köylünün çiftini bozması ve bir kısmının eşkiyalığa başlaması gibi sebepler ciddi ayaklanmalara sebep olmuştur⁵⁹³. Kazdağı Türkmenlerinden "Cennet Karioğlu" nun başlattığı ve kısa sürede Saruhan ve Aydın iline yayılan isyan, Burhaniye bölgesine de zarar vermiştir. Bu isyan, Dişli'nin Hüseyin Paşa tarafından bastırılmış ve Cennet Oğlu Denizli'de yakalanarak cezalandırılmıştır⁵⁹⁴.

⁵⁹⁰ Z. Özdemir, *Pelitköy*, s. 19.

⁵⁹¹ Z. Özdemir, *Pelitköy*, s. 20.

⁵⁹² Öntuğ, *XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Balıkesir Şehrinin Fiziki, Demografik ve Sosyo-Ekonomik Yapısı*, s. 217.

⁵⁹³ Z. Özdemir, *Adramyttion'dan Efeler Toprağı Edremit'e*, s. 64.

⁵⁹⁴ Z. Özdemir, *Adramyttion'dan Efeler Toprağı Edremit'e*, s. 65.

Burhaniye çevresinde görülen bir diğer Celali reisi de İlyas Paşa'dır. IV. Murat Dönemi'nde emekli olarak Balıkesir'e yerleşen ve zamanla güç ve nüfuz kazanan İlyas Paşa, Kazdağı havalisinin bütün gelirini tahsil ederken, Midilli zenginlerinden para almak için adamlarını adaya göndermiştir. Midillililer, İlyas Paşa'nın adamlarını misafir edip ikram da bulunmuşlardır. Paşa'nın adamlarının bu misafirperverliği suistimal ederek "bize bâde ve tâze getirin" gibi sözler söyleyince öldürülmeleri üzerine İlyas Paşa, Edremit çevresinde bulunan Midilli ahalisinden her kim varsa öldürüp mallarını da zaptetmiştir⁵⁹⁵.

Osmanlı Devleti'nin son yıllarında uzun süren savaşlar, savaşların yenilgiyle sonuçlanması gibi nedenler de, emniyet ve asayiş olumsuz yönde etkilemiştir. Özellikle savaş kaçkınları, asker firarileri dağa çıkararak eşkiyalığa başlamışlardır. Burhaniye bölgesinde de eşkiyalar faaliyette bulunmuşlardır. Pelitköye 2 km uzaklıkta Burhaniye yolu çıkışında olan Devran mevkiinde bulunan "Horata" denilen dar geçitte eskiden eşkiyalar gelip geçen pazarcıları soyarlarmış⁵⁹⁶. Horata Geçidi, XX. yüzyılın başlarında da eşkiyaların mekân tuttuğu yerlerin başında gelmektedir. Nitekim Eşekçi'den Koca Recep'in de içinde bulunduğu bir eşkiya grubu, Hacı Müezzinoğlu Mehmet (Özkan) ve bazı Pelitköylüleri Horata'da durdurup soymuşlardır. Mehmet Özkan'ın saatini, diğerlerinin kıymetli eşyalarını, hatta bazılarının çizmelerini almışlardır⁵⁹⁷. XX. yüzyılın başlarında Horata denilen bu geçitte Deli Mehmet Ağa'nın himayesinde olan ve "Arap" lakaplı şahsın çalıştırdığı bir kahvehane ve yolcu dinlenme yeri varmış. Ayvalık'tan Burhaniye pazarına giden Rumlar burada mola verirlermiş. Burada bulunan ve günümüzde de mevcut olan çeşmeye "Devran Çeşmesi" denilmektedir⁵⁹⁸.

William Turner, 1815 tarihli notlarında Devran Mevkii'ndeki Horata Geçidi ve buradaki eşkiyaların varlığından bahsetmiştir. William Turner, 21 Kasım 1815 tarihinde saat onikiyi çeyrek geçe geldiği Burhaniye'de bir süre dinlendikten sonra Gömeç üzerinden Bergama'ya yolculuk yapmıştır. Bu yolculuk sırasında Burhaniye'den çıktıktan sonra eskiden eşkiyaların tercih ettiği yer dediği Horata Geçidi'nden şöyle bahsetmiştir: "*Saat üçü yirmi geçe küçük bir tepeye tırmandık. Bu*

⁵⁹⁵ Z. Özdemir, *Adramyttion'dan Efeler Toprağı Edremit'e*, s. 65.

⁵⁹⁶ Z. Özdemir, *Pelitköy*, s. 24.

⁵⁹⁷ Z. Özdemir, *Pelitköy*, s. 24 n34.

⁵⁹⁸ Z. Özdemir, *Pelitköy*, s. 24-25.

tepe tümüyle henüz yeni olgunlaşmış kocayemişlerle kaplıydı. Yolumuz kayalıklar nedeniyle daralıyordu. Kayalar oyularak yol açılmıştı ve her bir kayanın yüksekliği 10 ayağı buluyordu. Bu geçit Edremit ile Bergama arasındaki sınırı oluşturuyordu. Burası eskiden eşkiyaların tercih ettikleri bir yerdi. Fakat bugünkü Edremit Ağası bu eşkiya yuvasını dağıtmayı başardı. Buradan yüksek bir platoya ulaştık. Zeytinlikler burada hâlâ devam ediyordu....”⁵⁹⁹.

Birinci Dünya Savaşı başladığında, Osmanlı Devleti’nin her bölgesinde halk, emniyet ve güven içindeydi. Savaşın uzun sürmesi, cephelerden ardı ardına yenilgi haberlerinin gelmesi, emniyet ve asayışı olumsuz yönde etkilemiştir. Özellikle firarilerin birliklerinden ayrılırken yanlarına silah ve teçhizatlarını da almaları, ülke genelinde eşkiyalık hareketlerinin artmasında etkili olmuştur. Bu dönemde Burhaniye’de de eşkiyalık hareketlerinin arttığı görülmektedir. Mesela, 26 Mart 1917 tarihli Karesi Gazetesi’nde yer alan bir habere göre; “Burhaniye kazası dâhilinde Taşarası karyesi ahalisinden olup Palamut mevkiinde tarik-i kat’ fezahatını irtikap eden Hüseyin Ali, Kamil namlarındaki iki şerir Burhaniye müfrezesi tarafından derdest edilerek ciheti adliyyeye tevdi olunmuştur”⁶⁰⁰. Yine 16 Nisan 1917 tarihli Karesi Gazetesi’nde yer alan habere göre; Burhaniye’nin Mahkeme Mahallesi’nden Mümin ve Habib değirmene giderken esnâ-i rahde önlerine müsellağ iki şahıs-ı mechul Kaçuran zahirelerini gasp ve Habibi de katil edip firar ettikleri, takipleri şıtab eden müfreze-i mütecasirlerden Arif nam merkum-ı derdest etmiştir. Diğer refiğininde derdesti için takibata şiddetle devam edilmektedir⁶⁰¹.

Padişahın, 2 Kasım 1918’deki fermanı ile genel af ilan etmesi eşkiyalık faaliyetlerini azalttığı gibi, firarilerin kanundan kaçmak için uğraşmalarına da son vermiştir. Af Kanunu’nun çıkmasından sonra Balıkesir Jandarına Alay Komutanlığı Muavinliği’ne tayin edilen Ahmet Anzavur’un çalışmalarıyla asker kaçaklarından ve eşkiyalardan birçoğu silahlarını bırakarak teslim olmuşlardır. Bunların büyük bir bölümü Millî Mücadele’ye katılarak ilk Kuva-yı Milliye’de görev almışlardır⁶⁰².

⁵⁹⁹ Pınar, s. 98-99.

⁶⁰⁰ *Karesi Gazetesi*, Numara: 47-151, M. 26 Mart 1917/ R. Cemaziyelahir 1335.

⁶⁰¹ *Karesi Gazetesi*, Numara: 50-154, M. 16 Nisan 1917/ R. 23 Cemaziyelahir 1335.

⁶⁰² Meral, s. 115-117

İşgal yıllarında asayişsizliği fırsat bilen Millî Mücadele'ye düşman bazı eşkiya çeteleri de bölgede faaliyet göstermişlerdir. Bunlar da tıpkı Yunanlılar gibi masum Türkleri soymuşlar, mallarına ve canlarına kastetmişlerdir. İstanbul Hükümeti'ne göre; Karesi livası dâhilinde 24 çete faaliyet gösteriyor ve bu çeteler genellikle Bigadiç, Sındırgı, Soma, Demirci, Simav, Çorum bölgelerinde dolaşıyordu. Kendilerini asayıştan sorumlu gören çete reisleri, tutukladıkları insanları mahkeme kurup yargılamışlardır. Balıkesir bölgesinde Türk çeteleri ve Rum çetelerinin faaliyetleri o denli artmıştır ki; Balıkesir'den Edremit'e, Edremit'ten Ayvalık'a, Bandırma'dan Gönen'e ve diğer ilçelere gidip gelmek imkânsız bir hal almıştı. İnsanlar, eşkiya tarafından soyulmaktan korktuklarından yolculuk yapmaktan çekinir olmuşlardı.

4.1.1.7. Yolsuzluk ve İhtikâr Olayları

Bölgenin, Balıkesir merkezine uzak olması ve merkezî otorite boşluğu nedeniyle devlet görevlilerinin yeterince denetlenemediği, dolayısıyla da devlet görevlilerinin ahlak dışı ve kanunsuz eylemlere giriştiği görülmektedir. Bunlar arasında 1585'de Kemer Kadısı'nın Osmanlı Devleti'nin tüm yasaklamalarına rağmen atlas, çuha, kemha ve paradan oluşan rüşvet karşılığı Avrupalılara buğday satmış olduğu görülmektedir⁶⁰³. Bu olay, Avrupalıların bölgeye olan ilgisinin sürdüğünü ve kanun dışı yollarla yapılan ticaret ilişkileriyle de olsa bölgede varlıklarını sürdürmeye çalıştıklarını göstermesi bakımından önemlidir.

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Devri (1839-1876) ıslahatları dönemine denk gelen dönemde merkez ile taşra arasındaki ilişkilere dair bilgi veren olaylar yaşanmıştır. Başkente çok da uzak olmayan bir kazada meydana gelen bir yolsuzluk olayı merkezi rahatsız edici boyuta ulaşınca, tahkikat yapılmaktadır. Kemer-i Edremid (Burhaniye) kazası Müdürü Hacı Şeyh Efendi hakkında merkeze bildirilen şikâyetler bu tahkikatta yer almıştır. Sultan Abdülaziz Dönemi'nde ve Keçecizâde Mehmed Fuad Paşa'nın (1815-1869) binci sadaretinde Said Bey'e verilen tahkikat raporunda Kemer-i Edremid (Burhaniye) kazası Müdürü Hacı Şeyh hakkındaki iddia ve şikâyetlerin soruşturulması konusu da yer almıştır. Buna göre Balıkesir'e varır varmaz Mutasarrıf Paşa ile "Bi'l ittifak ve bi'l müzakere" icraata başlayacak ve

⁶⁰³ E. Beksaç ve Ş. N. Beksaç, s. 23.

şikâyetnameleri getiren Dimitri Fotini ile gizlice bir araya gelecek ve onun elindeki vesikalara ve ifadelerine göre kazanın Müslim ve gayrimüslim ahalisi arasında gizli bir tahkikat yürütecektir. Bu müdür hakkındaki, halka kötü muamele ve zimmet iddialarının doğruluğu ortaya çıkarsa hazırlanacak rapora göre savcılardan teminat olarak Mutasarrıf Paşa'ya sadaret talimatını göstererek Hacı Şeyh Efendi'nin müdürlükten alınıp yerine vekâleten bir başkasının tayini sağlanacaktır. Hacı Şeyh Efendi hakkındaki şikâyet edilen konular da ayrıntılı olarak bu raporda yer almıştır. Bunlar; halka zulme varan muameleler ve birtakım yolsuzluklardır. Bu yolsuzluklar hakkında ise şu açıklama yapılmıştır: İmar Kanunu'na göre iltizama verilen hazine arazisi sayılan sahipsiz arazilerden elde edilen zahireden zimmete para geçirilmesi, öşür gelirleri ve diğer vergilerin tahsilatı sırasında zulme varan muameleler ve usulsüzlüklerin araştırılması isteniyor. Eğer müdürün suçsuz olduğu ortaya çıkarsa görevine iade edilmesi de belirtiliyor⁶⁰⁴.

1886 yılına ait bir belgede dönemin Burhaniye Kaymakamı'nın usulsüz vergi almak istediğine dair bir şikâyet dilekçesinden bahsedilmektedir. Bu dilekçeden anlaşılıyor ki Ohannes Hüdaverdi, Kemer-i Edremit kazasında mutasarrıf olduğu müskirat fabrikasındaki iki adet kazandan insaiye resmi alınmak istendiğine dâir şikâyette bulunmuştur⁶⁰⁵. Devlet, Ohannes Hüdaverdi'nin Kemer'in Edremit kazasındaki müskirat fabrikasından kaza kaymakamı Hasan Tahsin Bey tarafından usulsüz vergi alınmak istendiğinden bahisle yardım talebi üzerine gerekenin yapılmasını istemiştir⁶⁰⁶. Ohannes Hüdaverdi'nin dilekçesinin akıbeti hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Fakat Edremit ve Kemer-i Edremit taraflarında ipek böceği yetiştirerek, ipek imal eden Ohannes'in ipek öşrü tahsili hususundaki şikâyet ve beyanlarının asılsız olduğuna dair 1890 tarihli belge⁶⁰⁷, Ohannes'in şikâyetlerinin asılsız olabileceği izlenimi vermektedir.

Celal Bey'in azledilmesi üzerine 9 Nisan 1906 tarihinde, Burhaniye Kaymakamlığı'na atanan Fâik Âli, 1906 Temmuzunda göreve başlar. Fakat Burhaniye'de mahallî memurlarla ve eşraf ile anlaşamaz. Dâhiliye Nezareti'ne

⁶⁰⁴ Zeki Çevik, "Karesi Sancağı'nda Mutasarrıfın Karıştığı Bir Yolsuzluk Olayı", *Balıkesir 2005 Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, Balıkesir 2005. s. 260-261.

⁶⁰⁵ BOA, DH.MKT., nr. 1445/16, trh. 19 Zilhicce 1304.

⁶⁰⁶ BOA, DH.MKT., nr. 1421/27, trh. 24 Safer 1304.

⁶⁰⁷ BOA, DH.MKT., nr. 1677/88, trh. 4 Rebiu'l-ahir 1307.

gönderilen dilekçede Fâik Âli'nin kendi düşüncelerine ters düşen memurları tehdit ettiği, bazılarını azlettiği, müftünün, mal müdürünün ve azadan Ahmed ve Vangel Efendilerin idare meclisine gelmelerini engellediği, Ayvalık'tan gelen doktoru geri gönderdiği, eczane açmak isteyen diplomalı eczacılara izin vermediği, süresi dolan Belediye Başkanı'nı seçime lüzum görmeden görevinde tuttuğu, mal müdürünü palamut müdüriyetine atayarak oradan kendisine çıkar sağladığı, birtakım iftiralarla adliye personelini çalıştırmadığı ifade edilir. Babıali Daire-i Umur-ı Dâhiliye Memurin Kalemi'nden Bursa Valiliği'ne gönderilen 23 Ekim 1907 tarihli yazıda bu şikâyetlerin oldukça önemli olduğu ve acilen araştırılması gerektiği ifade edilmiştir. Fâik Âli Bey'in bu iddialara nasıl cevap verdiğini bilemiyoruz⁶⁰⁸.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında ve işgal döneminde, özellikle savaş kaçkını, asker firarilerinin başlattıkları olumsuzluklar giderek artmış; fırsatları kollayan çıkarıcı, bencil ve millî duygulardan yoksun kimselerin yaptıkları hırsızlık ve ihtikârlar gittikçe artmış ve alenileşmiştir. Bazı kimseler menfaatleri uğruna zaman zaman azınlıklarla da işbirliği yapmaktan çekinmemişlerdir. Ülke içinde ekonomik etkinlikleri olanların da istikballerinden emin olmamaları, geleceklerini kendilerine göre teminat altına almak için usulsüzlüklere ve yolsuzluklara yönelmeleri de Türk insanının sabrını taşırılmıştır⁶⁰⁹.

Balıkesir'de yolsuzluk, haksız kazanç ve un meseleleri, Çanakkale Savaşları'yla birlikte, Çanakkale ve Ayvalık dolaylarında oturan Rumların açıktan açığa düşmanlarımızla işbirliğine başlamaları ile gündeme gelmiştir. İhraç edilmesi yasaklanan birçok maden, iâşe, canlı hayvan çeşitli yol ve yöntemlerle bu dönemde kaçırılmıştır. Bu durum ise iç piyasada arz-talep dengesini bozmuş, bozulan denge ise karaborsacıların ortaya çıkmasına yol açmıştır⁶¹⁰.

Birinci Dünya Savaşı ve Mondros Mütarekesi sonrasında halkta meydana gelen yılgınlık, bedbinlik yetmiyormuş gibi, karaborsa illeti de halkın moralini bozmuştur. Kıyyesi 20 kuruş olan buğday, fabrika ve değirmenlerde 3 kuruşa

⁶⁰⁸ Sinan Çitçi, "Bir Devlet Adamı Olarak Fâik Âli Ozansoy", *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 50, (2013), Erzurum, s. 109.

⁶⁰⁹ Meral, s. 110.

⁶¹⁰ Meral, s. 118.

öğütülmekte, ancak 45 kuruşa satılmaktadır. Bu fark, insanımızın temel gıdası olan ekmeği fahiş fiyata satın almasına sebep olmaktadır⁶¹¹.

Buna karşılık denetleme makamında olan belediyenin sessiz kalması ve hatta olumsuzluklara yardımcı ve aracı olması, Türk insanının bu dönemlerde ne zor zamanlar ve şartlarda yaşadığını göstermektedir. Mesela, 15 Mayıs 1900 tarihli bir belgede Burhaniye’de belediye memurlarının ilgisizliğinden dolayı ekmeğin eksik ve etin de kalitesiz satıldığına dair ihbarın tahkikinin istenmesi⁶¹²; bu konularda sıkıntılar olduğunu göstermektedir.

4.1.1.8. Sağlık Hizmetleri

Osmanlı Devleti’nde sağlık hizmetleri daha çok yabancılar ve azınlıklar tarafından yürütülüyordu. Osmanlı Salnameleri’nde Belediye Dairesinin kurulmasından sonra belediye personeli içinde gösterilen tabipler, halkın sağlık işlerine bakıyordu. H. 1309 / M. 1891/1892 tarihli Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi’nde Kemer kazası Belediye İdaresi içinde tabip olarak Evfusi Efendi adında biri görev yapmaktadır⁶¹³. H. 1311 / 1893-1894 yılı Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi’ne göre de Kemer kazasında Yani Epstolidi Efendi tabip olarak görev yapmaktaydı⁶¹⁴.

XX. yüzyıl başlarında Burhaniye’deki idarecilerin, doktor ve eczacılara zorluklar çıkardığına dair iddialar vardır. 9 Nisan 1906 tarihinde, Burhaniye’ye kaymakam olarak atanan ve 1906 Temmuzunda göreve başlayan Fâik Âli’nin, Burhaniye’de mahallî memurlarla ve eşraf ile anlaşamadığı görülmektedir. Dâhiliye Nezareti’ne gönderilen bir dilekçede Fâik Âli’nin Ayvalık’tan gelen doktoru geri gönderdiği, eczane açmak isteyen diplomalı eczacılara izin vermediği ifade edilmiştir. Babıali Daire-i Umur-ı Dâhiliye Memurin Kalemi’nden Bursa Valiliği’ne gönderilen 23 Ekim 1907 tarihli yazıda bu şikâyetlerin oldukça önemli olduğu ve acilen araştırılması gerektiği ifade edilmiştir⁶¹⁵. Fâik Âli’nin bu iddialara nasıl cevap verdiğini bilemiyoruz.

⁶¹¹ Meral, s. 119-120.

⁶¹² BOA, DH.MKT., nr. 2345/32, trh. 15 Muharrem 1318.

⁶¹³ Aras, *Bürhaniye Devrim Tarihi*, s. 80.

⁶¹⁴ Aras, *Bürhaniye Devrim Tarihi*, s. 84.

⁶¹⁵ Çitçi, s. 109.

Birinci Dünya Savaşı süresince devam eden sosyal ve ekonomik sorunlar yanında, ülkenin hemen her yerinde olduğu gibi Karesi livasında ve kazalarında da veba, verem, tifüs, kolera, dizanteri, tifo, paratifüs, kuduz, frengi, bel soğukluğu ve bir tür öldürücü nezle olan İspanyol hastalığı gibi birçok bulaşıcı hastalık insanları zor durumda bırakmıştır. Hükümet, bu hastalıklarla mücadele edebilmek için ek ödenekler koymuştur. Birinci Dünya Savaşı devam ederken cepheden gelen yaralıları tedavi etmek için ülkenin birçok yerinde hastaneler kurulmuştur. 10 Mayıs 1915 tarihli Karesi Gazetesi'nde yer alan habere göre Meclis-i Umumi-i Liva'da alınan 333 nolu kararla Burhaniye'nin nüfusu göz önüne alınarak burada da bir hastane tesis edilmesi kararlaştırılmıştır⁶¹⁶.

Çanakkale Cephesi'ne en yakın kazalardan biri olan Edremit'te bulunan Alaya bağlı Revir Hastanesi yaralıların tedavisi için hizmet vermiş, hastane dolduğunda diğer gelen hastalar buradan karayolu ile Burhaniye, Havran, Ayvalık ve İvrindi'ye gönderilmişlerdir. İvrindi Otmanlar köyü yakınındaki bir han kiralanmak suretiyle, Burhaniye'deki mevcut hastane, Havran'daki medreseler, Balya Maden Şirketi'nin hastanesi doktor ve hastabakıcılarıyla birlikte, Ayvalık Rum Hastanesi ve Ayvalık Merkez Mevki Hastanesi ile Bandırma Menzil Hastanesi (1. Orduya bağlı 2 hastane) harp hastaneleri olarak kullanılmışlardır⁶¹⁷.

Millî Mücadele'nin başlarında Balıkesir'de sağlık hizmetleri oldukça ileri düzeydeydi. 1919 yılında Burhaniye'de Kuvayımilliye Hastanesi açılmıştır. Burhaniye Hükümet Tabibi Nail Emin Bey tarafından açılan bu ilk yardım hastanesinde, cephede yaralananlar tedavi ediliyordu⁶¹⁸. 1919 yılında Burhaniye Hastanesi'nin mutfak masrafı 460 kuruştur⁶¹⁹.

Balıkesir'de 1920 yıllarında verem hastalığı oldukça yaygın olup, hastalıklar içinde ölümle sonuçlananların başında gelmekteydi. İklimin nemli olması nedeniyle, özellikle kış mevsiminde nezle ve romatizmal hastalıklar çok sık görülüyor, kızamık, kızıl, boğmaca öksürüğü gibi hastalıklara da her yıl rastlanıyordu. Özellikle yaz aylarında çocuklarda yeşil ishalin çoğaldığı, ölüme yol açtığı görülmüştür.

⁶¹⁶ Aras, *Tarih Sayfalarında Burhaniye'm*, s. 15.

⁶¹⁷ Aydın Ayhan, *Çanakkale Ah Çanakkale*, İzmir: Şehitkale Yayıncılık, 2005, s. 223.

⁶¹⁸ Tuna, s. 79.; Aras, *Bürhaniye Devrim Tarihi*, s. 72.

⁶¹⁹ Aras, *Bürhaniye Devrim Tarihi*, s. 72.

4.1.1.9. Ulaşım ve Haberleşme

Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarına yayılan topraklara sahip olan Osmanlı Devleti, ulaşım ve haberleşmeye büyük önem vermiştir. Baharat ve İpek Yolları'nın da ülke topraklarından geçmesi, devleti ulaşım önem vermeye itmiştir.

Anadolu ve Rumeli toprakları yapılan yollarla birbirine bağlanmıştır. Bu yollar üzerinde arâzinin yapısına göre 3 ila 18 saat aralıklarla değişen menzilhaneler kurulmuştur. Bunların üzerinde menzilhanelerden ayrı her biri bir kale niteliğinde sivil konaklama tesisleri olan kervansaraylar ve hanlar bulunurdu. Ayrıca dağ başları, tehlikeli geçitler gibi ulaşılması zor, ıssız noktalarda yol emniyetini sağlayan bir de derbent teşkilatı vardır⁶²⁰. Cengiz Orhonlu, Osmanlı Dönemi'ndeki derbentlere ilişkin çalışmasında, Balkanlar'dan gelip Anadolu'dan geçen ana karayollarının Balıkesir, Çanakkale, Mihaliç, Edremit, Bursa ve Bergama'dan geçtiğini göstermektedir⁶²¹.

Osmanlı Devleti'nde, Sanayi Devrimi'ne kadar deve ve yelkenli gemiler ulaşım aracı olarak kullanılmıştır. Sanayi Devrimi'nden sonra kara, deniz ve demiryolu alanında büyük gelişmeler yaşanmaya başlanmıştır.

Osmanlı Devleti'nde haberleşme ise ulak ve menzil teşkilatıyla sağlanmıştır. 1839 yılında menzil teşkilatı terk edilerek posta teşkilatı kurulmuştur.

Ticari, ekonomik, askerî ve siyasi yönden oldukça önemli bir yerde bulunan ve Ege Denizi'ne kıyısı bulunan Burhaniye, geniş bir ulaşım ağına sahiptir. Osmanlı Devleti Dönemi'nde özellikle ticari açıdan dönemin çok önemli bir ulaşım ögesi olan karayolları; sürekli gelişerek devam etmiştir. Bu tür yatırımları planlamak, uygulamak, koordine ve kontrol etmek üzere Sancak merkezi Balıkesir'de Mutasarrıfın başkanlığında "Nâfia Komisyonu" oluşturulmuştur. Bu dönemde Burhaniye kazasında da kaymakam başkanlığında "Nâfia Komisyonu" oluşturulmuştur.

⁶²⁰ "Osmanlı Devleti'nde ulaşım, haberleşme, eğitim ve hukuk hakkında bilgi verir misiniz?", <http://www.msxlabs.org/forum/soru-cevap/227399-osmanli-devletinde-ulasim-haberlesme-egitim-ve-hukuk-hakkinda-bilgi-verir-misiniz.html#ixzz3pB11VW8f>, (Erişim Tarihi: 21 Ekim 2015).

⁶²¹ Öntuğ, *XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Balıkesir Şehrinin Fiziki, Demografik ve Sosyo-Ekonomik Yapısı*, s. 13.

Kara ulaşımı önemli bir sorun arzeden bölgede Edremit Körfezi'ni Balıkesir'e bağlayan Balıkesir-Edremit-Akçay yolu, M. 1891-1892 / R. 1307 yılında yapılmaya başlanmış ve M. 1896-1897 / R. 1312 yılında tamamlanmıştır. Ayvalık-Burhaniye-İlıca yolu ise, M. 1901-1902 / R. 1317 yılında yapılmaya başlanmış, 1906'da açılmış ve M. 1912-1913 / R. 1328 yılında tamamlanmıştır⁶²². Bu yol bölgenin ulaşım sistemi kadar iç dinamiklerinde de önemli değişikliklere sebep olmuştur. Bu yol sayesinde özellikle kıyı kesiminde bir canlanma olduğu gibi, erken süreçlerde oluşan kıyılarından çekinmenin alt edilmesine de imkân tanımıştır⁶²³.

Millî Mücadele başlarında ise Balıkesir'in bir tek karayolu vardı. Burhaniye'yi Edremit üzerinden Balıkesir'e ve Bandırma'ya bağlayan bu yolda ulaşım, at, araba gibi ilkel araçlarla yapıyordu. Bu nedenle yörenin Doğu ve Orta Anadolu bölgeleriyle ilişkisi yoktu⁶²⁴. 1920'lerde ulaşım açısından önemli bir mevkiye sahip olan Karesi sancağında Balıkesir'den Balya'ya bir kol olmak üzere, Edremit'ten Akçay'a kadar 120 km.lik, Edremit'ten Ayvalık'a 40 km., yine ayrıca Balıkesir'den Bigadiç istikametine 14 km.lik şose vardı. Çevre ile bağlantıyı sağlayan yollar olmasına rağmen bunlar ilk yapıldıklarından beri bir daha bakım yapılamadığı için tamire ihtiyaç duyulmaktaydı⁶²⁵.

1926-1927 Yılına ait Devlet Salnamesi'ne göre 1925 yılında Burhaniye'yi Balıkesir'e bağlayan Balıkesir-Edremit-Akçay ve Ayvalık-Burhaniye-İlıca yolları mevcuttu⁶²⁶. 1926'da Balıkesir-Edremit, Edremit-Ağonya, Edremit-Burhaniye-Ayvalık arasında yolların yapılmış olduğunu görüyoruz⁶²⁷.

⁶²² *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1926-1927*, s. 994.; E. Beksaç ve Ş. N. Beksaç, s. 25.; 1894 yılının Kasım ayı sonuna kadar Bursa'da kaldıktan sonra Aralık ayında Bandırma, Erdek, Balıkesir üzerinden Edremit ve Kemer kasabasına gelen Dr. Şerafeddin Mağmumi, Kemer'den Ayvalık'a arabayla gitmek zorunda kalışını şöyle anlatmıştır: “*Kemer'den Ayvalık'a geçmek mukarrer şosesiz altı saatlik yol zahmetini çekmekten ise her hafta Edremit'e ve Kemer'e gelip ba'dehu Ayvalık'a uğrayarak İzmir'e dönen Hamîdiye veya Victorya vapurlarından biriyle azimet musammemdi. Fakat bir taraftan işsizlik sıkıntısı bir taraftan şiddetli lodos fırtınasının zuhur ve devamı münâsebetiyle vapurların gelmemesi ihtimâli artık bıkkınlık veren arabaya mürâcaata mecbur etti. Muvâsalâtımın dördüncü Pazartesi günü bardaktan değil belki küpten boşanırcasına inen yağmur esnasında arabaya bindim...*”. Bkz. N. H. Polat, s. 290.

⁶²³ E. Beksaç ve Ş. N. Beksaç, s. 25.

⁶²⁴ Akarslan, s. 2

⁶²⁵ Yüzbaşı İsmail Hakkı Bey, s. 35.

⁶²⁶ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1926-1927*, s. 994.

⁶²⁷ *1926 Yılı Balıkesir Ticaret ve Sanayi Odası Salnamesi*, s. 8.

Burhaniye ilçe merkezi ile köyler arasında ulaşım, patika yollardan karşılanıyordu. Yolların düzgün olmaması nedeniyle köylüler ilçe merkezine zor iniyordu. 1956 yılından itibaren köy yolları bir program dâhilinde düzenlenmeye başlanmıştır. 1956 yılında Burhaniye'ye kaymakam olarak atanan Hüseyin Ögütçen'in büyük gayretleriyle ilçenin bütün köylerine imece usulüyle standart yollar yapılmıştır. İlçe merkeziyle köyler arasında yolların yapılmasıyla Burhaniye ticaretten biraz daha fazla pay almaya, köydeki vatandaşlar da ihtiyaçlarını daha kolay karşılamaya başlamıştır⁶²⁸.

Günümüzde Burhaniye'nin içinden ve İskele Mahallesi'nden İzmir Çanakkale arasında E-87 karayolu geçmektedir. Günümüzde Burhaniye'nin önemli merkezlere uzaklığı şöyledir: Balıkesir: 93 km., Ankara: 623 km., İstanbul (Çanakkale üzerinden): 464 km., İstanbul (Bursa üzerinden): 486 km., Bursa: 243 km., İzmir: 190 km., Çanakkale: 142 km., Ayvalık: 34 km., Edremit: 13 km., Akçay: 23 km., Altınoluk: 41 km., Assos (Behramkale): 105 km., Truva: 123 km., Dikili: 70 km., Bergama: 82 km., Selçuk (Efes): 245 km.⁶²⁹

Burhaniye'nin deniz yoluyla hem Dersaadet'e (İstanbul'a), hem de yurt dışına bağlandığını görüyoruz. Osmanlı Salnamelerinde Burhaniye'nin Hamidiye İskelesi'nden ithalat ve ihracat gerçekleştirildiği belirtilmektedir. Burhaniye kazasının iskeleye sahip olması, ekonomisinin canlılık ve zenginliğinin de önemli göstergesidir. Balıkesir'de; Ayvalık, Edremit-Avcılar-Akçay, Burhaniye-Hamidiye, Erdek- Kapıdağı ve Bandırma'daki limanların çokluğu; iç ve dış ticarete, bölgeye avantaj sağlamıştır⁶³⁰.

1878 yılından itibaren "İdare-i Aziziye"ye ait posta vapurları, Salı günü İstanbul'dan hareket ederek Edremit, Ayvalık, Paşalimanı, Marmara ve Erdek limanlarını ziyaret etmektedir.

1926'da Balıkesir'in Bandırma İskelesi'yle Edremit, Burhaniye, Ayvalık İskeleleri ve İstanbul arasındaki hat, bahri üzerinde Seyr-ü Sefain İdaresi'nden maada birkaç kumpanyaya ait vapurlar işlemektedir. Edremit, Burhaniye, Ayvalık

⁶²⁸ Tuna, s. 135.

⁶²⁹ "Burhaniye Hakkında", <http://www.burhaniye.bel.tr/burhaniye/burhaniye-hakkinda.html>, (Erişim Tarihi: 22 Ağustos 2015).

⁶³⁰ "Balıkesir Maddesi", *Yurt Ansiklopedisi*, C. 2, s. 1128.

hatlarında Seyr-ü Sefain Kumpanyası'nın haftada bir defa ve diğer kumpanyaların da vapurları mutataamnen çalışmaktadır⁶³¹.

Ege Denizi kıyısında bulunan Burhaniye, İstanbul'dan Marmara Denizi ve Güney kıyılarına denizyolu ile geçiş noktasında bulunduğundan düzenli deniz trafiğine açık olup deniz ulaşımına hizmet verebilecek durumdadır.

Ülkenin önemli bir altyapı yatırımı olan demiryollarının yapımı, Meşrutiyet'ten sonra hızlanmıştır. 1883 yılında Karesi bölgesinde Balıkesir-Bandırma ve Balıkesir-Akçay hattında iki demiryolu inşaatı sürmektedir. Edremit Körfezi'nden başlayıp Akçay-Havran yolu ile Palamutluk'a uzanacak demiryolu yapımının Balya Madeni Müdürü Yorgi Ralli'ye ihale edilmesi ve imtiyazı hakkındaki Hükümet kararı Padişah tarafından 28 Eylül 1920 yılında onaylanmıştır⁶³².

14 Şubat 1921 tarihli bir belgede "Edremit, Burhaniye, Havran kasabaları arasında elektrikli tramvay hattı temdidi ile elektrik dağıtılması ve aydınlatılmasına dair imtiyazlara ait mukavele ve şartnameler teati edildiği halde imtiyaz sahibi Ralli Efendi'nin müracaat etmediği"⁶³³ belirtilmektedir. 1921 yılında Burhaniye, Edremit ve Havran kasabaları arasında elektrikli tramvay hattı kurulması, elektrik dağıtılması ve aydınlatılması planlanmış; ihalesi yapılan hat, imtiyaz sahibi Ralli Efendi'nin müracaat etmemesinden dolayı yapılamamıştır.

Günümüzde Balıkesir il merkezine kadar demiryolu hizmet vermesine rağmen Burhaniye'de demiryolu bulunmamaktadır. Burhaniye'ye elektriğin gelmesi ve şehrin elektrikle aydınlatılması ise 1934-1935 yıllarında mümkün olmuştur⁶³⁴.

⁶³¹ 1926 Yılı Balıkesir Ticaret ve Sanayi Odası Salnamesi, s. 8

⁶³² BOA, MV., nr. 252/67, trh. 9 Zilhicce 1338.; Gülen, s. 149.

⁶³³ BOA, DH.UMVM., nr. 74/29, trh. 05 Cemaziye'l-evvel 1339.

⁶³⁴ Burhaniye'ye elektriğin 1934 yılında geldiğini söyleyen İsmail Kızıklı, anılarında bunu şöyle anlatmıştır: "Burhaniye'ye elektriğin gelişi ise, sanırım 1934 senesinde, mahallemiz sakinlerinden Makinist Mustafa Hazer tarafından, eski Hükümet konağının karşısında şimdiki garajın yanında, buharlı lokomobil kurularak oldu. Ancak daha sonra, yeni hükümet binasının arkasında, yeni motor kurulup çalıştırıldıktan sonra sokak aydınlatması elektrik lambaları ile yapılmaya başlandı." Bkz. İsmail Kızıklı, *Gördüklerim, Duyduklarım ve Yaşadıklarım*, Burhaniye, 2002, s. 12.; Burhaniye'ye elektriğin 1935'lerde geldiğini ifade eden Celal Tuna da bu olayı, hikâyeci bir üslupla şöyle anlatmıştır: "1935 yıllarında, Burhaniye'nin yaşamında önemli bir şey olur: Kasaba, Balkan Savaşı gazisi olan Mustafa Hazer'in gelişiyle, elektrikle tanışır ve aydınlanmaya başlar. Makinist olan Mustafa Hazer, Ali Osman Ağa'nın zeytinyağı fabrikasını kurmak için, 1920'li yıllarda Burhaniye'ye gelir. O dönemin koşulları içinde iyi bir teknik bilgi ve beceriye sahip olan Mustafa Hazer dinamik,

Burhaniye'ye 240 km. uzaklıkta uluslararası standartlarda İzmir Adnan Menderes Havalimanı bulunmaktadır. Ayrıca Burhaniye'ye 7 km. uzaklıkta, e-87 karayolu üzerinde, yapımına 16.09.1993'te başlanan Balıkesir Koca Seyit Havalimanı bulunmaktadır⁶³⁵.

Karesi Sancağı'nın bir kazası olan Burhaniye'nin İstanbul'la ve diğer bölgelerle posta irtibatı buradan gelip-giden gemilerle sağlanmaktaydı. 1878 yılında İstanbul'dan hareket eden posta vapurları, Salı günü hareket edip Edremit, Ayvalık, Paşalimanı, Marmara Adası ve Erdek limanlarına uğramaktaydı. Burhaniye'ye gelen postaların Edremit limanından karayoluyla Burhaniye'ye ulaştırıldığı anlaşılmaktadır. H. 1315 / M. 1897-1898 yılı Hüdavendigâr Salnamesi'ne göre de Burhaniye kazasının Hamidiye İskelesi'ne posta şubesi açılarak Mustafa Efendi'nin buraya görevlendirildiğini görüyoruz. Bu dönemde Telgraf ve Posta İdaresi Müdürü olarak Abdurrahim Rahmi Efendi'nin görev yaptığı, Posta şube memurluğunun ise boş olduğu görülmektedir⁶³⁶. 1920 yılında Edremit, Burhaniye, Ayvalık ve Havran'a, Pazar ve Perşembe haftada iki defa posta dağıtımı yapılmakta idi⁶³⁷.

Zamanın en önemli ve süratli haberleşme aracı olan telgraf da bölgenin her tarafında yayılmış durumdadır. Telgraf ve Posta Nezareti'nin kurulmasıyla taşrada da teşkilatlanmaya gidilmiştir. XX. yüzyılın başlarında sancak merkezi ve kazaların dışında, büyük nahiyelerde bile "Telgraf ve Posta Müdürlüğü" veya memurluğu kurulmuştur. H. 1307 / M. 1889-1890 Salnamesi'ne göre Kemer Edremit kazasında 1 telgrafhane vardır⁶³⁸. H. 1311 / M. 1893-1894 yılı Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi'nde ise Kemer kazasında Telgraf ve Posta İdaresi'nin kurulduğu, Posta Memuru Ahmet İzzet Efendi ile Mesul-ü Muharrerat Hakkı Efendi'nin burada görev yaptığı yazılıdır⁶³⁹.

yaratıcı, yeniliklere açık kişiliğiyle başarılı çalışmalar yapar. Burhaniye'den evlenip Burhaniyeli olan Hazer, beş arkadaşı ile bir birlik kürara ve bir jeneratör satın alarak elektrik teşkilatı kurar. Yavaş yavaş dağıtım şebekesi kurularak Burhaniye elektrikle tanışır ve ışıl ışıl aydınlanmaya başlar. İlk ışıkların yanması, sokakların aydınlanması coşku içinde karşılanır ve bir bayram sevinci yaratır; Mustafa Hazer, daha sonraki yıllarda, şirketteki hisselerini hiç bedel istemeksizin Burhaniyelilere, Burhaniye Belediyesi'ne devreder. Burhaniye elektriğe kavuşur, ama kasabanın tümüne yayılması 1938-1940 yıllarından sonra gerçekleşir." Bkz. Tuna, s. 118-119.

⁶³⁵ Narin, s. 85.

⁶³⁶ Aras, *Bürhaniye Devrim Tarihi*, s. 85.

⁶³⁷ Yüzbaşı İsmail Hakkı Bey, s. 38.

⁶³⁸ Aras, *Bürhaniye Devrim Tarihi*, s. 78.

⁶³⁹ Aras, *Bürhaniye Devrim Tarihi*, s. 85.

Millî Mücadele başlarında Karesi sancağında dört telgraf merkezi vardı. Bandırma'daki merkez uluslararası nitelik taşıyordu. Balıkesir, Erdek ve Bigadiç merkezleri ise iç hizmete yönelikti⁶⁴⁰.

Balıkesir'de, 1922-23 yıllarında telefonla yapılan işlemlerin hemen çoğu askeriye tarafından yapılmıştır. Balıkesir'deki resmî dairelerin Kepsut, Bigadiç, Susurluk, Bandırma, Edremit, İvrindi ve Balya ile telefon bağlantısı olduğu⁶⁴¹ halde Burhaniye ile telefon bağlantısının olmadığı anlaşılıyor.

Cumhuriyet Dönemi'nde ulaşım ve haberleşme alanında büyük gelişmeler yaşanmış, özellikle 1980'li yıllardan itibaren teknolojik gelişmelere ayak uydurmak zorlaşmıştır. Teknolojinin gelişmesi ile telefonun yerini cep telefonları, postanın yerini elektronik postalar ve faksalar almaya başlamıştır.

4.1.2. Balkanlar'dan Burhaniye'ye Yapılan Göçlerin Sosyal Etkileri

Türkiye, iki yüz yılı aşan bir süredir çevre bölgelerden, özellikle de Balkanlar'dan yönelen kitlesel göçlerin hedefi olmuştur. Osmanlı Devleti'nin Balkan coğrafyasından çekilmeye başlamasıyla beraber bu bölgedeki Müslüman topluluklar Anadolu topraklarına göç etmeye başlamışlardır. Bu göçler sonucunda Burhaniye'ye de çok sayıda muhacir yerleştirilmiştir. Burhaniye topraklarına yerleştirilen Balkan muhacirleri, hem geldikleri ülke hem de etnik kimlik anlamında değişkenlik göstermektedir. Balkanlar'dan Burhaniye'ye göç eden topluluklar arasında Türklerin dışında Boşnak, Arnavut, Pomak ve Çerkez toplulukları dikkati çekmektedir.

Göçler, Osmanlı'dan günümüz Türkiye'sine kadar oluşmuş toplum dinamiğinde, sosyal, demografik, ekonomik ve kültürel anlamda önemli etkiler yaratmıştır. 93 Muhacirleri, Balkan Muhacirleri, İstiklal Savaşı mağdurları ve ardından gelen mübadele göçmenlerinin yarattığı sosyal ve kültürel sorun, yeni Türkiye Cumhuriyeti'ni karşılaştığı ekonomik sorunlardan daha çok sarsmıştır⁶⁴².

Balkanlar'dan Anadolu'ya yapılan göçler neticesinde nüfusun artması, ekonomide yaşanan büyük değişimler yanı sıra birçok toplumsal değişme ve

⁶⁴⁰ Akarslan, s. 35

⁶⁴¹ Yüzbaşı İsmail Hakkı Bey, s. 39.

⁶⁴² Tokur, s. 251.

sorunlar da ortaya çıkmıştır. Bunların en önemlileri yoğun göçmen nüfusunun kır kesimindeki boş arazilere yayılması, hukuki kuralların yeterince işlememesi, tapu kadastro işlerinin düzenli işlememesinden ötürü yerli halk ile muhacirler arasında meydana gelen anlaşmazlıklar olmuştur. Bu anlaşmazlıkların çoğu yerli halkın evvelce tapulu, tapusuz sahip olduğu topraklara muhacirlerin yerleşmesi nedeniyle ortaya çıkıyordu⁶⁴³.

Balıkesir ve çevresine, topraklarının verimli olmasından, vakıf ve padişah veya hanedan mensuplarına ait çiftliklerin çok olmasından dolayı çok büyük miktarda muhacir kabul edilmiştir. Bu miktar normal çok aştığı, üstelik bir takım suistimallerle bazı büyük toprakların bir takım güçlü kişilerin eline geçmesi nedeniyle muhacirlerle bu toprak sahipleri arasında büyük sürtüşmeler yaşanmıştır. Başka yerlerde iskân edilmiş olan bazı muhacirlerin, ya akrabalarına yakın olmak, ya da daha verimli topraklara sahip olmak amacıyla buralara yerleşmek istemesi, yeni sıkıntılara, sürtüşmelere ve davalara neden olmuştur⁶⁴⁴.

İkinci kuşak Balkan Savaşı muhaciri olan Münir Başkurt, ailesinin Tayhlili Köyü'nde yaşadığı bir olayı şöyle anlatmıştır: “... *Mesela Tayhlili'nde babamlar gibi daha üç-beş tane Boşnak aile varmış, oradakilerle bir gergin durum olmuş, orada muhtar niteliğinde sözü geçen bir adam bunları sürdürtürüyor, babamlar o zaman Burhaniye'ye geliyor, kimisi Bigadiç'e gidiyor. Kimisi bilmem nereye gidiyor. Bilahare onların isimleri Bigadiçli, Sındırgılı olarak kaldı. Konu Atatürk'e intikal edince “Atatürk derhal herkes yerine gidecek, kimse mani olamayacak, onlara kimse laf söyleyemez.” Ondan sonra bazıları geri dönmüş, bazıları da gittikleri yerlerde kalmışlar. Böyle bir sürtüşme olmuş.*”⁶⁴⁵

Burhaniye'ye gelen muhacirlerle yerli halk arasında din, gelenek farkları olmadığı veya az olduğu için yerli halk ile kaynaşmaları kolay olmuştur. Göçler, sosyo-ekonomik değişimi hızlandırdığı için yeni bir toplum oluşturmuştur⁶⁴⁶. Birinci Dünya Savaşı yıllarında Burhaniye'ye gelen bir ailenin oğlu olan Hayrettin Türkoğlu, ailesinin yerlilerle kaynaşmada sorun yaşamadığını şöyle ifade etmiştir:

⁶⁴³ Kocacık, “Balkanlar'dan Anadolu'ya Yönelik Göçler (1878-1890)”, *Osmanlı Araştırmaları*, I, s. 185.

⁶⁴⁴ Ayhan, *Balıkesir'in Kimliği* - 2, s. 50.

⁶⁴⁵ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1942 doğumlu Münir Başkurt ile yaptığımız görüşme.

⁶⁴⁶ Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*, s. 22.

“Pek zorlanmamışlar uyum sağlamakta, ama yeni bir yere geldiklerinden yabancılık çekmişler. O zaman ekmek yok, bir dilim ekmeğe muhtaç herkes. Ot toplayıp bir avuç unla karıştırıp yiyorlarmış. Maddi yönden çok sıkıntı çekmişler.”⁶⁴⁷ Buna rağmen muhacirlerin büyük bir kısmı tarım alanlarında yani kırsal kesimde köylerde iskân edildikleri için yerli halkla kaynaşmaları uzun zaman alacaktır⁶⁴⁸. Gelen muhacirlerin önemli bir kısmı eski alışkanlıklarından dolayı ve geri dönme düşüncesinden dolayı yerleştirildikleri bölgeyi kabullenememektedir. Ancak ikinci ve üçüncü nesil göçmenler buldukları yerlere adaptasyon sağlayabilmiştir⁶⁴⁹.

Balkan ülkeleriyle Türkiye arasında yaşanan sorunların yarattığı soğuk ilişkiler, birinci kuşak muhacirlerin geldikleri topraklarla ilişkilerini koparmalarına neden olmuştur. Dolayısıyla bu muhacirler, sosyal, ekonomik ve kültürel yönden yeni geldikleri ülkeye ayak uydurmak zorunda kalmışlardır. Münir Başkurt, babasının, Yugoslavya’daki düzeni ve Devlet Başkanı Tito’yu metheden birisini, evden kovuşunu şöyle anlatır: “Ben Havran’da öğretmen iken eve gelmişim, baktım evde bir yabancı var, ‘kimdir bu?’ dedim. Yugoslavya’dan turist gelmiş buraya, dilimin döndüğü kadar ‘hoş geldiniz, nasılsınız?’ diye sohbet ettik. Babam bana anlattı konuştuklarını, çarşıda görmüş, bir kahvemizi içsin diye eve getirmiş, Sırp değil bizim Boşnaklardan biri. Kalkmış babama o zaman oranın devlet başkanı olan Tito’yu methediyor, oradaki düzeni methediyor. Babam, ‘bana bak, burda beyin yıkamaya kalkma, biz katiyen hiçbir şekilde burayı değiştiremeyiz oralara’ dedi. ‘Ben burda öyle bir rejimin taraflısını misafir edemem, kusura bakma’ dedi, evden kovdu adamı.”⁶⁵⁰

⁶⁴⁷ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1938 doğumlu Hayrettin Türkoğlu ile yaptığımız görüşme.

⁶⁴⁸ Anadolu’ya gelen göçmenlerin çoğu aynı örf ve âdetlere sahip fakat imparatorluğun kaybedilen topraklarından ana vatana dönen kişilerdir. Bu nedenle toplumsal yönden göçmenlerin yeni çevrelerine uyumu ve yerli halkın göçmenleri benimsemesi daha kolay olmuştur. Ancak, göçmenlerin uzun süre içinde yaşadığı çevresel koşullardan ayrılıp, kültürel bakımdan benzer de olsa, üretim, iklim gibi koşullar açısından değişik bir çevreye girmesi bazı olumsuz etkilere yol açmıştır. En başta toprak, tarım tekniği ve üretim araçları yönünden farklı koşullarla karşılaşmaları göçmenlerin yeni çevreye uyumları sırasında bazı güçlükler yaratmıştır. Ayrıca yerleşmeleri gecikenler açısından karşılaşılan güçlükler daha çok olmuştur. Bkz. Faruk Kocacık, “Rumeli’den Anadolu’ya Yönelik Göçler ve Sonuçları”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, C.4, ed.: Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 658-659.

⁶⁴⁹ Mehmet Çanlı, “Balkanlardan Muğla’ya Göç ve Sosyo-Ekonomik Değişim”, *Karadeniz Araştırmaları*, S. 12, (Kış 2007), s. 64.

⁶⁵⁰ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1942 doğumlu Münir Başkurt ile yaptığımız görüşme.

Muhacirler, iskân edildikleri yörenin halkı ile kültür, tarihî tecrübe gibi ortak unsurları paylaşırsa da genelde birkaç kuşak sürebilen bir dönem için kendini farklı, kısmen dışlanmış, marjinal biri olarak hissetmişlerdir. Muhacirler, bilhassa muhacir çocukları, “dışlanmış”, “muhacir” olmaktan kurtulmak için, toplum içinde yükselmeye, mal-mülk, mevki sahibi olmaya ve böylece toplum içinde saygınlık kazanmaya çalışmışlardır. Aynı zamanda eğitim görmeye gayret ederek toplum içinde yükselen muhacirler, yeni ülkelerine genelde büyük bağlılık göstermişler ve bazen aşırı milliyetçi bir tutum içine girmişlerdir. Bazen bunun tersi olmuş, muhacirler pişmanlık duyup geri dönmüşlerdir⁶⁵¹.

Burhaniye’ye gelen muhacirlerin de ilk zamanlar yerli halk tarafından “pis muhacirler” denilerek, iş verilmeyerek dışlandıkları, bunun etkisiyle çok çalışarak veya eğitim görerek toplum içinde saygınlık kazanmaya çalıştıkları ve toplum içinde yükselen bu muhacirlerin, Türkiye’ye karşı büyük bağlılık gösterdikleri tespit edilmiştir⁶⁵². İkinci kuşak 93 Muhaciri olan Kadir Göktürk, Boşnakların vatan, Türkiye sevgisine dair şöyle bir olay anlatmıştır: “... *Vatan sevgisi üzerine çok önemli bir olay yaşadım. İzmir’de daha sonra gelen annemin teyzesinin kızları ve damatları vardı. O enişteden şöyle bir olay dinledim. 1960’lı yıllarda oğlu Samsun’a asker olarak gitmişti. O sırada Kıbrıs olayları olmuştu. Oğlan bir mektubunda Kıbrıs’a gönderileceğini yazmış, babasına. Aradan bir - bir buçuk ay geçince bir mektup daha yazmış. Baba, diyor, beni Kıbrıs’a göndermiyorlar. Baba o sinirle hızla Samsun’a gitmiş. Çocuğun haberi yok. Birliğini bulmuş. Girmiş nizamiyeden bölük komutanını bulmuş, ben filan erin babasıyım, onu görmeye geldim. Bölük komutanı posta vasıtasıyla oğlunu çağırılmış, getirmiş. Oğlan içeri girince komutana dönmüş. Oğlum bana bir mektup yazdı. Kıbrıs’a gönderileceğinden bahsetti. İkinci bir mektupta da Kıbrıs’a gönderilmeyeceğini, vazgeçildiğini söyledi. Sebep de yazmadı, ben bu sebebi öğrenmeye geldim. Oğlum Kıbrıs’a niye gönderilmedi, bunu bana siz açıklayacaksınız, oğlum mektupta yazmamış. Ben bunu öğrenmeye geldim. Eğer biz Yugoslavya’dan geldik diye vatan sevgimizden şüphelenerek göndermediyseniz ki onlar 60’lı yılların başında gelmişlerdi, eğer, bu şüpheden dolayı göndermediyseniz, çıkarmış belinden silahı, şimdi vurayım ben bu oğlanı demiş. Komutan eline sarılıp gerekçesini anlatmış. Ben merak edip sormadım gerekçesini de “gerçekten vurur*

⁶⁵¹ Karpat, *Osmanlı’dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*, s. 21.

⁶⁵² Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1942 doğumlu Münir Başkurt ile yaptığımız görüşme.

muydun enište?” dediğimde, “yeminle vururdum” dedi. Ailemizde, Boşnaklarda vatan sevgisi, Türkiye sevgisi çok kuvvetliydi. Burhaniye’deki Boşnaklarda da vatan sevgisi çok güçlüydü. Bunun örneği olarak ikinci abim Şerafettin Göktürk yaşı gelmeden askere gönüllü gitmişti, jandarma olarak yaptı askerliğini.”⁶⁵³

Muhacirler, yerleştikleri yerlerde sosyal çevreye adapte olmakta zorluk çekmişlerdir. Her ne kadar aynı dinî inanıştan, aynı etnik kökenden gelseler de, yüzyıllardan beri Balkanlar’da farklı kültürlerle yoğrulan bu insanların Anadolu insanıyla birden bire kaynaşması beklenemezdi. Üçüncü kuşak Selanik Mübadili olan Erkut Olgaç, ailesinin ilk zamanlar dışlandığını, evden çıkamadığını ve zamanla yerli halka uyum sağlamak zorunda kaldığını şöyle ifade etmiştir: “... *Adaptasyonda, uyum sağlamakta zorlanmışlar. Ayvalık’ta pek sıkıntı çekmemişler ama Burhaniye’ye uyum sağlamakta zorlanmışlar. Sosyal olarak birbirlerine alışma dönemi denen bir dönem geçirmişler. Yerli halk ta acaba nasıl insanlar diye düşünmüş, büyükannemler de öyle düşünmüş. Ama zamanla önyargılar kırılmış.*”⁶⁵⁴

Mübadelenin başlangıcında Türkiye’ye yerleştirilen mübadillere yerli halk “tango”, “macır-muhacir”, “gâvur tohumu”, “yarım gâvur”, “Yunan gâvuru” gibi hakaret ifadeleri kullanmışlardır. Yerli halk gelenleri Rumlardan veya Musevilerden dönen kişiler olarak görmüştür⁶⁵⁵.

Muhacirler, sadece yerli halk ile değil, göçebelerle de anlaşmazlıklar yaşamışlardır. Senelerce kullandıkları boş otlak alanların göçmenlerin eline geçmesi, göçebe toplulukları huzursuz etmiştir. Bu da göçebelerle göçmenler arasında çatışmaların yaşanmasına neden olmuştur.

Yerli halkla ve kendi aralarında bazı sorunlar yaşayan muhacirler, devlete yakın durma eğilimi göstermişlerdir. Muhacirlerin, devlete ve onun başındakilere olan sadakatlerini değişik şekillerde gösterdikleri görülmektedir. Osmanlı Devleti’ne göç eden Rumeli ahalisi de, padişaha ve devlete bağlılıklarının bir delili niteliğinde teşkil ettikleri köy ve mahallelere Osmanlı padişahına izafeten Hamidiye, Aziziye, Reşadiye veya rahata ve huzura kavuşmaları dolayısıyla Refahiye, Kemaliye gibi

⁶⁵³ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1943 doğumlu Kadir Göktürk ile yaptığımız görüşme.

⁶⁵⁴ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1969 doğumlu Erkut Olgaç ile yaptığımız görüşme.

⁶⁵⁵ Tokur, s. 251.

isimler vermiştir. Nitekim bu gibi isimlere Anadolu'da sıkça rastlanmaktadır⁶⁵⁶. Burhaniye'de Hamidiye adında bir mahalle kurulmasında, Burhaniye iskelesine Hamidiye İskelesi⁶⁵⁷ adının verilmesinde ve Kemer olan bu şehrin adının Burhaniye olarak değiştirilmesinde, Balkanlar'dan Burhaniye'ye göç eden muhacirlerin etkisinin olduğu düşünülebilir.

Yaşadıkları olumsuzlukları bir daha yaşamak istemeyen muhacirler, bunun yanı sıra Mustafa Kemal Atatürk'ün Selanikli olması ve yürüttüğü mücadele sonucu yeni bir devlet kurmuş olmasını da dikkate alarak yeni kurulan devlete ve kurucusuna her anlamda destek olmuşlardır. Bu destek ilerleyen yıllarda duygusal bir yakınlık ya da taraftarlığın ötesine geçerek siyasi bir desteğe dönüşmüştür. Muhacirlerden ekonomik ve sosyal statüsü daha yüksek kesimler Cumhuriyet Halk Fırkası'na yakın durmuşlar ve yapılan devrimleri büyük bir içtenlikle benimsemişlerdir. Muhacirlerden sosyo-ekonomik durumu daha iyi olanların devlete yakın durması karşılıksız kalmamış Mustafa Kemal tarafından kimileri mebus olarak atanmışlar, benzer alanlarda daha öncesinden bilgi ve birikime sahip olanlar da bürokrasinin önemli noktalarına getirilmişlerdir⁶⁵⁸.

Atatürk'ün ölümünden sonra İsmet İnönü ile başlayan tutucu, katı devletçi hatta belli bir ölçüde ırkçı temalar içeren yönetim anlayışının devlet zirvesinde ağırlık kazanması sonucu Selanik kökenliler mebusluktan uzaklaştırılmış, bürokraside görev alanlar da ya bu görevlerinden alınmışlar ya da pasifleştirilmişlerdir. Tüm bu yaşananların sonucu olarak da büyük şehirlerdeki küçük bir kesim haricinde mübadiller siyasi tercihlerini önemli ölçüde Demokrat Parti'den yana kullanmışlardır⁶⁵⁹. Mesela, Manastır'ın Ohri ilçesinde dünyaya gelen ve daha sonra Burhaniye'ye göç etmiş olan ve Burhaniye'de Belediye Başkanı olarak çok büyük hizmetlerde bulunan Avni Meço⁶⁶⁰, Demokrat Parti'nin kuruluş aşamasında aynı zamanda CHP'sinin müfettişi olan Balıkesir Valisi'nin Halkevi'ndeki toplantısında Celal Bayar'ın Rumelili olması nedeniyle Demokrat

⁶⁵⁶ A. Halaçoğlu, "Balkanlar'dan Anadolu'ya Yönelik Göçler", *Türkler*, C. 13, s. 1613 n69.

⁶⁵⁷ Kemer kazası sahilinde inşa olunan iskele bittiğinden resmî açılışının yapılması ve padişahın adının verilmesi. Bkz. BOA, İ.DH., nr. 1310/48, trh. 24 Recep 1311.

⁶⁵⁸ Demirtaş, s. 28.

⁶⁵⁹ Demirtaş, s. 42.

⁶⁶⁰ Avni Meço hakkında daha geniş bilgi için bkz. Yücel Aras, *Körfeze İsmi Verilen Şehir Adramytteion-Kemer-Burhaniye'de Yaşayan Kent*, Burhaniye: Burhaniye Belediyesi Kültür Yayınları, 2006, 92-96 ss.

Parti kurucuları ve Rumelililere ağır isnatlarda bulunması nedeniyle söz alarak “*Vali Bey niye ayrımcılık yapıyorsunuz? Bu vatan için biz de şehitler verdik. Bizleri küçümsemeyin. Böyle düşünüyorsanız Burhaniye’de ben Demokrat Parti teşkilatını kurarım.*” diyerek Demokrat Parti teşkilatını kurmuş ve mücadele etmiştir⁶⁶¹. Yine Üçüncü kuşak Midilli Mübadili Hasan Ender de, mülakatımızda dedesi Balıkçı Hasan’ın Demokrat Parti’yi desteklediğini; dayısı Engin Tanrıverdi’nin, 1977’de Adalet Partisi’nden Burhaniye’yi temsilen Balıkesir milletvekili seçildiğini ifade etmiştir⁶⁶².

Sosyal anlamda gelen muhacirler, genelde gayrimüslimlerin boşalttıkları evlere ya da yeni oluşturulan bölgelerde iskân edilmiştir. Terk edilmiş Rum köylerine veya boş arazilere köy kurulması şeklinde gerçekleştirilen iskânlar devamlılık açısından olumlu sonuçlar vermiştir. Mübadiller bu tip iskândan faydalanarak, gelmiş oldukları çevrenin toplumsal kalıplarını yeni ortamlarına aktarmışlar, kültürlerini yaşatmışlardır⁶⁶³. Eskiden Burhaniye’deki evlerin hemen hepsi kerpiçten yapılmış, kalın duvarlı evlerdi. Hacı Ahmet Camii’nin batısına düşen mahalle Rum Mahallesi idi. Buradaki Rum evlerinin hemen hemen tamamı tuğla ve taştan yapılmıştı. Şimdiki Atatürk Heykeli’nin bulunduğu mevkiye yaklaştıkça Rum evleri seyrekleşir, Hanay Camii’nin yakınlarında kaybolurlardı. Türklerle Rumların birlikte yaşadıkları yıllarda Rumların her akşam uğradıkları bir sokak vardır. Bugünkü adı eski Sinema Sokağı olan bu sokakta sıra sıra meyhane varmış ve Rumlar bu sokakta içki içer eğlenirlermiş. Bu nedenle Burhaniyeliler bu sokağa (Meyhane Boğazı) derlerdi. Burhaniye’de ilk elektrik santrali bu sokaktaki bir binada kurulmuş, ilk sinema da bu sokakta açılmıştı⁶⁶⁴. Dedesi Balıkçı Hasan’ın bu meyhanelerde çekirdek ve leblebi sattığını söyleyen Üçüncü kuşak Midilli Mübadili Hasan Ender, bu meyhanelerin çokluğunu şöyle ifade etmiştir: “... (*Dedem Balıkçı Hasan*) *Akşamları da meyhanelerde barlarda çekirdek, leblebi satıyor. Ciddi meyhane varmış, Meyhane sokağı varmış çarşıda, Sinema sokağının orda... Dedem, çok çalışkan gündüz zeytine gidiyor, akşamüstü gidip İskele’den balık alıyor, bütün Burhaniye’yi dolaşıp balık satıyor, balığı bitiriyor, burda barlar pavyonlar var,*

⁶⁶¹ Aras, *Körfeze İsmi Verilen Şehir Adramytteion-Kemer-Burhaniye’de Yaşayan Kent*, s. 92.

⁶⁶² Hasan Ender, “Midilli’den Burhaniye’ye Göçler” konulu görüşme, Burhaniye: 31.10.2016.

⁶⁶³ Tokur, s. 252.

⁶⁶⁴ Aras, *Tarih Sayfalarında Burhaniye’ m*, s. 180.

*yabancıların gittiği, Yunanlıların. Bayanların çalıştığı pavyonlar meyhaneler varmış burda. Barlar varmış. Orda da çekirdek fıstık satıyor meyhanelerde.”*⁶⁶⁵

Burhaniye’de XIX. yüzyılda 5 olan mahalle sayısı göçlerden sonra 6’ya çıkmıştır⁶⁶⁶. Rumeli’den gelen muhacirler dağınık olarak Burhaniye’deki mahallelere ve köylere yerleştirilmişlerdir⁶⁶⁷. Gayrimüslim mahalleleri genelde ayrı kurulmuştur. Muhacirlerin bir kısmı Geriş ve Memiş Mahalleleri’ne yerleştirilirken; bir kısmı da Burhaniye merkezde daha önce Rumların yaşadığı Hacı Ahmet Mahallesi’ne yerleştirilmişlerdir. Avukat İsmail Kızıklı, bu konuda şöyle demektedir: “*Bizim mahallemiz eski bir Rum mahallesi olduğu için Kemer Sokak ve Çay Caddesi sakinleri tamamen ada muhacirleriydi. Yerli aile olarak bir tek biz vardık. Pazvant Arif Dayı, Havva Kadın, Kasap Hüseyin Dayı, Fikriye Hanım, Bahattin Sığrı, tahsildar Emin Efendi, Şerif Hanım, terzi Esmâ Hanım, Komili Fatma Hanım, eskicilerin Emine Hanım, Fatma Abla, Fatma Nine, Kakuli Hakkı, Samiye, Abdi Beyler, Sabuncu Suat, Seher Hanım, Rodoslu Hocanım, Musa Dayı, Hafız Hasan, Fehmi Kalfa, Faik Efendi, Boşnak Murat, Boşnak Zeynel, Boşnak Hamdi Efendiler... hatırlayabildiklerim bunlar. Hepsi muhacir olarak evlerini yurtlarını terk ederek buraya yerleşmişlerdi. Hepsi de tertemiz, sevimli insanlardı”*⁶⁶⁸.

Muhacirlerin bir kısmı Rumların boşalttıkları evlere yerleştirilirken; kimi devlet adamları ve mebuslar ülkenin en güzel yerlerinde Rumlardan kalan konakları, köşklere tasarruflarına geçirmeye çalışmışlar, yakınlarına da pay kapma çabası içine girmişlerdir⁶⁶⁹. Örneğin Balıkesir mebusu Hulusi Bey, Rumlar tarafından terk edilen ve gelecek mübadillere ayrılmış olan iki eve (her biri bir oğluna olmak üzere), bir

⁶⁶⁵ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1951 doğumlu Hasan Ender ile yaptığımız görüşme.

⁶⁶⁶ “1950 yılına kadar Burhaniye’nin altı mahallesi vardı. Yunus, Hacı Ahmet, Koca Cami, Mahkeme, Memiş ve Geriş. 1954’te İskele Mahallesi, 1960 yılında Ören Mahallesi ile Cumhuriyet Mahallesi eklendi. 1960’lı yıllarda Öğretmenler Mahallesi, 1980’de Bahçelievler Mahallesi, Postacı Mahallesi, Denetko, Orjan, İmko, Adyar yazlık siteleri kuruldu ve Burhaniye’imiz büyük bir şehir haline geldi”. Bkz. Kızıklı, s.11.

⁶⁶⁷ Münir Başkurt, Burhaniye’de muhâcirlerin yerleştirildiği yerlerle ilgili: “*Burhaniye’de Çoruk’ta var, Şarköy’de birkaç hane var. Çoruk’ta biraz fazla var. Burhaniye’nin diğer köylerinde varsa bir hane, iki hane..*” demiştir. Bkz. Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1942 doğumlu Münir Başkurt ile yaptığımız görüşme.

⁶⁶⁸ Kızıklı, s. 11-12.

⁶⁶⁹ XX. yüzyılın başlarında, Burhaniye Kaymakamı Hasan Bey’in kazada külliyetli emlak sahibi olduğu ve bazı emlaklere de düşük kıymet koyduğu, oğlu Galib’in Reji İdaresi’nden maaş aldığı ve çiftçilere eziyet ettiği, kaza mal müdürü Mustafa’nın yanlış muamelelerde bulunduğu hususlarındaki şikâyetlerin tahkik edilerek bildirilmesi istenmiştir⁶⁶⁹. BOA, DH.MKT., nr. 2520/29, trh. 22 Rebiu’l-ahir 1319.

sabun fabrikasına ve binlerce zeytin ağacına el koymakla suçlanmıştır⁶⁷⁰. Yine eski CHP Ulaştırma Bakanlarından Şükrü Koçak'ın Emval-i Metruke'den iktisap ettiği mallar arasında “Balıkesir'in Burhaniye kazasında Kerem köyünde 3 bin ağaçlık zeytinlik, ayrıca bu veresinin ihbarı üzerine mübadil Demir Mustafa Ağa'dan alınarak Burhaniye-Ayvalık hududundaki 2 bin ağaç zeytinlik daha verilmiştir (Bir zeytin ağacı 50 liradan hesaplanmaktadır). Ayrıca Burhaniye'de meşhur Gümüşlü Fabrikası'nın yarı hissesi'nin bulunması, Burhaniye yöresindeki Emval-i Metruke'den haksız mal iktisap edenler olduğunu göstermektedir⁶⁷¹.

Savaştan zarar gören felaketzedeler, mülteciler, devlet memurları, subaylar ve kimi fırsatçıların Rumların terk ettikleri evleri işgal etmeleri üzerine ev kiraları da önemli ölçüde yükselmeye başlamış, bir sene önceye oranla 4-5 misli hatta kimi yerlerde 10 misli artışlar olmuştur⁶⁷².

Muhacir ailelerinde fert sayısı 2 ilâ 16 kişi arasında değişmekte olup, ortalama 4.9'dur. Muhacir ailelerinin % 70'i anne, baba ve çocuklardan oluşmaktaydı. Yani muhacir ailesi çekirdek aile tipindedir. Baba ailenin reisidir. Babanın ölümü halinde, ailenin en büyük erkek çocuğu veya annenin aile reisliği görevini üstlendiği anlaşılmaktadır. Muhacir ailesi genellikle tek eşli, ortalama bir iki çocukludur. Şehirde ikamet eden kadınlar çalışmazken; kırsal alanda 6-7 yaşından itibaren herkes üretime iştirak etmektedir⁶⁷³. Mesela ikinci kuşak 93 Muhaciri Kadir Göktürk, üç kardeş olduklarını⁶⁷⁴; Balkan Savaşları döneminde gelen ikinci kuşak muhacir Münir Başkurt, sekiz kardeş olduklarını belirtirken⁶⁷⁵; üçüncü kuşak Selanik Mübadili olan Erkut Olgaç ise anneannesinin dokuz çocuğunun olduğunu, bunlardan beşinin küçük yaşta öldüğünü ve dördünün sağ kaldığını belirtmiştir⁶⁷⁶. Münir Başkurt, kadınların çalışmadığını da şöyle ifade etmiştir: “... Ablam 85 yaşında, o daha çok biliyor o dönemle ilgili konuları. Biz nihayetinde erkek çocuğuyduk, öğrenciydik, evde fazla durmadığımız için evde olup bitenleri, konuşulanları çok

⁶⁷⁰ Demirtaş, s. 31-32.

⁶⁷¹ Ayhan, *Balıkesir'in Kimliği - 2*, s. 157-158.

⁶⁷² Demirtaş, s. 32.

⁶⁷³ İpek, “93 Muhacereti”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. 4, s. 667.

⁶⁷⁴ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1943 doğumlu Kadir Göktürk ile yaptığımız görüşme.

⁶⁷⁵ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1942 doğumlu Münir Başkurt ile yaptığımız görüşme.

⁶⁷⁶ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1969 doğumlu Erkut Olgaç ile yaptığımız görüşme.

bilmiyorduk. Bizi zeytine yolladılar, bağa bahçeye yolladılar, davara yolladılar, kız çocukları daima evde oldukları için ihtiyar bayanların sohbetine katıldılar.”⁶⁷⁷

Osmanlı Devleti, 1877 yılına kadar gelen muhacirlerin şehirlerde bulunan arsalarla veya büyük kent çevresine yerleştirilmelerine izin vermemişti. Muhacirlerin sayısının artmasıyla köy ve kasabaların göçmenleri barındıramaz duruma düşmesi, birçok kunduracı, marangoz ve diğer bazı küçük esnafın köy ve kasabalarda barınamaz duruma düşmesi üzerine Babıali, 14 Haziran 1878 tarihinde çıkardığı talimatın 35. Maddesi’nde, gelen muhacirlerin hepsinin köylere yerleştirilmesi gerekmediği, kent ve kasaba çevrelerinde boş arazi olduğu takdirde muhacirlerin buralara da yerleştirilebileceği hükmünü koymuştur. Böylece muhacirlerin kent ve kasaba çevrelerine yerleşmeleri başlamış, basit anlamda da olsa gecekonduların sorununun temeli atılmıştır⁶⁷⁸. Mesela Burhaniye’de şehrin kurulduğu Koca Cami Mahallesi’nin yakınında kurulmuş olan Geriş ve Memiş Mahallesi’nde muhacirlerin yerleştikleri evler, burada da gecekondulaşmanın göçlerle birlikte başladığını göstermektedir.

Muhacirlerin büyük bir kısmı geçimlerini sadece tarımla sağlayabilecek kimseler iken, önemli bir kısmı da geldikleri ülkede yönetici sınıfa mensuptular. Yönetici sınıfta olan kültürlü muhacirler-mübadiller, Anadolu’ya geldiklerinde görevlerini devam ettirmişlerdir. Mesela, Üçüncü kuşak Selanik mübadili Erkut Olgaç, Zabıt kâatibi olan dedesi Kemal Savaş’ın ve hâkim olan dedesinin kardeşi Hasan Nazmi Savaş’ın görevlerini burada da devam ettirdiklerini, ailesinin maddi bakımdan rahat bir yaşam sürdüğünü belirtmiştir⁶⁷⁹. Yine 1989 Bulgaristan Göçmeni olan Halil Özen, geldiği yerde öğretmenlik yaptığı için diplomasına denklik verildiğini ve Matematik Öğretmeni olarak atandığını belirttiği mülakatımızda bu durumu şöyle ifade etmiştir: “Geldiğim yerde öğretmenlik yaptığım için diplomam değerlendirildi. Denklik verildi. Matematik Öğretmeni olarak atandım. İlk görev yerim Ayvalık Bağyüzü Köyü. Dağıtım yapıldıktan sonra 1990 yılının Eylül ayında Bağyüzü Köyü’nde göreve başladım, beş yıl orada çalıştım. Oradan tâyinim Havran Lisesi’ne çıktı. Orda altı yıl görev yaptım. Havran Lisesi’nden Burhaniye Lisesi’ne

⁶⁷⁷ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1942 doğumlu Münir Başkurt ile yaptığımız görüşme.

⁶⁷⁸ Kocacık, “Rumeli’den Anadolu’ya Yönelik Göçler ve Sonuçları”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. 4, s. 659.

⁶⁷⁹ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1969 doğumlu Erkut Olgaç ile yaptığımız görüşme.

geldim. Burhaniye Lisesi 'nde on dört yıl görev yaptıktan sonra Ayşe Akpınar Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi'ne tâyin oldum. İkinci yılımı çalışıyorum bu okulda.”⁶⁸⁰ Balkanlar'dan Burhaniye'ye gelen muhacirlerden meslek erbabı olanların buraya geldikten sonra mesleklerini yapabilmeleri ve toplumsal yapının hemen her kademesinde yer almaları dışarıdan gelenlere karşı bir tahammülsüzlüğün olmadığını göstermektedir.

Gerek Osmanlı Devleti Dönemi'nde, gerekse Cumhuriyet Dönemi'nde Balkanlar'dan gelen muhacirlere üretici duruma geçmeleri için toprak verilmiştir. Tarımla uğraşanlara tarım yapabilmeleri için toprak verilirken devletin iç siyaseti sonucu kapitalist gelişmeler önlenmiştir. Başka bir ifadeyle devlet, toprak üzerindeki mülkiyeti ile toplumun sınıfsal yapısını etkilemiştir⁶⁸¹.

Zeytinyağının ticari değere sahip olması, geniş zeytinliklere sahip olan Burhaniye'yi yatırımcılar için cazip hâle getirmiş olmalıdır. Kasabanın bu konumu ve zeytinyağı ekseninde gelişen ticaret farklı sosyal statülere mensup kişilerin kasabaya gelmelerini sağlamıştır⁶⁸².

Yönetici sınıfa mensup olanlar ve aralarında özellikle normal pasaportlarıyla gelenler ya da mallarını elden çıkarmalarına izin verilmiş olanlar beraberlerinde yalnızca sınıflarının yüksek kültürünü, bilgi birikimini ve seçkinliğini değil, aynı anda zamanla toprak ve küçük girişimlerle yatırıma dönüşen önemli bir sermaye de getirmişlerdir⁶⁸³. Mesela, Münir Başkurt, dedesinin elindeki malları Niş'te satışını; “*Dedem orada canlı hayvanlarını satabilmiş fakat köklü toprağını satma imkânı yok, onları bırakıp gelmiş. Hayvanları geçer piyasada satıyor hatta ona bir Sırp yardımcı oluyor. Ali dedeme, sana bir can borcum var, sana yardım edecem diyor. Kendi hayvanları gibi satıyor. Gidecekler diye mallarını almaktan imtina ediyor ordaki Sırlar. Biraz altın filan getiriyor dedem.*”⁶⁸⁴ şeklinde anlatırken; bunların parasını nasıl değerlendirdiğini de şöyle açıklamıştır: “*Dedemin biraz hazır parası varmış, üç beş tane sığır almış, onları güdermiş Ören'de, Öğretmenevleri'nde. Akşam olunca da*

⁶⁸⁰ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1956 doğumlu Halil Özen ile yaptığımız görüşme.

⁶⁸¹ Kocacık, “Rumeli'den Anadolu'ya Yönelik Göçler ve Sonuçları”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. 4, s. 659.

⁶⁸² Genç, s. 379.

⁶⁸³ Ali Rıza Gökbnar, “19. ve 20. Yüzyıllarda Yaşanan Göçlerin Türk Maliye Tarihi Açısından Analizi”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6/3, (2004), s. 241.

⁶⁸⁴ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1942 doğumlu Münir Başkurt ile yaptığımız görüşme.

*köye gidermiş. Ne yapsın, başka iş gelmiyor ki elinden... Bazı ailelerin para getirmiş olması, mesela bizimle birlikte gelen üç-beş aileyi dedem bayağı bir zaman idare etmiş, kuşağının içinde getirdiği altınlarla.*⁶⁸⁵

Balkanlar'dan Anadolu'ya yönelik dış göçler, iç göçlerin de hazırlayıcısı olmuştur. Dış göçlerin yoğunluğu nedeniyle kısa zamanda dolan kırsal kesim, nüfus fazlasını kendi dışına akıtmaya başlamış, şehirlerin büyümesine, sanayinin gelişmesine de yol açmıştır⁶⁸⁶. Mesela, Mübadele ile Midilli'den gelen Türkmenler, Burhaniye'de Reşitköy'e yerleştirilmişlerdi. 1930'lu yılların sonlarına kadar Reşitköy'de kalan bu Türkmenlerden 30 hane köyden ayrılarak başka yerlere yerleştirilmiştir. Tarlaları yapılmakta olan barajın suları altında kalacağını öğrenince kendilerine yeni bir yerleşim yeri aramaya başlayan mübadil Türkmenlerden bir kaç kişi, istimlak bedellerini aldıktan sonra giderek İzmir-Buca sınırları içinde bulunan 4.000 dönümlük bir çiftlik satın almıştır. Midilli'den gelen ve Reşitköy'de tutunamayan bu otuz haneden on hane bu çiftliğe yerleşerek burada "Gökdere" köyünü kurmuştur. Kalanları; Burhaniye merkeze, Pelitköy'e ve Tahtacı köyüne göç etmiştir. Sonra buralardaki ailelerden bazıları da Gökdere köyüne gitmiştir. Gökdere'ye yerleşenlerin bir kısmı zaman içinde İzmir Alsancak ve Narlıdere'ye gelip yerleşmişlerdir⁶⁸⁷.

Sosyal anlamda göç alan bölgelerde halk arasında bir birliğin olmadığı açıkça görülmektedir. Muhacirler kendi aralarında cemiyet kurarak birlik oluşturmaya çalışmışlardır. 93 Muhacereti'nden beri, gelen muhacir dalgalarının ardı arkası kesilmediği için, bütün vilayet merkezlerinde olduğu gibi Karesi'de de Rumeli Ahali-i İslamiye Cemiyeti bulunuyordu⁶⁸⁸. Günümüzde Burhaniye'de 94 dernek faaliyette bulunmakta olup; Süleyman Eruzunlar'ın başkanı olduğu Burhaniye Rumeli ve Balkan Göçmenleri Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, Balkan muhacirleri ile ilgili faaliyetini, Burhaniye'de E-87 yolundaki üst geçit ayağının yanında hazırlanan 8 Eylül Çamlığı Kafeteryası'nda sürdürmektedir.⁶⁸⁹

⁶⁸⁵ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1942 doğumlu Münir Başkurt ile yaptığımız görüşme.

⁶⁸⁶ Kocacık, "Rumeli'den Anadolu'ya Yönelik Göçler ve Sonuçları", *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. 4, s. 659.

⁶⁸⁷ Ayhan, *Balıkesir'in Kimliği -1*, s. 149.

⁶⁸⁸ Ayhan, *Balıkesir'in Kimliği-2*, s. 55.

⁶⁸⁹ <http://www.burhaniye.gov.tr/diger-dernekler>, (Erişim Tarihi: 22 Eylül 2016).

Muhacirlerin-Mübadillerin Türkiye'ye yerleştikleri andan itibaren kurdukları ilk ve en eski sosyalleşme mekânı olarak köy ve mahalle kahvehaneleri belirtilebilir. Kahvehaneler, kimliklerin yaşatılması, ortak hafızanın diri tutulması, grup içi bağların güçlendirilmesi ve insanların sosyalleşmesi konularında günümüzde hâlâ etkili mekânlardır. Muhacir-Mübadil kahvehanelerinin diğer bir özelliği ise mübadele ve mübadillerin tarihini ve anılarını yaşatmak için duvarlara asılmış olan birinci kuşak mübadillerin siyah beyaz fotoğrafları, mübadele tarihi ve köyün tarihini anlatan panolardır⁶⁹⁰. Mesela, Burhaniye Geriş Mahallesi'nde Güvercin Sevenler Derneği Lokali olarak da kullanılan kahvehanede, mahallede vafat etmiş içlerinde muhacirlerin de olduğu yüzlerce kişinin siyahbeyaz ve renkli fotoğrafı sergilenmektedir.

Osmanlı Devleti'nin son yıllarında ve Cumhuriyet Dönemi'nde yaşanan savaşlar ve sosyal olaylar, muhacirler ile yerli halkın kenetlenmesine, birlik ve beraberlik ruhunun oluşmasına da katkı sağlamıştır. Mesela, Burhaniye Gömeç'e Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra gelerek yerleşen Boşnak muhacirlerle, yerli nüfus arasındaki ilişkiler pek sıcak değilmiş. Boşnakların "zeybek" diye seslenerek küçümsediği yerli nüfusla kaynaşması, Yunan ordusunun Ayvalık'ı işgal etmesi ve ilerlemeye başlaması üzerine bu kez yerlilerin muhacir konumuna düşmesi ile başlamıştır⁶⁹¹.

Balkanlar'dan gerçekleşen göçler sayesinde XIX. yüzyıl sonlarından itibaren Osmanlı Devleti'nin elinde kalan topraklar açık bir Türk karakterine bürünmüştür. Ayrıca, Devlet'in yardım ve destekleri sayesinde dinç ve dinamik kalmayı başaran muhacirler, Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve İstiklal Savaşı'nın en önemli asker kaynaklarından birini teşkil etmişlerdir⁶⁹². Burhaniye bölgesinden Balkan Savaşları'na ve Birinci Dünya Savaşı'na kaç kişinin katıldığını kesin olarak tespit etmek mümkün değilse de bu savaşlara muhacirlerden de katılanlar olmuştur. Mesela, Doksanüç muhacirlerinden Çobanoğlu İsmail, Topçu Çavuşu olarak Doğu Cephesi'nde Ruslarla savaşırken; Arnavut Osman Çavuş da Trablusgarp Harbi'nde

⁶⁹⁰ Tokur, s. 253.

⁶⁹¹ Emgili, s. 395.

⁶⁹² Yılmaz, "XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Muhaciri İskân Politikası", *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. 4, s. 667.

Bingâzi’de İtalyanlara karşı savaşımıştır⁶⁹³. Yine Çerkez Hasan oğlu Ahmet, Çerkez Mustafa oğlu Ali, Tatar Abdullah oğlu M. Emin, Özbek A. Osman oğlu Mustafa, Çanakkale Cephesi’nde şehit düşen Burhaniyeli muhacirlerden bir kaçıdır⁶⁹⁴. Aslen Midilli Adası’nın Petricik Köyü’nden olup H. 1307 / M. 1890 doğumlu olan Burhaniyeli Uzun Halil Efe de 1912 yılında Yunanlıların Midilli Adası’nı almak için Ada’yı kuşattıklarında asker olarak Yunanlılara karşı amansız bir mücadeleye girişmiş, Osmanlı’nın Ada’yı Yunanlılara bırakması üzerine de büyük işkencelere maruz kalmış, serbest bırakılınca ailesiyle beraber Behramkale’ye yakın Sivrice’ye, sonra da Edremit’in Zeytinli Beldesi’ne gelip yerleşmiştir. 18 Mart Çanakkale Deniz Zaferi’nden sonra asker olarak Çanakkale’ye gönderilen Uzun Halil Efe, daha sonra Yıldırım Orduları grubundan olan 3. Tümen (Fırka) Komutanı Re’fet Bele’nin yanına, Arabistan’a gönderilmiş, İngilizlerle ve Araplarla üç yıl, Mısır, Süveyş Kanalı ve Kudüs’te savaşımıştır.⁶⁹⁵.

Burhaniyelilerin Millî Mücadele’deki rollerini inkâr etmek mümkün değildir. Burhaniyeliler, silaha sarılarak düşmana karşı koyarken, silah temini için de çalışmalar yapmışlardır. Mesela, Burhaniye’den Ali Osman ile Furuncu İbrahim Efendi, gidip Bandırma’daki Nizamiye Alayı’ndan iki yüz kadar mavzer tüfeği alıp getirmişlerdir⁶⁹⁶. Balkanlar’dan ve Ege Adaları’ndan gelen muhacirler - mübadiller – Kuva-yı Miliye’ye erzak ve para yardımında da bulunmuşlardır. Mesela, üçüncü kuşak Midilli Mübadili Hasan Ender, dedesi Balıkçı Hasan’ın ve Nail Amcası’nın Millî Mücadele’ye katkılarını şöyle ifade etmiştir: “*Dedem Balıkçı Hasan’la Nail Amcam buradaki Rumların temizlenmesinde ciddi işler yapmışlar. Özellikle çetecilik yapan, yerli halka zarar veren Rumları etkisiz hale getirmişler. Bir de Kuva-yı Milliye’ye erzak yardımı yapmışlar. Dedem savaşa çok katılmamış ama Kuva-yı Milliye’ye erzak yardımı yapmış. Çünkü Muhittin Taylı ile ortakmış o zamanlar. Para toplama işinde de destek olmuş. Ama fiilen uğraşan Nail Amcam.*”⁶⁹⁷

Balkanlar’dan Burhaniye’ye göç edip gelen muhacirler, elde kalan son vatan parçasını da kaybetmemek için mevcut birliklere katılarak ya da gönüllü birlikler

⁶⁹³ Z. Özdemir, *Pelitiköy*, s. 28-29.

⁶⁹⁴ Gücü, *Geçmişten Günümüze Burhaniye Tarihi*, s. 212.

⁶⁹⁵ Gücü, *Geçmişten Günümüze Burhaniye Tarihi*, s. 376-377.

⁶⁹⁶ Ruhi Naci Sağdıç, “Kuvayı Milliyede Edremit-Burhaniye-Ayvalık”, S. 38, *Edremit Günlük Tarafsız Gazete*.

⁶⁹⁷ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1951 doğumlu Hasan Ender ile yaptığımız görüşme.

oluşturarak cansiperâne savaşmışlardır⁶⁹⁸. Mart 1919 sonlarında 172. Alay Komutanı olarak Ayvalık'a gelen Yarbey Ali Bey (Çetinkaya), burada direniş kararı alınca, kurulan sivil milis birliklere Ayvalık, Edremit, Burhaniye, Havran ve civarındaki bütün Boşnaklar topyekün olarak katılmışlar, Yunan Ordusu karşında Ayvalık Cephesi'nin asil unsurlarından birisi olmuşlardı⁶⁹⁹. Örneğin Boşnak Süleyman Ağa'nın komutanlığını yaptığı müfreze "Kuva-yı Milliye Birliğı" adı altında 25 Mayıs 1919 günü Ayvalık'a gitmiş, 172. Piyade Alay Komutanı Yarbey Ali Bey'in emrine girmiştir. Burhaniyeli Boşnak Süleyman Ağa ve Dalkıran Mehmet Ağa'nın komuta ettiği Kuvayımilliye Birliğı, 27 Mayıs 1919 günü Alibey Adası Dalyan Boğazı'na gelerek demir atan Yunan torpidolarından bir miktar askerin karaya çıkmaya çalışması üzerine çatışma çıkmış, mukavemetle karşılaşan Yunan askerleri gemiye dönerken Boşnak Süleyman Ağa'nın birliğinden beş kişi çeşitli yerlerinden yaralanmıştır, Burhaniye'ye getirilerek tedavileri yapılan ve sağlıklarına kavuşan yaralıları Süleyman Ağa cepheye götüreceğı sırada, Müftü Hoca Mehmet Efendi yaralılara dağıtılmak üzere bir miktar para vermek istemiştir. Müftü'nün vermek istediğı parayı almayıp bu harekete sert tepki gösteren Süleyman Ağa: "*Hocam, biz memleketimizi işgal etmek isteyenlere karşı silâha sarıldık. Vatanını kaybetmiş bizlerin ikinci vatanını da kaybetmeye tahammülümüz yoktur. Bu görevler vatanın savunulması için yapılıyor, para kazanmak için değil.*" diyerek, tedavisini yaptırdığı arkadaşları ile beraber Ayvalık'taki birliğinin başına dönmüştür⁷⁰⁰.

Ali Çetinkaya ve Mehmet Cavit Bey'in çalışmaları sonucu oluşturulan 130 mevcutlu Pelitköy Bölüğü'nde çok sayıda muhacir de görev almıştır. Mesela, Doksanüç muhacirlerinden Çobanoğlu İsmail bu bölükte Yunanlılara karşı mücadele etmiştir. Çobanoğlu İsmail'e Millî Mücadele'deki hizmetinden dolayı İstiklal Madalyası verilmiştir⁷⁰¹.

⁶⁹⁸ Balkanlar'ın elden çıkması tüm devleti derinden sarsmış; Balkanlar'dan alınan ibret ve tatbik edilen radikal politikalar, Anadolu'nun elde kalmasını sağlamıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğindeki Millî Mücadele'ye katılan üst rütbeli komutanların % 60'ının Balkan doğumlu olması, bir rastlantı değildir. Bkz. Tokur, s. 26.

⁶⁹⁹ Ayhan, *Balıkesir'in Kimliği* - 2, s. 200.

⁷⁰⁰ Gücü, *Geçmişten Günümüze Burhaniye Tarihi*, s. 363-364.

⁷⁰¹ Yunan İşgali sırasında Ayvalık'taki Yunan kuvvetleri zaman zaman Eskişehir'e top mermisi gönderiyormuş. Bu amaçla Pelitköy, Karaağaç, Keremköy ve çevredeki diğer köylerden temin ettikleri 50 kadar kağına top mermisi yükleyerek yola çıkarmışlar. Konvoyda Çobanoğlu İsmail de bulunuyormuş. Askerlik görevini topçu çavuşu olarak yapan Çobanoğlu İsmail, gündüzleri şarkı-türkü söyleyip işinden menun görünmeye çalışırken; geceleri gizlice konvoydaki kağınlarda bulunan mermilerin tıplarını sökerek, barut hakışarını yarı yarıya boşaltmış ve bütün mermileri kullanılmaz

Balkan Harbi'nde ailesiyle birlikte doğduğu Manastır'ı terk ederek Burhaniye'ye yerleşmiş olan Mahmut (Orcan) Bey de, Burhaniye'de kurulan Kuva-yı Milliye'de aktif görev almış, bu görevi esnasında Köprülü Hamdi Bey'in dikkatini çekerek posta görevlisi olarak yanında çalışmaya başlamış, Köprülü Hamdi Bey'in gerçekleştirdiği Akbaş Baskını'nda önemli rol oynamıştır⁷⁰².

Midilli Adası'ndan gelerek Edremit Zeytinli'ye yerleşen Uzun Halil Efe, Yunanlıların Ayvalık'ı işgal etmeleri ve Burhaniye'ye doğru harekete geçmeleri üzerine Pomak Kazak İsmail Efe, kardeşi Şerif Efe ve Koca Gico Hüseyin Efendi'nin topladığı 13 kişi ile Burhaniye'nin Ayvalık yönündeki Ağacık köyüne gönderilmiş ve Yunanlıların buradan geçişlerini engellemek için büyük mücadele vermiş ve zaferden sonra da Burhaniye'ye yerleşmiştir⁷⁰³..

Birinci Dünya Savaşı'nda ve Millî Mücadele'de birçok cephede başarıyla subay olarak görev yapan, Edremit Kuva-yı Milliye Reisi Cemâlî Bey'in Avcılar'daki fabrikasında İhsan Çavuş Çetesi tarafından şehit edilmesi üzerine Ayvalık Cephesi'ndeki Kuva-yı Milliye teşkilatı arasında büyüyen ihtilafı gidermek için görevlendirilen heyette yer alan Ekrem (Kepir) Bey, hatıralarında cepheye gidecek kuvvetlerin ekserisinin Boşnak, Arnavut ve Pomaklardan ibaret olduğunu şöyle ifade etmektedir: *“Daha önce Burhaniye'ye varan Hulusi (Zarbalı) Bey'in daveti üzerine Burhaniye'ye gittim. Kuva-yı Milliye teşkilatında vazife gören zevattan hatırlayabildiklerim şunlardır: Büyükdereköylü Ali Osman Ağa, Burhaniyeli Müftü Hoca Bey, Hacı Tâlî Bey, Benderli Hüseyin, Pelitköylü Mehmed Bey ve Hacı Ali Bey... Evvelki teşkilât tetkik edildi. Burhaniye teşkilâtı her ne kadar beyler ve ağaların idaresinde iseler de, cepheye gidecek kuvvetlerin ekserisi Boşnak, Arnavut ve Pomaklar'dan ibaretti. Bunların arasında ufak çocuklar dahi, maaş almak için cephede hizmet ederlerdi.”*⁷⁰⁴

hale getirmiştir. Konvoydaki Türklerden bazıları; “Yapma, bizi Yunanlılara öldürteceksin!...” diye itiraz etmişler. O, hemen kamasını çıkarıp, éltiraz ederseniz, Yunanlılardan önce sizi ben öldürürüm” demiş. Bu top mermileri Yunanlılar tarafından kullanılmak üzere Batı Cephesine gönderilmiş. Çobanoğlu İsmail'e gerek Karaağaç Cephesi'ndeki hizmet ve mücadelesi, gerekse bu konvoydaki hizmetinden dolayı İstiklâl Madalyası verilmiştir. Bkz. Z. Özdemir, *Pelitköy*, s. 42-43.

⁷⁰² “Köprülü Hamdi Bey'in Postası Burhaniyeli Mahmut Orcan'ın Anıları” hakkında bkz. Gücü, *Geçmişten Günümüze Burhaniye Tarihi*, 346-355 ss.

⁷⁰³ Gücü, *Geçmişten Günümüze Burhaniye Tarihi*, 377-379 ss.

⁷⁰⁴ Aras, *Tarih Sayfalarında Burhaniye'm*, s. 154.

1912 yılında Balkan Savaşları sırasında Yugoslavya'nın Kolaşin bölgesinden önce Bursa'ya daha sonra da Burhaniye'ye göç edip yerleşen Süleyman Eruzunlar (Martinoviç), Burhaniye'de Yunan işgallerinin başlaması üzerine, Burhaniye'de ilk karşı koyma örgütü yani Boşnak milis kuvvetini oluşturmuştur ve örgütün adı daha sonra "Kuva-yı Milliye" ismini almıştır. Boşnak Süleyman Ağa, daha sonra İstiklal Madalyası ile ödüllendirilmiştir⁷⁰⁵.

Burhaniye'de sakin Balkan muhacirlerinden Kolaşımlı oğlu Zeynel, Şerif oğlu Nezir ve Nuri oğlu Zekeriya Çavuş, Millî Mücadele'deki üstün gayretlerinden dolayı TBMM tarafından Kırmızı Şeritli İstiklal Madalyası ile ödüllendirilmişlerdir⁷⁰⁶. Yine içlerinde muhacirlerin de bulunduğu Burhaniye kazasından Benderli Hüseyin Efendi, Ohrili Celâl Efendi⁷⁰⁷, Bardakçızade Hakkı Efendi, Gömeçli Salih Efendi, Eminzâde Hüseyin Sabri Efendi, Tahmis oğlu Hasan Efendi ve Telgraf Müdürü Esbakı Hacı Bekir Sıtkı Efendi Beyaz Şeritli İstiklâl Madalyası ile ödüllendirilirken; yine Burhaniye'den Seyitzâde Gulâmî Mehmet Barika, Şemsi oğlu Abdurrahman, Giritli Fehim Çavuş, Şükrü oğlu Ahmet Çavuş Kırmızı Şeritli İstiklal Madalyası ile ödüllendirilmişlerdir⁷⁰⁸.

Burhaniye'ye göç edip yerleşenlerden Çete Reisi Boşnak Hamza, Çete Reisi Adalı Kerim, Çete Reisi Arnavut Yusuf gibi muhacirler, Millî Mücadele'deki hizmetlerinden ötürü İstanbul Hükümeti tarafından çeşitli cezalara mahkûm edilmişlerdir⁷⁰⁹.

Burhaniye'ye yerleşen muhacirlerin içinden hainler de çıkmıştır. Mesela, Yüzellilikler listesinde yer alan Çerkez asıllı Burhaniyeli Halil İbrahim de bunlardan biridir. Çerkez Edhem ve avanesi arsında sayılan Burhaniyeli Halil İbrahim, ihanetinin karşılığı olarak yurtdışına çıkarılmıştır.⁷¹⁰

⁷⁰⁵ "Öykümüz", <http://www.eruzunlar.com/tarihce.aspx>, (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2016).

⁷⁰⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: II, Cilt:30, İctima Senesi: IV, 28 Mart 1927 Pazartesi. s. 244.

⁷⁰⁷ 1297 Makedonya'nın Manastır şehrinin Ohri Kazası doğumlu olan ve 1329 (1913) Balkan Savaşları sonrası Burhaniye'ye gelip yerleşen Celâl Pala, "Mütareke senelerinde Burhaniye'deydim. Serbest ticaretle meşguldüm. Yunanlılar Ayvalık'a çıktıkları zaman Kuvâ-yı Milliye teşkilâtına girdim. Hacı Tâli Bey'le ve bütün arkadaşlarıyla birlikte çalıştım. İaşe işlerinde çalıştım. Bu sebepten beyaz şeritli istiklâl Madalyası aldım." demektedir. Bkz. Aras, *Tarih Sayfalarında Burhaniye* 'm, s. 155.

⁷⁰⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: II, Cilt:30, İctima Senesi: IV, 28 Mart 1927 Pazartesi. s. 245-246.

⁷⁰⁹ Aras, *Tarih Sayfalarında Burhaniye* 'm, s. 120.

⁷¹⁰ *Yüzzelli Kişilik Liste*, Ankara: Hakimiyet-i Milliye Matbaası, 1340 (24 Temmuz 1923).; Aras, *Tarih Sayfalarında Burhaniye* 'm, s. 140.

Muhacirlerden bazıları, vatanına yaptığı hizmeti karşılık beklemeden yaptıklarını belirterek kendilerine yapılan madalya ve/veya maaş teklifini reddetmişlerdir. Mesela, Uzun Halil Efe kendisine yapılan madalya teklifini reddedişini şöyle anlatmaktadır: “Cumhuriyet’in ilanından bir müddet sonra, tahminen 1936’larda Burhaniye’ye gelen Ali Çetinkaya, Ağabeyim Uzun Şerif’e beni sormuş, görmek istediğini söylemiş. Ağabeyim eve gelip durumu bana bildirdi. Heyecanla yanına gittim. Görüşmemizde bana madalya vereceklerini söyledi. Kabul etmedim. Çünkü vatanıma yaptığım hizmeti, karşılık beklemek için yapmamıştım. Bu hizmetleri maddiyat için yapmamıştım. Benim için önemli olan vatanın kurtulmuş olması, milletimin özgürlüğüne ve bağımsızlığına kavuşmuş olmasıydı. Bu bana yeterli idi.”⁷¹¹

1911-1912 Balkan Savaşları sırasında Yugoslavya Biyelopole (Akova)’den Burhaniye’ye gelen bir ailenin oğlu olan Münir Başkurt da, büyük amcasının Millî Mücadele’de Karaağaç Cephesi’nde savaştığını ve maaş teklifini reddettiğini söylemiştir: “... Biz burasını yurt edindik, tam yurt edindik. Benim en büyük amcam Fettah Amcam, Karaağaç cephesinde savaştı. Ali Çetinkaya yaralandığında, cephe gerisine sırtında götürüyor. Savaştan sonra Ali Çetinkaya çağırıyor, maaş bağlatmak için. Durumu çok iyi olmadığı halde maaş almayı kabul etmemiştir. Boşnaklar İstiklal Harbi’nin başlarında Yunanlılara karşı çete harbi de olsa hiçbir zaman geri durmamışlardır, en ufak bir şekilde bir yan çizme olmamıştır, hiçbir zaman vatana ihanet etmemişlerdir, daha hala da öyledir. Boşnaklar hiçbir zaman katiyen devletin aleyhinde bir oluşumun, faaliyetin içinde yer almamışlardır.”⁷¹²

Göçlerle Anadolu’nun nüfusu sürekli artarken, köylünün elindeki arazisi de gittikçe küçülmüş ve yetersiz bir duruma gelmiştir. Toprağın küçülmesiyle ağır koşullarla borçlanan köylüler, borçlarını ödeyemeyince tarlasını satarak iş aramak için şehirlere göç etmiştir. Satılan topraklar ise genellikle zenginlerin arazilerinin genişlemesine yol açmıştır⁷¹³.

⁷¹¹ Gücü, *Geçmişten Günümüze Burhaniye Tarihi*, s. 379.

⁷¹² Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1942 doğumlu Münir Başkurt ile yaptığımız görüşme.

⁷¹³ Kocacık, “Rumeli’den Anadolu’ya Yönelik Göçler ve Sonuçları”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. 4, s. 659.

Yerleştikleri yerlerde toplumsal ve ekonomik şartlara ayak uyduramayan muhacirlerden bazıları şehirlere göç ederek fabrikalarda çalışmaya başlamışlardır. Şehirlerdeki işçi sınıfının büyük kısmını muhacirler meydana getirmiş, bunlar arasında siyasi bakımdan faal birçok grup belirmiştir. Muhacirlerin gelişi, Anadolu'daki bazı gelenekçi, ücra toplulukların kapalı yaşayışına etki ederek, bunların yeni fikirleri kabule daha elverişli hale gelmelerine katkıda bulunmuştur⁷¹⁴.

1877-1878 Osmanlı- Rus Savaşı ve Balkan Savaşı sonrası Balkanlar'dan Burhaniye'ye gelen muhacirlerde kuşku, korku ve depresyon belirtileri görülmüştür. Münir Başkurt, ailesinin yola çıkarken ve Burhaniye'ye geldiğinde yaşadığı kuşku ve korkuyu şöyle anlatmıştır: “*Vapurla geliyorlar, Niş'te hayvanları sattık dedi, Vapura bindiğimizi çok iyi hatırlıyorum, merdivenlerden korka korka çıktığımızı, hatırlıyorum diyor, vapur onları alıp Ayvalık'a indiriyor... Burda 50 ağaç zeytin vermişler, dedemin hanesine. İki tane amcam ve babam var. İki amcam geldikleri gibi ölmüşler. Biri Taylıeli'nde gömülü, biri Burhaniye'de Pazar yerinde gömülü. Öyle gariptik ki diyor, babam vefat etmişti annemle birlikte abimi Burhaniye'ye getirdik doktora. Doktor dedi ki sakın su içirmeyin dedi. Öküz arabasıyla geldik diyor. Ancak tam meydana geldik, anne su dedi, anne verme dedim, nasıl vermeyeyim, hasta su istedi diyor, suyu içtiği gibi öldü diyor. Geriye Taylıeli'ne dönemedik diyor. Burhaniye'de öbür amcamın kayınbiraderleri varmış, Pazar yerinin karşısında oraya gidiyorlar, orda yıkıyorlar, hemen oraya mezara gömüyorlar. Dedemi de yokluk içerisinde İskele'de ölüyor, geriye Taylıeli'ne götürmeye kudret, zaman, durum yok, denizin sahiline gömüyorlar. Şimdi limanın olduğu yere. Denizin dalgalarının olduğu yerde, kumu eşiverdik oraya gömdük, ben çocuktum kimi bulacağım kime götürteceğim, Taylıeli'ne gömeceğim diyor. Şu zorluklara bak... Onlara vermişler elli ağaç zeytin, Yugoslavya kış mevsimi olduğu için zeytini bilmiyorlar, zaman geliyor zeytinler acı geliyor, bize mahsus verdiler bunu zehirlenip ölmemiz için. İhtiyarın biri diyor ki sabırlı olun, mutlaka bunda bir hikmet vardır, bakın her taraf bu ağaçlarla dolu. Bu bir geçim kaynağıdır. Sebat ediyorlar, sonradan öğreniyorlar işi. Huylanır olmuşlar her şeyden. Pislikten, bakımsızlıktan ölenler olmuş.*”⁷¹⁵

⁷¹⁴ Demirtaş, s. 41.

⁷¹⁵ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1942 doğumlu Münir Başkurt ile yaptığımız görüşme.

Mübadele sonucu Türkiye'ye gelen gruplarda da kuşku, korku, bunaltı ve depresyonlar görülmüş olması olağandır. Mübadele ile gelenlerin topraklarına geri dönüş ihtimallerinin söz konusu olmaması, mübadeleyi bizzat icra eden birinci kuşakta bireysel boyutta ciddi psikolojik travmalar yaşanmasına neden olmuştur⁷¹⁶. Selanik Mübadili bir ailenin torunu olan Erkut Olgaç, ailesinin yaşadığı travmayı şöyle dile getirmiştir: *“Çok üzgün, psikolojileri bozuk gelmişler. Böyle bir şey beklemiyorlarmış. Orda bir düzen kurmuşlar. Orda evleri varmış, ev bark sahibiymiş hepsi. Tarlaları filan varmış. Çok rahatlanmış. Oradan buraya gelmek onları inanılmaz yıkmış. Ayvalık'ta geldikleri yerleri arar olmuşlar. Burhaniye'ye gelince de Ayvalık'ı arar duruma gelmişler. Büyükannem beş yıla yakın evden dışarı çıkmamış Burhaniye'de. Kapıdan dışarı çıkmamış. O kadar bocaladım diyordu”*⁷¹⁷. Üçüncü kuşak Midilli Mübadili Hasan Ender de ailesinin yaşadığı travmadan dolayı geldikleri yerlere ziyaret amacıyla da olsa gitmek istemediklerini şöyle anlatmıştır: *“Geri gitmeyi hiç düşünmediler. Gezmeye gitmeyi bile istemediler. Özellikle babamı götürmek istedim, gitmedi. Gittim, buldum dedim, gitmek istemedi. Hiç iyi anılar kalmamış, babama yalvardım götüreyim seni diye. Ben gitmem oraya, dedi. Dayımlar, İsmail Dayım, Hatice ve Emine teyzem, anneannem hiç oralara özlem duymadılar, gitmek istemediler. Anlatıyorlardı ama fakat kıymetini bilemedim, anlattıklarını kaydedemedim.”*⁷¹⁸

Doğdukları, yaşadıkları toprakları özlemekten hiç vazgeçmeyen muhacirlerin-mübadillerin, Muhaceret-Mübadele sonrasında uzunca bir süre geldikleri ülkeye ziyaret amacıyla bile girmelerine izin verilmemesi özlemlerini daha da artırmıştır⁷¹⁹. Kadir Göktürk, ailesinin geldiği yerleri özlediğini, görmek istediğini fakat oralara geri dönmeyi düşünmediğini şöyle ifade etmiştir: *“Kesinlikle geri dönmeyi hiçbir zaman düşünmediler. Elbette geldikleri yerleri gidip görmeyi arzu ediyorlardı ama üç-beş günlük veya on beş yirmi günlük veya bir aylık bir geziyi hayal etmişlerdi, gerçekleştiremediler. Kesin dönmeyi hiçbir zaman düşünmediler.”*⁷²⁰ Selanik Mübadili bir ailenin torunu olan Erkut Olgaç da, ailesinin geldiği yerleri özlediğini şöyle belirtmiştir: *“Hep kalplerinde oraların yer edindiğini, oraları unutmalarının*

⁷¹⁶ Tokur, s. 227.

⁷¹⁷ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1969 doğumlu Erkut Olgaç ile yaptığımız görüşme.

⁷¹⁸ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1951 doğumlu Hasan Ender ile yaptığımız görüşme.

⁷¹⁹ Tokur, s. 228.

⁷²⁰ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1943 doğumlu Kadir Göktürk ile yaptığımız görüşme.

mümkün olmadığını söylüyorlardı. Mesela büyükannem orada çok güzel börekler açarmış, inanılmaz börekler, baklavadır, hamur tatlıları, börekler. Burda da sürdürmüş bunu”⁷²¹. Üçüncü kuşak Midilli Mübadili Hasan Ender, ailesinin geldiği Midilli Adası’na giderek yaşadıkları evi buluşunu ve namaz kıldıkları camiye giderek dua edişini şöyle anlatmıştır: “Gittim, gördüm. Mytillini’de Villa Mahallesi’nde oturuyorlarmış, aynı zamanda Türk Mahallesi. O mahallede evleri var, evlerinin önlerinde bahçeleri var. Katotritos köyünde zeytinlikleri var. Yani anneanne tarafımdan Kamer Hanım, Midilli’nin yerlisi, Mesotopos köyünden Midilli’ye geliyorlar. Köyler güvenli olmadığından Midilli’ye gelmişler. Villa Mahallesi, Türk Mahallesi diyorlar şimdi, Mübadele Heykeli’nin tam karşısında aynen bizim Geriş Mahallesi, Memiş Mahallesi’ndeki evlerin aynısı. Aynı evler, aynı sokaklar, aynı mahalle. Orda üç tane cami var. Türk hamamları var o mahallenin başında. Bir de anayolun üstünde Ermou diye bir cadde var. Ermou Caddesi’nde Yeni Cami var. Midilli’de en sağlam duran Cami. Yanında medrese var. Hatta bu camiye girdim dua ettim. Orda duruyoruz, baktım bir kız caminin kapsını açıyor, kafamı çevirdim, genç bir kız. İngilizce de biliyor, ‘Evet, ben sorumluyum, arkeoloğum.’ dedi. ‘Biz Türküz!’ dedim. ‘Benim anneanneler, dedemler, bir zamanlar bu camide namaz kılmışlar, ben de bir dua edebilir miyim içinde?’ dedim. Şaşırıldı. ‘Ama, yasak!’ dedi. ‘Ta Türkiye’den geldim, ben üçüncü kuşak bunların torunuyum, avukatım aynı zamanda. Çok şey istemiyorum, eşimle beraber bir dua edelim içerde’ dedim. Girdim oraya, dua ettim ama tutamadım kendimi. Başladım hüngür hüngür ağlamaya. Kadın arkeolog, ‘Çok duygusalsınız.’ dedi. ‘Nasıl duygusal olmayayım? Anneannem, dedem, dayılarım buraya namaza gelmişler, dua etmişler, bu camiye girmişler’ dedim. ‘Nerden?’ dedi. ‘Türk Mahallesi’nden!’ dedim. Türk Mahallesi’nde Türk Hamamı açık. Kullanılmıyor ama ziyaret edebiliyorsun.”⁷²²

Göçler, suçluluk, asayiş ve huzursuzluk gibi toplumsal sorunların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Çevresel koşulların değişmesi sonucu suçluluğa dek varan ruhsal sarsıntılar yaşayan muhacirler, alışageldikleri hayat şartları etkilenen

⁷²¹ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1969 doğumlu Erkut Olgaç ile yaptığımız görüşme.

⁷²² Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1951 doğumlu Hasan Ender ile yaptığımız görüşme.

Anadolu'daki Müslüman ve Hıristiyan halkın da tepkisini çekmişlerdir. Bu da toplumda büyük huzursuzluklara yol açmıştır⁷²³.

Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru ve Mondros Mütarekesi'nden sonra birçok asker kaçakları ile artmış olan eşkiyalar, birçok yerde olduğu gibi Burhaniye ve çevresinde de her tarafı kasıp kavuruyordu. Eşkiyaların çoğunluğunu Çerkesler ve Arnavutlar oluşturuyordu. Asker kaçağı Türkler de eşkiyalığa soyunmuştu. Ayrıca çevrede siyasi Rum çeteleri faaliyet gösteriyordu⁷²⁴. Özellikle dağlık bölgeler asker kaçakları ve çetelerle doluydu. Birinci Dünya Savaşı ve İstiklal Savaşı yıllarında dağlık kısımlarda barınan ve eşkiya grupları oluşturmuş olan asker kaçakları sebebiyle, özellikle Balıkesir, Edremit ve Ayvalık ile Gönen ve Bandırma arasında yolculuk yapmak tehlikeli bir hale gelmiş, savaş şartları her türlü kanunsuzluğu mümkün hale getirmiştir⁷²⁵.

1919 Nisanı'nda Köprülü Hamdi Bey'in Edremit Kaymakamlığı görevinden azledilmesi ile onun oluşturduğu baskı ortamından kurtulan çetelerin sayısında büyük bir artış olmuş, bu çeteler, Edremit ve köyleri ile Burhaniye ve köylerinde baskılarını artırmışlardır. Köprülü Hamdi Bey, öncelikle bu çetelerle ilişki kurarak onları memleket meseleleri konusunda bilgilendirmiş, bilhassa Ege Adaları'ndan geceleri teknelerle gelerek Körfez sahilindeki köyleri basan Rum eşkiyalarına karşı onları yardıma çağırıştır. Çoğunu ikna ederek onları, Rum eşkiyaları ile mücadeleye yönlendirmiştir⁷²⁶. Mesela, Burhaniye'nin Börezli Köyü'nde oturan Adalı Mustafa, köyün kahvehanesinde münakaşa ettiği arkadaşını vurmuş, vurduğu kişinin ölümü üzerine kanundan kaçıp dağa sığınan kişilerden bir çete kurmuş ve bu çetenin reisliğini üstlenmiş. Burhaniye'nin işgalinden bir müddet sonra köyüne dönen Adalı Mustafa, Yunanlıların Burhaniye halkına yaptıkları zalimane davranışlardan dolayı çok hırslanmış, Belediye Reisi Saip Hoca ile görüşerek bir plan yapıp topladığı ekibi ile Hükümet Konağı yanında bulunan Yunan Jandarma Karakolu'nu basarak

⁷²³ Kocacık, "Rumeli'den Anadolu'ya Yönelik Göçler ve Sonuçları", *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. 4, s. 658.

⁷²⁴ Doğan, s. 10

⁷²⁵ Zeki Çevik, "Çanakkale Savaşı'nın Yakın Bir Kentin Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Hayatına Etkileri: Balıkesir Örneği (1914-1918)", *Yeni Türkiye*, s. 1045.

⁷²⁶ Gücü, *Geçmişten Günümüze Burhaniye Tarihi*, s. 330.

buradaki silah ve cephaneyi ele geçirmiştir. Böylece Adalı Mustafa ve arkadaşları, Burhaniye'nin Yunan işgalinden kurtulmasında da önemli rol oynamışlardır⁷²⁷.

Burhaniye'de ilçe merkezinde bulunan Memiş, Geriş, Mahkeme, Koca Cami, Hacı Ahmet ve Yunus mahallerinde yaşayan insanların güvenliğini kasabadaki yüzbaşı (eski deyimle mülazım) rütbesinde bir subay ve onun komutasındaki bir jandarma birliği korumaktaydı. Gece, güvenlik için kasabada devriye gezen jandarma erlerinden başka pazvant denilen kişiler görev yapıyordu. Her mahallede bir pazvant vardı. Burhaniye'de o tarihte altı mahalle olduğundan kasabanın asayişini bu altı pazvant sağlardı. Elllerinde demir topuzlu değneklerle dolaşırlar ve yürürken "Pazvant geliyooor!" diye bağırırlardı. Böylece mahalle sakinleri de emniyette olduklarını hissederlerdi. Mesela, Hacı Ahmet Mahallesi'nin pazvantı Arif Dayı diye bilinen biriydi. O yıllarda Burhaniye'de elektrik yoktu. Sokaklarda, köşebaşlarında aydınlatma için fenerler kullanılırdı ve bunların bakımı mahalle pazvantlarına aitti. Yakılacak gaz yağını mahalleli verirdi⁷²⁸.

Balkan topraklarında yaşayan Müslümanlar, XIX. yüzyılın ortalarından itibaren gayrimüslimlerle bir çekişme ve çatışma durumu yaşamış ve bu hal gittikçe artmıştır. Türkiye'ye gelen muhacirler, yüzyıllardır birlikte yaşadıkları gayrimüslimlerin kendilerine yaptıkları kötü muamelelerden araya giren kin, nefret, çatışma ve diğer olumsuz durumlardan bahsetmekte olup yerleştikleri yeni çevreye çatışmanın derin izlerini de beraberlerinde getirmişlerdir⁷²⁹. Muhacirlerin topraklarından ayrılmadan az öncesine dair anıları hüznün vericidir. Maalesef bu anıların sahibi olan muhacirler genellikle yaşananları, baskı ve zulüm örneklerini anlatmamayı tercih etmişlerdir. Dedesi ve babası Balkan Savaşları Dönemi'nde Burhaniye'ye gelen Münir Başkurt, ailesinin orada yaşanan çatışma ortamından canını zor kurtardığını şöyle anlatmıştır: "*Babam diyordu ki daha ziyade onlar mezra halinde yaşıyorlarmış orada, burdaki gibi değilmiş yerleşim yerleri. Benzetmek gerekirse lazların var ya bir ev orda, bir ev burda bizim de o şekildeydi diyor. Hele son zamanları öyle azmış ki Sırplar, toplanırmış üç-beş kişi senin şu kadar hayvanın var burada duruyorsun, hayvanları yakarlarmış, ellerine geçerse insanları da öldürürlermiş ve kaçar giderlermiş. Bu sefer bizimkiler toplanır onlara baskın*

⁷²⁷ Gücü, *Geçmişten Günümüze Burhaniye Tarihi*, 359-362 ss.

⁷²⁸ Kızıklı, s. 12.; Tuna, s. 109.

⁷²⁹ S. Yıldırım, s. 90.

yaparlarmış. Her akşam bir kişi nöbet tutarmış. Büyük amcam anlatırdı. Bir gün harman yapıyoruz, evden uzakta bir yerde. Annem saç baş dağınık koşa koşa geliyor, kardeşim Adil kundakta. Adil nerde diyorlar. Ne oldu? Gâvurlar evi yaktı diyor. Adil nerde, salıncakta diyor. Büyük amcam koşuyor gidiyor, alıyor beşikten babamı dışarı çıkarıyor. Dışarı çıktığı gibi üç tane Sırp kurşun atarlarmış, çocuğu bıraktım taşın arkasına, ben de başka bir taşın arkasına geçtim, atıyorum Sırlara, onlar da benden ziyade çocuğu hedef alıyorlar, vurmak için. Biri kaçtı, biri yaralandı ama o da bırakıp gitti. Öbürü ölmüş kafasını kestim, aha bu kâfir yaktı evi dedim. Öyle çekilmez hale gelmiş. Bunun üzerine nereye gidiyorsun, Anadolu'ya, alabileceği eşyayı yanına alabilen Anadolu'ya hareket ediyor”⁷³⁰.

Mübadil torunu Günsel Tezer, anneannesi Rabia Durcan'ın ailesinin Girit'ten ayrılma sürecini şöyle aktarmıştır: “Ama son dönemde Türklerin buraya gelmeleri zorunlu iskân olacağı için ülkeyi terk etmeleri istenmiş. Gideceksiniz demişler. O andan sonra tabi bakış açıları değişmiş komşularının. İşte ‘burası bize kalacak siz gidin’ demişler. Son ana kadar anneannem, dedem söylememişler hangi gün gideceklerini ve komşularına da asla bundan bahsetmemelerini istemişler. Hatta o son gün gelecekleri gün işte, daha önceden hazırlıklarını yapmışlar, anneannem çeyizinden ne varsa alabileceklerini, yanında götürebileceklerini 2-3 sandığa toplamış. Getirdikleri de çok kısıtlıymış, karpuz lambaları çok severmiş anneannem. Yanında mücevherleri varmış. Meyveler toplanıyor gibi, o gün koyun kesilmiş onlara yemek çıkarılmak üzere ocak yakılmış. Anlamasınlar diye, çünkü öldürülüyorlarmış son anda gideceklerini anlayınca, paralarını alıyorlarmış. Hatta anneannem de gelirken mücevherleri (hâlâ bir kısmı en büyük teyzemin kızına geçmişti) elbise eteklerine iç taraftan dikmiş. Anneannem kavurma yapıyormuş çalışanlara. Kucağında da küçük emzikli en büyük teyzemiz var. O buraya 2 yaşında gelmiş, ismi Fatma. Sadece o varmış geldiğinde kucağında. Dedem işareti vermiş, gidiyoruz demiş, kavurma tenceresini devirmişler. Irgatlara da gidin demişler, yani “İşi paydos edin” demişler. Öylece onlar da yemesinler diye o tencereleri dökmüşler, yedirmemişler kesilen koyunu”⁷³¹.

⁷³⁰ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1942 doğumlu Münir Başkurt ile yaptığımız görüşme.

⁷³¹ Tokur, s. 138-139.

Babası Yunanistan'ın Kesriye (Kastorya) şehrinden annesi de Kozani'ye bağlı Potelemaida (Kayalar)'dan gelme mübadil olan Hasan Şahin ise ailesinin Rumların baskısına ve zulmüne maruz kalmadıklarını şöyle ifade etmiştir: “... Annemler buraya göç etmeden önce 3 ay evlerinde yemek yapmamışlar. Devamlı onları Rum komşuları misafir etmişler. Ayrılacakları için günlerce annem ve arkadaşları ağlamışlar. Selanik'ten gemiye bindirmişler ve uğurlamışlar.”⁷³²

Göçlerin manevi olarak da büyük katkıları olmuştur. Göçmenler için kullanılan “muhacir” terimi de bu maneviyatı pekiştiren unsurlardan biri olmuştur. Kur'an-ı Kerim'de kullanılan bir terim olan Muhacir, Hz. Peygamber'le birlikte Mekke'den Medine'ye hicret eden Müslümanları ifade etmektedir. Dolayısıyla Hıristiyan millî devletlerinden Osmanlı İmparatorluğu'na göç eden Balkan göçmenleri de inanmayanların yurdundan inananların vatanına gidenleri nitelendirmek için muhacir olarak nitelendirilmişlerdir. Bu durum, aynı zamanda Müslüman gruplar arasında bir uyanışa yol açtığı gibi bu grupların kendilerini Osmanlı tebaasından diğer dinlerden insanlardan soyutlamalarına da neden olmuştur. Bu durum, Müslüman gruplar arasındaki İslami bağları pekiştirmiştir⁷³³. Diğer taraftan acı sefaletler, ağlatıcı perişanlıklarla memleketlerini, sevimli yurtlarını bırakıp da Anadolu'ya gelen bu muhacirlerin çektikleri bütün acılara karşı: “*Ne yapalım, muhacirlik sünnet-i seniyledir. Peygamberimiz de muhacirdir*” diyerek muhacirlik derdini kendileri için büyük bir şeref ve meziyet saymaları, Anadolu'da birçok insanı rahatsız etmiştir.

Balkan Müslümanlarının mallarını mülklerini satarak, ata yadigârı toprakları terk ederek Anadolu'ya göç etmelerinden rahatsız olanlardan biri de Hasan Basri Çantay'dır. Balıkesir'in önemli simalarından olan ve Millî Mücadele Dönemi'nde bir süre Burhaniye'nin Pelitköy beldesinde kalan Hasan Basri Çantay, Karesi Gazetesi'nde yazdığı “Bizde Muhacirlik ve Yanlış İtikadlar” adlı makalesinde, duyduğu rahatsızlığı şöyle ifade etmektedir: “*Bu garip ve yanlış itikad, bir hayli Müslüman'ı, mallarını, mülklerini sattırarak Şam'a kadar sürükledi ve hicret görenlerden bir kısmını da –güya son melce olmak üzere- oraya götürdü. Biz,*

⁷³² Tokur, s. 305.

⁷³³ “Ceyhan'da Göçmen Yerleşimleri ve Göçmenlerin Sosyal ve Ekonomik Hayata Olan Etkileri”, <http://docplayer.biz.tr/10478023-Ceyhan-da-gocmen-yerlesimleri-ve-gocmenlerin-sosyal-ve-ekonomik-hayata-olan-etkileri.html>, (Erişim Tarihi: 26 Ağustos 2016).

Müslümanlarda her nasılsa hasıl olmuş olan bu garib itikadları gördükçe cidden ağlıyor ve hallerimize acıyoruz.... Evvelce defaatle yazmıştık ki Müslümanlık yücelikten ibarettir. Müslümanlık dini memleketlerden kaçmayı değil, memleketlere daha büyük ülkeler, kıtalar ilave edilmesini, emrediyor ve işte bu emirdir ki Müslümanlığı dünyanın her tarafına ulaştırmış, dünyayı parlaticı nurlarıyla ışılatmıştır. Müslümanlık gözü arkayı değil önü görür, evvelce hep böyle idi. Vaka peygamberimiz sallallahu aleyhi vesellem efendimiz hazretleri de muhacirdir. Fakat şimdiki tarzda değil kardeşler. O, tek başına ortaya yeni bir din, dünyaya büyük bir nur getirdi. Fakat bu dini, bu nuru müşrikler istemiyor, efendimiz hazretlerine pek çok akaretlerde bulunmak diliyorlardı. Nitekim yapmadıkları edepsizlikler kalmadı. Tam üç sene peygamberimize ve Müslümanlara boykot ettiler. Fırsat buldukça zararlar meydana getirdiler. O vakit Müslümanlar ancak yigirmi, otuz kadardı. İşte Efendimiz hazretleri daha ziyade kuvvet bulmak ve memleketini bu müşriklerin elinden kurtarmak için Medine-i Münevvere'ye hicret buyurdu. Kırk kadar Müslüman da geldiler. Medine-i Münevvere'de hiçbir vakit öz vatanını unutmuyor, onu Müslüman eline düşürmek için çalışıyor, kuvvetler hazırlıyordu. Nihayet dört beş sene içinde istenildiği derecede kuvvet bulunca (12000) kişilik bir ordu ile mübarek yurdunu düşmanlar elinden kurtardı. İşte peygamberimizin muhacirliği ve neticesi! Fakat biz öyle mi yaptık ve yapıyoruz?

Hepimiz itiraf ederiz ki biz düşman ülkesinde ne biraz fazla sebat ve sabır gösteriyor ve ne de çıktığımız mübarek yurtlarımızı bir daha hatıra getiriyoruz. Hâlbuki mesnun olan muhacirlik böyle değildi okuyucular! Şimdiki muhaceret sadece bir (göç)ten ibarettir...”⁷³⁴.

Göçlerin, göçmenlerin yaşam tarzlarını Türkiye'ye taşıdıkları görülmektedir. Mesela, yaşam tarzı, alet ve edevatı kullanma şekli, hatta evlerin kireçle badana edilmesi gibi birçok yaşam şekli mübadillerden yerli Türklere geçmiş ve benimsenmiştir⁷³⁵. Selanik Mübadili bir ailenin torunu olan Erkut Olgaç, ailesinin beşçayı, dikiş makinesi ve kahve makinası gibi yenilikleri yerli halka tanıttığını şöyle ifade etmiştir: “*Dikiş makinası getirmişler mesela. Kahve değirmeni. Kahve*

⁷³⁴ “Bizde Muhacirlik ve Yanlış İtikadlar”, *Karesi Gazetesi*, 27-35, 13 Teşrin-i Evvel 1330/ 8 Kanun-i Evvel 1339, (Hazırlayan: Sibel Sevinç), Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Balıkesir, 2010, s. 14-15.

⁷³⁵ Tokur, s. 251.

değirmeni anneannemle bütünleşmiş. Kahve makinesini anneannemle bütünleştirmiş ordaki insanlar. Anneannemin kendisinin kahveleri öğütmesi yerli halkın dikkatini çekmiş. Şunu söyleyebilirim büyükannemden istemişler onu, biz de yapabilir miyiz diye. O eşya yine bir iletişim faktörü olmuş. İnsanların ilişki kurmalarında, kaynaşmalarında rol oynamış... Yerli halkla dikiş makinesinden ve beş çayından dolayı çabuk kaynaşmış anneanneler”⁷³⁶.

Mübadil Türkler, iskân edildikleri yerlerde değişimin öncüsü olurken Cumhuriyet devrimlerinin yerleşmesi sürecinde etkin rol oynamışlardır. Mübadiller konuşmaları, yaşam biçimleri dayanışma içinde olmalarıyla; yeniliklere açık olmayan kapalı bir toplum hali sergileyen yerli Türklerin de bu anlamda değişimine öncülük etmişlerdir⁷³⁷. Burhaniye’de 1945’lerde park açılmıştı. Parkın Gazinosunu Zeki Hoca işletirdi. Önceleri aileler parka gelmezken; yaz aylarında öğrenciler gelince yavaş yavaş aileler de onlarla birlikte parka gelmeye başlamışlar ve gençler arasında göz aşinalıkları başlamıştır. Böylece sosyal hayat değişmeye başlamıştır⁷³⁸.

Göçlerin sonucunda gelişme gösteren tarım, ticaret ve sanayi sektörlerinin birbiriyle bağlantısını sağlayan ulaşım da büyük gelişme göstermiş ve tarımsal fazlayı uluslararası pazarlara götürmeyi sağlayacak ulaşım yatırımları da bu yıllarda faaliyete geçmiştir⁷³⁹. XIX. yüzyıl sonlarında ve XX. yüzyılın başlarında Balkanlar’dan Burhaniye’ye göçlerin yoğunlaştığı dönemde Burhaniye’de deniz ulaşımı alanında Hamidiye İskelesi yapılıırken; kara ulaşımı alanında Burhaniye’yi Ayvalık’a ve Balıkesir’e bağlayan yollar yapılmıştır. Burhaniye’de motorlu taşıtlar, yaklaşık 1926 yılında kullanılmaya başlanmıştır. İlk taksiciliği, Adalı Haliller başlatmış, ilk özel otomobili ise Pazarbaşıardan Hasan Bey satın almıştır. Bu otomobil, Fiat marka, ön camları dik bir araba idi⁷⁴⁰.

Balkanlar’dan Anadolu’ya yönelik göçler, büyük bir ekonomik sıkıntı yaratmıştır. Bu ekonomik sıkıntının neden olduğu toplumsal gerginlik idari, hukuki ve siyasi aksaklıklarla karışarak toplum yapısına etki eden bir görünüm kazanmıştır.

⁷³⁶ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1969 doğumlu Erkut Olgaç ile yaptığımız görüşme.

⁷³⁷ Tokur, s. 251.

⁷³⁸ Tuna, s. 128.; Kızıklı, s. 13.

⁷³⁹ “Ceyhan’da Göçmen Yerleşimleri ve Göçmenlerin Sosyal ve Ekonomik Hayata Olan Etkileri”, <http://docplayer.biz.tr/10478023-Ceyhan-da-gocmen-yerlesimleri-ve-gocmenlerin-sosyal-ve-ekonomik-hayata-olan-etkileri.html>, (Erişim Tarihi: 26 Ağustos 2016).

⁷⁴⁰ Aras, *Tarih Sayfalarında Burhaniye’ m*, s. 182.

Bu etkilerin izleri günümüze kadar sürmüştür. Bugünkü toplumsal yapımızı daha iyi anlayabilmemiz için bu tarihsel gerçeklerin de dikkate alınması daha gerçekçi değerlendirmeler yapmamıza da yardımcı olacaktır.

4.2. Balkanlar'dan Burhaniye'ye Yapılan Göçlerin Demografik Etkileri

4.2.1. Burhaniye'de Nüfus ve Nüfus Hareketleri

Burhaniye'deki nüfus ve nüfus hareketleri, Osmanlı Devleti döneminde Burhaniye'de nüfus ve Cumhuriyet döneminde Burhaniye'de nüfus olmak üzere iki başlık altında incelenecektir.

4.2.1.1. Osmanlı Devleti Dönemi'nde Burhaniye'de Nüfus

Burhaniye, beşeriyet tarihinin en eski zamanlarından beri, tabii çevre şartları itibariyle insanların yerleşmesine, zirai faaliyetler gerçekleştirmesine, ulaşım ve ticaret yapmasına elverişli şartlar arz etmiştir. Her çağda yerleşmelerin kuruluşunda ve dolayısıyla o yerin nüfus artışında, uygun iklim şartları, münakale bakımından uygunluk, müdafaa bakımından elverişli bir mevkiye sahip olma, su kaynaklarının mevcudiyeti, tarım yapabilecek verimli arazilerin varlığı etkili olmuştur. Bu şartların elverişli olduğu yerler, insan topluluklarını kendine çekmiş ve bu sahalarda ilk yerleşmeler kurulmuştur ve ilk nüfus toplulukları meydana gelmiştir.

Burhaniye kentinin kurulduğu günden bu yana birçok medeniyete ev sahipliği yaptığı ve/veya çeşitli medeniyetlerin egemenliği altına girdiği bilinmektedir. Deniz kıyısında olması ve Anadolu'daki medeniyetlerle, Asya'daki medeniyetler arasında sınıra tekabül etmesinden dolayı sürekli el değiştiren Burhaniye, her el değiştirmesinde hâkim güce ya da istilacı güce olan yardımlarından dolayı yıkıma uğramıştır. Antik Çağ'da Misyalılar – Troas'lular tarafından yerleşilen saha daha sonra sırası ile Lidyalılar, Persler, Makedonyalılar, Selevkoslar, Bergama Krallığı, Romalılar, Bizanslılar, Selçuklular, Karesioğulları Beyliği, Osmanlı Devleti, son olarak da Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde kalmış ve bu büyük medeniyetlerin hâkimiyeti altında araştırma sahamızda nüfus sürekli değişmiştir.

Araştırma sahamızda nüfusun tarihsel süreç içerisinde azalıp çoğalmasına rağmen şu bir gerçektir ki, sahada sürekli bir nüfus mevcut olmuştur⁷⁴¹.

Burhaniye yöresine Türk nüfusun hâkim olması, ilk olarak Karesioğulları döneminde mümkün olmuştur. Karesi Beyliği'nin Balıkesir bölgesi, 1336'da Osmanlı hâkimiyeti altına girmiştir. 1360'lı yıllarda ise beyliğin tamamı Osmanlı Devleti hâkimiyetini kabul etmiştir. Bu dönemlerde bu beldelerde gayrimüslim nüfus yok denecek kadar azdır⁷⁴².

Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'da zafer üstüne zafer kazanarak yeni bölgeler fethetmesi üzerine Rumeli'yi ele geçiren Türkler, ele geçirdikleri yerlerde iskân siyaseti uygulamaya başlamışlardı. Bu iskân siyaseti gereği Süleyman Paşa'nın kuvvetleri, Bolayır, Tekirdağ'a kadar uzanan Marmara kıyılarını ele geçirerek, buraları Türkleştirmek amacıyla Karesi dolaylarından bir takım Yörükleri bu yöreye yerleştirmiştir. Buna karşılık alınan yerlerde yaşayan Rumlar da herhangi bir isyan ihtimaline karşı, Balıkesir ve yöresine yerleştirilmiştir⁷⁴³.

Burhaniye'nin nüfusu ile ilgili ilk bilgilere Avarız Defterleri'nde rastlanmaktadır⁷⁴⁴. XVII. yüzyılda Karesi sancağına bağlı bir kaza olan Kemer Edremit'in avarız hane sayıları şöyledir: H. 1030 / M. 1621'de 366; H. 1039 / M. 1630'da 366; H. 1060 / M. 1650'de 375,5+0.25 ve H. 1100 / M. 1689'da 372+0.25'dir⁷⁴⁵. Yukarda görüldüğü gibi Kemer Edremit kazasının avarız hanesi sayısı yıllar itibariyle çok büyük bir değişiklik göstermemiştir. Kemer Edremit kazası, 1621 tarihinde 11 kazası bulunan Karesi sancağının Ayazmend ve Edremit'den sonra üçüncü büyük kazasıdır. 1630'da bu durum değişmemiştir. 1650'de Kemer Edremit'in avarız hane sayısında artış meydana gelmiş, Kemer Edremit, avarız hanesi sayısında Edremit'i geçerek Ayazment'ten sonra ikinci büyük

⁷⁴¹ Yaman, s. 155.; Karğı, s. 172.

⁷⁴² Meral, s. 17.

⁷⁴³ "Balıkesir Maddesi", *Yurt Ansiklopedisi*, C. 2, s. 1124.; Meral, s. 18.

⁷⁴⁴ Avarız, Avarız-ı Divaniye ve Tekâlif-i Divaniye, XVI. yüzyılın sonlarına kadar, fevkalâde zamanlarda alınan ve miktarı doğrudan Divan-ı Hümayun tarafından tespit edilen bir vergi türüdür. Bu vergi ahaliden nakit olarak toplanabileceği gibi, aynî ve hizmet olarak da istenebilirdi. Genel olarak fevkalade durumlarda padişah emriyle toplanan vergiyi ifade eden avarız-ı divaniyeye esas teşkil etmek üzere tertiplenmiş Avarız Defterleri, o dönemin nüfusunu tespit edebilmek için başvurulacak kaynakların başında gelmektedir. Bkz. Öntuğ, *XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Balıkesir Şehrinin Fiziki, Demografik ve Sosyo-Ekonomik Yapısı*, s. 154.

⁷⁴⁵ Öntuğ, *XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Balıkesir Şehrinin Fiziki, Demografik ve Sosyo-Ekonomik Yapısı*, s. 161.

kaza olmuştur. 1689 yılında ise Kemer Edremit avarız hanesi sayısında düşme yaşanmış; Kemer Edremit, Ayazment, Balıkesir ve Edremit'ten sonra dördüncü büyük kaza olmuştur.

XIX. yüzyılın en önemli manzara ustalarından İngiliz romantik ressam William Turner, Anadolu'ya yaptığı seyahatte 21 Kasım 1815 Perşembe günü saat 10.10'da Edremit'ten ayrılıp, iki saat sonra, küçük bir yerleşim olarak nitelediği ve 500-600 haneden ibaret bir yerleşim yeri olduğunu söylediği Kemer'e gelmiş ve mola verdiği Kemer'deki izlenimlerini şöyle anlatmıştır: *“Onikiyi çeyrek geçe küçük bir yerleşim olan Kemer'de mola verdik. Buradan yeni atlar temin ettik. Menzilciye burada 30 kuruş ödedik. Kemer'de 500-600 hanenin olduğu söylendi. Bize burada genellikle Rumların yaşadığı belirtilmişti. Saat ikide Kemer'den ayrıldık.”*⁷⁴⁶. Her evde 5 hane halkının bulunmasına dayalı bir varsayım⁷⁴⁷ dan hareketle XIX. yüzyılın başlarında Kemer'in nüfusunun 2.500-3.000 civarında olduğunu söyleyebiliriz.

1822 yılında Kemer'de bir ayaklanma meydana gelmiş ve Devlet, ayaklanmayı bastırarak asilerin tüm mallarına el koymuştur. Bu olayın hemen arkasından 1835 yılında, kasabada bir veba salgını yaşanmıştır. Kısa sürede atlatılan bu durumdan sonra kasaba gelişmeye ve nüfusu da artmaya başlamıştır⁷⁴⁸.

Osmanlı Devleti'nde modern anlamda ilk nüfus sayımı, II. Mahmud Dönemi'nde 1831-1838 yılları arasında yapılmıştır. Ülkenin muayyen bölgelerini kapsamakta olan bu nüfus sayım projesi, nüfusun sayı olarak belirlenmesiyle ilgili olmayıp yalnızca vergiye tabi olan hanelerin tespit edilmesi esasına dayanmaktadır. Bu sayım neticesine göre Osmanlı hâkimiyeti altında yaşayan Müslümanların genel nüfusun % 66,33'ünü, Rumların % 31,19'unu, Kıptilerin % 0,98'ini, Ermenilerin % 0,54'ünü, Yahudilerin % 0,46'sını kapsadığı belirlenmiştir⁷⁴⁹. Molla Mustafa Paşazade Osman Bey'in 1831 yılında Balıkesir'de yaptırdığı nüfus sayımına göre Kemer'de 3.649 İslam ve 123 reaya (Gayrimüslim) olmak üzere 3.772 erkek nüfusun

⁷⁴⁶ Pınar, s. 98.

⁷⁴⁷ “Osmanlı İmparatorluğu demografisi”, https://tr.wikipedia.org/wiki/Osmanl%C4%B1_%C4%B0mparatorlu%C4%9Fu_demografisi, (Erişim Tarihi: 23 Eylül 2016).

⁷⁴⁸ Tuna, s. 54.

⁷⁴⁹ Gücü, *Geçmişten Günümüze Zeytinli*, s. 72.

yaşadığı tespit edilmiştir⁷⁵⁰. Bu ilk nüfus sayımına göre Burhaniye kazasındaki erkek nüfusun % 96,7'sinin Müslüman, % 3,3'ünün ise gayrimüslim olduğu ortaya çıkmaktadır.

XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti, düzensizliği önlemek, konargöçer aşiretleri yerleşik hayata geçirerek düzenli bir vergi sistemi kurmak, ordunun asker ihtiyacını karşılamak ve zirai üretimi artırmak amacıyla valiler görevlendirmiştir. 1841 yılında Hüdavendigâr vilayetine vali olarak atanan Ahmet Vefik Paşa, 1861 yılında henüz yaylaya çıkmamış olan Balıkesir çevresindeki bütün Yörük boy ve oba beylerini, kethüda ve zabitlerini toplayarak konar-göçerliği bırakmalarını ve belirlenen yerlere yerleşmeleri emrini vermiştir. Bu tarihten itibaren konar-göçerlik büyük ölçüde terk edilmiştir. Burhaniye'nin Madra Dağı eteklerinde yer alan Dutluca, Kuyucak, Çamtepe, Kırtık, Yaylacık, Kuyumcu, Karadere, Korucaoluk, Çamoba köylerinin halkı da göçebeliği bırakarak yerleşik hayata geçmek zorunda kalmışlardır. Göçebelerin yerleşik hayata geçmesiyle Burhaniye'ye bağlı köy sayısı artmıştır⁷⁵¹. Yöredeki aşiretlerin yerleşik hayata geçmeyi ve başka kavimlerle karışmayı kabul etmemeleri, devletin sert önlemler almasına yol açmıştır. Hüdavendigâr (Bursa) Valisi Ahmet Vefik Paşa, göçebe aşiretleri yerleşik hayata geçirmek suretiyle göçebeliği kesin bir şekilde kaldırmıştır. Paşa, göçebeliği bırakmak istemeyen Çepni, Yağcıbedir ve Yüncü boylarını yerleşmeye mecbur etmiştir. Bu nedenle kendisine Yörükler tarafından "Çadır Yırtan Paşa" sanı verilmiştir⁷⁵². Tanzimat döneminde Bursa ve Manisa bölgelerinde iskân mahalleri kurmuş olan Karakeçililer, daha sonra güvenlik gerekçesi ile Balıkesir'den çıkarılarak Eskişehir civarına iskân kılınmışlardır. Yine bu dönemde henüz iskân olunmamış göçebe aşiretlerin iskânına da çalışılmıştır. Örneğin 1854-64 yılları arasında Balıkesir-Edremit ve Bergama'da yaşayan aşiretler için kırk civarında iskân mahalli oluşturulmuştur⁷⁵³.

XIX. yüzyıl sonu ve XX. yüzyıl başlarında Karesi; Müslüman, Hıristiyan ve Musevi olmak üzere üç farklı dinî topluluğu bünyesinde barındırmıştır. Bu dönemde göç etmek suretiyle Balıkesir'e gelip yerleşen Gürcü, Çerkez, Tatar, Boşnak gibi toplulukların yanı sıra, geçici amele ve tarım işçisi olarak gelmiş Kürt ve Arnavutlar

⁷⁵⁰ Ülker, s. 82.; Meral, s. 18.

⁷⁵¹ Tuna, s. 54-55.

⁷⁵² Akarslan, s. 33.

⁷⁵³ G. Çelik, s. 92.

da bulunmakta olup, Müslüman nüfusun en eski ve büyük kısmını Türkler oluşturmuştur. Burhaniye’de XX. yüzyıl eşiğinde, Rumeli’den gerçekleşen göçler, Rum ahalinin göçü ve göçebe aşiretlerin yerleşik hayata geçirilmesi gibi olaylar büyük bir nüfus hareketliliği yaşanmasına neden olmuştur. M. 1871 / R. 1287 tarihli Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi’nde Kemer adıyla Karesi sancağına bağlı bir kaza olarak görülen Burhaniye’de 38 köy, 5 mahalle ve 2.094 hânedede 505 gayrimüslim ve 5.653 Müslüman nüfus yaşamaktadır⁷⁵⁴.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’ndan sonra Rumeli’den gerçekleşen göçler sonrasında, Anadolu’daki yerleşim bölgeleri ve Müslümanların nüfus oranları da artmıştır. Burhaniye’de XIX. yüzyılda 5 olan mahalle sayısı göçlerden sonra 6’ya çıkmıştır. Rumeli’den gelen muhacirler dağınık olarak Burhaniye’deki mahallelere ve köylere yerleştirilmişlerdir. 1887’de Kemer Kazası’nda kırk karye ve altı mahalle ve 2.979 hanede zekur ve inas 16.683 nüfus yaşamaktadır⁷⁵⁵. Burhaniye kasabasında, Hamidiye, Cami-i Kebir, Hacı Ahmed, Yunus, Mahkeme ve Memiş adlı 6 mahalle vardır.

Fransız gezgin Vital Cuinet, 1880-1892 yılları arasında gerçekleştirdiği seyahatlerinde, Edremit’ten Ayvalık’a gitmek üzere yola çıktığında uğradığı Kemer-Adramit adıyla bahsettiği kasabanın nüfusunun, 41 köyüyle birlikte 18.811 olduğunu, bu nüfusun 15.749’unun Müslüman, 3.062’sinin gayrimüslim olduğunu belirtmiştir. Kasabanın merkezinde 4.132 kişi yaşamaktadır ve bunların 332’si gayrimüslimdir⁷⁵⁶.

M. 1893 / H. 1309 yılında Osmanlı Devleti’nde eyaletler düzeyinde yapılan nüfus sayımına göre Karesi sancağına bağlı bir kaza olan Burhaniye’de 8.183’ü kadın ve 8.962’si erkek olmak üzere 17.145 İslam; 1.035’i kadın ve 1.398’i erkek olmak üzere 2.433 Rum; 1’i kadın ve 8’i erkek olmak üzere 9 Ermeni; 4’ü kadın ve

⁷⁵⁴ “Balıkesir Maddesi”, *Yurt Ansiklopedisi*, C. 2, s. 1127.; Meral, s. 19.

⁷⁵⁵ *Karesi Vilayeti’ne Mahsus Salnâme 1305-1888*, s. 118.

⁷⁵⁶ Derya Akın, “Vital Cuinet’in Kemer-Adramit adıyla bahsettiği kasabanın nüfusu, 41 köyüyle birlikte 18.881” derken burada toplama hatası olduğu görülmektedir. Çünkü “bu nüfusun 15.749’u Müslüman, 3.062’si gayrimüslim” olduğu dikkat edilirse toplamın 18.811 olduğu görülecektir. Bkz. Akın, s. 5.; Remzi Gücü ise, 1890 yılındaki nüfus sayımını Osmanlı Hükümeti’nin Vital Guinet’e yaptırdığını, Vital Guinet ve ekibinin bir yıllık çalışmaları sonucunda elde ettikleri nüfus sayımı neticesine bakıldığında Balıkesir’in genel nüfusunun 323.771; Burhaniye’nin de 10.759’u Türk ve 3.920’si Rum olmak üzere 14.679 nüfusa sahip olduğunu belirtmiştir. Bkz. Gücü, *Geçmişten Günümüze Burhaniye Tarihi*, s. 170.

4'ü de erkek olmak üzere 8 yabancı, toplam da ise 19.595 nüfus yaşamaktadır⁷⁵⁷. 1894 yılının Kasım ayı sonuna kadar Bursa'da kaldıktan sonra Aralık ayında Bandırma, Erdek, Balıkesir, Edremit ve Kemer kasabasına gelen Dr. Şerafeddin Mağmumi de Kemer kasabasının ilçe merkezi olup 1.000'den fazla ev ve 5.000'den fazla nüfusu olduğunu belirtmiştir⁷⁵⁸. M. 1899 / H. 1315 tarihli Hüdavendigâr Salnamesi'nde Karesi sancağına bağlı bir kaza olarak görülen Burhaniye'de 2.507 Rum ve 16.487 Müslüman nüfus yaşamaktadır⁷⁵⁹. 1898-1899 yıllarında Edremit ve Burhaniye'ye gelmiş olan Alman Coğrafyacı Rudolf Fitzner ise, Kaza merkezi olan Kemer'in nüfusunun 4.000'i bulduğunu söylemiştir⁷⁶⁰.

1903 yılında yapılan sayıma göre Karesi sancağına bağlı bir kaza olan ve 1.300 kilometrekare alana sahip bulunan Burhaniye'nin köyleriyle birlikte nüfusu 23.529 olup kilometrekareye 18.09 kişi düşmektedir⁷⁶¹. Yücel Aras ise 1903 yılında Burhaniye'nin 40.426 nüfusa sahip olduğunu belirtmiştir⁷⁶². 1906 yılında Burhaniye kazasında yapılan nüfus sayımı sonucu bölgede 5.091 kişinin yaşadığı, bunlardan 4.176 'sının Müslüman, 889'unun Rum ve 26'sının Ermeni olduğu belirtiliyor⁷⁶³.

M. 1908 / H. 1324 tarihli Hüdavendigâr Salnamesi'nde ise Karesi sancağına bağlı bir kaza olarak görülen Burhaniye'nin 55 köyü ve bir nahiyesi bulunmakta olup 6.000 hanede 19.541'i İslam, 3.959'u Rum ve 29'u Ermeni, toplamda 23.529 nüfus yaşıyordu. Bunların 12.349'u erkek ve 11.180'i kadındı⁷⁶⁴. Yukarıda verilen bilgilerden de anlaşılacağı gibi Balkanlar'dan Burhaniye'ye yoğun olarak göçlerin yaşandığı XIX. yüzyılın sonlarında Burhaniye kazasında Müslüman nüfus çoğunluktadır.

XIX. yüzyılda Burhaniye'de Müslüman nüfustan sonra en kalabalık grup Rumlardır. XIX. yüzyıldan itibaren, Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında savaşla sonuçlanan her anlaşmazlıkta Batı Anadolu'da yaşayan Rum nüfus, iç kesimlere ya da Ege Adaları'na göçerken veya göçürülürken; Osmanlı Devleti de Balkan

⁷⁵⁷ Akarslan, s. 34.; Ülker, s. 85.; Meral, s. 20.

⁷⁵⁸ Akın, s. 5.

⁷⁵⁹ Meral, s. 21.

⁷⁶⁰ Pınar, s. 102.

⁷⁶¹ *Hüdavendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi H.1324/M.1906-1907*, s.195.

⁷⁶² Aras, *Bürhaniye Devrim Tarihi*, s. 71.

⁷⁶³ "Burhaniye'nin Kayıp Tarihi", <http://kayiphikayeleri.com/index.php?topic=4490.0;wap2>, (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2015).

⁷⁶⁴ Meral, s. 22.

Yarımadası'nda kaybettiği topraklardan kopup Anadolu'ya göç eden Türk ve Müslüman tebaasını, bu yerleşim merkezlerine yerleştirmeye çalışmıştır⁷⁶⁵. Bunun neticesinde bölgenin nüfusu sürekli değişkenlik göstermiştir.

XIX. yüzyılda Burhaniye'de sayıları az da olsa Ermeni nüfus da yaşamaktadır. Bölgede yaşayan Ermeniler, Safevî baskısından kaçarak Anadolu'ya gelenlerdir. Ermenilerin Balıkesir'e gelip yerleşmeleri XVI. yüzyılın sonları ile XVII. yüzyılın başlarında olmuştur. XVII. yüzyılın hemen başlarında Balıkesir'e gönderilen fermanlarda Ermenilerin Celâlî eşkiyasından dolayı başka yerlerden göç edip bu bölgeye yerleştikleri ifade edilmektedir⁷⁶⁶. Burhaniye'ye göçmen olarak gelen Ermeniler, kısa sürede şehirde mesken sahibi olmaya başlamışlardır. Genel olarak Osmanlı şehirlerinde gayrimüslimler ile Müslimler ayrı mahallede oturmalarına rağmen Balıkesir'de, bu durum farklı olmuştur. Ermeniler, Müslümanlarla aynı mahallede oturmuşlar, aynı mahallede oturan Müslüman halkla Ermeniler arasında çok iyi komşuluk ilişkileri tesis edilmiştir. XIX. yüzyılda da Ermenilerin Müslümanlarla aynı mahallede birlikte yaşamaya devam ettikleri anlaşılmaktadır. Değişik mesleklerle uğraşan Balıkesir'deki Ermeniler, daha ziyade zanaate yönelmişler, meslek olarak duvar ustalığı, terzilik, ekmekçilik, çerçiliğin yanısıra yağhane işletmesi ve yağ ticareti de yapmışlardır. Ancak bunun yanında Ermenilerin Müslüman halkla ortak iş kurdukları, ticaret yaptıkları, ev ve hayvan alım satımında buldukları ile ilgili de çok sayıda belge bulunmaktadır⁷⁶⁷.

XIX. yüzyılın sonlarında Burhaniye'de sayıları az da olsa etnik ve dinî kökenleri bilinmeyen yabancı nüfusun da bulunduğunu görüyoruz.

Balkan Savaşları sonunda yaşanan toprak kayıpları ve Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'nda yenilmesi gibi siyasi gelişmelere bağlı olarak XX. yüzyılda bölgede nüfusun akışkanlığı artmıştır. Balkanlar'dan Burhaniye'ye yoğun göçler yaşanırken; Burhaniye'den de iç kesimlere Rum göçü yaşanmıştır. Her gelgit olayı, taşınmaz malların Rumlarla Türkler ve Müslümanlar arasında el değiştirmesine sebebiyet verirken, etnik ve dinî farklılıkları da derinleştirmiş,

⁷⁶⁵ Berber, s. 43.

⁷⁶⁶ Mustafa Murat Öntüğü, "Balıkesir'deki Ermeni Kilisesi ve Mektep Açma Faaliyetleri", *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 19, (2006), s. 345.

⁷⁶⁷ Öntüğü, "Balıkesir'deki Ermeni Kilisesi ve Mektep Açma Faaliyetleri", *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, s. 348.

milliyetçilik akımının güçlenmesine neden olmuştur⁷⁶⁸. 1900 yılı itibariyle Balıkesir merkezde 2.408 Ermeni, Edremit'te 13 Ermeni nüfus bulunurken; Burhaniye'de 2.399 Rum ve 3 Ermeni nüfus yaşamaktadır. Karesi'de yaşayan Ermeniler, dinî olarak Bandırma Patrikliği'ne bağlı idiler. Patriklik, 1881'den itibaren Balıkesir-Bandırma Patrikliği adı altında işlevini sürdürmüştür⁷⁶⁹.

Balkan Savaşları sırasında ve sonrasında Yunanistan'ın izlediği Türkleri Balkanlar'dan atma politikasının bir sonucu olarak kitleler halinde Makedonya Türkü Ege kıyılarına göç etmiştir. *Annuaire Oriental*'in 1913 yılında yayınlanan sayısında yer alan bilgilere göre Kemer'de 5.000 Türk, 5.000 Rum yaşamakta olup 2.000 ev, altı cami, bir medrese ve iki kilise bulunmaktadır⁷⁷⁰.

Balkan Savaşları, Anadolu'nun her yerinde olduğu gibi Burhaniye ve çevresinde de demografik yapıyı değiştirmiştir. Bu dönemde Yunan Ordusu'na katılmak için giden Rumlarla, kaybedilen Ege Adaları ve Balkanlar'dan gelen Türk ve Müslüman muhacirlerin sayısını Burhaniye kazası ölçeğinde tespit etmemizi sağlayacak veriler maalesef bulunmamaktadır⁷⁷¹.

Tablo VII. Osmanlı Devleti Nüfus Hareketleri (1885-1914)

Etnik Grup	Yıllar			
	1885	1897	1906	1914
Müslüman	12.585.950	14.111.945	15.518.478	15.044.846
Rum Ortodoks	2.329.776	2.569.912	2.882.773	1.729.738
Ermeni	988.887	1.042.374	1.050.513	1.161.169
Bulgar	818.962	830.189	762.754	-
Katolik (Rum-Ermeni)	150.177	120.479	150.647	133.682
Yahudi	184.139	215.425	256.003	187.073
Diğer	307.345	159.983	276.449	263.508
TOPLAM	17.375.225	19.050.307	20.897.617	18.520.016

Kaynak: Tokur, *Mübâdele ve Balıkesir'e Yapılan İskân (1923-1930) Merkez İlçe ve Burhaniye Örneği*, s. 28.

⁷⁶⁸ Berber, s. 43.

⁷⁶⁹ Ayhan Aydın, "100 Yıl Önce Balıkesir'de Bir Ziraat Öncüsü Arvent Agaton Efendi", *Ermeni Araştırmaları Üç Aylık Tarih, Politika ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, S. 8, Ankara: Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, 2003, s. 197-198.

⁷⁷⁰ Akın, s. 6.

⁷⁷¹ Berber, s. 43.

Yukarıdaki **Tablo VII**'de Birinci Dünya Savaşı'na kadarki süreçte Osmanlı Devleti'nde meydana gelen nüfus hareketleri daha net görülmektedir.

Anadolu'daki Müslüman halkın Makedonya olaylarına karşı bir tepki oluşturması sonucu İttihat ve Terakki Hükümeti, misilleme olarak kıyı bölgelerindeki gayrimüslimlerin bazılarını zorunlu göçe tabi tutmuştur. Hükümet tarafından askerî gereklilikten dolayı bizzat yürütülen bu göç, Ayvalık'ın kuzey bölgesinden Marmara'ya kadar olan alanda sayıları 100.000 dolaylarında olan Rumların Yunanistan'a hareketiyle başlamıştır. 1914 Mayıs'ında Hükümet tarafından başlatılan göç olayı, Batı Anadolu'da kısmi olarak uygulanmıştır. Rumların "diogmos" dediği ve Türkiye'nin Rumlarla meskûn her köşesinde gözlemlenen bu kitlesel göç, Burhaniye ve Gömeç çevresinde şöyle başlayıp gelişmişti: Aziz Konstantinos Yortusu'ndan üç gün önce 18 Mayıs 1914, "Peleng-i Derya" Torpidobotu, İttihat ve Terakki'nin gizli bir emrini Ayvalık'a getirdiğinde Kaymakam, Karaağaç'ta bir camide Burhaniye Kaymakamı'yla, Rumların nasıl sürüleceğini konuşuyordu.... Bu tarihten itibaren Gömeç ve Yayaköylü başıbozukların yaptıkları taşkınlıklar üzerine Rumlar, eşyalarını atlı arabalarına yükleyerek çoluk çocuk Ayvalığa doğru yola çıkmış. 22 Mayıs Cuma ve 23 Mayıs Cumartesi günleri, Burhaniye'den Ayvalık'a uzanan kıyı boyunca hareket hiç durmadan devam etmiştir. 24 Mayıs 1914 akşamı Burhaniye-Karaağaç kıyı şeridinin Rum sakinlerini taşıyan içi mülteci dolu "Dikili" gemisi Ayvalığa ulaşmış, daha sonra da liman başkanının Midilli'ye gitmesini yasaklamasına rağmen, rotasını Midilli'ye çevirmiştir. Ertesi gün, yine Edremit Körfezi'nden hareket etmiş, binden fazla mültecinin bulunduğu "Amalia" vapuru, Ayvalık limanına girmiştir⁷⁷².

1914 sayımına göre Batı Anadolu kasabalarında Rumlar, Türk nüfusu ile karşılaştırıldığında ülke genelinden farklı bir durum görülüyordu. 1914 Yılında Balıkesir kazalarından Edremit'te 30.846 Türk, 9.699 Rum; Erdek'te 15.232 Türk, 31.035 Rum; Ayvalık'ta 454 Türk, 31.445 Rum nüfus yaşarken; Burhaniye'de ise 20.280 Müslüman, 4.514 Rum, 43 Ermeni, 14 Yahudi ve 1 Latin olmak üzere 24.851 nüfus vardı⁷⁷³.

⁷⁷² Berber, s. 43.

⁷⁷³ Aras, *Bürhaniye Devrim Tarihi*, s. 24.

1914 tenkilinden önce, Gömeç'in içi yerine, Rum nüfusun nispeten az olduğu, bağlı köylerine iskân edildiği anlaşılan Boşnak göçmenlerle, yerli (Müslim) nüfus arasındaki ilişkiler de pek sıcak değildi. Daha önce de belirttiğimiz gibi, Boşnakların “zeybek” diye seslenerek küçümsediği yerli nüfusla kaynaşması, Ayvalık'a çıkan Yunan Ordusu'na karşı yan yana vuruşmaları ve Yunan Ordusu'nun ilerleyişi karşısında bu kez yerlilerin, Boşnaklar gibi ve birlikte göçmen olmasıyla başlamıştı⁷⁷⁴. Birinci Dünya Savaşı yıllarında Ayvalık'ta ucu kiliseye kadar uzanan bir casusluk örgütü faaliyeti tespit edilmiştir. Bu olayın akabinde 1917 yılının Mart ayında Hükümet, Ayvalık'taki Rum cemaatini toplu bir tehciye tabi tutmuş ve kent sakinleri Balıkesir'e ve iç bölgelere göç ettirilmiştir.

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra Anadolu içlerine gönderilmiş olan Edremit, Burhaniye ve Ayvalık Rumlarının ilk bölümü, 29 Aralık 1918 tarihinde, Sezai Nur Vapuru'yla, İzmir üzerinden Ayvalık'a yollanmıştır. Aynı günlerde, Sezai Nur Vapuru'yla İzmir'den ve Midilli'den de Rum göçmenler Edremit Körfezi'ne getirilmiştir. Bu bağlamda Burhaniye ve köylerinde de Yunanlıların Ayvalık'a çıkışından önce, bir miktar Rum nüfus gelmiş olmalıdır⁷⁷⁵.

Yunanlıların Ayvalık'ı işgali üzerine Ayvalık'tan firar edip Gömeç'te yakalanan iki neferin, heyecan verici bazı haberler yaydıklarının anlaşılması üzerine heyecanı yatıştırmak için Bergama, Edremit, Burhaniye ile Ayazment ve Gömeç müdüriyetlerine telgraflar gönderilmiştir. Sonraki günlerde önce, Burhaniye ve Edremit'ten, kadınlarla çocukların iç kesimlere doğru göçe hazırlandıklarını bildiren telgraflar ardından, Ayvalık Kaymakamı'nın: “Gömeç'te kimse kalmamıştır. Göç fikrinin, Burhaniye'ye de sirayet etmiş olduğu anlaşılıyor. Dünkü gün gerek ben, gerek nahiye müdürü ahalinin hicretini men etmeye çalışmış isek te... burada kimsenin önüne geçmek kabil değildir” diyen telgrafi, mutasarrıflığa (Balıkesir'e) ulaşmıştı⁷⁷⁶.

Anadolu'da, 1912 yılında, farklı etnik kökenlerden 17,5 milyon nüfus bulunuyordu. Osmanlı Devleti'nin savaş içinde bulunması sebebiyle, kıtlık ve salgın hastalıklar ile vatandaşların nüfus artış oranında düşüş gözlenmiştir. 1914 yılında

⁷⁷⁴ Berber, s. 48.

⁷⁷⁵ Berber, s. 44.

⁷⁷⁶ Berber, s. 41.

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasından 1923'te Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar geçen süreçte, Anadolu'da nüfusun % 20'si kaybedilmiştir. 1923 yılında ise nüfusun 13.093.000 kişi olduğu tahmin edilmektedir⁷⁷⁷. 1914 - 1925 yılları arasında bir milyonu aşkın Rum, Türk topraklardan gitmiş, bu gidenlerin 800.000 kadarı sanat ve ticaret erbabı olduğundan hem köylerde hem şehirlerde nüfus ve ekonomik dengesizlik olmuştur. Müslüman olmayan nüfusun Türkiye'den ayrılması, burjuvazinin de ayrılması demek olmuştur. Müslüman kısmın modern eğitim almış kesimi de daha önceki savaşlarda kaybedilmiştir⁷⁷⁸.

Tablo VIII. Burhaniye'nin Osmanlı Devleti Dönemi Nüfus Durumu
(1831-1914)

Yıl	Müslüman	Rum	Ermeni	Yahudi	Yabancı	Genel Nüfus
1831	3.649	123	-	-	-	3.772
1871	5.653	505	-	-	-	6.158
1887	-	-	-	-	-	16.683
1890	12.949	1.730	-	-	-	14.679
1893	17.145	2.433	9	-	8	19.595
1897	16.602	2.347	-	-	-	18.949
1899	16.487	2.507	-	-	-	18.994
1900	16.097	2.399	3	-	-	18.499
1903	-	-	-	-	-	23.529
1908	19.541	3.959	29	-	-	23.529
1914	20.280	4.514	43	14	1(Latin)	24.794

Yukarıda **Tablo VIII**'de de görüldüğü gibi Burhaniye Kazası, yaklaşık 40 köyüyle birlikte yıllara göre artış gösteren bir nüfus yapısına sahiptir.

4.2.1.2. Cumhuriyet Dönemi'nde Burhaniye'de Nüfus

İstiklal Savaşı'ndan (1919-1922) sonra bütün azınlıklar, Yunan işgal kuvvetleriyle birlikte Burhaniye ve civarından ayrılmışlardır. Burhaniye nüfusu, tarihî süreç içerisinde sürekli azalıp çoğalmasına rağmen Cumhuriyet'ten sonra bazı

⁷⁷⁷ Özcan, s. 74-75.

⁷⁷⁸ Özcan, s. 74-75.

istisnalar hariç sürekli bir artış göstermiştir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi 1923 yılında nüfusun 13.093.000 kişi olduğu tahmin edilmektedir⁷⁷⁹.

Cumhuriyet Dönemi'ne ait ilk nüfus bilgilerini 1926-1927 yılına ait Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi'nde görüyoruz. Buna göre 1925 yılında Burhaniye'nin nüfusu 11.882'si erkek, 11.010'u kadın olmak üzere 22.892'dir. Aynı yıl Balıkesir merkezin 67.129 erkek ve 80.513 kadın olmak üzere 147.642 (Salnamede 156.642 olarak yazılmış, toplama hatası yapılmış olmalı.) nüfusu vardı⁷⁸⁰. 1925 yılının istatistiklerine göre Balıkesir ilinin genel nüfusu 392.325 idi⁷⁸¹. 1341 (1925) senesi başlangıcından sonuna kadar Burhaniye'nin bir senelik nüfus vukuatı da şöyledir: 142 erkek ve 148 kız doğmuş; 164 kişi vefat etmiş; 308 kişi nikâhlanmış; 36 kişi boşanmıştır. Aynı sene Merkez kaza Balıkesir'de ise 1.553 erkek ve 1.345 kadın dünyaya gelirken, 1.294 kişi vefat etmiş; 1.515 kişi evlenirken, 254 kişi de boşanmıştır. Komşu kaza Edremit'te ise 332 erkek ve 300 kadın dünyaya gelirken; 430 kişi vefat etmiştir. 651 kişi nikâhlanırken; 119 kişi de boşanmıştır⁷⁸².

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ilk resmî nüfus sayımı 1927 yılında yapılmıştır. Buna göre Türkiye Cumhuriyeti'nde toplam 13.648.270 kişi bulunmaktadır⁷⁸³. Türkiye nüfusunun %23.20'si şehirlerde, %76.80'i ise kırsalda yaşamaktadır⁷⁸⁴. 1927 nüfus sayımında yazılmamış nüfus nedeniyle ülke nüfusunun olması gereken sayıdan yüzde 7 oranında az çıktığını iddia eden Justin McCarthy, Anadolu'da şartların tam oturmadığı, iletişim ve ulaşım sıkıntılarının belirgin olduğu bu dönemde nüfusun 14.589.149 kişi olduğunu açıklamıştı⁷⁸⁵.

1927-1928 yılına ait Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi'ne göre Burhaniye'nin nüfusu, 11.557 erkek ve 11.731 kadın olmak üzere 23.288'dir. 303 erkek ve 284 kız olmak üzere 587 kişi dünyaya gelmiş; 135 erkek ve 76 kadın toplam

⁷⁷⁹ Özcan, s. 74-75.

⁷⁸⁰ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1926-1927*, s. 989.

⁷⁸¹ Cenap Refik Orkon, *Balıkesir Coğrafyası*, Balıkesir: Balıkesir Halkevi Yayını, Vilâyet Matbaası, 1936, s. 24.

⁷⁸² *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1926-1927*, s. 989.

⁷⁸³ Özcan, s. 77.

⁷⁸⁴ Savaş Sertel, "Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Genel Nüfus Sayımına Göre Dersim Bölgesinde Demografik Yapı", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Fırat University Journal of Social Science*, C. 24, S. 1, (Elazığ 2014), s. 272.

⁷⁸⁵ Fatih Tuğluoğlu, "Türkiye Cumhuriyeti'nin İkinci Nüfus Sayımı: 20 İlkteşrin 1935 "Ne Bir Eksik Ne Bir Fazla"", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi Journal Of Modern Turkish History Studies*, XII/25 (2012-Güz/Autumn), s. 62.

211 kişi ölmüştür. 262'si bekâr ve 81'i boşanmış 343 kişi nikâhlanmıştır. Aynı salnameye göre 37 de boşanma gerçekleşmiştir⁷⁸⁶.

Tablo IX. Karesi Vilayeti Nüfusu (1927)

Kazanın İsmi	Kadın	Erkek	Yekün
Karesi Merkezi	68.858	65.759	134.617
Edremit	19.197	20.361	39.558
Ayvalık	8.127	8.617	16.744
Bandırma	31.557	30.361	61.918
Balya	15.038	15.808	30.846
Burhaniye	11.731	11.557	23.288
Sındırgı	15.048	14.142	29.190
Susıgırlık	11.510	11.742	23.252
Dursunbey	9.191	7.649	16.840
Gönen	22.289	20.176	42.465
Yekün	212.546	206.172	418.718

Kaynak: *Umumî Nüfus Tahriri 28 Teşrin-i Evvel 1927 -Muvakkat Rakamlar-*, Ankara: Başvekâlet Merkezî İstatistik Müdüriyeti Umumiyesi Neşriyatından Aded: 2, 1927, s. 12.

Tablo IX'a göre; Balıkesir genel nüfusunun yaklaşık % 5,6'sını Burhaniye nüfusu oluşturmaktadır. Burhaniye, Balıkesir merkez kaza dâhil on ilçe içinde Ayvalık, Dursunbey ve Susurluk'tan sonra en az nüfusa sahip 4. ilçedir.

1927 nüfus sayımında Türkiye'nin nüfusu 13.648.270 kişi olarak tespit edilmiştir. Geçen süre içinde ülke nüfusu 2.540.497 kişi yani yıllık yüzde 23 oranında artarak 16.188.767 kişi olmuştur. Bir kilometreye düşen insan sayısı 21.2 kişiye çıkmıştır⁷⁸⁷.

1935 yılının Teşrin-i evvelinin 20'nci günü yapılan nüfus sayımında Balıkesir'in genel nüfusu 482.261 olurken; Burhaniye ise 2.864'ü erkek ve 2.724'ü kadın 5.588 kişi şehirde, 7.887'si erkek ve 8.112'si kadın 15.999 kişi köyde olmak üzere toplam 21.587 nüfusa sahiptir⁷⁸⁸. Burhaniye Halkevi Neşriyatı'nda 1939

⁷⁸⁶ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927-1928*, s. 1063.

⁷⁸⁷ Tuğluoğlu, s. 74.

⁷⁸⁸ Orkon, s. 25.

yılında ilçenin nüfusunun bir nahiyesi dâhil olmak üzere 21.428 oluğu belirtilmiştir⁷⁸⁹.

Ülkemizde özellikle 1950 yılından sonra sanayinin gelişmesi, ulaşım ve iletişim ağlarındaki gelişmeler, tarım alanlarının miras yoluyla parçalanması, tarımda makineleşmenin artmasıyla insanların iş imkânının kalmaması gibi nedenlerle kırsal kesimlerden şehirlere doğru hızlı bir göç yaşanmıştır. Tüm Türkiye’de görülen bu durum Burhaniye’de de görülmüş, bunun yanında turizm faaliyetlerinin çeşitlenmesi ve yaygınlaşması da bölgenin yoğun bir göç almasına neden olmuştur⁷⁹⁰.

Burhaniye ve çevresinde 1960 yılına kadar kırsal nüfus şehir nüfusundan fazla iken; bu tarihten itibaren şehir nüfusu artmaya başlamıştır. Burhaniye’de 1950-1980 döneminde nüfusta büyük gelişme görülmüştür. Burhaniye’de görülen gelişme, bölgede gelişen zeytinciliğe bağlı olarak sabun, zeytinyağı gibi sanayi kollarının yoğunlaştığı merkez niteliği kazanmasından kaynaklanmaktadır⁷⁹¹. Burhaniye’nin 1980 yılında yüzölçümü 607 km², toplam nüfusu 38.620, kent nüfusu 15.522, kır nüfusu 23.098, nüfus yoğunluğu ise 64 idi⁷⁹².

2013’te Burhaniye’nin nüfusu, 52.674’dür⁷⁹³. 2013 yılı nüfus sayımına göre 28.02.2014 tarihi itibarıyla Burhaniye’de 275’i kız ve 273’ü erkek olmak üzere 548 doğum olayı gerçekleşmiştir⁷⁹⁴. 31.03.2014 tarihi itibarıyla Burhaniye’de 2013 yılı içinde 163’ü kadın ve 203’ü erkek olmak üzere 366 kişi ölmüştür⁷⁹⁵. 2013 yılında Burhaniye’de bir kişi intihar etmiş olup bu da erkektir⁷⁹⁶.

2014 yılında ise Burhaniye nüfusu, 57.554 kişi olup; bunun 29.013’ü erkek ve 28.541’i kadındır⁷⁹⁷. 2015 yılına göre Burhaniye nüfusu, 57.090’dır. Bu nüfus, 29.267 erkek ve 27.823 kadından oluşmaktadır. Yüzde olarak ise: %51,26 erkek, %48,74 kadındır⁷⁹⁸.

⁷⁸⁹ Akın, s. 6.

⁷⁹⁰ Karğı, s. 182.

⁷⁹¹ Bkz. “Balıkesir Maddesi”, *Yurt Ansiklopedisi*, C. 2, s. 1115-1116.

⁷⁹² Bkz. “Balıkesir Maddesi”, *Yurt Ansiklopedisi*, C. 2, s. 1116.

⁷⁹³ TÜİK, *Seçilmiş Göstergelerle Balıkesir*, 2013, s. 96.

⁷⁹⁴ TÜİK, *Seçilmiş Göstergelerle Balıkesir*, 2013, s. 116.

⁷⁹⁵ TÜİK, *Seçilmiş Göstergelerle Balıkesir*, 2013, s. 118.

⁷⁹⁶ TÜİK, *Seçilmiş Göstergelerle Balıkesir*, 2013, s. 120.

⁷⁹⁷ <http://www.webcitation.org/6WFCXftcV>, (Erişim Tarihi: 02 Kasım 2015).

⁷⁹⁸ http://www.nufusu.com/ilce/burhaniye_balikesir-nufusu, (Erişim Tarihi: 24 Eylül 2016).

Tablo X. Burhaniye Nüfusu (1927-2015)

Nüfus Sayım Yılları	Burhaniye Nüfusu	Erkek	Kadın	Şehir	Kırsal
1927 ⁷⁹⁹	23.288	11.557	11.731	5.355	-
1935 ⁸⁰⁰	21.596	10.751	10.836	5.588	15.999
1940	22.582	-	-	5.619	-
1945	24.955	-	-	6.802	-
1950	25.613	-	-	6.362	-
1955	27.784	-	-	6.606	-
1960	31.381	-	-	10.281	-
1965	33.061	18.376	14.685	12.597	20.464
1970	34.396	17.899	16.497	11.908	22.488
1975	34.303	18.100	16.203	12.800	21.503
1980	38.620	19.769	18.851	15.522	23.098
1985 ⁸⁰¹	39.670	20.699	18.971	17.313	22.357
1990 ⁸⁰²	33.706	18.151	15.555	21.805	11.901
2000 ⁸⁰³	43.199	22.330	20.869	31.227	11.972
2007	48.602	24.865	23.737	37.415	11.965
2008	49.380	24.952	24.428	-	-
2009	49.633	24.964	24.669	-	-
2010	51.089	25.692	25.397	-	-
2011	51.910	26.302	25.608	-	-
2012	52.787	26.708	26.079	-	-
2013	52.674	26.654	26.020	-	-
2014	57.554	29.013	28.541	-	-
2015	57.090	29.267	27.823	-	-

Kaynak: Karğı, *Kıyı Turizminden Alpinizme Sürdürülebilir Turizm (Burhaniye-Edremit-Kaz Dağı Örneği)*, s. 173.; Tuna, *Körfezdeki Işık Burhaniye*, s. 150.; http://www.nufusu.com/ilce/burhaniye_balikesir-nufusu, (Erişim Tarihi: 24 Eylül 2016).

Tablo X'da da görüldüğü gibi Cumhuriyet'in ilk yıllarında erkek nüfusla kadın nüfus arasında bir eşitlik söz konusu; daha sonraki yıllarda erkek nüfusta kısmi bir artış görülmektedir. Yine Cumhuriyet'in ilk yıllarında Burhaniye nüfusunun büyük bir çoğunluğu kırsalda yaşarken; bu durum yakın dönemde tersine

⁷⁹⁹ *Umumi Nüfus Tahriri 28 Teşrini Evvel 1927 -Muvakkat Rakamlar-*, Ankara: Başvekâlet Merkezi İstatistik Müdüriyeti Umumiyesi Neşriyatından Aded: 2, 1927, s. 12

⁸⁰⁰ C. R. Orkon, 1935'te Burhaniye'nin genel nüfusunu 21.587 olarak vermiştir. Bkz. Orkon, s. 25.

⁸⁰¹ <http://www.webcitation.org/6BtwF2tZX>, (Erişim Tarihi: 24 Eylül 2016).

⁸⁰² <http://www.webcitation.org/6BtxwOElc>, (Erişim Tarihi: 24 Eylül 2016).

⁸⁰³ <http://www.webcitation.org/6Btzu7khG>, (Erişim Tarihi: 24 Eylül 2016).

dönmüş; kırsal kesimde nüfus azalırken, şehir merkezinin nüfusu artmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren meydana gelen bu nüfus artışıyla Burhaniye, küçük bir sahil kasabasından kente dönüşmeye başlamıştır.

Burhaniye'nin son yıllarına ait veriler de gösteriyor ki; sanayinin gelişmesi, ulaşım ve iletişim ağlarındaki gelişmeler, tarım alanlarının miras yoluyla parçalanması, tarımda makineleşmenin artmasıyla insanların iş imkânının kalmaması, turizm alanında yaşanan çeşitlilik ve gelişmeler, kırsal kesimden Burhaniye'ye doğru hızlı bir göç yaşanmasına neden olmuştur. Köylerden Burhaniye'ye yapılan göçlerin yanında; başka bölgelerden ve başka ülkelerden de Burhaniye'ye göçler olmuştur. Mesela, Suriye'de yaşanan iç savaş ortamından kaçan bazı Suriyeliler, yakın dönemde Burhaniye merkeze ve Pelitköy Mahallesi'ne yerleştirilmişlerdir. 2016 yılında bir işadammın desteğiyle İzmir'den getirilerek Pelitköy'e yerleştirilen hepsi akraba üç aileden oluşan 4'ü bebek olmak üzere 10'u çocuk 32 kişilik Suriyeli gruptan bazıları işadammın fabrikasında çalışırken; erkeklerden geri kalanı buldukları gündelik işlerde çalışmaya başlamışlardır. Kadınlar ise daha çok tarla ve bahçe işleriyle uğraşıp, çocuklara bakmaktadır.⁸⁰⁴

4.2.2. Balkanlar'dan Burhaniye'ye Yapılan Göçlerin Demografik Etkileri

Balkanlar'dan Anadolu'ya gerçekleştirilen göçler, Osmanlı Devleti'nin ve Cumhuriyet Türkiye'si'nin nüfus yapısını da önemli ölçüde etkilemiştir.

XVII. yüzyıldan itibaren salgın hastalıklar, kıtlık, savaşlar ve toprak kaybı gibi nedenlerle Anadolu'nun nüfusu sürekli azalmaktaydı. Ayrıca, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan beri sadece Müslümanların askere alınması sebebiyle Müslüman nüfus sürekli azalırken, gayrimüslim nüfus artmıştır. Bu ortamda Balkanlar'dan Anadolu'ya gerçekleştirilen göçler, Anadolu'nun nüfus yoğunluğunun yeniden artmasına yol açmıştır. 1913'te 15.800.000 olan Türkiye nüfusu, 1923'te yaklaşık 12.000.000'a düşerken; 1927'ye gelindiğinde ancak 13.600.000'e çıkabilmiştir⁸⁰⁵.

⁸⁰⁴ <http://www.hurriyet.com.tr/burhaniyede-duzen-kuran-suriyeliler-avrupaya-gitmek-istemiyor-37281778>, (Erişim Tarihi: 24 Eylül 2016).

⁸⁰⁵ Tokur, s. 106.

Burhaniye’de XX. yüzyıl eşiğinde, Rumeli’den gerçekleşen göçler, Rum ahalinin göçü ve göçebe aşiretlerin yerleşik hayata geçirilmesi gibi olaylar, büyük bir nüfus hareketliliği yaşanmasına neden olmuştur. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’ndan sonra Rumeli’den gerçekleşen göçler sonrasında, Anadolu’daki yerleşim bölgeleri ve Müslümanların nüfus oranları da artmıştır. 1800-1912 arasındaki göçler sebebiyle Türkiye’deki Müslüman nüfusun oranı %70’den %80’e yükselirken, Hristiyanların oranı ise %21’den %17’ye gerilemiştir⁸⁰⁶.

Balkanlar’dan Türkiye’ye yapılan göçler modern Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasına, ekonomisinin gelişmesine, nüfusunun sayı olarak çoğalmasında büyük katkılarda bulunmuştur. Balkan göçleri, Türkiye’deki Müslümanların oranını arttırırken, Balkan coğrafyasında tam tersine İslam nüfusunun oranının oldukça azalmasını, buna paralel olarak da Türklüğün ve İslamlığın hâkimiyetinin bitmesini de beraberinde getirmiştir⁸⁰⁷. Bununla beraber toplam Balkan nüfusunun yaklaşık olarak %38-40’ını oluşturan Müslüman nüfus, Türk, Boşnak, Arnavut, Çerkez, Pomaklardan oluşmaktadır ve etnik farklılıklar arz etmektedir. Bu farklılık, özellikle XIX. yüzyıldan itibaren Anadolu’ya yapılan göçler sonucunda Anadolu nüfusunun karmaşık hale gelmesine neden olmuştur. Kemal H. Karpat, bu durumu; “19. yüzyıla kadar Anadolu, hiç olmazsa iç kesimlerinde görece türdeş bir yapıya sahipti ama Müslümanların bölgeye göç etmesinden sonra son derece karmaşık bir etnik ve dilsel görünümüne büründü” şeklinde açıklamaktadır⁸⁰⁸.

Balkanlar’dan Anadolu’ya gerçekleştirilen göçler sonucu, Anadolu’da zaten çoğunlukta olan Türk nüfusu, ezici bir üstünlük elde etmiştir. Bu göçmen kitlesinin % 50’si faal nüfustu. Göçler, Anadolu’da mevcut yerleşmelerin nüfus ve mekân olarak büyümesine ve yeni yerleşmelerin oluşmasına sebep olmuştur⁸⁰⁹. Burhaniye’de XIX. yüzyılda 5 olan mahalle sayısı göçlerden sonra 6’ya çıkmıştır⁸¹⁰.

⁸⁰⁶ S. Yıldırım, s. 86.

⁸⁰⁷ S. Yıldırım, s. 89-90.

⁸⁰⁸ Haktan Birsell ve Olcay Özkaya Duman, “Balkan Demografisindeki Değişim ve Göçlerin Türkiye’ye ve Balkanlara Etkileri”, *Uluslararası Balkan Sempozyumu Bildirileri 5-7 Ekim 2012*, editörler: Süleyman Seydi ve Vedat Kartalcık ve Murat Kılıç, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, 2013, s. 278.

⁸⁰⁹ İpek, “1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı”, *Türkler*, s. 19.

⁸¹⁰ “1950 yılına kadar Burhaniye’nin altı mahallesi vardı. Yunus, Hacı Ahmet, Koca Cami, Mahkeme, Memiş ve Geriş. 1954’te İskele Mahallesi, 1960 yılında Ören Mahallesi ile Cumhuriyet Mahallesi eklendi. 1960’lı yıllarda Öğretmenler Mahallesi, 1980’de Bahçelievler Mahallesi, Postacı

Balkanlar'dan gelen muhacirler dağınık olarak Burhaniye'deki mahallelere ve köylere yerleştirilmişlerdir. 1887'de Kemer kazasında kırk karye ve altı mahalle ve 2.979 hanede zekur ve inas 16.683 nüfus yaşamaktadır⁸¹¹. Burhaniye kasabasında, Hamidiye, Câmi-i Kebir, Hacı Ahmed, Yunus, Mahkeme ve Memiş adlı 6 mahalle vardır. Bu mahallelerde yaşayan nüfus sayısı ise 1890 yılında 4.132, 1892 yılında 4.736 ve 1906 yılında ise 5.564 kişidir. Görüldüğü gibi 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Burhaniye'nin nüfusu sürekli artmıştır.

Balkan Savaşları, Anadolu'nun her yerinde olduğu gibi Burhaniye ve çevresinde de demografik yapıyı değiştirmiştir. Bu dönemde Yunan ordusuna katılmak için giden Rumlarla, kaybedilen Ege Adaları ve Balkanlar'dan gelen Türk ve Müslüman muhacirlerin sayısını Burhaniye kazası ölçeğinde tespit etmemizi sağlayacak veriler maalesef bulunmamaktadır⁸¹².

Balkan Savaşları sırasında ve sonrasında Yunanistan'ın izlediği Türkleri Balkanlar'dan atma politikasının bir sonucu olarak kitleler halinde Makedonya Türkü Ege kıyılarına göç etmiştir. M. 1908 / R. 1324 tarihli Hüdavendigâr Salnamesi'nde Karesi sancağına bağlı bir kaza olarak görülen Burhaniye'nin 55 köyü ve bir nahiyesi bulunmakta olup 6.000 hanede 19.541'i İslam, 3.959'u Rum ve 29'u Ermeni, toplamda 23.529 nüfus yaşıyordu. Bunların 12.349'u erkek ve 11.180'i kadındı⁸¹³. *Annuaire Oriental*'in 1913 yılında yayınlanan sayısında yer alan bilgilere göre Kemer'de 5.000 Türk, 5.000 Rum yaşamaktaydı⁸¹⁴.

Birinci Dünya Savaşı'na giden süreçte, 1914 yılında Burhaniye'de 20.280 Müslüman, 4.514 Rum, 43 Ermeni, 14 Yahudi ve 1 Latin olmak üzere 24.851 nüfus vardı⁸¹⁵. Birinci Dünya Savaşı yıllarında savaş, salgın hastalıklar gibi nedenlerle nüfusta bir azalma görülmektedir. Göçlerle birlikte nüfus artışıyla yerli halk ve göçmenlerden veba salgını nedeniyle ölümler artmıştır. Mesela, 9 Ocak 1916 tarihli bir belgede "İzmir Bakterioloğu'nun, Burhaniye'den gönderilen üsareyi zerkettiği

Mahhallesi, Denetko, Orjan, İmko, Adyar yazlık siteleri kuruldu ve Burhaniye'miz büyük bir şehir haline geldi". Bkz. Kızıklı, s. 11.

⁸¹¹ *Karesi Vilayeti'ne Mahsus Salnâme 1305-1888*, s. 118.

⁸¹² Berber, s. 43.

⁸¹³ Meral, s. 22.

⁸¹⁴ Akın, s. 6.

⁸¹⁵ Aras, *Bürhaniye Devrim Tarihi*, s. 24.

hayvanın veba belirtisi göstererek telef olduğu ve daha önce telgrafla bildirilen vukuatın da veba olduğunu teyid ettiği” belirtilmektedir⁸¹⁶.

Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulduğu 1923 yılında nüfusun 13.093.000 kişi olduğu tahmin edilmektedir⁸¹⁷. Cumhuriyet Dönemi’nde özellikle Mübadele ile birlikte nüfusta önemli bir artış meydana gelmiştir. Mübadele ile Yunanistan’dan yoğun bir Türk göçü başlarken diğer Balkan ülkelerinden de Anadolu’ya göçler devam etmiştir. Mesela, 1923 yılında Türkiye’ye 14.432 Boşnak muhacir gelmiştir⁸¹⁸. Türkiye nüfusunda meydana gelen artış, Burhaniye’ye de yansımıştır. Balıkesir Milletvekili Ali Şuuri Bey, 1924 yılında Ayvalığa geçerken uğradığı Burhaniye’ye yerleştirilen nüfus ile ilgili şu bilgileri vermektedir: 952 hanede 4.081 nüfus iskân etmiştir. Bu hanelerden 505’ü Boşnak, 5’i Arnavud, 413’ü Türk ve 30’u Türkmen aşiretindedir.”⁸¹⁹

Burhaniye’nin Cumhuriyet Dönemi’ne ait ilk nüfus bilgilerini 1926-1927 yılına ait Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi’nde görüyoruz. Buna göre 1925 yılında Burhaniye’nin nüfusu, 22.892’dir⁸²⁰. 1927 yılında yapılan ilk resmî nüfus sayımına göre Türkiye Cumhuriyeti’nde toplam 13.648.270 kişi bulunmaktadı⁸²¹. 1927 yılında Burhaniye’nin nüfusu ise, 23.288’dir⁸²².

1927 nüfus sayımında Türkiye’nin nüfusu 13.648.270 kişi olarak tespit edilmişti. Geçen süre içinde ülke nüfusu 2.540.497 kişi yani yıllık yüzde 23 oranında artarak 16.188.767 kişi olmuştu. Bir kilometreye düşen insan sayısı 21.2 kişiye çıkmıştı⁸²³. Fahriye Emgili, Türkiye’nin 1927-1935 yılları arasında 2.510.000 kadar artmış olan nüfusunun, % 24.83’ünü muhacir nüfus kitlesinin oluşturduğunu; yaklaşık 618.506 kadar olan göçmen miktarının % 65 kadarının Yunanistan, % 17.06’sı Bulgaristan ve kalanının da Romanya’dan Anadolu’ya göçtüğünü belirtmiştir⁸²⁴.

⁸¹⁶ BOA, DH.ŞFR., nr. 504/94, trh. 27 Kanunuevvel 1331.

⁸¹⁷ Özcan, s. 74-75.; Yukarıda belirttiğimiz gibi Halit Aytuğ Tokur ise 1923 yılında nüfusun 12.000.000’a düştüğünü belirtmiştir. Bkz. Tokur, s. 106.

⁸¹⁸ Emgili, s. 374.

⁸¹⁹ Z. Özdemir, *Adramyttion’dan Efeler Toprağı Edremit’e*, s. 334.

⁸²⁰ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1926-1927*, s. 989.

⁸²¹ Özcan, s. 77.

⁸²² *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927-1928*, s. 1063.

⁸²³ Tuğluoğlu, s. 74.

⁸²⁴ Emgili, s. 374.

Avukat İsmail Kızıklı, “Gördüklerim, Duyduklarım ve Yaşadıklarım” adlı eserinde Balkanlar’dan Burhaniye’ye yapılan göçlerin demografik etkilerini şöyle anlatmaktadır: “*Burhaniye’nin gerçek yerli ailesi on ile onbeş arasındadır. Nüfusun kalanı, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’ndan sonra gelen göçmenler, Balkan Savaşı’ndan sonra gelen göçmenler, Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra gelen göçmenler, Kurtuluş Savaşı mübadilleri ile oluşmuştur. Cumhuriyet devrinde de Bulgaristan göçmenleri ile daha yakın yıllarda Karadeniz’den ve Doğu Anadolu’dan gelenler olmuştur. 1940’lı yıllarda Burhaniye’nin nüfusu beşbindi. 1950’de sekiz bin oldu. Son yapılan sayımda da yirmi yedi bini geçmiş bulunuyordu. Şu anda ise bunun çok üstüne çıkmıştır*”⁸²⁵.

Balkanlar’dan Burhaniye’ye gelen muhacir nüfusun, Burhaniye merkeze ve köylere dağılık olarak yerleştirdikleri tespit edilmiştir. İkinci kuşak 93 Muhaciri Kadir Göktürk; “*Çoruk’ta 5-6 aile Çerkes ve 15-20 aile Boşnak*”⁸²⁶ bulunduğunu söylerken; Balkan Savaşları döneminde gelen bir muhacir ailenin oğlu olan Münir Başkurt, Burhaniye’de Balkanlar’dan gelen muhacir nüfusun bulunduğu yerler hakkında: “*Burhaniye’de Çoruk’ta var, Şarköy’de birkaç hane var. Çoruk’ta biraz fazla var. Burhaniye’nin diğer köylerinde varsa bir hane, iki hane...*”⁸²⁷ demektedir. İkinci kuşak 93 Muhaciri olduğunu söyleyen Ahmet Tunca ise “*Ağacık Köyü’nün tamamının Selanik muhaciri*” olduğunu söylemiştir⁸²⁸.

Burhaniye örneğinde de görüldüğü gibi Balkanlar’dan gerçekleşen göçler sayesinde XIX. yüzyıl sonlarından itibaren Osmanlı Devleti’nin elinde kalan topraklar açık bir Türk karakterine bürünmüştür. Ayrıca, Devletin yardım ve destekleri sayesinde dinç ve dinamik kalmayı başaran muhacirler, Balkan Savaşı, Birinci Dünya Savaşı ve İstiklal Savaşı’nın en önemli asker kaynaklarından birini teşkil etmişlerdir⁸²⁹. Burhaniye bölgesinden Balkan Savaşları’na ve Birinci Dünya Savaşı’na kaç kişinin katıldığını kesin olarak tespit etmek mümkün değilse de Burhaniye’nin sadece Pelitköy beldesinden 7’si şehit olmak üzere 21 kişinin Birinci

⁸²⁵ Kızıklı, s. 11

⁸²⁶ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1943 doğumlu Kadir Göktürk ile yaptığımız görüşme.

⁸²⁷ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1942 doğumlu Münir Başkurt ile yaptığımız görüşme.

⁸²⁸ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1938 doğumlu Ahmet Tunca ile yaptığımız görüşme. Ahmet Tunca’nın iddiasının abartılı olduğu aşikârdır. (Y.N.)

⁸²⁹ Yılmaz, s. 667.

Dünya Savaşı'na katıldığı Arabistan, Doğu, Çanakkale, Kanal, Suriye ve Irak cephelerinde devletin bekası için mücadele verdiği tespit edilmiştir⁸³⁰.

Anadolu'ya göç eden kitleler, sadece Anadolu'nun nüfusunu arttırmakla kalmamış, nüfusun köy-kent dağılımı üzerinde de etkili olmuşlardır. Osmanlı Devleti Dönemi'nde nüfusun önemli bir bölümünün kırsal kesimde yaşadığı görülmektedir. Mesela, 1890 yılında Burhaniye'nin genel nüfusu 14.679 olup; bunun 4.132'si Burhaniye'de altı mahallede yaşarken, 10.547 kişi de köylerde yaşamaktadır. Buna göre 1890 yılında Burhaniye nüfusunun % 28'sinin şehirde; % 72'sinin ise köylerde yaşadığı görülmektedir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında da nüfusun önemli bir kısmı kırsal kesimde yaşamaktadır. Türkiye'den ayrılan Ortodoks Rumların, %80'i kent kökenli, %20'si kırsal kökenlidir. Yunanistan'dan ayrılan göçmenlerin ise %70'i kırsal kökenli olup sadece %30'u kent kökenlidir⁸³¹. Gelen göçmenlerin yerleştirilmesinde kırsal kesime ağırlık verilerek öncelikle boş, harap, verimsiz veya metruk yerlerin şenlendirilmesi hedeflenmiştir. Anadolu'da kır nüfusu az olduğu için zorunlu olarak büyük çiftlikler kurulmuştu. Muhacirleri yerleştirecek boş arazi bulunamaması üzerine zamanla devlet tarafından satın alınan bazı çiftlikler parçalanarak göçmenlere dağıtılmıştır. Bazıları da ya sahipleri tarafından bağışlanmış, ya da muhacirler tarafından satın alınmıştır. Muhacirlerin buralara iskânı sonucu XX. yüzyılın başında çiftliklerin yerini köyler almış, bu da nüfusun köy lehine dağılımına yol açmıştır⁸³². Mesela, M. 1871 / H. 1287 tarihinde Burhaniye'de 38 köy bulunurken⁸³³; M. 1908 / H. 1324 tarihli Hüdavendigâr Salnamesi'nde ise Karesi sancağına bağlı bir kaza olarak görülen Burhaniye'nin 55 köyü ve bir nahiyesi bulunduğu belirtilmektedir.⁸³⁴ Göçler ve idari yapıdaki değişmeler neticesinde Burhaniye'nin 38 olan köy sayısı 37 yılda 17 köy eklenerek 55'e çıkmıştır.

Anadolu'dan giden Rumların çoğunun şehirli, gelen mübadillerin ise köylü olmaları da köy-kent dağılımını etkilemiş, köylerde yaşayan ve tarım ve

⁸³⁰ Daha geniş bilgi için bkz. Z. Özdemir, *Pelitköy*, s. 26-27-28-29.

⁸³¹ Tokur, s. 242.

⁸³² Kocacık, "Rumeli'den Anadolu'ya Yönelik Göçler ve Sonuçları", *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. 4, s. 658.; Yılmaz, s. 599.; İpek, "93 Muhacereti", *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. 4, s. 667.

⁸³³ "Balıkesir Maddesi", *Yurt Ansiklopedisi*, C. 2, s. 1127.; Meral, s. 19.

⁸³⁴ Meral, s. 22.

hayvancılıkla geçinen nüfusun artmasında etkili olmuştur. Mesela, Anadolu'dan göç eden Rumların %80'i şehirlerde yaşayıp ticaretle uğraşmakta iken, Yunanistan'dan gelen Türklerin çoğu köylerde yaşamakta, tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadır⁸³⁵.

Balkanlardan Anadolu'ya yapılan göçler, Anadolu'da kilometrekareye düşen insan sayısının artmasına neden olmuştur. Daha önce de belirttiğimiz gibi 1903 yılında 1.300 km² alana sahip bulunan Burhaniye'nin köyleriyle birlikte nüfusu 23.529 olup kilometrekareye 18.09 kişi düşmektedir⁸³⁶. Cumhuriyet Dönemi'nin ilk resmî nüfus sayımının yapıldığı 1927 yılında 23.288 nüfusa sahip Burhaniye'de km²'ye 17.91 kişi düşüyordu. Burhaniye, 1965 yılında 607 km² lik yüzölçümüne ve biri (Armutova veya Gömeç) nahiye olmak üzere 36 köye sahipti⁸³⁷. 1965 yılında 33.061 nüfusa sahip olan Burhaniye'de km²'ye 54.46 kişi düşüyordu. Armutova'nın 1990 yılında Gömeç adıyla ilçe olmasıyla beraber Burhaniye'nin yüzölçümü 431 km²'ye, köy sayısı 25'e, belde sayısı da 1'e düşmüştür⁸³⁸. 1990 yılında 33.706 nüfusa sahip olan Burhaniye'de km²'ye düşen insan sayısı 78.20'dir. 2015 yılı itibariyle 57.090 nüfusa ve 426 km² yüzölçüme sahip olan Burhaniye'de km²'ye düşen kişi sayısı 134'tür.

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında Burhaniye yöresindeki Rumların Yunanistan'a göç etmesi ve onların boşalttığı yerlere Balkanlar'dan ve Ege Adaları'ndan gelen mübadillerin yerleştirilmesi nedeniyle metrekareye düşen kişi sayısında çok büyük bir değişiklik olmamıştır. 1950'lerden itibaren Ören'in turizme açılması, sanayinin gelişmesi, hayat şartlarının kolaylaşması, yaşanan iç ve dış göçler sonucu Burhaniye'de kilometre kareye düşen insan sayısı artmıştır.

Demografik bakımdan göçlerin bir diğer etkisi de nüfusun cinsiyet, yaş, doğum ve ölüm oranı üzerindedir. Osmanlı Devleti'nde uzun süren savaşlar, salgın hastalıklar, hayat şartlarının zorluğu, göç sırasında karşılaşılan zorluklar nüfusun cinsiyet, yaş, doğum ve ölüm oranı üzerinde etkili olmuştur. M. 1893 / H. 1309 yılında Osmanlı Devleti'nde eyaletler düzeyinde yapılan nüfus sayımına göre Karesi

⁸³⁵ Tokur, s. 164.

⁸³⁶ *Hüdavendigâr Vilayeti Sâlnamesi H. 1324 / M. 1906-1907*, s. 195.

⁸³⁷ R. Efe ve diğerleri, s. 21.

⁸³⁸ R. Efe ve diğerleri, s. 21.

sancağına bağlı bir kaza olan Burhaniye’de 9.223’ü kadın ve 10.372’si erkek olmak üzere 19.595 nüfus yaşamaktadır⁸³⁹. Buna göre 1893 yılı Burhaniye nüfusunun % 47’si kadın ve % 53’ü erkektir.

1927 yılında yapılan Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin ilk resmî nüfus sayımına göre Burhaniye’nin nüfusu, 11.557 erkek ve 11.731 kadın olmak üzere 23.288’dir. 303 erkek ve 284 kız olmak üzere 587 kişi dünyaya gelmiş; 135 erkek ve 76 kadın toplam 211 kişi ölmüştür. 262’si bekâr ve 81’i boşanmış 343 kişi nikâhlanmıştır. Aynı salnameye göre 37 de boşanma gerçekleşmiştir⁸⁴⁰. 1927 nüfus sayımına göre Burhaniye nüfusunun % 49,6’sı erkek ve % 50,4’ü kadındır. Osmanlı Devleti Dönemi’nde XIX. yüzyılın sonlarında Burhaniye’de erkek nüfusun kadın nüfusa oranla fazla olduğu dikkati çekerken, Cumhuriyet Dönemi’nde bu farkın kapandığı, hatta kadın nüfusun erkek nüfusa göre kısmi bir artış gösterdiği görülmektedir.

Osmanlı Devleti’nin son zamanlarında peşpeşe yaşanan savaşlarda - 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı, Balkan Savaşları, Trablusgarp Savaşı, Birinci Dünya Savaşı - binlerce vatan evladını kaybettiğimiz bir dönemde erkek nüfusun fazla oluşunu, Balkanlar’dan Burhaniye’ye yapılan göçlerle açıklayabiliriz. Mesela, ikinci kuşak 93 Muhaciri Kadir Göktürk: “*Dedem başta olmak üzere baba dedem oğluyla beraber hanımıyla beraber gelmiş, babam ve halamla beraber tabii. Dedemin iki evladı vardı. Onlarla gelmiş. Anne tarafım babası orda öldüğü için amcalarıyla gelip Gömeç’e yerleşmiş. Babam Burhaniye’nin Çoruk Köyü’ne yerleşmiş. Annem Gömeç’e yerleşmiş.*”⁸⁴¹ diyerek ailede erkek nüfusun fazla olduğunu belirtmiştir. Balkan Savaşları Dönemi’nde Burhaniye’ye gelen ikinci kuşak muhacir Münir Başkurt ise “*Babam, dedem, amcalarım, onlar beraber gelmişler. Annem, başka bir ekipte geliyor. O da aynı bölgeden geliyor fakat birbirlerini o zamandan bilmiyorlar... Annem, dedem, ninem onlar da Lapseki, Biga mahalline, oraya yerleşiyorlar.*”⁸⁴² dediği görüşmemizde küçük yaşta Yugoslavya’dan Anadolu’ya göç eden dedesinin üç oğluyla geldiğini ifade etmiştir. Cumhuriyet Dönemi’nde de durum değişmemiş, Mübadele ile gelenlerden çoğunun erkek olduğu görülmüştür.

⁸³⁹ Akarslan, s. 34.; Ülker, s. 85.; Meral, s. 20.

⁸⁴⁰ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927-1928*, s. 1063.

⁸⁴¹ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1943 doğumlu Kadir Göktürk ile yaptığımız görüşme.

⁸⁴² Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1942 doğumlu Münir Başkurt ile yaptığımız görüşme.

Nitekim Tasfiye talepnamelerindeki İslam sütunundan yola çıkarak Mübadilleri cinsiyet açısından değerlendirmeye tabi tuttuğumuzda Burhaniye'ye 279'u erkek 94'ü kadın 373 mübadil getirilmiştir⁸⁴³. Buna göre Burhaniye'ye iskân edilen mübadillerin % 74,8'inin erkek ve %25,2'sinin de kadın olduğu görülmektedir.

Göçlerin bir etkisi de uzun süren savaşıardan dolayı Anadolu'da azalan nüfusu çoğaltmak ve homojen bir toplum yaratma düşüncesiyle kaybedilen topraklardaki Türk ve Müslüman nüfusun iskânına önem verilmesidir. Ticari hayatı ellerinde bulunduran gayrimüslimlerden kurtulmak ve emperyalist devletlerin gayrimüslimleri bahane ederek iç işlerimize müdahale etmelerini engellemek isteyen Cumhuriyet yönetimi, gerek Birinci Dünya Savaşı Dönemi'nden kalma muhacirleri yerleştirmesiyle ve gerekse Lozan'da mübadele fikrine sıcak bakarak, kendi ulusal kimliğini oluşturmak için nüfus açısından çaba sarfetmiştir. Vatandaşlık hukukunu İslam üzerine kuran Cumhuriyet yönetimi, Balkanlar'dan gelen Türk ve Müslüman halkı Anadolu'ya yerleştirerek en azından homojen Müslüman bir toplum yaratma yoluna gitmiştir. Bu durumda Yunanistan da Ortodoks Rumların Anadolu'dan Yunanistan'a göç etmeleri üzerine homojen bir Ortodoks toplum yaratma yolunda önemli bir fırsat elde etmiştir. Bu çerçevede Marmara ve Batı Anadolu'dan göç edecek gayrimüslimlerin boşaltacağı yerlerdeki sosyal ve ekonomik boşluk da Balkanlar'dan getirilen muhacirler kanalıyla doldurulmuş olacaktı. Göç alan birçok yerde olduğu gibi, Burhaniye bölgesinden de giden gayrimüslimlerin yerine adalardan ve Balkanlar'dan getirilen Türk ve Müslüman halk yerleştirilerek bölgede, en azından etnik ve dinî homojen bir nüfus sağlanmışır⁸⁴⁴.

1906 Osmanlı nüfus sayımının verilerinde sokaktaki her beş kişiden birinin gayrimüslim olduğu bir toplumdandı; 1927 Cumhuriyet yönetiminin yaptırdığı ilk nüfus sayımı verilerine gelindiğinde artık sadece her kırk kişiden birinin gayrimüslim olduğu bir noktaya gelinmiş, Türkiye nüfusu dinî bakımdan homojen bir yapıya bürünmüştür⁸⁴⁵. 1914 sayımına göre Batı Anadolu kasabalarında Rumlar, Türk nüfusu ile karşılaştırıldığında ülke genelinden farklı bir durum görülüyordu⁸⁴⁶. 1914

⁸⁴³ Tokur, s. 159.

⁸⁴⁴ Çanlı, s. 63-64.

⁸⁴⁵ Tokur, s. 232-233.

⁸⁴⁶ Burhaniye Kazası'nda Rum nüfus, XX. yüzyılın başlarında artış göstermiştir. Burhaniye'de 1901'de 2.399 Rum nüfus yaşarken, bu sayı 1908'de 3.959'a ve 1914'te 4.514'e yükselmiştir. Birinci

Yılında Balıkesir kazalarından Edremit'te 30.846 Türk, 9.699 Rum; Erdek'te 15.232 Türk, 31.035 Rum; Ayvalık'ta 454 Türk, 31.445 Rum nüfus yaşarken; Burhaniye'de ise 20.280 Müslüman, 4.514 Rum, 43 Ermeni, 14 Yahudi ve 1 Latin olmak üzere 24.851 nüfus vardı⁸⁴⁷. 1914 yılı nüfus sayımına göre Burhaniye'de gayrimüslimlerin yüzdesi % 18 civarındadır. M. Notaras "İonya, Eolya ve Lidya'da" adlı eserinde Pelitköy Beldesi'nin mübadele öncesi nüfusunu, 605 Türk'e karşılık 50 Rum olarak belirtmiştir⁸⁴⁸. Buna göre Pelitköy'de yaşayanların % 92,4'ü Türk ve % 7,6'sı Rum'du. 1925 sayımına baktığımızda ise Burhaniye'de gayrimüslim nüfus kalmamıştır⁸⁴⁹.

Cumhuriyet Dönemi'nde mübadillerin Anadolu'ya yerleştirilmesiyle dil bakımından da homojen bir yapı oluşturulmaya çalışılmıştır. Mübadele sona erdiğinde 1927 yılında Türkiye'de yapılan nüfus sayımında 13.269.000 olarak belirlenen nüfus içinde ana dili Türkçe olanlar 11.777.000, Rumca olanlar ise 120.000 kişi olarak tespit edilmiştir⁸⁵⁰. Buna göre nüfusun % 88,8'inin ana dili Türkçe ve % 0,9'nun Rumca olup geri kalan % 10,3 kesim ise farklı diller konuşmaktadır. Mübadele sonucu Rumca konuşan nüfusta çok büyük bir azalma olmuştur.

4.3. Balkanlar'dan Burhaniye'ye Yapılan Göçlerin Ekonomik Etkileri

4.3.1. Burhaniye'nin Ekonomik Yapısı

Burhaniye, iklim yapısının uygunluğu ve topraklarının verimli olmasından dolayı tarih boyunca birçok topluluğun gelip yerleştiği bir yer olmuştur. Türk hâkimiyeti altına girdikten sonra Karesioğulları ve Osmanlılar Dönemi'nde de Burhaniye, önemli bir yerleşim yeri olma özelliğini muhafaza etmiştir. Burhaniye'de yaşayan insanlar, karınlarını doyurabilmek için çeşitli ekonomik faaliyetler içinde bulunmuşlardır.

Dünya Savaşı'na giden süreçte, Burhaniye'de Rum nüfusu arttırma çabaları açıkça görülebilmektedir. Bkz. Tokur, s. 134.

⁸⁴⁷ Aras, *Burhaniye Devrim Tarihi*, s. 24.

⁸⁴⁸ G. Turan, s. 23.

⁸⁴⁹ 1925 yılında Burhaniye'nin nüfusu 11.882'si erkek, 11.010'u kadın olmak üzere 22.892'dir. *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1926-1927*, s. 989.

⁸⁵⁰ Yüksel, s. 69.

XIX. yüzyıla kadar hayvancılık ağırlıklı bir tarım ekonomisine sahip bulunan Anadolu, bu dönemde yaşanan ekonomik yeniden yapılanma sürecinde zirai ürünler üreten bir bünyeye sahip olmaya başlamıştır. Kırım Savaşı sonrasında ortaya çıkan ve 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı ile yoğunluğunu kaybetmeden devam eden göçler, zirai üretim öncelikli bir yapıya geçişte önemli bir fonksiyon yerine getirmişlerdir⁸⁵¹. Burhaniye’de de XIX. yüzyıla kadar hayvancılık en önemli ekonomik uğraşken; bu yüzyıldan itibaren konargöçer aşiretlerin yerleşik hayata geçmesi ve Balkanlar’dan gelen muhacirlerin tarıma yönelmesiyle, tarım önemli bir geçim kaynağı haline gelmiştir.

Osmanlı Devleti’nin son yıllarında, XIX. yüzyılda, ekonominin azınlıkların elinde etkili bir güç olarak geliştiğini görüyoruz. Bunda Rumların ticaret konusunda, özellikle, Türklere aşılacak istedikleri son derece ilgi çekici nazariyeleri etkili olmuştur. Buna göre, Osmanlı Devleti’nde azınlıklar ticaretle, Türkler ise askerlik, memurluk ve tarımla uğraşacaklardı⁸⁵². Gerçekten de Türkler cephelerde vatanları için şehit düşerlerken, varlıklarını devam ettirmek için toprakla uğraşırken, azınlıklar ticaret sayesinde zenginleşerek mutlu bir hayat yaşamışlardır. Burhaniye’de XIX. yüzyılda tarım, hayvancılık, orman, madencilik, sanayi ve ticaret halkın önemli geçim kaynakları arasında yer alıyordu.

XX. yüzyılın başlarında ve Millî Mücadele döneminde Anadolu; halkının çoğunluğu tarım kesiminde çalışan, ilkel şartlar altındaki çalışmalarından dolayı elde ettiği ürünle ekonomisinin bütünü üzerinde pek de etkin role sahip olmayan bir tarım ülkesi durumunda bulunmaktaydı. Ülkedeki erkek nüfusun önemli bir kısmının silahaltına alınmış olması ve genel savaş koşullarının etkisi nedeniyle tarımdaki üretim, savaş öncesine oranla yaklaşık %40–50 oranında gerilemişti. Bu ziraat alanında geçirilen buhran, Mütareke ve Millî Mücadele yıllarında devam etmiş ve hatta şiddetlenmiştir. Millî Mücadele Dönemi’nde bozulmaya yüz tutan ziraatçılık için 1920, 1921 ve 1922 yılları üretimin en düşük seviyede bulunduğu yıllar olmuştur⁸⁵³.

⁸⁵¹ G. Çelik, s. 55.

⁸⁵² Meral, s. 63.

⁸⁵³ Vedat Eldem, *Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğunun Ekonomisi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1994, s. 160.

Osmanlı Devleti Dönemi'nde ve Millî Mücadele Dönemi'nde ülkedeki erkek nüfusun önemli bir kısmının şehit düşmesi ve Rumların Anadolu'yu terk etmesiyle ekonomi alanında meydana gelen gerileme, Balkanlar'dan gelen muhacirlerin ekonomik hayata katılmasıyla yeniden tersine dönmüştür. Balkanlar'dan Burhaniye'ye gelen muhacirler de Burhaniye ekonomisine önemli katkılarda bulunmuşlardır.

İnceleme dönemimiz olan Osmanlı Devleti'nin son döneminde ve Cumhuriyet Dönemi'nde Burhaniye ekonomisi, tarım, hayvancılık, ormancılık, madencilik, sanayi, ticaret ve turizm gibi faaliyetlere dayanıyordu.

4.3.1.1. Tarım

Osmanlı Devleti'nde ekonominin temeli tarıma dayanıyor ve halkın büyük bir kesimi geçimini ziraattan sağlıyordu. Osmanlı Devleti'nde Anadolu'da ve Rumeli'de geniş tarım alanları mevcuttu. Anadolu'daki verimli toprakların büyük kısmı Burhaniye'nin de içinde yer aldığı Batı Anadolu'da bulunmaktaydı.

Burhaniye, coğrafi konumu ve verimli toprakları nedeniyle Balıkesir'in önemli tarım alanlarından biridir. Burhaniye, ova üzerinde yer alan bir şehirdir. Tarımsal üretim çok çeşitli bir yapıya sahiptir. İlçenin verimli topraklarında her mevsim ayrı ürünler yetişir. İlçe topraklarının %53'ü tarım arazisi, %28'i ormanlık, %17'si dağlık, %2'si ise çayır ve meradır. Tüm arazinin %75'i zeytinliklerle kaplı olan Burhaniye'nin temel geçim kaynağı zeytin ve sebze/meyve üretimidir⁸⁵⁴.

Osmanlı Saray mutfağının bazı ihtiyaçlarının karşılanmasında Burhaniye'de üretilen eşya ve ürünlerden de faydalanılmıştır. Osmanlı Devleti Dönemi'nde İstanbul'un ihtiyacı olan hububatın önemli bir kısmı başta Rumeli, Eflak-Boğdan ve Batı Anadolu'dan karşılanıyordu. Batı Anadolu'daki zahireler deniz yoluyla taşınmaktaydı. Osmanlı Sarayı'nın İstanbul'da görevli olarak bulunan yeniçeriler ve sivil halkın, çok miktarda ve çeşitli olan ihtiyaçlarının devletin deniz yoluyla ulaşabileceği bölgelerden karşılanması, bu bölgelerin tarımsal üretimi ve imalatını da geniş ölçüde etkilemiştir⁸⁵⁵.

⁸⁵⁴ Uğuz, s. 346-347.

⁸⁵⁵ Aygün, s. 56.

1525-1527 arasında üç ürün yılında Balıkesir’de büyük ölçüde bir çekirge tahribatı olmuş ve kıtlık yaşanmıştır. Edremit ve Burhaniye yöresinde 1528’de, ekinleri su basmış ve çiftçilerden çoğu tohumlarını bile alamamışlardır⁸⁵⁶.

Balıkesir’de XVII. yüzyılda buğday, arpa, nohut gibi ürünlerin ekimi yapılmaktaydı. Anadolu’da üretilen buğday, köylülerin ve kentlilerin ihtiyacını karşıladıktan sonra İstanbul’a da gönderiliyordu. Burhaniye ve çevresinden de merkeze buğday ve arpa gönderilmekteydi. H. 1024 / M. 1615 tarihinde Karesi sancağındaki kazaların tamamından İstanbul’a 10.000 kile arpa gönderilmektedir. Kemer üzerine düşen pay, 1.000 kiledir⁸⁵⁷. Buna göre Karesi sancağından İstanbul’a gönderilecek arpanın % 20’sini Burhaniye karşılamaktadır.

XVIII. yüzyılda da Burhaniye’nin önemli bir tarım alanı olduğu görülmektedir. 1773-1821 tarihleri arasında Burhaniye, Gömeç, Murateli (Armudova) çiftçilikle uğraşan Türklerin yoğun olduğu yerler olarak bilinmekteydi⁸⁵⁸.

İnceleme dönemimiz olan XIX. yüzyıl sonları ve XX. yüzyıl başlarında Burhaniye’nin önemli bir tarım merkezi olduğunu görüyoruz. Bölgede yetiştirilen ürünler arasında özellikle tahıl ürünlerinin bolluğuna dair bilgilerle karşılaşılma olup, özellikle XIX. yüzyıl itibariyle buğday, çavdar, yulaf, arpa, mısır, burçak, darı, nohut, bakla, börülce gibi tarım ürünleriyle birlikte meşe ağaçlarının bolluğundan kaynaklanan yoğun bir palamut istihşâlinin olduğu gözlenmektedir⁸⁵⁹.

XX. yüzyıl başlarında Burhaniye kazası sınırları içerisinde araziler; zeytinlik, bağ, sebze bahçesi, incirlik, dut bahçesi, palamutluk ve tarla olarak kullanılmaktadır⁸⁶⁰. XX. yüzyılın başlarında oldukça verimli olan Burhaniye kazasının arazisinde buğday, arpa, çavdar, yulaf, burçak, darı, nohut, bakla, mısır

⁸⁵⁶ “Balıkesir Maddesi”, *Yurt Ansiklopedisi*, C. 2, s. 1125.

⁸⁵⁷ Öntuğ, *XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Balıkesir Şehrinin Fiziki, Demografik ve Sosyo-Ekonomik Yapısı*, s. 258.

⁸⁵⁸ G. Turan, s. 9.

⁸⁵⁹ E. Beksaç ve Ş. N. Beksaç, s. 25.; 1887 yılı itibariyle Burhaniye kazasının ekilebilen ve ekilemeyen arazisi 108.785 dönümden ibâret olup; yıllık 28.660 kile buğday, 35.000 kile arpa, 312 kile yulaf, 2.900 kile çavdar, 6.000 kile mısır, 3.000 kile burçak, 160 kile akdarı, 400 kile kumdarı, 330 kile melez ve 3.000 kile bakal, 1.000 kile nohut, 1.600 kile börülce, 1.150.000 kıyye yeni üzüm, 25.000 kantar palamut, 140.000 desti (her desti dokuz kıyye yüz dirhemdir) zeytin yağından ibarettir. *Karesi Vilayeti’ne Mahsus Salname 1305-1888*, s. 118.

⁸⁶⁰ R. Polat, s. 36.

gibi hububatla; palamut, zeytin, mazi, üzüm, kuru üzüm, zeytinyağı, badem ve kestane elde edilerek; İstanbul, İzmir ve diğer bazı yerlere de gönderiliyordu⁸⁶¹. 1910'larda İstanbul'un sebze, meyve ihtiyacını karşılamak durumunda olan Karesi sancağında tarım oldukça gelişmişti. Bir coğrafya öğretmeni, XX. yüzyılın başında, Burhaniye'yi "... *etrafı tamamen zeytin ve sebze bahçeleri ve üzüm bağlarıyla çevrili, havası latif ve manzarası gâyet güzeldir. Suları gâyet güzel ve soğuktur...*" diye betimlemektedir⁸⁶².

Burhaniye'de bölgenin en önemli ürünü zeytindir. Zeytin üretimi tarımsal yaşamı belirleyici bir nitelik taşır. Türkiye'de zeytin ve zeytinyağı üretiminde Burhaniye'nin de içinde bulunduğu Edremit Körfezi başta gelirken, Körfez ilçeleri arasında Burhaniye, bu üretimiyle Körfez ekonomisinde en önemli yeri almaktadır.⁸⁶³ 1926 yılına ait Devlet Salnamesi'nde "*etrafı dağlarla çevrilmiş bir ovada bulunan Burhaniye kasabasının bağ, bahçeleriyle, zeytinleriyle şöhret bulduğu*" belirtilmektedir⁸⁶⁴. Burhaniye'nin 1926 senesi zeytin istihsalatı, 10.000.000 kilo; 1926 senesi takdir edilen zeytinyağı 2.200.000 kilo, 1926 yılı zeytinyağı ihracatı 1.840.000 kilodur⁸⁶⁵. 1943 yılında Burhaniye'deki zeytin ağacı sayısı 1.300.000'dir⁸⁶⁶.

1935'lerde Burhaniye halkının yiyeceğini çiftçilikle ve zeytin mahsulü ile temin ettiğini belirten Cenap Refik Orkon, Burhaniye'nin havasının ve sularının da çok güzel olduğunu belirtmiştir⁸⁶⁷.

Burhaniye kazasının arazisinde buğday, arpa, çavdar, yulaf, burçak, darı, nohut, bakla, mısır gibi tarım ürünleri de bol miktarda üretilmektedir. 1913 Tarım Sayımı'na göre Burhaniye'de 4.476 ton tahıl, 1.313 ton buğday, 2.288 ton arpa, 275 ton çavdar, 600 ton yulaf üretilmiştir. Buradan anlaşılıyor ki; 1913 Tarım Sayımı'na göre Burhaniye'de arpa, yulaf, ekimi yoğunlaşmıştı. Karesi merkez sancağı ve

⁸⁶¹ *Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi H. 1310 / M. 1892-1893*, s. 443.

⁸⁶² Berber, s. 41.

⁸⁶³ "Balıkesir Maddesi", *Yurt Ansiklopedisi*, C. 2, 1147.; Uğuz, s. 338. Bugün olduğu gibi XVII. yüzyılda da Edremit Körfezi'nde yer alan Edremit, Kemer-i Edremit (Burhaniye), Ayvalık, Ayazmend (Altınova), Kızılcaturza veya Tuzla (Ayvacık) kazaları ile Girit, Midilli, Cunda (Alibey) adaları zeytin ve zeytinyağı üretiminde önemli bir paya sahipti. Bkz. Büyükcen, s. 13.

⁸⁶⁴ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1926-1927*, s. 990.

⁸⁶⁵ *1926 Yılı Balıkesir Ticaret ve Sanayi Odası Salnamesi*, s. 21.

⁸⁶⁶ Aras, *Tarih Sayfalarında Burhaniye'm*, s. 72.

⁸⁶⁷ Orkon, s. 34.

Gönen'den sonra en çok arpa, Burhaniye'de yetiştirilmiştir. Gönen, Burhaniye ve Karesi ilçelerinde elde edilen soğan, ülke üretiminin yaklaşık % 5'ini karşılıyordu⁸⁶⁸. 1914 yılı Haziran ayında çekirge belası Burhaniye'ye büyük zarar vermiştir⁸⁶⁹.

1926 yılı Burhaniye ziraiyat ve istihsalatı da şöyledir: 12.500 dönüm buğday ekilmiş 3.125.000 kilo ürün alınmıştır. 6.000 dönüm arpa ekilmiş ve 1.200.000 kilo ürün alınmıştır. 950 dönüm yulaf ekilmiş, 142.500 kilo ürün elde edilmiştir. 250 dönüm çavdar ekilmiş ve 50.000 kilo ürün alınmış; 1.300 dönüm bakla ekilmiş ve 260.000 kilo ürün elde edilmiştir. Toplamda 21.000 dönüm ekili alandan, 4.777.500 kilo istihsalat elde edilmiştir⁸⁷⁰.

1927-1928 yılı Devlet Salnamesi'ne göre Burhaniye'de 12.500 dönüm buğday, 6.000 dönüm arpa, 950 dönüm yulaf, 250 dönüm çavdar, 1.371 dönüm burçak, 825 dönüm mısır, 1.300 dönüm bakla, 110 dönüm susam, 40 dönüm de pamuk ekilmiştir. Bazı kazalarda ekilmesine rağmen Burhaniye'de afyon, patates ve darı ekimi yapılmamıştır⁸⁷¹. 1927-1928 yılı Devlet Salnamesi'ne göre Burhaniye'de 1.950.000 kilo buğday, 1.248.000 kilo arpa, 190.000 kilo yulaf, 450.000 kilo çavdar, 205.450 kilo burçak, 123.750 kilo mısır, 182.000 kilo bakla, 4.400 kilo susam, 600 kilo da pamuk üretilmiştir⁸⁷².

Burhaniye'de ekimi yapılan diğer bir ürün ise tütündür. Burhaniye'de reji idaresinin bulunması burada önemli miktarda tütün üretimi yapıldığını göstermektedir⁸⁷³.

Osmanlı Devleti'nin son yılları ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında Burhaniye'de oturanların bir kısmı da bağcılıkla uğraşmaktadır. Eski bir ürün olarak önem taşıyan üzüme bağlı olarak bütün Körfez Bölgesi gibi Burhaniye sınırları içinde de bağcılığın ve şarap üretiminin de önemli olduğu ve şarap ihracatının yapıldığı anlaşılmaktadır⁸⁷⁴. Burhaniye'de bağcılığın yaygın bir şekilde yapılması şarap gibi

⁸⁶⁸ "Balıkesir Maddesi", *Yurt Ansiklopedisi*, C. 2, s. 1148.

⁸⁶⁹ Aras, *Tarih Sayfalarında Burhaniye'm*, s. 13.

⁸⁷⁰ *1926 Yılı Balıkesir Ticaret ve Sanayi Odası Salnamesi*, s. 21.

⁸⁷¹ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927-1928*, s. 1056-1057.

⁸⁷² *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927-1928*, s. 1056-1057.

⁸⁷³ İstanbul'da yayınlanan *Annuaire Oriiental* adlı bir Fransız gazetesinin 1913 yılına ait baskısında Burhaniye'de üretilen ürünler içinde kasabada bol miktarda zeytin, üzüm, susam ve biraz tütün üretildiği belirtilmiştir. Bkz. Tuna, s. 66.

⁸⁷⁴ E. Beksaç ve Ş. N. Beksaç, s. 25.

içilmesi yasaklanan içkilerin kanunsuz olarak üretimini de arttırmıştır. Şehirde kaçak içki üretimi genellikle gayrimüslimler arasında yaygın idi⁸⁷⁵.

Burhaniye’de meyve ve sebzeçilik de yaygındı. Burhaniye topraklarında ayrıca su ihtiyacı çok az olan kara börülce, çok hızlı büyüyen nadas bamyası, 40 günde yetişen Kırkgünlük fasulye, Kırmızı barbun, Sakız baklası, Burhaniye yöresinin eski ismiyle de özdeşleşmiş Kemer patlıcanı, büyük Bal kabakları yerel pazarlarda çok ilgi gören diğer tarımsal çeşitlerdir⁸⁷⁶.

Burhaniye, meyvecilik alanında Balıkesir’in önde gelen ilçelerinden biridir. Osmanlılar Dönemi’nde şeftali, elma, ayva, nar, erik, kiraz, armut, kavun, karpuz ve incir gibi yaş meyvelerin yanında; ceviz, badem, kestane gibi kuru meyvelerin de yetiştiği belirtilerek bunların içinde bademin Burhaniye’de en çok yetişen meyvelerden olduğu ileri sürülmüştür⁸⁷⁷. Bunların dışında Burhaniye’nin bazı sıcak yerlerinde hayli mandalina, limon ve portakal elde edildiği belirtilmiştir⁸⁷⁸.

Yörede meyve çeşitleri büyük bir zenginlik gösterir. Yörede 30.000 adet ile armut, 23.000 adet ile nar, 17.000 adet ile kayısı 10.700 adet ile şeftali ve 12.000 adet civarı erik ağacı ilçenin önemli tarımsal meyve çeşitleridir. Yapılan çalışmalarda 18 armut, 10 elma, 8 erik, 6 incir, 5 üzüm çeşidi tespit edilmiştir. Yörede ticari olarak önem arzeden yağlık zeytin, Papaz eriği, şeker eriği, İstanbul akçası armudu, vb. bazı çeşitlerin ticari değerlerinden dolayı ekim alanlarını koruduğu gözlemlenmiştir. Bununla beraber ticari önemini kaybeden Hırsızalmaz armudu çok sayıda armut, elma ve erik çeşidi artık ekilmemektedir. Mevcut olan meyve ağaçlarının yok olması ile bu çeşitler tamamen ortadan kalkacaktır⁸⁷⁹.

⁸⁷⁵ 1307 (1889-1890) yılına ait Salnâme’de Kemer kazasında “zeytin ve üzüm pek çok üretilir.” denilmektedir. Bkz. Kılıç, s. 22.

⁸⁷⁶ R. Polat, s. 307.

⁸⁷⁷ E. Beksaç ve Ş. N. Beksaç, s. 25.; 1307 (1889-1890) yılına ait Salname’de Kemer kazasında “zeytin ve üzüm pek çok üretilir. Her türlü meyve ve ba husus fevkalade nefis armut husule gelir. Vişne ve kirazı dahi güzeldir.” denilmektedir. Bkz. Kılıç, s. 22.

⁸⁷⁸ Birçok meyve çeşidinin yetiştiği Burhaniye mandalinasıyla da ünlüdür. Mandalina bahçeleri ilk olarak 1970’lere doğru Havran ve Burhaniye’de kurulmaya başlanmış, olumlu sonuçlar alınca Edremit ve Ayvalık’ta da yayılmıştır. Sahada mandalinalıklar, yer yer ayrı bahçelerde ve yer yer de zeytinliklerle karışık olarak bulunmaktadır. Bkz. “Balıkesir Maddesi”, *Yurt Ansiklopedisi*, C. 2, s. 1152.; Mandalina, Burhaniye’de 177 günlük, Edremit’te ise 178 günlük bir sürede yetişmektedir. 2005 Yılında Burhaniye’de 9.000 meyve veren ve 25 meyve vermeyen olmak üzere 9.025 Mandalina Ağacı vardı. Bkz. Yaman, s. 94, 208.

⁸⁷⁹ R. Polat, s. 271.

XX. yüzyılın başlarında Burhaniye’de gül yetiştirilmeye başlanmıştır. 10 Mayıs 1915 tarihli Karesi Gazetesi’nde yer alan habere göre Meclis-i Umumi-i Liva’da alınan 332 no’lu kararla toprakları gül yetiştirmeye çok müsait olduğundan Burhaniye’de gülistan (Gül Bahçesi) tesis edilerek gülyağı imalatına geçilmesi kararlaştırılmıştır⁸⁸⁰.

İlçede ayrıca örtü altı bitkisel üretim ile salatalık ve karanfil yetiştiriciliği yapılmaktadır. Toplam 8 dekar alanda yaklaşık 60 ton salatalık ve 5 dekar alanda 150.000 bin adet karanfil üretilmektedir⁸⁸¹.

2013 yılı itibariyle Burhaniye’de toplam işlenen tarım alanı ve uzun ömürlü bitkiler alanı 22.690 hektar olup bunun 4.559 hektarı tarım alanı ve 18.132 hektarı ise uzun ömürlü bitkiler alanıdır. 2013 yılı itibariyle Burhaniye’de zeytin ağaçlarının kapladığı alan 17.815 hektar olup, bunun dışında 475 hektar alanda yem bitkileri, 98 hektar alanda bağ, 219 hektar alanda diğer meyveler, içecek ve baharat bitkileri ekimi yapılmaktadır. Yine 5 hektar alana süs bitkileri ekimi yapılırken, 1.590 hektar alan sebze bahçesi olarak kullanılmaktadır. 2.526 hektar alana tahıllar ve diğer bitkisel ürünler ekilirken, 438 hektar alan ise nadas olarak bırakılmıştır⁸⁸².

Türkiye zeytin üretiminin yaklaşık üçte birini karşılayan Balıkesir ilindeki 7 milyon zeytin ağacının 3 milyonu Burhaniye’dedir. Burhaniye Türkiye zeytin üretiminin yaklaşık yedide birini karşılar. Burhaniye, Zeytinyağı rekoltesi konusunda da Türkiye ve hatta dünyanın en önde merkezlerinden biridir⁸⁸³.

Ziraat alanda büyük imkânlarla ve zengin kaynaklara sahip olan Burhaniye’de Meşrutiyet’ten sonra bu sahada meslek kuruluşları oluşturulmuş ve faaliyette bulunmuştur. 1296 yılına ait Hüdavendigâr Salnamesi’ne göre bu dönemde Balıkesir’in bir kazası olan Burhaniye’de de Ziraat Odası bulunduğunu görüyoruz⁸⁸⁴. Burhaniye’deki bu meslek kuruluşunun bundan sonraki yıllarda bazen birleşerek, bazen de ayrılıp müstakilleşerek çeşitli değişikliklere uğradığını görüyoruz. XX.

⁸⁸⁰ Y. Aras, *Tarih Sayfalarında Burhaniye*’m, s. 15

⁸⁸¹ R. Polat, s. 37

⁸⁸² TÜİK, *Seçilmiş Göstergelerle Balıkesir*, 2013, s. 151.

⁸⁸³ <http://www.burhaniye.bel.tr/burhaniye/burhaniye-hakkinda.html>, (Erişim Tarihi: 02 Kasım 2015).

⁸⁸⁴ *Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi H.1296/M.1878-1879*, s. 148-150.

yüzyılın başlarında bu farklılık Burhaniye’de de kendini göstermiştir. Bu yüzyılın başlarında Burhaniye’de Ticaret, Ziraat ve Sanayi Odası bulunuyordu⁸⁸⁵.

4.3.1.2. Hayvancılık

Hayvancılık, Osmanlı Devleti Dönemi’nde Karesi sancağına bağlı bir kaza olan Burhaniye’nin ekonomik hayatında önemli yer tutmaktadır. Burhaniye’nin verimli ve su bakımından zengin bir ovaya sahip olması, hayvancılığın gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Özellikle kırsal alanlarda hayvancılık yapılmaktadır. İnek, koyun, at, eşek, keçi ve deve⁸⁸⁶ yörede en çok yetiştirilen hayvan türleridir. Bunların dışında Rum köylerinde domuz da yetiştirilmekteydi⁸⁸⁷. Hayvanların ürünlerinden köy ve şehir halkı faydalandığı gibi fazlası pazara çıkarılıp satılıyordu.

Osmanlı Devleti Dönemi’nde Karesi sancağı, ülkenin önemli hayvancılık merkezlerinden biriydi. Dolayısıyla XIX. yüzyılın sonlarında tarım sektörü kadar yaygın olmasa da Burhaniye’de de hayvancılık önemli bir geçim kaynağıydı. İstanbul’un hayvan ürünleri ihtiyacının önemli bir kısmı Balıkesir ve çevresinden karşılanırdı. 1887 yılı itibarıyla Burhaniye kazasındaki hayvanların cins ve miktarı; 440 baş beygir, 66 katır, 1.410 merkep, 235 deve, 2.025 öküz, 24 manda, 20.271 koyun, 16.606 keçi, 429 inek, 241 baş da danadan ibarettir⁸⁸⁸.

Burhaniye’de 1905 yılı itibarıyla 2.730 inek, 145 manda, 1.463 at, 575 deve, 2.825 merkep, 24.733 koyun ve 13.705 adet keçi beslenmekte olup iklim şartlarından dolayı her sene sonbaharın ilk aylarında koyunlara şarbon, oğlak ve mandalarda şarbona hastalığı ortaya çıkmaktadır⁸⁸⁹. “Livada bulunan sığır ve inek cinsinin

⁸⁸⁵ *Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi H.1296/M.1878-1879*, s. 148-150.

⁸⁸⁶ Osmanlı Devleti, sefer zamanında yük ve mühimmat taşımak için kullandığı deve, katır gibi büyükbaş hayvanların bir kısmını Karesi sancağından tedarik etmekteydi. Bu doğrultuda İran seferi sırasında H. 1020/ M. 1611 tarihinde Karesi Sancakbeyine ve Karesi mukatta müfettişine yazılan fermânda, sefer için gerekli olan devenin bütün donanımıyla birlikte tanesini 4.800 akçeye alıp acilen gönderilmesi istenmektedir. Bkz. Öntüğ, *XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Balıkesir Şehrinin Fiziki, Demografik ve Sosyo-Ekonomik Yapısı*, s. 275. Diğer taraftan Balıkesir şehrinde mevcut bulunan deve ve katırlar Kemer, Çandarlı ve Mihaliç iskeleleri ile Balıkesir arasında taşımacılık işlerinde de kullanılıyordu. Bkz. Öntüğ, *XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Balıkesir Şehrinin Fiziki, Demografik ve Sosyo-Ekonomik Yapısı*, s. 276.

⁸⁸⁷ XV. yy. başlarında Balıkesir’de ekonomik açıdan hayvancılığın oldukça önemli bir yer tuttuğu bilinmektedir. Balıkesir ve Burhaniye’de de özellikle Türkmenler tarafından binlerce koyun besleniyordu. Bkz. “Balıkesir Maddesi”, *Yurt Ansiklopedisi*, C. 2, s. 1125.; Meral, s. 69.

⁸⁸⁸ *Karesi Vilayeti’ne Mahsus Salnâme 1305-1888*, s.118.; Aras, *Bürhaniye Devrim Tarihi*, s. 78.

⁸⁸⁹ Yüzbaşı İsmail Hakkı Bey, s. 34.

kökeni Rumeli ırkı Polone cinsinden ve hassas olduğu için veba hastalığına yakalanmaktadır. En çok görülen ikinci hastalık ise, hummadır.”⁸⁹⁰.

1914 yılı sonlarında yapılan Karesi livasının 5 yıllık programı içerisine “Burhaniye’de bir süthane tesis edilmesi”nin de alınmış olması, XX. yüzyılın başlarında Burhaniye’de hayvancılığın önemini göstermesi bakımından ilginçtir⁸⁹¹.

Yörede yaygın olarak yapılan arıcılıktan bol ve güzel bal elde edilmektedir. Burhaniye en çok bal yetiştiren yerler arasındadır. H. 1307 / M. 1890 yılı Salnamesi’ne göre ahali-i kura ekseriyetle kovan besleyerek bal istihsal ederler, bu kazada husule gelen bal pek nefis olup mahallî ihtiyaçlar karşılandıktan sonra kalan ballar dışarıya ihraç edilmiştir⁸⁹². H. 1310 / M. 1892 yılı Salnamesi’nde “Ahali-i kura ekseriya kovan besleyerek bal istihsal ederler bu kazada husule gelen bal pek nefis olub mikdarı dahi ihtiyacatı mahliyeden fazla olduğundan ticari vasıtasıyla Dersaadet’ten ve İzmir ve Midilli ve mahal saireye nakl ile furuhat olunur” denilmektedir⁸⁹³.

Ege ve Marmara Denizleri’ne kıyısı olan Balıkesir’de balıkçılık eski ve önemli faaliyetlerden biridir. Cumhuriyet öncesinde hem Marmara’da hem de Körfez bölgesinde balıkçılık Rumların elindeydi. Kıyı halkının çoğunluğu balıkçılıkla geçimini sağlıyordu. Her iki denizin kendine özgü balıkları yakalanır, ahtapot ve karides avlanarak Fransa ve Yunanistan’a ihraç edilirdi. Gerek art arda gelen savaşlar, gerekse mübadele ile balıkçılıkla uğraşan nüfusun gitmesi, bu faaliyeti âdeta durdurmuştur⁸⁹⁴. Körfezdeki bir zamanların ünlü balıkçılığı, önemini yitirmiştir. Hayli örgütsüz ve yerel tüketime dönük bir faaliyet niteliğindedir.

XX. yüzyılın başlarında ve Cumhuriyet’in ilk yıllarında yaşanan sıkıntılı yıllar, hayvancılığı âdeta yıkıma uğratmıştır. Buna rağmen hayvancılık, halkın hayatında önemli bir geçim kaynağı olarak önemini korumuştur. 1927-1928 yılı Devlet Salnamesi’ne göre Burhaniye’de hayvan miktarı 426 beygir, 463 kısırak, 2.214 merkep, 200 katır, 0 deve, 2.130 inek, 3.395 öküz, 171 manda, 24.360 koyun,

⁸⁹⁰ Yüzbaşı İsmail Hakkı Bey, s. 34.

⁸⁹¹ *Karesi Gazetesi*, 14.3.1915, S. 47.

⁸⁹² Kılıç, s. 22.; Aras, *Bürhaniye Devrim Tarihi*, s. 79.

⁸⁹³ Kılıç, s. 22.

⁸⁹⁴ “Balıkesir Maddesi”, *Yurt Ansiklopedisi*, C. 2, s. 1157.

13.587 keçi idi⁸⁹⁵. Aynı yıllığa göre Balıkesir merkezde 199, Ayvalık'a 54 deve varken; Burhaniye'de ve Edremit'te deve bulunmaması ilginçtir⁸⁹⁶. Burhaniye'de kümes hayvancılığı da gelişmiştir. Yumurta üretimi önemlidir.

Son yıllarda hayvancılığın eskiden önemli olan bazı kolları gerilemiş, hatta yok olmuştur. Mesela, Burhaniye yöresinde ipek böcekçiliği zamanla yok olmuştur. At, eşek, manda gibi çeki hayvanları da, motorlu taşıtların artmasıyla büyük ölçüde azalmıştır⁸⁹⁷.

Balıkesir ve Burhaniye'de hayvancılık, 1970'lere doğru yeniden bir canlanma ve gelişme içine girmiştir. Günümüzde de hayvancılık, Burhaniye ekonomisinde önemli yerini korumaktadır. 2013 yılı itibariyle Burhaniye'de 7.971 baş sığır, 20.115 baş koyun, 8.257 baş keçi ve 1.012.978 adet kümes hayvanı beslendiği tespit edilmiştir. Aynı dönemde Burhaniye'de 10.304 ton süt üretimi ve 211 ton bal üretimi gerçekleştirilmiştir⁸⁹⁸.

4.3.1.3. Ormancılık

Burhaniye'nin önemli bir gelir kaynağı da ormanlardır. Osmanlı Devleti Dönemi'nde Burhaniye'nin çevresinin ormanlarla kaplı olduğu anlaşılmaktadır. XIX. yüzyıl sonlarında Burhaniye'nin güneyindeki ormanlarda, külliyetli kızıl, ak ve karaçam, meşe, pınar ağaçları bulunmaktadır⁸⁹⁹. Karesi 1305 Yılı Salnamesi'nde Burhaniye ormanları ile ilgili şu bilgilere yer verilmiştir: "*Burhaniye'de bulunan 100.000 dönümlük Karadere ormanındaki ak ve karaçam ağaçları düzensiz durumdadır. Burada bulunan bir su hızarının ürünleri dışarıya gönderilir. Ayrıca mazi ve çam kabuğu da toplanır*"⁹⁰⁰.

Osmanlı Devleti Dönemi'nde palamut ve mazi ekonomik değere sahip olduğundan meşe ağaçlarına büyük önem verilmiştir. Bugün Burhaniye'ye bağlı bir mahalle olan Pelitköy'e, "Pelidköy" adının çevrede bulunan meşe ağaçlarından verildiği dönemlerde Kemer ilçesinde yılda 25.000 kantar palamut

⁸⁹⁵ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927-1928, s. 1055.

⁸⁹⁶ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927-1928, s. 1055.

⁸⁹⁷ "Balıkesir Maddesi", Yurt Ansiklopedisi, C. 2, s. 1156.

⁸⁹⁸ TÜİK, Seçilmiş Göstergelerle Balıkesir, 2013, s. 158.

⁸⁹⁹ Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi H.1310/M.1892-1893, s. 443.

⁹⁰⁰ Karesi Vilayeti'ne Mahsus Salnâme 1305-1888, s. 69.

yetiştirilmektedir⁹⁰¹. Meşe palamutu ve mazının ekonomik değerini kaybetmesiyle birlikte meşe ağaçları sökülerek yerlerine, ekonomik değerini koruyan zeytin ağacı dikilmiştir.

Osmanlı Devleti Dönemi'nde ormanlardan elde edilen kereste, odun kömürü ve çam kabuğu gibi ürünler, yerel ihtiyaçları karşıladığı gibi, kaza dışına da ihraç edilmiştir. Mesela, H. 1307 / M. 1890 yılı Salnamesi'nde Kemer kazasının orman hasılatının çok bereketli olduğu belirtilerek dâhil kasabada çam ve meşenin âlâsı bulunduğu hayli kereste ihracatı olduğu ileri sürülmüştür⁹⁰². Yine "1892 yılı itibariyle dâhil kazada Karadere nam karyede 10.000 dönüm ve Halaclar karyesi hududunda keza 10.000 dönüm mikdarı miri ormanları olub oralardan kaliteli ve başlıca kereste ve çam ve meşe kabuğu ihraç ve dâhil kazada sarf ve istihlak olunandan fazlası Ayvalık, Dersaadet ve Çanakkale ve Triyeste ve Atina ve mahal-i saireye nakl ve emrar edilir"⁹⁰³ denilerek, Burhaniye çevresinde bulunan ve devlete ait olan ormanların halkın ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra Ayvalık, Dersaadet, Çanakkale, Atina ve sair memleketlere ihraç edildiği belirtilmektedir.

Kemer Edremit'in XIX. yüzyıl sonu itibariyle ihraç ürünlerinin başında gelen çam, meşe ve köknar ağaçlarından elde edilmiş levha ve kereste satışı binlerce yıldır orman ürünleri üzerine yerleşen şehrin, XX. yüzyıl başlarına kadar bu önemini koruduğunu göstermektedir⁹⁰⁴.

Burhaniye'deki ormanlar, İmparatorluk donanmasının gemi yapımında da kullanılmıştır. Donanmay-ı Hümayun gemileri için gerekli kereste ihtiyacının da Kemer Edremit kazasında bulunan ormanlık alanlardan karşılandığını görüyoruz. Özellikle Kazdağı ve Madra Dağı ormanlarında bulunan ağaçlar kereste yapımında kullanılmıştır. Kemer Edremit kazasından 1657 yılından 1696 yılına kadar 16.000, Edremit kazasından ise 20.000 akçelik ocaklık kerestesi gönderilmiştir⁹⁰⁵.

XX. yüzyıl başlarında külliyyetli kızıl, ak ve karaçam, meşe, pıynar ağaçlarına sahip olan Burhaniye, Cumhuriyet'in ilk yıllarında da bu ormanları korumuştur.

⁹⁰¹ Z. Özdemir, *Pelitköy*, s. 21-22.

⁹⁰² Kılıç, s. 22.

⁹⁰³ Kılıç, s. 45.

⁹⁰⁴ E. Beksaç ve Ş. N. Beksaç, s. 25.; 1907 (6.9.1322) yılı itibariyle Burhaniye'deki orman miktarı, 35.000 hektardır. Bkz. Aras, *Burhaniye Devrim Tarihi*, s. 71.

⁹⁰⁵ Büyükcan, s. 55.

1927-1928 Devlet Salnamesi'ne göre Burhaniye'de 80.046 hektar orman bulunuyordu. Bunun 35.000 hektarı akçam, 18.099 hektarı karaçam, 109.377 hektarı meşe çeşidi, 1.610 hektar çeşitli çalılıklar idi. Bu ormanlardan 110.278 metre kereste, 650 kantar odun ve 2.020 kantar da kömür elde edilmiştir⁹⁰⁶.

Günümüzde Burhaniye'de ormanların kapladığı alan 159 km² dir. Yani ilçe yüzölçümünün % 36.8' i ormandır. Bu oran Türkiye ortalamasından (%25) yüksek, Balıkesir il ortalamasından (%45) ise düşüktür. Kıyılarda bulunan bazı orman kalıntıları ilçede orman örtüsünün geçmişte deniz seviyesinden itibaren başladığını göstermektedir. Zamanla ormanların tahrip edildiği ve yerlerine ekonomik değeri daha yüksek olan zeytin dikildiği ve meyve-sebze ekildiği anlaşılmaktadır⁹⁰⁷.

4.3.1.4. Madencilik

Burhaniye'de madencilik, eski çağlardan beri önemli bir geçim kaynağı idi. Antik Çağ'da Troas Bölgesi bakır esnafına Adramytteion'dan çıkartılan bakırın gittiği belirtilmektedir⁹⁰⁸.

Osmanlı Devleti'nde yeraltı zenginlikleri, sanayinin gelişmeye başlaması ve emperyalist devletlerin hammadde kaynaklarını elde etme politikası gütmeye başlamalarıyla önem kazanmaya başlamıştır. Avrupalı Devletler, Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında mevcut sanayi teknolojilerinin devamlılığını sağlamak için Batı Anadolu'daki maden yataklarına büyük önem vermişler ve bunları kontrol altında tutmaya çalışmışlardır⁹⁰⁹.

XIX. yüzyılda Burhaniye'de madencilik önemli geçim kaynakları arasında yer alıyordu. Bu dönemde Burhaniye Eşek Obası'nda bakır ve simli kurşun madeni

⁹⁰⁶ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927-1928*, s. 1058.

⁹⁰⁷ R. Efe ve diğerleri, s. 17.

⁹⁰⁸ E. Çakır ve diğerleri, s. 2n2.

⁹⁰⁹ Meral, s. 64-65.

işletiliyordu⁹¹⁰. 1892 yılında ise Simli kurşun ve bakır madenlerinin yanında kömür ve kükürt madenlerinin de işletildiği belirtilmektedir⁹¹¹.

XX. yüzyılın başlarında Burhaniye’de önemli yeraltı kaynaklarının bulunduğu, fakat bunların işletilmediği belirtilmektedir. H. 1324 / M. 1906-1907 yılı Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi’nde Burhaniye’deki madenler ile ilgili “*Kazada, Madra Dağları yakınındaki Yahu yeri mevkiinde bakır, Söbekli köyü civarında simli kurşun, Kocadağ köyünde manganez, Çakmak tepesi mevkiinde kömür, Karalar köyünde kükürt ve Dursunlu köy civarında kükürt ve demir madenleri varsa da işletilmemektedir. Sadece Kızıklı köyünde ve Taylılı köyü civarında işletilmekte olan birer taş ocağı bulunmaktadır.*” denilmektedir⁹¹². 29 Kasım 1918 tarihli belgede Karesi sancağına tabi Burhaniye kazasında Hasan Şinasi Bey uhdesinde bulunan demir madeni imtiyazının feshedildiği belirtilmektedir⁹¹³.

Osmanlı Dönemi’nde maden işletmeciliği gerçek bir işletmecilikten daha çok kazanılmış maden haklarının alışverişine dayanan bir ticaret şeklini almıştı. Bu çeşitliliğin yanı sıra satın alınan maden imtiyazını başkasına satma ve devretme serbestisiyle inanılmaz derecede kârlı bir ticaret şeklini almıştı. Osmanlı Devleti, binlerce maden arama ruhsatlarına ve yüzlerce imtiyaza rağmen, madencilik alanında gelişme göstermemiştir, istihsal hiçbir zaman memleketin maden zenginliğiyle orantılı bir hacimde olmamıştır. Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra, fermanlı madenlerden işletmeye açılmış olanların önemli bir kısmı faaliyetlerini geçici olarak durdurmuş veya asgari seviyeye indirmiş bulunuyordu⁹¹⁴.

Cumhuriyet Dönemi’nde, 1925 yılında Maadin Kanunu’nun değiştirilmesiyle birlikte ülkede madencilik alanında birtakım gelişmeler görülmüştür. 1927-1928

⁹¹⁰ 1305 (1887) yılı Karesi Vilayeti Salnamesi’ne göre Kemer Edremit’te bulunan Eşek Obası’ndaki Bakır, Simli Kurşun madeni imtiyaz sahibi Mösyö Rayzar’dır. Bkz. Aras, *Bürhaniye Devrim Tarihi*, s. 77.; 1890 yılı itibarıyla Burhaniye’de simli kurşun ve bakır madenleri işletilmektedir. “Hasılat-ı madeniyesi dahi simli kurşun ve bakırdandır”. Bkz. Kılıç, s. 22.; Aras, *Bürhaniye Devrim Tarihi*, s. 79.

⁹¹¹ Dâhil kazada bahü yeri namı mevlada bulunan bakır madeninin sahip imtiyazı Mösyö Raizar ise de dört beş seneden beri hafriyat ve imaliyat icra olunmakta ve söyüklü dere karyesi ve İrastidi Kirlo ve kumpanyası namına ve halaclar karyesi hududunda olan kükürt madeni Havranlı Hacı Sükutu zade Abdallar Han Ağa ve kumpanyasının ve Kızıklı karyesi civarında vaki çamlı tepede bulunan kömür madeni yine mumaileyh Abdallar Han ve şarikası namına raslanamaması verilip hafriyatı icra olunmaktadır. Bkz. Kılıç, s. 45-46.

⁹¹² *Hüdavendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi H.1324/M.1906-1907*, s. 560.

⁹¹³ BOA, ŞD., nr. 1264/35, trh. 24 Safer 1337.

⁹¹⁴ Eldem, s. 176.

Devlet Salnamesi'ne göre Burhaniye'nin Emrudabad (Gömeç) nahiyesinde çıkarılan demir madeninin Panani Kostantinidis tarafından işletildiğini görüyoruz⁹¹⁵. 1927-1928 Devlet Salnamesi'ne göre Burhaniye'nin Çamoba karyesinde Hasan Şinasi Bey'in uhdesinde demir ile karıştırılmış bakır madeni mevcuttur⁹¹⁶.

4.3.1.5. Sanayi

Osmanlı Devleti'nin son ve Cumhuriyetin ilk yıllarında Burhaniye'de bugünkü anlamda bir sanayi bulmak tabii ki mümkün değildir. Mevcut sanayi de tarıma dayalıdır. Bunda bölgenin tarım bölgesi olmasının rolü büyüktür. Bölgede imal edilemeyen sanayi malları ithalat yoluyla temin edilmektedir.

Burhaniye'de XIX. yüzyılda sanayi, sepicilik (çeyiz işlemeciliği), yağcılık, sabunculuk, şarapçılık, halıcılık, kilimcilik, heybe, bez, pamuk ipliği, yün ve öbür tekstil işçiliklerinin yanı sıra tarım, orman ve madencilik gibi geçim kaynaklarına dayanıyordu⁹¹⁷. Mesela, 1887 tarihinde Burhaniye'de Ohannes Hüdaverdi'nin sahibi olduğu müskirat fabrikasındaki iki kazanda şarap üretiliyordu⁹¹⁸.

Burhaniye'de erken süreçlerden beri belirli tiplerde gelişmeler gösteren bir dokuma sanayisinin bulunduğu bilinmektedir. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Burhaniye'deki en önemli sanayi dalı, el tezgâhlarıyla yapılan dokumacılıktı⁹¹⁹. XX. yüzyılın başlarında ipek ve pamuktan gömlek, çarşaflık bez ve dağ köylerinde kilim, seccade ve heybe gibi şeyler dokunup iç piyasaya satılırdı⁹²⁰. Mesela, “*Edremid ve Kemer-i Edremid taraflarında ipek böceği yetiştirerek, ipek imal eden Ohannes'in ipek öşrü tahsili hususundaki şikâyet ve beyanlarının asılsız olduğu*”⁹²¹ 1914 tarihli belge, Burhaniye'de ipek imal edilerek iç piyasaya sürüldüğünü göstermektedir.

⁹¹⁵ Panani Kostantinidis, bu demir madeninin imtiyaz hakkını 1884/1885 (1300) yılında almıştır. Bkz. *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927-1928*, s. 1060.

⁹¹⁶ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927-1928*, s. 1061.

⁹¹⁷ Meral, s. 64.

⁹¹⁸ BOA, DH.MKT., nr. 1445/16, trh. 19 Zilkade 1304.

⁹¹⁹ 1307 (1889) yılına ait Hüdâvendigâr Vilâyeti Salnâmesi'nde Kemer kazası halkının halı, kilim, çorap ve emsali şeyler imal ederlerse de miktarı az olduğu için tamamen içte sarfedildiği belirtilmektedir. Bkz. Aras, *Bürhaniye Devrim Tarihi*, s. 78.; 1307 (1889) yılına ait Hüdâvendigâr Vilâyeti Salnâmesi'nde Kemer Kasaba halkı gibi köy halkı da halı, kilim, heybe imal etmekteyse de asıl gelir palamut ve mazı mahsülü üzerinedir. Bunlar İzmir, İstanbul ve Triyeste'ye çok miktarda yollarınır. Bkz. Aras, *Bürhaniye Devrim Tarihi*, s. 79.

⁹²⁰ E. Beksaç ve Ş. N. Beksaç, s. 25.

⁹²¹ BOA, DH.MKT., nr. 1677/88, trh. 4 Rebiu'l-ahir 1307

XIX. yüzyılda Avrupa ülkeleriyle yapılan ticaret anlaşmaları sonucunda gümrük duvarlarının yıkılması ile ucuz Avrupa mallarının Osmanlı pazarına girmesiyle, Balıkesir’de ilkel yöntemlerle üretim yapan dokumacılar da tezgâhlarını kapatmak zorunda kalmıştır.

Burhaniye, Ayvalık ve Edremit’le birlikte öteden beri zeytinyağı ve sabun sanayinin merkezleri olarak bilinirler. Karesi Mutasarrıfı Ali Osman tarafından Padişah II. Abdülhamid’e Edremit ve Burhaniye’den salamura zeytin, Edremit’le Balıkesir arasındaki dağlardan bal takdim edildiğine dair 12 Mayıs 1906 tarihli belge⁹²², Burhaniye’nin zeytin ve arıcılık alanında önemli bir merkez olduğunu göstermektedir.

Burhaniye ve çevresindeki zeytinyağı ve sabun fabrikalarının çoğu orta ölçekli ve çok gelişmiş teknolojilerle çalışmayan işyerleridir⁹²³. Burhaniye’de XIX. yüzyıl içerisinde zeytin, zeytinyağı, zeytin sabunu, pirina vb. zeytine dayalı sanayi ürünleri ekonominin ana kaynakları durumundadır. 1867 yılına ait bir arşiv belgesinde “Kulaksızzade Halil Bey’e; Midilli, Edremit, Ayvalık, Kemer, Ayvacık, Emrudabad kazalarında zeytinyağı çıkarmak için, oniki adet fabrika inşa ve imtiyaz hakkı verilmesi.”⁹²⁴ hususu, Burhaniye’de de zeytinyağı fabrikasının olduğunu ve zeytin yağı fabrikası kuranlara kolaylık sağlandığını göstermektedir.

1867 yılında Karesi sancağından elde edilen zeytinyağı, Paris Uluslararası Fuarı’nda altın madalya kazanmıştır. Yörede üretilen yaklaşık 8 milyon kilogram zeytinyağı, mahallî ihtiyaçların karşılanmasından sonra başta Rusya, Romanya ve İngiltere olmak üzere dünyanın birçok ülkesine ihraç ediliyordu⁹²⁵. Eski dönemlerde Vatikan’ın zeytinyağı ihtiyacının Burhaniye’den karşılandığına dair iddialar mevcuttur⁹²⁶.

Cumhuriyet’in ilanını izleyen yıllarda Burhaniye, sanayinin gelişmiş olduğu yerlerden biriydi. Burhaniye’nin, Türkiye’nin en önemli zeytincilik bölgelerinden biri olması, zeytinyağı ve sabun fabrikalarının gelişmesine yol açmıştı. 1926

⁹²² BOA, Y..PRK.UM., nr. 72/130, trh. 29 Ramazan 1322.

⁹²³ “Balıkesir Maddesi”, *Yurt Ansiklopedisi*, C. 2, s. 1158.

⁹²⁴ BOA, A.MKT.MHM., nr. 376/87, trh. 11 Zilkade 1283.

⁹²⁵ Akarslan, s. 25.; Meral, s. 64.

⁹²⁶ <http://www.burhaniye.gov.tr/ekonomik-durum>, (Erişim Tarihi: 27 Eylül 2016).

senesinde Burhaniye ve çevresinde zeytinyağı alanında 17 adet fabrika faaliyette olup zeytin istihsalatı, 10.000.000 kilo; 1926 senesi takdir edilen zeytinyağı, 2.200.000 kilo; 1926 yılı zeytinyağı ihracatı ise 1.840.000 kilo idi⁹²⁷.

Halkın geçiminde zeytin üretiminin önemli yer tuttuğu Burhaniye’de 1935’lerde de 17 zeytin fabrikası ve üç sabunhane vardı⁹²⁸. 1940’larda başta Edremit olmak üzere Ayvalık ve Burhaniye’de 70 zeytinyağı ve 30 sabun imalathanesi vardı. Bunlardan başka 30 kadar zeytinyağı fabrikasında sabun, buz, un üretiliyor ya da deri işleniyordu. Biri Edremit’te, öbürü Ayvalık’ta olma üzere iki pirina fabrikası vardı⁹²⁹. 1940’larda Burhaniye’de 2 un fabrikası vardı⁹³⁰. Cumhuriyet’in ilk yıllarında dokumacılık da önemli bir sanayi kolu olarak varlığını sürdürüyordu⁹³¹.

2010 yılı verilerine göre Balıkesir toplam sanayi tesis sayısında Burhaniye, 21 tesis ile il içinde % 3,1’lik bir paya sahiptir. Burhaniye sanayi siciline kayıtlı 21 adet tesis, ekserisi zeytin ve zeytinyağı üretimi ile ilgili olmak üzere, sabun, yemeklik konserve, salça, ahşap, kereste, kum-mıncır-dolgu malzemesi üretimi ile ilgili tesislerdir⁹³².

Burhaniye’de zeytin ve zeytine dayalı sanayi, ekonominin ana kaynağını oluşturmaktadır. Günümüzde ilçede toplam 17 adet zeytinyağı fabrikası bulunmaktadır. Bu fabrikalar son yıllarda sulu baskılı sistemden kontinü sisteme dönüşmektedir. Fabrikalarda zeytin el değmeden ambalajlanmaktadır. İlçede bulunan 2 salça ve konserve fabrikası yörede ve civar ilçelerde üretilen sebzeleri mevsimlik

⁹²⁷ 1926 yılı Balıkesir Ticaret ve Sanayi Odası Salnâmesi’ne göre Burhaniye ve çevresinde zeytinyağı alanında 17 adet fabrika faaliyette olup bu fabrikalardan Müdürzade Hacı Mustafa Efendi, Seyyidzade Yakup Efendi, Haşim Ağa, Halid Bey, Sarrâf Rıza ve Şeriki’ne ait olan fabrikalar Burhaniye’de; Mehmet Bey ve Şevket Bey’in fabrikaları Pelitköy’de; Eminzâde Biraderler ve Mustafa Efendi’nin sahip olduğu fabrikalar Burhaniye Karaağaç’ta; Eminzade Biraderler, Behçet Bey ve Saim Bey’in fabrikaları Gömeç’te; Ali Ağa’nın fabrikası Küplüce’de; Hüsnü Efendi’nin fabrikası Baba karyesinde; Hafız İdris Efendi’nin fabrikası Bahadımlı karyesinde Seyyidzade Halit Bey’in fabrikası Reşid Karyesinde; Rasim Beyin fabrikası Dere-i kebir karyesinde bulunmakta idi. Bkz. *1926 Yılı Balıkesir Ticaret ve Sanayi Odası Salnamesi*, s. 21.

⁹²⁸ Orkon, s. 34.

⁹²⁹ “Balıkesir Maddesi”, *Yurt Ansiklopedisi*, C. 2, s. 1162.

⁹³⁰ “Balıkesir Maddesi”, *Yurt Ansiklopedisi*, C. 2, s. 1163.

⁹³¹ “Balıkesir Maddesi”, *Yurt Ansiklopedisi*, C. 2, s. 1161.

⁹³² Karğı, s. 196,

olarak işlemektedir. Yine ilçede 4 adet süt işleme tesisi (mandıra) ile Körfez bölgesine yönelik çok sayıda ekmek fabrikası faaliyet göstermektedir⁹³³.

4.3.1.6. Ticaret

Burhaniye’de ticaret, halkın önemli geçim kaynaklarından birini oluşturuyordu. Antik Çağ’da maden yataklarını işleyerek deniz ticaretinin yapıldığı bir yer olan Burhaniye’de, Osmanlı Devleti ve Cumhuriyet Dönemi’nde de ticaret hayatının canlı olduğunu görüyoruz⁹³⁴.

Burhaniye’de ticari hayatın gelişmesi, bir takım göçmenleri kendisine çekmesi, dorudan doğruya bir kıyı şehri olması ve insanların yaşamasına ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılayabilecek imkânlarla sahip olmasına bağlıdır. Üreticiyle tüketicinin haftalık olarak buluşmasını sağlaması açısından dönemin en önemli alış-veriş merkezi olan pazarlar, büyük önem taşımaktadır. Üretici ve köylü bir haftalık ürününü pazarda değerlendirir ve kendi ihtiyaçlarını da karşılardı. Tüketici de bir haftalık ihtiyacını buradan temin ederdi. Pazarlarda gıda maddelerinin yanında hayvan ve bazı eşyalar da alınır satılırdı. XVI. yüzyılda Balıkesir şehri ve Balıkesir’e bağlı Toy Turhan Bey köyünde kurulan iki pazarın dışında Karesi sancağı genelinde Edremid, Ayazmend, Manyas, Bigadiç, İvrindi, Kemer ve buralara bağlı kasaba ve köylerde toplam on beş Pazar vardı⁹³⁵. Görülüyor ki Kemer ve buraya bağlı kasaba ve köylerde Pazar kuruluyordu. 1870 Salnamesi’ne göre ise Kemer Edremit’te Cuma günleri Pazar kurulmaktadır⁹³⁶.

XIX. yüzyıl ortalarından itibaren Anadolu ticaretinin odak merkezi Avrupa’ya kaymış, böylece bölgenin ekonomik coğrafyası değişmiş ve kıyıdaki merkezler, gelişen ticari değişimin yoğunluk noktaları olarak büyüklük ve önem bakımından yükselişe geçmişlerdir⁹³⁷. Kuzey Ege’de önemli bir sahile sahip olan Burhaniye de bu dönemde ekonomik olarak büyük gelişmeler kaydetmeye başlamış, gayrimüslim tebaanın da aracılığıyla Avrupa sermayesi Osmanlı ülkesine çekilmiş ve

⁹³³ <http://balikesir.tarim.gov.tr/burhaniye/Menu/35/Zeytin-Ve-Zeytinyagi>, (Erişim Tarihi: 02 Kasım 2015).

⁹³⁴ Sünbül, s. 55.

⁹³⁵ Öntuğ, *XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Balıkesir Şehrinin Fiziki, Demografik ve Sosyo-Ekonomik Yapısı*, s. 262.

⁹³⁶ Aras, *Tarih Sayfalarında Burhaniye’ m*, s. 12.

⁹³⁷ G. Turan, s. 9.

Avrupa ile ticari ilişkiler artmıştır⁹³⁸. 1773-1821 tarihleri arasında Rumların daha çok sahil kent ve kasabalarında yaşadıkları ve ticarete egemen oldukları, Türklerin ise Kabakum, Ayazment (Altınova) gibi yerlere çekildikleri görülmüştür⁹³⁹.

Osmanlı Devleti'nin son yıllarında Burhaniye kasabasının ticari hayatına tamamen yabancılar hâkimdir. Bakkallar, tenekeçiler, oteller, yağ fabrikaları, doktorlar, eczaneler, sabuncular, terziler, dericiler, rakı ve şarap imal edenlerin, zeytinyağı tüccarları ihracatçıların ve ticari temsilcilik yapanların hepsi yabancıdır. Bunların büyük çoğunluğu kasabanın yerlisi değildir. Bunlar, "Komprodor" burjuvazi kimliğiyle Rum burjuvazisinin filizlendiği, geliştiği Batı Anadolu'ya Yunanistan'dan yahut Ege Adaları'ndan göç etmiş Rumlar'dı⁹⁴⁰. Rum tüccarlar Kemer Edremit'e geldikten sonra burada kiraladıkları oda, dükkân ve mağazalarda veyahut hanlarda ticari faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Mesela, Rumeli reayasından olan Nikola, Edremit'te Bakır Han'da ticaret yaparken, bir kısım Sakızlı tüccarlar ise Edremit ve Kemer'de mağaza ve oda kiralamışlardır⁹⁴¹.

Burhaniye kazası, konumu itibariyle hem iç hem de dış ticarete oldukça müsait durumdadır. Kendi kendine yetebildiği gibi; komşu bölgelere de pek çok çeşit ticari mal gönderebilmektedir. Özellikle, Ayvalık ve Edremit Akçay limanlarından sonra Hamidiye İskelesi'nin de faaliyete geçmesi, dış ticarete bölgeye önemli avantaj sağlamıştır. Kazanın ekonomisini ve ticaretini canlı tutan Hamidiye İskelesi, kazanın ithalat ve ihracatında çok önemli rol üstlenmiştir. Şose ile Burhaniye'ye bağlı olan ve her geçen gün gelişen İskele'de; XX. yüzyılın başlarında bir otel, bir fırın, 13 kahvehane, 10 hane ve 12 mağaza ile beraber Rüsumat, Liman ve Polis dairesi bulunmaktadır⁹⁴².

XIX. yüzyılda Burhaniye'de halı, kilim, çorap, heybe ve emsali şeyler imal edilip iç pazarda ticareti yapılırken⁹⁴³; Kemer Edremit'in XIX. yüzyıl sonu itibarıyla ihraç ürünlerinin başında gelen çam, meşe ve köknar ağaçlarından elde edilmiş levha ve kereste satışı binlerce yıldır orman ürünleri üzerine yerleşen şehrin XX. yüzyıl

⁹³⁸ G. Turan, s. 9.

⁹³⁹ G. Turan, s. 9.

⁹⁴⁰ Tuna, s. 66-67.

⁹⁴¹ Genç, s. 362 n19.

⁹⁴² Meral, s. 64.

⁹⁴³ Aras, *Bürhaniye Devrim Tarihi*, s. 78.

başlarına kadar bu önemini koruduğunu ve değişik orman ürünleriyle denizciliği nasıl desteklediğini de göstermektedir⁹⁴⁴.

Balıkesir’de XIX. yüzyılda zeytin ve zeytinyağı haricinde sabunculuk, diğer tarım ve orman ürünleri, tekstil işleri, abacılık, pamuk ipliği gibi maddeler, ihrac edilecek kadar fazla temin ediliyordu. Bu dönemde ihracat, ithalattan fazla durumdaydı⁹⁴⁵.

1906 yılında Burhaniye şehir merkezinde altı cami, üç medrese, bir türbe, bir kilise, bir hamam, bir otel, üç han, üç un ve zeytin fabrikası, iki yüz altmış altı dükkân, otuz dokuz mağaza bulunmaktaydı⁹⁴⁶. Görüldüğü gibi XX. yüzyılın başlarında Burhaniye’de bir otel ve üç han vardı. Burhaniye’ye ticaret yapmak için gelen tüccarlar gece konaklamak için bu otel ve hanlarda kalıyordu.

XX. yüzyılın başlarında ipek ve pamuktan gömlek, çarşaflık bez ve dağ köylerinde kilim, seccade ve heybe gibi şeyler dokunup iç piyasaya satılırdı⁹⁴⁷. XX. yüzyılın başlarında Hamidiye İskelesi’nden “arpa, un, içki, şeker, pirinç, kahve, burçak, tuzlu balık, patates, tütün, kükürt, sabun sodası, boya, çimento, kâğıt, fasulye, kalay, bezir yağı, kurşun, boş çuval, boş varil, cam, gaz yağı, sigara kâğıdı” ithalatı gerçekleştirilirken; “zeytinyağı, zeytin, palamut, kuru üzüm, nohut, bakla, karpuz, mazi, bal, kuru incir, börülce, çam fıstığı, yapağı, saman, meşe yosunu, odun, kömür, deri ve koyun” ihracatı yapılıyordu.⁹⁴⁸

Burhaniye’de İstiklal Savaşı’ndan önce Türk-Müslüman nüfusun ticari faaliyet içindeki yeri oldukça sınırlıydı. Millî Mücadele’den sonra Rumların nüfus değişimi sonucu bu bölgeden ayrılmalarıyla ticaret, Türk tüccarların eline geçmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında ulaşım imkânlarının artması, iç güvenliğin sağlanması,

⁹⁴⁴ E. Beksaç ve Ş. N. Beksaç, s. 25.; Aras, *Bürhaniye Devrim Tarihi*, s. 79.; 1890 yılı itibariyle Burhaniye’de köylülerin en büyük ticareti zeytinyağı, palamut ve mazi üzerinedir. Çok kaliteli meşe ve çamın bulunduğu bu orman ürünleri başta İstanbul olmak üzere İzmir ve Triyeste’ye çok miktarda sevkedilmiştir. Her çeşit bitkinin yetiştiği arazide en çok zeytin ve üzüm üretilmekte olup her çeşit meyvenin yanında özellikle Burhaniye armudunun ünlü olduğu belirtilmektedir. Yine köy halkının elde ettiği nefis balların İstanbul’a, İzmir ve Midilli’ye gönderildiği belirtilmektedir. Bkz. Kılıç, s. 22.; Orman hasılatı pek bereketlidir. Çünkü dâhil kasabada çam ve meşenin âlâsı bulunduğundan hayli kereste ihrâcâtı vardır. Bkz. Kılıç, s. 22.

⁹⁴⁵ Akarslan, s. 25.

⁹⁴⁶ İrkin, s. 9.

⁹⁴⁷ Kılıç, s. 44.

⁹⁴⁸ *Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi H.1324/M.1906-1907*, s. 561-562.

bankaların ve ticaret birliklerinin oluşturulması, ticari örgütlenmenin düzenlenmesi ve güvence altına alınması ticari hayatın canlanmasına yol açmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında Ayvalık-Edremit-Burhaniye'yi ve Balıkesir-Bandırma'yı birbirine bağlayan şoseler vardı⁹⁴⁹.

Burhaniye limanı⁹⁵⁰, Cumhuriyet Dönemi'nde Balıkesir vilayetinin İstanbul ile ulaşımın yanında ithalat ve ihracatta da önemli rol oynamaya devam etmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Burhaniye limanında rüsumat memurlukları mevcuttur⁹⁵¹. Kayıtlara göre 1930 - 40'lı yıllarda zeytin, incir, çilek, erik, nar, ayva yörenin önemli ticari tarımsal ürünleri arasında sayılmaktadır. Günümüzde bu ürünler çeşit sayıları azalmakla beraber hâlâ yörede ekim alanlarına sahip tarımsal ürünlerdir⁹⁵².

Sanayi, ticaret ve ziraat işlerinin organizesi için kurulmuş olan "Sanayi, Ticaret ve Ziraat Odaları" kazada teşkilatlanmıştır. Ticaret, Sanayi ve Ziraat alanında büyük imkânlara ve zengin kaynaklara sahip olan Burhaniye'de Meşrutiyet'ten sonra bu sahada meslek kuruluşları oluşturulmuş ve faaliyette bulunmuştur. Burhaniye'deki bu meslek kuruluşlarının bundan sonraki yıllarda bazen birleşerek, bazen de ayrılıp müstakilleşerek çeşitli değişikliklere uğradığını görüyoruz. XX. yüzyılın başlarında bu farklılık Burhaniye'de de kendini göstermiştir. Bu yüzyılın başlarında Burhaniye'de Ticaret, Ziraat ve Sanayi Odası bulunuyordu⁹⁵³. Tüccar ve sanayiciler, Cumhuriyet Dönemi'nde de Burhaniye Ticaret ve Sanayi Odası adı altında örgütlenmişlerdir⁹⁵⁴. Günümüzde meslek odalarına kayıtlı toplam 5.000 civarında tüccar ve esnafın ortalama % 50'si faal olarak ticari hayatını sürdürmektedir.

⁹⁴⁹ "Balıkesir Maddesi", *Yurt Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul 1982, s. 1168.

⁹⁵⁰ Cenap Refik Orkon, daha 1936'larda Burhaniye ve körfezin ticari potansiyeli ile ilgili şu öngöründe bulunmuştur: "*Bürhaniye, adındaki küçük bir de limanı vardır. Doğu ve güney rüzgârlarına karşı muhafazalıdır. Vapur yanaşmayacak kadar küçük iskelesi vardır. Edremit körfezi kâmilen açıktır. Gerek Edremit için ve gerekse Bürhaniye için büyük mendirekler ve iskeleler yapmak lâzımdır. Bu körfez İzmir Körfezinden sonra ehemmiyet kazanacaktır. Bilhassa Balıkesire bağlanan Kütahya, demir yolundan sonra gerek orta batı ve gerekse orta kuzey illerinin mahsulatının satış piyasasının merkezi olacaktır.*" Bkz. Orkon, s. 34.

⁹⁵¹ *1926 Yılı Balıkesir Ticaret ve Sanayi Odası Salnamesi*, s. 8.

⁹⁵² R. Polat, s. 305.

⁹⁵³ *Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi H.1296/M.1878-1879*, s. 148-150.

⁹⁵⁴ 1926 yılında Burhaniye Ticaret ve Sanayi Odası'na kayıtlı tacirler: 11 adeti üçüncü sınıf ve 125 adedi dördüncü sınıf olmak üzere 136 tacir; 1'i hususi şirket, 14'ü komandit şirket ve 8'i kollektif şirket olmak üzere 23 şirket; 271 sanatkârân kayıtlıdır. Bkz. *1926 Yılı Balıkesir Ticaret ve Sanayi Odası Salnamesi*, s. 20.

Ticari hayatın gelişmesiyle birlikte Burhaniye’de bankalar da faaliyete geçmiştir. 1900 yılında Burhaniye’de Ziraat Bankası şubesi vardı⁹⁵⁵. Burhaniyeliler, İstanbul’daki Osmanlı Bankalarından hisse alarak bu bankalara ortak olmuşlardır. Mesela, Burhaniyeliler, 1 Şubat 1917 ile 8 Şubat 1917 tarihleri arasında bir haftalık sürede Osmanlı İtibar-ı Millî Bankası’ndan 81 hisse almışlardır⁹⁵⁶. 2016 yılı itibarıyla ilçede T.C. Ziraat Bankası, Türkiye Halk Bankası, Türkiye İş Bankası, Türkiye Vakıflar, Denizbank, Yapı Kredi Bankası, Garanti Bankası, Finansbank ve Akbank olmak üzere 9 banka hizmet vermektedir⁹⁵⁷.

4.3.2. Balkanlar’dan Burhaniye’ye Yapılan Göçlerin Ekonomik Etkileri

Osmanlı Devleti’nde yönetime hâkim olan Türkler genellikle idare, askerlik ve ilmî faaliyetlerle uğraştığı için ekonomik hayat hemen hemen bütün şubeleriyle gayrimüslimlere bırakılmıştır. Dolayısıyla gayrimüslimler, devletin ekonomik yapısında önemli roller üstlenmişlerdir. Tarım, ticaret, sanayi, madencilik vs. alanlarda önemli rol oynayan gayrimüslimler, kısa sürede zenginleşerek daha müreffeh bir hayat yaşamaya başlamışlardır⁹⁵⁸.

Balkanlar’da yaşayan Türkler, savaşlar ve ayaklanmalar nedeniyle toprakları işleyememişler, bırakıp kaçmışlardır. Balkanlı çiftçiler ise, dağlık bölgelerden inip Türk topraklarını kiralamaya, ırgat olarak işletmeye başlamışlar, hatta bu topraklara el koymuşlardır. Balkanlar’da yaşayan Türkler, geriye dönüp topraklarını işlemeyi düşünmediklerinden; - herkesin işlediği toprağa sahip olmak istemesinden dolayı - muhacirlerin terk ettikleri toprakları işleyen Balkanlı çiftçiler, bu topraklara sahip olmuşlardır. Mesela, Burhaniye’de görüştüğümüz muhacirler ve/veya muhacir yakınları, canlarını zor kurtardıklarından hiç geriye dönmeyi düşünmemişlerdir. Bu nedenle ellerindeki gayrimenkulleri satabilenler satmışlar, satamayanlar da bırakıp gelmişlerdir. Balkan Savaşları Dönemi’nde gelen ikinci kuşak muhacir Münir Başkurt, dedesinin orada sadece hayvanlarını satabildiğini belirtmiş ve topraklarını bırakıp gelişini şöyle anlatmıştır: “*Dedem orada canlı hayvanlarını satabilmiş fakat köklü toprağını satma imkânı yok, onları bırakıp gelmiş. Hayvanları geçer piyasada*

⁹⁵⁵ Aras, *Tarih Sayfalarında Burhaniye*’m, s. 13.

⁹⁵⁶ *Karesi Gazetesi*, Sayı: 41-145, M. 12 Şubat 1917/ R. 30 Kanun-u Sani 1332.

⁹⁵⁷ <http://www.burhaniye.gov.tr/ekonomik-durum>, (Erişim Tarihi: 27 Eylül 2016).

⁹⁵⁸ Tokur, s. 238.

satıyor hatta ona bir Sırp yardımcı oluyor. Ali dedeme, sana bir can borcum var, sana yardım edecem diyor. Kendi hayvanları gibi satıyor. Gidecekler diye mallarını almaktan imtina ediyor oradaki Sırp lar.”⁹⁵⁹ Birinci Dünya Savaşı yıllarında gelen ikinci kuşak muhacir Hayrettin Türkoğlu da, ailesinin “*İyiydi oralar. At ile sabahtan akşama kadar dolaşılamayacak kadar tarlamız vardı orda. Hepsini bırakıp geldik*”⁹⁶⁰ dediklerini, fakat geriye dönmeyi hiç düşünmediklerini belirtmiştir.

Osmanlı Dönemi’nde Gelibolu Yarımadası, Ayvalık, Erdek, Burhaniye ve Edremit gibi yerler; Rum nüfusun yoğun olması nedeniyle nüfus dengesi açısından önemliydi. Bu sebeple takip edilen iskân politikası gereği ve adı geçen yerlerde dengenin Müslümanlar lehine sağlanması amacıyla Balkanlar’dan gelen muhacirler, devlet tarafından öncelikli olarak bu yerlere yerleştirilmişlerdir. Bu demografik değişim, Türkiye’nin ekonomik yapısında ortaya çıkan boşluğun doldurulmasında da etkili olmuştur. Osmanlı Devleti Dönemi’nde sanayi ve hizmet sektörü gibi alanlarda gayrimüslimlerin etkin oldukları bilinmektedir. Nüfus mübadelesi, gayrimüslimlerin gitmesiyle boşalan bu sektörlere Türk nüfusun girmesine ortam hazırlamıştır.

Batı Anadolu’da gayrimüslimlerin gitmesiyle ortaya çıkan ekonomik boşluk, ilk aşamada mübadiller tarafından kapatılamamıştır. Gelen muhacirler arasında çiftçi, zanaatkâr, tüccar, işçi, memur, doktor, polis, postacı, öğretmen, terzi, saraç, fırıncı, marangoz, kunduracı gibi değişik meslek gruplarına mensup mübadiller bulunmaktaydı. Bu olumsuzluklara rağmen, Rumların gitmesi, ekonomide millî politikaların uygulanmasını, millî denetimin kurulmasını ve Türkiye’de millî sermaye ile varlığını sürdüreceği bir girişimci zümrenin ortaya çıkmasını da sağlayarak olumlu etkilerde de bulunmuştur⁹⁶¹.

Giden Rumların yarattığı fırsatlardan yararlanmanın yanı sıra gelen muhacirlerin de ülke ekonomisine katkıları gerçekleşmiş, Balkanlar’dan gelen muhacirler, eski yurtlarında kullandıkları aletleri, tarım tekniklerini, patates ve tütün ekiminde farklı yöntemleri Türkiye’ye aktarmışlar, seracılığın ve çiçekçiliğin tanıtılmasında ve tütün ile pamuğun üretim miktarının artmasında etkili

⁹⁵⁹ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1942 doğumlu Münir Başkurt ile yaptığımız görüşme.

⁹⁶⁰ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1938 doğumlu Hayrettin Türkoğlu ile yaptığımız görüşme.

⁹⁶¹ Çelebi, s. 263.

olmuşlardır⁹⁶². Mesela, 1913 yılında Burhaniye’de burçak ve pamuk üretimi görülmezken⁹⁶³; 1927’de 205.450 kilo burçak ve 600 kilo da pamuk üretilmiştir⁹⁶⁴. Patates, Anadolu’ya göçmenler tarafından getirilmiştir⁹⁶⁵. Yine Burhaniye Karadere, Yabancılar, Kırtık köylerine bağlı yaylalarda bolca yetiştirilen ve yöre pazarlarına ciddi ticari girdi sağlayan pembe domates tohumu, yörede yaşayan Bulgar göçmenleri tarafından Bulgaristan’dan getirilmiştir⁹⁶⁶.

1890 yılından itibaren Isparta’da gülcülüğün ortaya çıkması ve kısa bir sürede gelişerek ileri bir sanat haline gelmesi, Şarki Rumeli göçmenlerinin eseridir⁹⁶⁷. Balkanlar’dan Burhaniye’ye yapılan göçlerin etkisiyle XX. yüzyılın başlarında Burhaniye’de gül yetiştirilmeye başlanmıştır. 10 Mayıs 1915 tarihli Karesi Gazetesi’nde yer alan habere göre Meclis-i Umumi-i Liva’da alınan 332 no’lu kararla toprakları gül yetiştirmeye çok müsait olduğundan Burhaniye’de gülistan (Gül Bahçesi) tesis edilerek gülyağı imalatına geçilmesi kararlaştırılmıştır⁹⁶⁸. Yine modern tarım araçlarının Türk tarımına girmesinin yanı sıra beyaz kiraz, tokaloğlu kayısı, daldabir, kaba elma ile bozdurgan, şeker ve ferdinand armutları gibi bazı meyve çeşitleri Kırım muhacirleri tarafından getirilmiştir⁹⁶⁹.

Göçmen kabul eden toplum verimi ve fiyatları yüksek tarım metotlarını çabuk kabullendiği gibi, göçmenler de yerlilerden aynı şekilde birçok şey öğrenmişlerdir. Birçok meslekler ve iştigaller (uğraşlar) böylece daha geniş bir alana yayılma fırsatını bulmuştur. Mesela, Rumeli göçmenlerinin kullandığı demir pulluk⁹⁷⁰, Anadolu’da sabanın yerini almış⁹⁷¹, tarla sürümü sırasında, öküzün yerine at da koşulmaya başlanmıştır⁹⁷². Buna karşılık Rumların geride bıraktığı ekilebilir tarla, bağ, bahçe ve zeytinlikler bakımsızlık ve gelen mübadillerin bilgisizliği, yaşanan iş

⁹⁶² Yüksel, s. 70.; Kırlı, s. 264.

⁹⁶³ “Balıkesir Maddesi”, *Yurt Ansiklopedisi*, C. 2, s. 1148.

⁹⁶⁴ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927-1928*, s. 1056-1057.

⁹⁶⁵ M. Karataş, s. 9.

⁹⁶⁶ R. Polat, s. 310.

⁹⁶⁷ Yılmaz, s. 599.

⁹⁶⁸ Aras, *Tarih Sayfalarında Burhaniye’im*, s. 15.

⁹⁶⁹ Yılmaz, s. 599.

⁹⁷⁰ Karesi Gazetesi’nin 5 Mayıs 1886 tarihli sayısında, Rumeli Muhacirleri tarafından Pulluk adıyla kullanılan ve Edirne Pulluğu, Dobruca Pulluğu, Puhara gibi çeşitleri olan pulluğun yaygınlaşıp harman döneminde muhacirlere epeyce para kazandırdığından bahsedilmiştir. Bkz. Koç, s. 148.

⁹⁷¹ Karpat, *Osmanlı’dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*, s. 81.; Nedim İpek, “Osmanlı Coğrafyasında Göç ve Sebepleri”, *Osmanlı’da İskân ve Göç*, Editörler: Nedim İpek ve Mehmet Taştemir, 1. Baskı, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013, s. 79.; Yüksel, s. 70

⁹⁷² Tokur, s. 243.

gücü kaybı nedenleriyle harap olmuş, incir, zeytin ve kuru üzüm üretiminde düşüş yaşanmıştır⁹⁷³. Ailesine 50 ağaç zeytin verildiğini söyleyen ikinci kuşak Yugoslavya Muhaciri Münir Başkurt, gelen muhacirlerin zeytinlere bakmamalarını şöyle açıklamıştır: “Yugoslavya kış mevsimi olduğu için zeytini bilmiyorlar, zaman geliyor zeytinler acı geliyor, bize mahsus verdiler bunu zehirlenip ölmemiz için. İhtiyarın biri diyor ki sabırlı olun, mutlaka bunda bir hikmet vardır, bakın her taraf bu ağaçlarla dolu. Bu bir geçim kaynağıdır. Sebat ediyorlar, sonradan öğreniyorlar işi. Huylanır olmuşlar her şeyden.”⁹⁷⁴

1924 yılında Burhaniye’ye gelen Balıkesir Milletvekili Ali Şuuri Bey de, Burhaniye’de 5.831 dönüm arazi ve 89.876 zeytin ağacı bulunduğunu, muhacirlere zeytinliklerin dağıtımının yapıldığını belirterek; eğer ağaçlara bakılmıyorsa bunun iskân ve nimete kavuşan kimselerin bu nimetin kıymetini bilmemelerinden kaynaklandığını şöyle ifade etmektedir: “Yalnız şunu arz edebilirim ki Burhaniye en amelî tarzda hareket etmiş ve mahsulât ile beraber asıl tabîî serveti teşkil eden zeytin ağaçlarının iyileşmesini temin için her yerden evvel dağıtımını bitirmişlerdir. Eğer ağaçlara bakılmıyorsa bu iskân vazifesini üstlenenlerin değil, iskân ve nimete kavuşan kimselerin bu nimetin kıymetini bilmiyorlardır denebilir.”⁹⁷⁵ Bu sırada Saruhan Mebusu Reşat Bey, çekirdeksiz üzüm ve zeytin ağaçları ile ilgili yakınmalara, iskân sırasında yaşanan koordinesizlik sonucu ödenen bedele dikkat çekerek üzüm bağlarının bakımsızlık yüzünden düşen üretiminin memleket için senelik 27-30 milyon lira zarar getirdiğini belirtmiştir. Zeytin ağaçlarının kıymetini bilmeyen kişilerce “mahrukat” (yakacak olarak kullanma) olarak kesilmesiyle, aşağı-yukarı otuz yılda yetişen onca ağaç bir anda yok edilmiştir⁹⁷⁶.

Balkanlar’dan Anadolu’ya yapılan göçlerle, devletin giderleri artmış, bununla birlikte kırsal alanda daha önce işlenmeyen çorak ve bataklık alanların ıslah edilerek yeni gelen göçmenlere verilmesiyle ülkedeki tarım alanlarının miktarı ve tarımsal ürün miktarı büyük artış göstermiştir⁹⁷⁷.

⁹⁷³ Yüksel, s. 70

⁹⁷⁴ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1942 doğumlu Münir Başkurt ile yaptığımız görüşme.

⁹⁷⁵ Z. Özdemir, *Adramyttion’dan Efeler Toprağı Edremit’e*, s. 334.

⁹⁷⁶ Tokur, s. 215.

⁹⁷⁷ Kocacık, “Rumeli’den Anadolu’ya Yönelik Göçler ve Sonuçları”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, C.4, s. 658.; R. Çelik, s. 83.

Devletin kırsal kesime iskân olunan göçmenlere hane başına 70-130 dönüm arasında arazi verme politikası sonucu tarımsal üretimin yanında tarımsal işletme sayısında da önemli artışlar gerçekleşmiştir. 1873-1893 yılları arasında tarıma elverişli topraklarda % 41, tarım yapılan arazilerde de % 25 artış görülmüştür. Bu sayede hububat üretimi 1888 ile 1911 arasında % 51, tütün üretimi % 191, incir üretimi % 68, fındık üretimi % 217, ipek kozası üretimi % 122; tarım ürünleri ihracat değerinin tarım gelirlerine oranı 1889'da % 18, 1907'de % 22 ve 1913'de % 27'ye yükselmiştir⁹⁷⁸.

XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar Karınca Deresi'nin bahar döneminde taşmasıyla sellerle boğuşan ve suların çekilmesiyle bataklığa dönen bugünkü Burhaniye ilçesinin sınırları içerisindeki topraklar, tarımsal faaliyetlerin artması, tarıma yönelik projelerin geliştirilmesi, bataklıkların kurutulması sonucunda göçmenlerin tarıma katkıda bulunmasıyla önemli bir yerleşim bölgesine dönüşmüş ve Balıkesir'in en önemli tarım bölgelerinden biri haline gelmiştir. 1913 Tarım Sayımı'na göre Burhaniye'de 4.476 ton tahıl, 1.313 ton buğday, 2.288 ton Arpa, 275 ton çavdar, 600 ton yulaf üretilmiştir⁹⁷⁹. 1927-1928 yılı Devlet Salnamesi'ne göre ise Burhaniye'de 1.950.000 kilo buğday, 1.248.000 kilo arpa, 190.000 kilo yulaf, 450.000 kilo çavdar, 205.450 kilo burçak, 123.750 kilo mısır, 182.000 kilo bakla, 4.400 kilo susam, 600 kilo da pamuk üretilmiştir⁹⁸⁰. 1913'ten 1927'ye kadar geçen süreçte buğday ve çavdar üretiminde büyük artış yaşanırken; arpa ve yulaf üretiminde düşüş olmuştur. Bunların yanında Burhaniye'de burçak, mısır, bakla, susam ve pamuk gibi tarım ürünlerinin önemli miktarda üretilmiş olması, muhâcirlerin tarıma etkisini göstermektedir.

Halil Adalı, Halit Aytuğ Tokur'a verdiği mülakatta mübadil olan ailesinin Burhaniye ve hatta bölge ekonomisine olan etki ve katkısını şu şekilde aktarmıştır: *"Hepsi muhacir olarak zaten adadan gelme bu çevrenin. Ya Selanik'ten, Gümülcine'den gelen ya Midilli'den gelen. Girit'ten gelen az. Ayvalık'ta Girit'ten gelen çok. Hepsi tanıdık. Burası Midilli ağırlıklı. Devlet onlara orada bir dükkân vermiş. Kimisi fırın almış. Dedem bu dükkânla manavlık yapıyormuş. Burhaniye'de peynir satıyor, balık satıyor, un satıyor. Uncu Bahri derler zaten. Gemilerle*

⁹⁷⁸ Gökbnar, s. 239.

⁹⁷⁹ "Balıkesir Maddesi", *Yurt Ansiklopedisi*, C. 2, s. 1148.

⁹⁸⁰ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927-1928*, s. 1056-1057.

İstanbul'dan getiriyorlarmış ilk zamanlar. Gemiler iskeleye İstanbul'dan gelirmiş rıhtıma. Tahta iskele var, jandarma var canlı balığın olduğu yerde. Çocuklar fazlalaşıyor. 10 tane çocuk oluyor. 7 tane oğlan 3 tane kız. Çocuklar o zaman zebil, yamalı pantolonlar. Dedem de gemiyle un getirmiş İstanbul'dan bir yandan da çok çocuk olduğundan pazarlara çıkmıyorlarmış. Tek arabaları varmış. En lüks araba tek araba. Ta Bandırma'ya balık almaya gidiyorlarmış. Buradan Kozak'tan üzüm yüklüyorlar Ayvalık'tan tek arabayla Balıkesir'e gidiyorlar. At arabası tek atla. Tek at 10 tane çocuk. Ondan sonra babam askere gidiyor geliyor. Sezai amcam gidiyor, dedem kız kardeşlerinin birini Gömeç'e gelin veriyor, birini İzmir'e gelin veriyor. Dedemin küçük kız kardeşi de ölünce (İzmir'e) gidiyor. Bir oğlan kardeşi de buradaki verilen malları mülkleri satıp İzmir'e yerleşiyor, devletin verdiklerini. Ama dedem burada 10 çocukla. Ondan sonra gidip eski bir kamyon alıyorlar. Austin marka 52-53 yılları patates soğan satıyorlar Pazar yerlerinde. Bir sürü adam biniyorlar kamyonu İnegöl'den patates yüklüyorlar, babamların yanında çalışıyorlar şoförlüğe yetişiyorlar. Dedemler ilk zamanlar fakirlermiş. Hep kırmızı kuşaklı kahve çuvalları ya da pirinç çuvalları cam yerine camların yerine perdeymiş. Fakir Yunan evi. İlk kiraz Hali'ni Sezai amcam ortak açıyor. Daha sonra Austinlerden birini otobüse çeviriyorlar o zamanlar. Kamyon şeklinde geliyordu otobüse çevriliyordu kasası. Kamyonu satan adam bu sefer bir teklif getiriyor. İlk madeni açıyor dedem burada babamlarla. Eymir Demir Madeni. Sene 57-58-59. 10 kamyon bu sefer birden 40 tane oluyor. Amcam yüzünden tüm kamyonlar otobüs oluyor. Eymir Madeni'ni kapatıyorlar. Otobüsçülüğe dönüyorlar. Yunus yolu diyordu ya Varan Turizm Yunus yolunu babamlar açtı. 50 sene önce Bandırma-Ayvalık hattı. Ben daha 5-6 yaşındaydım. Bizim kamyoncular şoför oluyor sonra. 1985'te birbirlerine düşüyorlar. Amcam aslan payını alıp kendine, battık diyor. Amcamın çocuklarının şimdi turizm yönünden 20-25 otobüsleri var turlarda Sezai Adalı diye⁹⁸¹.”

Ailesinden çiftçilik, zeytincilik, balıkçılık, berberlik, fotoğrafçılık ve yorgancılık gibi çok değişik mesleklerle işgal edenler olduğunu söyleyen üçüncü kuşak Midilli Mübadili Hasan Ender de ailesinin Burhaniye ve bölge ekonomisine katkılarını şöyle ifade etmiştir:” Çok şey katmışlar. Midilli'den gelenlerin hepsi zeytinci, çiftçi. Burda da zeytincilik ve çiftçilik çok önemli. Burhaniye'de,

⁹⁸¹ Tokur, s. 243-244.

Karaağaç'ta, bu taraflarda çok büyük boşluk olmuş. Buraya gelenler bir zorluk çekmemişler. İsmail dayım, dedem "Burada hiç zorluk çekmedik, çünkü biz de orda zeytinciydik, biz de orda çiftçiydik, biz de orda balıkçıydık." diyorlardı. Dedem, mesela balıkçılığı da çok iyi bildiği için İskele'yi de bilirdi. Yani çok sıkıntı olmadığı için iyi işler yaptılar hepsi. Rumların zeytincilik alanında, balıkçılık alanında bıraktığı boşluğu Adalılar dolduruyor. Başka bölgelere gidenler çok sıkıntı çekiyor, adamlar zeytinden anlamıyor Ege'de zeytincilik bölgesine vermişler. Adam Balkanlar'dan gelmiş, zeytini belki ilk defa görmüş. Ayvalığa gelenler sıkıntı çekmiş mesela. Zeytin alanları çok dar olduğu için Ayvalığa gelenler başka işlere yönelmişler. İsmail Dayım, Katotritos köyünde zeytinlikleri varken, buraya gelince zeytinlikler kısıtlı olduğundan yorgancılığa başlamış. Yorgancı İsmail diye biliniyor. Eski Rum evlerinden vermişler kendilerine ama, çok zeytinlik verememişler. Babamın babası Berber fotoğrafçı, orda da berberlik yapıyormuş. Babamlar Haney Camii'nin yolunda şimdiki İstanbul Simit Fırını'nın olduğu yerde Mustafa Amcamla beraber berber fotoğrafçılık yapıyorlar, sonra yan tarafına fotoğrafhane açıyorlar. Amcam berber, babam da fotoğrafa yöneliyor."⁹⁸²

Osmanlı Devleti'nin son yıllarında düşman işgali, kuraklık ve çekirge istilası gibi nedenlerle tarım alanları zarar görmüş ve tarımsal ürün miktarı azalmıştır. Mesela, Birinci Dünya Savaşı öncesi 1914 yılı Haziran ayında çekirge belası Burhaniye'ye büyük zarar vermiştir⁹⁸³. Çekirge istilası ve düşman işgali nedeniyle tarımsal ürünlerde büyük azalma yaşanan bölgede, halk tohumluk buğday bulamaz hale gelmiştir. M. 26 Ekim 1916 / R. 13 Teşrin-i evvel 1332 tarihinde Karadere, Yunuslar, Yabancılar, Ağacık, Karga, Hisar ve Taylı muhtarları, İstanbul'da Dâhiliye Nezareti'ne çektikleri telgrafta, memleketlerinin sahil olması hasebiyle iki seneden fazla bir süre düşman taarruzuna maruz kaldığından ziraatlarının noksan olduğu gibi bir önceki seneki mahsulâtlarının da çekirgeler tarafından telef edildiğini, yirmi bini aşan kaza nüfusunun bugün açlıkla çarpışmakta olduğunu belirterek, civardaki Bergama, Balıkesir, Gönen, Balya kazalarından yemeklik zahire celbi mümkün olmadığını, ziraat mevsimi yaklaşmakta olduğu halde hükümet tarafından verilecek tohum da henüz gelmediğinden durumlarının son derece içler acısı olduğunu ifade etmişler ve hayatlarını devam ettirebilmek için kendi paralarıyla da olsa civardan

⁹⁸² Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1951 doğumlu Hasan Ender ile yaptığımız görüşme.

⁹⁸³ Aras, *Tarih Sayfalarında Burhaniye'm*, s. 13.

zahire tedarik etmeleri için yasağın kaldırılmasını istemişlerdir⁹⁸⁴. Yine M. 3 Mart 1919 / R. 3 Mart 1335 tarihinde Karesi ve Burhaniye kazalarının sahil olmasından dolayı düşman taarruzu ve çekirge istilasına uğradığından kıtlık görülüp, ahalinin isteği üzerine buraya tohumluk ve ekmeklik buğday yardımı yapılacağı belirtilmiştir⁹⁸⁵.

Göçebe toplulukların yerleşik hayata geçirilmesinin yanında, Devlete ait olan ve yerli halk tarafından mer'a olarak kullanılan toprakların muhacirler tarafından tarım alanı olarak kullanılmaya başlanması, tarım ekonomisini birinci plana çıkarırken; Anadolu'nun asırlarca süregelen hayvancılık ekonomisini ikinci plana itmiştir⁹⁸⁶. Buna rağmen hayvan sayısında, et ve süt üretiminde gelişme yaşanmıştır⁹⁸⁷. 1887 yılı itibarıyla Burhaniye kazasında 440 baş beygir, 66 katır, 1.410 merkep, 235 deve, 2.025 öküz, 24 manda, 20.271 koyun, 16.606 keçi, 429 inek, 241 baş da dana bulunuyordu⁹⁸⁸. 1927 yılında Burhaniye'de hayvan miktarı 426 beygir, 463 kısarak, 2.214 merkep, 200 katır, 0 deve, 2.130 inek, 3.395 öküz, 171 manda, 24.360 koyun, 13.587 keçi idi⁹⁸⁹. Beygir ve keçi sayısında kısmi bir azalma görülürken, özellikle katır, merkep, öküz, manda, inek sayısında çok büyük artış görülmektedir. Ayrıca, 1887 yılında Burhaniye'de 235 deve bulunurken; 1927 yılında deve bulunmaması ilginç bir durum arz etmektedir. Yüzbaşı İsmail Hakkı Bey'in "*Livada bulunan sığır ve inek cinsinin kökeni Rumeli ırkı Polone cinsinden ve hassas olduğu için veba hastalığına yakalanmaktadır.*"⁹⁹⁰ tespiti, göçler nedeniyle Rumeli ırkı Polone cinsi sığır ve ineklerin Balıkesir ve Burhaniye'de yetiştirildiğini göstermektedir. Göçlerin, yetiştirilen hayvan ırkının cinsi üzerinde de etkili olduğunu görüyoruz.

Ege Denizi'ne kıyısı olan Burhaniye'de balıkçılık eski ve önemli faaliyetlerden biridir. Cumhuriyet öncesinde Körfez bölgesinde balıkçılık Rumların elindeydi. Kıyı halkının çoğunluğu balıkçılıkla geçinirdi. Gerek art arda gelen savaşlar, gerekse mübadele ile balıkçılıkla uğraşan nüfusun gitmesi, bu faaliyeti

⁹⁸⁴ BOA, DH.İ.UM.EK., nr. 23/17, trh. 13 Teşrin-i evvel 1332.

⁹⁸⁵ BOA, DH.İ.UM.EK., nr. 23/17, trh. 3 Muharrem 1335.

⁹⁸⁶ Kocacık, "Rumeli'den Anadolu'ya Yönelik Göçler ve Sonuçları", *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. 4, s. 658.; R. Çelik, s. 83.

⁹⁸⁷ M. Karataş, s. 9.

⁹⁸⁸ *Karesi Vilayeti'ne Mahsus Salnâme 1305-1888*, s. 118.; Aras, *Bürhaniye Devrim Tarihi*, s. 78.

⁹⁸⁹ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927-1928*, s. 1055.

⁹⁹⁰ Yüzbaşı İsmail Hakkı Bey, s. 34.

âdeta durdurmuştur⁹⁹¹. Balkanlar'dan gelen muhacirlerin balıkçılıkla iştilal etmemeleri bu sektörde bir boşluğun yaşanmasına neden olmuştur. Bu alandaki boşluğu, Ege Adaları'ndan gelen mübadiller doldurmuştur⁹⁹².

Göçler, ormanların tahrip edilmesine ve azalmasına neden olmuştur. Burhaniye ve yöresine çok sayıda göçmenin gelmesi üzerine göçmenlere yer açmak için zamanla ormanlar tahrip edilmiş ve yerlerine ekonomik değeri daha yüksek olan zeytin dikilmiş ve meyve-sebze ekilmiştir⁹⁹³.

Balkanlar'dan Anadolu'ya gerçekleştirilen göçler sonucunda madencilik sektörü de yavaş yavaş Türklerin eline geçmiştir. 1956 yılı itibariyle Burhaniye iskelesinden ve Yayaköy iskelesinden her yıl 90.000 ton demir İtalya ve Batı Almanya'ya ihraç edilmektedir⁹⁹⁴.

Sanayi alanında görülen gelişmeler daha zor ve uzun süreli olmuştur. XX. yüzyıl başlarında sanayi ve iç ticarete %85'e, dış ticaret ve para, kredi, faizlerinde %100'e varan oranlarda hâkimiyet kuran gayrimüslimler, hemen hemen devletin Batı ile olan ekonomik ilişkilerini üstlenmişlerdir. 1912 yılında, 18.000 iş yerinin % 15'i Türk, % 49'u Rum, % 23'ü Ermeni, % 19'u Levantenlere ve 6.500 imalat iş yerinin % 12'si Türk, % 49'u Rum, % 30'u Ermenilere aittir. 5.300 serbest meslek sahibinin % 14'ü Türk, % 44'ü Rum ve % 22'si Ermeni'dir⁹⁹⁵. Osmanlı ekonomisinde zanaat, tarım, sanayi, finans ve ticaret sektörlerinde etkin olan Anadolu Rumlarının Yunanistan'a gönderilmesiyle Türkiye her alanda uzman bir işgücü kaybına uğramıştır.

Yunanistan'dan ve Ege Adaları'ndan gelen mübadillerin, Anadolu'dan giden Rumların yarattığı boşluğu doldurmaları bir hayli zaman alacaktır. Bölgeden giden Rumlar, genelde ticaret, zanaat, işlerinde çalışmaktaydı. Anadolu'dan göç eden Rumların % 80'i şehirlerde yaşayıp ticaretle uğraşmakta iken, Yunanistan'dan gelen Türklerin çoğu köylerde yaşamakta, tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadır. Bu durumda gelecek Türkleri, gidecek Rumların yerine yerleştirmek, hem onlar hem de

⁹⁹¹ “Balıkesir Maddesi”, *Yurt Ansiklopedisi*, C. 2, s. 1157.

⁹⁹² Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1951 doğumlu Hasan Ender ile yaptığımız görüşme.

⁹⁹³ R. Efe ve diğerleri, s. 17.

⁹⁹⁴ Aras, *Körfeze İsmi Verilen Şehir Adramytteion-Kemer-Burhaniye'de Yaşayan Kent*, s. 152.

⁹⁹⁵ Tokur, s. 238.

ülkenin sosyo-ekonomik durumu açısından sorun yaratmıştır. Türkiye'ye Yunanistan'dayken % 90'ı tarımsal üretimle, özellikle tütüncülükle uğraşan bir göçmen kitlesi gelmiştir. Göçmenler, becerileri doğrultusunda sistemli bir yerleştirmeye tabi olmamışlardır. Birçok tütün üreticisi bağlık bölgelere, serbest meslek sahipleri ise köylere yerleştirilebilmiştir⁹⁹⁶. Mübadele, İmar ve İskân Vekili Mahmut Celal (Bayar) Bey, TBMM'de eleştirilere verdiği cevapta durumu şöyle özetlemiştir: *‘İtiraf ediyorum ki; gidenlerle gelenlerin şeraiti hayatiye (hayat şartları) ve iktisâdiyesi müsavi (eşit) değildir. Gidenler ekseriyet itibariyle esnaf ve tüccar, gelenler ekseriyet itibariyle rençberdirler. Efendiler, gelenlerin ekseriyeti azimesi (büyük çoğunluğu) köylüdür, gidenlerin ekseriyeti azimesi şehirlidir. Böyle mütefavit nispetler (eşitsiz oranlar) arasında iskân yapmak imkânını takdiri âlinize terk ederim⁹⁹⁷.’*

Tablo XI. *Tasfiye Talepnamelerine göre Burhaniye’de İskân Edilenlerin Mesleki Dağılımı (1924-1928)*

Meslek	Sayı	Meslek	Sayı	Meslek	Sayı
Rençper	85	Balıkçı	5	Arabacı	1
Amele	13	Makinist	3	Tahtacı	1
Ashab-1 Alakadan	8	Bahçıvan	6	Bıçakçı	8
Çiftçi	5	Çoban	3	Tüccar	11
Ashab-1 Emlak	18	Kâtip	4	Sabuncu	2
Kahveci	6	Duvarcı	3	Ev Hanımı	5
Eskici	1	Muallim	2	Kasap	10
Emekli	1	Yorgancı	1	Keresteci	1
Kunduracı	3	Vakıf Görevlisi	1	Bıçkıcı	1
İmam	2	İşçi	1	Yapıcı	1
Ekmekçi	1	Fırıncı	1	Esnaf	1
Pabuççu	1	Aşçı	1	Okuryazar	2
Marangoz	1	Demirci	1	Hoca	2
İmam ve Muallim	1	Kayıkçı	7	Bakkal	7
Berber	4	Berber ve Sünnetçi	1	Belirsiz	80
TOPLAM					323

Kaynak: Tokur, *Mübadele ve Balıkesir’e Yapılan İskân (1923-1930) Merkez İlçe ve Burhaniye Örneği*, s. 242.

⁹⁹⁶ Tokur, s. 164.

⁹⁹⁷ Tokur, s. 174.

Halit Aytuğ Tokur'un, Cumhuriyet Arşivi'nde yer alan Balıkesir Burhaniye ilçesi ile ilgili Tasfiye Talepnamelerine göre oluşturduğu Yukarıda **Tablo XI**'de yer alan Meslek sütununa göre Burhaniye'ye gelenlerin dörtte birinden fazlasının Rençber olduğu görülmektedir. Diğer dikkat çeken meslekler: ashab-ı emlakçılık, amelelik, tüccarlık, kasaplık, bıçakçılık, bakkallık, kayıkçılık'tır.

Burhaniye'ye gelen mübadillerin sahip oldukları meslekler, Anadolu Rumların gidişi ile sosyal ve ekonomik hayatta ortaya çıkan kalifiye işgücü boşluğunu dolduracak niteliktedir. Gelen mübadillerin ekseriyetinin çiftçi olmasının yanında esnaf, zanaatkâr ve tüccarların da bulunması, Burhaniye'nin ekonomik hayatına önemli katkılar sağlamıştır.

Giden Rumlardan kalan un, zeytinyağı, kiremit, tuğla ve kereste fabrikaları savaş dönemi ve sonrasında korunamadığından büyük kısmı yıkılmıştır. Muhacirlerden daha sonra tarım sektöründe çalışanların farklı iş sahalarına kaydıkları görülmüştür. Eli işe yatkın olanlar usta yanında çalışarak, marangozluğa, inşaat ustalığına yönelmişlerdir⁹⁹⁸. Mesela, 1912 yılında Balkan Savaşları sırasında Yugoslavya'nın Kolaşin bölgesinden göç edip önce Bursa, daha sonra da Burhaniye'ye gelip yerleşen Süleyman Eruzunlar (Martinoviç), Millî Mücadele'nin başarıya ulaşmasından sonra Ali ve Kadir isimlerindeki oğullarıyla birlikte tarımla uğraşmıştır. Küçük oğlu Kadir Eruzunlar daha sonra sebze-meyve ticareti ile uğraşmış olup 2011 yılında Eruzunlar Petrol'ün temellerini atmıştır⁹⁹⁹.

Şehirlere yerleşen, esnafılık, zanaatkârlık, ticaret ve seyyar satıcılık gibi işlerle meşgul olan muhacirler ise sanayi sektörü gelişmediği için iş bulmakta zorlanmışlar, kapıcılık, hizmetçilik ve tarım gibi iş alanlarına yönelmişlerdir¹⁰⁰⁰. Dedesinin ve babasının tarım ve hayvancılıkla uğraştığını belirten ikinci kuşak Yugoslavya Muhaciri Münir Başkurt, bunu şöyle ifade etmiştir: “... *E ne olacak, ilk zamanlar tutunabilmek için amelelik de yaptılar, çalıştılar. Ondan sonra kendi başlarına koyun edindiler, biraz arazi edindiler, derken çırpındılar, yaptılar... Bizi zeytine yolladılar, bağa bahçeye yolladılar, davara yolladılar...*”¹⁰⁰¹ 93 Muhacirlerinden bir ailenin

⁹⁹⁸ Çelebi, s. 267.

⁹⁹⁹ “Öykümüz”, <http://www.eruzunlar.com/tarihce.aspx>, (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2016).

¹⁰⁰⁰ İpek, “93 Muhacereti”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. 4, s. 667.

¹⁰⁰¹ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1942 doğumlu Münir Başkurt ile yaptığımız görüşme.

oğlu olan Kadir Göktürk de ailesinin Yugoslavya’da çiftçilikle ziraatçılıkla geçindiğini, herhangi bir zanaatlarının olmadığını, burada da çiftçilik yapmaya devam ettiklerini belirtmiştir¹⁰⁰². Üçüncü kuşak Midilli Mübadili Hasan Ender ise dedesinin Midilli’deki mesleği berber fotoğrafçılık mesleğini burada da sürdürdüğünü belirttiği mülakatımızda, dayısının başka mesleğe yönelmek zorunda kalışını şöyle aktarmıştır: “Zeytin alanları çok dar olduğu için Ayvalığa gelenler başka işlere yönelmişler. İsmail Dayım, Katotritos Köyü’nde zeytinlikleri varken, buraya gelince zeytinlikler kısıtlı olduğundan yorgancılığa başlamış. Yorgancı İsmail diye biliniyor.”¹⁰⁰³

Muhacirler, gelirken getirdikleri sanayi ürünlerinin tanıtılmasında ve yaygınlaşmasında etkili olmuşlardır. Mesela, Burhaniye’ye ilk şeker, 1877 yılında 93 muhacirleri tarafından getirilip satılmıştır¹⁰⁰⁴.

Burhaniye’de inşaat sektörü Rumların elindeydi. Rumlar gidince inşaat sektöründe büyük boşluk oluşmuş, yıkılan binaların tamiratı için usta bulunamamıştır. Cumhuriyet Dönemi’nde ise Burhaniye’de inşaat sektöründe Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgesi’nden gelen muhacirler etkin olmaya başlamışlardır.

Göçmenler, küçük el sanatlarında da ülke ekonomisine ciddi katkılarda bulunmuşlardır. Yine kerestecilik, tahtacılık ve sazın işlenmesini bölge halkı, Bulgaristan’dan gelen göçmenlerin getirdikleri bıçkı sisteminin farklı tekniklerinden öğrenmişlerdir.

Göçmenler, özellikle sanayi bölgelerinde işçi ücretlerinin düşmesine sebep olmuşlardır. Zira işverenler eski işçilerini çıkartarak daha düşük ücretle Bulgaristan’dan gelenleri çalıştırmışlardır¹⁰⁰⁵.

Balkanlar’dan Anadolu’ya gerçekleştirilen göçler, Anadolu’da ticaretin gelişmesine de zemin hazırlamıştır¹⁰⁰⁶. Göçler sırasında Kırım ve Rumeli

¹⁰⁰² Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1943 doğumlu Kadir Göktürk ile yaptığımız görüşme.

¹⁰⁰³ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1951 doğumlu Hasan Ender ile yaptığımız görüşme.

¹⁰⁰⁴ Aras, *Burhaniye Devrim Tarihi*, s. 70.

¹⁰⁰⁵ Yiğit, s. 162.

¹⁰⁰⁶ Nedim İpek, “1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı”, *Türkler*, C. 13, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 19.

şehirlerinde bulunan tüccar ve müteşebbis ruhlu birçok kişi, mülklerini satarak sermayeleri ile gelmiştir. Tamamen kendi imkânları ile serbest göçmen olarak yerleşen bu kişiler, yerleştikleri şehirlerin ticari hayatını canlandırmışlardır¹⁰⁰⁷. Sermaye sahibi olan göçmenler yerleştirildikleri yerlerde ticareti örgütlemişlerdir¹⁰⁰⁸.

Göçmenlerin büyük kısmı, yerleştirildikleri yerlere kısa sürede uyum sağlayarak üretime dönük bir çaba içine girmişlerdir. Bunun neticesinde 1880'den itibaren Türk Müslüman girişimci sayısının giderek arttığı ve zenginleştiği görülmektedir. Bu iş adamlarından bir kısmı göçmenlerden oluşuyordu¹⁰⁰⁹. Göçmenlerin yerleştirildikleri şehirlere Eskişehir'de olduğu gibi, sobacılık ve kiremitçilik vb. yeni iş kollarını getirmeleri, savaş yorgunu şehirlerde ekonominin filizlenmesinde faydalı olmuştur¹⁰¹⁰.

Balkanlar'dan Anadolu'ya gerçekleştirilen göçler neticesinde girişimci bir sınıf ortaya çıkmış ve Cumhuriyet Dönemi'nde ticari hayata hâkim olmuşlardır. 1926 yılı Balıkesir Ticaret ve Sanayi Odası Salnamesi'ne göre Balıkesir şehrinde ticaret Avrupa ile doğrudan doğruya ticari muamelede bulunmayıp İzmir ve İstanbul piyasalarıyla iş yapmaktadırlar. Bandırma, Edremit, Burhaniye, Ayvalık iskelelerinde bazı ihracat tacirleri Avrupa ile muamele yapmaktadırlar¹⁰¹¹. 1926 yılında Balıkesir vilayetinin İstanbul ile muvasalası ve ithalat ve ihracatı başlıca Bandırma, Erdek, Adalar denizinde Akçay, Burhaniye, Ayvalık limanlarıyla vaki olmaktadır. Bu beş limanda rüsumat memurlukları mevcuttur. Yine bu sahilin bazı mahallerinde birer ikişer rüsumat muhafaza memurlukları vardır¹⁰¹²... Mesela, Balkan Savaşı'ndan sonra hicret eden muhacirlerden olup beş altı seneden beri zeytinyağı ticaretiyle meşgul olan İstanbul'da kayıtlı Kesriyeli¹⁰¹³ Ahmed Midhat Efendi'nin Burhaniye

¹⁰⁰⁷ Yılmaz, "XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Muhaciri İskân Politikası", *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. 4, s. 599.

¹⁰⁰⁸ M. Karataş, s. 9.

¹⁰⁰⁹ Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*, s. 189.

¹⁰¹⁰ Önder, s. 211.

¹⁰¹¹ *1926 Yılı Balıkesir Ticaret ve Sanayi Odası Salnamesi*, s. 6.

¹⁰¹² *1926 Yılı Balıkesir Ticaret ve Sanayi Odası Salnamesi*, s. 8.

¹⁰¹³ Kesriye: Kuzey Yunanistan'da, Arnavutluk ve Makedonya sınırlarına yakın bu şirin Makedonya kasabası, Titus Livius'da bahsi geçen Kelethron şehrinin yerindedir. 1083 yılı sonbaharında Bizans imparatoru Alexios I Komnenos (1081—1118) tarafından zapt olunan bu şehir, Türk hâkimiyeti zamanında Kesriye adıyla tanınmış, bugün ise eski ismi olan Kastoria adını almıştır. Kastoria XIV. yy. sonlarında Gazi Evrenos Bey tarafından feth edilmiş ve 1913 'te tarafımızdan terk edilmiştir. Bkz. Semavi Eyice, "Yunanistan'da Türk Mimari Eserleri II", *İ.Ü. Türkiyat Mecmuası*, C. 12, (1955), s. 207.

kazasında bulunan dayıları ve amcazadeleriyle müşterek tapuları bulunmasından ve onlarla ortak zeytinyağı ticareti yaptığından Burhaniye'deki akrabalarının yanına nakline izin verilmiştir¹⁰¹⁴.

XVII. yüzyıldan itibaren bölgede zeytin ağacı dikiminin gelişmeye başlaması ve zaman içerisinde üretilen yağların İstanbul'a gönderilmesiyle birlikte zeytin ve zeytinyağı, bölgenin ticari potansiyelinde belirleyici rol oynamıştır. İstanbul'a yakın bir konumda yer alması ve ürünlerin deniz yoluyla kolay bir şekilde ulaştırılabilmesi nedeniyle Kemer Edremit, Osmanlı coğrafyasında zeytinyağı üretiminin yapıldığı ve İstanbul'un zeytinyağı ihtiyacını karşılayan önemli zeytinyağı bölgelerinden biri olmuştur¹⁰¹⁵.

Göçlerin yoğun olarak yaşandığı XIX. yüzyılın sonlarında Burhaniye'de ticaret, zeytinyağı ve palamuttan ibaret olup yabancıların elindedir¹⁰¹⁶. Aynı şekilde XX. yüzyılın başlarında da Burhaniye'de ticari hayata tamamen yabancıların hâkim olduğu görülmektedir. *Annuaire Oriental*'in 1913 yılında yayınlanan sayısında yer alan bilgilere göre Kemer'de kasabanın ticari yaşamına yabancılar hâkimdir. Zeytin ve zeytinyağı, bal, üzüm, balmumu, susam ve tütün üretilmekte ve ürünler Hamidiye İskelesi'nden (bugünkü İskele Mahallesi) ihraç edilmektedir¹⁰¹⁷.

¹⁰¹⁴ Dâhiliye Vekâleti İskân Müdüriyet-i Umûmiyyesi'nin Karesi Vilâyet-i Celîlesi'ne gönderdiği 22 Mayıs sene 1926 tarihli belgede "Balkan harbinden sonra hicret eden muhâcirlerden olup kendisinin beş altı seneden beri zeytinyağı ticâretiyle meşgûl ve memleketindeki metrukâtının Burhâniye kazâsında mütevattın bulunan dayıları ve amcazâdeleriyle müşterek tapulardan bulunmasından ve işbu ticâret dolayısıyla bir müddet orada ikâmet ettiği için nâşî emvâlinin kazâ-yı mezkûrda mübâdelesi istid'âsında bulunan Kesriyeli Midhat Efendi Burhâniye'de emvâl i'tâ edilip edilemeyeceği makâm-ı âlîlerinden istis'âlinde; mesken kalmadığı ve yalnız zeytinlik gibi emvâl tefvîzi mümkün olduğu cevâbı verildiği ve müsted'inin metrûkâtı meyânında zeytinlik mevcûd olmayıp ancak zeytinyağı ticâretiyle mütevağgil ve akrabâlarıyla müşterek emvâle mutasarrıf bulunduğu beyânıyla sûret-i istid'â karîn-i müsâ'ade olduğu takdirde ifâ-yı muktezâsı İstanbul Vilâyeti'yle iş'âr olunmuş ve müsted'inin uhdesinde 23 parça tarla ile 4 parça bağ yeri ve kürûmü ve bir hâne ile bir de dükkân bulunup bunların tapu kıymetleri hey'et-i mecmû'asının 1990 kuruşdan ibâret olduğu anlaşıl原因 olarak 16 Nisan sene [1]340 târihli kânûn ile 5 Teşrîn-i sâni sene [1]340 ve 9 Teşrîn-i sâni sene [1]341 târihli ta'lîmât-nâmeleri ahkâmına tevfikân uhdesine mübâdele-i emvâl-i gayr-ı menkûle tefvîz ve müteeccilen icâr olunmak üzere müsted'inin Burhâniye'ye nakli bi't-tensîb keyfiyet-i mezkûre vilâyete cevâben tebliğ kılınmış olmağla ol vechile icrâ-yı icâbı ricâ olunur efendim." denilmektedir. Buradan anlaşılıyor ki; Burhaniye'yi vatan edinmiş mübadillerden bazıları, İstanbul'da oturan akrabaları aracılığıyla zeytinyağı ticareti yapmışlardır. BCA, nr. 272.00.00.12.48.95.31.6, trh. 22 Mayıs 1926.

¹⁰¹⁵ Akın, s. 8

¹⁰¹⁶ 1894 yılının Kasım ayı sonuna kadar Bursa'da kaldıktan sonra Aralık ayında Kemer kasabasına gelen Dr. Şerafeddin Mağmumi, ilçede ticâretin, zeytinyağı ve palamuttan ibâret olduğunu ileri sürmüştür. Bkz. Akın, s. 5

¹⁰¹⁷ Akın, s. 6.

Osmanlı Devleti Dönemi'nde Rumlar tarafından yürütülen zeytincilik, zeytinyağı ve sabun üretimini, Girit, Batı Trakya ve Midilli'den gelen göçmenler devralmıştır. Zeytin, zeytinyağı ve sabun üretiminde Türkiye ölçeğinde bir merkez olan Balıkesir'de ilk büyük zeytinlikler, göçmenlere yapılan toprak dağıtımını sonucu ortaya çıkmıştır. Zeytinyağı üretimi, bu dönemde tümüyle tarıma dayalı olan imalat sanayinin başta gelen dalıydı¹⁰¹⁸. Göçler sonucunda ekonomik olarak ürün çeşitliliğinin yanında, göç alan yerlerde fabrikalaşma da başlamıştır. Örneğin Burhaniye'de zeytinyağı, sabun, rakı ve halı kilim tezgâhlarında büyük artış vardır. 1926 Yılı Salnamesi'ne göre Burhaniye ve çevresinde zeytinyağı alanında 17 adet fabrika faaliyette olup bu fabrikalardan Müdürzade Hacı Mustafa Efendi, Seyyidzade Yakup Efendi, Haşım Ağa, Halid Bey, Sarrâf Rıza ve Şeriki'ne ait olan fabrikalar Burhaniye'de; Mehmet Bey ve Şevket Bey'in fabrikaları Pelitköy'de; Eminzade Biraderler ve Mustafa Efendi'nin sahip olduğu fabrikalar Burhaniye Karaağaç'ta; Eminzade Biraderler, Behçet Bey ve Saim Bey'in fabrikaları Gömeç'te; Ali Ağa'nın fabrikası Küplüce'de; Hüsnü Efendi'nin fabrikası Baba karyesinde; Hafız İdris Efendi'nin fabrikası Bahadınlı karyesinde Seyyidzade Halit Bey'in fabrikası Reşid karyesinde; Rasim Beyin fabrikası Dere-i Kebir karyesinde bulunmakta idi¹⁰¹⁹. “*Halkın zeytinci tüccar ve esnaf olduğu ve Avrupa ile ticari ilişkisi olduğu*” bilgisi yer alan Bürhaniye Halkevi Neşriyatı'na göre Burhaniye'de 1939 yılında 24 tane zeytinyağı fabrikası varken¹⁰²⁰; 1956 yılında 26 zeytinyağı, 6 sabunhane, 2 prina, 2 çırçır fabrikası bulunmaktaydı¹⁰²¹. 1996 yılı itibarıyla Burhaniye'de 2 adet salça ve konserve fabrikası, 5 adet mandıra, 22 adet zeytinyağı fabrikası bulunmaktadır. Bu kuruluşlar ürünlerinin çoğunu dışarıya pazarlamak suretiyle ilçe ekonomisine büyük katkı sağlamaktadırlar¹⁰²².

Balkanlar'dan Anadolu'ya muhacirlerin gelmesiyle bağcılık da gelişmiştir. 1923-1929 yılları arasında Türkiye'nin ihracatının %40'ını tütün ve kuru üzüm oluşturmaktadır¹⁰²³. 1311 (1893) tarihli Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi'nde Kemer kazasında Reji idaresinin bulunduğu ve memur olarak da Salih Saib Efendi'nin görev

¹⁰¹⁸ “Balıkesir Maddesi”, *Yurt Ansiklopedisi*, C. 2, s. 1143.

¹⁰¹⁹ *1926 Yılı Balıkesir Ticaret ve Sanayi Odası Salnamesi*, s. 21.

¹⁰²⁰ Burhaniye Halkevi, *Burhaniye*, İstanbul 1939, s. 8.

¹⁰²¹ Aras, *Körfeze İsmi Verilen Şehir Adramytteion-Kemer-Burhaniye'de Yaşayan Kent*, s. 151.

¹⁰²² Aras, *Körfeze İsmi Verilen Şehir Adramytteion-Kemer-Burhaniye'de Yaşayan Kent*, s. 182.

¹⁰²³ Tokur, s. 250.

yaptığının belirtilmesi, göçlerden sonra Burhaniye yöresinde tütün üretiminin ve ticaretinin yapıldığını göstermektedir¹⁰²⁴.

Göçler sonucunda ithalat ve ihracat da artmıştır. İhracat, 1878-1879'da 839.6 milyon kuruştan 1907-1908'de 1.9 milyar kuruşa çıkarak % 100'lük bir artış göstermiştir¹⁰²⁵. 1926 Yılı Salnamesi'ne göre manifatura, bakkaliye, tuhafiyeye, züccaciye, hafafiye vesâire 1.366.588 kilo ithalat gerçekleşirken; 2.754.640 kilo palamut, sabun, zeytinyağı, İstanbul'a, İzmir'e; 338.640 kilo Pirina, Yunanistan'a ihraç ve sevk olunmuştur¹⁰²⁶. 10 Nisan 1947 tarihinde Burhaniye'de 710 ton zeytinyağı, 185 ton sabun, 5 ton tane zeytin, 112 ton palamut, 60 ton beyaz peynir, 771 kilo krema, 8 ton badem, 18 ton kaşar, 77 ton bakla, 14 ton börülce yurtiçine ihraç edilmiştir¹⁰²⁷. 10 Nisan 1947 tarihinde Burhaniye'de yurtiçinden 14 ton şeker, 108 kilo sadeyağ, 10 ton pirinç, 405 ton un ve muhtelif bakkaliye ve manifatura eşyası ithal edilmiştir¹⁰²⁸.

Üretim ve ticaretin artmasıyla birlikte Burhaniye İskelesi'nde de hareketlilik artmıştır¹⁰²⁹. 1926 yılı Balıkesir Ticaret ve Sanayi Odası Salnamesi'ne göre 1926 senesinde Burhaniye limanında, 251 vapur, 32 motor, 22 yelkenli Türk gemisi; 1 Yunan ve 308 yabancı gemisi faaliyet göstermiştir¹⁰³⁰.

Sanayi, ticaret ve ziraat işlerinin organizasyonu için kurulmuş olan "Sanayi, Ticaret ve Ziraat Odaları"nın Meşrutiyet'ten sonra Burhaniye'de de teşkilatlandığı görülmektedir. Balkanlar'dan gelen muhacirlerin de yer aldığı Burhaniye'deki bu meslek kuruluşlarının bundan sonraki yıllarda bazen birleşerek, bazen de ayrılıp

¹⁰²⁴ Aras, *Bürhaniye Devrim Tarihi*, s. 85.

¹⁰²⁵ Gökbunar, s. 239.

¹⁰²⁶ *1926 Yılı Balıkesir Ticaret ve Sanayi Odası Salnamesi*, s. 21.

¹⁰²⁷ Aras, *Körfeze İsmi Veren Şehir Adramytteion-Kemer-Burhaniye'de Yaşayan Kent*, s. 113.

¹⁰²⁸ Aras, *Körfeze İsmi Veren Şehir Adramytteion-Kemer-Burhaniye'de Yaşayan Kent*, s. 114.

¹⁰²⁹ 1318-1322 (1901-1905) yılları arasında Burhaniye Kaymakamı olarak görev yapan Faik Ali Bey döneminde İskele Mahallesi çok büyük gelişme göstermiş, Midilli ve diğer adalar topraklarımız içinde bulunduğu İskele'den devamlı nakliye vapurları ile ihracat yapılırdı. İskele öylesine canlı bir hale gelmiş ki Kaymakam Faik Ali Bey ve kasabanın ileri gelenleri yazlarını İskele'de geçirirlerdi. Bu yıllarda Burhaniye'nin ekonomisini ve ticarî hayatını canlı tutan, beş kilometre mesafesinde bulunan 10 haneli Hamidiye İskelesi'nde; bir otel, bir fırın, 13 kahvehane, 12 mağaza, bir rüsumat dairesi, liman ve polis dairesinin bulunması ithalât ve ihracatın getirdiği canlılığa güzel bir örnektir. Hamidiye İskelesi'nden arpa, un, içki, şeker, pirinç, kahve, burçak, tuzlu balık, patates, tütün, kükürt, sabun sodası, boya, çimento ithalâtı yapılırken; zeytinyağı, zeytin, palamut, kuru üzüm, nohut, bakla, karpuz, mazı bal, kuru incir, börülce, çamfıstığı, yapağı, meşe yosunu, odun, kömür, deri ve koyun ihraç edilmiştir. Bkz. Aras, *Tarih Sayfalarında Burhaniye'm*, s. 216.

¹⁰³⁰ *1926 Yılı Balıkesir Ticaret ve Sanayi Odası Salnamesi*, s. 22.

müstakilleşerek çeşitli değişikliklere uğradığını görüyoruz. 1926 yılı Balıkesir Ticaret ve Sanayi Odası Salnamesi'ne göre Burhaniye Ticaret Odası Heyeti, reis Hacı Tali Bey, azalar: Seyyidzade Halit, Müdüzade İsmail, Seyyidzade Şefik, Pazarbaşızade Hüsnü, Eczacı Râsim, Hâfız İdris, Başkâtip Muzaffer Beyler'den oluşmaktadır¹⁰³¹. 1926 yılında Burhaniye Ticaret ve Sanayi Odası'na kayıtlı tacirler: 11 adedi üçüncü sınıf ve 125 adedi dördüncü sınıf olmak üzere 136 tacir; 1'i hususi şirket, 14'ü komandit şirket ve 8'i kollektif şirket olmak üzere 23 şirket; 271 sanatkarın kayıtlıdır¹⁰³².

Göçler neticesinde ticaretin artması ve ekonominin canlanması, bankaların kurulmasını sağlamıştır. Osmanlı Devleti'nde 1879 yılından itibaren bankacılık alanında önemli gelişmeler görülmektedir. 1879 yılına ait Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi'nde Kemer Edremid'te Menafi Sandığı Vekilleri olarak Hacı Mustafa Efendi, Hacı Osman Efendi, Hasan Bey, Süleyman Ağa, Yorgi Ağa görev yapmaktadır¹⁰³³. 1305 Yılı Salnamesi'ne göre 1887 yılında Kemer'de Menafi Sandığı'nın nakden sermayesi olmadığını, seneden 72.867 lira sermayesi olduğunu görüyoruz¹⁰³⁴. 1887 yılında Kemer kazasında sandık emini olarak Ahmed Hilmi Efendi'nin görev yaptığı görülmektedir¹⁰³⁵. 1900'lü yıllarda Balıkesir'in Burhaniye kazasında Ziraat Bankası'nın bir şubesi bulunmaktadır¹⁰³⁶. 1948 yılı geldiğinde Burhaniye, ikinci bir bankaya kavuşmuş, Türkiye İş Bankası şubesi açılmıştır¹⁰³⁷. Günümüzde ilçede T.C. Ziraat Bankası, Türkiye Halk Bankası, Türkiye İş Bankası, Yapı Kredi Bankası, Akbank, Vakıfbank, Garanti Bankası, Finansbank ve Denizbank şubeleri bulunmaktadır.

Muhacirler, Türkiye'de üretkenliği artırdığı gibi yerli nüfusa da bu anlamda yeni bilgi ve tekniklerin öğretilmesi ile rekabet ortamının doğmasına da yol açmıştır¹⁰³⁸.

¹⁰³¹ 1926 Yılı Balıkesir Ticaret ve Sanayi Odası Salnamesi, s. 21.

¹⁰³² 1926 Yılı Balıkesir Ticaret ve Sanayi Odası Salnamesi, s. 20.

¹⁰³³ Aras, *Bürhaniye Devrim Tarihi*, s. 75.

¹⁰³⁴ *Karesi Vilayeti'ne Mahsus Salnâme 1305-1888*, s. 158.

¹⁰³⁵ *Karesi Vilayeti'ne Mahsus Salnâme 1305-1888*, s. 117.

¹⁰³⁶ Sunay, s. 91.

¹⁰³⁷ Tuna, s. 130.

¹⁰³⁸ S. Yıldırım, s. 90.

İskân edilen mübadiller, yerleştirildikleri bölgelerde ani nüfus artışına neden oldukları için yerli halkın geçim kaynaklarını kısıtlamışlardır. Mübadillere devlet eliyle en verimli ve en değerli yerler tahsis edilirken, ülkenin asıl sahipleri olduklarını savunan yerli halka mübadillere kıyasla daha az yardım yapılması ve ilgi gösterilmesi yüzünden zaman zaman yerli halkla muhacirler arasında gerginlik yaşanmış, istenmeyen olaylar ortaya çıkmıştır. Yerli halkın faydalanamadığı ya da borçlanma yoluyla faydalanabildiği haklardan muhacirlerin çoğu kez doğrudan doğruya ve karşılıksız faydalanabilmeleri, çekemezlilik ya da kıskançlık duygularını doğurmuştur. Yerli halkın zaten kullanmakta olduğu toprakların büyük çapta muhacirlere dağıtılması bu kıskançlığa ve geçimsizliklere kaynak teşkil etmiştir.¹⁰³⁹

Muhacirlerin önemli bir kısmı çalışkanlığıyla, bilgisi ve birikimiyle ekonomiye katkı sağlarken, bir kısmı da çalışmayarak, yan gelip yatarak devlete yük olmuştur. Bu durum, halkın tepkisine yol açmıştır. Balıkesirli Hasan Basri Çantay, Karesi Gazetesi'nde yazdığı "Bizde Muhacirlik ve Yanlış İtikadlar" adlı makalesinde, duyduğu rahatsızlığı şöyle ifade etmektedir: "... *Buralara gelen muhacirleri görüyoruz, hallerine bakarak ağlıyor, elimizden geldiği derecede yardımlarda bulunmak istiyoruz. Fakat doğrusunu söyleyelim ki onlar da bizim kadar bilebilir. (İşçilik) ve çalışma yoktur. Kırk seneden beri memleketimize gelen muhacirler gözümüzün önündedir. Bunlar ne kendileri için bir servet kazandılar, ne de memleketlerini tekrar elde etmek duygusunda bulundular...*"¹⁰⁴⁰.

Hasan Şahin, Halit Aytuğ Tokur'a verdiği mülakat sırasında gelen mübâdillerin çalışkan olmak zorunda olduklarını ve disiplinle birleşen çalışkanlık neticesinde ekonomik ve sosyal hayatta elde ettikleri kazanımları şu şekilde aktarmıştır: "*Sonra ben de Ziraat Mektebi'ni kazanmıştım, gidecektim. 'Nereye gidiyorsun, bu 5 tane kız nereye kalıyor? Ben öleceğim, yaşlıyım senin okumaman lazım'*" dedi. *Bırakmadı beni. Neyse ben ve diğer kız kardeşlerim beraber o kadar çok çalıştık ki, hala örnek bir aileyiz yani. Ben bu 5 tane kardeşimin hem babasıyım, hem kardeşiyim, her şeyiyim. Param her şeyim onlarındır. Bir tanesinin başı ağırsa yanındayım. Belediyede müdürlük yaparken 500 dönüm sulu ziraat yapıyordum.*

¹⁰³⁹ Tokur, s. 230.

¹⁰⁴⁰ "Bizde Muhacirlik ve Yanlış İtikadlar", *Karesi Gazetesi*, 27-35, 13 Teşrin-i Evvel 1330/ 8 Kanun-i Evvel 1339, (Hazırlayan: Sibel Sevinç), Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Balıkesir 2010, s. 15.

Traktörler, araçlar her şey var emrimde. Birkaç bin çuval zeytin işliyorum ve kız kardeşlerim yönetiyor bu işi. Ben sadece patronum. Sevk idare onlarda. Bir gün bile izin almam, haram diye cumartesi Pazar hariç mesaiyi bırakıp da kaytarma yok bende hiç. Bu kadar düzgün hareket ediyoruz. Annem babam ‘‘Aman ha haram yeme mesaiyi çalma’’ derlerdi, çok dürüsttüler. Ben hiç zorluk çekmedim. Annem babam çekmişler mübâdele olarak. Bana 5 tane kız içinde 1 tane erkek diye de yüz vermemişler. Ben pişti nedir bilmem, konken oynamasını bilmem, kahvede gidip oturamam. İlle bir şeyle meşgul olacağım. Beni Yavuz gemisinde oğlu şehit olan amcam hiç bırakmadı. O amcamın 1 tane oğlu vardı. İstiklal madalyalıydı. O, ölünce onun da oğlu kalmadı. Devamlı beni kontrol altında tuttular. Hiç kaytaramadık. Ailede çok disiplin vardı. Hiç dayak da yediğimi hatırlamıyorum, annem de babam da dirayetliydi. İstedğin zaman eve gireceksin çıkacaksın yoktu.

Ben iş hayatına atıldıktan sonra bizim durumumuz babamın durumundan daha iyi oldu. Her sene bir gayrimenkul aldık. 6 kardeş, annem babam, 8 kişi çalışıyorduk. Hep tarım işi yapıyorduk. Ve ben 1967’den 1969’a Ören’de 2 tane apartman yaptırım. Üreten insanlarız. Şu han, bulunduğumuz bina benim. Ben buranın yerlisi değilim ama kazandım, yaptım. Tarımdan kazandım. Ama zeytin işinden kaybettim. O kadar iş yapıyordum ama banka ile hiç iş yapmadım. Kazandığım zaman gayrimenkul aldım, kaybettiğim zaman sattım sattım ödedim. Hiç kimseye muhtaç olmadım. İnsan gibi yaşadık. Hiç borcumuz olmadı. Bizde ayıp karşılır. Bir tane dilenci, işi bozuk adam yoktur. Burada 2500 tane Arnavut asıllı var¹⁰⁴¹.

Yaşanan bir takım olumsuzluklara ve çekilen sıkıntılara rağmen, muhacirlerin büyük sıkıntıları aşarak çevreye uyum sağladıklarını ve Burhaniye ekonomisine önemli katkılarda bulduklarını söylemek mümkündür.

4.4. Balkanlar’dan Burhaniye’ye Yapılan Göçlerin Kültürel Etkileri

4.4.1. Burhaniye’nin Eğitim ve Kültür Yapısı

Burhaniye, tarihî ve sosyolojik yapısıyla zengin bir kültüre sahiptir. Burhaniye nüfusunu oluşturan yerli Yörük ve Tahtacı unsurların yanında

¹⁰⁴¹ Tokur, s. 252-253.

Balkanlar'dan ve Ege Adaları'ndan Burhaniye'ye göç edip yerleşen muhacirler ve mübadiller de Burhaniye kültürüne zenginlik katmışlardır.

Burhaniye'nin Ege Denizi'ne hâkim bir noktada bulunması, önemli geçiş yolları üzerinde bulunması ve aldığı göçler nedeniyle Burhaniye'de tek bir yaşam biçiminden söz edilemez. Burhaniye'de değişik yaşam biçimleri görülür. Burhaniye'de Adalı diye anılan Midilli ve Girit göçmenleri, Balkan göçmenleri, Tahtacılar ve yerli Türkler yaşamaktadır. Son yıllarda turizm, sanayi ve ticarete gelişmelerin artmasıyla yaşanan iç göçlerden Burhaniye de nasibini almış, Burhaniye daha kozmopolit bir yer haline gelmiş ve Burhaniye kültürü de daha kozmopolit bir hâl almıştır.

Madra Dağı çevresindeki köylerde geleneksel yaşamın izleri görülürken; Burhaniye merkezde ve ova köylerinde modern yaşamın izlerini görmek mümkündür.

Burhaniye'nin eğitim ve kültür yapısını, eğitim ve kültür olmak üzere iki başlık altında ele alacağız.

4.4.1.1. Burhaniye'de Eğitim Hayatı

Osmanlı Devleti, kuruluşundan itibaren kendini büyük ölçüde İslami ilkelere göre tanımlayıp, iç ve dış siyasetini bu anlayışa göre şekillendirmiştir. Dolayısıyla eğitimden günlük hayata, siyasetten ekonomiye tüm işleyişte İslam'ın etkilerini görmek mümkündür.

İslamiyet'in kabul edilmesiyle birlikte Türk devletlerinde camiler, halkın yaygın eğitim ihtiyaçlarını karşıladığı kurumlar hâline gelmiştir. Çoğu zaman eğitim faaliyetleri bu şekilde sürdürülmüştür. Burhaniye'de de ilk eğitimin verildiği yerler camiler olmuştur.

Osmanlı Devleti kurulduktan hemen sonra hükümdarlar ile birlikte devlet adamları ve komutanlar da eğitim-öğretim faaliyetlerine önem vermişler ve devletin hızla gelişen topraklarına paralel düşüncenin ve pozitif bilimlerin hâkim olduğu, bilim adamlarının desteklendiği medreseler kurmaya başlamışlardır. Osmanlı idaresi altındaki Karesi sancağına bağlı bir kaza olan Burhaniye'deki en eski eğitim

müessesesi, medreselerdir¹⁰⁴². Fıkıh, Hadis, Tefsir gibi dinî ilimler ve matematik, geometri, astronomi gibi müspet ilimlere ait derslerin okutulduğu medreselerin masrafları vakıflar tarafından karşılanmaktaydı. Buralardan mezun olanlar ya ilmi müesseselerde müderris, ya adli makamlarda kadı, ya da idari makamlarda yöneticilik gibi görevler alırlardı. Önceleri sadece dinî eğitim yapılan bu medreselerde XIX. yüzyıldan itibaren pozitif bilimler de okutulmaya başlanmıştır.

1836 yılında Burhaniye'nin Taylıeli köyünde Kara Hacı Mehmet Ağa tarafından bir mektep yaptırıldığına dair bilgi, Taylıeli'nin bu süreçte önemli bir kültür merkezi olarak önemini koruduğunu göstermektedir¹⁰⁴³.

H. 1306 / M. 1888-1889 yılı Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi'ne göre Karesi sancağına bağlı Kemer Edremit / Burhaniye kazasında isimleri belirtilmemiş üç adet medrese olduğu kaydedilmiştir¹⁰⁴⁴. Medreselerden en bilineni Muhyiddin-i Rumi Medresesi'yd¹⁰⁴⁵. Yine H. 1324 / M. 1906-1907 yılı kayıtlarında Burhaniye kazasında üç adet medrese olduğu kaydedilmiştir¹⁰⁴⁶.

Zamanla bozulup verimsizleşen medreseler ıslaha çalışılmış, medreselerden yeterli verim alınmayınca bunların yanında” mektep” adıyla ilk, orta ve yüksek eğitim müesseseleri açılmıştır. Bu okulları Sıbyan¹⁰⁴⁷, İptidai, Rüştüye¹⁰⁴⁸ ve İdadi¹⁰⁴⁹ olarak sıralamak mümkündür. Bu sıralamanın bugünkü karşılığı

¹⁰⁴² Medrese: Arapça'da “Derase” kökünden gelen “Medrese” kelimesi, öğrencinin ders okuyup, ilim öğrendiği yer manasına gelmekle beraber, daha çok Sıbyan Mektebinin üstünde eğitim ve öğretim yapılan orta ve yüksek tahsil müesseselerini ifade etmektedir. Aydemir, s. 3.

¹⁰⁴³ E. Beksaç ve Ş. N. Beksaç, s. 24.

¹⁰⁴⁴ Aydemir, s. 132.

¹⁰⁴⁵ H. 1312 / M. 1894-1895 yılı Hüdâvendigâr Vilayeti Salnamesi'ne göre, Kemer Edremit kazasında Muhyiddin Rumî Hazretleri tarafından yapılmış olan cami-i şerif'in bitişiğinde yanarak harap olan medresenin alt katındaki beş odacığın, halkın yardımları ile yeniden inşa ettirildiğini ve bu odalara ilaveten medreseye bir de çamaşırhane yaptırıldığını görmekteyiz. Aydemir, s. 132-133.

¹⁰⁴⁶ Aydemir, s. 133.

¹⁰⁴⁷ Sıbyan Mektebi: Beş-altı yaşlarındaki çocuklara okuyup yazma, bazı dinî bilgiler ve dört işlem den ibaret olan matematik derslerini veren ilköğretim kurumlarıdır. İlk tahsili vermek üzere kurulmuş olan Sıbyan mekteplerine beş altı yaşlarındaki kız-erkek çocuklar gönderiliyordu. Burada kur'ân, ilmihal, yazı, matematik, tarih ve coğrafya dersleri okutulurdu. Hemen her mahallede bulunduğu için Mahalle Mektebi de denilmiştir. Cami bitişiğinde ve tek odalı olan bu okullarda, İslam dinine göre kadın-erkek herkesin bilmesi gereken temel bilgiler öğretilir ve tatbik edilirdi. Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, C. 1-2, İstanbul, 1977, s. 82.; Bülent Bayraktar, “Balıkesir’de Eğitim (Genel Bir Bakış)”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 8, S. 14, (Aralık 2005), s. 49.; Aydemir, s. 3.

¹⁰⁴⁸ Rüştüye: İlk zamanlarda sıbyan mektebi üstü hazırlık okulu, daha sonraları ise ortaokul karakterine sahip eğitim-öğretim kurumu. Aydemir, s. 3.

¹⁰⁴⁹ İdadi: Kelime anlamı olarak hazırlamaya mahsus yer, hazırlama yeri olarak kullanılır. Rüştüye denilen ortaokuldan sonra yüksekokullara hazırlayıcı okul. Devellioğlu, s. 488.

Anaokulu/Okulöncesi, İlkokul, Ortaokul ve Lise şeklindedir. 1867 yılında çıkarılan “Maarif Nizamnamesi” ile yapılan düzenlemede; köy ve mahallelerde Sıbyan, beşyüz haneli kasabalarda Rüştîye, bin haneli kasabalarda İdadi ve vilayet merkezlerinde Sultani açılması hükme bağlanmıştır¹⁰⁵⁰.

Çoğunlukla camilerin eklentilerinde ya da çeşitli vakıflara bağlı muallimhaneler şeklinde oluşturulan Sıbyan mektepleri (mahalle mektepleri) cami hocalarının ve vakıf müteveli heyetlerinin tayin ettiği hocalarla eğitim faaliyetlerini sürdürmüştür. İlk tahsili vermek üzere kurulmuş olan, kuruluşu Fatih Dönemi’ne kadar uzanan ve genel olarak dinî duyguları güçlendirme yolu ile devlete olan bağlılığın güçlendirilmesi amacını güden Sıbyan Mektepleri, Tanzimat’tan sonra ıslah edilmeye çalışılmıştır. Çocuklar bu okullara merasimle gönderilir, okulu bitirdiklerinde yine merasimle uğurlanırlardı¹⁰⁵¹. Maarif Nezareti’nin kurulmasından sonra da bir müddet devam eden Sıbyan Mektepleri, 1862 yılında daha düzenli hâle getirilerek ilkokul seviyesinde eğitim yapılan resmî ilkokul statüsünde İptidai Mektepleri ismini almıştır. 1871 yılında çıkarılan bir tamimle bu mektepler yurt çapında yaygınlaştırılmaya başlanmıştır. II. Abdülhamid’in tahta çıkışında mevcut olan 18.947 ilkokula (Sıbyan Mektebi ve iptidai) 1893’e kadar 9.649 okul daha eklenmiştir. Bunlardan 5.138 tanesi usul-i cedideye, yani modern eğitime çevrilmiştir. Eskiden cemaatin idaresinde olan okullar Abdülhamid Devri’nde devlet denetimine alınmış ve her okulda aynı ders kitapları okutulmuştur¹⁰⁵². II. Abdülhamid Dönemi’nden itibaren Burhaniye merkezde ve köylerinde de çok sayıda Sıbyan Mektebi açıldığını görüyoruz.

Kemer Edremit kazasına ait ilk iptidai bilgilerine 1886 tarihinde ulaşmaktayız. Buna göre; R. 1302 yılında Kemer kasabasında bulunan İptidai Mektebi’nin giderlerini karşılamak üzere Kaymakam Nuri Bey ile aşar memuru Ahmet Remzi Efendi’nin teşvik ve düzenlemesi ile bir tiyatro düzenlenmiştir. Müslüman ve gayrimüslim eşraf ve ahalinin katıldığı tiyatrodan elde edilen para ise mektep idaresine teslim edilmiştir¹⁰⁵³. 1887 yılında Balıkesir şehrinde dört İptidai Mektebi eğitim verirken; merkez dışındaki kazalarda en az bir tane, ayrıca

¹⁰⁵⁰ Ergin, s. 495.

¹⁰⁵¹ Ergin, s. 82.; Bayraktar, s. 49.

¹⁰⁵² Karpat, *Osmanlı’dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*, s. 119.

¹⁰⁵³ Aydemir, s. 84.

nahiyelerde ve bazı büyük köylerde de iptidai mektebi eğitim-öğretim hizmeti vermektedir¹⁰⁵⁴. H. 1305 / M. 1887 yılı Karesi Salnamesi'ne göre, köyleriyle birlikte Burhaniye'de otuz sekiz mektep vardır¹⁰⁵⁵. H. 1306 / M. 1888-1889 yılında mektep sayısı 39'a çıkan Burhaniye'deki İptidai Mektepler'deki öğrenci sayıları da şöyledir: “Kemer İptidai Mektebi: 59; Kemer Şar Karyesi İptidai Mektebi: 32; Kemer Taylı Eli Karyesi İptidai Mektebi: 12; Kemer Karaağaç Karyesi İptidai Mektebi: 41; Kemer Karga Karyesi İptidai Mektebi: 16; Kemer Pelid Karyesi İptidai Mektebi: 30; Kemer Dere-i Kebir Karyesi İptidai Mektebi: 22 ve Kemer Dere-i Sagir Karyesi İptidai Mektebi: 16'dır¹⁰⁵⁶. 1890 yılında Kemer kazasının Kemer Edremid kasaba merkezinde bir mekteb-i iptidai, vardır¹⁰⁵⁷.

H. 1310 / M. 1892-1893 yılı Salnamesi'ne göre merkez kaza olan Kemer Edremid kasabasında 1 adet iptidai mektebi bulunmaktadır. Ayrıca Şar, Taylı Eli, Pelid, Karaağaç, Karga, Ağacık, Bahadanlı, Kızıklı, Dere-i Kebir, Dere-i Sagir köylerinde birer ve yalnızca Dere-i Kebir ve Karaağaç köylerinde ikişer mekteb-i iptidai ve Kuyu Alanı ve Tahtacı köyleriyle birlikte diğer köylerinde de birer mekteb-i sıbyan olup, Tahtacı karyesinde de bir mektep, Kuyu Alanı karyesinde bir mektep inşa ettirilmiştir¹⁰⁵⁸. H. 1311 / M. 1893-1894 yılı kayıtlarında Kemer Edremid kazasında kızlara mahsus iptidai mektebi olmamasına rağmen 525 kız öğrenci bulunmaktadır. Kazada 51 adet erkeklere mahsus iptidai mektebi ve bu mekteplere devam eden 771 erkek öğrenci bulunmaktadır¹⁰⁵⁹. H. 1312 / M. 1894-1895 yılında Karesi sancağının bir kazası olan Kemer Edremid'in merkez ve köylerinde kız-erkek iptidai mektebi sayısı 57'ye yükselmiştir¹⁰⁶⁰.

H. 1313 / M. 1895-1896 yılı ile birlikte Kemer Edremid kazası, Burhaniye adını almıştır. Aynı yıl Burhaniye kazasında 11'i yeni usul, 31'i eski usul'de olmak

¹⁰⁵⁴ *Karesi Vilayeti'ne Mahsus Salnâme 1305-1888*, s. 59.

¹⁰⁵⁵ *Karesi Vilayeti'ne Mahsus Salnâme 1305-1888*, s. 118.; İrkin, s. 8-9.

¹⁰⁵⁶ Aydemir, s. 84-85.

¹⁰⁵⁷ Kılıç, s. 21.; Aras, *Bürhaniye Devrim Tarihi*, s. 78.

¹⁰⁵⁸ Aydemir, s. 85.; 1892 yılında Kemer kazasında okul durumu şöyledir: “Nefs kasabada olan mukateb ve maabdaden başka Şar, Taylı ili, Karaağaç, Karga, Ağacık, Bahadinli, Kızıklı, Dere-i Kebir, Dere-i Sagir karyelerinde birer ve yalnız Dere-i Kebir ve Karaağaç karyelerinde ikişer mekteb-i ibtidai ve Kuyu alanı ve Tahtacı karyelerinden maada diğer karyelerinde birer mekteb-i sıbyan olup bu kere Tahtacı karyelerinde de bir mektep ve bir camii şerif inşası derdest olduğu için Kuyu alanı karyesinde bir mektep ve bir cami şerif inşa ve ihdas etdirilmiştir.” Bkz.Kılıç, s. 45.

¹⁰⁵⁹ Aydemir, s. 85.

¹⁰⁶⁰ Aydemir, s. 85.

üzere toplam 42 adet iptidai mektebi bulunmaktadır¹⁰⁶¹. H. 1314 / M. 1896-1897 yılında Burhaniye’de 10’u yeni usul, 26’sı eski usul’de olmak üzere 36 adet iptidai mektebi bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Karga köyünde bulunan ancak zaman aşımı ile harap olan cami-i şerif ve bitişiğindeki 2 misafir odasının üstünde yer alan 2 adet sıbyan mektebinin inşaatının başladığı belirtilmiştir¹⁰⁶². H. 1315 / M. 1897-1898 yılında Burhaniye kasabasında 10’u yeni usul, 26’sı eski usulde olmak üzere 36 adet iptidai mektebi kaydedilmiştir¹⁰⁶³. H. 1324 / M. 1906-1907 Yılı Salnamesi’nde Burhaniye Kazası İptidai Mektebi’nin adı artık Hamidiye İptidai Mektebi olarak kaydedilmiştir. Bu mektep rüştiye ve iptidai kısımları olan bir mekteptir. Aynı zamanda Burhaniye kazasında biri kızlara, diğeri erkeklere mahsus 2 adet sıbyan mektebi, Burhaniye kazasına bağlı Emrud-abad nahiye merkezinde ise 1 adet mektep bulunmaktadır¹⁰⁶⁴.

H. 1324 / M. 1906-1907; H. 1325 / M. 1907-1908 yılı Hüdavendigâr Vilayeti Salnameleri’nde Burhaniye kazasında 48 adet sıbyan ve iptidai mektebi ile bunlara devam eden 1.523 öğrenci bulunmaktadır¹⁰⁶⁵. H. 1325 / M. 1907-1908 yılı kayıtlarında ilk kez iptidai mektebinin yanında kızlara mahsus iptidai mektebinin bilgileri de verilmiştir. Buna göre; iptidai mektebinin kadrosu değişmiş, muallim-i evvelik görevine Serac-el-din Efendi, muallim-i sanilik görevine ise Mehmed Efendi getirilmiştir. İnas Mektebi (Kızlara Mahsus) muallim-i ûlâsı Fatma İfâkat Hanım, muallim-i sanisi ise Aliye Hanım’dır¹⁰⁶⁶.

İlkokulla lise arası, yani bugünkü ortaokul seviyesinde eğitim veren bir okul olan rüştiyelerin ilki, 1838 yılında İstanbul’da açılmış ve 1850’den sonra yaygınlaşan bu okullar 1923’e kadar eğitim hizmeti vermiştir. 1860’tan sonra Kız Rüştiyeleri de açılmaya başlanmıştır. Medreselerden farklı ve modern bir eğitim sistemi uygulamak amacıyla kurulan bu okullardan devlet işlerini görebilecek elemanlar yetişmiştir¹⁰⁶⁷.

1869 Nizamnamesi ile tam bir düzene kavuşan rüştiyelerde, öğrenim süresi dört yıl olarak belirlenmiştir. Buradan mezun olanlar, imtihanla idadiye

¹⁰⁶¹ Aydemir, s. 85.

¹⁰⁶² Aydemir, s. 86.

¹⁰⁶³ Aydemir, s. 86.

¹⁰⁶⁴ Aydemir, s. 86.

¹⁰⁶⁵ Aydemir, s. 86.

¹⁰⁶⁶ Aydemir, s. 86-87.

¹⁰⁶⁷ Ergin, s. 384.; Sunay, s. 50-51.

girebileceklerdi. Bu nizamnameye göre rüştiyede şu dersler okutulacaktı: Mebadi-i ulum-ı diniye, Lisan-ı Osmani kavaidi, imla ve inşa, tertib-i cedit üzerine kavaidi Arabiye ve Farisiye, tersim-i hutut, ilm-i hesab, defter tutma usulü, mebadi-i hendese, tarih-i umumi ve tarih-i Osmani, coğrafya, jimnastik ve son olarak da bölgelere göre mahalli dil ve ticaret merkezlerinde isteyen öğrenciye dördüncü sınıfta Fransızca dersleri¹⁰⁶⁸.

Balıkesir’de ilk Rüştiye Mektebi, 1864 yılında açılmış ve 1865 yılı Salnamesi’nde yer almıştır. Balıkesir’den sonra 1870’de Edremit ve 1872 yılında da Kemer Edremit kazalarında, sonraki yıllarda da diğer kazalarda Rüştiye mektepleri açılmıştır¹⁰⁶⁹. Balıkesir’de ilk rüştiyelerden birinin Burhaniye’de açılmış olması, Burhaniye’nin bu dönemde modern eğitim yolunda oldukça ileri bir aşamada olduğunu göstermektedir. Bir başka açıdan da o yıllarda Burhaniye’ye sistem içinde verilen önem ortaya çıkmaktadır.

1872 yılında kurulan Kemer Edremit Rüştiye Mektebi’ne ait ilk bilgilere H. 1294 / M. 1877-1878 yılı Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi’nden itibaren ulaşabilmekteyiz. Kemer Edremit/Burhaniye Kazası Rüşdiye Mektebi’nin bu yıla ait kayıtlarında öğrenci sayısı 64, muallim-i evveli Abdülfettah Efendi, muallim-i sanisi Emin Efendi, bevvabı ise Hacı Mustafa Efendi’dir¹⁰⁷⁰. H. 1306 / M. 1888-1889 yılında öğrenci sayısı 55 olarak belirtilirken; H. 1306 / M. 1888-1889 yılı Salnamesi defa 17 kayıtlarında ise öğrenci sayısı 54’tür. H. 1311 / M. 1893-1894 yılında 60 öğrencisi olan Rüştiye’de H. 1312 / M. 1894-1895 yılında öğrenci sayısı aynıdır¹⁰⁷¹.

H. 1313 / M. 1895-1896 yılından itibaren Burhaniye adını alan Kemer Edremit Kazası Rüşdiye Mektebi’nin öğrenci sayısı 60 olup, H. 1314 / M. 1896-1897 yılında öğrenci sayısı 39’a düşmüştür¹⁰⁷². H. 1315 / M. 1897-1898 yılı kayıtlarında öğrenci sayısı 54’e yükselmiştir. H. 1317 / M. 1899-1900’de öğrenci sayısı 48, H. 1318 / M. 1900-1901’de 50, H. 1319 / M. 1901-1902 ve H. 1320 / M. 1902-1903’de

¹⁰⁶⁸ Sunay, s. 51.

¹⁰⁶⁹ Sunay, s. 51.; Tanzimat’tan itibaren askerî nitelikte yüksek öğretimin ardından devlet memuru yetiştirme amacı güdüldüğünden orta öğretime ağırlık verildiğini ve Balıkesir’de de bu gelişmeye paralel bir gelişme yaşandığını belirten Bülent Bayraktar, Balıkesir’de modern anlamda açılan ilk Müslüman okulun, 1864’te açılan rüştiye olduğunu iddia etmiştir. Bkz. Bayraktar, s. 49.

¹⁰⁷⁰ Aydemir, s. 108.

¹⁰⁷¹ Aydemir, s. 108.

¹⁰⁷² Aydemir, s. 108.

48, H. 1321 / M. 1903-1904 ve H. 1322 / M. 1904-1905'de 51, H. 1324 / M. 1906-1907'de 47, H. 1325 / M. 1907-1908'de 46'dır¹⁰⁷³.

XX. yüzyılın başlarında Burhaniye'de rüştiye ve iptidai kısımları olan Hamidiye Mektebi'nin yanında biri kız, biri erkek olmak üzere iki Sıbyan Mektebi ve yine biri kız biri erkek iki Rum Mektebi vardır. Köylerle birlikte ise tüm kazada; 43 cami, 38 mektep bulunmaktadır. 1907 yılında Burhaniye'de Öksüz Osman İlkokulu (İptidai (ilkokul) ve Rüştiye (ortaokul) Mektebi) vardı. Bu okulun, 57 erkek öğrencisi vardı¹⁰⁷⁴. 1914 yılında ise Burhaniye'de 48 okulda 1.523 öğrenci mevcuttu. Aynı yılda Ayvalık'ta Türklere ait bir okulda 11 öğrenci eğitim görüyordu¹⁰⁷⁵.

Osmanlı Devleti, farklı etnik köken ve dinî inanca sahip insanları yüzyıllar boyunca bir arada tutmayı başarmıştı. Bunda devletin, toplulukları etnik kökenleri ile değil, dinî ve mezhebî anlamda millet olarak sınıflandırmasının çok büyük rolü vardı. Osmanlı toplumu, Müslümanlar ve gayrimüslimler olarak iki sınıfa ayrılıyordu. Gayrimüslimler de; Katolik, Protestan, Gregoryan, Ortodoks ve Yahudi olarak sınıflandırılmıştı. Tüm bu dinî topluluklar kendi dillerini rahatça konuşmakta, kendilerine ait dinî ritüellerini yerine getirmekte, kültürlerini, dinî ve eğitim kurumlarını korumakta serbesttiler. Azınlıklara sağlanan din ve vicdan hürriyeti, eğitim ve öğretim alanında da sağlanmıştır. Çok dinli ve çok milletli bir yapıya sahip olan Osmanlı Devleti'nde her tebaanın eğitim kurumları ile buralarda uygulanan programlar da farklılık gösteriyordu. Osmanlı Devleti'nde gayrimüslimlerin okul açmaları, devletin özel iznine bağlı değildi. Her millet, kendi cemaatine eğitimini kendisi vermek zorundaydı¹⁰⁷⁶.

Osmanlı Devleti'nin, XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren birçok reformu hayata geçirmeye başlamasıyla birlikte; özellikle, gayrimüslim unsurlar ekonomik alanın dışında, eğitim alanında da imtiyazlar elde etme imkânı bulmuştur. İstanbul Hükümeti üzerinde nüfuz elde etmeyi başaran Fenerli Rumlar, İstanbul, İzmir ve Ayvalık'ta okullar açtırmaya başladılar. Ayvalık'ta ilk akademi, 1803 yılında Grigori Sarraf tarafından kuruldu¹⁰⁷⁷.

¹⁰⁷³ Aydemir, s. 109.; Akarşlan, s. 31.

¹⁰⁷⁴ Aras, *Bürhaniye Devrim Tarihi*, s. 71.

¹⁰⁷⁵ Aras, *Tarih Sayfalarında Burhaniye'm*, s. 14

¹⁰⁷⁶ Aydemir, s. 137.

¹⁰⁷⁷ G. Turan, s. 10.

XIX. yüzyılın sonlarına doğru Burhaniye’de de azınlıkların sıbyan ve rüştiye mektebi açtıklarını görüyoruz. 1886-1889 yıllarına ait Hüdavendigâr Vilayeti Salnameleri’nden Balıkesir’e ait olanları incelediğimizde Balıkesir genelinde gayrimüslimlere ait 66 sıbyan mektebinin – ilkokulun- varlığını görmekteyiz. Bu okulların dağılımına baktığımızda; Erdek’te 13, Bandırma’da 11, Ayvalık’ta 10, Paşalimanı nahiyesinde 7, Kapudağ’da 4, Manyas’ta 4, Balya’da 4, Balıkesir merkezinde 3, Edremit’te 2, Burhaniye’de 2, Gönen’de 2, Sındırgı’da 2, İvrindi’de 1, Edincik’te 1 ilkokul bulunuyordu¹⁰⁷⁸. 1890 yılında Kemer kazasının Kemer Edremid kasaba merkezinde altı mahallede, 4.132 nüfus yaşamakta olup ilkokul (Sıbyan-İbtidai) seviyesinde eğitim-öğretim yapan gayrimüslim cemaatine ait kız ve erkek olmak üzere 2 okul bulunmaktaydı¹⁰⁷⁹. H. 1310 / M. 1892-1893 yılı kayıtlarında ise 2.131 Rum’un yaşadığı Kemer Edremit kaza merkezinde 2 adet Rum Mektebi bulunmaktadır ki bunlar muhtemelen sıbyan ve iptidai niteliğinde mekteplerdir¹⁰⁸⁰. 1899 yılında ise Burhaniye’de gayrimüslim cemaatlere ait biri kız diğeri erkek olmak üzere iki okul vardır¹⁰⁸¹. Görülüyor ki; XX. yüzyılın başlarında 18.499 nüfusa sahip olan Burhaniye’de, 2.399 nüfusla Burhaniye nüfusunun % 12.96’sını oluşturan Rumlar, kız ve erkek sıbyan mektepleri açmak suretiyle eğitime büyük önem vermişlerdir.

1886-1889 yıllarına ait Hüdavendigâr Vilayeti Salnamelerinden Balıkesir’e ait olanları incelediğimizde Balıkesir genelinde gayrimüslimlere ait 8 Rüştiye’nin (ortaokul) bulunduğunu, bunlardan Bandırma’daki iki Rüştiye’den birinin Ermenilere, diğersinin Rumlara ait olduğunu görüyoruz. Rum çocukların devam ettiği Balıkesir merkezde 2, Ayvalık’ta 2, Erdek’te 1 ve Burhaniye’de 1 rüştiye bulunuyordu¹⁰⁸².

Fransız gezgin Vital Cuinet, 1880-1892 yılları arasında gerçekleştirdiği seyahatlerinde, Edremit’ten Ayvalık’a gitmek üzere yola çıktığında uğradığı Kemer kasabası eğitim hayatı hakkında da bilgiler vermiştir. Cuinet, Kemer-Adramit adıyla bahsettiği kasabadaki bir yüksekokul, iki lise ve 12 ilkokuldan dokuzunun

¹⁰⁷⁸ Gücü, *Geçmişten Günümüze Zeytinli*, s. 73.

¹⁰⁷⁹ Kılıç, s. 21.; Aras, *Bürhaniye Devrim Tarihi*, s. 78.

¹⁰⁸⁰ Aydemir, s. 144.

¹⁰⁸¹ Aras, *Bürhaniye Devrim Tarihi*, s. 71.

¹⁰⁸² Gücü, *Geçmişten Günümüze Zeytinli*, s. 73.

Müslümanlara, diğer altısının gayrimüslimlere ait olduğunu, bu okullarda 250 Müslüman ve 190 Hristiyan öğrencinin eğitim aldığını belirtmiştir¹⁰⁸³.

Nüfus kısmında değinildiği üzere XX. yüzyılın başında Burhaniye'deki 2.399 Rum nüfusa karşılık sadece 3 Ermeni nüfus yaşamaktadır. Burhaniye'de, Ermenilerin çocuklarını gönderebilecekleri yabancı okul yoktu. Ermeni cemaatinin çocuklarını mevcut Rum okullarına göndermeyi tercih ettikleri düşünülebilir.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında ve sonrasında Millî Mücadele boyunca memur maaşları, özellikle muallimlerin maaşlarının ödenmesinde sıkıntı yaşanmış, maaşlarını alamayan öğretmenlerin istifa etmeleri üzerine eğitim durma noktasına gelmiştir. Mesela, 3 Şubat 1920 tarihli İzmir'e Doğru Gazetesi'nde yayınlanan bir habere göre Gönen, Sındırgı ve Burhaniye ilkokul mektepleri öğretmenleri 4 aydan beri maaş alamadıklarından görevlerini terk etmişlerdir¹⁰⁸⁴. İşgalcilerin ve hastalıkların mağduru olan halk, çocuklarını eğitemeyerek cehaletin de kurbanı olmuştur.

XX. yüzyılın başlarında Burhaniye'de sanayi mektebi kurulması için girişimde bulunulmuştur. Karesi Livası Genel Meclisi'nin R. 1 Şubat 1330 / M. 14 Şubat 1915 Pazar günü yapılan onsekizinci toplantısında; Burhaniye Kaymakamlığı'nın R. 5 Kanunusani 1330 / M. 18 Ocak 1915 tarihli tahrirâtı ile kurulmasını talep ettiği, ilköğretimden sonra beş yıl süreli olarak çeşitli meslek dallarında öğrenim veren Sanayi Mektebi merkezde bile kurulamadığından, daha sonraki yıllarda tekrar gündeme getirilmesi kararlaştırılmıştır¹⁰⁸⁵.

Uzun yıllar vakıflar yardımıyla yürütülen eğitim hizmetleri, "Maarif Nezareti'nin kurulmasıyla yönetim olarak da el değiştirmiştir. Vilayet, sancak merkezi ve kazalardaki "Maarif Müdürü", kadrosuyla birlikte eğitim-öğretim hizmetlerini yürütmüştür. Ayrıca eğitimle ilgili işlerin görüşüldüğü danışma organı durumunda "Maarif Meclisi" oluşturulmuştur. Vilayet ve sancak merkezlerinin dışında büyük kaza ve nahiyelerde de "Maarif Komisyonu", eğitim işlerini

¹⁰⁸³ Akın, s. 5

¹⁰⁸⁴ *İzmir'e Doğru*, 3 Şubat 336.

¹⁰⁸⁵ *Karesi Gazetesi*, 29.3.1915, S. 49.

yürütmüştür. Burhaniye’de de Maarif Müdürünün başkanlığındaki Maarif Komisyonu, eğitim-öğretim işlerini takip etmiştir.

Kurtuluş Savaşı sırasında ve sonunda Türk Ocakları, Türk Milleti’nin eğitim ve kültür hayatında önemli rol oynamıştır. Mesela, Koca Cami yakınlarında Türk Ocağı olarak görev yapan taş yapı da Burhaniye’nin eğitim ve kültür hayatına önemli katkılar sağlamıştır¹⁰⁸⁶.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında ve Millî Mücadele Dönemi’nde büyük ihmale uğrayan eğitim konusu, Cumhuriyet Dönemi’nde yeniden ele alınmış, ülkede bir okuma yazma seferberliği başlatılmıştır. Özellikle de Harf İnkılabı’ndan sonra yeni Türk harflerinin öğretilmesi için milletvekilleri de öğretmenlik yaparak yeni harfleri halka benimsetmeye çalışmışlardır.

Harf İnkılabı’nda, Atatürk’ü destekleyen önemli isimlerden TBMM Başkanı Balıkesirli Kazım Özalp, Balıkesir’e gelerek vilayet çevresinde yaptığı çalışmalarla halkla bütünleşmiş ve yeni Türk harflerinin ilk uygulamalarını yakından takip etmiştir. Bu çerçevede gezilerini sürdüren Kazım Özalp, yeni Türk harflerinin öğrenilebilmesi için ne gibi tedbirler alındığını araştırmak için 3 Ekim 1928 günü beraberindekilerle birlikte Burhaniye’ye gelmiştir. Burhaniyeliler sinema binası civarında toplanmışlardı. Bir öğretmenden yeni harflerle ilgili son durum hakkında bilgi alan Kazım Paşa, sonrasında Latin harflerini tanıyanları, ardından tanımayanları ve son olarak hiç okuma yazma bilmeyen Burhaniyelileri tahta başına çağırarak kendilerine cümleler yazdırmıştır. Burhaniyeliler, bir buçuk saat kadar devam eden sınavdan başarıyla çıkmışlardır. Sınav sonucundan duyduğu memnuniyeti dile getiren Kazım Paşa, saat 10.30’da halkın sevgi gösterileri arasında Burhaniye’den ayrılmıştır¹⁰⁸⁷.

Cumhuriyet Dönemi’nin önemli kuruluşlarından biri olan ve Tek Parti Dönemi’nde yeni Türk harflerinin yerleşmesinde halk için bir okul görevi gören Halkevleri’nin, Burhaniye’de de şubesi vardı. Burhaniye’deki halkevi, Koca Câmî’nin yakınında eskiden altı kahve, üstü otel olan bir binaydı. Halkevi

¹⁰⁸⁶ Tuna, s. 101.

¹⁰⁸⁷ Selma Tuzkaya, *Harf İnkılabı Ve Balıkesir Basınına Yansımaları*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir 2006, s. 113-114.

kütüphanesi binanın alt katında, girişin sol tarafındaydı. Bu salon yerli ve yabancı çok sayıda kitapla doluydu. Üst katta odalar ve salon vardı. Köycülük bürosu, tiyatro kolu, spor kolu ve kütüphanecilik kolu burada faaliyet gösteriyor ve çalışmalarıyla halkı aydınlatmaya gayret gösteriyordu. Halkevi, bu çalışmalarını, 1946'da çok partili hayatın başlangıcına kadar sürdürmüştür¹⁰⁸⁸.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Burhaniye'de, eğitim müesseseleri ve öğrenci sayısında önemli bir azalma olmuştur. 1914 yılında 48 okulda 1.523 öğrencinin eğitim gördüğü Burhaniye kazası ve kazaya bağlı yerlerde, 1925 yılında 19 mektep ve 958 talebe vardı¹⁰⁸⁹. 11 yıl gibi bir sürede Burhaniye'de okul sayısı 48'den 19'a düşerken; öğrenci sayısı da 1.523'den 958'e düşmüştür.

Burhaniye'de eğitim-öğretim, 1950 senesine kadar iki okulda yürütülmüştür Burhaniye merkezde şimdiki Atatürk Anıtı'nın bulunduğu yerdeki Öksüz Osman'ın belediye başkanlığı döneminde halkın katkılarıyla inşa ettirdiği, adı önce kız erkek karışık anlamına gelen Muhtelit Okul, daha sonra Kız İlkokulu ve en son adıyla, sarı taştan bina, Öksüz Osman İlkokulu ve şimdiki Faruk Kızıklı İlkokulu bahçesindeki Atatürk İlkokulu'ndan başka okul yoktu¹⁰⁹⁰. Ortaokul ve lise öğrenimine devam etmek isteyenler, Edremit'e gitmek zorundaydı.

1950 öncesi dönemde Burhaniye'de iki ilkokul dışında bir de anaokulu olduğunu anlıyoruz. İsmail Kızıklı anılarında “... *Önce Eski Dispanser Sokağı'nda, bugünkü Müderris Şükrü Sokağı'nda, kırmızı önlükle anaokuluna gittim... Anaokulundayken kızamık hastalığına yakalanmışım... Anaokulundayken kırmızı önlük giyerdik. Dersanede şarkı söylemeyi öğrenir ve verilen iki adet oyuncak ile oynardık. Bir de resmi bayramlarda tören yürüyüşüne katılırdık. Bir yıl anaokuluna gittikten sonra ilkokula başladım.*” diyerek bu anaokulu hakkında önemli bilgiler vermiştir¹⁰⁹¹.

Cumhuriyet Dönemi'nde Burhaniye'de ilk ortaokul, 1948'de öğrenime başlamıştır. Parası mahallen Kültür Sevenler Kurumu tarafından temin edilen ve 1948 yılında Kaymakam Nail İlder zamanında inşasına başlanan yeni ortaokul binası,

¹⁰⁸⁸ Tuna, s. 126.

¹⁰⁸⁹ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1926-1927*, s. 996.

¹⁰⁹⁰ Tuna, s. 109.; Kızıklı, s. 17.

¹⁰⁹¹ Kızıklı, 2-4 ss.

1951 yılında bitmiştir¹⁰⁹². İlkokuldan sonra ortaokul okumak için Edremit'e giden gençler, artık Burhaniye'de ortaokula devam etmeye başlamışlardır. 1948 yılında Burhaniye kaza merkezinde bir ortaokul ile bir ilkokul bulunurken; Burhaniye'nin 21 köyünde 5 sınıflı ilkokul mevcuttur. Karadere köyünde bir okul inşa halindedir¹⁰⁹³. Ortaokulun ve ilkokulların öğrenci sayısı yıldan yıla artmaktadır. 1956-1957 ders yılında ortaokulda öğrenci mevcudu 182, merkez ilkokullarında 751 ve köylerde 1.065 idi. 1956-1957 ders yılında ilkokullardan 385 öğrenci mezun olmuştur¹⁰⁹⁴.

1956'larda Burhaniye merkezdeki Atatürk ve Öksüz Osman İlkokulları'nın kapasitesinin yetersiz gelmesi üzerine yeni okula ihtiyaç duyulmuştur. Dönemin Burhaniye Kaymakamı Hüseyin Ögütçen, Burhaniye'de yüz binlerce ağaç zeytini ve birkaç zeytinyağı fabrikası olan Nadir Tolun'dan dört yaşında köşkünün havuzunda boğularak ölen oğlu adına bir okul yaptırmasını talep etmiş, Nadir Tolun da hemen oğlu adına yapılacak ilkokul için 100.000 liralık bir çek yazarak bu talebe olumlu cevap vermişti. Bir yıl içinde Nadir Tolun İlkokulu yapılarak eğitim-öğretime başlamıştır. Okula seçkin, başarılı öğretmenler atanmış ve bu okuldan yetişenler ortaokul, lise ve üniversiteyi bitirerek yurdun dört bir tarafında doktor, mühendis, yönetici, subay, hâkim, savcı ve öğretmen olarak veya kendi işlerinde çalışmışlardır¹⁰⁹⁵. 1958 yılında halkın ve Vilayet'in yardımı ile 157 nüfuslu Yabancılar köyüne güzel bir okul yapılmış ve bütün köy çocukları okuma imkânına kavuşmuştur¹⁰⁹⁶. 1961'de Hürriyet İlkokulu¹⁰⁹⁷; 1967 yılında ise Sekiz Eylül İlkokulu hizmete girmiştir¹⁰⁹⁸.

Burhaniye'de 1967-1968 eğitim-öğretim yılı başında 30 köyde ilkokul bulunurken, 7 köyde ilkokul bulunmamaktadır. Aynı dönemde Burhaniye merkezde ise 6 ilkokul bulunuyordu¹⁰⁹⁹. 1967-1968 öğrenim yılında A. Hidayet Sezgin'in müdür olarak görev yaptığı Burhaniye Ortaokulu'nda ise 13 öğretmen ve 435 öğrenci bulunuyordu. 1967 yılında Burhaniye Kız Sanat Enstitüsü'nde 2 öğretmen ve 81

¹⁰⁹² Tuna, s. 130.; Aras, *Körfeze İsmi Verilen Şehir Adramytteion-Kemer-Burhaniye'de Yaşayan Kent*, s. 149.

¹⁰⁹³ Aras, *Körfeze İsmi Verilen Şehir Adramytteion-Kemer-Burhaniye'de Yaşayan Kent*, s. 150.

¹⁰⁹⁴ Aras, *Körfeze İsmi Verilen Şehir Adramytteion-Kemer-Burhaniye'de Yaşayan Kent*, s. 150.

¹⁰⁹⁵ Ögütçen, 17-21 ss.; Tuna, s. 138.

¹⁰⁹⁶ Ögütçen, s. 21.

¹⁰⁹⁷ Bu okula 1990 ve 1997'de ek binalar yapılır. Bkz. Tuna, s. 146.

¹⁰⁹⁸ Kasabada eski zeytinyağı fabrikalarından biri olan Halit Bey'in fabrikası yıkılarak yerine Atatürk Caddesi üzerinde 1967 yılında Sekiz Eylül İlkokulu yapılır. Bkz. Tuna, s. 150.

¹⁰⁹⁹ *Balıkesir 1967 İl Yıllığı*, s. 178-179.

öğrenci bulunurken, Burhaniye Kız Sanat Enstitüsü'ne bağlı Kız Sanat Okulu'nda 113 öğrenci öğrenim görüyordu¹¹⁰⁰.

1970 yılına kadar Burhaniye'de ortaokulu bitirenler, lise öğrenimi için Edremit'e gitmek zorundaydı. Her gün otobüslerle Edremit'e gidip gelmek zor oluyordu. Artan nüfus nedeniyle lise çağına gelen öğrenci sayısının da artması, Burhaniye'de bir lise açılmasını gerekli kılmıştır. Bu duruma bir çare olarak hemen, ortaokul öğrenimi yapılan binanın bahçesine yeni bir bina yapılmış; Bakanlık'tan alınan izinle "Burhaniye Lisesi" olarak, 1971 yılında ortaokulu da bünyesine alarak, eğitim ve öğretime başlamıştır. Lise ve ortaokul iç içe ihtiyaca cevap veremeyince 1972 senesinde Kenan Sucuoğlu'nun başkanlığındaki, ikinci başkanlığını İsmail Kızıklı'nın üstlendiği, Ziraat Bankası Müdürü Faruk Bey, ortaokul müdürü Hidayet Bey ve Ferit Çakıroğlu'ndan kurulu dernek yönetiminin çalışmaları sonunda halkın yardımı ile Ören yolu üzerindeki bina yapılarak Burhaniye Lisesi, 1976 yılında yeni binasına taşınmıştır¹¹⁰¹.

İskele ve Öğretmenler Mahallesi'nde öğrenci sayısı arttığından öğrencilerin şehir merkezindeki okullara gidip gelmeleri sorun olmaya başlayınca 1984 yılında İskele Mahallesi'nde Şehit Yılmaz Kobak İlköğretim Okulu; Cumhuriyet Mahallesi'nin köylerden, doğu ve güneydoğudan aldığı göçlerle öğrenci sayısının artması üzerine 1989 yılında Cumhuriyet İlkokulu binası yapılmıştır¹¹⁰².

1990 yılı başlarından itibaren Burhaniye eğitimde büyük atılım yapmıştır. 1990 yılında tek katlı Atatürk İlköğretim Okulu binası içinde Sağlık Bakanlığı'na bağlı olarak Burhaniye Atatürk Sağlık Meslek Lisesi eğitim öğretime başlamıştır¹¹⁰³. 1991 yılında ise Kız Meslek Lisesi, Avni Özpolat İlköğretim Okulu ve Faruk Kızıklı İlköğretim Okulu eğitim-öğretime başlamıştır¹¹⁰⁴.

¹¹⁰⁰ *Balıkesir 1967 İl Yıllığı*, s. 179-180.

¹¹⁰¹ Kızıklı, s. 17-18.; Tuna, s. 150-151.

¹¹⁰² Tuna, s. 156.

¹¹⁰³ 1999 yılında bugünkü binasına taşınan Burhaniye Atatürk Sağlık Meslek Lisesi, 2006 yılında Sağlık Bakanlığı'ndan Millî Eğitim Bakanlığı'na devredilmiştir. 2010 yılında Anadolu türüne dönüştürülen okulun adı Burhaniye Atatürk Anadolu Sağlık Meslek Lisesi olarak değişmiştir. Mesleki ve Teknik eğitimde yeniden yapılanma çalışmaları nedeniyle 2014-2015 Öğretim yılından itibaren okulun adı Burhaniye Atatürk Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi olarak değişmiştir. Bkz. "Tarihçe", <http://burhaniyeasml.meb.k12.tr>, (Erişim Tarihi: 12 Temmuz 2016).

¹¹⁰⁴ Tuna, s. 157.

İlköğretim, lise ve meslek liselerinin yanında, 1993-1994 eğitim-öğretim yılında Hürriyet İlköğretim Okulu'nun ek binasında Burhaniye Meslek Yüksekokulu hizmete açılmıştır. Daha sonra Ticaret Meslek Lisesi'nin 2. katında eğitim-öğretime devam eden Meslek Yüksekokulu, 02.09.2002 tarihinde kendi hizmet binasına taşınmıştır¹¹⁰⁵.

Balikesir Üniversitesi'ne bağlı olan Burhaniye Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu ise, Burhaniye Meslek Yüksekokulu'na ait binada 2008-2009 eğitim-öğretim yılında eğitime başlamış, 3 Ağustos 2009 tarihinde Örentepe'de bulunan yeni binasına taşınmıştır. Burhaniye Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik, Bankacılık ve Finans ve Uluslararası Ticaret Bölümleriyle 1.200 öğrencisi, 3 doçent, 3 Yardımcı Doçent, 3 öğretim görevlisi ve 10 idari personel ile 10 şirket elemanından oluşan kadrosu ile eğitim-öğretime devam etmektedir¹¹⁰⁶.

1998 yılında Ören Mahallesi'nde Mustafa Keskin İlköğretim Okulu, 1998 yılında Endüstri Meslek Lisesi ve 1999'da Ticaret Meslek Lisesi eğitime başlamıştır¹¹⁰⁷. 2001 yılında Cumhuriyet Mahallesi Sanayi Sitesi içerisinde Mesleki Eğitim Okulu öğretime başlarken; 2003 yılında Gazi İlköğretim Okulu yaptırılmıştır. 1995-1996 eğitim-öğretim yılında Öğretmenler Mahallesi'nde Hacı Mustafa Müdüroğlu Anadolu Lisesi adıyla faaliyete başlayan Anadolu Lisesi, 2004 yılı Ağustos ayında hayırsever işadamı Celal Toraman tarafından yaptırılan Burhaniye merkezde Ören yolu üzerindeki yeni binasına taşınarak Celal Toraman Anadolu Lisesi adını almıştır¹¹⁰⁸. 2016-2017 eğitim-öğretim yılında Mahkeme Mahallesi'nde hayırsever Sebahattin Özaraç tarafından eşi adına Yıldız Özaraç Anaokulu yaptırılarak hizmete sunulmuştur.

¹¹⁰⁵ "Tarihçe",

http://www.balikesir.edu.tr/index.php/baun/birim/burhaniye_meslek_yuksekokulu/tarihce/1, (Erişim Tarihi: 12 Temmuz 2016).

¹¹⁰⁶ "Tarihçemiz",

http://www.balikesir.edu.tr/index.php/baun/birim/burhaniye_uygulamali_bilimler_yuksekokulu/tarihce/1, (Erişim Tarihi: 29 Eylül 2016).

¹¹⁰⁷ Tuna, s. 163.

¹¹⁰⁸ Tuna, s. 168.; "Tarihçe",

http://ctal.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/10/06/325743/icerikler/tarihce_8558.html?CHK=a7df3818fb1d118fc10bfb403a7bc55d, (Erişim Tarihi: 29 Eylül 2016).

2016 yılı itibariyle Burhaniye’de 3’ü anaokulu, 18’i ilkokul, 11’i ortaokulu, 8’i lise, 1’i özel eğitim okulu, 3’ü de yaygın eğitim kurumu olmak üzere 44 okul-kurumda 607 Öğretmen, 9.207 öğrenciye eğitim vermektedir¹¹⁰⁹. 2016 yılında açılan Burhaniye Bilim ve Sanat Merkezi’ne de öğrenci kaydı yapılmaya başlanmıştır.

4.4.1.2. Burhaniye’de Kültür Hayatı

4.4.1.2.1. Törenler ve Bayramlar

4.4.1.2.1.1. Köy Hayır ve Yağmur Duası

Burhaniye’nin hemen hemen her mahallesinde muhtarlığın önderliğinde, halkın ayni ve nakdî yardımlarıyla malzeme alınır, köyde kazanlar kurulur ve yemekler pişirilir. Yağmur duası sonunda mahallelerde hayır yemeği yenilir. Ova ve dağ köylerinde çoğunlukla Hıdırellez günü ve ondan sonra gelen Cuma günleri hayır yapılır. Bu hayır yemeklerine komşu köy ve ilçelerden de yoğun katılımlar olur. Bu hayırların ertesi yağmurdur.

Burhaniye merkezde Çay Caddesi’nin batısında Karınca Çayı’na kadar uzanan Musella denilen, namaz kılınan bir alan vardı. Burada bazen yağmur duası, bazen fakir çocukların sünnet düğünleri yapılırdı¹¹¹⁰.

Burhaniye’nin Karaağaç köyünde yağmur yağması için, yetmişbir bin tane dere veya çakıl taşı okuyarak –okunan duâ öğrenilememiştir- bir torba içinde denize

¹¹⁰⁹ 2016 yılı itibariyle Burhaniye’de Avni Özpolat Anaokulu, Müjde Babuşcuoğlu Anaokulu ve Yıldız Özsaray Anaokulu olmak üzere 3 anaokulu; Kızıklı İlkokulu, Karadere İlkokulu, Şarköy İlkokulu, Nadir Tolun İlkokulu, Börezli İlkokulu, Bahadınlı İlkokulu, Kuyumcu İlkokulu, Mustafa Keskin İlkokulu, Şehit Yılmaz Kobak İlkokulu, Dutluca İlkokulu, Pelitköy Halit Selçuk İlkokulu, Gazi İlkokulu, Kırtık İlkokulu, Sekizeylül İlkokulu, Cumhuriyet İlkokulu, Faruk Kızıklı İlkokulu, Bahçelievler İlkokulu ve Özel Bahçeşehir Körfez İlkokulu olmak üzere 18 İlkokul; Kızıklı Ortaokulu, Mustafa Keskin Ortaokulu, Nadir Tolun Ortaokulu, Bahadınlı Ortaokulu, Pelitköy Halit Selçuk Ortaokulu, Şehit Mustafa Serin Ortaokulu, Şarköy Ortaokulu, Hürriyet Ortaokulu, Burhaniye İmam Hatip Ortaokulu, Hacı Mustafa Müdüroğlu Ortaokulu ve Bahçelievler Ortaokulu olmak üzere 11 ortaokul; Burhaniye Atatürk Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Ayşe Akpınar Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Kemer Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Burhaniye Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Burhaniye Anadolu Lisesi, Celal Toraman Anadolu Lisesi, Burhaniye Hacı Mehmet Fevzi Köylü Anadolu İmam Hatip Lisesi ve Özel Bahçeşehir Körfez Koleji olmak üzere 8 lise eğitim-öğretime devam etmektedir. Bunların haricinde özel eğitim alanında Pelitköy’de Burhaniye Ticaret Odası Özel Eğitim Uygulama Merkezi I. Kademe faaliyetini sürdürürken; yaygın eğitim ve halk eğitimi alanında Mesleki Eğitim Merkezi, Halk Eğitim Merkezi ve Akşam Sanat Okulu, Öğretmen Evi ve Akşam Sanat Okulu faaliyet göstermektedir. Burhaniye’de 2016 yılı itibariyle Bilim ve Sanat merkezi kurulmuştur. “Kurumlarımız”, <http://burhaniye.meb.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 29 Eylül 2016).

¹¹¹⁰ Aras, *Tarih Sayfalarında Burhaniye’ m*, s. 180.

veya akar bir suya bırakılmış. Köylüler, denize taşları bırakıp çok zaman ısladıklarını, kimi de yağmurun istenildiğinden fazla yağarak zarar verecek kadar olduğunu ve bu takdirde denize bıraktıkları taşları çıkardıklarını ifade etmişlerdir¹¹¹¹.

Yağmur duası, çoğunlukla ilkbahar sonlarında ve yazın yapılır. Duadan sonra da yağmur yağmaması günahların çokluğuna, Allah'ın rahmetini kestiğine bağlanır. Allah'ın rahmetinin inmesi için dua ve hayırlar daha da sıklaştırılır.

4.4.1.2.1.2. Resmî ve Dini Bayramlar

Burhaniye'de hayatı renklendiren olaylardan biri de bayramlardır. Özellikle Müslümanların kutladığı dini bayramlar, Ramazan ve Kurban bayramları, insanları bir araya getirme özelliğiyle öne çıkmaktadır.

Bütün yaşam zorluklarına rağmen tüm halk düzenlenen şenliklere büyük bir coşkuyla katılmaktadır. Millî bayramlar hep coşkulu bir şekilde kutlanmaktadır. Her mahallenin delikanlıları tarafından kullanılan özel sırmalı bayrakları vardı. Halk önce Belediye önünde toplanır, ardından da Koca Cami önüne gidilerek oradaki küçük meydanımsı yerde, anıtın karşısında merasim tamamlanırdı¹¹¹². 1960 yılından sora yeni Atatürk Heykeli, kentin ortasında yerini alınca törenler burada yapılmaya başlanmıştır.

Cumhuriyet'in Onuncu Yılı kutlamaları için bütün evler bayraklarla donatılmış, tüm evler ve sokaklar temizlenmiştir. Görkemli gerçekleşen törene, köylerden çok sayıda kişi katılmıştır. Üç gün üç gece süren kutlamalarda geceleri fener alayı yapılırken, köylerden gelen köy delikanlıları at ve arabaları ile bu şenliklerde gösteri yapmışlardır¹¹¹³.

Ramazan ayına girerken hemen hemen her hane yufka yapar. Yufkanın hem böreği, hem de kavurmalı veya peynirli yemeği yapılırdı. Ramazanda “gezek”¹¹¹⁴

¹¹¹¹ Osman Balkır, Balıkesir ve Köylerinde Özel Görenek ve İnanmalar, Halkevi Tarih, Edebiyat Şubesi Neşriyatından: 6, Balıkesir İl Basımevi, 1935.

¹¹¹² Kızıklı, s. 19.; Tuna, s. 124.

¹¹¹³ Tuna, s. 109.; Kızıklı, s. 16-17.

¹¹¹⁴ Gezek: Köy halkının, köy odasına gelen misafire, çobana, imama sıra ile yemek göndermesi. Bkz. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_ttas&view=ttas&kategori=derlay&kelime1=gezek, Erişim Tarihi: 25 Aralık 2016.

veren haneler, akşam namazında “iftarlık” olarak camiye, lokma, ekşili zeytin, yumurta salatası, reçel ve peynirden oluşan akşam yemeği götürürdü¹¹¹⁵.

Ramazan gecelerinde yaşlılar, iki gurup halinde “yüzük oyunu” oynardı¹¹¹⁶. Teravîh namazından sonra oynanan yüzük oyunu esnasında beyitler ve tekerlemeler söylenir; kaybeden taraf galip gelen tarafa çay-kahve ikram ederdi.

Ramazan boyunca sahurda Ramazan davulcuları mahalle aralarında dolaşarak halkı sahura kaldırırdı. Çöpçülere, ramazan davulcularına, mahalle bekçilerine, baklava, mendil, para ve çeşitli hediyeler verilirdi.

Ramazan ve Kurban Bayramlarında genellikle ilk gün tebrikleşme bitirilerek, sonraki günlerde kadın erkek birlikte, eğlence yerlerinde gezilir, çocuklar ise komşuların evlerini dolaşarak bayramlaşırlar, şeker ve para toplardı. Ramazan ve Kurban Bayramında şahısların kendi avlularında yaptıkları “eşik” tabir edilen büyük salıncakta, kızlar ve oğlanlar guruplar halinde sallanırdı. Eşik oyunu devam ederken gençler kendi aralarında “tura” denilen mendil oyununu da oynarlardı. Bayramın son gününde ise “deve oyunu” oynanırdı¹¹¹⁷. Kurban Bayramında fakirlere et, ekmek, para ve çeşitli hediyeler verilirdi.

Arife ve bayram günleri erken kalkan dışardan bir testi su alarak konuta getirirdi. Bu suyun bereket getireceğine, işlerin su gibi akkın olacağına inanılırdı¹¹¹⁸.

Üç aylara girerken, dini bayramlara girerken kadınlar ve kız çocuklarına kına yakılmaktadır. Özellikle bayram için Arefe gecesi kına yakılırdı. Böyle zamanlarda kına yakmanın sevap olduğuna inanılırdı¹¹¹⁹.

Burhaniye yöresinde kurbanlık koyun, koç ve kuzuların alınına, başına ve kuyruğuna arife günü kadınlar tarafından kına yakılırdı¹¹²⁰.

¹¹¹⁵ Z. Özdemir, *Pelitköy*, s. 90.

¹¹¹⁶ Yüzük oyununun oynanışı hakkında bkz. Z. Özdemir, *Pelitköy*, s. 91.

¹¹¹⁷ Tura ve deve oyunu hakkında daha geniş bilgi için bkz. Z. Özdemir, *Pelitköy*, s. 91.

¹¹¹⁸ Erden, s. 64.

¹¹¹⁹ Yasemin Tokmak, *Balıkesir ve Çevresinde Kına Folkloru Üzerine Derlemeler ve İncelemeler*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir 2009, s. 188-189.

¹¹²⁰ Tokmak, s. 200.

4.4.1.2.1.3. 8 Eylül Burhaniye'nin Kurtuluşu

Burhaniye'nin kurtuluş günü, 8 Eylül'dür. Burhaniye'nin 8 Eylül 1922 tarihinde Yunan işgalinden kurtuluşu, her yıl Cumhuriyet Meydanı'nda düzenlenen görkemli törenlerle kutlanmaktadır. Yine kurtuluş gününde düzenlenen yarışmalar, konserler, gerek yerel halkın, gerekse turistlerin ilgisini çekmektedir.

4.4.1.2.2. Örf, Âdet ve Gelenekler: Doğum, Sünnet, Askerlik, Düğün, Ölüm

4.4.1.2.2.1. Doğum

Burhaniye kültüründe doğumla ilgili uygulamalar, hazırlıklar doğumdan önce başlar. Evlilik sonrasında, bir müddet geçtikten sonra torun haberini duymak isteyen evin büyükleri, torun haberini alınca hazırlıklara başlarlar. Bebeğin cinsiyetine göre gerekli hazırlıklara başlanır. Bebeğin dünyaya gelmesi ailede büyük sevinçle karşılanır. Doğum esnasında konuttaki kapılar, pencereler, dolaplar, kilitler ve düğümler açılır. Aksi halde doğumun kolay olmayacağına inanılır¹¹²¹. Doğumdan sonra eş ve göbek bağı konutun bir kıyısına sokulur, dışarı atılmaz¹¹²². Çocuk doğduğunda ilk bir hafta annesiyle yatar ve bir hafta sonra beşiğe konulur. Yeni doğan çocuğa isim verilme zamanı geldiğinde bazı görevlerin yapılması gerekir. Bunlardan ilki kulağına ezan okunmasıdır. Bu yapılırken isim üç kere tekrarlanır. Genellikle erkek çocuklarına babaları, kız çocuklarına ise anneleri isim koyarlar. Bunun yanında aile büyükleri de isim koyabilirler.

Burhaniye'de bir çocuk dünyaya geldiği zaman loğusa şerbeti ikram edilir. Ziyarete gelenler, çeşitli hediyeler getirir. Sünnet yatağı gibi, süslü bir yatak hazırlanır. Doğumdan 15-20 gün sonra mevlit okutulur¹¹²³.

Çocuk, evden 40 gün çıkartılmaz. Bu süre zarfında yeni doğan çocuğu görmeye gelen akrabaları ve komşuları bebeğe hediyeler getirirler. Bebek görmeye daha çok kadınlar gider ama bu süre zarfında eve erkek misafir gelirse yeni doğan çocuğa para veya altın hediye eder. Verdiği altını veya parayı çocuğun alınna

¹¹²¹ Erden, s. 63.

¹¹²² Erden, s. 64.

¹¹²³ "Doğum ve Sünnet Düğünü", <http://kayiphikayeleri.com/index.php?topic=4490.0;wap2>, (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2015).

koyarlar. Gelen misafirlere tatlılar, tatlı içecekler ve kahve ikram edilir¹¹²⁴. Çocuk dünyaya geldikten 40 gün sonra annesi, anneannesi veya babaannesi tarafından “kırk uçurmak” için akrabalara ve komşulara götürülür. Götürdükleri evlerde çocuğun alınına biraz un serperler. Bunun amacı çocuğun güzel olmasını sağlamaktır. Ardından yumurta hediye edilir. Bu da çocuğun sağlıklı olması içindir¹¹²⁵. Çocuğun önüne ayna, makas ve tarak konulur. Aynayı alırsa, “Bu çocuk çok süslü olacak” derler. Makası alırsa, “berber olacak” denilir¹¹²⁶.

Çocuk doğduğunda bazı anneler ve babalar, çocuk için adak kestirirler. Buna ‘akika’ denir. Kız çocuğu altı aylık olunca ona kına yakılır, buna altı aylık kınası denir. İsteyenler altı aylık kınasında mevlit okuturlar, isteyenler de sazlı sözlü eğlence düzenlerler. Beyaz kıyafet giydirilen bebeğe, çeşitli hediyeler verilir. Gelen misafirler yanlarında çocuğa hediye getirirler. Sadece kadınların katıldığı altı aylık kınasında gelenlere pilav ikrâm edilir. Çocuğa kınayı annesi yakmaz. Kınayı çocuğun akrabalarından biri yakar¹¹²⁷. Balıkesir ve çevresinde altı aylık kınası, kız çocukları altı aylık olduğunda, sağlıklı olarak belli bir dönemi geçirmelerini kutlamak amacıyla yakılmaktadır. Altı ay kınası bazı yerlerde ise, kız çocuğun geleceği hakkında çeşitli yorumlar elde etmek amacıyla yakılmaktadır. İleride kız bebeğin büyüüp, gelinlik giymesi arzusuyla altı aylık kınası yakılırken bebeğe gelinlik giydirilmektedir. Altı ay kınası, Balıkesir’in kimi yörelerinde eskiden bu yana yakılmaktayken, kimi yerlerinde ise bu âdet son zamanlarda ortaya çıkmıştır¹¹²⁸.

Çocuk, diş çıkardığı zaman diş buğdayı kaynatılır ve misafir çocuklara yedirilir. Hısım ve akrabalardan çocuğun dişinin çıktığını ilk gören kişi, çocuğa giyim hediyesi alır.

¹¹²⁴ Amra Dedeic-Kırbaç, “Tarih ve Gelenek Bağlamında Türkiye’de Boşnaklar”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, C. 9, S. 1, (2012), s. 706.

¹¹²⁵ Z. Özdemir, *Pelitköy*, s. 89.; Amra Dedeic-Kırbaç, “Tarih ve Gelenek Bağlamında Türkiye’de Boşnaklar”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, C. 9, S. 1, (2012), s. 706.

¹¹²⁶ Z. Özdemir, *Pelitköy*, s. 89.

¹¹²⁷ Tokmak, s. 38, 40.

¹¹²⁸ Tokmak, s. 38, 40.; “Burhaniye’nin Kayıp Tarihi”, <http://kayiphikayeleri.com/index.php?topic=4490.0;wap2>, (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2015).

Çocuk, ilk adım atmaya başladığında adım lokumu yapılır. Büyük çocuklara yedirilir ve çocuk koşturular, adım atmaya çalışan çocuğun sağlıklı bir şekilde yürümesi ve koşması amaçlanmaktadır¹¹²⁹.

Diğer bir âdet ise çocuk bir yaşını doldurduktan sonra yakın akrabalarından veya yakın aile dostlarından biri, bir tutam saçını keser ve çocuğa para veya altın hediye eder. Kesilmiş saçlarını çocuğun annesi çocuğun yattığı yastığın altına koyar veya bir sandığa koyar. Bu âdeti her aile uygulamamaktadır¹¹³⁰.

Çocuğu yaşamayanların çocuklarına, yedi ayrı konuttan alınan parçalardan giysiler dikilerek giydirilirse bunların yaşayacağına inanılır¹¹³¹.

4.4.1.2.2.2. Sünnet

Sünnet çağına gelmiş çocuk için önce sünnet tarihi kararlaştırılır, kılık kıyafet hazırlıkları yapılır¹¹³². Aileler, çeşidin daha çok olması nedeniyle Edremit, Balıkesir ve İzmir gibi yerlere sünnet kıyafeti almaya giderler. Çocuğa ayakkabısı çorabı dâhil yeni bir takım giysi, şapkasıyla entarisiyle maşallah yazılı kurdelaıyla sünnetliklerini alırlar. Bu arada aile fertlerine de yeni elbiseler alınır. Evin eksik eşyaları tamamlanır.

Sünnetten bir gün önce - genellikle Perşembe gününe rastlar - kına gecesi yapılır; çocuğun ellerine kına yakılır. Çocuğun sağ elinin başparmağıyla, işaret parmağına kına yakılır. Kına gecesi, günümüzde ise genellikle Cumartesi gecesi yapılmaktadır. Eskiden kına geceleri, kadın kadına evin içinde ya da bahçede yapılmaktaydı. Kadınların eğlencesinde tefçiler olurdu, erkeklerin eğlencesinde

¹¹²⁹ “Burhaniye’nin Kayıp Tarihi”, <http://kayiphikayeleri.com/index.php?topic=4490.0;wap2>, (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2015).

¹¹³⁰ Amra Dedeic-Kırbaç, “Tarih ve Gelenek Bağlamında Türkiye’de Boşnaklar”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, C. 9 S. 1, (2012), s. 706.

¹¹³¹ Erden, s. 64.

¹¹³² Erkek çocuk, doğduktan üç gün sonra ve üç yaşına kadar sünnet ettirilir. Sünnet eskiden berberler tarafından yapılırdı. Şimdi hastanelerde yapılıyor. Sünnet ettirilen çocuğu için annesi ve babası bir sünnet düğünü düzenlerler. Sünnetten sonra evde mevlit okutulur ve sonra eğlence düzenlenir. Yemekler ve içecekler ikram edilir. Gelen misafirler çocuğa para ve hediyeler getirirler. Bazı yerlerde meselâ Karadağ’da sünnet çocuklarına büyükler kömür tozundan yüzlerine bıyık ve sakar yaparlarmış. Bunun sembolik bir anlamı vardır; çocukların nazardan korunmasına inanılır. Bkz. Amra Dedeic-Kırbaç, “Tarih ve Gelenek Bağlamında Türkiye’de Boşnaklar”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, C. 9 S. 1, (2012), s. 706.

davulcu olurdu. Günümüzde ise, kadın, erkek bir arada ve köy meydanlarında ya da düğün salonlarında yapılmaktadır. Çocuğun kınası yakılırken;

“Sünnet olmuş da dikilmiş,

Nurdan kundağa sarılmış...” diye başlayan ilahi söylenirmiş¹¹³³. Yine sünnet törenine katılacak kadınların ve kızların ellerine kına yakmaları âdettendi. Balkanlar’da Makedonya’da da sünnet olan çocuğun eline kına yakılmaktadır¹¹³⁴.

Osmanlı Devleti Dönemi’nde de sünnet olan çocuğa kına yakılmaktadır. Sünnetten bir gün önce çocuk hamamda yıkanır, gece sağ eline kına yakılır, ertesi gün de at üstünde çevrede gezdirilirdi¹¹³⁵.

Sünnetin Cuma günleri yapılması gelenekleşmiş gibidir. Başka günlerde de sünnet yapılabilir. Kına gecesinin ertesi olan Cuma günü sünnet için özel olarak süslenmiş bir ata bindirilen erkek çocuğu davul-zurnayla dolaştırılır, Cuma saatinde cami avlusuna getirilir. Kimi çocuk attan alınarak camiye sokulur. Kimisi de avluda at üstünde bekletilir. Namazdan önce veya sonra sünnet için mevlit okutulur.

Tekbirler, salâvatlar eşliğinde çocuk, ata bindirilerek akrabaları şerbet içmeye giderler. Şerbet içince bardak kırılır. Çocuğun bardağı kırmasındaki amaç, onun artık delikanlı olacağı, güçlü olacağı inancıdır. Sünnet çocuğu kendisini attan indirmeye çıkan ailenin büyüğüne direnir, sünnetlik diye adlandırılan değerli bir şeyin sünnet hediyesi olarak verilmesini ister. Bu bir bisiklet de olabilir, bir zeytinlik de bir dükkân veya dâire de olabilir.

Çocuk isteğinin verileceği sözünü alınca attan iner, evde hazır bekleyen sünnetçinin önüne götürülerek sünnet yapılır. Ardından, misafirlere etli pilav, etli keşkek ikrâm edilir. Bazı yerlerde sekiz on çeşit yemekle misafirlerin doyurulmasından sonra sünnet düğünü sona erer¹¹³⁶. Günümüzde çocuklar, küçük yaşlarda hastanelerde sünnet ettirilmekte; sünnet cemiyetleri de daha sonra yapılmaktadır.

¹¹³³ Tokmak, s. 53-54.

¹¹³⁴ Tokmak, s. 68.

¹¹³⁵ Tokmak, s. 51.

¹¹³⁶ Yorulmaz, s. 74.; “Doğum ve Sünnet Düğünü”, <http://kayiphikayeleri.com/index.php?topic=4490.0;wap2>, (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2015).

4.4.1.2.2.3. Düğün

Aile içinde evlilikle ilgili arayışlar daha çok oğlan askerden geldikten sonra başlardı. Askerden dönen, tarlasının, zeytinliğinin, dükkânında işinin başına geçen delikanlının evinde anne-baba, oğlunu kiminle evlendireceğine dair arayışlara başlar. Bu şekildeki arayışlar kimi zaman yıllarca sürerken, kimi zaman da bir iki haftada sonuçlanıp evlilik yoluna girebiliyordu.

Eskiden evlenmek isteyenler, sevdiği kızı görücü usulü ile isterdi. Kızın yakınlarından kız ve ailesi hakkında bilgi alan oğlan tarafı, kızı istemek için elçi gönderirdi. Kızın ailesinin olur vermesi üzerine oğlan tarafı, birkaç büyük hediye olarak, bu genellikle bir kutu tatlı olur, kız evine kızı istemeye gider. Kahveler, çaylar içildikten sonra aile büyüğü ziyaret sebebini anlatarak “*Allahın izni, Peygamberin kavliyle evin kızını oğullarına ister.*” Kız tarafı önceden ziyaretin sebebini öğrenmiştir, ama doğal olarak anında evet demez. Çünkü kız tarafının isteği ağırdan alması gelenek ve görenektir; oğlan tarafı kızlarına değer vermediğini düşünebilir. Bu kaygıyla düşünüp taşınmak, aile içinde istişârede bulunmak amacıyla bir hafta izin isterler. Süre sonunda kararları olumluysa buyurup gelebileceklerine dâir haber yollarlar. Belli konuşmalardan sonra erkek tarafının büyüğü tekrar kızı ister ve kız tarafının kararını sorar; “*Evet kızımızı oğlunuza veriyoruz*” cevabı verilince, iki tarafın büyükleri birbirlerine sarılarak kutlama yaparlar, hayırlı olsun derler. Kız ve oğlan, aile büyüklerinin ellerini öperler. Oğlan babası istemenin olumlu sonuçlanması üzerine masaya en az bir tane beşibiryerde koyar¹¹³⁷.

Kız tarafı da oğlan tarafına “bohçalık” adı verilen, bir bohça verir ya da gönderir. Bu bohçada oğlana gömlek, fanila, çorap, oğlanın aile büyüklerine de gömlek ve mendil gibi armağanlar konulur. Oğlan babasının kız tarafına altın vermesi, kız tarafının da bohça göndermesiyle kız isteme işi kesinleşmiş olur¹¹³⁸. Buna söz kesimi denir.

İki taraf istekleri yönünden anlaşılır. Akraba ve dostlar davet edilerek büyük nişan yapılır. Nişan, hem ailelerin düğün için gerekli hazırlıkları yapması için zaman kazandıran, hem de nişanlı çiftlerin birbirlerini daha iyi tanımalarını sağlayan önemli

¹¹³⁷ Yorulmaz, s. 72-73

¹¹³⁸ Yorulmaz, s. 73.

bir dönemdir. Burhaniye ve çevresinde, özellikle Çamdibi ve Kızıklı köylerinde nişanlanacak genç kızlara kına yakılmaktadır. Buralarda, nişanlanacak kızın eline ve ayağına ip sarılarak kına yakılmaktadır. Bu kına yakma şekline çatma ya da çatık kına denilmektedir. Eskiden diğer köylerde de nişanlanacak kızlara kına yakılmaktayken, günümüzde artık bu âdetin önemini kaybetmeye başladığı görülmektedir¹¹³⁹. Nişanda oğlanevi tarafından gelin kıza beşibirlik, elmas yüzük, küpe, bilezik gibi ziynet eşyaları takılır. İkram olarak lokma ve şerbet verilir. Nişanlılık döneminde de evlenecek kıza isterse kına yakılmaktadır. Ama günümüzde buna çok fazla rastlanmamaktadır.

Nişandan sonra kız evinden ayrılırken oğlan tarafı kızın annesinden “bakma” deyimi ile nüfus cüzdanını ister. Kızın annesi de nazlanarak “*Acaba sandıkta mı?*” veya “*Babasına soralım*” diye cevap verir. Birkaç gün sonra kızın nüfus cüzdanını gönderirler. Nikâh hazırlığı yapılır. Nikâh memurundan gün alınır. Nikâh kıyıldıktan sonra düğün hazırlıklarına başlanır. Düğün tarihi daha çok zeytin mahsulünün toplanmasından sonra veya harmandan sonra diye kararlaştırılır. Düğün tarihi belirlendikten sonra insanlar düğüne davet edilir. Bu davete “okuntu” adı da verilmektedir. Davet kimi zaman davetiye ile kimi zaman da şeker, yazma, kına gibi hediyelerle yapılmaktadır.

Nişandan sonra kız, oğlan evinin olduğu yerden geçmez, yüzünü saklar; damat gerdeğe kadar kızın yüzünü göremezdi¹¹⁴⁰. Nişanlılık döneminde de nişanlanacak kıza isterse kına yakılmaktadır. Ama günümüzde buna çok fazla rastlanmamaktadır.

Davul, zurna, tef tutmak ve keşkek, pilav, nohut pişirme ile tüm masrafları oğlan tarafına ait olur. Düğün yemeklerinde mantı ve sarma mutlaka bulunur.

Düğünler genellikle davul zurna ile yapılır. Bazı aileler de dualarla mevlitlerle yaparlar düğünü. Davul zurna ile yapılan düğünler, ya Perşembe düğünü olur, ya da Pazar düğünü. Cumartesi gecesini “Maşelenk” tabir edilen ve çam odunu kullanılan düğün ateşi yakılırdı. Bunun etrafında da “Ahenk” tabir edilen eğlencesi yapılırdı. Bu gece için gençler, bir gün önceden odunları hazırlarlardı.

¹¹³⁹ Tokmak, s. 78, 81.

¹¹⁴⁰ Z. Özdemir, *Pelitköy*, s. 87.

Düğünü, gençlerin kendi aralarından seçtikleri “Efebaşı” idare eder, yardımcısı olan “Bayraktar” da oyunu idare ederdi. Kız tarafı da kendi evinde “Sepi” yapardı. Burhaniye ve çevresinde düğünün ikinci gecesi olan Cumartesi ikindiden sonra oğlan evinden kız evine kınaya gelinir; gelinin avucuna kına koyulur ve bahşiş verilir. Eskiden kına gecelerine yalnızca kadınlar katılırken; günümüzde ise, kına geceleri kadın, erkek bir arada yapılmaktadır. Gelin kıza yakılacak kına, oğlan evinden kız evine, oğlan yengeleri tarafından getirilmektedir. Gelin kıza kına, kız evinden ve oğlan evinden gelen yakın akrabaların yanında yakılmaktadır. Gelin kıza kına yakılırken eskiden Rumeli’nde, Bulgaristan’da söylenen “Yüksek Yüksek Tepelere” türküsü söylenmektedir¹¹⁴¹.

Ahenk, önce kadınlar arasında olur, kadınların oyununa erkekler bakamazdı. Yatsıdan sonra ise erkeklerin oyunu başlardı. Erkekler, Efebaşı’nın oynadığı “Alay Havası” ile oynamaya başlar, daha sonra da “Harmandalı”, “Güvende” ve “İkili Güvende” oynarlardı. Ertesi gün gelen misafirlere yemekler ikram edilirdi.

Alay havasını davullar çalmaya başladıktan sonra kızı arabaya binmeye hazırlarlar. Gelin çıkarken akrabaları gelerek tek tek ellerini öptürürler ve helalleşirlerdi. Gelin evden çıkarken üzerine şeker atılır ve bu şekerleri orada bulunan çocuklar toplarlar. Gelin kapıdan çıkarken babasının elini öper. Kız, babasının elini öpünce baba takısını takar, kırmızı bir kurdelayı beline dolar ve fiyonk şeklinde bağlar. Bunu, beli sağlam olsun, şeklinde yorumlayan olduğu gibi, “birbirlerine bağlı kalsınlar” şeklinde yorumlayanlar da vardır. Babadan sonra diğer akrabalar da altın ve paraları çengelli iğneyle geline takarlar.

Gelin ağlaya ağlaya duâlar eşliğinde eskiden kapalı öküz arabalarına veya faytona bindirilirken, günümüzde ise otomobile bindirilerek davul zurna eşliğinde oğlan evine doğru yola çıkar.

Gelin oğlan evine gidince, daha avluda kucağına oğlan çocuğu oturtularak erkek evlat sahibi olması dilenir. Yine ekmeği bol olsun diye, gelinin başında büyük bir ev ekmeği bölünerek herkese yedirilir¹¹⁴². Gelin geldiğinde odasının eşğine ve

¹¹⁴¹ Tokmak, s. 117.

¹¹⁴² Z. Özdemir, *Pelitköy*, s. 88.

kapısına bal ile yağ sürülür¹¹⁴³. Yeni gelin geldiğinde ocak başı ve ocak içi geline öptürülür¹¹⁴⁴. Bu arada oğlanın akrabaları gelerek elini öptürür ve bahşişini verir. Kız tarafından gönderilen bir tepsi “sura” (kuzu dolması), baklava ve ekmek oruçlu olan gelin ile damada yedirilir.

Damat, gerdek gecesi camiye giderek, cemaatle yatsı namazını kılar. Namazdan sonra hoca ve arkadaşları tarafından eve getirilen damat, tekbirlerle gerdeğe konulur; bu sırada arkadaşları sırtını yumruklar. Damadın arkadaşları baklava yemeden evin önünden ayrılmazlar. Zifaf gecesi konuttaki kapı ve pencereler dolaplar, kilitler, düğümler açılır. Aksi halde damadın kitleneceğine (Erkeklik görevini yerine getiremeyeceğine) inanılır¹¹⁴⁵.

Gerdek sabahı davulcular, damat evinin önünde “nöbet havası” çalar ve damatı oynatırlar. Bu arada damat, güneş doğmadan kalkarak köy kahvesine gelir ve herkese kahve ikram eder. Damat kahvesi içenlerin dışının ağrımayacağına inanılır. Üç dört gün sonra “kızardı” denilen tâbir ile gelin ile damat, kızın babasının evine yemeğe giderler. Sonra kız tarafı hediyeleri ile gelin evine giderler. Evlenme törenleri bu şekilde son bulmuş olur.

Yeni evlenen gençlerin hemen hepsine yeni bir konut yapmak gelenek halindedir. Böyle yeni yuva kuranlara “Yeni yaka” adı verilmektedir. Böyle yeni kurulan bir yuvanın birçok eşyaları hatta uzun zaman yiyebileceği gıda maddeleri hısım, akraba ve komşular tarafından yeni yuvaya hediye olarak getirilir¹¹⁴⁶. Burhaniye geleneklerine göre yatak odasını kız tarafı, evin geriye kalan eşyasını erkek tarafı alır.

4.4.1.2.2.4. Ölüm

Ölüm, aile mensuplarını, akrabaları ama her şeyden önce mahalle halkını ilgilendiren bir olaydı. Tören ve duânın yapılması, hâne halkı ve misafirlerin ağırlanması, dua ve cenaze yemeği toplumu birbirine bağlayan müşterek âdetlerdir.

¹¹⁴³ Erden, s. 60.

¹¹⁴⁴ Erden, s. 60.

¹¹⁴⁵ Erden, s. 63.

¹¹⁴⁶ Erden, s. 56.

Eğer ölen kişi kendi evinde ölürse yakınları onu Kible 'ye doğru çevirirler ve üstüne beyaz bir çarşaf örterler. Eğer ölen kişi gece ölmüşse yakınları onun başında Kur'an okuyarak sabaha kadar beklerdi. Ölen kişinin evinde aynaların ve televizyonun üstünü örterler ve ışıkları gece söndürmezler. Pencereye bir bardak su koyarlar. Zira ölenin ruhu eğer evine gelir ve susarsa bu suyu içsin diye. Ölen kişinin yakınları ölümünü duyurlar ve duyan akrabalar, dostlar ve komşular hemen baş sağlığına gelirler. Ölüm vâki olduğunda, “Allah sabırlık versin”, “Başınız sağolsun” veya “Allah rahmet eylesin” sözleri ile başsağlığı dileği iletilir.

Mezarı kazdırılır, kefeni hazırlanır, cenaze kadınsa kadın hoca ve erkekse erkek hoca tarafından yıkanır hazırlanır. Öğlen ya da ikindi namazından sonra defnedilir. Ölüm gündüz olmuşsa ikindi namazından sonraya yetiştirilir. Cenaze namazı kılınarak cenâze mezarlığa götürülüp defnedilir. Ölen kişinin yakınlarının cenazeye katılabilmesi için cenaze, birkaç gün bekletilebilir.

Bir hafta kadar komşular tarafından cenaze evine akşamları yemek götürülür. Kur'an okumak için eve gelen kadınlara, duadan sonra hâne sahibi tarafından, peynir, ekmek ve helva ikrâm edilir. Daha sonra da kendilerine “bez” hediye edilir¹¹⁴⁷.

Burhaniye ve çevresinde kabul gören ölümle ilgili bazı inanışları şöyle belirtebiliriz: Cenazenin arkasından kapı akşama kadar açık bırakılır¹¹⁴⁸. Dam veya bacada baykuş öterse uğursuz sayılır. Dam veya bacada baykuş iki üç defa uzun uzun öterse aileden birinin öleceğine inanılır¹¹⁴⁹. Konutta cenaze yıkanmaz. Cenaze için gelen konuklar uğurlanmazlar¹¹⁵⁰. Sela ile Cuma vakti arasında (Cuma namazı zamanı) mezarlıktan toprak alınır bir konutun damına atılırsa o konuttakilerin çok fazla uyuyacaklarına, uyuşuk olacaklarına inanılır¹¹⁵¹. Çocuğu ölmüş olan annelerin, çocuğun annesinin elini öpmeye gelebileceği düşüncesiyle, arife günü kına yakmaması gerektiğine inanılmaktadır¹¹⁵². Balıkesir'de ölmekte olan ya da ölen kadınlara kına yakılmaktadır. Kadınların, kınalı olarak ölmesi istenmektedir. Kadının

¹¹⁴⁷ Z. Özdemir, *Pelitköy*, s. 89.; Yorulmaz, s. 75.

¹¹⁴⁸ Erden, s. 59.

¹¹⁴⁹ Erden, s. 61.

¹¹⁵⁰ Erden, s. 63.

¹¹⁵¹ Erden, s. 62.

¹¹⁵² Tokmak, s. 199.

elleri kınalı ölmesinin onun Müslüman bir kadın olduğunun anlaşılması için gerekli olduğuna inanılmaktadır¹¹⁵³.

Kınanın, ölen kadının Müslüman olduğunu anlamadaki etkisini Burhaniye'nin Kızıklı Mahallesi'nden E. Buruk, şöyle ifade etmektedir: “*Eskiden kadının birinin kızı ölmüş. Kadın, kızı yaşarken ‘Sen, öl de seni gâvur karılarına yıkatayım.’ demiş. Kızcağız da ölüvermiş. Kadın, hocaya gitmiş, danışmış. Hem ağlıyormuş hem de ‘Ben böyle böyle yaptım, böyle böyle dedim.’ diyormuş. Hoca bakmış, ‘Senin tırnaklarında kına yok. Sen kızını kendin yıka.’ demiş. Bunu kocakarılar böyle anlatırdı. Kına, kadının Müslüman olduğunun nişanıdır*”¹¹⁵⁴.

4.4.1.2.3. Halk Oyunları, Misafir Odaları ve Örfene Sohbetleri

4.4.1.2.3.1. Halk Oyunları

Burhaniye yöresinin kendisine has yöresel bir oyunu yoktur. Fakat Edremit Körfezi'ne ve Ege Bölgesi'ne ait oyunlar yörede oynana oynana ilçeye mâl olmuştur. Yörede halk oyunları genellikle zeybek türü olup en önemlileri Güvendereler ve Çiftetellilerdir¹¹⁵⁵.

Gelin almaya giderken ve gelin alınıp dönülürken erkekler tarafından oynanan Halay Havası; gelinin ellerine kına yakılırken kadınların söylediği şarkılar eşliğinde oynanan Kına Havası; daha çok kadınların oynadığı Eşmen Bey Oyun Havası, yörede oynanan diğer oyunlardır.

4.4.1.2.3.2. Örfene Sohbetleri

“Örfene” veya “Erfene” sohbetlerinin geçmişi çok eskilere dayanmaktadır. Bu sohbetlerde hem “Ahilik” kültürünün izlerini, hem de “Yaren” sohbetlerinin tadını bulmak mümkündür. Kış aylarının geleneksel ve vazgeçilmez örfene sohbetleri, 1950’li yıllara kadar Pelitköy’de de devam etmiştir. Avcılar ve gençler arasında yapılan bu yemekli toplantılar zamanla unutulmuştur. Gençler arasındaki yemekte, genellikle horoz, hindi veya tavuk kesilir, suyu ile de pilav yapılırdı.

¹¹⁵³ Tokmak, s. 177.

¹¹⁵⁴ Tokmak, s. 178.

¹¹⁵⁵ *Balıkesir Kültür ve Turizm Envanteri 1989*, Balıkesir Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayını, 1989, s. 31.

Avcılar ise grup halinde ava giderler ve vurdukları tavşan, kuş vs.yi pişirip muhabbet ederlerdi¹¹⁵⁶.

4.4.1.2.3.3. Misafir Odaları

Türk-İslâm kültürünün en bariz vasıflarından biri de misafirlik geleneğidir. Hiç tanımadığı kişileri “Tanrı misafiri” olarak görüp kapısını açması, insanımızın gönül zenginliğini yansıtmaktadır.

Burhaniye’de ve köylerinde misafirlerin ağırlandığı misafir odaları vardı. Burhaniye merkezde yer alan bu odalardan biri Atamerlerin evi karşısındaki Katipoğlu Vakfı’na ait oda idi. Bu odaya gelen yabancılar Tanrı misafiri olarak kabul edilir, parasız yatar, yemeklerini yer, ibadetlerini yaparlardı¹¹⁵⁷.

Eskiden vakıf odalarının dışında köylerin ve mahallelerin de misafir odaları varmış. Bu odalarda da misafirler parasız yer içer, yatarlarmış. Mahalle halkı bu odalarda kalan misafirlere, gariplere sıra ile her gün yemek gönderirlermiş. Bu âdete gezek denirmiş¹¹⁵⁸. Mesela, H. 1314 / M. 1896-1897 yılında Burhaniye’nin Karga köyünde zaman aşımı ile harap olan cami-i şerifin bitişiğinde 2 misafir odası bulunuyordu¹¹⁵⁹.

Pelitköy’e gelen misafirlerin ağırlandığı iki misafir odasından birisi, Karataş mevkiindeki “Ağa Dede”nin odası, diğeri de “Fazıl Dede”nin odasıymış. Köye gelen misafirler bu iki odada ve oda sahipleri tarafından ağırlandırmış¹¹⁶⁰.

Burhaniye kazası 1956 yılı çalışma programında belirtildiği üzere Bahadınlı köyünde köy odasının üstüne bir kat daha çıkılarak nikâh, toplantı salonu ve konuk odası yaptırılacak; Dutluca köyünde bir misafir odası yaptırılacak; Kızıklı köyünde 1955 yılında yapılan Heyet ve Misafir Odalarına sıva, badana, kapı, pencere ve tavanı yaptırılacaktı¹¹⁶¹.

¹¹⁵⁶ Z. Özdemir, *Pelitköy*, s. 91.

¹¹⁵⁷ Aras, *Tarih Sayfalarında Burhaniye ’m*, s. 183.

¹¹⁵⁸ Aras, *Tarih Sayfalarında Burhaniye ’m*, s. 183.

¹¹⁵⁹ Aydemir, s. 86.

¹¹⁶⁰ Z. Özdemir, *Pelitköy*, s. 92.

¹¹⁶¹ *Burhaniye Kazası 1956 Yılı Çalışma Programı*, Ayvalık Matbaası, 1956.

Burhaniye’de ve köylerinde misafir odaları kapanınca misafirler köylü tarafından “gezek” usulüyle ağırlandı. Araçların bollaşması ve ulaşım imkânlarının kolaylaşması ile zamanla gezek usulü de sona ermiştir.

4.4.1.2.4. Müzik Kültürü

Burhaniye yöresinde ağıtlar ve türküler pek yoktur. Burhaniye’de Balkanlar’dan ve Türkiye’nin değişik bölgelerinden göç edip gelerek yerleşenlerle yerli halk karma bir topluluk oluşturmuştur. Bunun için eski ağıt ve türküler yok olmuştur.

Burhaniye’de muhacirler arasında Trakya müziğine, yerliler arasında Ege’nin zeybeklerini andıran ağır 9 zamanlı ezgilere rastlanmaktadır. Bir başka özellik de Tahtacılar’da görülen semah, nefes ve deyişlerdir¹¹⁶².

Burhaniye’de halk çalgıları olarak da klarnet, trampet ve def kullanılmakta olup, günümüzdeki eğlencelerde daha çok orkestra tutulmaktadır.

4.4.1.2.5. Geleneksel Meslekler ve El Sanatları

Burhaniye ilçe merkezinde ve özellikle yerel pazarlarda sıklıkla Roman kültürü göze çarpmaktadır. Sepet, sele ve küfe örmeciliği yörede Roman kültürünün bir parçası olarak bilinir¹¹⁶³. Ticari tercihlerin zaman içindeki değişimi ve arz-talep dengesi yörede bu sanatla uğraşan Romanların sayısının azalmasına neden olmuştur. Bununla beraber özellikle son yıllarda kargı (*Arundo donax*), bitkisinden plaj şemsiyeleri, turistler için küçük süs sepetleri ve yazlık evler için kamelya çatılıkları yapılması bu sanatla uğraşan insanlar için yeni bir geçim kapısı olmuştur. Burhaniye’nin Pelitköy beldesinde bu mesleği devam ettiren kişilere az da olsa rastlanılmaktadır¹¹⁶⁴.

Burhaniye’de yöresel el sanatları olarak, iğne oyaları ve el örgü çeşitleri de devam ettirilmektedir. İğne oyası ile yemeni ve tülbentlerin kenarları, çeşitli örtüler yapılır. El örgüleri ile ise dantel, eldiven, patik ve çorap örülür.

¹¹⁶² “Balıkesir Maddesi”, *Yurt Ansiklopedisi*, C. 2, s. 1233.

¹¹⁶³ R. Polat, s. 303-304.

¹¹⁶⁴ R. Polat, s. 303-304.

Kuyucak ve Karadere köylerinde kilim ve namazlık dokunmaktadır¹¹⁶⁵. Balıkesir yöresinde olduğu gibi Burhaniye’de de abacılık¹¹⁶⁶ sanatının geliştiği sanılmaktadır. XVIII. yüzyılda Balıkesir abaları o kadar şöhret bulmuş ki İstanbul’daki askerın giydirilmesi için Balıkesir abalarından istifade edilmiştir.

İlçe merkezinde mermer işleciliği yapan atölyeler de vardır. Oymacılık da devam eden el sanatları arasındadır.

Burhaniye ve köylerinde kızılçam, karaçam, kaşık ağacı, kara davulgu vb. bitki taksonlarından kaşık, kepçe vb. küçük el eşyaları Romanlar başta olmak üzere az sayıda kişi tarafından yerel pazarlarda satılmaktadır¹¹⁶⁷.

4.4.1.2.6. Giyim Kültürü

Burhaniye’de mahallî kıyafetler giyilirken zamanla kozmopolit bir yapıya kavuşması ile birlikte kıyafet çeşitliliği de artmıştır. Burhaniye’de kadınlar mahallî kıyafet olarak beyaz kaftan, siyah kaftan giyerler; başlarına da krepdömurdan yapılmış siyah üslük (ferace) örterlerdi.

Kadınlar, evde ise umumiyetle zıbın ve belden aşağıya şalvar giyer, üstüne de yırtmaçlı bir entari ve bunun üstüne kuşak bağlarlar, başlarına uskufa ve ayaklarına çedik pabuç giyerlerdi¹¹⁶⁸.

Mahallî kıyafet olarak modern giyim birinci planda olmak üzere Pelitköy kasabasında üç etek ve bazı köylerde de dallı denilen tarihî kıyafetler düğün ve mahallî günlerde giyilmektedir¹¹⁶⁹. Kadınlar, düğünlerde kadife, atlas ve top denilen kumaş üzerine sırma ile işlenen entari, ceket, şalvar, ceket etek, cepken ve üç parçalı sallama takımı giyerlerdi. Başlarına incili, altınlı başlık giyerler. Yanaklarına üstü

¹¹⁶⁵ 1 Mart 1967 tarihinden itibaren Burhaniye’nin Ulubeyler, Yunuslar, Karadere ve Çallı köylerinde gıda muhafazası ve beslenme, biçki-dikiş, mutfak tanzimi, ev döşemesi ve el sanatları konularında ev ekonomisi çalışmaları yapılmıştır. Bk. *Balıkesir 1967 İl Yıllığı*, s. 188.

¹¹⁶⁶ Abacılık: Kaba yünden üretilmiş iplikle dokunan, dövülerek keçeleştirilmiş kalın bir kumaş vve bu kumaştan yapılan çeşitli kullanım ve giyim eşyalarına verilen genel bir addır. Balıkesir’de abacılık sanatı, Osmanlıların Rumelide yaptıkları muharebeler sırasında, Rumeli’den Balıkesir ve civarına gelen muhâcirlerle gelmiştir. Bkz. Zeki Çevik, “Cumhuriyetin İlanı ve Kent”, *Balıkesir Kent Tarihi*, (tyy)

¹¹⁶⁷ R. Polat, s. 303-304.

¹¹⁶⁸ H. Polat, s. 34.

¹¹⁶⁹ *Balıkesir Kültür ve Turizm Envanteri 1989*, Balıkesir Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayını, 1989, s. 31.

altınlarla, incilerle örülen sallanan (askı), boyuna yalnız altından yapılan kısmı takılır. Kadınlar bilezik, beşibirlik, gerdanlık, elmas yüzük ve küpe gibi takılarla giyimlerini tamamlarlardı¹¹⁷⁰.

Köy kadınları umumiyetle bellerine bir peştamal sarar ve gövdeleriyle başlarını diğer bir peştamalla örterlerdi. Ayaklarına çarık giyerlerdi¹¹⁷¹.

Erkekler ise bol pantolon, mintan denilen yakasız gömlek giyerlerdi. Osmanlılar, elbiseden ziyade başa giyilen kisveye ehemmiyet verirlerdi. Başlığın şekli ve büyüklüğü, onu giyenin cemiyetteki mevkii ve derecesini gösterirdi. Başlığın üzerine birkaç parmak eninde bir bez sarılırdı. Bu sarılan beze de sarık tabir olunurdu. Herkes böyle sarıklı kavuklar giyerlerdi. Aşağı tabaka ve köylüler külah üstüne abani veya yemeni sararlardı. Gövdeye gömlek, mintan veya zıbın ve belden aşağısına don ve şalvar giyilirdi. Bunun üstüne de önü yırtmaçlı ve kollu bir entari giyilip üstüne ve bele bir kuşak sarılırdı. Daha üstüne de rical ve zenginler kürklü ve işlemeli kaftan, orta sınıf cübbe veya hırka giyerlerdi. Aşağı tabaka kollu ve yakasız kısa cepken ve yelek, belden aşağıya da potur giyerlerdi. Ayakkabı olarak yüksek sınıf çedik pabuç, mest, çizme, aşağı sınıf yemeni ve köylüler çarık giyerlerdi¹¹⁷².

Burhaniye’de giyimle ilgili inanışlar da görülmektedir. Cuma günleri konut süpürülmez, bazı işler yapılmaz, güneş battıktan sonra çamaşır toplanmaz aksi halde çamaşırların giyenlerin sırtında zehir pençe olacağına inanılır¹¹⁷³.

4.4.1.2.7. Yemek Kültürü

Burhaniye halkının yemek kültürü, Türkiye’de meydana gelen sosyo-ekonomik gelişmelere paralel olarak gelişme göstermiştir. Burhaniye’ye Balkanlar’dan ve Ege Adaları’ndan göç eden muhacirler Burhaniye’nin yemek kültürüne büyük zenginlik katmışlardır.

Burhaniye halkının özellikle ramazanda veya misafir geldiğinde gelenek ve göreneklerine uygun olarak sergilediği bir yemek sunma ve yemek yeme gelenekleri vardır. Daha çok yer sofrasının hâkim olduğu bölgede, ramazanda ramazan ayının

¹¹⁷⁰ Burhaniye Belediyesi, *Burhaniye-Ören, Burhaniye Tarih ve Kültürü*, Burhaniye, 1993, s. 44-45.

¹¹⁷¹ H. Polat, s. 35.

¹¹⁷² R. Polat, s. 34.

¹¹⁷³ Erden, s. 63.

zenginliklerinden, misafir gelmişse misafire verilen değerden dolayı beş, on hatta daha çok çeşit yemekten sofraya kurulurdu. Ev halkı normal günlerde, bir iki çeşit yemek yerd. Sofra, orta kalınlıkta tahtadan üretilmiş olup yerden bir karış yükseklikte ve tekerlek biçiminde yuvarlaktır. Sofra, misafir için hazırlanırsa misafirler için hazırlanmış misafir odasında, ev halkı için hazırlanmışsa mutfakta ortaya yerleştirilirdi¹¹⁷⁴. Tüm aile bireyleri sofrada hazır bulunurdu.

Yemeği evin annesi hazırlardı. Anne yaşlıysa büyük kız veya büyük gelinin hazırladığı yemek, yemeğin çeşidine göre derin bir kâse veya yayvan bir kapta sofraya konulurdu. Herkes sofraya bezinin altına bağdaş kurarak oturur ve sofradaki en büyüğün, “*Haydi bismillahirrahmanirrahim*”, “*Afiyet olsun*” demesiyle tahta kaşıkla herkes yemeğe başlardı. Yemekten sonra da evin en genç kızı veya gelini tarafından getirilen ibrikten dökülen suyla ikinci bir kız çocuğunun tuttuğu leğende eller yıkanırdu. Eller bazı evlerde mutfaktaki çeşmede, bazı evlerde de bahçedeki muslukta yıkanabiliyordu¹¹⁷⁵. Sosyal ve ekonomik gelişmelere bağlı olarak zamanla yer sofrasının yanında yemekler masada yenmeye başlanmış, insanlar yerde bağdaş kurmak yerine sandalyede oturarak, kendi tabağında, kendi kaşığıyla ve çatalıyla yemek yeme kültürüne ulaşmışlardır. Burhaniye’de yer sofrasını günümüzde de sürdürenler vardır.

Anadolu kentlerinde ekmek evde pişirilirdi. Şeker olarak akide, tatlı olarak helva kentlerde bulunurdu. Ev kadınları turşu, makarna, reçel, salça gibi şeyleri evde hazırlarlardı.

Zeytinin başkenti olarak Burhaniye’de bütün yemekler zeytinyağı ile pişirildiği için nefis bir lezzet ve kıvama sahiptir. Burhaniye’nin en önemli yemeklerinden biri börülce yemeğidir. Ayrıca börülce suyu ile tarhana çorbası yapılması, yöreye has bir özelliktir. Nohut böreği ve Tavuk yahnisi buğulama, Burhaniye yöresine has önemli yemeklerdir¹¹⁷⁶.

Burhaniye yöresinde doğadan toplanan yabani otlardan ve ekimi yapılan otlardan çok çeşitli yemekler yapılmaktadır. Yörenin sahip olduğu zengin zeytinyağı

¹¹⁷⁴ Yorulmaz, s. 72.

¹¹⁷⁵ Yorulmaz, s. 72.

¹¹⁷⁶ Yapılışı hakkında bkz. *Burhaniye-Ören*, Burhaniye Kültür ve Sanat Derneği Yayını, s. 40.

potansiyeli yörede yemek çeşitliliğine ayrı bir renk katmaktadır. Yöredeki pazarlarda satılan onlarca yabni ot çeşidi köy sofralarında yemek olarak tüketilmektedir¹¹⁷⁷. Yörede ekimi yapılan bakla, fasulye, bamyacı, börölce, enginar, karnabahar, kereviz vb. bitkisel taksonlar yörede yemeği en çok yapılan ot çeşitleridir. Burhaniye’de deniz börölcesi ve deniz fasülyesi kullanılarak hazırlanan salata ve yemekler de bolca tüketilmektedir. Bunların dışında, “Çetlemik-Çitlembik” ağacının ve “Özlemik filizi” bitkisinin taze sürgünleri bölgedeki yerel pazarlarda gıda olarak satılmakta ve bu bitkiden yapılan yemekler sevilerek yenmektedir.

Burhaniye’de son yıllarda yapılan festival ve şenliklerde zeytinyağlı yemek yarışmaları düzenlenmektedir. Yörede yapılan bu yarışmalarda bölgenin zengin yemek kültürü gözler önüne serilmektedir. Kabak çiçeği dolması, Zeytinyağlı deniz börölcesi, Deniz fasülyesi, Arapsacı, Enginar, Kereviz, Bamyacı, Börölce vb. yemekleri yarışmalarda en çok tercih edilen bitkisel yemeklerdir¹¹⁷⁸.

Yörede ayrıca gıda olarak tüketilen Karabörek dikenii, Muşurat otu, Kafkaliza otu bitkileri ile ilgili kayıt edilen veriler, ölkemiz için ilk kayıtlardır. Karabörek dikenii, börek malzemesi ve haşlanıp yemek olarak özellikle Burhaniye Kızıklı ve Şarköy köylerinde tüketilmektedir. Muşurat otunun yaprakları taze olarak tüketilir. Kafkaliza otu, yemeklere tad ve koku versin diye katılan bir ot çeşididir. Aynı zamanda ağız kokusunu gidermek amacı ile ağızda çiğnemek şeklinde kullanılmaktadır¹¹⁷⁹.

Burhaniye yöresinde mutfak kültürü ile ilgili şöyle bir inanış vardır: Sofrada kaşık ağzı yukarı doğru bırakılmaz. Kıtlık olur misafir gelmezmiş¹¹⁸⁰.

¹¹⁷⁷ Burhaniye ve çevresinde besin olarak kullanılan otlar şunlardır: Arapsacı, Bademcik, Ballık-Cıngırdaklamacı-Çoban Çantası, Deniz Börölcesi, Ebegümecci, Enginar, Gebere, Gerdeme- Su teresi, Gelincik-Lale, Genger, Hardal, Helvalık, Hindiba, Isırgan, Yabani Domates, Kaldırak-Meryemana dikenii, Karahindiba, Kafkalitra-Yavşan otu, Kazayağı, Kaşıklık, Labada, Kedirgen-Çıtıręı-Yabani kuşkonmaz, Mayasıl otu, Pazı-Yabani pazı, Sınır otu- Yabani pırasa, Sığırdilii, Semizotu, Sirken, Şevketi bostan, Tavşan bıyığı, Toklu başı, Turp otu, Yabani havuç, Yabani maydanoz. Bkz. Hüsnü Himam, “Gömeç ve Çevresinde Besin Olarak Kullanılan Otlar”, *Tarihin Kucağında Gömeç Sempozyumu 26-27 Ekim 2001*, İzmir: Gömeç Belediyesi Yayını, 2002, s. 89-91.; R. Polat, s. 268.

¹¹⁷⁸ R. Polat, s. 268.

¹¹⁷⁹ R. Polat, s. 281.

¹¹⁸⁰ Erden, s. 62.

4.4.1.2.8. Mahallî Basın

Burhaniye’de mahallî basına ilişkin bilgilerimiz en fazla 1950’lere kadar geriye gitmektedir. Daha önceki yıllarda Burhaniyeliler, Balıkesir’de yayınlanan gazeteleri takip ediyorlardı¹¹⁸¹. 1950’li yıllara gelindiğinde ülkede tek partili hayat sona ermiş ve iktidar da değişmişti. Burhaniye’de de siyasi amaçla propaganda faaliyetinde bulunmak amacıyla gazeteler çıkmaya başlamıştır.

1950’lere gelinceye kadar Burhaniye’de matbaa bulunmadığı ve gazete de çıkarılmadığı anlaşılmaktadır. İlçenin on bir köyünde halk odası olduğu; Halkevi’nde ve halk odalarında bol miktarda gazete, dergi bulunduğu belirtilmektedir¹¹⁸².

Burhaniye’de ilk matbaa, 21 Eylül 1959 Pazartesi günü, Turan Savaş tarafından Savaş Matbaası adıyla Erdem Tolon’a ait binanın altında açılmıştır¹¹⁸³.

Burhaniye’de ilk gazete, 1952 yılında Rifat İlikoğlu tarafından “Burhaniye Postası” adıyla yayımlanmaya başlanmıştır¹¹⁸⁴. Burhaniye fikir hayatına ses getiren Burhaniye Postası, iki yıl içinde kapanmıştır. 1954 yılında, Dr. Nurettin Sandıkçioğlu tarafından “Burhaniye” adında yeni bir gazete çıkarılmış, o da kısa süre sonra kapanmak zorunda kalmıştır. Bu gazetelerden sonra Burhaniye’de basın hayatı gelişerek devam etmiş; Turan Savaş tarafından Devrim adlı bir gazete çıkarılmış, otuz yıldan fazla yayını özveriyle sürdüren bu gazete Turan Savaş’ın ölümüyle kapanmıştır¹¹⁸⁵.

Nüfus ve alan itibariyle genişleyen kentte, gerçekleştirilen işlerin sayısı da hayli artınca, Belediye yetkilileri yapılan faaliyetleri halka duyurmak amacıyla

¹¹⁸¹ Mesela, 1926 yılı Balıkesir Ticaret ve Sanayi Odası Salnamesi’nde belirtildiğine göre Balıkesir’de resmî gazete olarak haftada bir defaya mahsus olarak Karesi Gazetesi ile yevmi Türk Dili Gazetesi intişar etmektedir. Mülhakat kaza ve karyelerde okunan gazete Türk Dili Gazetesi’dir. Bkz. *1926 Yılı Balıkesir Ticaret ve Sanayi Odası Salnamesi*, s. 8.

¹¹⁸² Aras, *Körfeze İsmi Verilen Şehir Adramytteion-Kemer-Burhaniye’de Yaşayan Kent*, s. 115.

¹¹⁸³ Aras, *Tarih Sayfalarında Burhaniye’*m, s. 103.

¹¹⁸⁴ İsmail Kızıklı, “Burhaniye’de ilk gazeteyi çıkaran ve sorumlu müdürü olan kişi bu satırların yazarıdır. Sahibi de rahmetli Rifat İlikoğlu’ydu. İsmi “Demokrat Burhaniye” olan bu gazete iki yıl yaşamıştır.” diyerek Burhaniye’de ilk gazeteyi kendisinin Demokrat Burhaniye adıyla çıkardığını iddia etmiştir. Bkz. Kızıklı, s. 23.

¹¹⁸⁵ Tuna, s. 133.; Balıkesir 1967 İl Yıllığı’nda, Turan Savaş’ın sahibi olduğu Devrim Gazetesi’nin Burhaniye’de günlük olarak 1950 yılında kurulduğu belirtilmektedir. Bkz. *Balıkesir 1967 İl Yıllığı*, s. 199.

“Burhaniye Belediye’nin Sesi” adıyla aylık bülten çıkarmaya karar vermişler; ilk sayısı 15 Ocak 1998’de yayınlanan bu bülten, düzenli yayınlanmaya başlamıştır¹¹⁸⁶.

1998 yılında kentin kültür hayatında yeni bir atılım olmuş; kırk yıldan fazla bir süreden beri kente hizmet veren, kentin sesini duyuran Devrim Gazetesi kapanınca, 1 Nisan 1998 günü kentin yeni gazetesi “Körfez Demokrat” yayın hayatına başlamıştır¹¹⁸⁷.

Bir süre yayınına ara verilmiş olan “Burhaniye Belediye’nin Sesi” adlı aylık bülten, “Kültürlerin Aydınlıkla Buluştuğu İlklerin Memleketi BURHANIYE” adıyla Nisan 2005 ayından itibaren yeniden yayınlanmaya başlamıştır¹¹⁸⁸.

4 Şubat 2008 günü Burhaniye’nin beşinci gazetesi “Körfezde Bugün” adıyla günlük siyasi gazete yayın hayatına başlamıştır. İmtiyaz sahibi Aytaç Anaç ve müessese müdürü Zafer Anaç olan bu gazete, yayın hayatına başladıktan altı ay sonra kapanmıştır¹¹⁸⁹.

28 Nisan 2011’de Edremit’deki Ege Gündem Gazetesi’nin imtiyaz sahibi Filiz Erdoğan’ın sahibi olduğu Zeytin Efe Gazetesi yayın hayatına başlamıştır¹¹⁹⁰. 2 Nisan 2012 tarihinde ise Çağdaş Küçükçetin’in imtiyaz sahibi olduğu haftalık Körfezde Değişim Gazetesi yayına başlamıştır. Burhaniye’de Körfez Demokrat ve Zeytin Efe gazetelerinden sonra, 17 Haziran 2015 tarihinde Barış Mucur’un sahibi olduğu günlük Körfez’de Önder Gazetesi yayın hayatına başladı. Burhaniye’de 2 Mayıs 2016 tarihinde ise Körfez’de Acar Gazetesi kuruldu.

4.4.1.2.9. Spor

Burhaniye tarihinin en ilgi çekici ve dikkate değer noktalarından birisi de sporla olan yakınlığıdır. Burhaniye’de batılı anlamda spor dallarının yapılmaya başlaması XIX. yüzyılda görülmekle beraber bunda ilçenin etnik çeşitliliğe dayalı kültür zenginliğinin payı büyüktür. Bu ilklerden belki de en önemlisi ise futboldur.

¹¹⁸⁶ Tuna, s. 161.

¹¹⁸⁷ Tuna, s. 162.

¹¹⁸⁸ Tuna, s. 168.

¹¹⁸⁹ Tuna, s. 176.

¹¹⁹⁰ “Burhaniye’de Zeytin Efe Gazetesi Yayına Başladı”, <http://www.haber3.com/burhaniyede-zeytin-efe-gazetesi-yayina-basladi-800659h.htm>, (Erişim Tarihi: 30 Ekim 2016).

Osmanlı Devleti'nin son yıllarında özellikle yabancılar ve azınlıklar tarafından oynanan futbol, Cumhuriyet Devri'nde yerli halk ve muhacirler tarafından da sevilen ve oynanan bir oyun olmuştur. 24 Temmuz 1919'da Burhaniye İdman Yurdu Spor Kulübü kurulmuştur¹¹⁹¹. Yunanlıların Burhaniye'yi işgali üzerine faaliyetlerine ara veren Burhaniye İdman Yurdu Spor Kulübü, 10 Eylül 1923 günü tekrar açılmıştır¹¹⁹².

1927-1928 yılında Burhaniye futbol takımıyla kasabaya hareket gelmiştir¹¹⁹³. 7 Mart 1937'de Burhaniye Halkevi, kendi spor kulübünü kurmuştur¹¹⁹⁴. Balıkesir Halkevi Spor Kolu; Balıkesir'in her kulübünden alınan oyuncularla kurulan Şehir takımı, Balıkesir Halkevi'ni ziyarete gelen Çanakkale, Burhaniye İdman Yurtları ile futbol ve atletizm müsabakaları düzenlenmiştir¹¹⁹⁵.

20 Mayıs 1937'de Burhaniye'de, İdman Yurdu menfaatine pehlivan güreşleri tertip edilmiştir¹¹⁹⁶. Yine 16 Eylül 1937'de Burhaniye'de pehlivan güreşleri yapılmıştır¹¹⁹⁷.

Her yıl Burhaniye, Edremit ve Ayvalık Spor Kulüpleri arasında iddialı Körfez Kupası maçları yapılırdı. 30 Haziran 1945'te Burhaniye Gençlik Kulübü yeniden kurulmuştur¹¹⁹⁸. 1945-1953 sezonunda Burhaniye'de Burhaniye Gençlik Kulübü mevcuttu. Siyah-beyaz renklere sahip olan kulübün başkanlığını ise Tahrirat Kâtibi Mazhar Işık yapıyordu¹¹⁹⁹. Burhaniye Gençlik Kulübü Spor Takımı, 1965-1966, 1973-1974 dönemlerinde Balıkesir il Şampiyonu olmuştur. 1973-1974 sezonunda top koşturan Mehmet Adalı gibi mübadiller de bu başarılarda pay sahibi olmuştur¹²⁰⁰. 1986 yılında ise bordo mavi renklere sahip 8 Eylül Spor Kulübü kurulmuştur¹²⁰¹.

¹¹⁹¹ Aras, *Tarih Sayfalarında Burhaniye'm*, s. 16.

¹¹⁹² Aras, *Tarih Sayfalarında Burhaniye'm*, s. 17.

¹¹⁹³ Tuna, s. 112-113.

¹¹⁹⁴ Aras, *Tarih Sayfalarında Burhaniye'm*, s. 37.

¹¹⁹⁵ Ahmet Ahçı, *Balıkesir Halkevi'nin Türk Modernleşmesi Yönündeki Faaliyetleri(1933-1951)*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2007, s. 218.

¹¹⁹⁶ Aras, *Tarih Sayfalarında Burhaniye'm*, s. 44.

¹¹⁹⁷ Aras, *Tarih Sayfalarında Burhaniye'm*, s. 47.

¹¹⁹⁸ Aras, *Tarih Sayfalarında Burhaniye'm*, s. 78.

¹¹⁹⁹ *Balıkesir Spor Tarihi 1918-1988*, İzmir: Karınca Matbaası, 1988, s. 47.

¹²⁰⁰ Tuna, s. 152.

¹²⁰¹ *Balıkesir Spor Tarihi 1918-1988*, s. 47.

Burhaniye’de kurulan spor kulüplerinin maçlarını yapacağı 8 Eylül Stadyumu, 1950 yılında inşa edilmiştir. 20.133 m²’lik alana inşa edilen kasabanın spor sahasının etrafı duvarlarla çevriliydi, ama sporcuların soyunacağı, seyircilerin oturacağı bir yer yoktu. Oyuncular formalarını evlerinde giyinip geliyorlardı. Seyircilerin oturacağı tribünleri ve iki takımın oyuncularını için soyunma odaları yapımını gerçekleştirmek üzere 1958 yılında Burhaniye Kaymakamı Hüseyin Ögütçen ve partilerin başkanları bir araya gelerek spor sahası yararına deve güreşi düzenlemişlerdir. Komşu illere ve köylere deve güreşlerine katılım için davet gönderilmiş, güreş günü güreş sahasına 15.000 den fazla seyirci toplanmıştı. Gelir beklenilenin üstünde olmuş ve seyirci tribünü ve soyunma odaları elde edilen gelire yaptırılmıştır¹²⁰².

Burhaniye’de atletizm ve bisiklet sporları da gelişme göstermiştir. Burhaniye 8 Eylül Stadı’nın içinde 4 kulvazlı atletizm pisti bulunuyordu. 1936 yılında Burhaniye İdman Yurdu, bir koşu tertip etmiştir. 12 Mayıs 1936’da da Burhaniye İdman Yurdu bisiklet yarışı düzenlemiştir¹²⁰³.

Burhaniye’de yüzme havuzu olmamakla birlikte yüzme sporu da yapılmaktadır. Günümüzde Burhaniye’de Atatürk Kapalı Spor Salonu hâricinde, Atatürk Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Burhaniye Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi ile Kemer Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi’nin kapalı spor salonları, öğrencilere ve Burhaniyeli sporseverlere hizmet vermektedir.

Burhaniye’de spor alanında faaliyet gösteren çok sayıda dernek kurulmuştur. 2016 yılı itibarıyla Burhaniye’de 21 dernek, sporun değişik dallarında faaliyet göstermektedir¹²⁰⁴.

¹²⁰² *Balıkesir Spor Tarihi 1918-1988*, s. 77.; Tuna, s. 133., Ögütçen, 22-24 ss.

¹²⁰³ Tuna, s. 112-113.

¹²⁰⁴ 2016 yılı itibarıyla Burhaniye’de spor alanında faaliyet gösteren dernekler şunlardır: Hadiye Erok’un başkanı olduğu Burhaniye Anadolu Spor Kulübü Derneği; Ahmet Bulut’un başkanı olduğu Burhaniye Avcılık ve Atıcılık Kulübü Derneği; Rıza Pabuccuoğlu’nun başkanı olduğu Burhaniye Belediye Spor Kulübü Derneği; Güngör Erenoğlu’nun başkanı olduğu Burhaniye Cumhuriyet Ortaokulu Özel Sporcular Gençlik ve Spor Kulübü Derneği; Osman Öztatlı’nın başkanı olduğu Burhaniye Gençlik Spor Kulübü Derneği; Metin Çavdar’ın başkanı olduğu Efem Kültür Sanat Merkezi Gençlik ve Spor Kulübü Derneği; Birgi Tuna’nın başkanı olduğu Burhaniye Satranç Spor Kulübü Derneği; Rıza Güven’in başkanı olduğu Burhaniye Taekwondo İhtisas Kulübü Derneği; Cahit Uçal’ın başkanı olduğu Burhaniye Yelken Kulübü Spor Derneği; Mehmet Arslan’ın başkanı olduğu Celal Toraman Anadolu Lisesi Spor Kulübü Derneği; Nurşah Arkan’ın başkanı olduğu Cumhuriyet Mahallesi Sanayi Spor Kulübü Derneği; Neşe Birituna’nın başkanı olduğu Körfez Eğitim ve Gelişim Spor Kulübü Derneği; Yücel Aras’ın başkanı olduğu Ören Rüzgar Sörfü (Windsurf) Kulübü Derneği;

4.4.2. Balkanlar'dan Burhaniye'ye Yapılan Göçlerin Kültürel Etkileri

Balkanlar'da Türk ve Müslüman'ın yaşadığı hemen her ülkeden Anadolu'ya bireysel veya kitlesel göçler yaşanmıştır. Dolayısıyla, içinde yaşadığımız toplumda Türk etnik kökenli veya Türk etnik kökenli olmayan farklı Balkan muhaciri gruplar, Türk eğitim ve kültür hayatının şekillenmesinde önemli rol oynamışlardır.

Balkanlar'dan Anadolu'ya gerçekleştirilen göçler, Osmanlı eğitim sistemine ve kültür hayatına da önemli etkilerde bulunmuştur. Muhacirlerin Anadolu'ya gelmesiyle yeni okullar açılırken; gelen muhacir öğretmenler de bu okullarda görevlendirilmişlerdir. Fakat daha önce eğitim konusunda da değindiğimiz gibi, gelen muhacirlerin kendi dillerinde eğitim verecek öğretmen bulmakta zorluk yaşanmıştır. Buna rağmen muhacirlerin eğitime büyük önem verdikleri görülmektedir. Muhacirlerin iyi bir eğitim almış olan çocuklarının pek çoğu daha sonra Osmanlı üniversitelerinde, diğer kurumlarda ve entelektüel yaşamda çok önemli konumlara gelmişlerdir¹²⁰⁵.

Osmanlı Devleti Dönemi'nde Balkanlar'dan gerçekleştirilen göçler neticesinde Burhaniye'de eğitim kurumlarında ve öğrenci sayısında büyük bir artış yaşanmıştır. H. 1305 / M. 1887 yılı Karesi Salnamesi'ne göre, köyleriyle birlikte Burhaniye'de 38 mektep bulunurken; 1914'te Burhaniye kazasında Müslümanlara ait 48 okulda 1.523 öğrenci eğitim görüyordu. Komşu ilçeler Edremit'te 44 okulda 1.964 Müslüman ve Ayvalık'ta 1 okulda 11 Müslüman çocuk eğitim görmektedir¹²⁰⁶. Burhaniye Edremit Körfezi'nde en fazla okula sahip kaza durumundadır. Bunda muhakkak Balkanlar'dan gelen muhacirlerin de etkisinin olduğu aşikârdır.

Balkanlar'dan göç edip gelen Müslüman kitleyi "Türk Milleti" potasında eritip homojen ve birlikte yaşama isteği daha yüksek bir yapıya kavuşturmak isteyen Cumhuriyet yönetimi, başta eğitim olmak üzere devlet aygıtının diğer araçları ile bu

Halil Umur İskar'ın başkanı olduğu Zeytinpınarı İçmekent Yelken Kulübü Derneği; Sevda Padem'in başkanı olduğu Burhaniye Zihinsel Engelliler Spor Kulübü Derneği; Tamer Önel'un başkanı olduğu Burhaniye Motorsiklet ve Motor Sporları Derneği ve Tuğrul Atatüre'nin başkanı olduğu Kuşukent Deniz Kulübü Derneği'dir. <http://www.burhaniye.gov.tr/diger-dernekler>, (Erişim Tarihi: 30 Ekim 2016).

¹²⁰⁵ Karpaz, *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*, s. 190.

¹²⁰⁶ Tokur, s. 134.

yapıyı güçlendirecek adımları atmıştır¹²⁰⁷. Eğitim kadrolarını artarda yaşanan savaşlarda kaybeden Cumhuriyet yönetimi, gelen Müslüman muhacirler arasında eğitilmiş olanlara iş imkânı sağlamıştır¹²⁰⁸. Cumhuriyet Dönemi'nde Burhaniye'de okullaşma oranında azalma yaşanmasına rağmen mevcut okullar ve Halkevi, yaptığı faaliyetlerle toplumu kaynaştırmaya çalışmıştır¹²⁰⁹. Tek Parti Dönemi'nde halk için bir okul görevi gören Halkevleri, Burhaniye'nin kültür hayatına çok önemli katkılarda bulunmuştur.

Avukat İsmail Kızıklı, Burhaniye'de yerli halk ile muhacirlerin kaynaşmasında önemli rol oynayan Burhaniye Halkevi hakkında anılarında şöyle demektedir: “*Burhaniye Halkevi binası eskiden altı kahvehane, üstü otel olan bir yerdi. Camlı Kahve denen kısımda, Ramazan aylarında tombala oynatılır ve hediye olarak kaz, ördek ve horoz verilirdi. Kahvehane kısmını Arnavut Kemal Efendi, üstündeki oteli de Çakır Mehmet adı ile anılan kişiler işletirlerdi. Halkevi kütüphanesi binanın alt katında, girişin sol tarafındaydı. Bu büyük salonun duvarları yerli ve yabancı yazarların kitapları ile doluydu. Halkevinin üst katında odalar ve salonlar vardı. Buralarda köycülük bürosu, spor bürosu, tiyatro bölümü, kütüphanecilik kolu olmak üzere çeşitli kollara ait çalışmalar vardı. Bu bölümlerin başına, Burhaniyeli veya Burhaniye dışından çeşitli ustalar sağlanmıştı ve çalışmaları onlar idare ediyordu. Mesela spor bölümünün başında önce Nedim Güreli, daha sonra Mustafa Çakıroğlu, ondan sonra da Kasım Akova Beyler görevde bulundular. Bu çalışmalar tamamen ücretsizdi ve memleket için yapılırdı.*”¹²¹⁰ Bir Boşnak muhaciri olan Kasım Akova, Halkevi'nin hem spor kolunda hem de tiyatro kolunda görev yaparken, yine bir Balkan göçmeni olan Mehdi Meço, banjo¹²¹¹ çalarak Halkevi'nin Müzik kolunda görev almıştır¹²¹².

¹²⁰⁷ S. Yıldırım, s. 88-89.

¹²⁰⁸ Amra Dedeić-Kırbaç, “Boşnakların Türkiye'ye Göçleri”, *Akademik Bakış Dergisi Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, S. 35, s. 16.

¹²⁰⁹ Daha önce de belirttiğimiz gibi 1914 yılında 48 okulda 1.523 öğrencinin eğitim gördüğü Burhaniye kazası ve kazaya bağlı yerlerde, 1925 yılında 19 mektep ve 958 talebe vardı¹²⁰⁹. 11 yıl gibi bir sürede Burhaniye'de okul sayısı 48'den 19'a düşerken; öğrenci sayısı da 1.523'den 958'e düşmüştür.

¹²¹⁰ Kızıklı, s. 14-15.

¹²¹¹ Banjo: Afrika kökenli telli bir çalgı türüdür. *Banjo* isminin Afrika'daki *banjur*dan geldiği iddia edilmektedir. Afrika'dan Amerika'ya köle olarak giden işçiler arasında yaygınlaşan bu çalgı, sonraları Avrupa müziğini de etkilemiştir. Türk müziğindeki cümbüşle büyük bir benzerliği vardır. Bkz. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Banjo>, Erişim Tarihi: 14 Aralık 2016.

¹²¹² Kızıklı, s. 15-16.

Balkanlar'dan göç ederek Anadolu'ya gelen bu muhacirler, Türk ulus devlet yapısına ve Türk kültürüne en çabuk ve gönüllülükle uyum sağlayan toplulukların başında gelmiştir. Bunun en büyük sebebi, Balkanlar'daki Türk kültürünün bozulmamış ve özelliklerini muhafaza etmiş olmasıdır. İmparatorluğun kaybedilen topraklarından anavatana dönen ve genel olarak Batı Anadolu, İstanbul ve Trakya bölgelerine ve büyük şehirlere yerleşen muhacirler, yeni çevrelerine uyum sağlayarak ve bu bölgelerin yerli halkı ile kolayca kaynaşarak Türk ulus devletinin birer parçası olmuşlardır¹²¹³. Anadolu'ya gelen muhacirlerin çoğunun aynı örf ve âdetlere bağlı olmaları ve Osmanlı Devleti'nin kaybedilen topraklarından gelmiş olmaları, muhacirler ile yerli halk arasında kültürel fark olmaması, muhacirlerin yerleştikleri yerlerdeki yerli halk ile uyum içinde yaşamalarını kolaylaştırmıştır¹²¹⁴.

Balkanlar'dan Anadolu'ya göç edip gelen muhacirler, Osmanlı Devleti'nden beri devam eden alışkanlık ve kız alıp verme gibi akrabalık ilişkileri sayesinde kendilerini Türk kabul edip, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin en sadık bağlıları arasında yer almışlar ve herhangi bir bölücü ve ayrılıkçı hareketin içinde yer almamışlardır. Balkan Savaşları Dönemi'nde gelmiş Yugoslavya Muhaciri bir ailenin oğlu olan Münir Başkurt, Boşnakların hiçbir zaman devletin aleyhinde bir oluşumun içinde yer almadıklarını şöyle ifade etmiştir: *“Boşnaklar İstiklal Harbi'nin başlarında Yunanlılara karşı çete harbi de olsa hiçbir zaman geri durmamışlardır, en ufak bir şekilde bir yan çizme olmamıştır. Hiçbir zaman vatana ihânet etmemişlerdir, daha hâlâ da öyledir. Boşnaklar, hiçbir zaman katiyen devletin aleyhinde bir oluşumun, faaliyetin içinde yer almamışlardır.”*¹²¹⁵

Balkanlar'dan Türkiye'ye gelen muhacirlerin “Müslüman” kimliği, onların kendi aralarında kültürel açıdan bir değerine tamamen benzediği anlamına gelmemektedir. Bu Müslümanların özellerinde kültürleri, âdetleri, gelenek ve görenekleri, hayata bakışları aslında birbirinden oldukça farklıydı. Bu büyük farklılıklar, Türkiye'de henüz tam olarak homojenize olamamış karmaşık yapıya eklenmiştir. Ancak her şeye rağmen bu yeni yapı, Millî Mücadele ve daha da geriye gidilirse Birinci Dünya Savaşı ve önceki yapıdan daha az karmaşık, daha homojen ve

¹²¹³ Birsal ve Duman, s. 283.

¹²¹⁴ İpek, “93 Muhacereti”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. 4, s. 667.; Kocacık, “Rumeli'den Anadolu'ya Yönelik Göçler ve Sonuçları”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. 4, s. 658.

¹²¹⁵ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1942 doğumlu Münir Başkurt ile yaptığımız görüşme.

birlikte yaşama isteği daha güçlü bir yapı olarak kendini gösterecektir. Bu yeni yapı, Cumhuriyet elitlerinin elinde bir devlet çatısı altında kuşatıcı bir kimlik olarak “Türk Milleti” denen yapının ortaya konulabilmesinde güçlü bir alt yapı teşkil edecektir¹²¹⁶.

Muhacirler, Osmanlı Devleti’nin batı dünyası ile doğrudan temas halinde olduğu yörelerinde yaşadıklarından batılı değerleri daha erken tanımışlardır. Bu nedenle muhacirler, batılılaşma ve modernleşme sürecindeki yeni devlette öncü bir rol üstlenmişlerdir¹²¹⁷. Balkanlar’da batı kültürü ile yetişen bu kesim, öncülükleri nedeniyle devlet ve rejimle hemen bütünleşerek bürokratik kademelerde görev almışlar ve hızla yükselmişlerdir. Selanik Mübadili bir ailenin torunu olan Erkut Olgaç, ailesinin geldikleri yerde yaptıkları işi burada devam ettirerek devlet yönetiminde kolayca görev almasını şöyle açıklamıştır: “*Orda da annemin amcası (Hasan Nazmi Savaş) aynı işi yapıyormuş, hâkimmiş. Dedem (Kemal Savaş) de adliye işlerinde (Kâtip olarak) çalışıyordu diye söylüyorlardı. Orada yaptıkları işi burada sürdürmüşler. Dedem zabıt kâtipliği işini burada sürdürmüş, yani iş değişikliği yapılmamış. Onlara bir hak çıkmış, ondan yararlanmışlar sanırım. Orada ne iş yapıyorsan burada onu devam ettirin, mağdur olmayın anlamında öyle bir hak doğmuş, bunlar da bu işi sürdürmüşler... Annemin babasının abisi, yani annemin amcası hâkim Hasan Nazmi Savaş’ın oğlu Selami Savaş da senatörmüş... En büyük dayım Doğan Savaş da ilk muhasebecilerden. Hâkim olan amcamın senatör olan oğlu dayımlara yol açmış, destek olmuş. Burhaniye’de üç-dört muhasebeci varmış, bunlardan biri de dayımmış...*”¹²¹⁸

Balkanlar’dan Anadolu’ya yapılan göçler, Osmanlı Devleti içerisinde yaşayan milliyetçilik düşünceleri içerisinde en geç ortaya çıkacak olan Türkçülük fikrinin hayat bulmasında, siyasete, sanata, yönetime ve kültürel yapıya hâkim olmasında etkili olmuştur¹²¹⁹.

Kemal Karpat’ın ifade ettiği gibi, Türklerin Balkanlar’dan göçü, Anadolu’da zaten çoğunluğu oluşturan Türk unsuruna ezici bir sayısal üstünlük kazandırarak onlara, dışarıdan gelen diğer topluluklara kendi dilsel ve kültürel damgalarını vurma

¹²¹⁶ S. Yıldırım, s. 88.

¹²¹⁷ B. Demirtaş, s. 41.

¹²¹⁸ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1969 doğumlu Erkut Olgaç ile yaptığımız görüşme.

¹²¹⁹ S. Yıldırım, s. 89.

imkânı sağlamıştır¹²²⁰. Göçler neticesinde yeniden şekillenen Anadolu, kültürel açıdan da farklılaşmış, 1923'te nüfusunun % 98'ini Türklerin meydana getirdiği bir vatan hâline getirilmiştir¹²²¹. Buna rağmen, gerek Osmanlı Dönemi'nde gelen muhacirler, gerekse Cumhuriyet Dönemi'nde gelen muhacirler-mübadiller-, Türkçe bilmedikleri için bir takım sıkıntılarla karşı karşıya kalmışlardır. Gelen muhacirlerden bir kısmının hiç Türkçe bilmemesi, devlet yöneticilerinin ve halkın gelen muhacirlerin Türklüğünü sorgulamalarına ve şüpheyeye kapılmalarına neden olmuştur. Dil sorununu çözmeleri uzun yıllar alan mübadillerin bir kısmı bugün bile pek de Anadolu Türkçesine benzemeyen bir dil konuşmaktadır¹²²². Bu hususta Halit Aytuğ Tokur, şöyle demektedir: “*Mübadiller, dil yönünden de Türkçeye farklı bir şive aktarmışlardır. Bu şive 2000'li yıllarda bile göçmenler arasında yaşatılmaktadır. Bu şivede ‘h’ sesi yutularak ya da farklı bir sesle karşılanılarak konuşmak çok yaygındır. Bunun dışında, konuşmanın akışı ‘‘abe’’, ‘‘abe mari’’, ‘‘breh’’, ‘‘kızan’’, ‘‘kızancık’’ gibi terimlerle renklendirilmekte; bu terimler daha çok konuşma anında heyecan, sevinç ve özlem yansıtılırken ortaya çıkmaktadır. Mübâdele yoluyla gelen az sayıdaki Müslüman Pomağın, dışarıya karşı Türkçe konuşurken, kapalı ortamlarında ve kendi aralarında Bulgarca konuştuğuları görülmüştür’’*¹²²³.

Burhaniye’de iskân edilen muhacirler de Türkiye’ye ilk göç ettikleri dönemde Türkçe bilmemelerinden ötürü yerli halk tarafından “gâvur” olarak etiketlenmişler ve dışlanmışlardır. Mesela, bir mübadil torunu olan Günsel Tezer, anneanesi Rabia Durcan ve ailesinin iskân edildikleri yerde karşılaştıkları zorluklarla ilgili olarak şu bilgileri aktarmıştır: “*Gelenler aynı ülkeden aynı milletten olmasına rağmen anneannelerin ilk duydukları şey ‘‘gâvurlar geldi’’ olmuş. Ve çok üzölmüş anneannem ağlamış. Sonra ne kadar kaldılar bilemiyorum burada. Sonra Gömeç’e gidiyorlar iskân yerlerine. Büyük bahçeler verilmiş. Ama Gömeç’te dedem istediğini bulamıyor. Hep dışlanmışlar. ‘Biz Osmanlıydık, biz bu ülke için savaştık. Her birimiz şehitler verdik. Memleketin kaymağını siz yiyorsunuz. Bu topraklar size bedavadan verildi.’ demişler. 2. Sınıf vatandaş gibi görölmüşler burada, üzölmüşler. Dedem ondan sonra bu durumu kaldıramamış. Bu defa çok içki içmeye başlamış.*

¹²²⁰ Karpaz, Osmanlı’dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler, s. 190.

¹²²¹ Tokur, s. 255.

¹²²² Tokur, s. 257.

¹²²³ Tokur, s. 258.

*Orada verilen yerleri elden çıkarmaya başlamış. Ve kısa bir süre sonra da kalp krizinden ölmüş dedem*¹²²⁴.” Yugoslavya muhaciri bir ailenin oğlu olan Münir Başkurt da, genellikle yaşlılar oradaki havaya uyarak Türkçeyi unuttuklarından kendilerine yerli halk tarafından hor gözle bakıldığını, iş dahi verilmediğini ifade etmiştir¹²²⁵.

Balkanlar’dan Anadolu’ya gelen muhacirlerin bir kısmı Türkçe bilmemesine rağmen büyük bir oranı Türkçe bilmekteydi. İklim ve coğrafya bakımından olduğu kadar sosyal yapı bakımından da birbirinden oldukça farklı bölgelerden gelen bu insanları Türkiye’ye getiren ortak değer Müslüman olmaları ve çoğunluğunun Osmanlı yönetimi altında bulunmuş olmalarıydı¹²²⁶. Midilli’den gelen mübadiller Türkçe’yi iyi bildikleri için daha kolay uyum sağlarken; Girit’ten gelen mübadillerin Türkçe’yi çok az bilmeleri nedeni ile yeni geldikleri topluma uyum sağlamakta sıkıntı yaşadıkları görülmüştür¹²²⁷. Dil sorunu yaşayan birinci kuşak muhacirler, bu nedenle içlerine kapanık yaşamışlardır. Burhaniye’ye, Midilli’den mübadele ile gelen 952 hane içindeki 30 hane Türkmen aile, dış görünüşleriyle diğer mübadillerden ayrılmaktadırlar. Bilhassa diğer mübadillere nazaran çok temiz bir Türkçe konuşmaktadırlar. İsimleri ve dinleri dışında Türkçelerini büyük ölçüde yitiren, kendi aralarında Helence konuşan mübadillerin yanında Midilli’den gelen Türkmenler neredeyse hiç Yunanca bilmemektedirler. Ticari ilişkiler sebebiyle erkeklerin bazıları biraz Yunanca konuşabiliyorsa da kadınlar bu dili hiç bilmemektedirler¹²²⁸.

Balkanlar’dan Anadolu’ya gelen muhacirler arasında Türkçe bilmeyen unsurlar şikâyet konusu olmuştur. Mesela, Karesi Mebusu Ali Süruri Bey, Edremit’e iskân edilen mübadiller arasında Arnavutça, Bulgarca ve Boşnakça konuşanlarla karşılaşıldığından ve bunların maddi ve manevi değerlerinin, Türklerinkine benzemediğinden şikâyet etmiştir¹²²⁹. Mübadiller içinde yer alan bu Rumca ve Arnavutça konuşan kitleler, vekillerin kaygı ve şüpheyeye kapılmalarına neden olmuştur. Bu nedenle gelenler arasında bilhassa Arnavutların bulunmamasına özen

¹²²⁴ Tokur, s. 151.

¹²²⁵ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1942 doğumlu Münir Başkurt ile yaptığımız görüşme.

¹²²⁶ S. Yıldırım, s. 89.

¹²²⁷ G. Turan, s. 83.

¹²²⁸ Ayhan, *Balukesir’in Kimliği I*, s. 149.; Tokur, s. 161.

¹²²⁹ Tokur, s. 257.

gösterilirken; Türkçe konuşamayan ancak Türk olan Pomakların gelmelerine ise sıcak bakılmıştır.

Muhacirlerin Türkçe konuşmamaları, kendi aralarında kendi dillerini konuşmaları daha sonraki yıllarda da halk tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Bu tepkileri, “Vatandaş Türkçe Konuş” kampanyaları, 12 Eylül 1980 Askerî Darbesi’nden sonra Rumca konuşulmasını önlemek için kahvehanelere mikrofonlar yerleştirilmesi, telefonların dinlenmesi, futbol müsabakalarında Anadolu deplasmanlarında “yarım gâvur”, “Yunan tohumu”, “Bulgar tohumu” türünden hitaplar olarak sıralamak mümkündür¹²³⁰.

Din, dil, örf ve âdetler gibi kültür öğelerinin farklı olması yabancılığı arttırmakta ve göç edilen topluma uyumu olumsuz şekilde etkilemektedir. Muhacirler kimlik ve aidiyet sorunu yaşamışlar, geldikleri yerlerde kendilerini kabul ettirmeye çalışmışlardır. Çevreleriyle girdikleri toplumsal etkileşim süreciyle birlikte çevreleri tarafından kabul edilme ya da dışlanma dinamikleri devreye girmiştir. Bazı durumlarda yerli halk ile uyumsuzluk, yabancılaşma hatta çatışma gibi toplumsal sorunlar yaşanabilmektedir¹²³¹.

Muhacirlerin, yerli halk tarafından din, dil, örf ve âdetler bakımından öteki olarak nitelendirilmeleri, muhacirlerin yerli halk ile etkileşimlerinin oldukça sınırlı kalmasına neden olmuş, kız alıp-verme, arkadaşlık-komşuluk ilişkileri kurulamamıştır. Mesela, bir mübadil torunu olan Erkut Olgaç, önce Ayvalık’a ve daha sonra Burhaniye’ye yerleştirilen anneanesi Hatice Savaş’ın ilk geldiklerinde dışlandığı ve uyum sağlamak zorlandığı Burhaniye’ye ayak uydurmak zorunda kalışını şöyle ifade etmiştir: “Ayvalık’ta o sıkıntıyı yaşamamışlar. Ayvalık bunlara daha kucak açmış diyebilirim. Mesela büyükannem şapka takarmış, şapkadan tül sarkıyormuş. Ayvalık bunu kaldırmış. Ama Burhaniye kaldırmamış. Onların giyimlerini Burhaniye kabul etmemiş. Onlar Burhaniye’ye uymak zorunda kalıyorlar. Büyükannemin dediği ben şapkalı tülü çıkardım, eşarp bağlamak zorunda kaldım, dışarıya çıkınca. Ama çok uzun bir dönem evden dışarıya çıkmamış. Buranın halkının kıyafetini kabullenemediğini görmüş ve tabii o yaşam tarzını nasıl

¹²³⁰ Tokur, s. 230-231.

¹²³¹ Tuğça Poyraz Tacoğlu, Gülay Arıkan ve Adem Sağır, “Boşnak Göçmenlerde Göç ve Kültürel Kimlik İlişkisi: Fevziye Köyü Örneği”, *Turkish Studies*, Volume 7/1 (Winter 2012), Turkey, s. 1952.

birakabilirim, alışılmış bir düzen vardı, yani ev düzeni olsun, kılık-kıyafet düzeni olsun. Sonradan mecburen evden dışarı çıkmak zorunda kaldığımda başörtüsüyle çıktım, diyordu. Döpiyesler giyermiş. Ayvalık'ta etek ceket, şapka, döpiyesler giyermiş, Burhaniye'ye geldikten sonra eşarp takınca manto giymek zorunda kalmış. Çok asrilermiş. Asrî kelimesini kendi kullanıyordu. Selanik'teki giyimini, yaşamını Ayvalık'ta sürdürmüş, farklılık oluşturmamış; Burhaniye'ye geldiğinde devam ettirmeye çalışmış, bir süre evden dışarıya çıkmamış büyükannem, ama ondan sonra tekrar o kıyafetini bırakmak durumunda kalıp başörtüsü ve manto giymiş.”¹²³²

Muhacirler, bir yandan kendi geldikleri ülkenin kültürünü ve değerlerini korumaya çalışırken, diğer yandan gittikleri ülkenin kültürü ve değer yargılarıyla yaşamak zorunda kalmışlardır¹²³³. Bu da muhacirlerin kimlik sorunu yaşamasına neden olmuştur. Ancak daha çok göç eden birinci kuşak bu sorunu yaşarken, daha sonraki kuşaklar göç edilen toplumun kültürel özelliklerini daha kolay benimsemişlerdir. Bu nedenle ilk kuşakta Boşnak, Arnavut, Çerkes, Adalı ya da muhacir kimliği ön plana çıkarken; ikinci kuşak kimlik arayışı içine girmiştir. Daha sonraki kuşaklar ise kendilerini, “Boşnak kökenli Türk vatandaşı”, ya da “Türk” kimliği ile tanımlamışlardır¹²³⁴. Ailesinin Türkiye'yi ikinci bir vatan olmasına rağmen öz vatan kadar sevip değer verdiğini ve kabullendiğini belirten Kadir Göktürk, ailesi ile ilgili : “*Türklüğü en iyi şekilde benimsediler, Müslümanlığı en iyi şekilde uyguladılar. Türk ve Müslüman inançlarına sahip çıktılar.*”¹²³⁵ demiştir.

Gerçekten de Boşnaklar kendilerini Türkiye'ye ait hissetmektedirler. Boşnaklar, köken olarak Konya Karaman'dan geldiklerini ve Osmanlı Dönemi'nde

¹²³² Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1969 doğumlu Erkut Olgaç ile yaptığımız görüşme.

¹²³³ R. Fikret Sağnak, 1951 yılında Türk Dili Gazetesi'nde yayınlanan hatırasında şöyle demektedir: “Muhacirlerin eşyalarını tetkik ediyorduk. Öyle eşyalar var ki, bir ev dolusu mal içinden seçilmiş en lüzumlu şeyler. ... Eşyalardan bir parçasını çözüp baktık, hep malum şeylerdi. Fakat peçe bohçası gibi bir şey vardı ki, kadın onu hemen kaparak etrafına bakarak saklar gibi bir hal aldı. Muayene memurları merakla:

- Nedir o teyze? Diye sordular.

Kadın yüzü kızarak bohçayı bize vermek istemedi önce.

- Şey! Dedi... Bohçayı açıp baktık. Bir sürü çeşit çeşit yemeniler arasında görülmesi zor bir şekilde gizlenmiş “Türk Bayrağı”. Kadın sonra rahatça:

- Koptum da. Hani kendimi orada sandım kızanım. Te bu. Eh bizde âdettir, anacığımız evlenirken babamıza hediye eder ha can!..

Ben sonra işin siyasi tarafını bırakıp da millî tarafını düşündüm. Ne güzel âdet. Sonra Bulgaristan gibi yerde bu baba hatırasını saklamak da meseledir hani!.. Kahramanlık, ananeye sadakat bu kadar olur doğrusu.” Bkz. Ayhan, *Balıkesir'in Kimliği - 2*, s. 173.

¹²³⁴ Tacoğlu ve diğerleri, s. 1952-1953.

¹²³⁵ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1943 doğumlu Kadir Göktürk ile yaptığımız görüşme.

Anadolu'dan Balkanlar'a yerleştirilen Türkler olduklarını düşünmektedirler. Bu hususu destekler nitelikteki açıklamaları, Burhaniyeli muhacirler arasında da görmek mümkündür. Mesela, Yugoslavya Muhaciri bir ailenin oğlu olan Münir Başkurt'un şu açıklamaları dikkat çekicidir: “*Bizim en büyük dedemiz Konya Aksaray civarından asker olarak Mehmet isminde gidiyor oraya. Orada malum Osmanlı zamanında ömür billah askerlik yapıyorlar. Mehmet dedem askerlikten terhis olduğu zaman evlenme şansı oluyor. Dedem orada evleniyor. 12 tane oğlu oluyor. Bunlar ayrılıyorlar. Benim soyumun geldiği Sinan isminde bir dede. Onun için bize Sinan sülalesi, orada alışmış olarak Sinanoviç, bizde alışılmış olarak Sinangiller olarak lakap veriliyor*”¹²³⁶.

Bakanlar'dan gelen muhacirler ve Yunanistan'dan gelen mübadiller, kültürlerini korumak ve yaşatmak için dernek ve vakıflar kurmuşlardır. Türkiye'de mübadil dernek ve vakıfları çok geç tarihlerde teşkilatlanmaya başlamıştır. Birinci kuşağa ait belgeler, resmî veriler yeterince korunamamış ve incelenememiştir. İlk iki kuşağa rağmen üçüncü kuşak mübadiller bu konuda yoğun çaba harcamışlardır. Türkiye'de kurulan ilk mübadil vakfı, 2000 yılında İstanbul'da kurulan Lozan Mübadilleri Vakfı'dır. O yıldan günümüze Türkiye'nin farklı şehirlerinde yirmiden fazla mübadil vakıf ve derneği kurulmuştur. Bir kısım vakıf ve dernek tüm mübadillere hitap ederken (Lozan Mübadilleri Vakfı ve Derneği), bir kısmı ise bölgesel nitelikte çalışmaktadır. Bunlar, belli bir yerden gelmiş veya belli bir bölgeye yerleşmiş olan mübadilleri kapsamaktadır. (Büyük Mübadele Derneği, Samsun Mübadele Derneği)¹²³⁷.

Göçmenlerde kişiliklerine yeni boyutlar katma arayışının yanı sıra, eski kimliklerini kaybetme korkusu gelişmiştir. Özellikle yaşlılar “yaşarken ölme” korkusunu önlemek için anı biriktirerek kökleriyle bağlarını koparmamaya çalışmışlar; bu nedenle doğdukları yerlerden getirdikleri toprak dolu kesecikler, su şişeleri, çeyiz sandıkları fetiş nesnesine dönüşmüştür¹²³⁸. Mesela, Yugoslavya Muhaciri bir ailenin oğlu olan Hayrettin Türkoğlu, “*Ninemin bir tek ufak bir halısı vardı, onu kendisinin dokuduğunu söylüyordu. Bir tane de torbası vardı. Onu da memlekette kendi tezgâhında dokumuş. Öyle söylüyordu.*” diyerek; ninesinin

¹²³⁶ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1942 doğumlu Münir Başkurt ile yaptığımız görüşme.

¹²³⁷ Tokur, s. 254.

¹²³⁸ G. Turan, s. 83.

memlekette kendisinin dokuduğu bir halı ve bir torbayı yanında getirdiğini söylemiştir¹²³⁹.

Muhacirlerin yaşantılarını yansıtmak için filmler ve belgeseller çekilmiştir. Balkan Savaşları ile ilgili Balkan Savaşları – Yüz Yıllık Hüzün adlı belgeselle Balkan Savaşları ve sonrasında yaşanan göç olayları yansıtılmaya çalışılmıştır. Yine Turgut Ural'ın senaristliğini ve yönetmenliğini yaptığı Balkanlar'dan Türkiye'ye göçü anlatan “Göç Yolu (Elveda Balkanlar) filmi, bu kış vizyona girecek¹²⁴⁰. Mübadele ile ilgili son dönemde beyaz perdeye 2 yeni film eklenmiştir. Bunlardan ilki Çağan Irmak'ın senaristliğini ve yönetmenliğini üstlendiği 2011 yapımı Türk melodram tarzındaki “Dedemin İnsanları” filmidir. Diğer film ise; Dilek Keser ve Ulaş Güneş Kacargil'in beraber yönettikleri 2012 yapımı Türk dram tarzındaki “Evdeki Yabancılar” filmidir¹²⁴¹.

Selanik kökenliler ise geldikleri yerlerde geleneksellikle modernlik arasında sıkışıp kalmışlar, devletin başında Selanikli bir liderin bulunması nedeniyle devlete duyulan yakınlık ve sempati devlet ile ters düşmeme eğilimini beraberinde getirmiş; sonuçta göçmenler kendilerine özgü bir model geliştirmişlerdir. Göçmenler, modern yaşamın ritüellerini, giyim kuşamını benimserken; aile içi ilişkilerde geleneksel değerleri korumaya çalışmışlardır. Aile içi ilişkilerin de modernleşmesi ikinci kuşaklarla beraber gerçekleşmiştir¹²⁴².

Muhacirler, Rumeli'den getirdikleri kültürel özelliklerini bir süre hiç bozmadan devam ettirmişlerdir. Muhacirlerin yaşam biçimlerinde giderek artan bir değişim başlamış, başlarda geldikleri yerlerdeki yaşam biçimleri, maddi ve kültürel değerler muhacirlerin Türkiye'deki yaşam biçimini belirlerken, yerli kültürün etkisi sonucu bir kısım değerler terk edilerek yerli kültürün değerleri benimsenmiş; bir kısmı da değişime uğrayarak farklı bir biçim ve içeriğe bürünmüştür. Bunun yanında yerli köylüler de kendilerine özgü kimi kültür öğelerinin, Rumeli'den gelen muhacirlerin kültür öğelerine göre daha geri bir tekniğe ve pratik olmama gibi özelliklere sahip olduğunu görmüşler ve bunları terk ederek, muhacirlerin getirdiği

¹²³⁹ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1938 doğumlu Hayrettin Türkoğlu ile yaptığımız görüşme.

¹²⁴⁰ “Balkanlardan Türkiye'ye göçün hikâyesi filme çekiliyor”, <http://www.bik.gov.tr/balkanlardan-turkiyeye-gocun-hikayesi-filme-cekiliyor/>, (Erişim Tarihi: 30 Ekim 2016).

¹²⁴¹ Tokur, s. 254.

¹²⁴² B. Demirtaş, s. 42-43.

ve yeni tanıştıkları öğeleri benimsemişlerdir. Örneğin öküzlerin çektiği iki tekerlekli arabalardan başka aracın bulunmadığı Anadolu’da muhacirlerin dört tekerlekli atlı arabaları yerli halk için büyük bir yeniliktir. Daha sonradan muhacir arabası olarak adlandırılan bu arabalar beygir gücü ile hareket ettikleri için çok daha hızlı ulaşım imkânı sağlıyordu¹²⁴³.

Yerliler, yine hiç görmedikleri ve duymadıkları yeni kültür öğelerini de muhacirlerde görüp, güncel hayatlarına dâhil etmişlerdir¹²⁴⁴. Mesela, ikinci kuşak Yugoslavya Muhaciri olan Kadir Göktürk, ailesinin dikiş makinası ve dokuma tezgâhı getirdiğini şöyle belirtmiştir: “*Dikiş makinası getirmişler, dokuma tezgâhı getirmişler. Rahmetli anneannemin tezgâhı vardı ben hatırlıyorum. Kilim yaygı dokurdu. Halı çok pahalı olduğundan daha çok öteki yaygılardan yaparlardı*”¹²⁴⁵. Yine Selanik Mübadili bir ailenin torunu olan Erkut Olgaç, anneannesinin getirdiği kültür öğelerinin yerliler tarafından nasıl ilgiyle karşılandığını ve benimsendiğini şöyle anlatmıştır: “*Dikiş makinası getirmişler mesela. Kahve değirmeni. Kahve değirmeni anneannemle bütünleşmiş. Kahve makinesini anneannemle bütünleştirmiş ordaki insanlar. Anneannemin kendisinin kahveleri öğütmesi yerli halkın dikkatini çekmiş. Şunu söyleyebilirim büyükannemden istemişler onu, biz de yapabilir miyiz diye. O eşya yine bir iletişim faktörü olmuş. İnsanların ilişki kurmalarında, kaynaşmalarında rol oynamış. Bizim orda hamam varmış. Şehir hamamı. Bizim evin tam arkasında şehir hamamı. Büyükannem bamyaya pişirecek. Koruk suyuyla yapardı bamyayı. Koruğu ezerdi havanda. Hamam bahçesinden koruk almaya gönderecek kimse bulamamış, eşarbını takmış mantosunu giymiş oradaki görevliye ‘koruk alabilir miyim?’ demiş. ‘Napcaksın teyze koruğu?’ demişler. ‘Bamyaya pişireceğim, koruk suyunu bamyaya katacam’ demiş. ‘Bamyaya koruk koyuluyor mu?’ diye sormuşlar. ‘Evet, koruğun ekşisi bamyaya çok güzel tat veriyor’ demiş. Anneannemin bu uygulaması da bir örnek olmuş. Halk bamyaya pişirirken koruk kullanmaya başlamış. Bunun üzerine hamamcı ‘bundan sonra üzüm göremeyeceğiz koruklar tükeniyor’ demiş. Yaptığı bamyalardan küçük tabaklara koyup tadımlık komşulara dağıtmış. Çok lezzetli olmuş, içine ne koydun dediklerinde koruk suyu koydum demiş. Yemek kültürüne böyle bir katkıda bulunmuş anneannem.”*

¹²⁴³ B. Demirtaş, s. 39-40.

¹²⁴⁴ B. Demirtaş, s. 40.

¹²⁴⁵ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1943 doğumlu Kadir Göktürk ile yaptığımız görüşme.

Muhacirler, göçmen kimliklerine vurgu yapmaktadır. “Cumhuriyet tarihinden bu yana Türkiye Cumhuriyeti’nde görev almış insanların hepsi göçmen” diyerek muhacir olmanın ayırıcı özelliğine vurgu yapılmaktadır. Hayrettin Türkoğlu, yaptığımız mülakatta muhacir olmanın ayırıcı özelliğini şöyle vurgulamıştır: *“Duyduğuma göre buradaki halk biraz tedirgin olmuş, istememişler ilk zamanlar. Bir rivayete göre Gazi’ye şikâyette bulunmuşlar. Gazi, ‘ben de muhacirim” demiş. Şikâyetleri dikkate almamış. ‘Onlar giderse benim de gitmem lazım’ demiş Gazi. Bu bir rivayet ama mesela ‘Birbirinizle alışveriş yapın, kız alın kız verin, evlendirin, geçimber olun’ demiş. Boşnaklar muhacir olarak geldikleri zaman o devrin insanları kıskançlıklarından mıdır nedir, ilk başlarda kabullenmek istememişler muhacirleri.”*¹²⁴⁶

Muhacirler, Osmanlı Devleti’nin Anadolu’yu ihmal ettiğini, Balkanlar’da daha çok okul açarak Balkanlar’da eğitim seviyesinin yükselmesini sağladığını, iddia etmişlerdir. Hasan Şahin, Halit Aytuğ Tokur’a mübadillerin geldiklerinde karşılaştığı manzarayı şu şekilde aktarmıştır: *“Buradaki insanlar ihmal edilmiş. Osmanlı Devleti’nin çöküş döneminde buraları kötü yönetilmiş. Harp harp harp, insanlar bıkmış harpten. Okuma yazma yok gibi. Burada hiç yeni şehirler kurulmamış. Buralara hiç değer verilmemiş.(Manisa hariç.) Rumeli’ye daha fazla kıymet vermiş Osmanlı, orada daha çok okullar açmış. Neden, onlar çok kültürlüydüler. Oradan eğitilmiş geldiler hepsi. Buranın halkına göre onlar kültür olarak daha yüksek kademedeydiler. Atatürk, muhâcirleri buradaki yerlileri eğitmek için de getirdi zaten*¹²⁴⁷.”

Muhacirler, kendilerini seçkin bir yaklaşımla tanıtarak toplumda yer edinmeye çalışmışlardır. Muhacirler, geldikleri dönem itibarıyla soyad yerine lakap kullanmışlardır. Bir muhacir oğlu olan Münir Başkurt, sülalesinin lakabı ile ilgili *“Benim soyumun geldiği Sinan isminde bir dede. Onun için bize Sinan sülalesi, orada alışmış olarak Sinanoviç, bizde alışılmış olarak Sinangiller olarak lakap veriliyor”*¹²⁴⁸ demiştir. 93 Muhaciri bir ailenin oğlu olan Kadir Göktürk ise babasının Niş şehrinde doğduğunu ve Niş diye bir sülaleye mensup olduğunu belirtmiştir¹²⁴⁹.

¹²⁴⁶ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1938 doğumlu Hayrettin Türkoğlu ile yaptığımız görüşme.

¹²⁴⁷ Tokur, s. 147.

¹²⁴⁸ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1942 doğumlu Münir Başkurt ile yaptığımız görüşme.

¹²⁴⁹ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1943 doğumlu Kadir Göktürk ile yaptığımız görüşme.

Yine 1989 Bulgaristan Göçmeni olan Halil Özen, ailesinin Sinekof, Sinekler lakabını alışını şöyle anlatmıştır: “*Sinekof, Sinekler derlerdi bize. O da nerden gelmiş? Çok silek bi dedem varmış, temiz anlamında. At arabasını her sene silip temizliyormuş, birileri takılmış silek demiş. Silekof’tan silek demiş. Silek daha sonraları Sinek’e dönüşmüş. Lakabımız Sinekler olarak kalmış.*”¹²⁵⁰

Göçler, Anadolu’da yer, bölge, dağ, tepe ve göl isimlerinin Türkçeleşmesine de katkı sağlamıştır. Mübadele veya göç yoluyla giden gayrimüslimlerin bıraktıkları veya muhacirler için yeni kurulan köylere, muhacirlerin teklifiyle yeni Türkçe isimler verilerek Anadolu’da Türkçenin yaygınlaşması ve yer isimlerinin Türkçeleşmesi sağlanmıştır¹²⁵¹. Bunun yanında muhacirler kurdukları işyerlerine okullara, fabrikalara, şirketlere, geldikleri yerlerin isimlerini vererek, hatıraları canlı tutmaya çalışmışlardır. Mesela, Burhaniye’de Vidinli İnşaat, Balkanlar Emlak, Karadağ Otomotiv, Tuna Zeytincilik, Midilli Kasap v.s. gibi şirket veya iş yeri isimlerine rastlanmaktadır¹²⁵².

Balkanlar’dan Türkiye’ye gelen muhacirler, Slav soyadlarıyla farklılıkları daha belirgin olacağından ve bunu da istemediklerinden Slav kökenli soyadlarını Türk soyadlarıyla değiştirmek durumunda kalmışlardır. Türk olmayan muhacirlerin Türk toplumuna uymasını esas alan devlet politikasını da dikkate alan muhacirler, geldikleri yerlerden esinlenerek Akova, Balkan, Kolaşinli, Resne, Tunca, Tuna, Sancaklı gibi soyadları alırken, bazıları da dedelerinin adından esinlenerek soyadı almışlardır¹²⁵³. Mesela, Yugoslavya Muhaciri bir ailenin oğlu olan Hayrettin Türkoğlu, Türkoğlu soyadını almalarını şöyle açıklamıştır: “*Annemin adı Ayşe Türkoğlu, babamın adı Nazif Türkoğlu. Türkoğlu dededen geliyor, dedem Turhan’mış, Turhan’dan Türkoğlu soyadını almışlar soyadı kanunu çıktıktan sonra*”¹²⁵⁴. Zamanla devletin ve siyasetçilerin bu tavırlarının değişmesiyle farklı etnik gruplar, köklerini ve kendine özgün geleneklerini belli etmeye ve devam

¹²⁵⁰ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1956 doğumlu Halil Özen ile yaptığımız görüşme.

¹²⁵¹ Bilgi, s. 393-394.

¹²⁵² “Meslek Grupları”, <http://www.burhaniyeto.org.tr/tr-TR/meslekgruplari>, (Erişim Tarihi: 03 Ekim 2016).

¹²⁵³ Amra Dedeic-Kırbaç, “Tarih ve Gelenek Bağlamında Türkiye’de Boşnaklar”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, C. 9, S. 1, (2012), s. 700-701.

¹²⁵⁴ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1938 doğumlu Hayrettin Türkoğlu ile yaptığımız görüşme.

ettirmeye başlamışlardır. Mesela, Burhaniye’de Kaliç, Kaljiç, Genic ve Bekirakis gibi soyadlarına rastlanmaktadır.

Göçlerle maddi ve manevi kültürel değerler ve halk bilimi için çok kıymetli unsurlar Türkiye’ye taşınmıştır. Bu yeni kültür unsurları, Türkiye’deki millî kültürün dinamizme kavuşmasında, zenginleşmesinde etkili olmuştur. Türkiye’ye aktarılan folklorik unsurlar, lehçe ve güncel yaşam biçimi, hatta köy mimarisi Türkiye’nin bu alanlardaki yerli yapısına katkı sağlamıştır. Gelişen süreçle birlikte yerli kültürle pek çok konuda yaşanan karşılıklı alışveriş ve etkileşim, yoğun bir kültürel değişimi de tetiklemiştir. Türkiye’ye aktarılan kültürel değerler ve davranış kalıpları, bir iki kuşak sonunda hayat bulan uzlaşma safhasında ortak bir kültürün hoş bir ürünü olarak görülmüştür¹²⁵⁵.

Muhacirler, Burhaniye’de yapılan törenlere ve bayramlara kendi kültürel zenginliklerini de katmışlardır. Türk dünyasında Hızır ve İlyas kardeşlerin 6 Mayıs tarihinde bir araya geldiği gün olarak kabul edilen bahar bayramı Hıdırellez, muhâcirler tarafından da coşkuyla kutlanırdı. Yine dinî bayramların kutlanmasında yerlilerle muhacirler arasında hiçbir farklılık yoktu. Bayramları İslam âlemi nasıl kutluyorsa kendilerinin de aynı şekilde kutladığını ve yerli halkla bayramları kutlama konusunda bir farklılık olmadığını söyleyen Yugoslavya Muhaciri Münir Başkurt, Hıdırellez kutlamalarında İskele’de bulunan akrabalarının yanına eğlenmeye gittiklerini ifade etmiştir¹²⁵⁶. Makedonya Göçmeni olan Demir Deniz ise Hıdırellezlerin burdakinden farklı olarak Makedonya’da üç gün kutlandığını ifade etmiştir¹²⁵⁷.

Muhacirler, doğum, sünnet gibi uygulamalarda da yerlilerle etkileşimde bulunmuşlardır. Türk toplumunda olduğu gibi, muhacirler de erkek çocuklara ve erkek çocuk doğuran anaya ayrı bir ihtimam göstermektedir. Erkek doğuran bayanın el üstünde tutulduğunu söyleyen Münir Başkurt, çocuk doğduğunda yapılan uygulamaları şöyle anlatmıştır: “*Tabii, hele oğlan çocukları doğduğunda o evde o akşam şenlik vardır. Çerezler alınır, tatlılar yapılır, çerezler serpilir, oynanır, tülленir, oğlan olduğu zaman. Kız olduğu zaman hiçbir şey yok. Buna da şedniça*

¹²⁵⁵ Tokur, s. 256.

¹²⁵⁶ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1942 doğumlu Münir Başkurt ile yaptığımız görüşme.

¹²⁵⁷ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1939 doğumlu Demir Deniz ile yaptığımız görüşme.

yani şenlik derlerdi. O evde erkek doğurmuş bayanın çok ayrı bir yeri olurdu, kız doğuran gelin kaynanadan hiç ilgi görmezdi. Erkek doğuran el üstünde tutulurdu. Onu ellemeyin, o yorulmasın, o süt yapsın, aslanı doyursun, derlerdi. İki yaşına kadar oğlan çocuğu emzirilirdi.”¹²⁵⁸ Münir Başkurt, sünnet törenleri ile ilgili de şöyle demiştir: “Tabii ki.. Emanet bile olsa altınlar doldurulurdu kurdelanın üstüne... Sünnet çocuğunu gezdirmek için en pahalı, en gösterişli araba tutulurdu. Bir gece önce erkek çocuklarına kına yakılırdı. Aile içinde eğlence olurdu kına evinde. Ertesi gün çocuk kestirilirdi. Herkes yemeğini yer, hediyesini verir çeker giderdi. Sünnet çocuğunun camiye götürüldüğünü hatırlamıyorum.”¹²⁵⁹

Muhacirlerin düğün geleneklerinde, ölümle ilgili uygulamalarda, görgü kurallarında, giyim kuşam konularında iskân edildikleri yerlere önemli katkılar yaptığı bir gerçektir. Göçler, evlenmeler yoluyla toplumların karışmasını sağlar. Böylece çeşitli renklerde ve biyolojik, kültürel, psikolojik yapılarıdaki farklı gruplar birbirlerine karışma imkânına sahip olurlar. Göç eden ve göç kabul eden toplumları birbirinden ayıran dinî, kültürel ve sosyal farkların bulunmadığı yerlerde karışım daha geniş ve hızlı olur¹²⁶⁰. Balkanlar’dan yoğun bir göç kabul eden Burhaniye’de de dinî, sosyal ve kültürel yönden pek büyük farklılıkların olmadığı etnik unsurlar arasındaki evlilikler, toplumda kaynaşmayı sağlamıştır. Buna rağmen Balkanlar’dan ve Ege Adaları’ndan gelen muhacirlerin - mübadillerin - daha çok geldikleri bölgeden biriyle evlenmeyi tercih ettikleri görülmüştür. Annesinin ve babasının her ikisinin de ailelerinin Midilli mübadili olduğunu belirten üçüncü kuşak Midilli Mübadili Hasan Ender, annesinin ve babasının evlenişini şöyle anlatmıştır: “Babam, fakir bir aile. Berber Hüseyin’in oğlu. Geldikleri zaman çok şey de alamıyorlar. Babam talip oluyor anneme, arkadaşları diyorlar ki, “Necati, isteme Hacı Balıkçı zengin, sana vermez kızını” diyorlar. Fakat esnaflar araya giriyorlar, veriyor annemi. Ama babam, bu sefer çok çalışkan bir adamdı. Maddî bakımdan dedemden daha iyi bir duruma geldi. Babam, Balıkçı Hasan dedeme ait bu ev satılırken “Sakin Hasan, ihaleye girmeyeceksin!” dedi. “Baba girelim, şu evi alalım” dedim. “Hayır,

¹²⁵⁸ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1942 doğumlu Münir Başkurt ile yaptığımız görüşme.

¹²⁵⁹ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1942 doğumlu Münir Başkurt ile yaptığımız görüşme.

¹²⁶⁰ Karpaz, s. 81.

Ben Balıkçı Hasan'ın mirasını istemiyorum” dedi. “Hacı Balıkçının mirası benim evime girmeyecek, benim yaptıklarım ile yetineceğiz” dedi.”¹²⁶¹

Balkanlar'dan Burhaniye'ye gelen muhacirlerin düğün merasimlerinin yerlilerden çok da farklı olmadığı görülmektedir. Yugoslavya Muhaciri Münir Başkurt, Burhaniye'de düğünlerin yapılışıyla ilgili şu bilgileri vermiştir: *“Daha ziyade görücü usulü evlenirlerdi. Daha sonra gençlerin görüşüp birbirlerini beğenmeleri üzerine aileleri gidip istiyorlardı. Nişan konuyordu. Düğün zamanı tespit ediliyordu. Düğün zamanından bir kaç gün önce belediyeye gidilip nikâh kıyılıyordu. Düğün salonları filan yoktu. Ancak evinizin bahçesi büyükse veya komşunun avlusu büyükse veya cadde kör cadde sokaksa, oralarda bir tane kör kandil uzatılıyor, tahtalar uzatılıyor, erkekler göreceği kızları eğer yakında ahır, dam varsa onların içerisine girer, çatının altından gözler, veyahut, siyah kadın kaftanı giyip başını örtüp kadınmış gibi onların arasına girer oraya gizlenir. Nerde açıkta meydana oynayacak, tülleyecek de sen görecen. Erkekler ayrı dışarda oynarlar. Kına geceleri tabii ki var. Yerlilerle hemen hemen aynı.”¹²⁶²* Gelin kıza kına, kız evinden ve oğlan evinden gelen yakın akrabaların yanında yakılmaktadır. Burhaniye'de düğünlerde gelin kıza kına yakılırken eskiden Rumeli'nde, Bulgaristan'da söylenen “Yüksek Yüksek Tepelere Ev Kurmasınlar” türküsü söylenmektedir¹²⁶³. Kadir Göktürk de düğünlerin süresi ile ilgili şu bilgileri aktarmıştır: *“Düğünler genelde coşkulu, şarklı, oyunlu, şen şakrak olurdu. Kız düğünleri iki gün, erkek düğünleri üç gün sürerdi. Erkek düğünleri Cuma başlar, Pazar biterdi. Kız düğünleri ise Cumartesi Pazar yapılırdı.”¹²⁶⁴*

Muhacirlerin ilk dönemlerde kendi aralarında evlendikleri ve zamanla kuşak değiştikçe evlilik biçimlerinin değiştiği görülmüştür. Özellikle Boşnakların, diğer muhacir gruplarından ve yerli halktan farklı olarak akraba evliliğine kesinlikle karşı çıktıkları görülmektedir. Gerek göçlerin yaşandığı dönemde, gerekse günümüzde Boşnaklar arasında akraba evliliği görülmez¹²⁶⁵. Yugoslavya Muhaciri bir ailenin oğlu olan Münir Başkurt, Boşnaklarda başlık parası ve yakın akraba evliliğinin

¹²⁶¹ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1951 doğumlu Hasan Ender ile yaptığımız görüşme.

¹²⁶² Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1942 doğumlu Münir Başkurt ile yaptığımız görüşme.

¹²⁶³ Tokmak, s. 117.

¹²⁶⁴ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1943 doğumlu Kadir Göktürk ile yaptığımız görüşme.

¹²⁶⁵ Emgili, s. 393.

olmadığını ifade etmiş ve şöyle demiştir: “Evet, yakın aile evliliği yok, katiyen amca, teyze çocuğu gibi yakın aileden biriyle evlilik olmazdı. Ben bizde hatırlamıyorum yakın ailesiyle evlenen, diğer Boşnaklarda da görmedim yakın ailesiyle evlilik yapan. Dinî nedenlerden dolayı yakın akraba ile evliliğin tasvip edilmediğini düşünüyorum.”¹²⁶⁶ Yine mülakat yaptığımız Kadir Göktürk, başlık parası ve yakın akraba evliliği ile ilgili Boşnakların yaklaşımını şöyle ifade etmiştir: “ (Başlık parası ile ilgili) Öyle bir uygulama yoktu. Boşnaklarda yakın akraba ile evlilik yoktu. Mesela ben evlendiğim eşimle bir akrabalığımız var dediğimde rahmetli annem akrabalığın derecesini sen mi bileceksin ben bilecem, öyle bir engel olsa, ona önce ben karşı çıkarım, bu evliliği ben düşünmem diyerek bir tavır sergilemişti. Yani akraba evliliğine karşıydı. Hele hele kardeş çocukları kesinlikle evlenemezdi. Evlendirenlere de iyi gözle bakılmazdı.”¹²⁶⁷

Üçüncü kuşak Midilli Mübadili Hasan Ender ise başlık parası istenmediğini belirterek şu ilginç anekdotu paylaşmıştır: “Aksine Midilli’de drahoma var. Erkeğe veriyorlar parayı. Kız ailesi erkeğe veriyor. Vermiyor da herşeyi kız tarafı karşılıyormuş, çünkü erkek kıtlığı var adalarda. Rumların âdetleri. Bizim Türklerde pek yoktur. Kosta’da “bu âdetler devam ediyor mu?” diye sordum, “yok abi ya” dedi rehber.”¹²⁶⁸ 1961 Makedonya Göçmeni Demir Deniz, Makedonya’da geldiği yerde başlık parası istendiğini duyduğunu ve kendisinin başlık parası vermediğini söylerken¹²⁶⁹; 1989 Bulgaristan Göçmeni Halil Özen, Bulgaristan’da başlık parasının olduğunu şöyle ifade etmiştir: “Benim zamanımda vardı. Başlık parası vardı. Usulen verilirdi. Böyle bir uygulama vardı. Kızın babası başlık parası alıyordu, hediye alın evinizin ihtiyacını karşılayın diye o parayı geri veriyordu. Mese, bir yatak takımı alınacak, ben bu parayla gençlere yatak takımı alınmasını istiyorum diyor.”¹²⁷⁰

Muhacirlerin ölümle ilgili inanışlarda, cenaze kaldırma ve ölenin ardından yapılan uygulamalarda da yerli halka uyum sağladıkları görülmektedir. Yöredeki cenazeler nasıl kaldırılırsa aynısının yapıldığını, camide cenâze namazı kılındıktan sonra cenazenin mezarlığa götürülüp defnedildiğini ifade eden Münir Başkurt,

¹²⁶⁶ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1942 doğumlu Münir Başkurt ile yaptığımız görüşme.

¹²⁶⁷ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1943 doğumlu Kadir Göktürk ile yaptığımız görüşme.

¹²⁶⁸ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1951 doğumlu Hasan Ender ile yaptığımız görüşme.

¹²⁶⁹ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1939 doğumlu Demir Deniz ile yaptığımız görüşme.

¹²⁷⁰ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1956 doğumlu Halil Özen ile yaptığımız görüşme.

ölümle ilgili bir inancı ilk defa duyusunu da şöyle belirtmiştir: “*Mesela mahallemizde bir kişi öldü hiç unutmuyorum, bir öğretmen vardı, Boşnak değildi, eşi bizim yanımıza geldi, ‘Tevekkeli birkaç gündür baykuş ötüyordu, Süleyman Amca demek ki vefat edecekmiş’ dedi. Ben ilk defa baykuştan böyle bir ders çıkarılacağını orda duydum. Yani bunun onla bunla ilgisi yok.*”¹²⁷¹. Boşnaklarda farklı olarak, cenazelerde birkaç gün yatsı namazı sonrası topluca gidilip Kur’an okuma geleneği vardır¹²⁷².

Boşnaklarda ölen kişinin arkasından yakınlarının yüksek sesle ağlamaları ve ağıt yakmaları yaygın değildir. Çünkü bu yaklaşım, bir isyan olarak görülürdü ve iyi gözle bakılmazdı. Yakınları yaşadıkları acıyı çok fazla dışarıya yansıtma¹²⁷³. Kadir Göktürk’ün cenaze törenleri ile ilgili aktardığı şu bilgiler, bu açıklamaları doğrulamaktadır: *Saygılı, edepli, dini vecibelerin tam olarak yerine getirildiği bir uygulama vardı. Aşırı ağlama, gösteri vs. yok. Aile kendi içinde dışarıya yansıtmadan ağlar, yasını tutardı. Cenazenin arkasından saçını başını yola yola bağıra bağıra ağlamak bizde ayıp sayılırdı.*”¹²⁷⁴

Selanik Mübadili bir ailenin torunu olan Erkut Olgaç ise, cenaze törenleri ile ilgili farklı bir uygulama olmadığını, fakat cenazenin arkasından yapılan hayırlarda özellikle elliikisinde dul kadınlara verilen bir yemekten bahsetmiştir: “*Hayırlar yapılıyordu. Lokma dökülüyordu. Üçü, yedisi, kırkı, elli ikisi onların tamamı yapılıyordu ölenin. Elli ikisinde dul hanımlara yemek veriliyordu özellikle. Sadece dul hanımlar çağırılıyordu. Dul hanımlar yemek yedikten sonra cemaat halinde namaz kılıyordu*”¹²⁷⁵.

1989 Bulgaristan Göçmeni Halil Özen ise burdakinden farklı olarak geldiği yerde cenaze namazının mezarlıkta kılındığını şöyle ifade etmiştir: (Cenaze törenleri nasıldı, burdakilerden farklı bir uygulama var mıydı? Sorumuza cevaben) *Hep aynı, farklı bir uygulama yoktu. Camimiz var orda köyün ortasında, mezarlıkta musalla taşı vardı. Cenaze mezarlığa götürülür, mezarlıkta musalla taşında namazı*

¹²⁷¹ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1942 doğumlu Münir Başkurt ile yaptığımız görüşme.

¹²⁷² Emgili, s. 392-393.

¹²⁷³ Amra Dedeic-Kırbaç,”Tarih ve Gelenek Bağlamında Türkiye’de Boşnaklar”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, C. 9, S. 1, (2012), s. 709.

¹²⁷⁴ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1943 doğumlu Kadir Göktürk ile yaptığımız görüşme.

¹²⁷⁵ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1969 doğumlu Erkut Olgaç ile yaptığımız görüşme.

kılındıktan sonra defnedilirdi. Cenazenin ardından yapılan hayırlar bizde biraz farklı olurdu. Cenazenin çıktığı gün koç, koyun kesilir, komşuların da yardımıyla cenaze evinde yemekler pişirilir ve ölen kişinin hayrı yapılırdı. Cenaze defnedildikten sonra komşulara yemek ikram edilirdi.”¹²⁷⁶

Muhacirler, Burhaniye'nin folklorunu da etkilemişlerdir. Burhaniye'de hemen hemen her düğünde Ege müzik havalarını, Boşnak oyun havalarını görmek mümkündür. Muhacirler tarafından oynanan bazı oyun havaları da zamanla unutulmuştur. Mesela, Midilli Türkmenleri arasında oynanan bir zeybek oyunu zamanla unutulmuştur. Bugün sağ olan bir kaç ikinci kuşak Midilli Türkmeni, dedelerinden duydukları Anadolu zeybek oyunlarına nazaran daha kıvrak oynanan zeybek oyununun uzun zamandan beri oynanmadığından unutulduğunu ifade etmişlerdir¹²⁷⁷. Burhaniyeli muhacirler, müzik ile de ilgilenmişlerdir. Mesela, 1938 yılında Burhaniye Halkevi Musiki Cemiyeti'nin bir korosunun olduğu, bu koronun, içlerinde bazıları muhacir olan, Mehti Meço, Muhtar Saltık, Ahmet Bey, Suzan Hanım, Ferit Bey, Mübeccel Hanım ve Şükran Saltık'tan oluştuğu görülmektedir¹²⁷⁸.

Muhacirler, yerleştikleri yerlere geldikleri yörenin türkülerini, manilerini, atasözlerini, bilmecelelerini, söylencelerini, masal ve öykülerini de götürmüşlerdir. Boşnak muhacirler, Türk ve Boşnak müziklerinin karması olan Sevdalinka müziğini Türkiye'de yaşatmaya çalışmışlardır. Geleneksel Boşnak müziğinde göç ve göçü çağrıştıran, ayrılıktan bahseden birçok eserin bulunduğu Sevdalinka ve ilahiler önemli yer tutar¹²⁷⁹. Muhacirlerde ağıt söyleme geleneği ise yok denecek kadar azdır. Mesela, Yugoslavya Muhaciri bir ailenin oğlu olan Hayrettin Türkoğlu, annesinin babasının Boşnakça türkü söylediklerini, orda söylenen türkülerini ezberleyip burada da söylediklerini ifade etmiştir¹²⁸⁰. Yunanistan'dan gelen Türk mübadiller de geldikleri yörenin müziğini söylemeye devam etmişlerdir. “*Türkü, mani söyler miydi anneanneniz, dedeniz? Selanik'i, geldikleri bölgeleri anlatan hasret türkülerini, manileri söylerler miydi?*” sorusunu yönelttiğimiz Erkut Olgaç da şu açıklamayı yapmıştır: “*Mırıldandıklarını duyuyordum ama şimdi söyledikleri türkülerin adını*

¹²⁷⁶ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1956 doğumlu Halil Özen ile yaptığımız görüşme.

¹²⁷⁷ Ayhan, *Balikesir'in Kimliği -I*, s. 150.

¹²⁷⁸ Tuna, s. 125 Resim 52.

¹²⁷⁹ Emgili, s. 399.

¹²⁸⁰ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1938 doğumlu Hayrettin Türkoğlu ile yaptığımız görüşme.

söyleyemeyecem. Börek açarken ya da makinada dikiş dikerken mırıldandığını duydum. Türkü sözleri mırıldıyordu, o mırıldanmayla hemen ordaki bir öykü anlatılıyordu.”¹²⁸¹

Boşnaklar, muhacirlik süreçlerinde yeni yurtlarında bir araya gelerek birbirleri ile dayanışma duygularını arttırmak ve memleketlerine duydukları özlemi gidermek için bir tür dinlenme ve eğlenme etkinliği olan teferiç (teferrüç-kır gezmesi) etkinlikleri düzenlemişlerdir. Günümüzde devam ettirilen ve açık havada yapılan bu etkinliklerde Boşnak müziği eşliğinde Boşnak folklorundan örnekler sunulur, hep beraber “kolo”, “rijetko”, “pajduška”, “şote” gibi oyunlar oynanır¹²⁸². Mesela, Burhaniye Rumeli Balkan Göçmenleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, 15 Mayıs 2016 tarihinde Burhaniye’de teferiç etkinliği düzenlemiştir. Dernek Başkanı Süleyman Eruzunlar, teferiç etkinliklerini neden yaptıklarını şöyle açıklamıştır: “Ülkemizde çok sayıda Boşnak yaşamakta hatta bunların bir bölümü akraba olmalarına rağmen birbirleri ile tanışmamışlar, bunu neden söylüyorum, kendi ailemden bildiğim için. Benim dedem Türkiye’ye iki kız bir erkek kardeş olarak gelmişler, hepsi evli olduğu için bir kız kardeşi Sivas’a gönderilmiş, kendisi ve diğer kız kardeşi Gömeç’e iskân hakkı verilmiş ve yerleştirilmiş. Biz yıllar sonra Sivas’taki akrabamızı Dernekler sayesinde bulduk. Bu Teferiç (Piknik)’i yalnızca eğlenmek adına yapmıyoruz, benim ailem gibi parçalanmış aileleri bulabileceğimize inandığımız için yapıyoruz.”¹²⁸³

Göçler, Burhaniye halkının konuşmasında şive farkı yaşanmasına neden olmuştur. Girit’ten gelen mübadiller, Bulgaristan ve Yugoslavya muhacirleri ve Anadolu’nun diğer bölgelerinden gelenler bu bölgelerin şivelerini konuşmaktadır. Fakat genel olarak bütün ilçede İstanbul lehçesini esas alan bir konuşma hâkimdir. İlk yıllarda yerliler, Rumca’yı bilen ve Türkçe’yi çok değişik bir şiveyle konuşan, kelimelerdeki (h) harflerini (h) iç telâffuz etmeyen ve bazı kelimeleri mesela “bu kaa, o kaa, açan mari, alaraza olsun, abe nazsın, piynir, ziytin, büyle ve pinmek” gibi farklı söyleyen ve ekseriyeti beyaz tenli, sarı saçlı ve mavi gözlü olan mübadilleri

¹²⁸¹ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1969 doğumlu Erkut Olgaç ile yaptığımız görüşme.

¹²⁸² Emgili, s. 402-403.

¹²⁸³ “Boşnak’lar Burhaniye’de Teferiç’te Bir Araya Geliyor”, <http://www.egedesentez.com/guncel/bosnaklar-burhaniyede-tefericte-bir-araya-geliyor.htm>, (Erişim Tarihi: 07 Ekim 2016.)

pek yadırganış ve onları Arnavut olarak nitelemiştir. Zamanla mübadil gençler ve çocuklar sokakta ve okulda Rumeli şivesi yerine, yerli halkın şivesini konuşmaya başlamışlardır¹²⁸⁴. Muhacirler arasında kız çocukları için “Mari”, erkek çocuklar ve delikanlılar için “Şahinim” tabirlerinin çok sık kullanıldığı; cümle ve ifadelerin daha çok “can”, “canım” gibi sözcüklerle bağlanıldığı ifade edilmektedir¹²⁸⁵.

Muhacirler, giyim kuşam alanında da Burhaniye’ye önemli katkılarda bulunmuşlardır. Ailesinin Burhaniye’nin giyimini benimsediğini söyleyen Kadir Göktürk, bunu şöyle ifade etmiştir: “*Buranın giyimini benimsemişlerdi. Dışarı çıkarken kaftan dediğimiz şeyi mutlaka giyerlerdi. Kaftanla örtünürlerdi. Hali vakti yerindeyse manto alırdı. Değilse siyah kaftan dediğimiz, kıvrak da denilen giysiyi kullanırlardı. Başörtüsü olarak siyah veya diğer renklerde başörtüsü bağlarlardı. Erkekler ise pantolon, ceket, şapka çizme giyerlerdi. Durumu iyiyse körüklü çizme revaçtaydı.*”¹²⁸⁶

Yunanistan’dan gelen bazı mübadillerin, giyim, kuşam ve âdetleriyle Anadolu’daki Türkmenlere benzedikleri görülmektedir. Mesela, Midilli Türkmenlerinin giysileri Anadolu Çepni ve Tahtacı oymaklarının giysilerine benzemektedir. Türkmen kadınları kıyafetleriyle adadaki Hristiyanlara benzememek için inatlaşmışlar ve özen göstermişlerdir. Diğer mübadillerin çoğu Müslüman olmalarına rağmen Hristiyan bayramlarını, eski Hristiyan komşularından öğrendikleri şekilde kutlamaktadırlar. Midilli’den gelen Türkmenler Alevidir ve geçen yüzyıllara rağmen, hiçbir Hristiyan inanç ve âdetinden etkilenmemişlerdir. Adaya nasıl gittilerse öyle kalmışlar, kendi ifadeleriyle Midilli’de “Yörük olarak” yaşamışlardır¹²⁸⁷.

Erkut Olgaç ise mülakatımızda, Selanik Mübadili olan anneannesinin giyimini Burhaniye kaldıramadığı için değiştirmek zorunda kaldığını şöyle ifade etmiştir: “*Mesela büyükannem şapka takarmış, şapkadan tül sarkıyormuş. Ayvalık bunu kaldırmış. Ama Burhaniye kaldırmamış. Onların giyimlerini Burhaniye kabul etmemiş. Onlar Burhaniye’ye uymak zorunda kalıyorlar. Büyükannemin dediği ben*

¹²⁸⁴ Çelebi, s. 261.

¹²⁸⁵ Çelebi, s. 261.

¹²⁸⁶ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1943 doğumlu Kadir Göktürk ile yaptığımız görüşme.

¹²⁸⁷ Ayhan, *Balukesirin Kimliği -I*, s. 149-150.

şapkalı tülü çıkardım, eşarp bağlamak zorunda kaldım, dışarıya çıkınca. Ama çok uzun bir dönem evden dışarıya çıkmamış. Buranın halkının kıyafetini kabullenemediğini görmüş ve tabii o yaşam tarzını nasıl bırakabilirim, alışılmış bir düzen vardı, yani ev düzeni olsun, kılık-kıyafet düzeni olsun. Sonradan mecburen evden dışarı çıkmak zorunda kaldığımda başörtüsüyle çıktım, diyordu. Döpiyesler giyermiş. Ayvalık'ta etek ceket, şapka, döpiyesler giyermiş, Burhaniye'ye geldikten sonra eşarp takınca manto giymek zorunda kalmış. Çok asrilermiş. Asrî kelimesini kendi kullanıyordu. Selanik'teki giyimini, yaşamını Ayvalık'ta sürdürmüş, farklılık oluşturmamış; Burhaniye'ye geldiğinde devam ettirmeye çalışmış, bir süre evden dışarıya çıkmamış büyükannem, ama ondan sonra tekrar o kıyafetini bırakmak durumunda kalıp başörtüsü ve manto giymiş”.

İsmail Kızıklı ise, Burhaniyelilerin şapka takan bayanlara karşı tepkilerinin 1935'lerde hâlâ devam ettiğini anılarında şöyle anlatmıştır: “1935 yılında yeni hükümet binasının inşaatına başlayan ve 1936'da bitiren Palamutçu Nurettin Bey'in eşi ayağında külot pantolon ve başında binici şapkasıyla Burhaniye'de atıyla dolaşınca herkes şaşırıyor, çünkü böyle bir şey daha önce hiç görülmemişti. Bu tablo bir sene müddetle her hafta görüldü. Devir Atatürk devri olduğu için, kıyafet devrimi sonucunda bazı hanımlar ve bazı bayan öğretmenler şapka giyiyorlardı. Biz çocuklar da arkalarından koşarak, “Tango, arkasında fiyango!” diye haykırıp kendilerine takılıyorduk”¹²⁸⁸. İlk başlarda bayanların şapka giymesini garipseyen Burhaniyeliler, Atatürk'ün sağ olduğu 1936'lı yıllarda kıyafet devrimini hemen benimsemişlerdir. Yeni kıyafetlerle birlikte bazı bayanlar şapka ile sokakta çekinmeden, rahatça dolaşmaya başlamışlardır¹²⁸⁹.

Muhacirler, yemek kültürü alanında da yerleştikleri bölgeleri etkilemişlerdir. 1877-1878 Osmanlı - Rus Savaşı göçmenleri, 1912 Balkan Savaşları göçmenleri ve en nihayet Lozan Barış Antlaşması'yla gelen “mübadiller”, Türkiye'nin o tarihten günümüze, kazandığı toplumsal ve ekonomik gelişmelere paralel olarak, yemek masasına geçmiş, yerde bağdaş kurmak yerine sandalyede oturarak, kendi tabağında, kendi kaşığıyla ve çatalıyla yemek yeme kültürüne ulaşmıştır¹²⁹⁰. Erkut Olgaç, Selanik Mübadili olan ailesinin Burhaniye'ye geldiklerinde yörenin sofrası kültürünü

¹²⁸⁸ Kızıklı, s. 17.

¹²⁸⁹ Tuna, s. 121 v.d.

¹²⁹⁰ Yorulmaz, s. 72.

garipsediğini şöyle anlatmıştır: “*Yer sofrası... Yer sofrasını garipsemişler. Bütün aile fertleri masada toplanırdı. Bir de dedemin çok hassas olduğu bir nokta herkes yemek saatinde hazır bulunacak. Dedem bu konuda inanılmaz hassastı. Hasta bile olsa yatalak olmadığı sürece tüm aile fertleri yemek masasında hazır olacak. Kaşık çatal kullanılıyor, yemekler porselen tabaklarda yeniliyor. Herkesin tabakları ayrı, bardaklara varıncaya kadar. Aynı tabakta yemek yenmesini, bardakların ortak kullanılmasını yadırgamışlar...*”¹²⁹¹

Günsel Tezer de, Halit Aytuğ Tokur’a verdiği mülakatta, anneanesi Rabia Durcan’ın uyum sürecini ve Girit’te sürdürdüğü yaşantı kalıbını mübadele sonrasında da sürdürme çabasını şu şekilde aktarmıştır: “*Anneannem orada hiç yer sofrasında oturmamış. Hep masada yemişler. Annem de bizi (babam köy kökenlidir, Balya Akbaş köyünden) daha bir günden bir güne yerde oturtmamıştır hep masada yedik, bağdaş kurmadık. Bizim evimizde abim de bilir tahta bir masamız vardı, o masanın başında biz çocukluğumuzdan beri hiç yer sofrasında yemedik, hiç yerde yatmadık. Hep karyolada yattık. Anneannem 74 yılında ölünceye kadar 2 oda 1 salon evi vardı. Fakat özel şöyle başlıklı bir yatağı vardı. Her gün öğlen mutlaka geceliğini giyer başına çemberini bağlar uyurdu. Belki de sıcak bir yer olduğu için orada öğlenleri uyunurmuş. Bizi de anneannemde kalmaya gittiğimiz zaman öğlenleri uyuturdu. Uyumak zorunluydu, 1-1,5 saat anneannem kalkın deyinceye kadar. Uyumasak ta yatardık. Mutlaka çatalla, tabakla yedirirdi. Herkesin tabağı ayrı olurdu, asla bir tabaktan yemek yedirmezdi. Çok sınırlı imkânları vardı. Kahve sepeti olurdu örgülü bir tane. Onun üzerine mutlaka temiz bir örtü örtülürdü. İçinde fincanları, cezvesi o maltızın yanında mutlaka hep hazır beklerdi. Çok otoriter ve titizdi anneannem. Oradan gelme tahtadan çamaşır teknesi vardı, nasıl getirdiler bilmiyorum. Çamaşır yıkamak için leğen falan yoktu. Oyulmuş ağaç. Akşamdan anneannem o maltızda yaptığı külü tülbente koyar süzer sabaha kadar başka bir kabın içinde bekletir, ertesi gün altta biriken suyu sodayla çamaşıra koyardı. Köpük köpük olurdu. Nefis çamaşır yıkardı. Kül suyu dezenfekte ediyor. Sakız gibi çamaşırlar asardı. Çamaşır yıkamak ve asmak onun için çok itina isteyen bir şeydi. Geçerken her evin balkonunda ilk önce çamaşırına bakardı. Mesela “Bu Girit’ten gelmiş.” derdi. “Nereden biliyorsun?” derdik. “Bizim çamaşır asmamız ayrı” derdi. Gömlekler ve iç*

¹²⁹¹ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1969 doğumlu Erkut Olgaç ile yaptığımız görüşme.

çamaşırları etek kısmı iç kısma gelecek şekilde, dış kısma kolu aşağı doğru sarkacak şekilde mandallarını. İç çamaşırlar asla öne asılmazdı. Eğer öyle bir şey yapmış olursak çok kızardı, öfkeyle alır atardı. Kızdığı zaman ‘‘perimi’’ derdi bize. (çocuklarını anlamında). ‘‘Kopelam’’ derdi. Bir de Türkçe öğrendiği ‘‘paçavra’’ derdi. ‘‘Sizi gidi paçavralar, niçin öyle astınız?’’ derdi. İç çamaşır mahremiyeti simgeleyen bir şeydi, öyle asılması gerektiğini söylerdi. Anneannem geldiğinde ip, mandal falan yokmuş. Çalıkların üzerine sererlermiş buradakiler...’’¹²⁹²

Muhacirler, Balkanlar’da hemen hemen herkesin evinin önünde bulunan ‘‘muhacir fırını’’ olarak bilinen fırınları, Anadolu’ya da taşımışlardır. Burhaniye’de de hemen hemen her muhacirin evinin önünde muhacir fırını bulunduğu ifade edilmiştir. Mesela, Münir Başkurt, ‘‘Orada herkesin evinin önünde macır fırınları varmış, sizin de var mıydı?’’ sorumsuza, şu cevabı vermiştir: ‘‘Tabii vardı, burda evimizde de vardı. Fırın olmamasına imkân yoktu ki, evde 15 kişi, çalışanlarımız vardı 4-5 kişi. 20 kişiye hazır ekmek alamazsın ki, kendi buğdayını alacaksın, değirmende öğüttürüp ekmek yapacaksın. Rizeli diye biri vardı, katar arabasıyla onun değirmenine götürür, öğüttürür getirirdik, ben de gitmiştim değirmene. Ev ekmeği yerdik biz, babam çarşıdan ekmek getirdiği zaman Pazar ekmeği var diye bayram yapardık. Değişik geliyordu hazır ekmek.’’¹²⁹³

Mübadiller, her gelen misafire sofraya açmak ve beş çayı gibi uygulamaları da Anadolu’da devam ettirmişlerdir. Selanik Mübadili bir ailenin torunu olan Erkut Olgaç, anneannesinin her misafire sofraya açtığını ve Burhaniye’yi beş çayıyla tanıştırdığını söylediği mülakatımızda bunu şöyle ifade etmiştir: ‘‘Her gelen misafire sofraya açıyorlardı. İster karınları aç olsun, ona hiç bakılmazdı. Sofranın biri kalkar biri kurulurdu. Ordan gelen bir gelenek. Çay, mesela beş çayları yapılırdı. Anneannemin oturduğu evin bahçesi çamlıydı. Çamlıköşk diyorlardı oraya. Komşulara ilk defa beş çayını çamların altında sunan anneannem olmuş. Burhaniye’de, akşamüstü demlenen beş çayını ilk defa o mıntıkada, Burhaniye zaten çok küçükmiş o zamanlar, anneannemde görmüşler. Ve özellikle o saatlerde çay

¹²⁹² Tokur, s. 228-229.

¹²⁹³ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1942 doğumlu Münir Başkurt ile yaptığımız görüşme.

İçmeye bizim eve gelinirmiş. Büyükannem, beş çayını bilmiyorlardı, ilk defa bende gördüler diyordu. Çünkü Selanik'te de öyleymiş.”¹²⁹⁴

Boşnaklar, Boşnak kültürünün bir parçası olarak Anadolu'ya geldikleri ilk yıllarda Boşnak kahvesini devam ettirmişlerdir. Gün içerisinde sabah, öğle ve akşam içtikleri bu kahveyle, Osmanlı'da var olan cezve ve zarf usulü ile sunum, Bosna'da hâlâ devam etmektedir. Boşnak geleneğinde, sohbet esnasında mangal, cezve, kahve ve lokum eşliğinde sohbetler yapılır. Boşnaklar daha çok “Bosanska Kahva” olarak adlandırdıkları kahve ile gelen yer ile bağlarını devam ettirmek istemişlerdir¹²⁹⁵. İkinci kuşak Boşnak Muhacir Münir Başkurt, eve gelen misafirlere kahve ikram edildiğini belirttiği mülakatımızda şöyle demiştir: “*Annem misafir için delirirdi. Evin kapsını çalan beş yaşında çocuk bile olsa annem onu eve alır, evin köşesine oturtur, kahvesini yapar, sigara paketini de önüne koyar, belki sigara içeriyordur diye... Çocukluğumuzda pek çayı bilmezdik. Kahveyi de büyükler içerdi.*”¹²⁹⁶

Muhacirler yiyecek türleri konusunda da yerli ahaliye önemli aktarımlarda bulunmuşlardır. Muhacirlerin etkileşime dayalı katkısı yerli halkın yemek kültürünün zenginleşmesinde kendini göstermiştir. Burek de, pita da Boşnak mutfağında önemli yer tutmaktadır¹²⁹⁷. Muhacirlerin gelmesiyle muhacir ekmeği ve muhacir böreği gibi terimler yemek kültürümüze girmiştir. Yugoslavya Muhaciri bir ailenin oğlu olan Münir Başkurt, Boşnakların Burhaniye yemek kültürüne katkılarını şöyle ifade etmiştir: “*Mesela patuplaka dediğimiz bir şey vardı. Neydi bu? Saçta yufka pişirilir. Bilahare tepsinin içine konulur, kaynamış parça parça et, yufkanın üzerine bırakılır. Herkes oturur çevresine, eti yufkaya sararak yer. Besleyici bir yemek... Masaniça dediğimiz bir nevi börek vardı. Dört köşe dört köşe kesilir, üzerine sarımsaklı yoğurt konulur, yenilirdi. Bir de pita dediğimiz kol böreği vardı. Ayvalık'ta çok yaparlardı onu. Ortasından yuvarlağı çıkarır, büyük bir tasa ayran konulur, herkes tahta kaşıkları alır eline, yarış başlar.*”¹²⁹⁸

Mübadiller arasında balık, zeytinyağı ve keçi eti yeme alışkanlığı da oldukça yaygındı. Körfez bölgesinin, kaynağını zeytin ve zeytin ürünlerinden alan ekonomik

¹²⁹⁴ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1969 doğumlu Erkut Olgaç ile yaptığımız görüşme.

¹²⁹⁵ Emgili, s. 399.

¹²⁹⁶ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1942 doğumlu Münir Başkurt ile yaptığımız görüşme.

¹²⁹⁷ Emgili, s. 402-403.

¹²⁹⁸ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1942 doğumlu Münir Başkurt ile yaptığımız görüşme.

ve kültürel bir özgünlüğü vardır. Rumlar yöreden ayrıldıklarında arkalarında önemli bir kültür mirası bırakmışlardır. Rumlar gidince onların yerini alan Adalılar bu kültür mirasını kendi kültürleriyle birleştirerek sürdürmüşlerdir. Körfez’de soğuk sıcak tüm yemekler zeytinyağı ile pişirilmektedir¹²⁹⁹. Ayrıca, ot çeşitlerinden ve kırlarda bulunan hindibağ, gelincik, ezbergan, ebegümece gibi kendilerince meşhur otlardan da yemek yapıyorlardı¹³⁰⁰. Midilli Adası’ndan gelenler hayvansal gıdaları, peynir ve balık türlerini çok tüketirken, Girit Mübadilleri’nin sebze ağırlıklı beslendikleri görülmektedir¹³⁰¹. Hatta “*Baba, bostana bir inek ile bir Giritli girdi*” diyen çocuğa babasının, “*Giritliyi çıkar, inek doyunca zaten çıkar*” dediği meşhur fıkradır¹³⁰². Ot yemeklerine düşkünlüğü ile tanınan Giritliler, Burhaniye’ye çeşitli otları ve sebzeleri tanıtarak sofraya kültürünü zenginleştirmişlerdir. Üçüncü kuşak Midilli Mübadili Hasan Ender ise bunun aksini iddia etmiş ve dedesinin, “*Biz Adalılar, çimen dışında herşeyi yeriz*” dediğini belirttiği mülakatımızda orda yapılan yemeklerle ilgili şöyle demiştir: “*En çok balık. Balık üzerine. Ot, sebze. Et çok az. Balık çorbası, ön planda. Bütün Adalılar kuzine kullanıyordu, kuzinede balık yapılırdı. Otun her çeşidi, özellikle karışık ot. Dedemin güzel bir tâbiri vardı, İsmail Dayım da onu söylerdi, “Biz adalılar çimen dışında her şeyi yeriz”. Karışık ot çok önemliydi bir de fırında ahtapot, kalamar o tip şeyleri çok güzel pişirirlerdi. Ama otun her çeşidi, sebzenin her çeşidi, bir de karnıyarık gibi patlıcan yemekleri çok pişerdi. Ama hep fırında. Kızartma çok azdı. Bir de aşırı zeytinyağı. Balıkçı Hasan diye bilinen dedem her sabah bir fincan zeytinyağı içerdi.*”¹³⁰³

Midilli ve Girit mübadillerinin mutfak alışkanlıkları ve zevkleri, Burhaniye’de zengin bir yemek kültürü yaratmıştır. Mesela, Giritlilerin çurlama, peynirli kabak, kabak çiçeği dolması, karışık otlar, kuzu etli arapsaçı, koloçitha (kabak böreği) ve Midilli Adası’ndan gelenlerin ada köftesi, gardumi (bağırsak

¹²⁹⁹ “Balıkesir Maddesi”, *Yurt Ansiklopedisi*, C. 2, s. 1233.; 1894 yılının Aralık ayında Kemer kasabasına gelen Dr. Şerafeddin Mağmumi, tarhananın fasulye, nohut, havuç ve lahana ile mahlûtan pişirilmesinden ibaret bir aş olan türlü çorbası hâriç yumurtadan kuzu etinden tutun da pilavına helvasına varıncaya kadar tüm yemeklerin zeytinyağıyla pişirildiğini belirtmiş ve şöyle demiştir: “*Ahâli o derece alışık ki Belediye Reisi İstanbul’a gidip elindeki ezamadan nâşi tabîbe muayene olmuş ve bazı şeylerle beraber zeytinyağına perhiz etmesi söylenince ‘Her şeyden vaz geçerim. Fakat zeytinyağısız edemem.’ demiş.*” Bkz. N. H. Polat, s. 288-289.

¹³⁰⁰ Çelebi, s. 260.

¹³⁰¹ G. Turan, s. 87.

¹³⁰² Ekrem Buğra Ekinci, “Girit Bizim Canımız, Fedâ Olsun Kanımız!”, <http://www.ekrembugraekinci.com/makale.asp?id=468>, (Erişim Tarihi: 11 Eylül 2016).

¹³⁰³ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1951 doğumlu Hasan Ender ile yaptığımız görüşme.

dolması), sure, ayak ve işkembe sarması, balıklı bamya, ahtapot, çeşitli balık yemekleri halen ilgi gören yemeklerdir¹³⁰⁴. Erkut Olgaç ise, Selanik Mübadili olan ailesinin, yaptığı yemeklerle ilgili olarak, şu bilgileri vermiştir: “*Büryan, pilavla sunuluyordu. Büryan tencereleri vardı, çok büyük. Büryan pilavı. Baklava, börek, çörek, nohutla yine değişik bir yemek yaparlardı, avunya mantısı yaptıklarını biliyorum. Et yemeklerine çok ağırlık veriyorlardı. Yani sebze daha ikinci plandaydı.*”

Göçler, basın sayesinde toplum bilincinde yer etmiştir. Göçler ve göçmenlerin yaşadıkları basın aracılığıyla topluma bildirilmiş ve halkın göçmenlerle empati kurması sağlanmıştır. Göçmenler ise geldikleri yerler hakkında bilgi vermek suretiyle değişik dilde konuşuyor olsalar bile Anadolu Müslüman halkı ile temel konularda hemfikir oldukları için, hem kendi ufuklarını açmak için çabalamışlar, hem de içinde yaşadıkları yerli toplumun siyasi ve kültürel ufkunun açılmasına katkıda bulunmuşlardır¹³⁰⁵.

Muhacirler- mübadiller- yerleştikleri yerlerde kültürel hayata ve topluma ayak uydurabilmek için basın ve yayın hayatına da atılmışlardır. Mesela, Burhaniye’de ilk matbaa, 21 Eylül 1959 Pazartesi günü, bir mübadil olan Turan Savaş tarafından Savaş Matbaası adıyla Erdem Tolon’a ait binanın altında açılmıştır¹³⁰⁶. Yine, Turan Savaş tarafından Burhaniye basın hayatının kilometre taşlarından olan Devrim adlı bir gazete çıkarılmış, otuz yıldan fazla yayını özveriyle sürdürmüştür. Burhaniye’nin ilk matbaasının dayıları tarafından açıldığını söyleyen Erkut Olgaç, bunu şöyle ifade etmiştir: “*Burhaniye’nin ilk matbaasını dayımlar açmış. Hatta Turan dayım buranın ilk gazetesi Devrim Gazetesi’ni çıkarmış. Dayılarım matbaacıydı. Küçük dayım ve ortanca dayım matbaacıydı. Ortanca dayım Turan Savaş, buranın yerel gazetesi Devrim Gazetesi’ni çıkardı...*”¹³⁰⁷

Göçler, Türk spor tarihinin gelişmesine de önemli katkılarda bulunmuştur. Batı dünyasına yakın olduklarından Batı’daki spor alanındaki gelişmeleri gören ve

¹³⁰⁴ G. Turan, s. 87.

¹³⁰⁵ Karpaz, *Osmanlı’dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*, s. 60.

¹³⁰⁶ Aras, *Tarih Sayfalarında Burhaniye’ m*, s. 103.

¹³⁰⁷ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1969 doğumlu Erkut Olgaç ile yaptığımız görüşme.

benimseyen muhacirler, bu spor dallarının Anadolu'da yerleşmesinde ve yaygınlaşmasında önemli rol oynamışlardır. Muhacirler, futbol, atletizm ve bisiklet sporu gibi spor dallarının gelişmesine önemli katkılarda bulunmuşlardır.

Osmanlı Devleti'nin son yıllarında özellikle yabancılar ve azınlıklar tarafından oynanan futbol, Cumhuriyet devrinde yerli halk ve muhacirler tarafından da sevilen ve oynanan bir oyun olmuştur. Mesela, 1973-1974 sezonunda Burhaniye Gençlik Kulübü Spor takımında top koşturan Mehmet Adalı gibi mübadiller, Burhaniye'de futbolun sevilmesinde ve yaygınlaşmasında önemli rol oynamışlardır¹³⁰⁸.

İsmail Kızıklı, Burhaniye spor hayatı ile ilgili önemli bilgiler vermektedir: *“Dr Nurettin Sandıkçoğlu, Sait Pabuççuoğlu, Haydar Saltık, Kenan Sucuoğlu, bankacının Zühtü, Lami Sandıkçoğlu ve ben halkevinin futbol takımına girdik. Burhaniye'deki diğer arkadaşlarımız İsmail Dere, Adil Aydınlgil, Necati Ender, Çoruklu Cahit, Kasap Ahmet, terzi Bahattin ve diğer arkadaşlarla beraber Halkevi takımındaydık. Yaz aylarında davet ettiğimiz Ankara'dan Cihat Alpan ve Gençler Birliği'nden İbrahim, Bursa'dan Ahmet Orhan, İstanbul Beşiktaş'tan Kasımpaşalı Niyazi gibi oyuncularla takviyeli olarak Ayvalık ve Edremit halkevleri takımları ile maçlar yapardık.”*¹³⁰⁹ Görüldüğü üzere futbol, Burhaniye'de yerliler ile muhacirlerin kaynaşmalarında önemli rol oynamıştır.

Muhacirler arasından Burhaniye'nin sosyo-ekonomik ve kültürel hayatında rol oynayan çok önemli şahsiyetlerin çıktığını görüyoruz. Yugoslavya muhaciri bir aileden gelen Münir Başkurt, Balkanlar'dan gelen muhacirlerden Burhaniye'nin ekonomik, sosyal ve siyasi tarihinde önemli rol oynamış isimler arasında Ali Kemal Deveciler (babası Adalı, annesi Boşnak), Fikret Akova (Boşnak), Orhan Müsait (Boşnak) ve eski belediye başkanlarından Arif Lim (Boşnak)'in bulunduğunu belirtmiştir¹³¹⁰.

Üçüncü kuşak Midilli Mübadili Hasan Ender ise Ege Adaları'ndan gelip Burhaniye'nin sosyal, ekonomik ve kültürel hayatında önemli rol oynamış kişilerle

¹³⁰⁸ Tuna, s. 152.

¹³⁰⁹ Kızıklı, s. 16.

¹³¹⁰ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1942 doğumlu Münir Başkurt ile yaptığımız görüşme.

ilgili “Başta bakan olarak Enver Güreli. Ali Enver Güreli 3 dönem milletvekilliği yapmış. Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı yapmıştır. Güreli ailesi Midilli mübadili. Dayım Engin Tanrıverdi, milletvekilliği yaptı. Molvalı ailesi vardı. Çakıroğulları, çok da emin değilim ama onlar da Midilli mübadili olmalı. Kasap Hasan Midilli var, soyadları Midilli. Tamer Midilli var. Kızıklı ailesi. İsmail Kızıklı'nın hanımı Gülser abla Molva'dan. Babam Fotoğrafçı Necati Ender. Muzaffer Şafak abi vardı, o da fotoğrafçıydı. Kuyumcu Ahmet Ertuğrul da Molvalı. Sezai Adalılar var.”¹³¹¹ demiştir.

Balkanlar'dan Burhaniye'ye gerçekleştirilen göçler, Burhaniye'nin kültür hayatının canlanmasına ve zenginleşmesine çok önemli katkılar sağlamıştır.

¹³¹¹ Burhaniye nüfusuna kayıtlı ve 1951 doğumlu Hasan Ender ile yaptığımız görüşme.

5. SONUÇ

Osmanlı Devleti, Orhan Bey Dönemi'nde 1352 yılında Çimpi Kalesi'ni ele geçirerek Rumeli'ye geçmesinden XVII. yüzyılın sonuna kadar fetihlerle sürekli büyümüştür. Bu büyüme sonucunda Anadolu'dan getirilen Müslüman Türk nüfusun bir kısmı Balkanlar'a yerleştirilerek buralar Türkleştirilmiş ve İslamlaştırılmıştır. Balkanlar'ın Türkleşmesinde ve İslamlaşmasında, Karesi topraklarından ve Burhaniye dolaylarından götürülen Türkler de çok önemli roller üstlenmişlerdi.

Osmanlı Devleti'nin büyümesi ilk defa 1699 Karlofça Antlaşması ile sona erince Balkanlar'dan Anadolu'ya doğru geriye dönük, diğer bir ifadeyle çevreden merkeze doğru, göçler başlamıştır. 1800'lü yıllara kadar yavaş ve sessiz bir şekilde devam eden bu göç dalgası, özellikle 1877-1878 Osmanlı Rus-Savaşı ile zirveye çıkmıştır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı esnasında Balkanlar'da yaşayan Türklerden 500.000'i ya katlolanmış veya açıktan ve hastalıktan ölmüştür. Yaklaşık 1.250.000 kişi de doğdukları toprakları terk ederek muhacir konumuna düşmüştür. Osmanlı Devleti, gelen bu muhacirleri özellikle Trakya, Marmara ve Batı Anadolu bölgelerine yerleştirmiştir.

Balkan Savaşları ve sonrasında da zulüm, hastalık, soğuk ve açlık gibi nedenlerden dolayı yaklaşık 1.500.000'e yakın kişi hayatını kaybederken, 400.000 kişi de muhacir konumuna düşmüştür. Son sığınak olarak gördükleri Anadolu'ya akın eden bu muhacirlerden bir kısmı da Burhaniye'ye iskân edilmiştir.

Balkanlar'dan Anadolu'ya göçler, Birinci Dünya Savaşı ve İstiklâl Savaşı yıllarında da devam etmiştir. Birinci Dünya Savaşı ve İstiklâl Savaşı yıllarında özellikle Batı Anadolu'da yaşayan Rumların, yerli halkı ve Balkanlar'dan gelip bu bölgelere yerleştirilen muhacirleri yerlerinden etmeleri, yeni bir göç dalgasının başlamasına neden olmuştur. Rumların ve işgal güçlerinin baskı ve zulümleri sebebiyle yüzbinlerce insan muhacir konumuna düşerken, Balkanlar'dan gelen muhacirler de ikinci bir yıkım yaşamışlardır.

Osmanlı Devleti'nin mirası üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti, birçok konu gibi göç meselesini de ondan devralmıştır. Hatta bunu Anadolu'da nüfusu artırmak ve homojen bir yapı oluşturmak için politik bir araç olarak teşvik dahi etmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Dönemi'nde Balkanlar'dan Yunanistan, Bulgaristan, Yugoslavya ve Romanya'dan göçler olmuştur. Cumhuriyet Dönemi'nde Balkanlar'dan Anadolu'ya en fazla göç sırasıyla Bulgaristan'dan 850.000, Yunanistan'dan 500.000, Yugoslavya'dan 300.000 ve Romanya'dan da 140.000 kişi ile yaşanmıştır. Yani Cumhuriyet Dönemi'nde Balkanlar'dan Anadolu'ya 1.800.000 civarında göçmen gelmiştir. Buna kendi imkânları ile serbest göçmen olarak gelenleri de katarsak Türkiye nüfusunun 1/5'ini Balkanlar'dan gelen muhacirlerin oluşturduğunu görürüz.

Osmanlı Devleti, kara, deniz veya demir yoluyla Anadolu'ya gelen muhâcirleri bir an önce üretici duruma geçirmek için geldikleri topraklarda alıştığı iklime benzer yerlere yerleştirilmesine önem vermiştir. Bunun yanında devlete ait çiftlik ve boş arazilere yerleştirilerek üretimi artırmak amaçlanmıştır.

Çalışma konumuzu teşkil eden Burhaniye kazası, coğrafi konumunun elverişli olması, İstanbul'a ve İzmir'e ulaşımın kolay olması, muhacir sevki için Hamidiye İskelesi'ne sahip olması ve Ayvalık ve Edremit gibi limanlara yakın olması, devlete ait boş durumda geniş ve verimli arazilere fazlaca sahip olması nedeniyle, Balkan muhacirlerinin en çok iskân edildiği yerlerden biri olmuştur.

Balkanlar'dan, Ege Adalar'ından ve Anadolu'nun değişik bölgelerinden göç alan Burhaniye, günümüz Türkiye'sinin mikro ölçekte bir yansımasıdır. Zira Burhaniye nüfusunu oluşturan yerli Yörük ve Tahtacı unsurların yanında Balkanlar'dan ve Ege Adaları'ndan Burhaniye'ye göç edip yerleşen muhacirler - mübadiller -, Burhaniye'de sosyal ve kültürel yapının şekillenmesinde önemli rol oynamışlardır.

Balkan muhacirlerine Anadolu'ya geldikten sonra devlet tarafından arazi, emlak, iaşe, hayvan, tohum ve araç-gereç temini, meslek edindirme ve işe yerleştirme gibi yardımlar yapılırken, cemiyetler ve halk tarafından da ev, eşya ve

para yardımı yapılmıştır. Askerî ve mali vergilerden muaf tutulan bu muhacirler, tanınan muafiyetlere ve yapılan yardımlara rağmen gerek yolculukları sırasında gerekse Anadolu'ya geldikten sonra gerek yağmur, kar gibi doğal sebeplerden, gerekse kolera, çiçek, kabakulak, kızamık gibi salgın hastalıklardan dolayı büyük kayıplar vermişlerdir.

Yolculuk sırasında bazı sorunlarla karşı karşıya kalan muhacirler, iskân sırasında da bazı sorunlar yaşamışlardır. Muhacirleri yerleştirmede bir takım sorunlar yaşanmış, bazı muhacirler kendileri için belirlenen iskân mıntıklarına gitmek istemezken, bazı aileler de iskân sırasında kalacak yer sorunu yaşamıştır. Yine iskân sırasında bazı muhacirler istedikleri yerlere iskân edilme karşılığında rüşvet vermek durumunda kalmışlardır. Balkanlar'dan göçlerin çok hızlı gelişmesinden dolayı anneler, babalar, çocuklar faklı göç kafileleri ile gelmek zorunda kaldıklarından farklı bölgelere iskân edilmişlerdi. Bu da ailelerin parçalanmasına neden olmuştur. Yine muhacirler, yerli ailelerle arazi anlaşmazlığı yaşarken, mal ve paralarına el konulması nedeniyle de zor anlar yaşamışlardır. Muhacirler, iskân edildikleri yerlerde çocuklarına kendi dillerinde eğitim vermede bir takım sorunlar yaşamışlardır. Yine muhacirlerin üretici duruma getirilmeleri ve toprağın bir an önce işletilmesini sağlamak isteyen devlet, muhacirlere bir takım mali yardımlarda bulunmuş, geri ödemek şartıyla kredi vermiştir. Fakat muhacirlerin bu kredileri ödeyememesi üzerine bankalar tarafından mallarına el konulduğu görülmektedir.

Balkanlar'dan gerçekleştirilen göçler, Burhaniye'nin sosyal, demografik, ekonomik ve kültürel yapısını etkilemiştir. Balkanlar'dan Burhaniye'ye yapılan göçler, kısa vadede önemli sorunlara yol açmıştır. Muhacirlerin mal mülk tüm varlıklarını geride bırakarak gelmiş olmaları, bunların yardıma ihtiyaç duymalarına neden olmuştur. Devletin ve halkın yardımlarıyla muhacirler kısa sürede bölgeye intibak etmişlerdir. Balkan göçleri sonucunda Burhaniye'nin sosyal hayatında bir canlılık görülmüş, göçmenlerin devlete ait arazilere yerleştirilmesi üzerine yerli halk ile göçmenler arasında sorunlar yaşanmıştır. Muhacirlerin boş arazilere yerleştirilmesi orman ve arazi davalarının artmasına neden olmuştur. Yine savaş ve göçler nedeniyle asayiş bozulmuş, bölgede eşkiyalar türemiş, Burhaniye'den Ayvalık'a veya Burhaniye'den Balıkesir'e gitmek imkânsız hâle gelmiştir.

Müslüman olan Balkan muhacirleri Burhaniye’de demografik yapıyı olumlu yönde etkilemiştir. Rumların Ege kıyılarında nüfusu artırma çabalarına bir tepki ve tedbir olarak Burhaniye’ye yerleştirilen muhacirler, Burhaniye’de Müslüman nüfusun artmasını sağlamışlardır. Rumların terk ettikleri yerlere muhacirlerin yerleştirilmesiyle Burhaniye’de etnik bakımdan homojen bir yapı oluşmuştur. Daha çok boş arazilere yerleştirilen muhacirler, nüfusun kır-kent dengesinde de etkili olmuşlardır. Muhacirler, yeni yerleşim yerlerinin kurulmasında veya mevcut mahallerin kalabalıklaşmasında ve yerleşim alanlarının genişlemesinde de etkili olmuşlardır.

Balkanlar’dan gelen göçmenlerin büyük oranda devlete ait mirî arazilere ve boş arazilere yerleştirilmesi ile bu topraklar değerlendirilirken, muhacirler de üretici duruma getirilmiştir. Böylece tarım, hayvancılık, sanayi ve ticaret alanlarında önemli gelişmeler olmuştur. Muhacirlerin üretici duruma geçmesi ve vergi vermeye başlamalarıyla devlet hazinesi yeni kaynaklara kavuşmuştur. İç Anadolu’ya ve Doğu’nun çorak topraklarına yerleştirilen muhacirler hastalık ve imkânsızlıklarla boğuşurken, Burhaniye’ye yerleştirilenler, verimli toprakları işleyerek kısa sürede zenginleşmişler, Türk ekonomisine önemli katkılarda bulunmuşlardır.

Muhacirler, Burhaniye’deki üretkenliği arttırdığı gibi yerli nüfusa da yeni bilgi ve üretim tekniklerini öğretmişler, böylece rekabetçi bir ortamın doğmasına yol açmışlardır. Balkanlar’dan gelen muhacirler, eski yurtlarında kullandıkları aletleri, tarım tekniklerini, patates ve tütün ekiminde farklı yöntemleri Türkiye’ye aktarmışlar, seracılığın ve çiçekçiliğin tanıtılmasında ve tütün ile pamuğun üretim miktarının artmasında etkili olmuşlardır.

Göçmen kabul eden toplum, verimi ve fiyatları yüksek tarım metotlarını çabuk kabullendiği gibi, muhacirler de yerlilerden aynı şekilde birçok şey öğrenmişlerdir. Birçok meslekler ve iştigaller böylece daha geniş bir alana yayılma fırsatını bulmuştur. Mesela, Rumeli muhacirlerinin kullandığı demir pulluk, Anadolu’da sabanın yerini almış, tarla sürümü sırasında, öküzün yerine at da koşulmaya başlanmıştır. Yine 93 Muhacirleri’nin şekeri, Bulgaristan muhacirlerinin pembe domatesi Burhaniye’ye getirmeleri ile Burhaniye yeni tarım ve sanayi ürünleriyle tanışmıştır. Buna karşılık Rumların geride bıraktığı ekilebilir tarla, bağ,

bahçe ve zeytinlikler bakımsızlık ve gelen mübadillerin bilgisizliği, yaşanan iş gücü kaybı nedenleriyle harap olmuş, incir, zeytin ve kuru üzüm üretiminde düşüş yaşanmıştır.

Göçler sonucu, Burhaniye’de sanayi ve ticaret alanında Rumların nüfuzu kırılmıştır. Rumlar tarafından yürütülen zeytincilik, zeytinyağı ve sabun üretimini, Girit, Batı Trakya ve Midilli’den gelen göçmenler devralmıştır. Zeytin, zeytinyağı ve sabun üretiminde Türkiye ölçeğinde bir merkez olan Balıkesir’de ilk büyük zeytinlikler, göçmenlere yapılan toprak dağıtımı sonucu ortaya çıkmıştır. Göçler sonucunda ekonomik olarak ürün çeşitliliğinin yanında, göç alan yerlerde fabrikalaşma da başlamıştır. Bunun yanında ithalat ve ihracatta da büyük artış yaşanmıştır.

Balkanlar’dan Burhaniye’ye gerçekleştirilen göçler, eğitim sistemine ve kültür hayatına da önemli etkilerde bulunmuştur. Muhacirlerin Burhaniye’ye gelmesiyle yeni okullar açılmış; okul sayısında ve bu okullara devam eden öğrenci sayısında büyük artış yaşanmıştır.

Muhacirlerin Burhaniye’nin kültürel hayatına da önemli katkıları olmuştur. Bunda Müslüman olan Balkan halklarının, Türk toplumuyla kültürel anlamda kısa sürede kaynaşmasının rolü büyüktür. Muhacirlerin genelde dağıntık olarak yerleştirilmesi, bu süreci hızlandırmıştır. Böylelikle bazı kültürel farklılıkları bırakarak yerli kültüre kısa sürede uyum sağladıkları görülmüştür.

Balkanlar’dan Anadolu’ya göç edip gelen muhacirler, Osmanlı Devleti’nden beri devam eden alışkanlık ve kız alıp verme gibi akrabalık ilişkileri sayesinde kendilerini Türk kabul edip, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin en sadık bağlıları arasında yer almışlar ve herhangi bir bölücü ve ayrılıkçı harekete katılmamışlardır. Buna rağmen gerek Osmanlı Dönemi’nde gelen muhacirler, gerekse Cumhuriyet Dönemi’nde gelen muhacirler -mübadiller-, Türkçe bilmedikleri için bir takım sıkıntılarla karşı karşıya kalmışlardır. Burhaniye’ye gelen muhacirlerden bazılarının, Türkçe bilmediklerinden yerli halk tarafından dışlandıkları tespit edilmiştir. Gelen muhacirlerden bir kısmının hiç Türkçe bilmemesi, devlet yöneticilerinin ve halkın gelen muhacirlerin Türklüğünü sorgulamalarına ve şüpheye kapılmalarına neden olmuştur.

Göçler, Anadolu'da yer, bölge, dağ, tepe ve göl isimlerinin Türkçeleşmesine de katkı sağlamıştır. Mübadele veya göç yoluyla giden gayrimüslimlerin bıraktıkları veya muhacirler için yeni kurulan köylere, muhacirlerin teklifiyle yeni Türkçe isimler verilerek bölgede Türkçenin yaygınlaşması ve yer isimlerinin Türkçeleşmesi sağlanmıştır. Muhacirler, kurdukları işyerlerine okullara, fabrikalara, şirketlere, geldikleri yerlerin isimlerini vererek, geldikleri yerin isimlerini soyadı olarak alarak hatıraları canlı tutmaya çalışmışlardır.

Göçlerle maddi ve manevi kültürel değerler ve halk bilimi için çok kıymetli unsurlar Türkiye'ye taşınmıştır. Muhacirler, Burhaniye'de yapılan törenlere ve bayramlara kendi kültürel zenginliklerini de katmışlardır. Hıdırellez, dinî ve resmî bayramlar büyük coşkuyla kutlanmaktadır. Muhacirler, doğum, evlenme, sünnet ve ölümle ilgili örf, âdet ve uygulamalarda da Burhaniye'ye uyum ve katkı sağlamışlardır.

Muhacirler, yerleştikleri yerlere geldikleri yörenin müzik ve oyun kültürünü de götürmüşlerdir. Boşnak muhacirler, Türk ve Boşnak müziklerinin karması olan Sevdalinka müziğini Türkiye'de yaşatmaya çalışırken; Yunanistan'dan ve Ege Adaları'ndan gelenler Ege oyun havalarını devam ettirmektedirler. Boşnaklar, dayanışma duygularını arttırmak ve memleketlerine duydukları özlemi gidermek için teferiç etkinlikleri düzenlemektedir.

Muhacirler, giyim-kuşam, yemek kültürü alanında da Burhaniye'ye önemli katkılarda bulunmuşlardır. Balkanlar'dan gelen Boşnaklar, Boşnak böreği, Boşnak kahvesini Burhaniye'ye tanıtırken; Giritlilerin, çurlama, peynirli kabak, kabak çiçeği dolması, karışık otlar, kuzu etli arapsaçı, koloçitha (kabak böreği) gibi sebze ağırlıklı yemekleri ve Midilli Adası'ndan gelenlerin ise ada köftesi, gardumi (bağırsak dolması), sure, ayak ve işkembe sarması, balıklı bamya, ahtapot, çeşitli balık yemekleri gibi hayvansal gıdaları, peynir ve balık türlerini tükettikleri tespit edilmiştir.

Mübadiller, her gelen misafire sofraya açmak ve beş çayı gibi uygulamaları da Burhaniye'de devam ettirmişlerdir. Yine masada yemek yeme, ayrı tabak kullanma gibi uygulamaların yaygınlaşmasında muhacirler önemli rol oynamışlardır.

Muhacirlerin basın-yayın hayatına atılmaları, spor faaliyetlerinde aktif görev almaları sonucunda bu alanlarda da önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Burhaniye’de ilk matbaanın bir mübadil olan Turan Savaş tarafından açıldığı ve yine muhacirlerin Burhaniye basın hayatına çok önemli katkılarda buldukları tespit edilmiştir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, günümüz Burhaniye’sinin sosyo-ekonomik ve kültürel hayatının şekillenmesinde Balkanlar’dan Burhaniye’ye yapılan göçlerin önemli etkileri olmuştur.

KAYNAKÇA

“Adliye (Adli Teşkilat, Adalet Teşkilatı)”,

<http://www.dallog.net/kurumlar/adliye.htm>, (Erişim Tarihi: 20 Ekim 2015).

“Balıkesir Maddesi”, *Yurt Ansiklopedisi*, 2, İstanbul: Anadolu Yayıncılık, 1982, 1102-1240 ss.

“Balkanlardan Türkiye’ye göçün hikâyesi filme çekiliyor”,

<http://www.bik.gov.tr/balkanlardan-turkiyeye-gocun-hikayesi-filme-cekiliyor/>, (Erişim Tarihi: 30 Ekim 2016).

“Boşnak’lar Burhaniye’de Teferiç’te Bir Araya Geliyor”,

<http://www.egedesentez.com/guncel/bosnaklar-burhaniyede-tefericte-bir-araya-geliyor.htm>, (Erişim Tarihi: 07 Ekim 2016).

“Burhaniye Hakkında”,

<http://www.burhaniye.bel.tr/burhaniye/burhaniyehakkinda.html>, (Erişim Tarihi: 22 Ağustos 2015).

“Burhaniye’de Zeytin Efe Gazetesi Yayına Başladı”,

<http://www.haber3.com/burhaniyede-zeytin-efe-gazetesi-yayina-basladi-800659h.htm>, (Erişim Tarihi: 30 Ekim 2016).

“Burhaniye’nin Kayıp Tarihi”,

<http://kayiphikayeleri.com/index.php?topic=4490.0;wap2>, (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2015).

“Ceyhan’da Göçmen Yerleşimleri ve Göçmenlerin Sosyal ve Ekonomik Hayata Olan Etkileri”, <http://docplayer.biz.tr/10478023-Ceyhan-da-gocmen-yerlesimleri-ve-gocmenlerin-sosyal-ve-ekonomik-hayata-olan-etkileri.html>, (Erişim Tarihi: 26 Ağustos 2016).

“Coğrafi Konum”, <http://www.burhaniye.bel.tr/burhaniye/burhaniye-hakkinda.html>, (Erişim Tarihi: 13 Ağustos 2015).

“Doğum ve Sünnet Düğünü”,

<http://kayiphikayeleri.com/index.php?topic=4490.0;wap2>, (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2015).

“Kuruluş ve Tarihi Gelişim”,

<http://www.diyamet.gov.tr/tr/icerik/kurulus-ve-tarihce/8>, (Erişim Tarihi: 19 Eylül 2016).

“Kurumlarımız”, <http://burhaniye.meb.gov.tr/>, (29 Eylül 2016).

“Mahallerimiz”, <http://www.burhaniye.bel.tr/burhaniye/mahallerimiz.html>, (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2015).

“Meslek Grupları”, <http://www.burhaniyeto.org.tr/tr-TR/meslekgruplari>, (Erişim Tarihi: 03 Ekim 2016).

“Osmanlı Devleti'nde ulaşım, haberleşme, eğitim ve hukuk hakkında bilgi verir misiniz?”, <http://www.msxlabs.org/forum/soru-cevap/227399-osmanli-devletinde-ulasim-haberlesme-egitim-ve-hukuk-hakkinda-bilgi-verir-misiniz.html#ixzz3pBIIW8f>, (Erişim Tarihi: 21 Ekim 2015).

“Osmanlı İmparatorluğu demografisi”,

https://tr.wikipedia.org/wiki/Osmanl%C4%B1_%C4%B0mparatorlu%C4%9Fu_demografisi, (Erişim Tarihi: 23 Eylül 2016).

“Öykümüz”, <http://www.eruzunlar.com/tarihce.aspx>, (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2016).

“Petar Mladenov”, https://tr.wikipedia.org/wiki/Petar_Mladenov, (Erişim Tarihi: 17 Eylül 2016).

“Sancak'tan Türkiye'ye Göç Eden Aileler”,

<http://www.haberbosnak.com/genel/24/12/2011/sancaktan-turkiyeye-goc-eden-aileler/#.VfVrHKRrPDc>, (Erişim Tarihi: 13 Eylül 2015).

“Tarihçe”, <http://burhaniyeasml.meb.k12.tr>, (Erişim Tarihi: 12 Temmuz 2016).

“Tarihçe”,

http://ctal.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/10/06/325743/icerikler/tarihce_8558.html?CHK=a7df3818fb1d118fc10bfb403a7bc55d, (Erişim Tarihi: 29 Eylül 2016).

“Tarihçe”,

http://www.balikesir.edu.tr/index.php/baun/birim/burhaniye_meslek_yuksekokulu/tarihce/1, (Erişim Tarihi: 12 Temmuz 2016).

“Tarihçemiz”,

http://www.balikesir.edu.tr/index.php/baun/birim/burhaniye_uygulamali_bilimler_yuksekokulu/tarihce/1, (Erişim Tarihi: 29 Eylül 2016).

“Tarihçesi”, http://www.gomec.gov.tr/default_b0.aspx?content=186, (Erişim Tarihi: 21 Temmuz 2016).

1926 Yılı Balıkesir Ticaret ve Sanayi Odası Salnamesi, İstanbul: Hüsnü Tabiat Matbaası, 1926.

AĞANOĞLU, H. Yıldırım, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makûs Talihi: Göç*, 8. Baskı, İstanbul: İz Yayıncılık, 2013.

AHCI, Ahmet, *Balıkesir Halkevi'nin Türk Modernleşmesi Yönündeki Faaliyetleri(1933-1951)*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2007.

AKARSLAN, Mediha, *Türk Millî Mücadelesi'nin Balıkesir Cephesi*, (Yayına Hazırlayan: Hasan Âli Göksoy), Ankara: Balıkesir Valiliği Kültür Yayınları, 1998.

AKÇA, Bayram, “Türk-Bulgar İlişkilerinde Bulgaristan Türkleri'nin Rolü (1923-1990)”, *Uluslararası Balkan Sempozyumu Bildirileri 5-7 Ekim 2012*, editörler: Süleyman Seydi - Vedat Kartalcık ve Murat Kılıç, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, 2013.

- AKIN, Derya, *Burhaniye Hüsnü Tolun Zeytinyağı Fabrikası Koruma Projesi*, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014.
- Ali Sâib, *Coğrafya-i Mufassal Memâlik-i Devlet-i Osmâniye*, Kostantiniyye: Matbaa-i Ebuzziya, 1304.
- ALTINER, Mehmet, *Karesi Gazetesi (2 A/1-26 Sayı 1/1'dan 8/9'a Kadar)*, Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Yayınlanmamış Bitirme Tezi, Balıkesir 2009.
- ARAS, Yücel, *Bürhaniye Devrim Tarihi*, Burhaniye, 2004.
- ARAS, Yücel, *Körfeze İsmi Verilen Şehir Adramytteion-Kemer-Burhaniye'de Yaşayan Kent*, Burhaniye: Burhaniye Belediyesi Kültür Yayınları, 2006.
- ARAS, Yücel, *Medeniyetler Beşiği Adrimyteion*, Edremit, 1996.
- ARAS, Yücel, *Tarih Sayfalarında Burhaniye'm*, İstanbul, 2014.
- ARI, Kemal, "Mübadele Göçmenlerini Türkiye'ye Taşıma Sorunu ve İzmir Göçmenleri (1923-1924)", *DEÜ Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 1, (1991), 13-46.
- ARSLAN, Sezer, *Balkan Savaşları Sonrası Rumeli'den Türk Göçleri ve Osmanlı Devleti'nde İskânları*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2008.
- ATALAY, İbrahim, *Resimli ve Haritalı Dünya Coğrafyası*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2001.
- ATEŞ, Toktamış, "Geçmişte ve Günümüzde Balkanlar", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 44, S. 1-4, (1986), İstanbul, 81-104.
- AYDEMİR, Filiz Özkan, *Sâlnâmelere Göre Balıkesir'de Eğitim Ve Eğitim Kurumları (1876'dan 1908'e)*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir 2009.

- AYDIN, Ayhan, “100 Yıl Önce Balıkesir'de Bir Ziraat Öncüsü Arvent Agaton Efendi”, *Ermeni Araştırmaları Üç Aylık Tarih, Politika ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, S. 8, Ankara: Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, 2003.
- AYGÜN, Sevgi, *692 No 'lu Balıkesir Şer'iyeye Sicil Defteri (Transkripsiyon ve Değerlendirme)*, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa 2005.
- AYHAN, Aydın, *Balıkesir ve Çevresinde İskân Hareketleri*, Ankara: Karşı Matbaası, 1997.
- AYHAN, Aydın, *Balıkesir ve Çevresinde Yörükler, Çepniler ve Muhacirler*, Balıkesir: Zağnos Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınları, 1999.
- AYHAN, Aydın, *Balıkesir'in Kimliği - 1*, Balıkesir: Balıkesir Belediyesi Kent Arşivi Yayınları No:3, 2011.
- AYHAN, Aydın, *Balıkesir'in Kimliği - 2*, Balıkesir: Balıkesir Belediyesi Kent Arşivi Yayınları, 2011.
- AYHAN, Aydın, *Çanakkale Ah Çanakkale*, İzmir: Şehitkale Yayıncılık, 2005.
- Balıkesir Kültür ve Turizm Envanteri 1989*, Balıkesir: Balıkesir Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayını, 1989.
- Balıkesir Spor Tarihi 1918-1988*, İzmir: Karınca Matbaası, 1988.
- Balıkesir Valiliği, *Balıkesir 1967 İl Yıllığı*, İstanbul: Çelikkilt Matbaası, 1969.
- BALKIR, Osman, *Balıkesir ve Köylerinde Özel Görenek ve İnanmalar*, Balıkesir: Halkevi Tarih, Edebiyat Şubesi Neşriyatından: 6, 1935.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, (Yayına Hazırlayanlar: Yusuf İhsan Genç, Abdülmecid Mutaf, Mustafa Küçük, Sinan Satar, İbrahim Karaca), Ankara: TC Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu:5, 1992.
- BAŞKURT, Münir. 1942 doğumlu olup Burhaniye nüfusuna kayıtlıdır.

BAYRAKTAR, Bülent, “Balıkesir’de Eğitim (Genel Bir Bakış)”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 8, S. 14, (Aralık 2005), 46-81.

BCA, nr. 030.10.00.00.123.874.19 Dosya No: 102/60.

BCA, nr. 272.0.0.10.1.7.1.

BCA, nr. 272.0.0.11, Yer No: 15.54.2.

BCA, nr. 272.0.0.12.46.85.22.

BCA, nr. 272.0.0.12.59.162.15.

BCA, nr. 272.0.0.13.79.4.10.

BCA, nr. 272.0.0.74, Yer No: 71.2.7.

BCA, nr. 272.0.000.000.011.21.108.2.

BCA, nr. 272.00.00.11.19.92.17.

BCA, nr. 272.00.00.11.23.121.18.

BCA, nr. 272.00.00.12.48.95.31.

BCA, nr. 272.00.00.12.48.95.31.6.

BCA, nr. 272.00.00.12.59.162.153.

BCA, nr. 30.18.1.2.42.8.2, Dosya No: 81-33, Sayı: 2/142.

BEKSAÇ, Engin ve Şule Nurengin Beksaç, *Tarihin Işığında Burhaniye*, Balıkesir, 2005.

BEKSAÇ, Engin, “Adramytteion ve Adramytteion 2001 Kazısı”, *VI. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Sempozyumu (08-10 Nisan)*, *Bildiriler*, Kayseri, 2002.

BEKSAÇ, Engin, “Adramytteion/Ören 2002 Kazısı”, 25. *KST*, C. 2, 26-31 Mayıs

2003.

BEKSAÇ, Engin, *Balıkesir İli, Ayvalık, Gömeç, Burhaniye, Edremit ve Havran İlçelerinde Pre- ve Protohistorik Yerleşmeler Yüzey Araştırması*, 1999.

BEKSAÇ, Engin, *Tarihin Işığında Burhaniye*, Balıkesir: Balıkesir Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayını, 2005.

BERBER, Engin, “Mütareke ve Yunan İşgali Döneminde Gömeç Nahiyesi”, *Tarihin Kucağında Gömeç Sempozyumu 26-27 Ekim 2001*, İzmir: Gömeç Belediyesi Yayını, 2002, 41-54.

BIYIKLIOĞLU, Tevfik, *Türk İstiklal Harbi*, C. 1, Ankara: 1962.

BİCİK, Mehmet, *Dünyayı Sarsan Olaylar*, Ankara: Tutku Yayınevi, 2013.

BİCİK, Mehmet, *Türklerin İlkleri*, Ankara: Tutku Yayınevi, 2012.

BİLGİ, Levent, *Türk Romanında Savaş Sonrası Anadolu'ya Zorunlu Göçler*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2006.

BİRSEL, Haktan ve Olcay Özkaya Duman, “Balkan Demografisindeki Değişim ve Göçlerin Türkiye'ye ve Balkanlara Etkileri”, *Uluslararası Balkan Sempozyumu Bildirileri 5-7 Ekim 2012*, editörler: Süleyman Seydi ve Vedat Kartalcık ve Murat Kılıç, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, 2013, 273-285.

BOA, *Bab-ı Ali Evrakı Evrakı (BEO)*: nr. 1791/134252, 657/49214.

BOA, *Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Muhasebe Kalemi (DH.EUM.MH)*: nr. 268/30.

BOA, *Dâhiliye Nezâreti İdâre-i Umûmiyye Belgeleri (DH.İ.UM)*: nr. 20..12.3.81.4.

BOA, *Dâhiliye Nezareti İdâre-i Umûmiyye Belgeleri Ek (DH.İ.UM.EK)*: nr. 23/17.

BOA, *Dâhiliye Nezâreti Mektûbî Kalemi (DH.MKT)*: nr. 186/28, 2198/2, 2799/89, 1421/27, 1445/16, 1667/106, 1677/88, 2345/32, 2520/29, 397/35.

BOA, Dâhiliye Nezâreti Şifre Kalemi (DH.ŞFR): nr. 436/63, 429/109, 429/110, 429/111, 429/58, 429/74, 431/18, 434/7, 437/90, 439/26, 504/94, 633/123, 637/102, 637/50, 40/184, 41/245, 100/54, 44/193.

BOA, Dâhiliye Umûrî Mahalliye ve Vilâyât Müdürlüğü (DH. UMVM): nr. 136/61, 164/55, 74/29.

BOA, Evkaf Defterleri (EV.d): nr. 24925.

BOA, İrâde Dâhiliye (İ.DH): 1310/48.

BOA, Meclis-i Vükela Mazbataları (MV): nr. 175/123, 252/67, 234/173.

BOA, Mektûbî Kalemi (A.MKT.DV): nr. 177/4.

BOA, Mektûbî Mühimme Kalemi (A.MKT.MHM): nr. 211/45, 523/30, 320/36, 168/34, 339/7, 343/2, 376/87, 307/92.

BOA, Şûrâ-yı Devlet (ŞD): nr. 1264/35.

BOA, Yıldız Perâkende Evrâkı (Y..PRK.UM): nr. 72/130.

Burhaniye Belediyesi, *Burhaniye-Ören, Burhaniye 'de Tarih ve Kültür*, Burhaniye, 1993.

Burhaniye Halkevi, *Burhaniye*, İstanbul: Burhaniye Halkevi Neşriyatı 1939.

Burhaniye Kazası 1956 Yılı Çalışma Programı, Ayvalık: Ayvalık Matbaası, 1956.

Bürhaniye 1950-1955 Belediye Çalışmaları, Ressam Cahit Matbaası, Mayıs 1955.

BÜYÜKCAN, Şeyda, *17.Yüzyılın İkinci Yarısında Edremit Kazası*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006.

CANDEĞER, Ümmügülsüm, *Lozan Ahali Mübadelesi Çerçevesinde Yunanistan ve Adalardan Muğla'ya Gelen Türk Göçmenlerin İskanı (1923-1930)*, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla 2003.

- ÇAKAR, Mehmet, *Ankara'ya Yerleşen Kosova-Prizren Göçmenlerinin İçsel ve Dışsal Sosyal Sermaye Kullanımları: Örnek Olay Çalışması*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2008.
- ÇAKIR, Erşah, Nafize Tatar ve Figen Erdoğan, “Adramytteion Antik Kenti Ve Sikkeleri -Kentin Kültürleri-”, *Akademik Bakış Dergisi*, S. 31, (Temmuz – Ağustos 2012).
- ÇANLI, Mehmet, “Balkanlardan Muğla'ya Göç ve Sosyo-Ekonomik Değişim”, *Karadeniz Araştırmaları*, S. 12, (Kış 2007), 49-67.
- ÇANTAY, Hasan Basri, *Kara Günler ve İbret Levhaları*, (Hazırlayan: Yusuf Akgül), Balıkesir: Balıkesir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2006.
- ÇAPA, Mesut, “Anadolu’da Yunan İşgalinin Sebep Olduğu İç Göçler”, <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-29/anadoluda-yunana-iskalinin-sebep-oldugu-ic-gocler>, (Erişim Tarihi: 10 Ekim 2015).
- ÇAPA, Mesut, “Mübadele’de Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti’nin Rolü”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 10, (2001), 29-53.
- ÇELEBİ, Ercan, *Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti (Kuruluşu, Teşkilât Yapısı ve Faaliyetleri)*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Samsun 2005.
- ÇELİK, Gülfettin, “Osmanlı Devleti’nin Nüfus ve İskân Politikası”, *Divan*, 6, (1999/1), 49-110.
- ÇELİK, Rüştü, *1898 Kandiye Olayları Sonrasında Girit’ten Mersin Sancağı’na Göçler (1898–1907)*, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin 2009.
- ÇELİK, Züriye, *Osmanlı’nın Zor Yıllarında Rumeli Göçmenlerinin Türk Basınındaki Sesi: ‘Muhacir’ Gazetesi (1909-1910)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2007.

- ÇEVİK, Zeki, “Balkan Savaşları’nda Bulgaristan Yönetiminin Türk Nüfusa Yönelik Uyguladığı Politikalar”, *International Symposium of South-East european Diplomacy, 100 Years Since Balkan Wars*, Academy of Romanian Scientists – Balıkesir Üniversitesi, Bucharest-ROMANIA, 22-23 November 2013.
- ÇEVİK, Zeki, “Cumhuriyetin İlanı ve Kent”, *Balıkesir Kent Tarihi*, (tyy)
- ÇEVİK, Zeki, “Çanakkale Savaşı’nın Yakın Bir Kentin Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Hayatına Etkileri: Balıkesir Örneği (1914-1918)”, *Yeni Türkiye*, S. 65, (Ocak-Şubat 2015), 1033-1060.
- ÇEVİK, Zeki, “Karesi Sancağı’nda Mutasarrıfın Karıştığı Bir Yolsuzluk Olayı”, *Balıkesir 2005 Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, Balıkesir 2005, 259-262.
- ÇİTÇİ, Sinan, “Bir Devlet Adamı Olarak Fâik Âli Ozansoy”, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 50, (2013), Erzurum, 103-124.
- ÇOBANOĞLU, Süheyl, “Sürgün ve Soykırımla Kaybedilen Vatan, Balkanlar”, *Yeni Türkiye*, S. 69, (Mart-Haziran 2015), 3858-3870.
- ÇORUHLU, Tülin, “Ören (Adramytteion Antik Kenti) 2006 Yılı Kazı Çalışması”, *29. Kazı Sonuçları Toplantısı (Kocaeli, 28 Mayıs-1 Haziran 2007)*, C. 3, (Yayına Hazırlayanlar: Birnur Koral, Haydar Dönmez ve Adil Özme), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2008, 525-540.
- DEDEBALI, Zehra, *Balıkesir İli Burhaniye İlçesi Ören Mevkiindeki Arkeolojik Kalıntıların Jeofizik Yöntemlerle Tespiti*, Sakarya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2007.
- DEDEİÇ-KIRBAÇ, Amra, “Boşnakların Türkiye’ye Göçleri”, *Akademik Bakış Dergisi Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, S. 35, Mart – Nisan 2013, <http://www.akademikbakis.org>, (Erişim Tarihi: 10 Mart 2015).
- DEDEİÇ-KIRBAÇ, Amra, “Tarih ve Gelenek Bağlamında Türkiye’de Boşnaklar”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, C. 9, S. 1, (2012), 696-711.
- DEMİRTAŞ, Barış, *Lozan Mübadele Sözleşmesi’nin Etkileri ve Sonuçları Üzerine*

Bir Araştırma, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2008.

DENİZ, Demir. 1939 doğumlu olup Burhaniye nüfusuna kayıtlıdır.

DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Doğu Matbaası, 1970.

DÜĞER, Selçuk, “Batılı Kadın Seyyahlar İmgeleminde Osmanlı Kadını”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 29, (2015), 71 – 90 ss.

Edremit Günlük Tarafsız Gazete

EFE, Recep, Abdullah Soykan, İsa Cürebal ve Süleyman Sönmez, *Burhaniye – Doğal Kaynak Değerleri -*, Ankara: Burhaniye Belediyesi Kültür Yayınları No: 13, 2012.

EKİNCİ, Ekrem Buğra, “Girit Bizim Canımız, Feda Olsun Kanımız!”, <http://www.ekrembugraekinci.com/makale.asp?id=468>, (Erişim Tarihi: 11 Eylül 2016).

ELDEM, Vedat, *Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğunun Ekonomisi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1994.

EMECEN, Feridun M., *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, İstanbul: Kitabevi, 2010.

EMGİLİ, Fahriye, *Yeniden Kurulan Hayatlar Boşnakların Türkiye'ye Göçleri (1878 1934)*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2012.

ENDER, Hasan. 1951 doğumlu olup Burhaniye nüfusuna kayıtlıdır.

ERDAL, İbrahim, “Türk Yunan Nüfus Değişiminde Türk Mübadillere Yapılan Yardım Faaliyetleri”, *AÜ DTCF Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 25, S. 40, (2006), 203-214.

ERDEN, Attila, “Burhaniye Köylerinde Konutla İlgili Âdet ve İnanmalar, *Ankara*

Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi, 8, (1973), 53-66.

ERGİN, Osman, *Türk Maarif Tarihi*, C. 1-2, İstanbul, 1977.

ERGÜL, Teoman, *Kurtuluş Savaşı'nda Manisa (1919-1922)*, İzmir 1991.

ERTUĞ, Hüseyin Necdet, “Şeriyeye Sicillerine Göre Hicri 1137 (1724-25) Yılı İstanbul’unda Osmanlı Konutu / Menzili”, *Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries)*, Cilt/Volume: 10, Sayı/Issue: 2, Yıl/Year: 2015, 129-142 ss.

ESKİKURT, Adnan, “Kırım ve Rumeli’de Yerleşik Türk Nüfusun Anadolu’ya Göçmesi ve İskân Siyaseti Kapsamında Yapılan Bazı Düzenlemeler (XIX. Yüzyıl)”, *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 3-4. (2010), 73-93.

EYİCE, Semavi, “Yunanistan’da Türk Mimari Eserleri II”, *İÜ Türkiyat Mecmuası*, C. 12, (1955).

GENÇ, Serdar, “XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Edremit’te Yabancılar”, *Prof. Dr. Mustafa Çetin Varlık Armağanı*, İstanbul: KTB Yayınları, 2013, 358-379.

GÖKBUNAR, Ali Rıza, “19. ve 20. Yüzyıllarda Yaşanan Göçlerin Türk Maliye Tarihi Açısından Analizi”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6/3, (2004), 231-252.

GÖKÇE, Evren, *XIX. Yüzyıl Başlarında Bir Osmanlı Kıyı Kasabası: Kemeredremit*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın 2007.

GÖKTEPE, Ramazan, *Kırım Savaşı Sonrası Osmanlı Basınında Kafkasya ve Kırım Göçleri*, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde 2007.

GÖKTÜRK, Kadir. 1943 doğumlu olup Burhaniye nüfusuna kayıtlıdır.

- GÜCÜ, Remzi, *Geçmişten Geleceğe Edremit Körfezi Tarihi*, Burhaniye: Burhaniye Ticaret Odası Kültür Yayınları, 2011.
- GÜCÜ, Remzi, *Geçmişten Günümüze Burhaniye Tarihi*, Burhaniye: Burhaniye Belediyesi Kültür Yayınları-18, 2014.
- GÜCÜ, Remzi, *Geçmişten Günümüze Zeytinli*, Burhaniye: Zeytinli Belediyesi Kültür Yayınları, 2012.
- HALAÇOĞLU, Ahmet, “Balkan Savaşlarında Anadolu’ya Yönelik Göçler ve Sonuçları”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, ed.: Güler Eren, C. 4, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 669-676.
- HALAÇOĞLU, Ahmet, “Balkanlar’dan Anadolu’ya Yönelik Göçler”, *Türkler*, C. 13, ed.: Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek ve Salim Koca, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, 1598-1614.
- HALAÇOĞLU, Ahmet, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli’den Türk Göçleri (1912-1913)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995.
- HALAÇOĞLU, Yusuf, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin İskânı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988.
- HIZLI, Mefail, “Hüdâvendigâr Vilâyeti İmâr Faaliyetleri Defteri (1307-1309/1891-1893)”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 5, S. 5, (1993), 233-254.
- HİMAM, Hüsnü, “Gömeç ve Çevresinde Besin Olarak Kullanılan Otlar”, *Tarihin Kucağında Gömeç Sempozyumu 26-27 Ekim 2001*, İzmir: Gömeç Belediyesi Yayını, 2002, 89-91.
- <http://balikesir.tarim.gov.tr/burhaniye/Menu/35/Zeytin-Ve-Zeytinyagi>, (Erişim Tarihi: 02 Kasım 2015).
- <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=27767&start=0>, (Erişim Tarihi: 24 Temmuz 2016).
- <http://www.burhaniye.gov.tr/diger-dernekler>, (Erişim Tarihi: 22 Eylül 2016).

<http://www.burhaniye.gov.tr/ekonomik-durum>, (Erişim Tarihi: 27 Eylöl 2016).

<http://www.hurriyet.com.tr/burhaniyede-duzen-kuran-suriyeliler-avrupaya-gitmek-istemiyor-37281778> (Erişim Tarihi: 24 Eylöl 2016).

http://www.nufusu.com/ilce/burhaniye_balikesir-nufusu, (Erişim Tarihi: 24 Eylöl 2016).

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_ttas&view=ttas&kategori=derlay&elimeI=gezek, (Erişim Tarihi: 25 Aralık 2016).

<http://www.webcitation.org>, (Erişim Tarihi: 24 Eylöl 2016).

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Banjo>, (Erişim Tarihi: 24 Aralık 2016).

Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi H.1296/M.1878-1879.

Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi H.1310/M.1892-1893.

Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi H.1324/M.1906-1907.

İLGÜREL, Mücteba, “Balıkesir Maddesi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 5, Ankara: TDV, 1992, 12-14.

İNALCIK, Halil, “Eyalet “Maddesi, *DİA*, C. XI, <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c11/c110350.pdf>, (Erişim Tarihi: 10 Ekim 2016).

İPEK, Nedim, “1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı”, *Türkler*, C. 13, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.

İPEK, Nedim, “93 Muhacereti”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. 4, ed.: Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 661-668.

İPEK, Nedim, “Osmanlı Coğrafyasında Göç ve Sebepleri”, *Osmanlı'da İskân ve Göç*, Editörler: Nedim İpek ve Mehmet Taştımır, 1. Baskı, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013, 75-94.

İPEK, Nedim, *Mübadele ve Samsun*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000.

İPEK, Nedim, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999.

İRKİN, Özgür Mehmet, *Burhaniye'de Türk Devri Eserleri*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2006.

İskân Tarihçesi, İstanbul: Hamit Matbaası, 1932.

İzmir'e Doğru Gazetesi

KAÇMAZ, Muhammet, "Balkan Coğrafyası", *Türk Tarihinde Balkanlar*, Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, C. 1, 11-37.

KAFESOĞLU, İbrahim, *Türk Millî Kültürü*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1976.

KARAKUŞ, Ufuk, *Milli Mücadele'de Edremit*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir 2009.

KARATAŞ, Murat, *Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi (1923-1925)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2004.

KARATAŞ, Ömer, "19. ve 20. Yüzyılda Kafkasya'dan Anadolu'ya Göç ve İskân", ed.: Burhan Sayılır, *Türk Dünyası Kültürel Değerleri Uluslararası Sempozyumu (4-8 Kasım 2013 Eskişehir) Bildiri Kitabı*, Eskişehir, 2014, 657-670.

Karesi Gazetesi

Karesi Vilayeti'ne Mahsus Salnâme 1305-1888, Karesi Vilayeti: Balıkesir (Karesi) Vilayet Matbaasında Tab Olunmuştur, 1305-1888.

KARĞI, Süleyman, *Kıyı Turizminden Alpinizme Sürdürülebilir Turizm (Burhaniye Edremit-Kaz Dağı Örneği)*, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak 2010.

KARPAT, Kemal H., "Balkanlar Maddesi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, V, Ankara: TDV, 1992, 25-32.

- KARPAT, Kemal H., *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*, çev.: Bahar Tırnakçı, 2. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları, 2013.
- KASSAB, Sawsan Agha, "II. Abdülhamid Döneminde, Osmanlı Vilayetleri'ne İskân Edilen Giritli Göçmenler", *Osmanlı Ansiklopedisi*, C.4, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, 697-702.
- KAYA, Mehmet, "Balkan Savaşları Sırasında Anadolu'ya Göçler ve Karşılaşılan Sorunlar", *History Studies*, Volume 5 Issue 6, Special Issue on Balkan Wars, (November 2013), 1-16.
- KAYMAZ, Ali Rıza. 1952 doğumlu olup Burhaniye nüfusuna kayıtlıdır.
- KAZGAN, Gülten, "Millî Türk Devleti'nin Kuruluşu ve Göçler", *İÜ İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 30, (Ekim 1970- Eylül 1971), 313-331.
- KILIÇ, Serdar, *Hüdavendigâr'a Bağlı Karesi Sancağı Salnameleri (1307-1310)*, Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Yayınlanmamış Bitirme Tezi, Balıkesir 2007.
- KIPÇAK, M. Reşit, *A'dan Z'ye Balıkesir'in Dünü, Bugünü ve Yarınına Bakış*, Balıkesir, 2007.
- KIRLI, Engin, *19. ve 20. Yüzyılda Eskişehir'e Yapılan Göçler*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2001.
- KIZIKLI, İsmail, *Gördüklerim, Duyduklarım ve Yaşadıklarım*, Burhaniye, 2002.
- KOCACIK, Faruk, "Balkanlar'dan Anadolu'ya Yönelik Göçler (1878-1890)", *Osmanlı Araştırmaları*, I, Neşir Heyeti: Halil İnalçık, Nejat Göyünç, Heath W. Lowry, İstanbul 1980, 137-190.
- KOCACIK, Faruk, "Rumeli'den Anadolu'ya Yönelik Göçler ve Sonuçları", *Osmanlı Ansiklopedisi*, C.4, ed.: Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, 655-660.

- KOÇ, Zühal, *Karesi Sancağına Yapılan Göçler (1860-1890)*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir 2014.
- MERAL, İbrahim, *Mütareke Dönemi Balıkesir Basını ve Etkileri*, İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1993.
- NARİN, Meziyet, *Türk Turizmi Açısından Yat Limanlarının Yeri ve Önemi, Burhaniye/İskele Yat Limanı Örnek Çalışması*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir 2000.
- OLGAÇ, Erkut. 1969 doğumlu olup Burhaniye nüfusuna kayıtlıdır.
- ORAL, Celal, *Karesi Gazetesi (2 A/ 1-26)*, Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Yayınlanmamış Bitirme Tezi, Balıkesir 2009.
- ORKON, Cenap Refik, *Balıkesir Coğrafyası*, Balıkesir: Balıkesir Halkevi Yayını, Vilâyet Matbaası, 1936.
- ÖDEN, Zerrin G., *Karasi Beyliği*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999.
- ÖĞÜTCEN, Hüseyin, *Cumhuriyetin Aydınlığında, Bir İdarecinin Zamanla Yarışı, Anılar*, 2. Baskı, Burhaniye Belediyesi Kültür Yayını:8, (yty).
- ÖKSÜZ, Hikmet, “Atatürk Dönemi’nde Balkan Türkleri’nin Durumu”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 107, (Nisan 1997).
- ÖKSÜZ, Hikmet, İkili İlişkiler Çerçevesinde Balkan Ülkelerinden Türkiye’ye Göçler ve Göç Sonrası İskân Meselesi (1923-1938), *Atatürk Dergisi*, C. 3, S. 1, (2000).
- ÖNDER, Selahattin ve Engin Kırılı, “Osmanlı Döneminde Eskişehir’e Göçler”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 6, S. 1, (Haziran 2005), 129-144.
- ÖNDER, Selahattin, *Balkan Devletleriyle Türkiye Arasındaki Nüfus Mübadeleleri (1912-1930)*, AÜ Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir 1990.

- ÖNTUĞ, Mustafa Murat, “Balıkesir’deki Ermeni Kilisesi ve Mektep Açma Faaliyetleri”, *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 19, (2006), 343-364.
- ÖNTUĞ, Mustafa Murat, *XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Balıkesir Şehrinin Fiziki, Demografik ve Sosyo-Ekonomik Yapısı*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2003.
- ÖZCAN, Eda, *Yunanistan’dan Göç Eden Mübadillere Yapılan Yardımlar (1923 – 1925)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009.
- ÖZDEMİR, Mustafa, *I. Dünya Savaşı Sırasında Osmanlı Ülkesinde Yaşanan Göç Hareketleri*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir 2007.
- ÖZDEMİR, Zekeriya, “Balıkesir İlçeleri”, *Bitek Kent: Balıkesir*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003.
- ÖZDEMİR, Zekeriya, *Adramyttion’dan Efeler Toprağı Edremit’e*, Ankara, 2000.
- ÖZDEMİR, Zekeriya, *Pelitköy*, Ankara, 2003.
- ÖZEN, Halil. 1956 doğumlu olup Burhaniye nüfusuna kayıtlıdır.
- ÖZGÜR, Ertuğrul Murat, *Cog 108 Nüfus Coğrafyası*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Coğrafya Bölümü Ders Notları, Ankara 2011.
- ÖZGÜR, Gülay, *Balkan Savaşları ve Sonrasında Bulgaristan ve Osmanlı Devleti Arasında Nüfus Göçü*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2008.
- PANCAR, Emine, “Yunan İşgalleri Karşısında Göç Hareketi”, *ÇTTAD*, VIII/18-19, (2009/Bahar-Güz), 55-67.
- PARLAK, Cengiz, *Girit’ten Çanakkale’ye Göçler*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 2004.

- PINAR, İlhan, “19. Yüzyılda Seyyahların İzinde Edremit’ten Ayvalık’a Yolculuklar”, *Tarihin Kucağında Gömeç Sempozyumu 26-27 Ekim 2001*, İzmir: Gömeç Belediyesi Yayını, 2002, 95-103.
- POLAT, Halil, *751 No’lu Balıkesir Şer’iyye Sicil Defterine Göre Balıkesir’in Sosyal, Hukukî ve Dînî Yapısı (H.1269-1272/ M.1854-1857)*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2003.
- POLAT, Nâzım H., “Doktor Şerafettin Mağmumi Balıkesir’de”, ed.: Şenol Çelik – Serdar Genç, *Uluslararası Balıkesir’e Değer Katan Şahsiyetler Sempozyumu (7-8 Kasım 2013, Balıkesir) Bildiriler*, Balıkesir: Balıkesir Büyük Şehir Belediyesi Kent Arşivi Yayınları No: 10, 2014, 263-297.
- POLAT, Rıdvan, *Havran ve Burhaniye (Balıkesir) çevresinde Tarımsal Biyoçeşitlilik ve Etnobotanik Araştırmaları*, Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Balıkesir 2010.
- SAKAOĞLU, Necdet, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Tarih Sözlüğü*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1985.
- SARIKAYA, Yunus. 1944 doğumlu olup Burhaniye nüfusuna kayıtlıdır.
- SARINAY, Yusuf, “Cumhuriyet Döneminde Balkan Ülkelerinden Ankara’ya Yapılan Göçler (1923-1990)”, *Yeni Türkiye*, S. 69, (Mart-Haziran 2015), 4061-4076.
- SARISIR, Serdar, *Yunanistan’ın Uyguladığı Türk Sürgünleri (1919-1923)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2005.
- SERTEL, Savaş, “Türkiye Cumhuriyeti’nin İlk Genel Nüfus Sayımına Göre Dersim Bölgesinde Demografik Yapı”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Fırat University Journal of Social Science*, C. 24, S. 1, (Elazığ 2014), 269-282.

- SEZER, Cemal ve Ömer Metin, “Balkan Savaşlarından Milli Mücadeleye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’nin Yardım Faaliyetleri (1912-1922)”, *AÜ DTCF Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 32, S. 54, (2013), 167-182.
- Son Teşkilat-ı Mülkiyede Köylerimizin Adları*, Türkiye Cumhuriyeti Dâhiliye Vekâleti Nüfus Müdüriyeti Umumiyesi Neşriyatından, Millet Matbaası, 1928.
- SUNAY, Serap, *II. Abdülhamid Döneminde Balıkesirli Mülki Görevliler Hakkında Bir İnceleme(Sicill-i Ahval Kayıtlarına Göre 1879 -1909)*, Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar 2007.
- SÜNBUİL, Fatih, *Balıkesir-Burhaniye-Ören’deki Bergaz Tepe Adremytteion Antik Alanının Arkeojeofizik Yöntemlerle Tespiti*, Sakarya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2007.
- Şemseddin Sâmi, *Kâmûs-ı Türkî*, Dersaadet, 1317.
- ŞEVKLİ, Ahmet. 1924 (1340) doğumlu olup Burhaniye nüfusuna kayıtlıdır.
- ŞİMŞİR, Bilâl N., *Rumeli’den Türk Göçleri, Belgeler, Doksanüç Muhacereti 1877-1878*, C. I, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989.
- TACOĞLU, Tuğça Poyraz, Gülay Arıkan ve Adem Sağır, “Boşnak Göçmenlerde Göç ve Kültürel Kimlik İlişkisi: Fevziye Köyü Örneği”, *Turkish Studies*, Volume 7/1 (Winter 2012), Turkey, 1941-1965.
- TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: II, Cilt: 30, İctima Senesi: IV, 28 Mart 1927 Pazartesi.
- TEPEKAYA, Muzaffer, “Osmanlı’da Bir Yerel Yönetim Örneği: Alaşehir Kazası (1878–1908)”, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 4, S. 2, (2006 Güz Sayısı).
- TOKMAK, Yasemin, *Balıkesir ve Çevresinde Kına Folkloru Üzerine Derlemeler ve İncelemeler*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir 2009.

- TOKUR, Halit Aytuğ, *Mübâdele ve Balıkesir'e Yapılan İskân (1923-1930) Merkez İlçe ve Burhaniye Örneği*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2014.
- TOSUN, Ramazan, "Türk-Rum Nüfus Mübadelesi", *Türkler*, C. 16, ed.: Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek ve Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, 1079-1103.
- TUĞLUOĞLU, Fatih, "Türkiye Cumhuriyeti'nin İkinci Nüfus Sayımı: 20 İlkteşrin 1935 "Ne Bir Eksik Ne Bir Fazla"", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi Journal Of Modern Turkish History Studies*, XII/25 (2012-Güz/Autumn), 55-78.
- TUNA, Celâl, *Körfezdeki Işık Burhaniye*, Burhaniye: Burhaniye Belediyesi Kültür Yayını, 2011.
- TUNCA, Ahmet. 1938 doğumlu olup Burhaniye nüfusuna kayıtlıdır.
- TURAN, Gönenç, *Mübadele'de Ayvalık*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2008.
- TURAN, Osman, *Selçuklular ve İslâmiyet*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1993.
- TUZKAYA, Selma, *Harf İnkılabı ve Balıkesir Basınına Yansımaları*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir 2006.
- TÜİK, *Seçilmiş Göstergelerle Balıkesir*, 2013.
- Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1926-1927*, Matbaat Müdiriyet-i Umumîsi,
- Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927-1928*, Matbaat Müdiriyet-i Umumîyesi, 1928.
- TÜRKOĞLU, Hayrettin. 1938 doğumlu olup Burhaniye nüfusuna kayıtlıdır.

UĞUZ, Sabriye Çelik, “Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Burhaniye’nin Alternatif Turizm Potansiyeli”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, 24, (Temmuz 2011), İstanbul, 332-353.

Umumî Nüfus Tahriri 28 Teşrini Evvel 1927 -Muvakkat Rakamlar-, Ankara: Başvekâlet Merkezî İstatistik Müdüriyeti Umumiyesi Neşriyatından, 1927.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu ve Karakoyunlu Devletleri*, 3. Baskı, Ankara, 1984.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Karesi Vilayeti Tarihçesi*, İstanbul, 1925.

ÜLKER, Necmi, “Osmanlı Döneminde Balıkesir Tarihi ve Nüfus Hareketleri (1453-1920)”, *Bitek Kent: Balıkesir*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003, 73-87.

ÜNAL, Serdar, “Kimliğin Tarihsel ve Kültürel Ortak İnşası: Türkiye’de Balkan (Rumeli) Göçmenleri”, *Millî Folklor*, Yıl 24, Sayı 94, (2012), 27-40.

VARDİ, Hakan, *Osmanlı Dönemi Balıkesir Hamamları*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van 2010.

VARİLCİ, Ahmet Derya, “Lozan Mübadilleri - Bölüm II”, <http://www.unyekent.com/konu/89/lozan-mubadilleri-bolum-ii>, (Erişim Tarihi: 06 Mart 2015).

VARNALI, İ. Hakkı, “Hatırat”, *Balıkesir Ekspres*, 2 Mart 1962, s. 2.

VİLDİÇ, Samir, “Türkiye Boşnakları Göç Hakkında”, <http://www.zambak.ba/turkiye-bosnaklari--goc-hakkinda-2889m.htm>, (Erişim Tarihi: 16 Mart 2015).

YAĞCI, Zübeyde Güneş, “Karesi Sancağının İdari Taksimatı ve Yer İsimleri”, *Balıkesir Kent Tarihi*, Balıkesir Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü yayınlanmamış Çalışma... (yty).

YAĞCI, Zübeyde Güneş, “Kentteki İç ve Dış Göç Hareketleri”, *Balıkesir Kent Tarihi*, Balıkesir Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınlanmamış Çalışma, (yty).

- YAĞCI, Zübeyde Güneş, “XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Voyvodalar: Edremit Voyvodası Mehmet Emin Ağa”, *Prof. Dr. Mustafa Çetin Varlık Armağanı*, İstanbul: KTB Yayınları, 2013, 433-463.
- YAMAN, Aylin, *Edremit Körfezi Kıyılarında Ziraat Hayatı*, İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006.
- YAPICI, Hakkı, “93 Harbi Sonrasında Yasanan Göçler ve Neticeleri”, *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*. I, (2012), 181-189.
- YAPICI, Hakkı, ”1877–1878 Osmanlı-Rus Harbi’nde Yabancı Devletlerin Tutumu”, *JASSS The Journal of Academic Social Science Studies*, 5 (5), (October 2012), 325-333.
- YEDİKARDEŞLER, Avni. 1931 doğumlu olup Burhaniye nüfusuna kayıtlıdır.
- YEDİYILDIZ, Bahaeddin, “Osmanlı Toplumı”, *Osmanlı Devleti Tarihi*, C. 2, Editör: E. İhsanoğlu, İstanbul 1999.
- YILDIRIM, Hatice, “Mütareke Yıllarında Osmanlı Topraklarında Göçleri Önlemeye Yönelik Çabalar”, *Gazi Akademik Bakış*, C. 7, S. 14, (Yaz 2014), 71-96.
- YILDIRIM, Savaş, “Burhaniye Şahinler Köyü Camii Duvar Resimleri”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29, (2013), 279-287.
- YILDIRIM, Seyfi, “Balkan Savaşları ve Sonrasındaki Göçlerin Türkiye Nüfusuna Etkileri”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 8, Sayı 16 (Güz 2012), 75-92.
- YILMAZ, Mehmet, “Balkan Savaşı’ndan Sonra Türkiye’den Yunanistan’a Rum Göçleri”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 10, (Güz 2001), 13-38.
- YILMAZ, Mehmet, “XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nin Muhaciri İskân Politikası”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. 4, ed.: Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, 587-602.
- YİĞİT, Yücel, “Balıkesir’de 89 Göçü”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 15, S. 28-1, (Aralık 2012) (20. Yıl Özel), 157-174.

YORULMAZ, Ahmet, “Gömeç’te Sofra Kültürü, Kız İsteme, Evlilik Merasimi, Sünnet Düğünü, Ölü Gömme Adetleri Ve Batıl İnançlar”, *Tarihin Kucağında Gömeç Sempozyumu 26-27 Ekim 2001*, İzmir: Gömeç Belediyesi Yayını, 2002, 71-88.

YÜKSEL, Hayriye, *Ulus İnşasında Zorunlu Göç Unsuru: Tek Parti Dönemi (1923 1945) İskan Kanunları*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007.

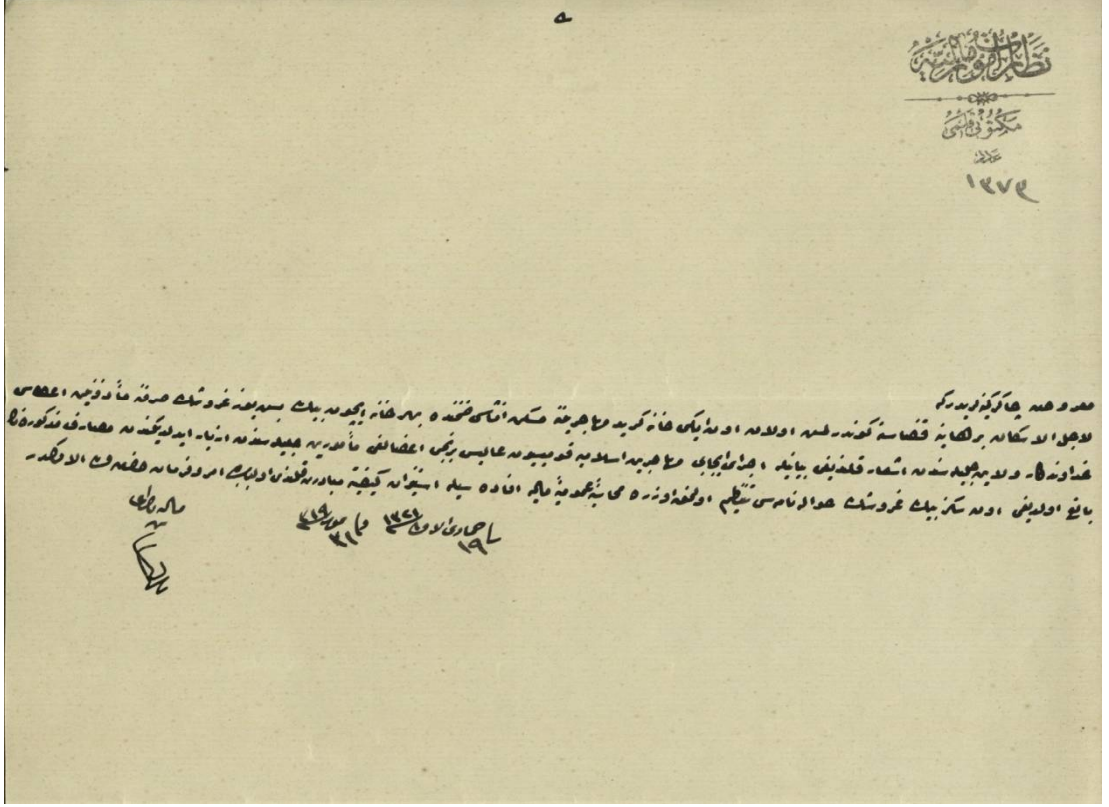
Yüzbaşı İsmail Hakkı Bey, *1920’de Balıkesir*, Balıkesir: Balıkesir Valiliği Kültür Yayınları, 1997.

Yüzelli Kişilik Liste, Ankara: Hakimiyet-i Milliye Matbaası, 1340.

EKLER

EK A - ARŞİV BELGELERİ

EK A - Belge 1. BOA, A.MKT.MHM., nr. 523/30, trh. 22 Cemaziyelevvel 1321 Burhaniye kazasında iskân edilecek Girid muhacirlerinin masraflarına dair.

EK A– Belge 1’in Çevirisi: (BOA, A.}MKT.MHM., 523/30).

Nezâret-i Umûr-ı Mâliye
Mektûbî Kalemî
Aded 1373

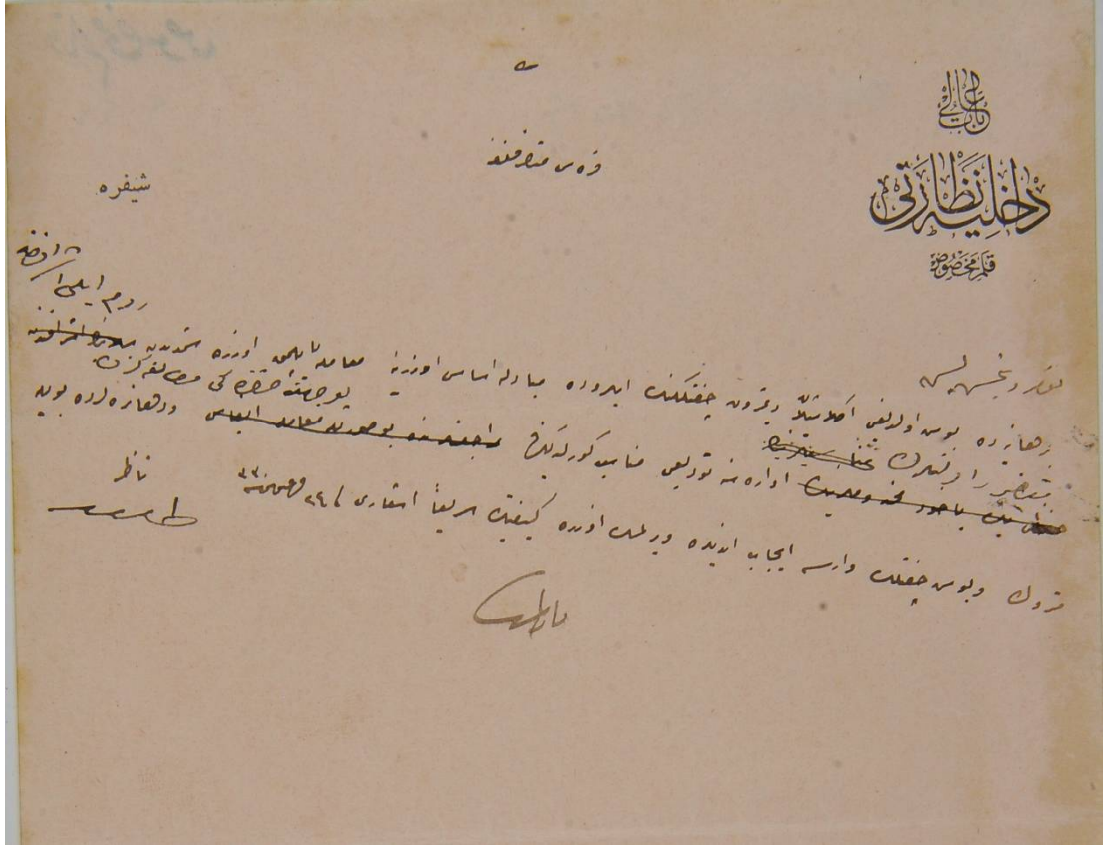
Ma‘rûz-i çâker-i kemîneleridir ki

Li-ecli'l-iskân Burhâniye kazâsına gönderilmiş olan on iki hâne Girid muhâcirînine mesken inşâsı zımında beher hâne için 1500 guruşun sarfına me'zûniyet itâsı Hüdâvendigâr Vilâyet-i Celîlesi'nden iş'âr kılındığı beyânıyla icrâyı icâbı Muhâcirîn-i İslâmiyye Komisyon-ı Âlîsi birinci a'zâlığı me'mûriyet-i celîlesinden izbâr edildiğinden mesârif-i mezkûrenin bâliğ olduğu 18000 guruşun havâlenâmesi tanzîm olunmak üzere Muhâsebe-i Umûmiyye-i Mâliye ifâdesiyle istîzân-ı keyfiyete mübâderet kılındı. Ol bâbda emr u fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir.

Fî 19 Cümâde'l-ûlâ sene 1321 ve fî 31 Temmuz sene [1]319.

Mâliye Nâzırı
(İmza)

EK A – Belge 2. BOA, DH.ŞFR., nr. 44/193, trh. 15 Şevval 1332 Boş olan Burhaniye'deki Dimetron Çiftliği'nin, zarar görmüş Rumeli eşrafının idâresine tevdi.

EK A – Belge 2'nin Çevirisi: (BOA, DH.ŞFR., 44/193).

Bâb-ı Âlî
Dâhiliye Nezâreti
Kalem-i Mahsûs
Numara: Yetmiş beş

Karesi Mutasarrıflığı'na

Şifre

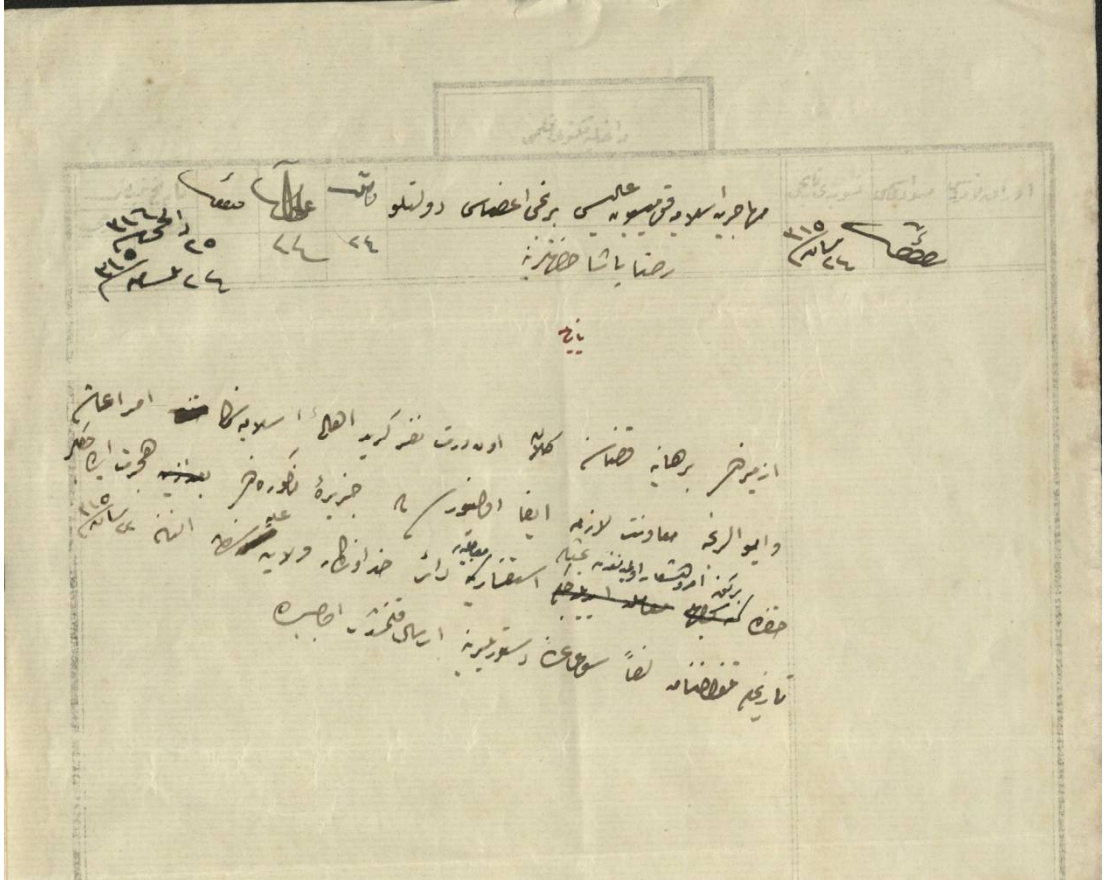
Burhâniye'de boş olduğu anlaşılan Dimitron Çiftliği'nin ileride mübâdele esâsı üzerine mu'âmele yapılmak üzere şimdiden Rumeli eşrâfından mutazarrır olanların idâresine tevdi'i münâsib görüldüğünden bu cihet hakkındaki mütâla'anızın ve daha nerelerde böyle metruk ve boş çiftlik varsa îcâb edenlere verilmek üzere keyfiyetin serî'an iş'ârı.

Fî 24 Ağustos sene [1]330.

Nâzır
(İmza)

Yazılmışdır.

EK A – Belge 3. BOA, DH.MKT., nr. 2198/2, trh. 25 Zilhicce 1316. İzmir'den Burhaniye kazasına gelen Giridli Müslümanların ihtiyaçları konusunda yardımcı olunması.

EK A – Belge 3'ün Çevirisi: (BOA, DH.MKT., nr. 2198/2, trh. 25 Zilhicce 1316).

Dâhiliye Mektûbî Kalemî

Tesvîdi târihi: 24 Nisan sene [1]315

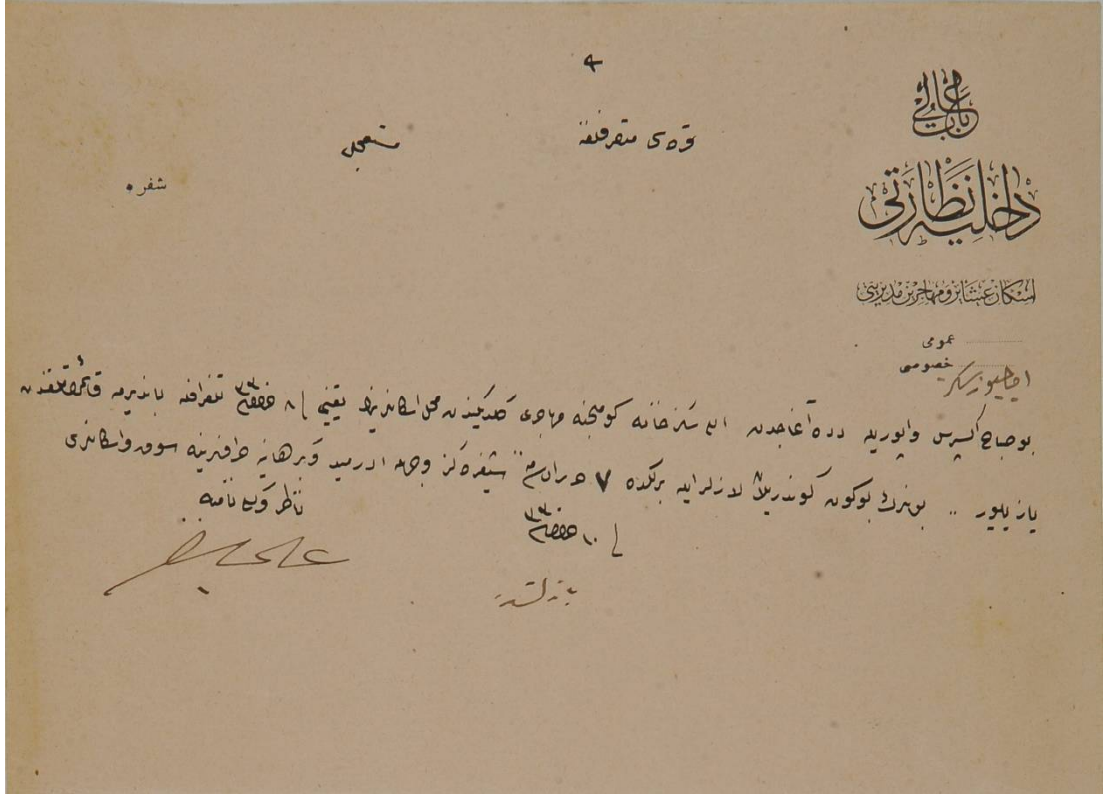
Târih-i tebyîzi: 24 Nisan sene [1]315/25 Zilhicce sene [1]316

Muhâcirîn-i İslâmiyye Komisyon-ı Âlisi Birinci A'zâsı Devletlü
Rıza Paşa Hazretlerine

Yazıla.

İzmir'den Burhâniye kazâsına gelen on dört nefer Girid ahâlî-i İslâmiyesinin emr-i i'âşe ve ibdâlarınca mu'âvenet-i lâzîme îfâ olunursa da cezîre-i mezkûreden hicret edecekler hakkında bir gûne emr u iş'âr olmadığından bahisle istifsâr-ı mu'âmeleye dâir Hüdâvendigâr Vilâyet-i Aliyyesi'nden alınan 22 Nisan sene [1]315 târihli telgrafnâme leffen sû-yi âlî-i düstûrîlerine irsâl kılınmışdır, ol bâbda.

EK A – Belge 4. BOA, DH.ŞFR., nr. 42/112, trh 29 Recep 1332. Dedeğaç'dan gönderilen Gümülcine muhacirlerinin Lazlarla birlikte Edremid ve Burhaniye taraflarına sevk ve iskânlarına dair İskân-ı Aşâir ve Muhâcirîn Müdüriyeti'nden Karesi Mutasarrıflığı'na çekilen telgraf.

EK A – Belge 4'ün Çevirisi: (BOA, DH.ŞFR., nr. 42/112, trh. 29 Recep 1332).

Bâb-1 Âlî
Dâhiliye Nezâreti
İskân-ı Aşâir ve Muhâcirîn Müdüriyeti
Numara: Üç yüz sekiz

Karesi Mutasarrıflığı'na

Şifre
Müsta'celdir

Bu sabah ekspres vapuruyla Dedeğaç'tan elli sekiz hâne Gümülcine muhâciri geldiğinden mahall-i iskânlarının ta'yini fi 8 Haziran sene [1]330 telgrafla Bandırma Kaymakâmlığı'ndan yazılıyor. Bunların bugün gönderilen Lazlar ile birlikde 7 Haziran şifreniz vechile Edremid ve Burhâniye taraflarına sevk ve iskânları.

Fî 10 Haziran sene [1]330.

Nâzır Nâmına
(İmza)

Yazılmışdır.

EK A – Belge 5. BCA, Yer No: 272 0 0 12.59.162.15. Kesriye mübadillerinden Ahmet oğlu Kani ile ailesinin Burhaniye’de İskânlarının uygun olduğu.

داخله وکالتی				
امداد مدیریت عمومی				
لاجل التفتيش	شعبه	رقم	تاریخ	وراق
	ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ	12618		12618
مقابلہ ایوان		تاریخ تصدیق	تاریخ ترمیم	تاریخ ورودی
		28.6.27		34757
				126

کریه جابریه داولوبه ایوم بز قود نیک و لوتیت
خوب نام دیکر و ملاک و قریبند اگه ایو کورده قده
1 سنه 341 تاریخه اگه نیکه نیکه ایو کورده
برهان قفان کتبه باطریه اگه نیکه ایو کورده
8 ایو کورده ایو کورده ایو کورده ایو کورده
خاموزه دیره سنه برهان قفان کتبه ایو کورده
خاموزه سنه ایو کورده ایو کورده ایو کورده
بیاد ایو کورده

عزیزه خانم ایو کورده
برهان قفان کتبه
صفت

EK A – Belge 5’in Çevirisi: (BCA, 272.00.00.12.59.162.15.3).

Dâhiliye Vekâleti
İskân Müdüriyet-i Umûmiyesi

Evrâk numarası 12618
Kaleme vürûdu: 34757/126
Târih-i tesvîdi: 27/6/[19]27

Balıkesir Vilâyet-i Aliyyesi’ne

Tahrîrât

Ahmed oğlu Kâni ile efrâd-ı âilesinin

Burhâniye kazâsında tescilleri hakkında.

Kesriye mübâdellerinden olup [1]340 senesinde Niğde Vilâyeti’nin Zamirli nâm-ı diğeri Dilmason karyesinde iskân edildikten sonra 1 Mart [1]341 târihinde iskân mahallini terk ile firâran vilâyet-i aliyyelerinin Burhâniye kazâsına gitdiği bi’l-muhâbere anlaşılan Ahmed oğlu Kâni ile beş nüfus efrâd-ı âilesinin evâmir-i mübelleğa ve mevzû’ât-ı kânûniyye dâiresinde Burhâniye kazâsında tescilleri ve hılâf-ı kânûn mu’âmeleye meydân verdirilmemesi vesâilinin te’min-i istikmâli beyân olunur efendim.

EK A – Belge 6. Yer No: 272 0 0 11.21.108.2. Karacıklı göçmenlerin Burhaniye-Taylıeli köyünde iskân edileceği ve tamirat için ödenek gönderilmesi.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
GÜZELYERİ
1920

در مورد اسکان کربلای معلی
کتابخانه کربلای معلی
در روز پنجشنبه ۱۳۰۲
صالح رحمانی مدعی است که اسکان کربلای معلی و جوارک
اوچ کوه طرفه کله اولدی عهده چارشنبه کون ایامی حضوره ایجا
ایزده اوردیج بولدی و تقواید خونه ایجه کدیور زیاده اجماع
کولدیجی عهده ایتم اتم

EK A – Belge 6'nın Çevirisi: (BCA, 272.0.000.000.011.21.108.2).

Türkiye Cumhuriyeti
Burhâniye Kaymakamlığı
2132 [numara]

Edremid'de İskân Müdür-i Umûmîliği'ne

Kazâ iskân me'mûru nezd-i âlilerine i'zâm kılınmıştır. Dere-i Kebîr karyesindeki hâneler mürûr-ı zamanla gayr-ı kâbil-i ta'mîr bir hâle gelmiş olduğundan sevk edilecek Faracaklıların(?) Taylıeli karyesinde dördü ahâlî-i mahalliye taraflarından fuzûlen meşgûl, beşi cüz'î ta'mîrle ikâmete sâlih bir hâle getirilebilecek hânelere iskân edilecekleri ve hânelerin tahliye ve ihzârı üç gün zarfında mümkün olabileceğinden Çarşamba günü i'zâmları husûsunun îcâb edenlere emr u teblîğ buyurulması ve ta'mîrât-ı cüz'iyeye için sekiz yüz liraya ihtiyâc görüldüğünü arz eylerim efendim.

Fî 5 Eylül sene [1]341.

Burhaniye Kaymakamı
(İmza)

EK A – Belge 7. Yer No: 30.10.0.0.123.874.19 Dosya No: 102/60. Midilli'den gelen halkın hayat şartlarının uygunluğundan dolayı Burhaniye'de yerleşmek istedikleri.

آفره
٢٩٠٧٤٤

تورکيا بويوک مات مجلس
اجرا و کيلاری هیئت ریاستی
نفر مخصوص ممبری
عدد ٦
٢٤٦٦

Y. C
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

قوه سرولایت
ایوانه قلمقله

هیدیه ره تسانه
مدالیه نفق ازان احمدین/بلال
هیایه ره زیاده نفق ندره ایچ ده ایکنه استعاضه در اول صورتیه
ایوانه قلمقله

ایوانه قلمقله

ایوانه قلمقله

EK A – Belge 7'nin Çevirisi: (BCA, 030.10.00.00.123.874.19.1).

Türkiye Büyük Millet Meclisi
İcrâ Vekîlleri Hey'et-i Riyâseti
Kalem-i Mahsûs Müdiriyyeti
Aded: 6/3266 Telgraf

Ankara: 22/10//[13]39

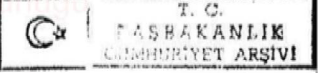
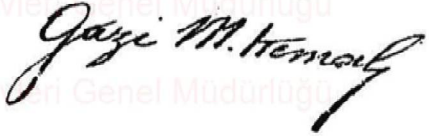

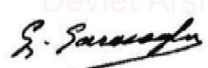
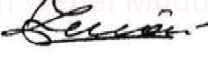
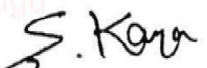
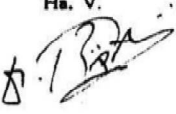
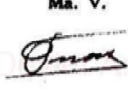
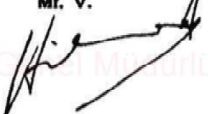
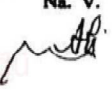
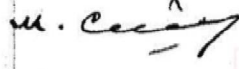
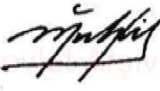

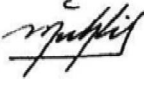
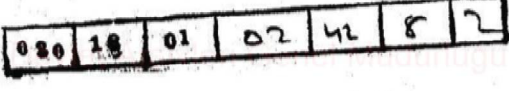
Karesi Vilâyeti
Ayvalık Kaymakamlığı'na

Midilli'den nakl olunan ahâliden Burhaniye'de Bilal Mümtâz imzâsıyla alınan telgrafnâmede şerâit-i hayâtiyye ve zirâ'iyye nokta-i nazarından Burhaniye'de iskânları istid'â olunmaktadır. Ol sûretle iskânlarının te'mîni.

İcrâ vekîlleri Hey'eti reîsi
(İmza)

Yazılmışdır. 22 minhü. (İmza)

EK A – Belge 8. Yer No: 30.18.1.2.42.8.2, Dosya No: 81-33, Sayı: 2//142. Midilli Türkmenlerinden olup Burhaniye ilçesi Reşit köyüne yerleştirilen 52 şahsın aileleriyle birlikte civar köylere dağıtılmaları.

T. C. İAŞVEKÂLET Kararlar Müdürlüğü Sayı: <u>2</u> <u>142</u>		KARARNAME			
<p>Midilli Türkmenlerinden olup beş sene evel Balıkesir Vilâyetine bağlı Burhaniye Kazasının Reşit Köyüne yerleştirilen ve arazilerinin darlığı hasebile geçimlerini teminde güçlük çektikleri ve hayvanlarını otlatacak mar'aları da olmamasından civar köylere zaman zaman zarar vermekte oldukları anlaşılan ilişik listede yazılı (52) kişinin, 885 sayılı kanunun 3 üncü maddesine göre aileleriyle birlikte ve civar köylere dağıtılmak suretile yeniden iskânları; Dahiliye Vekilliğinin 6/I/-934 tarih ve 2029/1010 sayılı tezkeresile yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 17/2/934 toplanışında tasvip ve kabul olunmuştur.</p>					
17/2/934					
REİSİCUMHUR					
					
Bş. V.	Ad. V.	M. M. V.	Da. V.		
					
Ha. V.	Ma. V.	Mf. V.	Na. V.		
					
İk. V.	S. İ. M. V. V.	G. İ. V.	Zr. V.		
					
					
Fon No: 30 18 1 2 - Kutu No: 42 - Dosya No: 8 - Sıra No: 2					

EK-B SAHA ARAŞTIRMASI SÖZLÜ TARİH YÖNTEMİ UYGULAMASI (ÖRNEK MÜLAKAT)

Erkut OLGAC, 1969, Balıkesir-Burhaniye (3. Kuşak Mübadil Göçmen, Üniversite Mezunu, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni)

Mülakat tarihi ve yeri: 24.06.2015, Burhaniye Öğretmenevi ve ASO Müdürlüğü Lokali, Burhaniye

Mehmet BİCİK: Aileniz Burhaniye'ye nereden gelmiş, kimler gelmiş ailenizden?

Erkut OLGAC: Anneannem, dedem, dedemin kardeşleri.

M.B.: Sizin büyükleriniz Balkanlar'ın neresinden, hangi şehirden gelmişler buraya?

E.O.: Selanik'ten gelmişler.

M.B.: Selanik'ten nereye gelmişler?

E.O.: Ayvalığa gelmişler ilk olarak.

M.B.: Ayvalık'ta ne kadar kalmışlar?

E.O.: Ayvalık'ta beş yıl kalmışlar. Beş yıl kalıp Burhaniye'ye gelmişler. Ayvalık'ta ev göstermişler onlara. Evleri varmış. Orada yerleşkeler göstermişler, orada kalmışlar.

M.B.: Ailenizden kaç kişi gelmiş buraya, biraz önce de sormuştum ama? Aileden orada kalan olmuş mu?

E.O.: Anneannem, dedem, dedemin erkek kardeşi gelmiş. Anneannemin kardeşini orada bırakmak zorunda kalmışlar. O, gelememiş buraya. Daha sonra haber alınamamış, tamamen orada kalmış.

M.B.: Aileniz buraya ne ile gelmiş?

E.O.: Gemilerle gelmiş,

M.B.: Yolculuk sırasında ne gibi sıkıntılarla karşılaşmışlar?

E.O.: Çok üzgün, psikolojileri bozuk gelmişler. Böyle bir şey beklemiyorlarmış. Orda bir düzen kurmuşlar. Orda evleri varmış, ev bark sahibiymiş hepsi. Tarlaları filan varmış. Çok rahatlarmış. Oradan buraya gelmek onları inanılmaz yıkmış. Ayvalık'ta geldikleri yerleri arar olmuşlar. Burhaniye'ye gelince de Ayvalık'ı arar duruma gelmişler. Büyükannem beş yıla yakın evden dışarı çıkmamış Burhaniye'de. Kapıdan dışarı çıkmamış. O kadar bocaladım diyordu.

M.B.: Oradan gelirken hatıra olarak ne getirmişler yanlarında?

E.O.: Eşya getirmişler, saç tokaları, cam eşyalar, sırça takımları, birkaç bakır eşya v.s. bohçalara sarmışlar, kıyafetlerin arasına sarıp çıkın yapmışlar, öyle getirmişler.

M.B.: Hayvan getirmişler mi gelirken?

E.O.: Hayvan getirmemişler.

M.B.: Buraya geldiklerinde kendilerine ev verilmiş mi?

E.O.: Verilmiş. Ayvalık'ta verilmiş.

M.B.: Burhaniye’de?

E.O.: Burhaniye’de de verilmiş.

M.B.: Peki zeytinlik verilmiş mi Burhaniye’de?

E.O.: Verilmemiş, kendi paralarıyla zeytinlik almışlar. Dedemin abisi Hasan Nazmi Savaş, Burhaniye’de hâkimmiş. Onun bocalaması çok çok daha büyük olmuş. Adapazarı depreminde kızını kaybetmiş. O daha net anlamış buranın kendisine yaramadığını. Oradan gelmenin pişmanlığını annemin amcası daha fazla yaşamış Adapazarı depreminde kızını kaybetmesinden dolayı. Dedem de zabıt kâtibiymiş.

M.B.: Dedenin adı neydi?

E.O.: Kemal Savaş. Zabıt kâtibisi olan Dedem ve hâkim olan dedemin kardeşi Hasan Nazmi Savaş kendi imkânlarıyla Burhaniye’de zeytinlik almışlar.

M.B.: Yerli halk nasıl karşılamış ailenizi?

E.O.: Ayvalık’ta o sıkıntıyı yaşamamışlar. Ayvalık bunlara daha kucak açmış diyebilirim. Mesela, büyükannem şapka takarmış, şapkadan tül sarkıyormuş. Ayvalık bunu kaldırmış. Ama Burhaniye kaldırmamış. Onların giyimlerini Burhaniye kabul etmemiş. Onlar Burhaniye’ye uymak zorunda kalıyorlar. Büyükannemin dediği ben şapkalı tülü çıkardım, eşarp bağlamak zorunda kaldım, dışarıya çıkınca. Ama çok uzun bir dönem evden dışarıya çıkmamış. Buranın halkının kıyafetini kabullenemediğini görmüş ve tabii o yaşam tarzını nasıl bırakabilirim, alışılmış bir düzen vardı, yani ev düzeni olsun, kılık-kıyafet düzeni olsun. Sonradan mecburen evden dışarı çıkmak zorunda kaldığımda başörtüsüyle çıktım, diyordu. Döpiyesler giyermiş. Ayvalık’ta etek ceket, şapka, döpiyesler giyermiş, Burhaniye’ye geldikten sonra eşarp takınca manto giymek zorunda kalmış. Çok asrilermiş. Asrı kelimesini kendi kullanıyordu. Selanik’teki giyimini, yaşamını Ayvalık’ta sürdürmüş, farklılık oluşturmamış; Burhaniye’ye geldiğinde devam ettirmeye çalışmış, bir süre evden dışarıya çıkmamış büyükannem, ama ondan sonra tekrar o kıyafetini bırakmak durumunda kalıp başörtüsü ve manto giymiş.

M.B.: Buraya geldiklerinde “pis muhâcir” diye onları dışlamışlar mı?

E.O.: Yok, hayır. Hiç dışlamamışlar hatta tam tersi bir süre geçtikten sonra o mntıkada komşuluk ilişkileri hız kazanmış. Büyükannem oradan bir dikiş makinesi getirmiş, bizde mevcut o makine, çok senelik, kollu. Kollu dikiş makinesi getirmiş. Sadece büyükannemde varmış dikiş makinesi. Burhaniye’de sadece bir dikiş makinesi varmış, o da büyük annemdeymiş.

M.B.: Büyükannenizin adı neydi?

E.O.: Hatice Savaş. Atilla İlhan ve Çolpan İlhan’ın babaları Burhaniye kaymakamıymış. Ak Bankası’nın orda oturuyorlarmış. Sadri Alışık’ın eşi Çolpan Hanım, anneannemin evinde o makinayı kullanarak dikiş dikiyormuş. Çolpan İlhan, annemler sokakta oyun oynarken “Seyhan hadi size gidiyoruz” deyip annemin elini tutup anneannemin evine gelirmiş. Hatta çok kızırıyordum diyor annem hala daha, tam oyunun en hızlı zamanında alıp annemi eve götürürmüş. Annemler çocukmuş, Çolpan İlhan genç kızmış. “Seyhan size gidiyorum, dikiş dikmeye hadi gel beraber gidelim” deyip elinden tutarmış, giderlermiş, anneannemin dikiş makinesiyle dikiş dikermiş Çolpan hanım. O makine komşular arasında bir bağlantı kurmuş, bir ilişki kurmuş. Komşular, dikilecek eşyaları olduğunda anneanneme gelirlermiş, böylece

komşular arasında bir iletişim kurulmuş. Yerliler hiçbir zaman kötü bir laf etmemişler, hiçbir zaman ailemizi dışlamamışlar.

M.B.: Selanik'te, geldikleri yerde ne işle geçiniyorlarmış? Geçimlerini nasıl sağlıyorlarmış?

E.O.: Orda da annemin amcası aynı işi yapıyormuş, hâkimmiş. Dedem de adliye işlerinde çalışıyordu diye söylüyorlardı. Orada yaptıkları işi burada sürdürmüşler. Dedem zabıt kâtipliği işini burada sürdürmüş, yani iş değişikliği yapılmamış. Onlara bir hak çıkmış, ondan yararlanmışlar sanırım. Orada ne iş yapıyorsan burada onu devam ettirin, mağdur olmayın anlamında öyle bir hak doğmuş, bunlar da bu işi sürdürmüşler.

M.B.: Ekip-biçme işi yapmamışlar, tarımla uğraşmamışlar değil mi?

E.O.: Memur oldukları için ekip-biçme işi yapmamışlar ama zeytinlik almışlar. Buraya gelince kendi imkânlarıyla zeytinlik almışlar. Ama tarım, hayvancılık yok. İki erkek kardeş beraber gelmişler buraya. Dedemle anneannemin evlilikleri de şöyle. Bunlar gemilerle Ayvalık'a inmişler. Anneannemle ayrı gemilerde inmişler Ayvalık'a. İkisi de Selanik'ten geliyorlar, birbirlerini hiç tanımıyorlar. Ayvalık'a yerleştikten sonra yakın sokaklarda oturuyorlar. Dedemin ailesini tanıyan bir bayan anneannemi tavsiye ediyor, evlendirmek istiyorlarmış. Diyorlar ki, Selanik'ten çok güzel bir kız geldi, onu bir gör. Selanik'ten deyince dedem hemen cımbızlıyor o lafı. Ve hemen görmek istiyor, deniz kenarında bir yerde gösteriyorlar, anneannemin haberi yok ama. Dedem bunu biliyor. Anneanneme demiyorlar seni göstereceğiz diye. Bir bahaneyle çıkarıyorlar onu. Gördükten sonra dedem çok beğeniyor, kesinlikle bu olacak diyor. Selanik'ten gelmesi de etkili oluyor. Öyle evleniyorlar. Anneannemle dedem Ayvalık'ta evlenmişler.

M.B.: Dedeniz Zabıt Kâtibi, Dedenizin kardeşi de Hâkim olarak çalıştıkları için burada maddî bir sıkıntı çekmemişlerdir herhalde?

E.O.: Yok, maddî bir sıkıntı çektiklerini duymadım. Sıkıntı çektik, çok darlık çektik gibi sözler duymadım ağızlarından. Çok çocuk büyütmüş dedem, ölenler varmış annemin kardeşlerinden, öyle çok zorlandık filan lafını hiç duymadım.

M.B.: Oraları çok anlatıyor muydu dedeniz, nineniz?

E.O.: Çocukluklarını, o düğünlerini, âdetlerini inanılmaz anlatırlardı. Düğünlerde def çalarmış, def eşliğinde sıra dönerlermiş bayanlar. Oranın adetlerini hiç unutamadığımı söylüyordu, anneannem.

M.B.: Keşke orada kalsaydık, buralara hiç gelmeseydik dedikleri oldu mu?

E.O.: Oldu, Hocam. Hep kalplerinde oraların yer edindiğini, oraları unutmalarının mümkün olmadığını söylüyorlardı. Mesela, büyükannem orada çok güzel börekler açarmış, inanılmaz börekler, baklavadır, hamur tatlıları, börekler. Burda da sürdürmüş bunu. Burhaniye'de dikiş makinesinden dolayı oluşan dostluk sonucu eve gelen komşularına, yaptığı tatlılardan, böreklerden veriyormuş. Yaptığı böreklerle, çöreklerle ün salmış.

M.B.: Hıdırellezlerde, bayramlarda neler yapıyorlarmış orada?

E.O.: Yemek içmek hat safhadaymış. Yemeğe içmeye inanılmaz önem veriyorlarmış.

M.B.: Peki buradakilerden farklı olarak muhacirlerin nasıl adet ve gelenekleri varmış?

E.O.: Her gelen misafire sofraya açıyorlardı. İster karınları aç olsun, ona hiç bakılmazdı. Sofranın biri kalkar biri kurulurdu. Ordan gelen bir gelenek. Çay, mesela beş çayları yapılırdı. Anneannemin oturduğu evin bahçesi çamlıydı. Çamlıköşk diyorlardı oraya. Komşulara ilk defa beş çayını çamların altında sunan anneannem olmuş. Burhaniye’de, akşamüstü demlenen beş çayını ilk defa o mıntıkada, Burhaniye zaten çok küçükmüş o zamanlar, anneannemde görmüşler. Ve özellikle o saatlerde çay içmeye bizim eve gelirmiş. Büyükannem, beş çayını bilmiyorlardı, ilk defa bende gördüler diyordu. Çünkü Selanik’te de öyleymiş.

M.B.: Bayramlarda diğer günlerden farklı olarak yaptıkları bir yemek var mıydı?

E.O.: Büryan, pilavla sunuluyordu. Büryan tencereleri vardı, çok büyük. Büryan pilavı. Baklava, börek, çörek, nohutla yine değişik bir yemek yaparlardı, avunya mantısı yaptıklarını biliyorum. Et yemeklerine çok ağırlık veriyorlardı. Yani sebze daha ikinci plandaydı.

M.B.: Orada da aynı yemekleri yapıyorlardı değil mi?

E.O.: Zeytinyağı mutfağın vazgeçilmeziydi, Yemeklerde zeytinyağından başka bir şey kullanmazlardı. Zeytinyağı küpleri vardı evde. Onlar dolardı, taşardı.

M.B.: Herkesin kapısında mâcır fırınları varmıştı, sizde de var mıydı? Çamlıköşkün önünde de mâcır fırını var mıydı?

E.O.: Mutfak vardı. Ayrı mutfak vardı. Evini içinde değildi, bahçede mutfak vardı. Yemekler fufu denen ocaklarda pişerdi. Saç ayağı gibi yüksek, ortasında ateş yanıyor, tencerelerle fufularda yemekler pişerdi. Çamlı bahçe çok büyüktü. Mutfak evin için de değildi, bahçede ayrı bir mutfak vardı.

M.B.: Bu da o dönemde Burhaniye’de çok görülen bir durum değildir herhalde? Mutfağın ayrı ve dışarıda olması.

E.O.: Değildi. Orda mutfakta fufu denen ocak ve fırın vardı, bütün yemekler börekler orda pişerdi.

M.B.: Sabahları ne yer, ne içerlermiş? Oradaki kahvaltı kültürüyle buradaki arasında fark varmış mı?

E.O.: Zeytin burada daha fazla yenilir olmuş. Zeytin ve zeytin ürünleri burada daha çok tüketilmeye başlanmış. Yine kahvaltıda tereyağı çok kullanılırdı. Pilava tereyağı koyduklarını biliyorum. Tereyağlı pilavı çok meşhurdu büyükannemin. Kahvaltıda börek yenilirdi. Hamur ağırlıklı bir kahvaltı yapılırdı. Büyükannem sabah beşlerde kalkar börek açar mutfakta pişirir, sabah kahvaltısında annemlere, dayımlara sıcak börekler yedirirmiş. Dostluklar gelişmeye başlayınca kültür alışverişi başlamış. Mesela daha önce söylediğim çay fasılları, ikramları, büyükannemin yaptığı böreklerin tarifi alınmış, büyükannem de Burhaniye’de yapılan yemeklerin tariflerini alıp yapmaya başlamış. Zamanla karşılıklı ilişkiler gelişmiş.

M.B.: Düğünler nişanlar nasıl olurmuş, kaç gün sürermiş? Bundan bahsediyorlar mıydı?

E.O.: Annemin düğünü çamlı evin bahçesinde olmuş. Yani öyle özel bir düğün salonu filan yokmuş. Düğün ev ortamında yapılmış. Büyükannem Çamlı köşkün

bahçesini başkalarına nişan yapmak üzere de vermiş. Ev ortamında yapılmış, dışarı taşmamış düğün. Bahçeye sıra sıra tahta sandalyeler konulmuş, annemin düğünü orada olmuş.

M.B.: Türkü, mani söyler miydi anneanneniz, dedeniz? Selanik’i, geldikleri bölgeleri anlatan hasret türküleri, manileri söylerler miydi?

E.O.: Mırıldandıklarımı duyuyordum ama şimdi söyledikleri türkülerin adını söyleyemeyecem. Börek açarken ya da makinada dikiş dikerken mırıldandığımı duydum. Türkü sözleri mırıldıyordu, o mırıldanmayla hemen ordaki bir öykü anlatılıyordu.

M.B.: Aileniz buraya geldiğinde Rumlar varmış mı Burhaniye’de? Hemen boş evlere yerleştirilebilmişler mi? Herkese ev verilebilmiş mi? Açıkta kalan olmuş mu?

E.O.: Sırf anneanneler değilmiş, Burhaniye’ye başka gelenler de olmuş o dönemde. Ayvalık’tan sonra Burhaniye’ye yerleştirilince bir bocalama yaşamış insanlar, evlere çekilmişler, acılarını kapalı kapılar ardında yaşamışlar. Belli bir süre sonra dışarı açılmaya başlamışlar. Rum olmayan ve geldikleri bölgeden insanlarla daha iyi ilişki kurmuş anneanneler.

M.B.: Daha çok kimlerle iletişim kurmuşlar, yerli halkla mı, kendileri gibi göç edip gelen muhâcirlerle mi?

E.O.: Yerli halkla iletişim kurmadan önce muhâcirler bir süre içe kapanmışlar. Birbirlerine gidip gelmemişler. Belli bir düzen tutturduktan sonra komşularla bir araya gelmeye başlamışlar. Ama en fazla anneanneler yerli halkla iletişim kurmuş. Çocuk sayısı fazla olduğu için.

M.B.: Kaç çocukları varmış anneannenizin?

E.O.: Sağ olan dört kişi, ölenlerle beraber dokuz çocukları varmış. Çocukların bir kısmı Ayvalık doğumlu, bir kısmı Burhaniye doğumlu. Annemin kızkardeşi Ceyhan teyzem ilkokul beşe giderken ölmüş. En büyük kayıpları bu olmuş. Öbürküler bebekken, bir aylık filanken ölmüş.

Yerli halkla dikiş makinesinden ve beş çayından dolayı çabuk kaynaşmış anneanneler. Muhâcirlerden sadece büyükanneler Çamlı evde merkezde oturmuş, diğer muhâcirler Kızıklı-Börezli yolu üzerinde otururlarmış. Çocukların da yerli halkın çocuklarıyla sokakta beraber oynamaları yerli halkla muhâcirler arasındaki ilişkileri daha da kuvvetlendirmiş. Ailem Rumlarla veya Selanik’ten gelenlerle bağlantılarını hiç koparmamışlar. Diğer göçmenler çok girişken değilmiş, içine kapanıklarmış.

M.B.: Anneannenizin giyiminden bahsettik de dedenizin giyimi nasılmış?

E.O.: Ceket pantolon giyermiş, kıravat takarmış. Çok ince bir kıravat. Mesleğinin dışında yakası açık gömlekler giyermiş.

M.B.: Anneniz nasıl giyiniyordu?

E.O.: Örme yaka takarmış, fiyonklarmış, ceket, elbise ve etek giyerdi. Annemin yakası örnek olmuş, onu örnek almışlar. Başlı açıktı.

M.B.: Düğünlerde çeyiz olarak ne verilirmiş? Anneannene çeyiz olarak ne verilmiş?

E.O.: Yatak odasını erkek yapıyor, Selanik Yunanistan'ın bir adeti bu. Bütün çeyizi kız yapıyor, sadece yatak odasını erkek tarafı yapıyor. Hala daha o âdet burada devam ediyor. Muhâcirlerin tamamında bu âdet var. Sandık çeyizi, mutfak eşyalarını, bütün çeyizleri kız tarafı yapıyor. Mesela, teyzemin düğününde büyük babam ölüyor, düğününü göremiyor, dayım en büyük erkek kardeş bütün çeyizi yapıyor. Küçük dayımın düğününde sadece yatak odayı biz yaptık.

M.B.: Başlık parası yoktu değil mi? Hiç bahsediliyor muydu?

E.O.: Yoktu. Hiç başlık parasından bahsedilmedi. Başlık parasıdır, maldır ziynet eşyasıdır kız tarafına bir şey verildiğini ne gördüm ne de duydum. Düğünde ne takılırsa o verilir.

M.B.: Siz atalarınızın doğup büyüdüğü geldikleri yerleri hiç merak ettiniz mi? Gidip gördünüz mü?

E.O.: Ablam gitti, çocuklarıyla birlikte. Ablamlar, ailemizin geldiği o mntıkaları hep gördüler.

M.B.: Siz gitmeyi düşünüyor musunuz, istiyor musunuz?

E.O.: Çok istiyorum oraları görmeyi. Ben babamın ailesinin geldiği Midilli'ye gittim sadece. Orada çok araştırdım, sordum Selanik taraflarını.

M.B.: Dedeniz, nineniz eve misafir davet eder miydi? Eve sık sık misafir gelir miydi?

E.O.: İnanılmaz, çocukluğum Çamlı evde geçti. Çok misafir gelirdi. Sofralar biri kalkar biri kurulurdu. Kuru üzüm kasalarla gelirdi. O leblebiler, o fındık fıstıklar kasalarla gelirmiş. Bir tane girmezmiş eve. Etlere, çok bolluk bereket yaşamışlar. Misafirlere ve dikiş makinası için gelenlere bol bol ikramda bulunmuşlar. Evden geleni boş çevirmezlermiş, bir tabak börek, bir şişe zeytinyağı mutlaka bir şeyle gönderirlermiş. Mesela, bir dilenci bile gelse asla boş çevirmezlermiş. Çok bolluk bereket içinde bir dönem yaşadıklarımı ben duydum da biliyorum.

M.B.: Misafir geldiğinde kadın-erkek bir arada mı oturuyordu?

E.O.: Evet, bir arada oturuyordu.

M.B.: Ne ikram ederdim misafirlere diyeceğim ama daha önce söylemiştik...

E.O.: Beş çayı, tatlı börek. Çay ve çayın yanında mutlaka bir ikram olurdu.

M.B.: Peki çayın dışında meyve suyu gibi farklı bir şey var mı ordan getirilen?

E.O.: Şerbet, fıstıklı şerbet, ikram edildiğini biliyorum. Dinî gecelerde, özellikle kandil gecelerinde çam fıstıklı şerbet ikram edilirdi misafirlere. Bayramlarda Türk kahvesi ikram ediliyordu gelen misafirlere. Büyükanem kendi değirmende öğütürdü kahveleri. Kahve değirmenini ve havanı ordan getirmiş.

M.B.: Dedeniz, anneanneniz dindar mıydı?

E.O.: Yani o şapkeyi çıkardıktan sonra eşarp ve mantoya büründü.

M.B.: Namaz kılp oruç tutuyorlar mıydı?

E.O.: İlk zamanlar oruç tutuyorlardı, beş vakit namaz kılmıyorlardı.

M.B.: Ailede namaz kılan var mı?

E.O.: Annem kılıyor, ailede dinî bir temel var ama uygulamada tam göremiyoruz. Din kültürü var, inanç son derece sağlam, yardımseverlik hat safhada. Dedem de kendi çapında çok yardım yaptığını söylüyordu. Din çok kuvvetliydi ama beş vakit namaz kılıyorlardı diyemem. Ama şu anda annem onu gerçekleştiriyor. Çocukken sağlam bir din kültürü verilmiş. Aile sağlam bir dinî eğitim vermiş.

M.B.: Nerde vermişler dinî eğitimi, camiye mi, imama mı göndermişler?

E.O.: Annem dayım, teyzelerim küçüklükten itibaren camiye gitmişler. Büyükanem de gitmiş camiye.

M.B.: Aile büyüklerinden hacca giden var mı?

E.O.: Yok, hacca giden yok.

M.B.: Cenaze törenleri nasıl olurdu? Ölümle ilgili farklı inanışlar var mıydı?

E.O.: Farklı inanışlar yoktu. Cenaze camiye götürülürdü. İslam dinine uygun olarak cenaze namazı kılınıp cenaze defnedilirmiş.

M.B.: Peki cenazeden sonra yemek dağıtma uygulaması var mıydı?

E.O.: Hayırlar yapıyordu. Lokma dökülüyordu. Üçü, yedisi, kırkı, elli ikisi onların tamamı yapıyordu ölenin. Elli ikisinde dul hanımlara yemek veriliyordu özellikle. Sadece dul hanımlar çağırılıyordu. Dul hanımlar yemek yedikten sonra cemaat halinde namaz kılıyordu.

M.B.: Buraya geldiklerinde kültürel sosyal ve ekonomik olarak ne gibi zorluklarla karşılaşmışlar?

E.O.: Adaptasyonda, uyum sağlamakta zorlanmışlar. Ayvalık'ta pek sıkıntı çekmemişler ama Burhaniye'ye uyum sağlamakta zorlanmışlar. Sosyal olarak birbirlerine alışma dönemi denen bir dönem geçirmişler. Yerli halk da acaba nasıl insanlar diye düşünmüş, büyükanemler de öyle düşünmüş. Ama zamanla önyargılar kırılmış. Ekonomik sıkıntı çektiklerini duymadım.

M.B.: Aileniz buradakilerden farklı olarak ne getirmiş buraya? Farklı eşyalarla uygulamalarla karşılaşmışlar mı?

E.O.: Dikiş makinası getirmişler mesela. Kahve değirmeni. Kahve değirmeni anneannemle bütünleşmiş. Kahve makinesini anneannemle bütünleştirmiş ordaki insanlar. Anneannemin kendisinin kahveleri öğütmesi yerli halkın dikkatini çekmiş. Şunu söyleyebilirim büyükanemden istemişler onu, biz de yapabilir miyiz diye. O eşya yine bir iletişim faktörü olmuş. İnsanların ilişki kurmalarında, kaynaşmalarında rol oynamış. Bizim orda hamam varmış. Şehir hamamı. Bizim evin tam arkasında şehir hamamı. Büyükanem bamyaya pişirecek. Koruk suyuyla yapardı bamyayı. Koruğu ezerdi havanda. Hamam bahçesinden koruk almaya gönderecek kimse bulamamış, eşarbını takmış mantosunu giymiş oradaki görevliye 'koruk alabilir miyim?' demiş. 'Napcaksın teyze koruğu?' demişler. 'Bamyaya pişireceğim, koruk suyunu bamyaya katacam' demiş. 'Bamyaya koruk koyuluyor mu?' diye sormuşlar. 'Evet, koruğun ekşisi bamyaya çok güzel tat veriyor' demiş. Anneannemin bu uygulaması da bir örnek olmuş. Halk bamyaya pişirirken koruk kullanmaya başlamış. Bunun üzerine hamamcı 'bundan sonra üzüm göremeyeceğiz koruklar tükeniyor' demiş. Yaptığı bamyalardan küçük tabaklara koyup tadımlık komşulara dağıtırmış. Çok lezzetli olmuş, içine ne koydun dediklerinde koruk suyu koydum demiş. Yemek kültürüne böyle bir katkıda bulunmuş anneannem.

M.B.: Peki, burda garipsedikleri, anormal gördükleri bir uygulamayla karşılaşmışlar mı? İlginç gelen şeylerden bahsederler miydi hiç?

E.O.: Yer sofrası... Yer sofrasını garipsemişler. Bütün aile fertleri masada toplanırdı. Bir de dedemin çok hassas olduğu bir nokta herkes yemek saatinde hazır bulunacak. Dedem bu konuda inanılmaz hassastı. Hasta bile olsa yatalak olmadığı sürece tüm aile fertleri yemek masasında hazır olacak. Kaşık çatal kullanılıyor, yemekler porselen tabaklarda yeniliyor. Herkesin tabakları ayrı, bardaklara varıncaya kadar. Aynı tabakta yemek yenmesini, bardakların ortak kullanılmasını yadırgamışlar. Annemin babasının abisi, yani annemin amcası hâkim Hasan Nazmi Savaş'ın oğlu Selami Savaş da senatörmüş. Sevim yenge onun ölümünden sonra, şimdi senatörlük maaşı alıyor.

M.B.: Senatör olarak Burhaniye'de muhâcirlere yönelik çalışma yapmış mı? Burhaniye'ye ne gibi katkıları olmuş?

E.O.: Dayımlara matbaa açmış. Burhaniye'nin ilk matbaasını dayımlar açmış. Hatta Turan dayım buranın ilk gazetesi Devrim Gazetesini çıkarmış. Dayılarım matbaacıydı. Küçük dayım ve ortanca dayım matbaacıydı. Ortanca dayım Turan Savaş, buranın yerel gazetesi Devrim Gazetesini çıkardı. En büyük dayım Doğan Savaş da ilk muhasebecilerden. Hâkim olan amcamın senatör olan oğlu dayımlara yol açmış, destek olmuş. Burhaniye'de üç-dört muhasebeci varmış, bunlardan biri de dayımmış.

M.B.: İlave edecek başka bir şeyiniz yoksa, verdiğiniz bilgiler için çok teşekkür ediyorum.

E.O.: Ben de çok teşekkür ederim.

(Erkut Olgaç, "Balkanlar'dan Burhaniye'ye Göçler" konulu görüşme, Burhaniye: 24.06.2015.)

EK C – FOTOĞRAFLAR

EK C – Fotoğraf 1 Kadir Göktürk (2. Kuşak Yugoslavya Muhaciri, 1943 doğumlu ve Burhaniye nüfusuna kayıtlı)

EK C – Fotoğraf 2 Münir Başkurt (2. Kuşak Yugoslavya Muhaciri, 1942 doğumlu ve Burhaniye nüfusuna kayıtlı)

EK C – Fotoğraf 3 Demir Deniz (1. Kuşak Makedonya Göçmeni, 1939 doğumlu ve Burhaniye nüfusuna kayıtlı)

EK C – Fotoğraf 4 Halil Özen (1. Kuşak Bulgaristan Göçmeni, 1956 doğumlu ve Burhaniye nüfusuna kayıtlı)

EK - C Fotoğraf 5 Avni Yedikardeşler (2. Kuşak Yugoslavya Muhaciri, 1931 doğumlu ve Burhaniye nüfusuna kayıtlı) ve Yunus Sarıkaya, (2. Kuşak Yugoslavya Muhaciri, 1944 doğumlu ve Burhaniye nüfusuna kayıtlı)

EK - C Fotoğraf 6 Burhaniye Güvercin Sevenler Derneği Lokali'nde Mahalle'de vefat eden muhacirlerin resimlerinin yer aldığı pano

EK – C Fotoğraf 7 Hasan Ender (3. Kuşak Midilli Mübadili, 1951 doğumlu ve Burhaniye nüfusuna kayıtlı)

EK – C Fotoğraf 8 Balkan Muhaciri Boşnak İbrahim Erkap ve Arnavut Yaşar Küçükkeser'in Resimleri

EK – C Fotoğraf 9 Midilli Mübâdili Balıkçı Hasan (Hacı Balıkçı) - Avukat Hasan Ender'in anne dedesi (Avukat Hasan ENDER Arşivi'nden)

EK – C Fotoğraf 10 Burhaniye'den Midilli Adası'na Giden Barış Heyeti Sarlıca Palas Oteli önünde, 22 Temmuz 1933, Resimdekiler: Soldan Sağa: 1. Leblebici Mehmet Benli, 2. Balıkçı Hasan, 3. Kunduracı Seyfettin Bardakçı, 4. Pazarbaşı Hüsnü Bey, 5. Avukat Faik (Saltuk) Bey (Avukat Hasan ENDER Arşivi'nden)

EK – C Fotoğraf 11 Midilli Mübadili Bir Aile (Hasan Ender'in Emine Teyzesinin Ailesi) (Avukat Hasan ENDER Arşivi'nden)

EK - C Fotoğraf 12 Burhaniye Merkezde yer alan Haney Camii ve Rum Dükkanları

EK - C Fotoğraf 13 Burhaniye Merkezde yer alan Rum Evleri

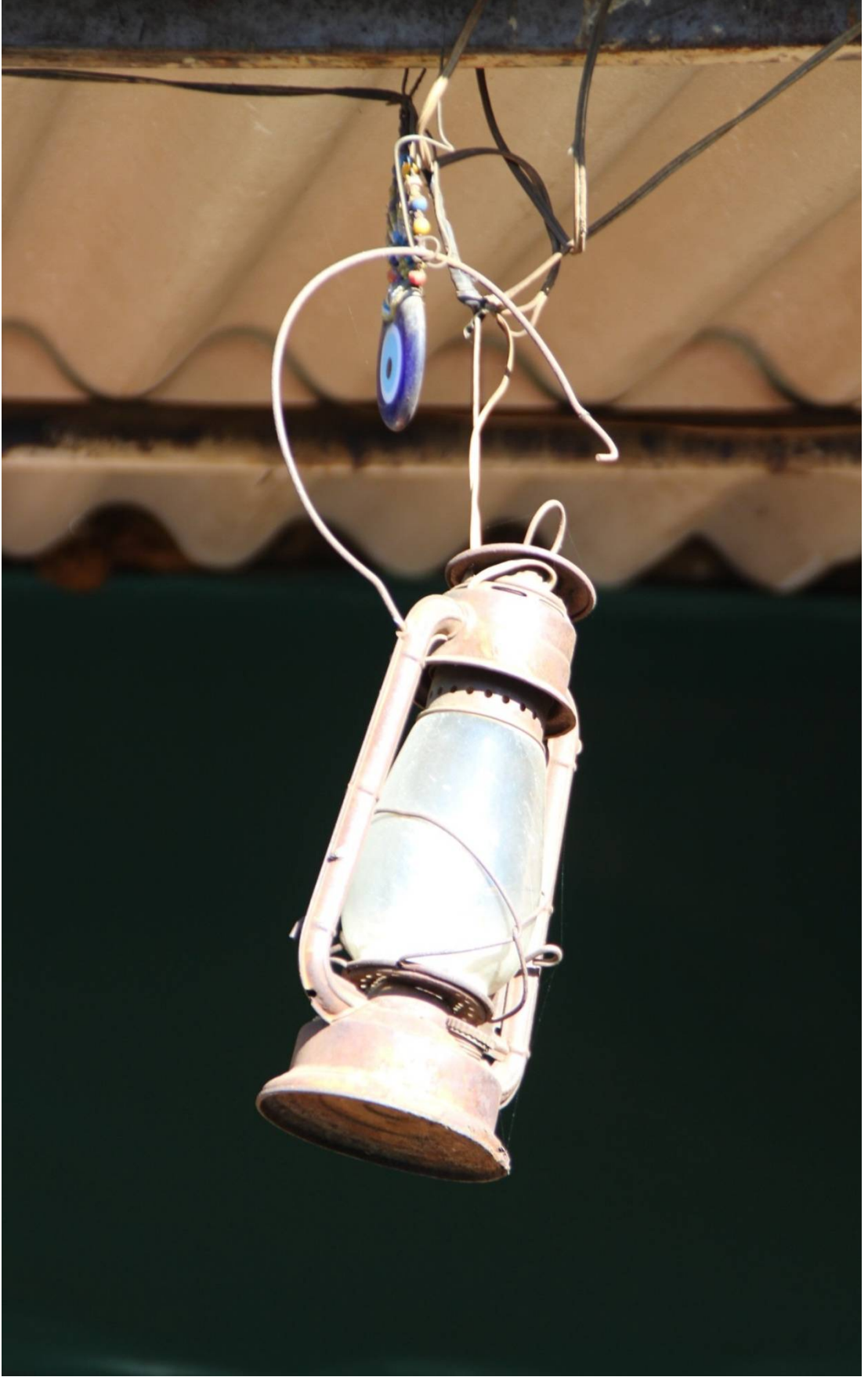
EK - C Fotoğraf 14 Burhaniye Merkezde yer alan Muhacir Evleri

EK - C Fotoğraf 15 Burhaniye Merkezde yer alan eski Muhacir evleri

EK C – Fotoğraf 16 Balkan Göçü (<http://www.atlasdergisi.com>)

EK - C Fotoğraf 17 Muhacirlerin kullandıkları gaz lambası